TRACTATUS
DE INQUISITIONE
VERITATIS

AUTHORE

R. P. NIC. MALEBRANCIO

IN DUOS TOMOS DISTRIBUTUS.

Digitized by Google

Digitized by Google

2

TRACTATUS DE INQUISITIONE VERITATIS

AUTHORE

R. P. NIC. MALEBRANCIO

Oratorii Gallicani Presbytero,

VERSIO NOVISSIMA

PRIORI AUCTIOR MULTO ET ACCURATIOR.

IN QUA PRÆTER EMENDATOS
prioris verſionis errores, adjecta ſunt, non modò *Illuſtrationes* in eâ
jam exſtantes, verùm & Authoris ELOGIUM, quale a Celeberrimo
FONTENELLIO exaratum eſt, tum & plurimæ novæ *Elucidationes*
hîc illic introſparſæ, nec non & varii *Tractatus* ab ipſo Authore
in ultimâ hujus Operis Gallicâ Editione
poſtmodum ſuperadditi.

TOMUS PRIOR.

GENEVÆ,
Apud FRATRES DE TOURNES.

MDCCLIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

PRÆFATIO
INTERPRETIS.

EN tibi, Lector Benevole, verſio nova Tractatûs de Veritatis Inquiſitione ex noviſſimâ Editione Gallicâ. Novam dico? Imo, ſi quædam excipias quæ in priori mutanda hîc illic judicavi, ipſam hîc habes viri celeberrimi D. Lenfant verſionem, additâ duntaxat interpretatione eorum quæ in noviſſimâ Pariſienſi Gallicâ Editione ipſe adjecerat Author. Multa quippe videas in hac ultimâ editione paſſim interjecta quæ in prioribus non exſtabant, quæque majoris elucidationis ergo vel mutanda, vel expungenda, vel adjicienda judicaverat Malebrancius. Cùm igitur hâncce verſionem Latinam prelo rurſus ſubjicere vellet Typographus, eam complerem me rogavit, quod jam peractum tibi offero; Hîc inſuper Authoris elogium, quale a Celeberrimo Fontenellio ſcriptum extat in Hiſtoriâ Academiæ Pariſienſis, procemii loco reperies, quod ut ſubjicerem

Digitized by Google

me monuerunt nonnulli eruditi Viri. Cæterum prioris Interpretis Præfationem æquo fortè longiorem expunxi, multa nempe Authori propria continebat, cetera per modò memoratum elogium ſupplevi: In genere Nova certo ſenſu dici poteſt hæcce Verſio, utpote quam a principio ad calcem totam relegerim, & in multis, imo in ſingulis paginis, ac veluti phraſibus mutaverim aut emendaverim; in quo fortaſſis peccavi, atque audaciæ inſimulandus venio, quòd viri tam eruditi lucubrationes corrigere auſus fuerim; Verùm quid agerem? Ea quæ mutavi mihi mutanda videbantur. Poterámne ea intacta relinquere quæ aut minùs clarè reddita, aut minùs Latina, utut immeritò forſan, judicabam? Non igitur háſce emendationes tibi protrudo ut certè neceſſarias, ſed ut quæ mihi neceſſariæ videbantur. Verùm jam diutiùs te moror; longa præfari a meis abhorret moribus. Totam hárcce meam qualemcumque opellam æqui boníque conſulas rogo. Vale.

ELO-

Digitized by Google

ELOGIUM

PATRIS MALEBRANCII QUALE A FONTENELLIO EXARATUM EST.

NICOLAUS MALEBRANCIUS Lutetiæ natus eſt 8°. Idus Sextiles anni 1638. patre Nicolao Malebrancio Regis ſcribâ, & quinque majorum Redempturarum Quæſtore, ſub adminiſtratione Cardinalis Ricolocii, matre Catharinâ a Lauzon, cui frater erat Canadæ Vice-Rex, Burdigalæ Præfectus, atque tandem Regi a ſanctioribus conſiliis: Decem liberorum noviſſimus fuit; unus ex fratribus Primarii Senatûs Judex erat, atque in Supremâ Curiâ magni habebatur cùm diem obiit ſupremum anno 1703.

Is e tot liberis natu minimus ex debiliori corporis habitudine, & valetudinis continuâ infirmitate haud facilè educari potuit; imò ipſi ſingularis admodum erat conformatio, tortuoſa nempe ſpina dorſi, atque longiſſimus in pectore receſſus: Domi ergo ipſum educari neceſſe fuit, neque ex ædibus paternis antè egreſſus eſt, quàm cùm Philoſophiæ in gymnaſio Marchienſi, atque in Sorbonâ Theologiæ ipſi ſtudendum fuit. In his vir ingenio quidem, ſed non ſummo tamen præditus adparuit: Vitæ Eccleſiaſticæ a primâ ætate ſe voverat, utpote ad quam naturâ

naturâ & gratiâ perinde vocaretur; útque huic vitæ fortiùs ſe adſtringeret, eâ tamen fruens libertate quâ ipſi non ita opus erat, Oratorii ſodalitatem Lutetiæ ingreſſus eſt anno 1660.

Ut igitur ad aliquod incumberet ſtudium quod Votis ſuis reſponderet, Eccleſiaſticæ ſtuduit hiſtoriæ, ſuadente Patre Le Cointe qui Francorum Annales Eccleſiaſticos haud ingloriè ſcripſit, Euſebiúmque, Socratem, Sozomenum, Theodoretum Græcè legere cœpit. Verùm non facilè in ejus cerebro facta ſibi cohærebant, mutuò contrà ſeſe expungebant, atque ſic ex inutili labore brevi faſtidium enatum eſt: Eum itaque hiſtoriæ transfugam ad ſe, hoc eſt ad Hebraïcam linguam, ſacrorúmque codicum interpretationem pellicere tentavit illuſtris Simon, qui tunc Oratorii ſodalis erat, & Lutetiæ ſedebat; illum in hoc novo curriculo ducem ſequutus eſt Malebrancius, ſed cùm a priori parum differret novum hoc ſtudium, in eo mediocres pariter faciebat progreſſus.

Ipſi autem aliquando per viam Jacobæam tranſeunti a librario quodam oblatus eſt nuper in lucem editus Carteſii tractatus de Homine; annos natus erat 26, Carteſiúmque nomine tantùm noverat, aut ex nonnullis quæ, dum Philoſophiæ ſtudebat, adversùs eum objici audierat; librum illum cœpit evolvere, atque ejus oculos veluti feriit ex eo effulgens novum omnino lumen; ſcientiam ſibi prorſus incognitam quaſi per caliginem proſpexit, eámque ſibi convenire ſenſit. Philoſophia Scholaſtica, quam ex longo ſtudio ſatis ſupérque noverat, non ei tantum Philoſophiæ ſtudium injecerat quantum unius Carteſii voluminis prima lectio, vim ſuam non exeruerat ſympathia, id Philoſophiæ genus cum ejus ingenio non erat uniſonum, nec ei vera Philoſophia viſum fuerat. Librum emit, cupidiſſimè legit, imo, quod fortaſſe incredibile videbitur, tantâ exultatione, ut cor ipſi micaret, unde lectionem ſuam interdum interrumpere cogebatur. Non tanto ſolent homines veritatis ſtudio moveri, ut pote quæ cerni non poſſit, & inutilis vulgò habea-

habeatur; imo vulgares eorum cupiditates præclarè ſecum agi putarent, ſi tanto explerentur ſtudio.

Omne aliud ergo ſtudium abjecit ut totus ad Carteſianam Philoſophiam incumberet; quod cùm ipſi exprobrarent ſodales & amici, critici ſcilicet aut hiſtorici quibus hæc inania videbantur, ab ipſis quærebat nonne Adamo perfecta fuiſſet ſcientia, fatentibúſque, ea enim erat Theologorum opinio, Ergo, inquiebat, neque in arte criticâ, neque in hiſtoriâ ſita eſt ſcientia illa perfecta, nec quicquam aliud ſcire geſtio quàm quod noverat Adamus.

Atque ſic intra paucos annos tantumdem didicit quantùm ſaltem ipſe ſciebat Carteſius, in Philoſophiâ enim quò plus quis cogitat, eò majores facit progreſſus, jam verò intra idem temporis ſpatium hic illo plus multò cogitat, ſed in ſcientiis quæ facta ſpectant, intra certum tempus non plura leges quàm quivis alius legere potuiſſet; ingenio igitur formantur Philoſophi, non ſecus ac Poëtæ, tempore Docti; Tam ſubitò Philoſophus evaſit Malebrancius ut intra decem primos annos quibus Carteſii dogmatibus ſtuduerat, jam Tractatum de Veritatis Inquiſitione ſcripſerit.

Ac primò quidem, uti publicam pertentaret ſententiam, hujus tractatûs prius volumen manuſcriptum adhuc emiſit, eóque lecto Abbas Divi Jacobi, vir eximiâ præditus virtute, & cujus nutu ac voluntate res libraria regebatur ſub Patre Aligrio qui Cancellarius erat, illius edendi privilegium gratis ipſi concedi ſubitò curavit anno 1674.

Ingens fuit de eo libro rumor, etſi enim jam notis niteretur dogmatibus, verè primigenius viſus eſt; Carteſianus quidem erat author, ſed Carteſio par, ipſum non ſequutus ſed nactus videbatur. In eo ubique libro magnâ arte elucidantur ideæ etiam abſtruſiſſimæ, eæ unà junguntur, & ex conjunctione nervi ipſis adduntur; in eo etiam videas ſcitè commixta multa minùs abſtruſa quæ, cùm facilè intelligantur, Lectorem ad reliqua attentè perſe-

quenda exſtimulant, ipſi ſe omnia intellecturum pollicentur, imo fortè omnia propemodum intellexiſſe perſuadent: Dictioni puræ & emendatæ additur ſimul ea verborum dignitas, quam poſtulant argumenta, additur & omnis lepos quem pati poſſunt; neque tamen Imaginationis dotes excolere ſtuduerat, cùm contrà ſemper eas enixè damnaverit, verùm ipſi innata erat nobiliſſima & vividiſſima imaginatio, quæ ingrato obnitentique famulabatur, rationemque veluti clanculùm ornabat.

Feliciorem habuit exitum prius illud de Veritatis Inquiſitione volumen, quàm ut cenſoriâ virgulâ non notaretur; ipſum reprehendit Folcherus Divionenſis Canonicus, cui reſpondit Malebrancius in præfatione alterius voluminis quod edidit anno ſequenti. Completus ita ille tractatus tanto ſplendidior exſtitit; ex ſuperioribus nova enaſcebantur dogmata, & in eâ quidem familiâ, quò plures ſunt generationes, eò ſunt nobiliores; Plurimi viri, iique illuſtriſſimi ſcriptum adprobavere, &, ut alios taceam, Arnaldus ipſe, cujus adeo ſuffragium, & per ſe, & ex iis quæ ſecuta ſunt, magni erat momenti.

Folcheri reſponſa prætermitto, ut & Malebrancii novas Illuſtrationes, & quæ ad Folcheri reſponſa reſpondit Benedictinus Pater a Gabetis qui Malebrancii placitis calculum adjecerat. Hinc inde multa prodiere ſcripta, ſed quæ nihil ferme docebant, quippe hinc parum intellecta Veritatis Inquiſitionis dogmata malè exponebantur, inde eadem fuſiùs explicabantur, aut aliter enuntiabantur; ſic parum ſæpe eſt Philoſophiæ in longâ etiam de Philoſophicis diſputatione.

Quàm vividam autem nonnullis jam perſuaſionem injeciſſet ille de Veritatis inquiſitione Tractatus, patet vel ex ipſo Patris a Gabetis exemplo; nec, niſi eam produxiſſet perſuaſionem, author, cui docere mens fuerat, publicis delectabatur plauſibus; hi quippe ad ſuam tantummodo, illa ad veritatis gloriam cedebat; Verùm non utrumque ſemper, ſed meros ſæpe plauſus obtinebat; quid mirum? Duras

Duras admodum conditiones ſtatuit ejus Doctrina, ut quiſque ſcilicet ſenſus indeſinenter atque imaginationem veluti exuat, útque continuæ niſu meditationis ad certam aſſurgat idearum regionem, quæ ita eſt ardua, ut etiam inter Philoſophos, quorum reſpectu vulgus ſunt plerique omnes homines, aliud adhuc exſtet vulgus quod eò uſque pertingere non valet: Ea tamen dogmata, ut ut abſtruſa, & ad purum intellectum pertinentia, temporis progreſſione invaluerunt, & e numero Malebrancianorum haud mediocris humanæ menti acceſſit gloria; revera illis ipſis tam duris conditionibus veluti illecebris mens quandoque pellicitur & capitur.

Plenus eſt Deo liber de Veritatis Inquiſitione. Deus ſolus agit, & quidem ſtrictiſſimo ſenſu; ad eum immediatè pertinet omnis agendi vis, omnis actio; quæ vulgò dicuntur cauſæ ſecundæ non cauſæ ſunt, ſed occaſiones tantùm Dei actionem determinantes, cauſæ denique occaſionales. In eo præterea tractatu probantur aut explicantur nonnulla Chriſtianæ Religionis dogmata, uti de peccato originis: Neque ſuum tamen de Religione ſyſtema totum hactenus expoſuerat author, quippequi nondum docuiſſet quî ſua Philoſophica placita cum Religione conciliaret? Id autem, ſollicitante Duce Chevreüſio, anno 1677 præſtitit in ſuis Chriſtianis converſationibus.

In his tres introducit perſonas, Theodorum ſcilicet, qui ipſe eſt Malebrancius, Ariſtarchum urbanæ frontis hominem, accuratis & Philoſophicis parum aſſuetum ideis, qui multa legit, tantóque minùs cogitat; Eraſtum denique adoleſcentem, neque vulgaribus præjudiciis, neque ſcientiâ adhuc corruptum, quíque diligenti ac docili attentione adprehendit quæ tumultuoſam Ariſtarchi imaginationem fallunt; Eruditus eſt Dialogus; in eo unicuique proprius color, proprium ingenium ſcitè redditur, atque Ariſtarchus ſpeciatim Philoſophicè comicus, ut æquum erat, exhibetur. In eo ſolertiùs adhuc quàm Socrates apud Platonem auditoribus veritates in ipſis

ſis latentes quaſi obſtetricatur Theodorus; ſic Dei exiſtentiam, naturæ humanæ corruptionem ex peccato originis, atque Reparatoris cujuſdam ſive Mediatoris & gratiæ Divinæ neceſſitatem, vel ipſis probat, vel eò ipſos adducit ut per ſe detegant. Ex his demum hoc efficitur colloquiis, ut authoris noſtri Chriſtianum ſyſtema amplectatur Ariſtarchus, Monaſteriúmque ingrediatur Eraſtus.

In alterâ harum Converſationum editione novas his addidit meditationes, in quibus ex unâquâque Philoſophicâ conſideratione aliquam ad Deum elationem deducit, ſic fortaſſe quorumdam religioſis mentibus reſpondere voluit, quibus abſtruſa ipſius, adeòque jejuna Philoſophia ſatis teneros pietatis motus ciere non poſſe videbatur; ſed, ut quod ſentio dicam, pleriſque ſemper erunt eo reſpectu ideæ illæ Metaphyſicæ non ſecus ac ſpiritûs vini flamma, quæ ſubtilior eſt quàm ut lignum accendat.

Illuſtriſſimis e Chriſtianis eadem mens fuit quæ Malebrancio, Religionem ſcilicet cum Philoſophiâ conjungere, non quòd non facilè queat utraque ſeparata manere, aut quòd non poſſint, omnis tumultûs vitandi causâ, utriuſque Imperii ſtatui limites, verùm præſtat adhuc inter Poteſtates gratiam componere, eáſque ad ſinceram pacem adducere. Qui verò in eâ re operam poſuerunt cum Philoſophiâ vigenti ſemper pacti ſunt, cum Platonicâ nempe veteris Eccleſiæ Patres, cum Ariſtotelicâ Divus Thomas; hos ergo ſequutus Malebrancius cum Carteſianâ tantò libentior pepigit, quòd eam non ad tempus ut ceteras, ſed in ſempiternum, quoad præcipua ſaltem ejus dogmata, gratiâ valituram auguraretur: Nec ſolùm eam Philoſophiam cum Religione conciliavit, verùm multas inſuper, eáſque magni momenti Religionis Veritates ex illâ depromi demonſtravit, atque fortaſſe in uno ipſi omnia ferme tribuit. Neminem latet id ex argumento quo mentem ſpiritum eſſe probat Carteſius neceſſariò ſequi, mentis nimirum cogitationes phyſicas corporis motuum,

aut

Digitized by Google

aut corporis motus phyſicas mentis cogitationum cauſas eſſe non poſſe, ſed hæc ſibi mutuò tantùm cauſas occaſionales eſſe; Deúmque ſolum veram ac phyſicam eſſe cauſam quam ad agendum determinant occaſionales cauſæ; cùm enim corpus movere nequeat mens quæ corpore & ſuperior & nobilior eſt, tantò minùs e duobus corporibus hoc illud movere valebit, ſícque nihil aliud eſt eorum conflictus quàm id cujus occaſione Deus certos inter hæc corpora motus diſtribuit, ex certis a ſe ipſo inſtitutis legibus quæ dubio procul corporibus ignotæ ſunt. Deus ergo ſolus eſt qui ſive in corpora, ſive in ſpiritus agat, atque ex hoc ipſo efficitur illum planè & omnino ſolum eſſe a quo beati aut infelices reddi queamus, quo quidem ex dogmate innumera deduci poſſunt in Ethicâ Chriſtianâ. Quoniam in corpora Deus ex generalibus Legibus agit, eodem modo in ſpiritus agere cenſendus eſt; ubique ergo vigent Leges generales, atque ex iis tot enaſcuntur nævi, qui tum Naturæ tum Gratiæ ordinem perturbant, & quos Deus aliter arcere non potuiſſet quàm per Leges ſpeciales quæ ipſo parum quidem dignæ ſunt: Sic reſpondetur ad omnia & ſpecioſiſſima quidem quæ contra Providentiam objici ſolent. Tale eſt ſummatim totum ejus ſyſtema, verùm ex hac epitome cognoſci nequit totum ejus pretium, quò quis illud fuſiùs expoſitum leget, eò longior ſimúlque ſtrictior erit idearum catena, nec ullus unquam Philoſophus tales nectendi catenas artem æquè calluit.

Hinc autem quamdam ſibi propriam de gratiâ ſententiam hauſerat, non dogmatis quidem, ſed rationis illud exponendi reſpectu; ſic ergo cum celebri Patre Queſnel Oratorii itidem ſodali, qui Arnaldi ſententiam amplexus erat, nequaquam conſentiebat, útque utri potiùs ſibi credendum eſſet meliùs cognoſceret, optabat Pater Queſnel ut Malebrancii ſententiam Magiſter ſuus audiret, & eo conſilio utrumque ſibi invicem occurrere curavit in domo communis amici. In ſummâ docebat Malebrancius humanam

manam Chriſti mentem gratiæ diſtributionis cauſam occaſionalem eſſe, certos videlicet deligendo homines quibus eam gratiam a Deo precabatur, cúmque ea mens, etſi perfecta, finita tamen eſſet, hinc fieri ut gratiæ non ſecus ac naturæ ordo ſuos etiam nævos haberet; nec multùm erat veroſimile Arnaldum nova hæc dogmata docili aure accepturum eſſe; vix loqui cœperat Malebrancius cùm jam diſputari cœptum eſt, ideóque neuter alterius mentem ſatis intellexit, de nullo capite inter ipſos convenit, atque a ſe diſceſſerunt alienato ſatis utrinque & offenſo animo; ſaltem nihil aliud ex hoc effectum eſt colloquio, niſi quòd ſententiam ſcriptam ſe propóſiturum Malebrancius, ſe reſponſurum Arnaldus pollicitus eſt, ſeu, quod ad idem ferme redit, bellum alter alteri indixit.

Quantâcunque autem famâ gauderet Arnaldus, ac ſpeciatim ut ut acer erat in argumento de gratiâ, quod veluti ejus erat dominii, promiſſis tamen ſtare auſus eſt Malebrancius, atque ſuum ſcripſit de Naturâ & Gratiâ Tractatum; ejus exemplum Arnaldo tranſcribi juſſit, verùm e Galliâ tunc ille Doctor exceſſit, & quamvis illud ipſi in Hollandiam miſſum fuiſſet, nihil de eo quicquam toto anno audivit Malebrancius; ab amicis tandem exoratus librum ſuum publicavit, atque ad Elzevirum miſit a quo in lucem editus eſt anno 1680; Cùm ibi præſens adeſſet Arnaldus, nonnulla ejus legit folia, atque vel propriæ ſententiæ, vel ipſius Malebrancii commodis ſtudens, hanc editionem prohibere conatus eſt, quod cùm non potuiſſet, ad reſpondendum continuò ſe accinxit.

Suas interea ſcripſit Malebrancius Chriſtianas Metaphyſicáſque meditationes quæ anno 1683 vulgatæ ſunt; Dialogus erat Verbum inter & Malebrancium; verbum videlicet univerſam eſſe rationem, in hac increatâ ſubſtantiâ creatos ſpiritus quicquid vident, imo & corporum ideas cernere, verbum utique ſolum eſſe quo illuminemur lumen, ſolum a quo doceamur Magiſtrum, perſuaſum habebat:

bebat : Eo itaque nixus fundamento, verbum illud cum ipſo ut cum Diſcipulo loquens, ipſíque altiſſimas Metaphyſicæ & Religionis veritates aperiens introducit, neque hos tamen ſermones pro veris verbi ſermonibus obtrudit, in præfatione enim præmonere non oblitus eſt ea quidem eſſe reſponſa quæ a verbo, dum interrogaret, audiviſſe ſibi videtur, verùm ſe aut ipſum forſan malè interrogaſſe, aut ipſius reſponſa malè intellexiſſe, nec aliam ſibi mentem eſſe quàm docere illum unicum & communem Magiſtrum ſemper eſſe conſulendum. Cæterum affirmare licet in eo Dialogo obſervatam fuiſſe verborum majeſtatem tanto Magiſtro dignam quantùm ſaltem eam aſſequi valet humana imbecillitas : Ea quippe authoris ars fuit, aut potiùs naturalis habilitas, ut in eo ſcripto quamdam aſſecutus ſit gravitatem, verè auguſtam ac majeſtate plenam, quæ ſenſus & imaginationem compeſcere, rationémque attentam reddere, & in reverentiâ continere valet; verbo, ſi ornamenta ſua Philoſophiæ commodare poſſet Poëſis, ea non poſſent eſſe magis Philoſophica.

Eo ipſo anno ſcilicet 1683 Malebrancium Arnaldus primùm adgreſſus eſt, nec Tractatum de Naturâ & Gratiâ impugnabat, ſed illud dogma fusè in libro de Veritatis inquiſitione expoſitum, quo docet in Deo cerni omnia, quódque olim ipſe multùm laudaverat. Eam ſelegit viam etſi non compendioſiorem, quâ Malebrancium, ut aiebat, cariſſimis diffidere Metaphyſicis ſpeculationibus edoceret, ſícque faciliùs ipſi ſuam de Gratiâ falſam opinionem eriperet.

Queſtus eſt autem Malebrancius quòd argumentum illud, de quo nullatenus agebatur, malignè ſelegiſſet, quia facilè, utpote maximè Metaphyſicum, pleriſque tanquam ridiculum exhiberi poterat : Multa hinc inde ſcripta fuere, inſtar Epiſtolarum ad communem amicum, unde initio, cùm alter de altero loquerentur, ambo adverſarii ſæpe dicebant, *Amicus noſter* &c. ſed ille poſteà evanuit titulus,

tulus, ipſique ſucceſſerunt exprobrationes omnibus tamen conditæ mitigationibus & mollitudinibus quas dictare poſſunt & Charitas & Urbanitas. Tandem criminationes conflavit Arnaldus quas probare non potuiſſet, Malebrancium putà corpoream in Deo extenſionem ſupponere, aliáque dogmata Religionem corrumpentia artificiosè inſtillare. Ad hæc Malebrancius Deum compellat, orans ut pennam atque animi motus compeſcat. Ex his utrinque ſcriptis ſatis liquet Arnaldo fuiſſe polemicum omnino animum, Malebrancio pacis amantiſſimum; imo hic alicubi ſe invitum hactenus profitetur Chriſtianis ſpectaculum præbuiſſe non minùs periculoſum quàm ea contra quæ vulgò tantopere declamitant: Arnaldo præterea multi aderant fautores, qui, ubi primùm in arenam deſcendebat, Jo triumphe clamabant; contrà Malebrancius, ut quidem volebat, homo erat ſine nomine, imo etiam abjectus, quod utique rectè acceptum ei haud quaquam nocebat, ut ipſe monebat interdum: Quod ad ipſam verò attinet quæſtionem, quàm ſubtiliter, quàm nervosè ſimul ea tractata fuerit facilè quivis intelligit; vix duo adhuc pares Athletæ in totâ reperti fuiſſent Europâ, verùm undenam Judices accerſiti fuiſſent? Pauci erant qui vel certaminis ſpectatores eſſe valerent, atque ex his omnes ferme alterutri favebant; plenam victoriam vel unus attuliſſet transfuga, ſed nullus unquam a ſuo duce defecit.

Dum hæc tanto æſtu agitabantur, anno ſcilicet 1684 in lucem editus eſt Tractatus de Ethicâ qui cum his quæſtionibus nullam habebat relationem, & antea quidem ſcriptus fuerat. In eo Malebrancius omnia noſtra officia ex dogmatibus ſibi propriis deducit. Mirantur nonnulli, imo forſan ægrè ferunt quòd ex ſolâ Philoſophiâ peti queant ſeveriſſimorum Chriſtianæ Religionis officiorum fundamenta, vulgò quippe arbitrantur ſe minori pretio Philoſophos eſſe poſſe.

Præludium modò fuerat totum de ideis certamen, externa tantùm, ut ita dicam, munimenta huc uſque impugnaverat

gnaverat

gnaverat Arnaldus, arcémque tandem adgreſſus eſt, anno ſcilicet 1685, ſuas in Tractatum de Naturâ & Gratiâ Philoſophicas Theologicáſque meditationes evulgavit. Novam Malebrancii Philoſophiam aut Theologiam funditus diruere ſibi videbatur; novam adpellabat eam quam tamen Malebrancius nec novam, nec ſuam eſſe contendebat, ſibi quippe non eam eſſe dicebat ingenii ſublimitatem quæ eam excogitare valuiſſet, quâ affirmatione ſummis ſanè laudibus eam efferebat. Suam revera Philoſophiam Carteſio, Theologiam Divo Auguſtino tribuebat; Verùm ſi ædificii fundamenta ii ſubſtruxerant, ipſe illud totum ſuperſtruxerat, & ad tantam perduxerat altitudinem, ut ii ipſi non ſine admiratione vidiſſent. Eodem ſemper modo atque ſucceſſu Arnaldo reſpondit; inter ſuos uterque victor exſtitit. Multa quidem adversùs Malebrancii opiniones objici queunt, verùm hoc eſt fatum omnis merè Philoſophici ſyſtematis, ideòque, & tantò magis Philoſophici ſimul & Theologici. Atque hoc quidem ſyſtema cum ipſo Mundi ſyſtemate, quale a Malebrancio concipitur, libens ego contulerim; finium ſcilicet amplitudine, dignitate, ordine, univerſitate reparantur ejus nævi.

Cùm ita Arnaldo, aut ſibi ſaltem bonâ fide ſatisfeciſſet, certamini finem imponere decrevit, ſive quia pacis amans erat, ſive quia nihil veritatum ſeriem atque contextum magis interturbare autumabat quàm iſtiusmodi certamina; Lectores enim huc illuc diù pertractos ex his quæ in utramque partem diſſeruntur, tandem ubi ſient non ampliùs videre.

Controverſa omnia argumenta, aut potiùs totum ſyſtema ſuum in novo Libro recollegit, qui nullam altercationis ſpeciem præ ſe ferret, & ille eſt quem inſcripſit *Colloquia de Metaphyſicâ & Religione*, quíque prelo ſubjectus eſt anno 1688; hic quidem liber, ut ipſe fatebatur, nihil aliud continebat quàm ſuperiores libros, atque ii omnes nihil aliud ſimul complectebantur quàm ipſum de Veritatis Inquiſitione Tractatum, ſed eadem in novo lumine proferebat, novis argumentis confirmabat, nováſque ex iis conſe-

quentias deducebat, atque vel ex eo ſolo patebat quàm fixum atque ſtatutum, quàm probatu facile, quàm denique conſequentiarum ferax eſſet ipſius ſyſtema. Veritatem ſciebat ſub certâ propoſitam facie hunc illúmve quandoque ferire, quem ſub aliâ non feriiſſet; ſic propemodum Plantarum ſemina tantâ prodigentiâ profundit natura, ſatis habens ſi vel unum inter multa quæ pereunt bene vertat.

Quid autem cum Regiſſio de apparenti Lunæ atque omnium in genere quæ cernuntur magnitudine concertationis habuerit Malebrancius, [a] alibi jam notavi, nec ibi quæſtionem ipſe decidere ſuſcepi, hoc enim non eſt ullius hiſtorici officium, nedum ſit meum; ſed eam a quatuor e Celeberrimis Geometris in gratiam Malebrancii judicatam fuiſſe obſervavi in ipſo Regiſſii Elogio, quia merè hiſtorica, hoc eſt vera ſunt hæcce Elogia; concertationem de ideis renovavit Regiſſius, atque Malebrancium idcirco damnavit, quòd homines voluptate beatos effici dixiſſet; ſic ergo ut ut erat Philoſophica & maximè Chriſtiana ejus vita, voluptatum tamen defenſor deprehenſus eſt; ſed ſimul fatendum eſt ita ſubtilem atque Metaphyſicam evaſiſſe quæſtionem, ut voluptatum ardentiſſimi ſectatores ipſis in omne ævum nuncium mittere maluiſſent, quàm ipſas eodem quo defendebat modo defendendas habere.

Nonnullos autem minùs quidem illuſtres ejus Adverſarios, & quaſdam minoris momenti concertationes omitto. Contradictiones non invenire non poterat ejus dogmatum novitas atque ſingularitas, imo ſola ipſius fama tales in eum concitaſſet. Multi etiam eum eo fine aggrediebantur ut cum eo concertaſſe dici poſſent, ſed novum ei aliunde omnino bellum intervenit. Dominus ſcilicet Franciſcus Lami Pater Benedictinus in ſuo de ſui notitiâ libro, propriam de gratuito Dei amore opinionem Malebrancii auctoritate confirmare voluit: Amiciſſimi erant hi duo Patres, imo Malebrancii Diſcipulus habebatur Pater Lami, verùm eo offenſus eſt Malebrancius quòd ſententia quam ſuam non

[a] Vid. hiſtoriam anni 1707. p. 169. & ſeq.

Digitized by Google

non agnoſcebat, ſuâ tamen auctoritate firmaretur, atque ea tunc materies plus oneris habebat quàm ullo tempore, quia ad Quietiſmum, de quo tum magno æſtu diſputabatur, cujúſque ramus videbatur eſſe ille amor gratuitus, proximè accedebat. Malè ideo admodum audiebat, atque monſtrum veluti impugnabant Theologi cujus nomen maximè, vera exiſtentia nequaquam periculoſa erat.

Ut igitur quid ſentiret publicè profiteretur, ſuum edidit Malebrancius *de Amore Dei* Tractatum anno 1697; in eo neminem adgreſſus, imo ne nominato quidem Patre Lami ex ſuis exponit dogmatibus qualis eſſe debeat amor ille, útque propriæ utilitati ſemper ſerviat; verùm illum non magis ad vulgi captum accommodari fatendum eſt quàm Patris Lami amorem gratuitum.

Eum librum controverſiam nullatenus redolentem, ſed quicquid in hoc argumentum effari poterat quod ad mentes docendas aptum eſſet, continentem, ſecuta ſunt alia ſcripta multas controverſias, nullum documentum complectentia: Contendebat Pater Lami ſe Malebrancii mentem rectè interpretatum fuiſſe, ſed eum ſententiam mutaſſe; quod utrumque ſedulò negavit Malebrancius. Querebatur utique quòd cùm a Regiſſio Epicureiſmi reſpectu voluptatum inſimulatus fuiſſet, Ethicam ſimul ita puram ipſi tribueret Pater Lami ut omnem ex amore Dei voluptatem excluderet; nec rarò ita queſtus eſt id ſibi evenire incommodi, ut nemo, ne Arnaldus quidem, veram ipſius mentem rectè intelligeret; ſunt quippe ideæ ejus metaphyſicæ puncta ceu individua, quæ niſi rectà omnino impingantur, nullâ parte attinguntur.

Anno 1694 fato functus fuerat Arnaldus, verùm ex ejus cineribus quinquiennio pòſt veluti prodierunt duæ Epiſtolæ quæ quæſtionem de Ideis ac voluptatibus tam ſæpe jam agitatam iterum revocabant; His reſpondit Malebrancius, reſponſóque brevem ſubjecit contra mentis ante occupationem Tractatum. Neque hic eſt, ut ſibi quis in animum inducere poſſet, moralis Tractatus contra hunc

antiquiſſimum, vulgariſſimum, atque ſanatu difficillimum generis humani morbum; ſunt tantummodo variæ Demonſtrationes formæ, & ut volebat author, evidentiæ Geòmetricæ miri hujus paradoxi, Arnaldum ſcilicet nullum horum qui ſub ejus nomine contra Malebrancium editi ſunt, librum ſcripſiſſe; atque ipſi quidem unum ponere ſatis eſt, Arnaldum videlicet verè locutum fuiſſe cùm Deum teſtem facit ſe horum quos impugnabat mentem rectè aſſequi ſemper ſincerè cupiiſſe, idque ſemper a ſuis moribus abhorruiſſe ut eos authores eorúmve libros alios atque erant exhiberet; hoc poſito theſim ſuam facilè probat; cùm nonnulla in iis Malebrancii loca manifeſtò fuerint detruncata, aut eorum ſenſus non ſemel & de induſtriâ malè redditus, cùm in iis appareant doli apertiſſimi ideóque voluntarii, inde evidenter patet, non ab eo libros fuiſſe ſcriptos qui illo ſe adegit jurejurando. Saltem non aliter eos ſcripſiſſet Arnaldus quàm ut generalis cauſa imperfectis & vitioſis occaſionalibus cauſis determinata, nempe alicujus ſcribæ excerptis.

Dum autem in propriâ regione tot inveniebat contradictiones Malebrancius, ejus interea Philoſophia ad Sinenſes uſque penetraverat, ibíque eam omnibus arridere affirmavit Roſaliæ Epiſcopus; imo quidam Jeſuita Evangelii in his regionibus præco fratribus in Galliam ſcribebat non alios eò mitterent quàm qui Mathematicam Malebranciíque ſcripta edidiciſſent. Mathematices certè ſtudioſiores quàm eidem nati videntur Sinenſes, quorum huc uſque tantopere jactatum eſt ingenium; verùm fortaſſe id eorum quod ita laudatur ingenii acumen illud eſt ipſum quod poſtulat Metaphyſica. Quicquid ſit Malebrancium enixè rogavit Roſaliæ Epiſcopus ut in gratiam Sinenſium ſcriberet; & id quidem peregit anno 1708 in brevi Dialogo qui inſcriptus eſt *Chriſtianum inter & Sinenſem Philoſophum de naturâ Dei Colloquium*: Materiam æternam infinitam, increatam eſſe contendit Sinenſis Philoſophus; atque certum quemdam Ly, qui nihil aliud eſt quàm certa quædam materiæ

materiæ forma, ſummam eſſe intelligentiam & ſapientiam, ita tamen ut non ſit natura quædam intelligens & ſapiens a materiâ diſtincta, & ab eâ non pendens. Nec Chriſtiano Philoſopho difficile eſt illum Ly abſurdiſſimum impugnare, aut potiùs ideam ejus corrigere, & in veri Dei ideam convertere, ídque tantò facilius eſt quòd ille non multùm ab illâ ratione differat quâ, ut cenſet Malebrancius, omnes illuminantur homines, & in quâ cernuntur omnia, utpote qui ex ipsâ Sinenſis ſententiâ ſit univerſa ratio. Cùm autem tam longinqui eſſent Sinenſes Philoſophi quos ſpectabat ille liber, quis ex eo novas Malebrancio concertationes enaturas ſuſpicatus fuiſſet? Atqui tamen enatæ ſunt, nempe cum Trevoltii diurnorum ſcriptoribus; nimirum Litteratos e Sinenſibus Atheos eſſe negaverunt, quod dixerat Malebrancius, dictúmque defendit ex innumeris præconum Jeſuitarum libris.

Ultimus tandem ejus liber qui anno 1715 evulgatus eſt fuere ejus in præmotionem Phyſicam conſiderationes: In his cuidam reſpondet libro de actione Dei in res creatas, in quo huic præmotioni fidem dare conans author Malebrancii authoritate propriam inrerdum ſententiam firmabat, eúmque ad ſe adducebat; Verùm neque hunc quò ducebat ſequi voluit Malebrancius, neque ſe a viâ aberrare fateri, cùm non idem iter uterque inſiſtebant: Libertatem ſcilicet verbis ſervabat ille, re tollebat, Malebrancius verò expoſuit quî eam totam ipſe ſervaret. Præmotionem phyſicam per exemplum exhibet non minùs decretorium fortaſſe, aut certè movendis animis aptius quàm omnia Metaphyſica argumenta. Statuam fecit opifex quod caput per verticulos reverenter coram ipſo inclinat, dummodo funiculum ipſe trahat; quotieſcunque eum trahit funiculum, clientelam profitetur ſtatua, eámque tunc adprobat opifex, verùm aliquando ipſum non ſalutat, quia funiculum ipſe non tetigit, atque eam ideo iratus diruit: Facilè igitur demonſtrat Malebrancius Deum, ſi ita ageret, neque ſatis bonum, neque ſatis æquum fore, ſimúlque

probare ſuſcipit Deum, ut eum agentem exhibet, talem ſatis eſſe, & quantùm debet, etſi non quouſque voluiſſent Baylius & nonnulli Philoſophi. Sic ergo ex unâ parte Deo non ineſſe probat falſam illam quam ei nonnulli tribuunt Theologi inclementiam, & ex alterâ veram illam quam in Deo commonſtrat Religio ſeveritatem omni vituperio liberat, & ambos Theologiæ ſeverioris & ad deſperationem adigentis, ut & humanioris ac remiſſioris Philoſophiæ ſcopulos perinde vitat. Librum tandem abſolvit orans unumquemque ne ipſum judicet quin priùs totum attentè ſcriptum legerit atque intellexerit; quâ prece in ultimo tot ſcriptorum iteratâ ſatis indicatur quàm difficilè id a lectoribus impetretur.

Atque Malebrancium huc uſque quatenus Metaphyſicæ aut Theologiæ doctorem ferè ſolùm exhibuimus; quo ſub utroque nomine ad Scientiarum Academiam non pertineret, limites enim ſuos ea prætergrederetur, ſi Theologiam vel extremis tangeret digitis, & a Metaphyſicâ pariter abſtinet utpote incertiori & nimis contentioſâ, aut quæ non ita manifeſtas habeat utilitates. Verùm Geometriæ ac Phyſicæ non minùs erat peritus, atque ejus in his doctrina, quæ in præcipuis ejus ſcriptis ſplendidè adparet, ei honorarium in eo cætu locum obtinuit, cùm anno 1699 renovatus eſt. Imo per Geometriam & Phyſicam quaſi per gradus ad Metaphyſicam & Theologiam aſcendit, atque eæ deinceps ferè ſemper maximè ſublimes ipſius meditationes vel fundavere, vel firmavere, vel denique exornavere.

Anno 1712 poſtremùm editus eſt *Tractatus de Inquiſitione Veritatis*; atque in eo tunc plenam legum motùs adjecit theoriam; quod argumentum cùm diu meditatus fuiſſet, priſtinas ſuas de eo opiniones multùm correxit, earum falſitatem poſtmodum edoctus, hominum enim eſt errare, ſed nonniſi præclarorum virorum errores ſuos agnoſcere: Huic etiam addidit Editioni novam nec ita brevem de Phyſicâ diſſertationem, de generali ſcilicet orbis

orbis univerſi ſyſtemate; ipſum eſt Caſteſii ſyſtema ita reformatum ut ſit tamen aliud omnino ſyſtema: Nititur quippe dogmate huic ingenioſiſſimo Inventori familiariſſimo, ſed quod minùs æquo pertendit. Ex eo ſolo, ſi Malebrancio credatur, eorum omnium ratio redditur quæ in Phyſicâ ſunt generaliſſima atque occultiſſima, corporum ſcilicet duritiei, vis elaſticæ, gravitatis; lucis pariter ipſiúſque reflexionis, refractionis, & quî uno momento quoquoversùm propagetur; ignis denique generationis & colorum. Id quidem hypotheſim eſſe neceſſe eſt, vix tamen illud dogma eo nomine adpellari poteſt, quippe quod ab alio dogmate deducatur quod Carteſianis indubitatum eſt, quódque ceteri diffiteri non poſſunt quin abſurdiſſima quæque admittant. Verbo, quemadmodum apud Carteſium Orbis univerſus innumeris & penè immenſis conſtat vorticibus quorum centra ſunt ſtellæ fixæ, quemadmodum ii non ita ſe mutuò deſtruunt ut unum conſtituant vorticem, ſed eâ ratione ſuos aptant motus ut cuncti ſimul ſed in eam quiſque partem circumagantur quæ toti congruat ſyſtemati; quemadmodum denique vi ſuâ centrifugâ ſeſe mutuò indeſinenter atque æqualiter comprimunt, & in primo ſuo perſtant æquilibrio; ſic etiam imaginatur Malebrancius totam ſubtilem materiam quæ per unum ſpeciatim vorticem, per noſtrum putà, diffuſa eſt, in innumeros & infinitè ferme parvos diviſam eſſe vortices quorum ſumma eſt velocitas, adeóque ferè infinita vis centrifuga, cùm ſit ipſum velocitatis quadratum per circuli diametrum diviſum. Hîc ergo abundè vires ſuppetunt ad omnes Phyſicæ neceſſitates. Cùm quædam juxta ſe invicem quieſcunt, ſéque immediatè tangunt craſſæ particulæ, id ex eo fit quòd in omnem ſenſum comprimantur centrifugis minorum vorticum viribus quibus circumcinguntur, quibúſque nullâ vi reſiſtunt; atque inde oritur corporum durities. Si verò ita flectantur ut minores intra earum interſtitia contenti vortices non ampliùs, ut antea, in his moveri queant, eò tendunt

hi

hi circumvicini vortices eâdem illâ vi centrifugâ, ut hæc corpora in priſtinum reſtituant ſtatum, atque hæc eſt vis elaſtica. Lux itidem eſt preſſio quam in ſphærâ minorum circumcingentium vorticum operatur corpus lucidum, cúmque omnia ſint plena, uno eodémque momento ea e centro ſphæræ ad ejuſdem extremam uſque ſuperficiem communicatur preſſio. Præterea cùm ſæpius iterentur eæ corporis lucidi preſſiones, quia cùm pellit, ipſum ſimul repellitur, multæ fiunt preſſionis vibrationes quæ, prout certo tempore plures aut pauciores ſunt, diverſos efficiunt colores, quemadmodum oriuntur diverſi toni ex majori minoríve vibrationum numero quæ in craſſiori aëre a corpore ſonoro cientur. Atque innumeras quidem diverſas preſſiones ſimul pati poteſt vel minimus vortex, quod ſecùs ſe haberet in corpore duro, unde fit ut per idem punctum phyſicum tranſire poſſint innumeri radii diversè colorati qui ſe ſe nec deſtruant nec alterent : Cùm autem inæqualiter prematur radius qui e fluido in fluidum tranſit, hinc oritur ejuſdem refractio. Ex eodem dogmate ſequitur corporum gravitas quæ, ut ut vulgare omnino phænomenon, hactenus tamen comprehendi non potuit ; verùm longior eſſet ipſius explicatio. Suos denique minimos vortices ut clavem totius phyſicæ ſpectabat Malebrancius, nec parum ab ipſis facit quòd tot rebus inſerviant.

Ut ut infirma in Malebrancio eſſet corporis habitudo, bonâ ſatis valetudine uſus fuerat, non ſolùm quia eâ utebatur diætâ quam ei præſcribebant ejus & pietas & ſolemnia vota, ſed quia inſuper quaſdam identidem adhibebat neceſſarias cautiones. Præcipuum ejus remedium, ubi aliquam ſentiebat invaletudinem, magna erat aquæ copia quâ internas corporis partes ſibi abunde abluebat, omnia bene ſe habere perſuaſus, cùm bene officio fungebatur hydraulica; verùm tandem graviſſimo morbo affectus eſt anno 1715, ætatíſque 77, atque continuò de ipſo deſperatum eſt. Univerſum erat deliquium, nulla aderat febris, nulla

nulla fluxio, nulla obſtructio, ſed vehementiſſimi dolores.

Novæ autem quæ ſupervenit & ejus quietem perturbatura ſuiſſet concertationis dolorem ab eo avertit ille morbus; bellum ei indixerat Jeſuita Tertzius qui eo anno amplam totius ejus ſyſtematis refutationem typis ſubjecit: Majorem vitæ partem armatus vixerat Malebrancius, ſed invitus atque ſui tantùm defendendi causâ, nec aliter quàm ſupremo fine domita fuit ea fatalis neceſſitas; imò aliûs generis contradictiones paſſus eſt, minùs quidem ſplendidas, ſed multò graviores. Longa texi poſſet hiſtoria earum quæ ab hominibus malè acceptæ ſunt veritatum, ut & injuriarum quas paſſi ſunt qui has infelices alienigenas introduxerunt.

Menſes quatuor ægrotavit Malebrancius, vires quotidie ipſum deficiebant, & ita omnem amittebat humorem ut nihil tandem aliud eſſet quàm larva nudis oſſibus cohærens. Ipſius morbus ad ejus Philoſophiam ſeſe veluti accommodavit, ad nihilum ferè redactum eſt corpus quod ita ſemper contempſerat, mens verò quæ ſemper imperaverat, ſana atque integra manſit, eâque tantùm utebatur ut ad Religioſos ſenſus ſeſe exſtimularet, aut interdum relaxationis ergo de corporis interitu philoſopharetur. Quieto ſemper animo longam ſpectavit mortem, cujus ultimum tale fuit momentum 3°. Idus Octobres, ut ſomno molli requieſcere viſus ſit.

Ex quo rectas ei aperuerat vias Carteſii ſcriptorum lectio, eo fine tantùm ſtuduerat ut menti lumen præferret, non ut memoriam pluribus oneraret; luminibus enim eget mens, neque ea unquam abundant, ſed multis ſæpe inutilibus obruitur memoria, unde ea ſemper onera excutere conatur. Non multa igitur legerat, multa tamen didicerat; quæ ad meram eruditionem pertinebant ea prorſus negligebat; uno jucundiùs afficiebatur inſecto quàm omni Græcâ Romanâve hiſtoriâ; & revera multas in unâ certi generis conſideratione hiſtorias uno perſpicit intuitu vir ſummo præditus ingenio. Id etiam Philoſophiæ genus

aſpernabatur quod nihil aliud docet quàm variorum Philoſophorum ſententias; hominum enim cogitationum hiſtoriam aliquis noſſe poteſt, expers ipſe cogitandi. Nemini ergo mirum erit quòd decem uno tenore verſus nunquam ſine faſtidio legere potuerit: Aſſiduè meditabatur, & certis quidem cum cautionibus, clausíſque ſpeciatim feneſtris. Operoſum attentionis habitum ita adeptus erat, ut, ubi quid difficile ipſi proponebatur, ad rem continuò collineare, eámque ferire mens ejus veluti conſpiceretur. Oblectamento habebat luſus merè pueriles, & eam quidem ſpecie tenus pudendam puerilitatem in his ob certam rationem Philoſopho digniſſimam ſectabatur; volebat enim ut nullum in mente veſtigium relinquerent, cúmque ab his ceſſabat, reſtabat aliud nihil niſi quòd animum non ſemper intenderat; mentis virium parciſſimus erat, ut eas Philoſophiæ totas reſervaret. Perfecta in eo fuit ea ſimplicitas quam ſoli ſibi permittunt viri magni, cujúſque repugnantia ſummis eorum virtutibus novum addit ſplendorem: Eruditiſſima, attentiſſima, ſeveriſſimáque pietas mores ejus perficiebat qui naturâ jam tales erant ut iis, ſi fieri poſſet, ornamentis non ita opus haberent. In colloquio de iiſdem argumentis ac in libris agebat, cum eâ tantùm differentiâ ut, ne pleroſque efferaret, minùs Chriſtianè paulò, ſed haud minùs philoſophicè loqueretur. Exquiſitiſſimus erat ipſius ſermo, licèt ita ſapiens & ita ad docendum idoneus; in ſermone ab eo, quo revera ſupereminebat, principatu affectando æquè alienus erat, ac plerique ad eum quo non gaudent uſurpandum prompti ſunt; veritati prodeſſe cupiebat, eámque noverat non aliter in hominum animos ſe inſinuare poſſe quàm ſub vultu modeſto ac ſubmiſſo. Clientelam ipſi profitebantur omnes ferè Docti alienigenæ qui Lutetiam veniebant; imò ferunt nonnullos Germaniæ Principes ipſius tantùm viſendi gratiâ Lutetiam ſe contuliſſe; id ſaltem certò ſcio, Præfectum quemdam Anglum, qui in bello Guillelmiano captivus fuerat, cùm Lutetiam deportaretur,

taretur, id ſibi ſolatii eſſe dixiſſe, quòd Regem Ludovicum XIV & Malebrancium videre ſemper geſtiiſſet. Eum inviſit ipſe Jacobus II Angliæ Rex. Verùm ipſi minùs honorifica erat horum fugitiva curioſitas, quàm eorum conſtans aſſiduitas qui eum non ſemel vidiſſe, ſed ſingulis videre diebus avebant. Dynaſtes Quadrington qui Jamaïcæ Vice-Rex obiit, per biennium & ampliùs quod Lutetiæ manſit, ſingulis ferè diebus cum eo duas aut tres horas ante meridiem agebat. Neſcio quonam fato tot nobis ſuffragia ſuppeditat Gens Anglica; his addi poſſet Anglica Tractatûs de Veritatis Inquiſitione interpretatio quam exaravit Taylorus qui celeberrimi Taylori cognatus erat. Quicquid ſit, id fatum, ſi fatum eſt, felix eſt; magni eſt pretii Gentis illius exiſtimatio, utpote quæ ſit perſpicaciſſima, nec ad temere laudandum proclivis. A popularibus etiam magni fiebat Malebrancius, nec pauci eum circumveniebant viri clari; eorum plerique ejus ſimul erant & diſcipuli & amici, & revera vix alterutrum ſine altero eſſe poterat, nec enim facilè eo familiariter uſus fuiſſes qui ſyſtemate quod rejeciſſes ſemper imbutus erat, ſi verò ipſum ſyſtema admiſiſſes non potuiſſes quin ipſum adamaviſſes authorem qui vivens, ut ita dicam, erat ſyſtema. Ideo etiam nullus unquam Philoſophus, ne Pythagoras quidem, tam penitus perſuaſos habuit ſectatores; atque ſuſpicari licet, Malebrancii virtutes ejuſdem ratiociniis non minimam opem tuliſſe.

PRÆFATIO.

Nihil eſt potentius illâ creaturâ, quæ *mens* dicitur *rationalis*, nihil eſt ſublimius. Quicquid ſupra illam eſt, jam Creator eſt. *Tr. 23. in Joan.* Quod rationali animâ melius eſt, omnibus conſentientibus, Deus eſt. *Aug.*

INTER Creatorem & res corporeas naturâ ſuâ medium tenet mens hominis, cùm, judice D. Auguſtino, ſupra illam nihil ſit, præter Deum ſolum, nihil infra præter corpora. Sed quemadmodum ingens ipſius ſupra res materiales eminentia non obſtat, quominus iis connexa ſit, immo ab aliquâ materiæ portione pendeat; ita diſtantia infinita, quæ inter Ens ſummum & mentem humanam intercedit, non obſtat pariter, quominus hæc illi immediatè, & perquàm intimè connexa ſit. Hac poſtremâ connexione mens ſupra omnia eminet, vitam, lucem, & totam ſui felicitatem ab eâ mutuatur; & Auguſtinus de illâ connexione, tanquam de connexione omnium maxime naturali & menti eſſentiali, paſſim loquitur: Contrà verò connexio mentis cum corpore illam maxime deprimit, & omnium ipſius errorum ac miſeriarum nunc cauſa eſt.

Ad ipſam ſimilitudinem non omnia facta ſunt, ſed ſola ſubſtantia rationalis; quare omnia per ipſam ſed ad ipſam non niſi anima rationalis. Itaque ſubſtantia rationalis & per ipſam facta eſt, & ad ipſam; non enim eſt ulla natura interpoſita. *Lib. Imp. de Gen. ad Lit.* Rectiſſimè dicitur factus ad imaginem & ſimilitudinem Dei, non enim aliter incommutabilem veritatem poſſet mente conſpicere. *De ver. Rel.*

Quòd Vulgus hominum aut Ethnici Philoſophi in mente nihil aliud conſiderent quàm ipſius cum corporibus relationem & connexionem, non verò eandem ejus cum Deo, non equidem miror: Sed quòd Chriſtiani Philoſophi, quos Spiritum Dei ingenio humano, Moſem Ariſtoteli, D. Auguſtinum miſello cuidam Philoſophi Ethnici Commentatori anteponere decet, in eo verſentur errore, ut mentem potiùs habeant tanquam formam *corporis, quàm ut factam ad imaginem Dei & propter imaginem Dei, id eſt, judice Auguſtino, propter veritatem, cui ſoli immediatè*

mediatè connexa eſt, illud eſt quod omnem ſuperat admirationem. Mens quidem corpori eſt conjuncta, & illius naturalis eſt forma. Sed illam Deo conjunctione longè ſtrictiori, & quæ ad ejus naturam propiùs pertinet, connexam eſſe conſtat. Ipſius relatio ad corpus poſſet non exiſtere, ſed ipſius relatio ad Deum ita ad ejus naturam pertinet, ut mentem a Deo creari, ſine illâ relatione, concipere nemo poſſit.

Evidens eſt Deum nonniſi propter ſe agere poſſe, non poſſe mentes creare niſi ut ab ipſis cognoſcatur & ametur, nullam poſſe ipſis impertiri cognitionem, nullum imprimere amorem niſi propter ſe, & qui ad ſe non tendat; at mentes potuit non connectere corporibus, quibus jam connexæ ſunt. Itaque relatio mentis humanæ ad Deum eſt naturalis & neceſſaria; ſed relatio mentis ad corpus, quamvis naturalis ſit, non eſt tamen omnino neceſſaria.

Neque hìc locus eſt omnes adferre authoritates & rationes quibus id ad mentis humanæ naturam propiùs pertinere perſuademur, ut cum Deo quàm ut cum corpore conjungatur, id per Præfationis anguſtias non licet. Ut enim hæc veritas dilucidè explanaretur, præcipua Philoſophiæ Ethnicæ fundamenta eſſent convellenda, mala ex peccato orta exponenda, experientia falsò ſic dicta impugnanda, ac denique adversùs ſenſuum præjudicia & errores eſſet ratiocinandum.

Res tamen ingeniis attentis, verámque Philoſophiam edoctis facilè poteſt probari. Sufficit enim eos hujus commonefacere; nempe cùm voluntas Dei naturam uniuscujusque rei determinet, certè id ex mentis naturâ magis eſt ut cum Deo per cognitionem veritatis & amorem boni conjungatur, quàm ut cum corpore, quandoquidem, ut jam dictum eſt, certiſſimè conſtat mentes a Deo fuiſſe creatas ad ipſum cognoſcendum & amandum, potiùs quàm ad informanda corpora. Illud argumentum mentes perſpicaces primâ fronte commovere, poſtea attentas reddere, ac denique convincere poteſt. At verò homines totos corpore conſtantes, quos omnium præter eorum quæ ſenſibus percipiuntur cognitio fugit, ejuſmodi ratiociniis convinci vix ac ne vix quidem ſperari poteſt. Cum ejuſmodi homi-

hominibus, craſſis & ſub ſenſus cadentibus argumentis utendum eſt, quia ipſis ſolidum nihil videtur, niſi in ſenſus agat.

Mens quod non ſentit, niſi cùm puriſſima & beatiſſima eſt, nulli cohæret, niſi ipſi veritati, quæ ſimilitudo & imago patris, & ſapientia dicitur. *Aug. lib. imp. de* Gen. ad lit.

Primi hominis peccatum conjunctionem mentis noſtræ cum Deo ita imminuit, ut duntaxat perſpiciatur ab iis, quorum cor purum eſt & mens oculata; illa conjunctio iis omnibus qui judicia ſenſuum, & affectuum motus cæco impetu ſequuntur, imaginaria videtur.

Contrà verò conjunctionem mentis cum corpore ita corroboravit, ut iſtas duas noſtri partes habeamus veluti unicam ſubſtantiam, ſeu potiùs ſenſibus & affectibus noſtris ita nos mancipavit, ut duarum quibus conſtamus partium corpus potiorem eſſe exiſtimemus.

Homines ita abjectè & craſsè de ſe ſentire facilè tibi perſuadebis ſi ad varias eorum occupationes attendas. Cùm enim felicitatis & perfectionis ſint omnes cupidi, & ad id tantùm collaborent ut feliciores aut perfectiores evadant, quis non judicet, corpus & corporis bona ab illis anteponi menti & bonis mentis, dum perpetuò verſantur circa res corporeas, ac prorſus ferè ea negligunt quæ ad mentis perfectionem omnino neceſſaria ſunt.

Plerique labore indefeſſo in id duntaxat deſudant, ut miſeram hanc poſſint ſuſtentare vitam, & liberis opes ad corporis conſervationem neceſſarias relinquant.

Si verò quos fortuna aut naſcendi conditio ab iſto neceſſitatis telo exemit, ii exercitiis & occupationibus ſuis non magis arguunt ſe mentem ut nobiliorem ſui partem exiſtimare. Venatio, Chorus, Ludus, epulæ illos habent totos. Ipſorum mens corpori mancipata hæcce omnia oblectamenta, quamvis ſe indigna, magni facit & cupidè quærit. Quia verò corpus iis omnibus afficitur quæ ſub ſenſus cadunt, mens non modò corpori, verùm etiam per corpus & propter corpus omnibus iis quæ ſub ſenſus cadunt mancipatur; nam per corpus junguntur cognatis, amicis, civitati, muneri & omnibus quæ poſſident bonis ſenſibilibus, quorum conſervatio ipſis æquè utilis & neceſſaria videtur ac ſui ipſorum conſervatio. Itaque bonorum quibus fruuntur conſervatione, eorum quæ non poſſident cupidine,

dine, gloriæ & dignitatum ambitione, longè magis occupantur & agitantur, quàm mentis perficiendæ ſtudio.

Ipſi docti, quique ingenii laudem ambiunt, maximam vitæ partem conſumunt in actionibus merè animalibus, aut quæ ſaltem ejuſmodi ſunt, ut arguant illos valetudinem, bona & famam mentis perfectioni præferre. Eo fine potiùs ſtudio vacant, ut magnitudinem chimericam in hominum imaginatione poſitam ſibi concilient, quàm ut mentis vim & capacitatem augeant. In caput ſuum, ut in armarium quoddam indiſcriminatim & ſine ordine congerunt quicquid certum eruditionis characterem præ ſe fert, hoc eſt, quicquid rarum & extraordinarium videri, & aliorum admirationem movere poteſt. Illis Apothecis ſimiles eſſe gloriantur in quibus varia conſpiciuntur antiqua, aliaque curioſitatem moventia opera, quæ tamen nihil habent ſolidi, & quorum pretium ab imaginatione, a cupiditate aut fortunâ totum pendet, ac nullam ferme ad id conferunt operam, ut accuratum & juſtum ſibi præſtent ingenium, animique motibus dominentur.

Non exigua hominis portio, ſed totius humanæ univerſitatis ſubſtantia eſt. *Ambroſ. 6. hexa. 7.*

Id tamen ex eo non oritur, quòd homines omnino ignorent ſe mente præditos eſſe, & mentem illam eſſe præcipuam ipſorum partem. Immo centies experti ſunt famâ, divitiis, valetudine per aliquot annos potiri non tanti eſſe; & omnia in genere corporis bona, quæ non niſi per corpus & propter corpus poſſidentur, eſſe bona imaginaria & caduca. Neminem hominum latet præſtare juſtum eſſe quàm divitem, rectum admittere rationis uſum quàm eruditum eſſe, acri & perſpicaci ingenio, quàm corpore agili præditum eſſe. Non poſſunt quin has veritates videant, dum ſe ipſos ſeriò conſulunt. Homerus, exempli gratiâ, qui Achillem ſuum ob pedum velocitatem laudat, ſi ad rem attendiſſet, vidiſſet ſanè hanc laudem equis aut canibus venaticis meliùs competere. Alexander inſignibus latrociniis famoſus, eaſdem nonnunquam in intimâ ratione audiebat objurgationes ac ſicarii & latrones, licet aſſentatoribus undique ſtipatus. Et Cæſar in Rubiconis tranſitu terrorem a conſcientia ſibi incuſſum non potuit non patefacere, ubi propriæ ambitioni Patriæ libertatem immolare tandem decrevit.

Mens

Digitized by Google

Ubique veritas præſidet omnibus conſulentibus te, ſimúlque reſpondes omnibus etiam diverſa conſulentibus. Liquidè tu reſpondes, ſed non liquidè omnes audiunt. Omnes unde volunt conſulunt, ſed non ſemper quod volunt audiunt. *Conf. S. Aug. l. 10. C. 26.*

Mens quamvis corpori arctiſſimè connexa, Deo tamen etiam connectitur, immo ipſo momento quo a corpore ſenſationes vividas & confuſas recipit, a veritate æternâ, quæ ipſius menti præeſt, officii & incontinentiæ ſuæ cognitionem accipit. Ubi a corpore fallitur, a Deo corporis fallaciæ monetur. Ubi corpus ipſi abblanditur, a Deo læditur, ubi corpus ipſi congratulatur, Deus illam intus increpat, & legis lege carnis quam ſequuta eſt purioris & ſanctioris manifeſtatione condemnat.

V. Quint. Curt. l. 7. c. 8

Intus in domicilio cogitationis, nec Hebræa, nec Græca, nec Latina, nec Barbara veritas ſine oris & linguæ organis, ſine ſtrepitu ſyllabarum. *Conf. Aug. lib. 11. c. 3.*

Alexander Scytharum admonitionibus linguâ exoticâ factis non indigebat, ut ſuum cognoſceret officium; ab illo qui Scythas & Gentes maximè barbaras inſtituit, leges juſtitiæ edoctus fuerat. Lumen veritatis, quo omnes illuminantur homines, ipſi etiam affulgebat, & vox naturæ, quæ nec Græcè, nec Scythicè, nec Barbarè loquitur, ipſum ut cæteros homines ſermone clariſſimo compellabat. Fruſtra illum officii ſui Scythæ admonebant, dum Deus ipſius animum non alloquebatur. Vel potiùs Deus quidem ipſius animum alloquebatur, verùm ille ſolos audiebat Scythas, a quibus ipſius irritabantur affectus, proinde extra ſe ipſum rapiebatur, ita ut veritatis vocem, licèt illâ territus, non audiret, ipſius lumen, quo tamen perfundebatur, non videret.

Videtur quaſi ipſe a te occidere, cùm tu ab ipſo occidas. *Aug. in Pſal. 25.*

Fateor equidem noſtram cum Deo conjunctionem eò magis imminui & debilitari, quò magis noſtra cum ſenſibilibus conjunctio augetur & corroboratur, ſed tamen ea conjunctio nulla omnino eſſe nequit, quin toti priùs deſtruamur. Quamvis enim qui in vitium ruunt, & ſeſe voluptatibus ingurgitant, veritatem non ſentiant, cum eâ tamen conjunctionem habent, veritas ipſos non deſerit, ſed illa ab ipſis deſeritur. Lumen veritatis lucet quidem in tenebris, ſed tenebras non ſemper diſſipat; quemadmodum Solis lumen cæcis, & iis qui oculos claudunt circumfulget, licèt illos non illuminet.

De

Nam etiam ſol iſte & videntis faciem illuſtrat & cœci: ambobus ſol præſens eſt, ſed præſente ſole unus abſens eſt. Sic & Sapientia Dei Dominus J. C. ubique præſens eſt, quia ubique eſt veritas, ubique ſapientia. *Aug. in Joh. Tract. 35.*

Digitized by Google

De conjunctione mentis noſtræ cum corporibus res non ſecus ſe habet. Illa minuitur quò magis noſtra cum Deo conjunctio augetur. Verùm nunquam tota perit niſi morte noſtrâ. Licet enim eadem nobis eſſet illuminatio, & æquè a rebus ſenſibilibus abſtraheremur ac Apoſtoli, ex quo peccatum irrepſit, neceſſe eſt mentem noſtram pendere a corpore, & legem carnis legi ſpiritûs perpetuò reſiſtere. Mens eò majorem puritatem, perſpicacitatem, fortitudinem & capacitatem aſſequitur, quò magis ipſius conjunctio cum Deo augetur; quia ex illâ conjunctione pendet tota ipſius perfectio. Contrà verò corrumpitur, debilitatur, occæcatur, coarctatur, quò magis ipſius cum corpore conjunctio augetur & corroboratur; quia illa conjunctio totam ipſius conſtituit imperfectionem. Omnium itaque maximè miſerabilis eſt illius ſtatus, qui de omnibus per ſenſus judicat, in omnibus affectuum motus ſequitur, & iis tantùm delectatur quæ ipſum palpant, & ille, quamdiu ita affectus eſt, a veritate & bono perquam longè diſtat. * *Sed ubi quis de rebus per ideas puras mentis tantùm judicat, rerum creatarum tumultum ſedulò refugit, & apud ſe ipſum ſilentibus affectibus & ſenſibus ſummum Magiſtrum auſcultat, extra omne erroris periculum verſatur.*

Quod hic dico de duplici conjunctione mentis cum Deo & cum corpore, intelligi debet juxta modum vulgarem res concipiendi. Etenim conſtat mentem non poſſe conjungi immediatè niſi cum Deo; hoc eſt, mentem a ſolo Deo verè dependere; ac ſi conjungatur cum corpore, aut ab eo pendeat, id fit, quia voluntas Dei operatur efficaciter hanc conjunctionem & dependentiam. Sed hæc in ipſo opere ſatis percipientur.

Deus eos numquam fallit a quibus interrogatur ſeriâ applicatione, & integrâ mentis ad ipſum converſione, quamvis iis ſemper non reſpondeat; verùm ubi mens a Deo ad res creatas deficit, atque ad veritatem obtinendam corpus tantùm interrogat, & ſenſus, imaginationem & affectus ipſi indeſinenter admurmurantes audit, tum manifeſtum & perpetuum ipſi imminet erroris periculum. Sapientia & veritas, bonum & felicitas, non ſunt bona, quæ a corpore poſſint ſperari, ab eo ſolo qui eſt ſupra nos, & a quo noſtram exiſtentiam accepimus, perfectionem obtinere poſſumus.

Hæc egregiè nos docet Auguſtinus: Principium, *inquit*, creaturæ intellectualis eſt æterna ſapientia, quod principium manens in ſe incommutabiliter, nullo modo ceſſat occultâ inſ-

l. 1. de Gen. ad litt. c. 50.

* Quis enim bene ſe inſpiciens non expertus eſt, tantò ſe aliquid intellexiſſe ſinceriùs quantò removere, atque ſubducere intentionem mentis a corporis ſenſibus potuit. *Auguſtin. de immortal. animæ cap.* 10

inſpiratione vocationis loqui ei creaturæ, cui principium eſt, ut convertatur ad id ex quo eſt, quòd aliter formata ac perfecta eſſe non poſſit.

Joan. Ep. 1. cap. 3. v. 2.

Scimus quoniam cùm apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt, *inquit Johannes. Hac contemplatione veritatis æternæ, ad illud magnitudinis faſtigium, ad quod omnes ſpiritus creati propriæ naturæ neceſſitate tendunt, extollemur.*

Corpus quod corrumpitur, aggravat animam. Sap. 9. 10.

Verùm quamdiu hîc in terris degimus, corporis pondus mentem deprimit; illam perpetuò a Dei præſentiâ, aut ab illo lumine interno quo illuminatur abſtrahit; in id omnino enititur, ut ipſius conjunctionem cum ſenſibilibus adaugeat, illamque ad id adigit, ut omnia ſibi repræſentet, non prout in ſe ſunt, ſed prout ſunt relatè ad vitæ conſervationem.

Terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem, & difficile exiſtimamus quæ in terra ſunt, & quæ in proſpectu ſunt invenimus cum labore, Sap. 9. 15.

Corpus, juxta Sapientem, menti tot ſimul offert ſentienda, ut ea res maximè obvias cognoſcere nequeat; corporis viſus perſtringit, & diſſipat viſum mentis. Nec fieri poteſt, ut veritas quæpiam oculis mentis percipiatur, eodem tempore quo ad eam cognoſcendam oculis corporis utimur. Atque hinc patet ſolâ mentis attentione veritates retegi, & ſcientias addiſci, cùm revera attentio mentis nihil aliud ſit præter ipſius converſionem ad Deum, qui noſter ſolus eſt Magiſter, & a quo omnem docemur veritatem, ſolâ ipſius ſubſtantiæ manifeſtatione, ut loquitur Auguſtinus, & ſine ullius rei creatæ operâ. *

Ex his omnibus liquet impetui corporis adversùs mentem eſſe perpetuò reſiſtendum, & ad id paulatim nos informandum ut ſenſuum reſpuamus teſtimonium de omnibus quibus circumdamur corporibus, quæ ſemper ii nobis ut ſtudio noſtro digna repræſentant, cùm attentionem noſtram ea ſenſibilia nec occupare nec ſiſtere debeant. Hanc veritatem nos docuiſſe videtur Sapientia æterna incarnatione ſuâ. † *Poſtquam enim carnem ſenſi-*

* Deus intelligibilis lux, in quo, & a quo, & per quem intelligibiliter lucent omnia. 1. *Sol.* Inſinuavit nobis (*Chriſtus*) animam humanam non vegetari, non illuminari, non beatificari, niſi ab ipſâ ſubſtantiâ Dei. *Auguſt in Job.*

† Illa autoritas divina dicenda eſt quæ non ſolùm in ſenſibilibus ſignis tranſcendit omnem humanam facultatem, ſed & ipſum hominem agens, oſtendit ei quouſque ſe propter ipſum depreſſerit, & non teneri ſenſibus, quibus videntur illa miranda, ſed ad intellectum jubet evolare, ſimul demonſtrans, & quanta hic & cur hæc poſſit, faciat, & quàm parvi pendat. *Aug.* 1. *de ord.* 9. *Tract. in Joan.* 27.

ſenſibilem ad ſupremam evexit dignitatem, ſummâ ejuſdem carnis humiliatione, nobis quantopere ſenſibilia aſpernari debeamus oſtendit. Hanc fortè ob cauſam dicebat Paulus, ſe non cognoſcere JESUM CHRISTUM *ſecundùm carnem: Etenim carni Jeſu-Chriſti non eſt immorandum, ſed ſpiritui carne velato.* Caro vas fuit, quod habebat attende, non quod erat, *inquit Auguſtinus. Quicquid eſt viſibile aut ſenſibile in* JESU CHRISTO *non meretur adorationes noſtras, niſi propter ejus connexionem cum verbo quod ſoli menti obverſari poteſt.*

Qui Sapientiæ & felicitatis ſunt cupidi, iis ſuprà dicta altà mente repoſta manere omnino neceſſe eſt. Non ſufficit vos dictis meis fidem adhibere, & hac veritate veluti ſubitaneo quodam lumine perſtringi. Id apud eos innumeris experimentis & demonſtrationibus extra omne dubium poſitis conſtare oportet, ita ut e mente deleri numquam poſſit, ſed omnibus ſtudiis & cæteris vitæ occupationibus ſemper præſens adſit.

Qui hoc noſtrum opus attentè legere dignabuntur, hunc, ni fallor, animum induent. In eo enim multifariam oſtendimus ſenſus, imaginationem & affectus noſtros nobis ad veritatem & veram noſtram utilitatem retegendam inutiles eſſe, imo nos potiùs perſtringere & ubique decipere; ac in genere, omnes quas mens, per corpus, vel propter motus quoſdam in corpore excitatos, recipit cognitiones, eſſe falſas & confuſas, relatè ad res quas repræſentant; quamvis ſint utiliſſimæ ad conſervationem corporis, & bonorum, quæ cum corpore relationem habent.

In iſto quod publici juris facimus Opere multi impugnantur errores; ac ii præcipuè qui apud vulgus hominum maximè obtinuerunt, aut qui majorem mentis pariunt inordinationem; atque illos errores penè omnes procedere ex conjunctione mentis cum corpore oſtenditur. Multis in locis menti ſervitutem ſuam & a rebus ſenſibilibus dependentiam patefacere conamur, ut veternum excutiat, & liberationem ſuam aliquo conatu tentet.

Præter ſimplicem aberrationum noſtrarum expoſitionem, ibi etiam mentis natura explicatur. Miſsâ, exempli gratiâ, longiori errorum ſpecialium ſive ſenſuum ſive imaginationis enumeratione, cauſis illorum errorum præcipuè inſiſtitur. Facultates

mentis & errores generales quibus obnoxii ſumus explicando, ſimul innumeri errores ſpeciales, in quos incidere poſſumus, explicantur. Totum itaque iſtud opus circa mentem humanam verſatur. Illam in ſe ipsâ, relate ad corpora, & relatè ad Deum conſideramus. Omnium ipſius facultatum natura examinatur; uſus ex illis percipiendi ad vitandum errorem indicantur. Denique pleraque eorum, quæ ad progreſſum in cognitione hominis faciendum utilia exiſtimata fuêre, exponuntur.

Omnium cognitionum pulcherrima, jucundiſſima & maximè neceſſaria ſanè eſt cognitio noſtrî. Ex omnibus ſcientiis humanis, ſcientia hominis homine eſt maximè digna, hæc tamen ſcientia omnium non eſt maximè exculta & perfecta. Hanc vulgus penitus negligit, ex iis qui ſcientias profitentur pauci huic operam dant; ex iis qui huic ex profeſſo ſtudent pauciores adhuc felicem ſortiuntur exitum. Qui periti apud homines habentur, non niſi confusè admodum differentiam vident omnimodam, quæ eſt inter mentem & corpus. Ipſe Auguſtinus qui hæc duo entia ita apprime diſtinxit, ſe illam differentiam diu ignoraſſe fatetur. Confeſſ. l. 4. c. 15. *Et quamvis mentis & corporis proprietates explicando eos omnes revera ſuperaverit qui ante & poſt ipſum ad noſtrum uſque ſæculum hac de materiâ ſcripſerunt, operæ tamen pretium feciſſet, ſi corporibus, quæ nos ambiunt, omnes qualitates ſenſibiles, quas eorum operâ percipimus, non tribuiſſet; Etenim illæ qualitates in ideâ quam habebat de materiâ clarè non continentur. Differentiam itaque mentis & corporis non niſi ab aliquot annis clarè notam fuiſſe, ſtrenuè dicere poſſumus.*

Nonnulli mentis naturam ſibi optimè notam eſſe arbitrantur. Plurimi illam cognoſci non poſſe perſuaſum habent. Denique maximus numerus, cui bono illa cognitio poſſit inſervire, non deprehendit, illamque hanc ob cauſam ſpernit. Verùm omnes iſtæ adeo vulgares opiniones ex imaginatione & inclinatione hominum potiùs oriuntur, quàm ex viſu claro & diſtincto mentis, nempe non ſine faſtidio & labore poſſunt intra ſe colligi, ad ſuos nævos infirmitatéſque noſcendum; contrà verò ſcientiis quæ curioſitatem movent, & aliquem præ ſe ferunt fulgo-

Digitized by Google

fulgorem delectantur. Cùm extra ſe perpetuò divagentur, propria mala non nôrunt. Se bene valere arbitrantur, quia ſeſe non ſentiunt. Immo eos qui morbum ſuum deprehendêre remediis uti ægrè ferunt, eóſque, dum ſanitatem ſuam reſtituere conantur, morbum ſibi contrahere dicunt.

Verùm ſublimes illi viri qui abditiſſima naturæ arcana ſcrutantur, qui mente cœlos petunt, & in abyſſos deſcendunt, quid ipſi ſint recordari deberent. Hiſce ingentibus naturæ operibus forſan duntaxat perſtringuntur. Mentem extra ſe ipſam excedere oportet, ut tot & tanta poſſit attingere, jam verò extra ſe exire non poteſt quin diſſipetur.

Homines ad id nati non ſunt ut Aſtronomi & Chymici fiant, ut perpetuò ad teleſcopium pendeant, vel fornaci adhæreant, ac ex iſtis poſtea operoſis obſervationibus conſequentias ſatis inutiles deducant. Aſtronomus terras, maria, & montes in lunâ primus deprehenderit, maculas ſolis primus viderit, earumque motus accuratè ſupputaverit. Chymicus tandem invenerit artem figendi Mercurium, vel conficiendi iſtud Alkaert, *quo Vanhelmontius ſe omnia diſſolvere poſſe corpora jactabat; an inde ſapientiores & feliciores evaſerunt? Forſan aliquam ſibi peperêre famam; verùm, ſi ad rem attenderunt, hæc fama ipſorum auxit ſervitutem.*

Aſtronomia, Chymia, & cæteræ penè omnes ſcientiæ poſſunt haberi tanquam viri cordati & ingenui oblectamenta: Verùm non debent propter ſuum fulgorem ſcientiæ hominis præferri. Quamvis enim imaginatio ideam quandam magnitudinis Aſtronomiæ alliget, quia hæc ſcientia verſatur circa opera ingentia, fulgida, & ſupra alia infinitis diſtantiis edita; hanc tamen idcirco mens non debet cœcâ amplecti veneratione, ſed illius judicium ſe gerere, ac illam faſtu ſenſibili, quo ratio prævertitur, ſpoliare. Mens de omnibus juxta lumina ſua interna, rejecto falſo & confuſo ſenſuum & imaginationis teſtimonio, judicare debet, ac ſi juxta purum veritatis lumen de omnibus ſcientiis humanis judicet, auſim aſſerere illas penè omnes ab ipſâ contemptum iri, eam verò, quæ nos docet quid ſimus, cæteris omnibus antepoſitum iri.

Satius igitur ducimus Veritatis amantes hortari, ut de hujus operis materiâ judicent juxta reſponſa quæ a ſupremo omnium hominum magiſtro ſeriò ab ipſis interrogato accipient, quàm illos ingenti oratione, quæ fortè pro quodam loco communi, & vano præfationis ornamento haberetur, prævertere. Quòd ſi hanc materiam attentione & ſtudio ſuo dignam exiſtiment, illos iterum rogatos velim, ne de rebus in hoc libro contentis judicent juxta bonam vel malam quâ exprimuntur rationem, ſed ſemper ſeſe apud ſe recipiant, ut verâ judiciorum normâ utantur.

Nolite putare quenquam hominem aliquid diſcere ab homine. Admonere poſſumus per ſtrepitum vocis noſtræ, ſi non ſit intus qui doceat, inanis ſit ſtrepitus noſter. *Auguſt. in Joh.*

Cùm perſuaſum omnino habeamus homines ſeſe mutuò docere non poſſe, nec eos qui nos audiunt, eas diſcere veritates quas ipſorum auribus inſuſurramus, niſi ſimul qui eas nos docuit eas etiam ipſorum menti manifeſtas faciat; eos adhuc monere teneor qui hoc opus legent, ne bono aliquo erga me affectu moti mihi temerariè credant, nève odio præoccupati dicta mea impugnent. * *Quamvis enim hìc nihil a me in medium prodiiſſe credam quod meditatione non fuerit acquiſitum, me tamen pigeret ſi ſententias meas alii admitterent ſine maturâ cognitione, & in errorem aliquem laberentur, vel quia ea ſatis non intelligerent, vel quia ipſe hallucinatus fuiſſem.*

V. lib. de Magiſtro Auguſt.

Nonnullorum Doctorum qui in verba ſua jurari exigunt, ſuperbia nobis videtur intolerabilis. Deum, poſtquam loquuti ſunt, interrogari ægrè ferunt, qui ipſi Deum non interrogavêre. Statim atque ipſorum placitis fidem quis adhibere negat, exacerbantur, ac tenebras ipſorum imaginationis puro veritatis lumini, quod mentem illuminat, præferri volunt.

Hanc agendi rationem abſit ut imitemur, quamvis illam imitari ſæpe accuſemur. Qui nos præceſſerunt Authores tanquam monitores habemus, iniquiſſimi igitur ac valde ſuperbi eſſemus, ſi tanquam Doctoribus atque Magiſtris aurem præberi nobis poſtularemus. Facta & experimenta a nobis allata credi revera optamus, quia hæc non addiſcuntur applicatione mentis ad rationem ſupremam & univerſalem; ſed quoad omnes veritates, quæ in veris rerum ideis deprehenduntur, quas veritas æterna

* Auditus per me factus, intellectus per quem S. dixit aliquis & ad cor veſtrum, ſed non eum videtis. Si intellexiſtis fratres, dictum eſt & cordi veſtro, Munus Dei eſt intelligentia. *Aug. in Joh. Tr.* 40.

æterna in intimâ ratione nos docet; quoad illas, inquam, monemus non eſſe acquieſcendum cogitationibus noſtris; grande nefas enim ducimus ſe ſe Deo parem facere, illud in mentes imperium uſurpando. Noli putare te ipſam eſſe lucem. *Aug. in Pſ.*

Cæterùm inter rationes ob quas iſtud Opus attentiſſimè legi optamus præcipua eſt, ut errorum a nobis admiſſorum moneamur, etenim erroris immunitatem non affectamus. Mens corpori tam arctè conjungitur, & ab eo ita dependet, ut meritò vereamur ne tumultum confuſum imaginationis a purâ Veritatis, quæ mentem alloquitur, voce, non ſemper accuratè diſtinxerimus.

Si Deus ſolus nos alloqueretur, ac de iis tantùm quæ intelligimus judicaremus, hiſce Jesu-Christi *verbis forſan uti poſſemus,* Sicut audio, ſic judico; & judicium meum juſtum eſt: *Verùm corpus altiori voce loquitur quàm Deus ipſe, & corpus illud veritatem nunquam docet. Philautia, illius qui Veritatem ſemper loquitur, verba corrumpit. Et ſuperbia audaciam de rebus inconſultâ veritate judicandi nobis injicit. Præcipua enim errorum noſtrorum cauſa in eo conſiſtit, quòd judicia noſtra latiùs pateant claro mentis viſu. Eos igitur qui errores meos agnoſcent enixè rogo, ut me corrigant, ut iſtud Opus quod veluti ſpecimen quoddam trado, magis magiſque perficiatur.* *Johan. c. 5. n. 30.*

Initio illud inſtitutionis meæ gratiâ duntaxat ſuſceperam, ut ſcilicet rectè cogitare, atque cogitata perſpicuè proferre ediſcerem; verùm nonnullorum rationibus, qui illud evulgare utile futurum exiſtimarunt, eò libentiùs obtemperavi, quòd præcipua illorum ratio apprime conſonabat cum iſto meo propriæ inſtitutionis propoſito. Nempe, ajebant illi, nullâ aptiori ratione poſſumus rei cujuſpiam plenam cognitionem aſſequi, quàm noſtras de illâ ſententias viris eruditis proponendo; hoc pacto noſtra & ipſorum attentio excitatur. Quidam rem aliter concipientes alias retegunt veritates; & nonnunquam veritates jam retectas ulteriùs urgendo, res aut pigritiâ neglectas, aut puſillanimitate abdicatas indicant.

His de cauſis Authorem me gero. Verùm ne ſpes mea me fallat,

fallat, hoc adhuc monitum velim, ægrè ferendum non eſſe, ſi primo intuitu quædam reperiantur quæ vulgares & inveteratas, ac apud omnes in omnibus ſæculis admiſſas impugnent opiniones. Errores maximè generales convellere hic præcipuè animus eſt. Si homines eſſent omnes rectâ eruditione ornati, approbatio univerſalis eſſet quidem ratio. Sed res omnino ſecus ſe habet. Maneat igitur altâ mente repoſitum, rationem ſolam præeſſe debere judicio omnium opinionum humanarum, quæ nullam habent relationem ad fidem, quam ſolam longè aliter ac res naturales nos edocet Deus. Unuſquiſque apud ſe ipſum ſe recipiat, ad lucem intus perpetuò lucentem accedat, ut ratio poſſit illuminari. Vitentur ſenſationes æquo vividiores, & commotiones mentis, quæ ingenii capacitatem nimis implent. Etenim minimus ſtrepitus, minimus lucis ſplendor viſum mentis nonnunquam diſſipant; hæc omnia vitare utile eſt, quamvis non omnino neceſſarium. Si verò conatibus noſtris eò non poſſumus pervenire, ut perpetuis corporis noſtri impreſſionibus, & infantiæ præjudiciis reſiſtamus, tum ad Deum oratione confugiendum eſt, ut ab illo, quod propriis viribus denegatum fuit, obtineamus. Interea tamen ſenſibus indeſinenter reſiſtendum; hæc perpetua debet eſſe eorum occupatio, qui, ut ait Auguſtinus, veritatem ſincerè amant.

Nullo modo reſiſtitur corporis ſenſibus; QUÆ NOBIS SACRATISSIMA DISCIPLINA EST, ſi per eos inflictis plagis vulneribúſque blandimur. Ep. 72.

Totius Operis diviſio explicatur quarto Capite.

INDEX

INDEX CAPITUM

TOMI PRIMI.

LIBER PRIMUS

De Erroribus Senſuum.

CAPUT I. I. De naturâ & proprietatibus intellectûs, II. De naturâ & proprietatibus voluntatis, ubi quid ſit libertas examinatur. *Pagina* 1

CAP. II. I. De judiciis & ratiociniis. II. Ipſa a voluntate pendere. III. Quomodo reſpectu illorum quiſque uti debeat libertate ſuâ. IV Duo pruponuntur canones generales, quibus error & peccatum vitari poſſint. V. In canones iſtos animadverſiones quædam neceſſariæ adduntur. p. 7

CAP. III. I. Reſponſiones ad objectiones quaſdam. II. In ea quæ de Evidentiæ neceſſitate dicta ſunt obſervationes. p. 12

CAP. IV. I. De cauſis erroris occaſionalibus, & quidem eſſe quinque præcipuas. II. Totius hujúſce operis generale propoſitum, & ſpeciale hujúſce primi libri. p. 16

CAP. V. De Senſibus, I. Corruptio quam peccato contraxerunt bifariam explicatur. II. Libertatem noſtram eſſe veram errorum noſtrorum cauſam, non verò ſenſus. III. Canon, quo in uſu ſenſuum noſtrorum errorem vitemus, proponitur. p. 18

CAP. VI. I. De erroribus viſus reſpectu extenſionis in ſeipſâ conſideratæ. II. Errores illi ad res inviſibiles extenduntur: III. De erroribus oculorum noſtrorum circa extenſionem reſpectivam. p. 23

CAP. VII. I. De erroribus oculorum noſtrorum circa figuras. II. Nos de minimis nullam habere cognitionem. III. Cognitionem quam de maximis habemus non eſſe accuratam. IV. Quædam judicia naturalia, quibus errorem vitamus explicantur. V. Eadem ipſa judicia in occaſionibus quibuſdam ſingularibus nos decipere. p. 32

CAP. VIII. I. Ab oculis noſtris nos non doceri magnitudinem aut celeritatem motûs in ſe conſiderati. II. Durationem ad motum cognoſcendum neceſſariam nobis ignotam eſſe. III. Exempla errorum viſûs noſtri circa motum & quietem. p. 35
CAP. IX. Idem argumentum tractatur. I. Errores viſûs noſtri circa motum generaliter demonſtrantur. II. Cognoſcendam eſſe corporum diſtantiam priùs quàm de ipſorum motûs velocitate judicium fiat. III. Rationes quibus diſtantiæ cognoſci poſſunt examinantur. p. 39
CAP. X. De erroribus circa qualitates ſenſibiles. I. Diſtinctio animæ & corporis. II. Organa ſenſuum explicantur. III. Cui corporis parti animæ immediatè conjuncta ſit. IV. Quid corpora externa agant in corpus. V. Quid in mentem, & cur mens non percipit motus fibrarum corporis. VI. Quatuor in unâquâque ſenſatione vulgò confunduntur. p. 47
CAP. XI. I. De errore quem admittimus circa actionem rerum objectarum in fibras externas ſenſuum. II. Cauſa hujus erroris. III. Objectio cum reſponſione. p. 53
CAP. XII. I. De erroribus circa motus fibrarum ſenſuum noſtrorum. II. Hóſce motus nobis eſſe imperceptos vel a nobis confundi cum ſenſationibus noſtris. III. Res experimento probatur. IV. Tria ſenſationum genera. V. Errores quos ſecum ducunt. p. 55
CAP. XIII. I. De naturâ ſenſationum. II. Circa ipſas ignorantiam noſtram non eam eſſe quam credimus. III. Objectio cum reſponſione. IV. Cur nullam ſenſationum noſtrarum cognitionem nos habere exiſtimamus. V. Omnes homines earundem rerum objectarum occaſione iiſdem affici ſenſationibus falsò credi. VI. Objectio cum reſponſione. p. 59
CAP. XIV. I. De falſis judiciis quæ ſenſationes noſtras comitantur, quæque cum iis confunduntur. II. Cauſa horúmce falſorum judiciorum. III. Errorem non eſſe in ſenſationibus noſtris, ſed tantummodo in his judiciis. p. 66
CAP. XV. Errores ſpeciales viſûs explicantur, ut errorum generalium ſenſuum ſint exemplum. p. 69
CAP. XVI. I. Errores ſenſuum noſtrorum nobis eſſe loco axiomatum generalium & fœcundiſſimorum ex quibus falſas concluſiones elicimus quæ viciſſim pro axiomatibus habentur. II. Differentiarum naturalium origo. III. De formis ſubſtantialibus. IV. De quibuſdam erroribus Philoſophiæ Scholaſticæ. p. 71
CAP. XVII. I. Aliud exemplum ex Ethicâ deſumptum, ex quo patet ſenſus noſtros nihil nobis offerre præter falſa bona. II. Deum ſolum eſſe verum noſtrum bonum. III. Errorum Epicureorum & Stoicorum origo. p. 74
CAP. XVIII. I. Senſus noſtros nos in errores injicere etiam circa res non ſenſibiles. II. Exemplum ex hominum commercio & conſuetudine mutuâ deductum. III. Ex habitu externo & ſenſibili judicium
non

non eſſe ſtatuendum. p. 76
CAP. XIX. Duo alia exempla. I. Prius de erroribus circa naturam corporum. I. Poſterius de erroribus circa qualitates eorundem corporum. p. 78
CAP. XX. Hujúſce primi Libri concluſio. I. Senſus nobis tantùm conceſſos fuiſſe in uſum corporis noſtri. II. Ipſorum teſtimonio diffidendum eſſe. III. Illum non paulum promoviſſe, qui ritè atque opportunè dubitare didicit. p. 81

LIBER SECUNDUS.

De Imaginatione.

PARS PRIOR.

CAPUT I. I. Idea generalis imaginationis. II. Ipſam duas in ſe includere facultates, alteram activam, alteram paſſivam. III. Cauſa generalis mutationum quæ fiunt in imaginatione hominum, & fundamentum hujúſce ſecundi libri. p. 83
CAP. II. I. De ſpiritibus animalibus, & mutationibus quibus in genere obnoxii ſunt. II. Chylum ad cor tranſire, atque in ſpiritibus mutationem adferre. III. Vinum idem efficere. p. 87
CAP. III. Aërem quem ſpiramus aliquam etiam in ſpiritibus immutationem afferre. p. 89
CAP. IV. I. De mutatione quam in ſpiritibus efficiunt nervi illi qui cor & pulmones attingunt. II. De mutatione quam efficiunt nervi, qui jecur, lienem & viſcera attingunt. III. Hæc omnia citra voluntatis noſtræ conſenſum nec tamen ſine providentiâ fieri. p. 92
CAP. V. I. De vinculo mutuo inter ideas mentis & cerebri veſtigia. II. De mutuo horum inter ſe veſtigiorum vinculo; III. De memoriâ. IV. De Habitibus. pag. 95
CAP. VI. I. Fibras cerebri non mutari æquè celeriter ac ſpiritus. II. Tres earum fibrarum mutationes in tribus hominis ætatibus. p. 104
CAP. VII. I. De communicatione quæ eſt inter cerebrum matris & cerebrum infantis ipſius. II. De communicatione quæ eſt inter cerebrum noſtrum, & cæteras corporis partes quâ ad imitationem miſericordiámque movemur. III. Explicatio generationis monſtrorum, & propagationis ſpecierum. IV. Quædam inordinationes mentis & inclinationum voluntatis explicantur. V. De concupiſcentiâ & peccato originis. VI. Objectiones cum reſponſionibus. p. 105
CAP. VIII. I. Mutationes quæ in infantis ex utero matris exeuntis imaginatione, ex mutuo cum nutrice, genitrice, aliiſque commercio, contingunt. II. Præcepta ad eos benè educandos utilia traduntur. p. 118

PARS SECUNDA.

De Imaginatione.

CAPUT I. I. De imaginatione mulierum. II. De imaginatione virorum. III. De imaginatione ſenum. pag. 123
CAP. II. Spiritus animales plerumque tendere in veſtigia idearum nobis maximè familiarium, unde fit ut rectum de rebus judicium ferre non poſſimus. p. 127
CAP. III. I. Eos qui literis & ſcientiis operam dant errori magis obnoxios eſſe. II. Cur malimus authoritate niti, quàm ratione uti. p. 129
CAP. IV. Duo pravi effectus lectionis in imaginationem. p. 132
CAP. V. Homines ſtudio deditos alicui ut plurimùm authori ſeſe mancipare, adeo ut in id unum colliment, ut nempe quid ille author tenuerit, non verò quid tenendum ſit, accuratè diſcant. p. 134
CAP. VI. De præconceptis Commentatorum opinionibus. p. 138
CAP. VII. I. De novorum ſyſtematum inventoribus. II. Ultimus eorum error, qui ſtudio ſcientiarum operam dant. p. 143
CAP. VIII. I. De ingeniis effeminatis. II. De ingeniis ſuperficiariis. III. De viris authoritate præditis. IV. De iis qui experimenta faciunt. p. 146

PARS TERTIA.

De communicatione contagioſâ imaginationum fortium.

CAPUT I. I. De illâ proclivitate quâ ad alios in omnibus imitandos propendemus, unde manat communicatio errorum qui ab imaginationis facultate dependent. II. Duæ cauſæ præcipuæ quæ illam augent proclivitatem. III. Quid ſit imaginatio fortis. IV. Eam eſſe multiplicem. De inſanis ac de iis qui imaginationem fortem ſecundùm ſenſum hîc explicatum habent. V. Duo vitia memorabilia eorum qui habent imaginationem fortem. VI. Quàm ſint idonei ad perſuadendum & fucum faciendum. p. 151
CAP. II. Exempla generalia quibus vis imaginationis demonſtratur. p. 157
CAP. III. I. De vi imaginationis quorumdam Authorum. II. De Tertulliano. p. 163
CAP. IV. De imaginatione Senecæ. p. 165
CAP. V. De Libro Domini Montagne (nobilis Galli.) p. 172

CAP. VI.

CAP. VI. I. De Sortiariis ex imaginatione, & Lycanthropis. II. Concluduntur duo primi Libri. p. 179

LIBER TERTIUS.

De intellectû ſeu mente purâ.

CAPUT I. I. Sola cogitatio eſſentialis eſt menti. Sentire & imaginari nihil aliud ſunt præter ipſius modificationes. II. Omnes non cognoſcimus modificationes quas mens poteſt ſuſcipere. III. Illæ modificationes diverſæ ſunt a cognitione noſtrâ & amore noſtro, immo ipſas non ſemper ſequuntur. p. 185

CAP. II. I. Cùm mens ſit finita non poteſt capere quod pertinet ad infinitum. II. Arcti quibus circumſcribitur limites ſunt multorum errorum origo, III. & præcipuè hæreſium. IV. Mens eſt ſubmittenda fidei. p. 191

CAP. III. Philoſophos ingenium ſuum opprimere ac veluti diſſipare, dum, nullo in ſtudiis ſuis ordine ſervato, ad ea incumbunt quæ nimias in ſe includunt relationes, & a pluribus pendent. II. Exemplum ex Ariſtotele deſumptum. III. Geometras contrà ſe benè gerere in veritatis inveſtigatione, ac eos potiſſimùm qui Algebrâ & Analyſi utuntur. IV. Ipſorum methodum vim ingenii augere, Logicam verò Ariſtotelis ipſam minuere? V. Aliud vitium eorum qui ſtudio operam dant. p. 195

CAP. IV. I. Mens non poteſt ad ea diu incumbere quæ nullam ſecum habent relationem, aut quæ cum infinito nihil habent commune. II. Voluntatis inconſtantia cauſa eſt iſtius mentis inapplicationis, ideóque erroris. III. Senſationes noſtræ nos magis occupant quàm ideæ puræ intellectûs. IV. Ex quo manat morum corruptio. V. Ut & ignorantia vulgi. p. 198

PARS SECUNDA.

De Intellectu puro.

De Natura Idearum.

CAPUT I. I. Quid per ideas intelligatur. Illas reapſe exiſtere, ipſáſque neceſſarias eſſe ad omnes percipiendas res corporeas. II. Diviſio omnium modorum quibus res externæ percipi poſſunt. p. 204

CAP. II. Res corporeas nullas mittere ſpecies ſibi ſimiles. p. 207

CAP. III. Mentem præditam non eſſe virtute producendi ideas. Cauſa erroris

erroris in quem hac de re labuntur homines. pag. 209

CAP. IV. Nos non percipere res objectas per ideas nobiſcum creatas. Deum eas in nobis non producere, quotieſcunque ipſis indigemus. p. 213

CAP. V. Mentem nec eſſentiam nec exiſtentiam rerum objectarum videre, ſuas perfectiones conſiderando. Deum ſolum res objectas hoc modo percipere. p. 215

CAP. VI. Nos omnia in Deo videre. p. 217

CAP. VII. I. Quatuor diverſæ rationes res videndi. II. Quomodo Deus cognoſcitur. III. Quomodo corpora cognoſcuntur. IV. Quomodo unuſquiſque mentem ſuam cognoſcit. V. Quomodo mentes cæterorum hominum, & puri ſpiritus cognoſcuntur. p. 223

CAP. VIII. I. Præſentia intima ideæ vagæ entis in genere eſt cauſa omnium abſtractionum inordinatarum mentis, & plerarumque chimærarum Philoſophiæ vulgaris, quæ impediunt quominùs multi Philoſophi agnoſcant ſoliditatem verorum principiorum Phyſices. II. Exemplum de eſſentiâ materiæ. p. 227

CAP. IX. I. Ultima cauſa generalis errorum noſtrorum. II. Ideas rerum non ſemper præſentes adeſſe menti ſtatim atque id optamus. III. Omnem mentem finitam obnoxiam eſſe errori, & cur res ſic ſe habeat. IV. Judicandum non eſſe nihil exiſtere præter corpora aut ſpiritus, nec judicandum eſſe Deum eſſe Spiritum, ut alios concipimus ſpiritus. p. 235

CAP. X. Exempla quorundam errorum Phyſices in quos labuntur homines, quia ſupponunt res quæ naturâ ſuâ, qualitatibus, extenſione, duratione, & proportione differunt, eſſe ſimiles in hiſce omnibus. p. 239

CAP. XI. Exempla nonnullorum errorum circa Ethicam ab eodem principio pendentium. p. 245

Concluduntur tres primi Libri. p. 247

LIBER QUARTUS.

De Inclinationibus ſeu motibus naturalibus mentis.

CAPUT I. I. Spiritus debent habere inclinationes, quemadmodum corpora habent motus. II. Deus nullum dat motum ſpiritibus niſi propter ſe. III. Spiritus non feruntur versùs bona ſpecialia, niſi per motum quo versùs bonum in genere feruntur. IV. Origo præcipuarum inclinationum naturalium in quas dividetur quartus hic Liber. p. 251

CAP. II. I. Inclinatio versùs bonum in genere eſt principium inquietudinis voluntatis noſtræ, II. Ideóque negligentiæ noſtræ & ignorantiæ. III. Pri-

Digitized by Google

III. Primum exemplum. Ethica pleriſque hominibus parùm nota. IV. Secundum exemplum. Immortalitas animæ a nonnullis impugnatur. V. Ignorantiam noſtram eſſe maximam circa res abſtractas, aut quæ parùm habent relationis ad nos. p. 255
CAP. III. I. Curioſitas eſt naturalis & neceſſaria. II. Tres leges quibus illa poſſit intra juſtos limites contineri. III. Prima illarum legum explicatur. p. 264
CAP. IV. Idem ulteriùs tractatur argumentum. I. Secunda curioſitatis lex explicatur. II. Tertia explicatur. p. 269
CAP. V. I. De ſecundâ inclinatione naturali, aut de amore ſui. II. Dividitur philautia in amorem τοῦ eſſe & τοῦ bene eſſe, ſeu in amorem magnitudinis & voluptatis. p. 278
CAP. VI. I. De inclinatione quâ versùs id omne ferimur quod nos ſupra cæteros extollit. II. De falſis nonnullorum piorum judiciis. III. De falſis ſuperſtitioſorum & hypocritarum judiciis. IV. De Voëtio Carteſii adverſario. p. 275
CAP. VII. De ſcientiæ deſiderio ac Doctorum falsò ſic dictorum judiciis. p. 279
CAP. VIII. I. De deſiderio, quo homines docti videri cupiunt. II. De falſorum Doctorum colloquiis. III. De ipſorum operibus. p. 283
CAP. IX. Quomodò propenſio hominum versùs dignitates & divitias eos in errorem injiciat. p. 289
CAP. X. De voluptatis Amore relatè ad Ethicam. I. Voluptas fugienda eſt, licet nos efficiat felices, II. Voluptas nos ad ſenſibilium bonorum amorem ferre non debet. p. 290
CAP. XI. De amore voluptatis relatè ad ſcientias ſpeculativas. I. Quomodo amor ille nos a veritate retegendâ arceat. II. Exempla afferuntur. III. Illuſtratur Argumentum Carteſii ad demonſtrandam Dei exiſtentiam. p. 295
CAP. XII. De effectibus quos bonorum & malorum futurorum cogitatio in mente edere poteſt. p. 310
CAP. XIII. I. De tertiâ propenſione naturali, nempe de amicitiâ quâ cæteros homines proſequimur. II. Iſta propenſio eò nos fert ut amicorum noſtrorum cogitationes probemus, eóſque falſis laudibus decipiamus. p. 314

LIBER QUINTUS.

De Affectibus.

CAPUT I. De naturâ & origine affectuum in genere. p. 322
CAP. II. De conjunctione mentis cum rebus ſenſibilibus, vel de vi & extenſione affectuum in genere. p. 326

CAP. III.

CAP. III. Explicatio peculiaris omnium mutationum quæ menti & corpori a perturbationibus ſeu affectibus afferuntur. p. 331
CAP. IV. Voluptates & motus affectuum nos in errorem aſpectu boni injicere, ipſis indeſinenter eſſe reſiſtendum. Ratio impugnandi libertiniſmum. p. 342
CAP. V. Perfectionem mentis conſiſtere in ipſius conjunctione cum Deo per cognitionem veritatis & per amorem virtutis, & contrà ejus imperfectionem oriri ex corporis in ipſam imperio, propter inordinationem ipſius ſenſuum & affectuum. p. 348
CAP. VI. De erroribus generalioribus affectuum. Quædam exempla ſpecialia afferuntur. p. 354
CAP. VII. De affectibus ſpeciatim, & primò de admiratione & pravis ipſius effectibus. p. 358
CAP. VIII. Tractatur eadem materia. De recto admirationis & cæterorum affectuum uſu. p. 370
CAP. IX. De amore & odio, variiſque utriuſque ſpeciebus. p. 376
CAP. X. De affectibus ſpeciatim, & in genere de ratione illos explicandi, & agnoſcendi errores ex iis oriundos. p. 379
CAP. XI. Omnes affectus ſeſe excuſare; & de judiciis in quæ nos conjiciunt ad ſui excuſationem. p. 384
CAP. XII. Affectus qui verſantur circa malum eſſe maximè periculoſos & injuſtos, eóſque qui cum minimâ conjunguntur cognitione eſſe omnium vividiſſimos & maximè ſenſibiles. p. 389

DE

DE INQUISITIONE VERITATIS.

LIBER PRIMUS.

DE ERRORIBUS SENSUUM.

CAPUT PRIMUM.

I. *De naturâ & proprietatibus intellectûs.* II. *De naturâ & proprietatibus voluntatis, ubi quid ſit libertas examinatur.*

ERROR humanæ miſeriæ cauſa eſt, ex hoc peſſimo principio fluxere omnes quæ inter mortales irrepſerunt ærumnæ. Is eſt ſcilicet, qui in mente noſtrâ cuncta quibus conflictamur mala gignit fovétque; adeo ut fruſtrà ſolidam veramque ſperes felicitatem, niſi priùs errori vitando ſeriam dederis operam.

Homines ideo tantùm eſſe miſeros, quod peccatores ſint & ſontes, ab ipsâ Scripturâ ſacrâ docemur; jam autem nec peccatores eſſent, nec ſontes, niſi aſſenſu quem errori præbent peccato ſeſe manciparent.

Si igitur error humanæ miſeriæ revera fons eſt, haud dubium eſt quin omni niſu ab eo ſeſe expedire debeant homines. Nec certè ipſorum operam, quamquam plenum non ſortiatur effectum, inutilem tamen & ſterilem omnino fore exiſtimandum eſt. Si erroris immunes non evadunt, ſaltem multò rariùs errabunt; ſi omnibus malis ſeſe non ſubducunt, nonnulla ſaltem declinabunt : in hiſce terris fruſtra erroris immunitatem ambias, ac fruſtra proinde perfectam ſperes beatitatem. At quia noſtram ab infirmitatibus liberationem aſſiduis exoptamus votis, aſſiduo pariter labore in errorum depellendum nos incumbere decet. Quid plura? non ſecus ac mens noſtra felicitatis, quam tamen non ſperat, deſiderio flagrat, ſic tota eò tendere debet, ut errore fiat vacua, licèt id ſe conſecuturam fruſtra ſperaret.

Porro veritatis indagationem tantæ molis eſſe non eſt arbitrandum. Lib. VI. Sat erit ſi modò oculos aperias, attentum te præbeas, legéſque nonnullas, quas deinceps traditūri ſumus, accuratè obſerves. Illa autem judicii accuratio vix ullius eſt negotii; haudquaquam dura eſt ſervitus, ut eam nobis inducit imaginatio noſtra; quin utilitates quæ inde ad nos redundant laborem noſtrum non compenſant modò, verùm etiam, longiùs exſuperant. Quid enim lucem mentibus affundere, veritatémque aperire poteſt, ſi hanc excipias accurationem?

Sed, quid Lectoribus præparandis diutiùs immoramur, quos jam ad veritatis inquiſitionem ſponte accinctos ſupponere ſatius eſt? Errorum noſtrorum & cauſam & naturam jam inveſtigemus : Cæterùm, cùm methodus illa, quæ res ab origine ſuâ reſumit, rebus in ordinem digerendis, dilucidiùs cognoſcendis, nec non penitiùs introſpiciendis aptior cæteris videatur, illa eſt quam hoc in negotio amplectemur.

I. *De naturâ & proprietatibus Intellectûs.*

Cùm mens humana non ſit materialis, ſive extenſa, illa procul dubio eſt ſubſtantia ſimplex, indiviſibilis, omníſque compoſitionis partium expers. In eâ tamen duæ facultates, *intellectus* ſcilicet & *voluntas*, vulgò diſtingui ſolent, quas hîc ante omnia explicare operæ pretium eſt : quippe notiones ſive ideæ quas ſibi de hiſce facultatibus hactenus efformarunt Philoſophi, minùs videntur claræ atque diſtinctæ.

Cùm verò ejuſmodi ideæ ſint admodum abſtractæ, nec ſub imaginationem cadant, illas proprietatibus materiæ adumbrare haud abs re erit : illæ enim materiæ proprietates imaginationem facilè ferientes, ideas hiſce duobus vocabulis (*intellectus* ſcilicet, & *voluntas*) affingendas nobis magis diſtinctas & familiares efficient; dummodo id unum attendamus, has ſcilicet analogias inter ſpiritum & materiam, non perfectas eſſe, & in eum duntaxat uſum ea inter ſe comparari, ut mens attentior facta, quæ mox dicturi ſumus, faciliùs hauriat, percipiatque. Materiæ ſive extenſionis duæ ſunt proprietates, ſeu mavis, facultates : altera eſt facultas recipiendi varias figuras, altera verò eſt mobilitas, ſive facultas illa quâ moveri poteſt. Mens humana pariter duabus pollet facultatibus, quarum prior, quæ *intellectus* dicitur, eſt facultas recipiendi

Digitized by Google

cipiendi multas ideas, hoc eſt multa per percipiendi; poſterior verò, eſt facultas multas recipiendi *inclinationes*, ſeu multa volendi. Primò, quâ ratione prior materiæ facultas cum priori ſpiritûs facultate conveniat, explicemus.

Extenſio duplicis generis figuras poteſt ſuſcipere. Hæ nimirum externæ tantùm ſunt, ut rotunditas e. g. reſpectu corporis cujuslibet cerei, illæ verò internæ particularum ſingulis cerei illius corporis particulis propriæ. Figuræ enim corporis cerei a figuris particularum corporis ferrei haud dubiè valde differunt. *Figuram* igitur ſimpliciter voco eam quæ externa eſt, *configurationem* verò eam quæ interna eſt, & quæ omnibus quibus cera conſtat partibus neceſſaria eſt, ut ſit id quod eſt.

De mente humanâ res non ſecus ſe habet; ipſius enim ideæ duplicis pariter ſunt generis; Priores, quæ *perceptiones puræ* dicuntur, menti ſunt, ut ita dicam, ſuperficiariæ, eam nec penitus afficiunt, nec ſenſibiliter *modificant*; talis eſt idea quadrati, idea domûs &c. Poſteriores verò quæ vocantur *ſenſationes* eam vividiùs aut minùs vividè afficiunt. Tales ſunt voluptas aut dolor, lux & colores, ſapores, odores &c. Illas enim ideas nihil aliud eſſe præter quandam mentis humanæ ſchefin, ſive quendam ipſius exiſtendi modum infra ſumus demonſtraturi, nec aliam ob cauſam iſtas ideas appellavimus *modificationes* mentis.

Nec diffiteor mentis inclinationes ſive propenſiones eâdem de causâ dici poſſe ipſius mentis *modificationes*; cùm enim voluntatis inclinatio ſive propenſio ſit certa quædam mentis ſchefis, ſanè mentis *modificatio* adprimè dici poſſet; non ſecus ac motus corporum, qui nihil aliud eſt præter quandam eorundem corporum ſchefin, dici poſſet materiæ *modificatio*. Inclinationes tamen voluntatis, motúſque materiæ, *modificationum* nomine non deſignabo; hâc, nimirum, adductus causâ, quòd iſtæ inclinationes, iſtíque motus ad aliquid externum plerumque reſpiciant, inclinationes ſcilicet ad bonum, motúſque ad aliquod corpus externum. At figurarum, & configurationum corporis, nec non mentis ſenſationum nulla prorſus eſt neceſſaria relatio ad res externas. Quemadmodum enim illa figura tum eſt rotunda, cùm ſingulæ partes externæ corporis alicujus pari diſtantiâ ab illâ parte diſcedunt quæ centrum dicitur, ſine ulla ad corpora externa relatione; ſic ſingulæ ſenſationes quibus affici poteſt mens noſtra ſubſiſtere valerent, quamquam nihil externum exiſteret. Ipſarum exiſtentia nullam, ut alibi ſumus demonſtraturi, neceſſariam cum corporibus ex quibus oriri videntur analogiam infert: adeo ut cùm illæ, propriè loquendo, nihil aliud ſint præter mentem certâ quâdam ratione diſpoſitam ſeu modificatam, *modificationes* animæ ritè dici poſſint; his igitur prædictis, jam liceat illas ſenſationes, aperiendæ mentis causâ, *modificationes* nuncupare.

Ac primò quidem facultas illa, quâ materia variis *figuris* & *configurationibus* ſuſcipiendis idonea eſt, cum illâ facultate, quâ mens pariter variis recipiendis ideis ſeu modificationibus apta nata eſt, in eo conve-

nit, quòd utraque facultas ſive illa ſit, quâ materia varias recipit figuras & configurationes, ſive illa ſit, quâ mens varias recipit ideas & modificationes, merè paſſiva ſit, nullámque prorſus includat actionem; hanc autem mentis facultatem, ſeu capacitatem hæc omnia recipiendi *intellectum* voco.

Unde legitimè concludas intellectum ſolum percipere aut noſcere, quia ſcilicet ſolus rerum ideas recipit; rem enim aliquam percipere, & ideam quæ eam rem repræſentat excipere, menti res eſt una eadémque. Præterea, intellectus quoque eſt qui mentis modificationes percipit; nihil aliud enim per intellectum deſigno præter facultatem illam mentis paſſivam quâ mens ipſa varias excipit modificationes; jam autem, illo exiſtendi modo affici, & dolorem ipſum percipere, menti perinde eſt, dolore enim non afficitur, niſi quatenus dolorem percipit. Unde colligere pronum eſt intellectum res abſentes, ut ita loquar, imaginari, præſentes ſentire, ac proinde, ſenſus & imaginationem nihil aliud eſſe, ut infrà ſuſiùs explicabimus, præter intellectum res percipientem per organa ſenſuum.

Quia autem dolor, ſive aliud quodlibet id genus, ſenſuum ope percipitur, id revera ab ipſis ſenſibus percipi vulgus hominum dicere ſolet, nec ſatis novit quid per vocem *ſenſus* intelligat; exiſtimat ſcilicet homini quandam eſſe facultatem a mente diſtinctam, quâ vel mens ipſa, vel corpus ſentire valeat, organa enim ſenſuum res una nobiſcum percipere autumat. Corpus, ſi hominibus ejuſmodi fidem adhibeas, tantopere confert ad ſenſationes noſtras, ut mens ab ipſo ſeparata, nihil quicquam ampliùs ſentire poſſet. Sed quis non videat hanc opinionem præconcepto cuidam judicio originem ſuam debere? quia nempe, dum hîc verſamur, nihil unquam ſine ſenſuum organis ſentimus, ut ſuſiùs infrà patebit.

Ut vulgatis loquendi formulis aliquid indulgeamus, ſenſus ipſos ſentire deinceps dicemus. Attamen per *ſenſûs* vocem nihil aliud intelligimus præter paſſivam illam mentis facultatem, de quâ modò verba fecimus, hoc eſt intellectum aliquid ex naturæ inſtituto percipientem eorum occaſione quæ in organis corporis peraguntur.

Altera analogia quæ inter utramque animæ ſcilicet & materiæ facultatem deprehenditur, hæc eſt; quemadmodum ſcilicet materia, figurâ mutatâ, non ipſa tamen mutatur, cera v. g. rotunda non minùs eſt cera quàm cera quadrata; Ita, mens ob diverſas quas excipit ideas non immutatur, ſive enim v. g. mens ideam quadrati, ſive ideam rotundi alicujus corporis recipiat, nec propter quadratum, nec propter rotundum, memorabilem ullam patitur immutationem.

Præterea, quemadmodum materia jam tum non leviter immutari cenſenda eſt, cùm ſcilicet ipſa configurationem particulis ceræ congruam deperdit, ut configurationem igni & fumo accommodatam recipiat, vel breviùs, cùm cera in ignem vel in fumum convertitur; ſic mens non

Digitized by Google

non leviter mutari putanda eſt, cùm in ipsâ mutatis modificationibus dolor voluptati ſuccedit. Unde non obſcurè liquet ideas & ſenſationes mentis figuris & configurationibus materiæ non malè adumbrari.

Nec ideò rectam & accuratam eſſe comparationem putandum eſt; Eam non alio fine propono quàm ut hujus vocis *intellectus* notionem ſenſibus veluti ſubjiciam. Idearum naturam in tertio Libro exponam.

Poſterior materiæ facultas ea eſt quâ multis excipiendis *motibus* apta eſt; Poſterior pariter mentis facultas ea eſt quâ multas *inclinationes* ſive propenſiones recipere poteſt. Jam harúmce duarum facultatum inſtituatur comparatio.

II. De natura & proprietatibus voluntatis, & libertatis.

Omnium materiæ *motuum*, quemadmodum omnium naturalium mentis inclinationum eadem eſt cauſa univerſalis, nempe ipſius Author Naturæ; jam autem, ut omnes motus ſecundùm lineam rectam naturâ ſuâ ducuntur, niſi a cauſis externis & peculiaribus determinati in lineas circulares agantur; ſic, omnes quas a Deo accepimus inclinationes rectæ quidem ſunt, & ad bonum verumque unice tenderent, niſi ipſius naturæ impulſus a cauſa quâdam peregrinâ in malos fines deflecteretur: hæc verò cauſa peregrina eadem eſt quæ omnia quibus afficimur mala invexit, inclinationéſque noſtras omnes corrupit.

Quod ut nobis liquidò pateat, iſtud primò cognitum velim. Magnum ſcilicet eſt diſcrimen inter impreſſionem aut motum quo Author naturæ materiam afficit, & impreſſionem aut motum quo mentem indeſinenter movet. Materia enim tota eſt actionis expers, nullâ pollet virtute qua motum ſuum vel ſiſtere, vel determinare, vel huc aut illuc deflectere poſſit. Ipſius motus, ut jam dictum eſt, ſecundùm lineam rectam ſemper agitur; quòd ſi quid hanc determinationem mutet, lineam circularem, quàm maximam poteſt, hoc eſt ad lineam rectam quàm proximè accedentem deſcribit. Deus enim ipſe motum ei imprimit, & ejus determinationem dirigit. Res verò ſecus ſe habet de voluntate; agit enim ex ſeipſâ aliquatenus, & inclinationem ſive impreſſionem a Deo acceptam variè determinandi vim habet. Quamquam enim iſtius impreſſionis ita domina non eſt ut eam poſſit ſiſtere, eam tamen ad nutum determinare, & hoc pacto, omnem quæ in inclinationibus ejus occurrit inordinationem, omnéſque miſerias aſſiduas & ineluctabiles peccati pediſſequas afferre poteſt: per hoc igitur VOLUNTATIS vocabulum *impreſſionem illam ſeu motum deſigno, quo ad bonum indeterminatum & univerſale ferimur*: Per vocem LIBERTATIS nihil aliud intelligo præter vim illam quâ mens impreſſionem iſtam verſus res nobis arridentes diducere poteſt, atque hoc pacto efficere, ut inclinationes noſtræ naturales verſus bonum univerſale, Deum intelligo qui ſolus eſt bonum generale, quia ſolus in ſe cuncta bona poſſidet, vago quodam & non determinato motu anteà tendentes ſingulari cuipiam rei defixæ adhæreant.

Vide illuſtrationes.

Digitized by Google

Unde nullo negotio comperias inclinationes naturales voluntarias quidem eſſe, ſed non tamen eſſe liberas, libertate illâ indifferentiæ quæ in eo conſiſtit, quòd poſſim velle aut nolle, inclinationibus naturalibus reluctari, & diverſum quid velle ab eo circa quod feruntur. Quamvis enim voluntario & libero, hoc eſt non coacto, boni teneamur amore, quia nempe ſolâ voluntate amamus, & voluntatem unquam cogi pugnat; Bonum tamen non amamus liberè, libertate indifferentiæ, quia penes voluntatem non eſt beatitatem non optare.

At verò, & id ſedulò animadvertendum eſt, mens noſtra, ſi illam quatenus versùs bonum in genere impellitur, conſideres, motum ſuum versùs bonum aliquod ſpeciale determinare nequit, niſi mens eadem quatenus ideas percipiens conſiderata ſpeciale iſtud bonum priùs cognoſcat. Voluntas ſcilicet, ut cum vulgo loquar, eſt facultas cæca quæ circa res nullas ferri poteſt, niſi priùs ab intellectu ſibi oblatæ fuerint. Adeo ut voluntas impreſſionem quâ versùs bonum fertur, & inclinationes ſuas naturales non poſſit variè determinare, niſi priùs intellectum juſſerit aliquid ſpeciale ſibi repræſentare. *Vide illuſtrationes.*

Vis ea igitur quâ voluntas inclinationes ſuas determinare valet, vim ferendi intellectum versùs ea quæ ſibi arrident, neceſſariò includit.

Rem uno exemplo ſenſibus objiciam. Dignitatem quamlibet, veluti bonum quod ſperare poteſt, animo ſuo effingat aliquis; continuò ipſius voluntas vult illud bonum, eo ipſo quod bonum eſt; impreſſio ſcil. quâ mens indeſinenter versùs bonum indeterminatum & univerſale movetur, ipſam versùs hanc dignitatem impellit. Cùm autem illa dignitas non ſit univerſale bonum, nec a mente quæ nunquam clarè perſpicit id quod actu non eſt, tanquam univerſale bonum clarâ & diſtinctâ perceptione judicetur, impreſſio quâ versùs bonum naturâ ferimur, iſto bono ſingulari non omnino ſiſtitur; menti adhuc ſupereſt motus quo ulteriùs progrediatur; amor quo versùs illam dignitatem fertur, cùm nec neceſſarius nec invictus ſit, liber eſt. Hinc autem oritur illa libertas quòd, cùm hanc dignitatem omne bonum amabile in ſe complecti pro comperto non habeat, judicium & amorem ſuum ſuſpenſum cohibere poſſit. Deinde verò, ut in tertio Libro id ſumus expoſituri, quandoquidem mens humana cum ente univerſali, in quo reſidet omne bonum, arctiſſimè conjuncta ſit, hujus conjunctionis ope, alia cogitare, ac proinde alia bona amare poterit. Denique mens humana ita comparata eſt ut ſingula bona poſſit inter ſe conferre, collata amare pro ipſorum præſtantiâ, ac ea denique ad illud bonum referre, quod in ſe tanquam in ſcaturigine cætera bona complectitur, quódque ſolum noſtram amandi facultatem replere valens unicè pariter dignum eſt quod amori noſtro circumſcribat limites.

Cognitio veri ab ipſo boni amore non valdè diverſâ ſe habet ratione. Impreſſione quâdam naturali, veritatis cognitione, non ſecus ac boni poſſeſſione gaudemus; neutra enim harum impreſſionum eſt invicta,

Digitized by Google

invicta, niſi evidentia, aut perfecta & adæquata accedat rei cognitio, adeo ut libertate noſtrâ non minùs fruamur in falſis noſtris judiciis, quàm in incompoſitis amoris noſtri motibus, ut Capite ſequenti ſumus oſtenſuri.

CAPUT II.

I. De judiciis & ratiociniis. II. Ipſa a voluntate pendere. III. Quomodo reſpectu illorum quiſque debeat uti libertate ſuâ. IV. Duo proponuntur canones generales, quibus error & peccatum vitari poſſint. V. In canones iſtos animadverſiones quædam neceſſariæ adduntur.

I. *De judiciis & ratiociniis.*

EX iis quæ Capite præcedenti dicta ſunt colligere eſt 1. Intellectum nunquam judicare, ſed duntaxat res percipere; ſive judicia & ratiocinia, quatenus in intellectu ſunt, nihil aliud eſſe præter puras perceptiones. 2. Voluntatem ſolam revera judicare, iis quæ ſibi ab intellectu objiciuntur ſponte & placidè acquieſcendo, ipſámque proinde ſolam in errorem nos injicere. Sed hæc fuſiori indigent explicatione.

Hoc igitur primum ſtatuo; in intellectu videlicet ſimplicem perceptionem, judicium, & ratiocinium in eo duntaxat differre, 1. quòd rem ſimplicem ſine ullâ relatione, ſimplici perceptione percipiat. 2. quòd idem intellectus relationes quæ ſunt inter res plurimas judiciis perſpiciat. 3. Denique, quòd relationes quæ ſunt inter ipſas rerum relationes ratiociniis dignoſcat; adeo ut omnes intellectûs * operationes *meræ* ſunt *perceptiones.*

* Hic cum vulgo loquor. Suo loco obſervabitur has intellectûs operationes nihil aliud eſſe præter modificationes in mente excitatas idearum Divinarum efficaciâ, & ex legibus conjunctionis mentis cum ſummâ Ratione, & cum proprio corpore.

Cum verbi gratiâ bis duo vel 4. percipimus, tum *ſimplex* fit *perceptio*, cum verò judicamus bis duo eſſe 4. aut bis duo non eſſe 5. quid in hoc negotio agit intellectus? id unum certè, percipit nimirum relationem paritatis quæ intercedit inter bis duo & 4. & relationem imparitatis quæ intercedit inter bis 2. & 5. *judicium* igitur intellectûs nihil aliud eſt præter *perceptionem relationis quæ inter duas vel plurimas res deprehenditur*; ſed *ratiocinium* eſt perceptio relationis quæ non inter duas plurimáſve res reperitur; eo caſu enim eſſet judicium, ſed eſt *perceptio relationis quæ inter duas plurimáſve relationes duarum vel plurimarum rerum deprehenditur.* Ita, cùm ſic concludo 4. minorem faciunt quantitatem quam 6. ſed bis 2. ſunt 4. ergo bis 2. minorem faciunt quantitatem quam 6. non ſolùm percipio relationem imparitatis quæ eſt inter bis 2. & 6. tunc enim ſimplex eſſet judicium, ſed hìc præterea percipio relationem imparitatis quæ eſt inter duas relationes, nempe inter relationem

Digitized by Google

tionem quam bis 2. habent ad 4. & relationem quæ eſt inter 4. & 6. quod verum eſt ratiocinium. Perceptio igitur unica eſt intellectûs functio, voluntas verò ſola judicat & ratiocinatur iis quæ ab intellectu ipſi offeruntur voluntariè, ut dictum eſt, aſſentiendo.

II. Judicia & ratiocinia pendêre à voluntate.

Interea tamen, ubi res quas apprehendimus evidentiſſimæ ſunt, tum aſſenſus noſter non ampliùs liber videtur; unde eò facilè adducimur, ut credamus intellectum judicare, non verò voluntatem.

Sed ut erroris noſtri convincamur animadvertendum eſt, res nobis videri evidentiſſimas, poſtquàm intellectus eas uſquequaque, & juxta ſingulas relationes ex quibus judicium ferre queat, expendit, non verò priùs; unde fit ut voluntas, cujus natura non patitur ut quicquam ſine cognitione appetat, in intellectum agere ampliùs nequeat, hoc eſt nihil novi circa rem objectam ab ipſo exigere poſſit, quia ſingulis partibus rei de quâ agitur ab ipſo diſcuſſis, nihil ulterius cognoſcendum deſideratur: in iis igitur quæ ab intellectu propoſita ſunt conquieſcere, nec illum ampliùs compellare & ſollicitare neceſſariò tenetur voluntas. Hic autem plenus aſſenſus propriè dicitur judicium & ratiocinium. Itaque, cùm judicium illud circa res omnium evidentiſſimas non ſit liberum libertate indifferentiæ, involuntarium etiam nobis videtur.

Sed quandiu in rebus quæ a nobis examini ſubjiciuntur aliquid ſubobſcuri ſupereſt, aut quandiu aliquid circa quæſtionem agitatam, ut in rebus difficilibus & quaſi multiformibus plerumque contingit, comperiendum deſideratur, tum ab aſſenſu ſuperſedere licet, voluntáſque intellectui ut rem ad examen denuo revocet, imperare poteſt, unde fit ut judicia quæ circa res ejuſcemodi ferimus voluntaria eſſe faciliùs credamus.

Plerique tamen Philoſophi exiſtimant ea etiam judicia quæ circa res obſcuras facimus non eſſe voluntaria, illámque actionem quâ mens aſſentitur veritati, quámque *aſſenſûs* nomine deſignant, eſſe actionem intellectûs contendunt; hanc ſcilicet diſtinguentes ab illâ actione quâ mens cum bono conſentit, quam voluntati tribuunt, quámque *conſenſûs* nomine indigitant. Sed ipſorum & diſtinctionis & erroris hæc eſt cauſa.

Ita ſcilicet ſumus affecti, ut ſæpius veritates extra omnem dubitationis aleam poſitas videamus; Quocirca voluntas, ut mox explicuimus, in conſenſu quo háſce veritates amplectitur, non eſt indifferens. Sed res ſecus ſe habet de bonis, nullum enim bonum eſt circa cujus amorem aut fugam mens non incerta pendeat. Animi noſtri motus, & nobis innata ad voluptates corporeas propenſio, cauſas nobis ſuppeditant confuſas quidem, ſed efficaces tamen propter naturæ noſtræ corruptionem, quibus langueſcimus, & ipſum Deum amore quodam indifferenti proſequimur. Itaque indifferentiæ & libertatis noſtræ, dum Deum amamus, manifeſtâ convincimur experientiâ.

At vice versâ, uſus libertatis noſtræ in aſſenſu quem veritati potiſ-

ſimum

Digitized by Google

ſimum evidentiſſimæ præbemus non pariter elucet. Et hinc continuò ipſum non eſſe voluntarium concludimus. Quaſi ut voluntariæ eſſent actiones, eas eſſe indifferentes oporteret; nonne beati in cœlis Deum amore maximè voluntario complectuntur, licèt ab eo amore nullâ dimoveri poſſint causâ? Nulla ſane ratio aſſenſum cohibere poteſt quem huic propoſitioni bis 2. ſunt 4. præbeo, adeo ut illum neceſſariò, ſed voluntariè tamen præbere tenear.

Sed ut facilius dignoſcatur conſenſus quo voluntas veritatem a conſenſu quo eadem bonitatem amplectitur, diſcrimen quod inter veritatem & bonitatem, his vocibus ſenſu vulgari, & cum relatione ad nos acceptis, intercedat, ſedulo ſtabiliendum eſt. Illud autem diſcrimen in eo poſitum eſt, quòd bonitas nos reſpiciat & afficiat, veritas vero nuſquam. Veritas nihil aliud eſt præter quandam convenientiam inter duas vel plurimas res, bonitas vero in eâ convenientiâ conſiſtit quâ res nobis congruunt. Unde fit ut reſpectu veri unica ſit voluntatis actio, approbatio ſcilicet ſive aſſenſus, cùm analogia inter res quaslibet repræſentatur. Sed reſpectu boni duæ ſunt ejuſdem voluntatis actiones, quarum prior eſt conſenſus ille quo rem nobis convenire agnoſcit, & approbat, poſterior verò eſt amor ſeu motus verſus illam rem; quæ actiones, etſi vulgò confundantur, longè tamen differunt. Quis enim rei aſſenſum ſimpliciter præbere, & rem ab intellectu propoſitam perſequi, perinde eſſe exiſtimet? Sæpenumero certe contingit ut rebus quas timemus & fugimus aſſentiamur tamen.

Geometræ non amant veritatem ſed veritatis cognitionem, utut vulgò loquantur.

Quibus æquâ judicii lance perpenſis nemo non facilè comperiet voluntatem ſemper aſſentiri, non rebus quidem, niſi ipſi arrideant, ſed ſaltem rerum repræſentationi. Et meritò quidem. Cùm enim res ita evidentes ſunt, ut nihil evidentius, nullâque amplius in iis analogia ſeu convenientia ab intellectu cognoſcenda deſideretur, cur non acquieſceret voluntas? Illâ igitur intellectûs operâ circa hanc tem non ampliùs indigens, ſeſe exagitare & macerare deſinit, & ſine ullo erroris periculo aut ſuſpicione tranquilla tutâque acquieſcit.

Cùm inter omnes in confeſſo ſit temeraria judicia totidem eſſe pccata, atque omne peccatum voluntarium eſſe; in confeſſo itidem eſſe debet voluntatem in eo caſu judicare, confuſis & compoſitis intellectûs perceptionibus acquieſcendo. Verùm, ut quod res eſt dicamus, hæc quæſtio, an ſolus judicet & ratiocinetur intellectus, ſatis inutilis, & mera de voce quæſtio videtur. Dico, an ſolus intellectus, eam enim in judiciis noſtris partem habet quam ipſi aſſignavi, res nempe antè noſcenda eſt, aut ſentienda, quàm de eâ judicetur, aut ei conſentiatur. Cæterum, cùm intellectus & voluntas nihil aliud ſint quàm mens ipſa, ea eſt, propriè loquendo, quæ percipit, judicat, ratiocinatur, vult, &c. Huic voci, intellectus ſcilicet, notionem ſubjeci facultatis paſſivæ, ſeu potentiæ ideas accipiendi, propter rationes quæ poſteà legentur.

Verùm præcipue animadvertendum eſt, eum in quo verſamur ſtatum non

niſi imperfectam nobis concedere rerum cognitionem; adeo ut illa libertas indifferentiæ, quâ aſſenſum noſtrum cohibemus, nobis plenè neceſſaria ſit.

Quæ neceſſitas ut a nobis agnoſcatur, attendendum eſt nos in verum & bonum naturali quodam motu propendere. Cùm autem voluntas non feratur niſi in res ab intellectu aliquantùm cognitas, in id certè neceſſariò ferri debet quod vero & bono ſimile eſt; ſed quia quicquid vero & bono ſimile eſt non reipſa tale eſt, non dubium quin in perpetuos penè errores incideret, ſi non libera eſſet, & in id quodcunque vero & bono ſimile eſt neceſſario & ineluctabili ferretur impetu. Unde ipſius errores ſummo conditori a quo exiſtentiam ſuam accepit tribui non immeritò viderentur.

III. *Quomodo debeamus, uti libertate noſtra ad vitandum errorem.*

Libertate igitur a Deo donati ſumus, ut miſsâ veriſimilitudine, & in ſolâ veritate acquieſcentes, errorem pœnámque ipſum pede non claudo ſequentem, vitemus, ut nempe animum noſtrum ad aſſiduum rerum examen indeſinenter applicemus, donec, iis a capite ad calcem expenſis & enucleatis, nihil ulterius comperiendum deſideretur. Veritatem enim ab evidentiâ ſeparatam vix unquam reperias. Jam autem evidentia in eo conſiſtit, ut ſingulas partes & relationes quibus de re quâpiam judicari tutò poſſit clarè & diſtinctè percipias.

Si igitur *libertate noſtrâ quantùm poſſumus* utamur, eâ ritè quidem utemur; hoc eſt, ſi nulli unquam rei, niſi internis rationis noſtræ objurgationibus moniti & adacti, aſſentiamur.

Qui falſis veritatis ſpeciebus & indiciis fidem incautus adhibet ſeſe etiam reluctante Deo mancipat; Qui verò tacitis rationis admonitionibus quibus, dum aſſenſum denegamus, ad aſſenſum tamen incitamur candidè ſubſcribit, is voci veritatis æternæ nos intus compellanti auſcultat. Jam igitur ſuper his adſunt tibi duo canones in ſcientiis theoreticis & in ipſis moralibus per quàm neceſſarii, cùm omnis humanæ ſcientiæ fundamentum haberi meritò poſſint.

IV. *Generales canones ad vitandum errorem, & peccatum.*

Prior qui ad ſcientias pertinet, hic eſt. *Ne aſſenſum plenum unquam præbeas, niſi propoſitionibus adeo evidenter veris, ut illum ſine interno quodam cruciatu, tacitóque rationis murmure non poſſis denegare*: hoc eſt, niſi clarè intelligas te libertate tuâ perperam uſurum, ipſiuſque libertatis imperium æquo latiùs producturum eſſe, ſi aſſenſum tuum denegares.

Poſterior qui in moralibus uſu venit, hic eſt. *Si ab alicujus boni amore ſine conſcientiæ ſollicitudine poſſis abſtinere, illud bonum ne amato abſolutè.* Unde ſequitur, Deum ſolum amandum eſſe abſolutè & ſine ullo reſpectu, quandoquidem ipſe ſolus eſt a cujus amore ſine ejuſmodi conſcientiæ cruciatu abſtinere non poſſimus; evidenter ſcil. intelligeremus nos iniquè agere, ſi Deum ratione aut revelatione ſemel cognitum non amaremus.

V. *Animadverſiones*

Sed hic animadvertendum eſt nos a naturâ ita eſſe comparatos, ut rebus quæ nobis videntur veroſimillimæ vix ac ne vix quidem fidem denegare

denegare poſſimus, piget nos reluctari, adeo ut, niſi cautè attendamus, magnum immineat periculum ne iis aſſentiamur, ideóque in errorem incidamus; raró enim admodum contingit ut veritas cum veriſimilitudine planè conſentiat. Atque hanc ob cauſam in hiſce canonibus diſertis verbis monui nunquam aſſentiendum eſſe, ſi non evidentiſſime videas te, niſi aſſentiaris, perperam uti libertate tuâ. *quædam in hos can.*

Quamvis autem aſſenſum noſtrum veriſimilitudini non facilè denegemus, ſi tamen ſeriò attendamus, an revera evidens aſſentiendi neceſſitas incumbat, contrarium proculdubio comperiemus. Si enim veriſimilitudo ſenſuum impreſſionibus nixa eſt, quæ ſanè veroſimilitudo immeritò ſic appellatur, tum ab aſſenſu non ſine magno negotio temperabis; ſed unde tam proclivis aſſenſus? ex aliquo ſcil. motu aut affectu generali quo in res ſenſibiles, ut infrà patebit, propendemus.

Sed ſi veriſimilitudo ex aliquâ cum vero conformitate oritur, ut cognitiones veriſimiles veræ eſſe ſolent certo quodam ſenſu acceptæ; tum ſi quis in ſemetipſum oculos convertat, in duo ſe inclinare deprehendet, primò in aſſenſum, deinde in iterandum examen; nunquam tamen ita perſuadebitur, ut non poſſit ſine malitiæ conſcientiâ ſuum cohibere aſſenſum.

Iſtæ autem duæ inclinationes quas veriſimilium reſpectu in nobis experimur ſunt per quàm legitimæ. Poſſumus enim & debemus aſſenſum noſtrum rebus veriſimilibus præbere quatenus ſcilicet imaginem veritatis referunt; ille tamen aſſenſus non debet eſſe plenus, ut in canone ſcriptum eſt; priùs enim res undequaque diſpicienda eſt, ut naturam ipſius penitus introſpicientes verum a falſo dignoſcere, & tunc plene, ſi id exigit evidentia, aſſentiri queamus.

In id igitur aſſiduè incumbendum eſt ut verum a falſo, noſmet ipſos, ut dixi, diſcutiendo, internoſcere aſſueſcamus. Hæc enim negligentia cauſa eſt cur duabus rebus tantoperè diverſis eodem tunc modo afficiamur. Vix enim credibile eſt quanti ſit momenti libertate ſuâ bene uti, aſſenſum & amorem cohibendo donec efficaciſſima vox authoris naturæ quam modo rationis obmurmurationum, & conſcientiæ ſollicitudinum nomine deſignavi, exaudiatur.

In hoc recto libertatis uſu conſtituta ſunt omnia creatorum ſpirituum, tum Angelorum, tum hominum officia; adeo ut ſi vanitatis & mendacii imperio ſeſe ſubducentes libertate ſuâ appoſitè utantur, omnem, quam ipſorum fert natura, perfectionem ſperare non immeritò poſſint: Dummodo interea intellectum ſuum otioſum jacere non ſinant ſed perpetuò exerceant, ad novas cognitiones excitent, ipſiúſque capacitatem aſſiduis & legitimis meditationibus adaugeant.

Ut enim mens perfectionem aſſequatur, rectè uti libertate, aſſenſum ſuum perpetuò cohibendo, non ſufficit; illorum hominum inſtar, qui nihil ſcire, atque de omnibus dubitare gloriantur. Nec etiam omnibus eſt aſſentiendum, ut alii non pauci, quos, dum omnia cognoſcere ſatagunt,

agunt, quicquam ignorare pudet. Sed intellectu ita utendum eſt frequentibus meditationibus, ut ſæpius rebus ab ipſo propoſitis tuto aſſentiri poſſit voluntas.

CAPUT III.

I. Reſponſiones ad Objectiones quaſdam. II. In ea quæ de evidentiæ neceſſitate dicta ſunt obſervationes.

NOn pauci quidem, ut ſubodorari pronum eſt, prioris noſtri canonis praxim iniquo ferent animo. Illi potiſſimùm ſcioli vix ſe continebunt quos, dum rerum omnium ſcientiam ſibi arrogant, nihil tamen non latet, quique, dum res facillimas ignorant, de difficillimis quibuſque deblaterare audent.

Illos audire jam mihi videor cum Ariſtotele dicentes in ſolis Mathematicis ſcientiis perfectam eſſe quærendam certitudinem. In Moralibus verò & Phyſicis ſufficere ſi probabilitas adſit. Carteſium deliraſſe, cùm Phyſicam ad Geometriæ modum tractavit, nec mirum eſſe ſi oleum & operam tam miſerè perdiderit. Homines ad naturæ cognitionem fruſtra adſpirare, arcanam ipſius compagem intellectum humanum fugere, & innumera alia quæ magnâ pompâ nobis propinant, adductâ ſecum ingenti Authorum cohorte, quorum authoritate placita ſuffulciunt, ipſorum nomina & ſententias ambitioſè laudantes.

Verùm illud genus hominum liceat mihi compellare: quorſum tot verba de rebus ſibi, ex ipſorum confeſſo, incognitis? Siſtant, quæſo, inſanas vanitatis ſuæ agitationes; & de rebus, circa quas ſuam non diffitentur imperitiam, prætumida conflare volumina deſinant.

Exuant iſti homines præjudicatas opiniones ſuas, & rem ſeriò examinent, certè nullo negotio comperient horum alterutrum omnino neceſſarium eſſe, aut ſæpe ſæpius errare, aut plenum nunquam niſi rebus evidentiſſimis aſſenſum dare. Unde fit ut veritas ſit perpetua Geometriæ comes, niſi ex hujúſce legis obſervatione? certè, errores quorundam circa quadraturam circuli, & cubi duplicationem, non aliunde manare potuerunt quàm ex præcipiti quodam & pervicaci judicio quo decepti veritatem a veriſimilitudine non ſatis diſtinxere.

Ab ipſis etiam accipere velim, cur vulgata Philoſophia tot falſis & indigeſtis ſcateat; nonne id inde oritur quòd Philoſophi illius commatis famæ & utilitati duntaxat veliſicantes veriſimilitudinem, quam in procinctu habuerunt, ipſi veritati antepoſuere? Quid ille eſt opinionum circa rem earndem numerus prope innumerabilis, ſi non eſt errorum fons uberrimus? Permultos tamen diſcipulos in illorum magiſtrorum verba, quorum ſenſum

ſenſum ipſi non attingunt, ſerviliter jurantes, iiſdem etiam erroribus impediri videas.

Non pauci quidem inter illos reperiuntur, qui viginti vel triginta annis miſerè conſumptis, ſe ex tam variis & aſſiduis lucubrationibus nihil novi hauſiſſe tandem agnoſcunt, ſed eos id palam profiteri pudet. Nullam dari ſcientiam ſuâ primùm ratione & methodo probare nituntur, quo facto lubenter ignorantiam ſuam fatentur, quia tunc ſperant neminem eorum ignorantiam irriſurum. Quis tamen a cachinno temperaret, ſi ipſos incautos eò adduceret ut progreſſus ſuos in iſto tam egregio eruditionis genere enarrarent, aut ſi ex ſubita quâdam ingenii alacritate, labores in hoc ſtudium exantlatos graphicè & ſigillatim nobis depingerent?

Verum licèt hæc docta & ſublimis inſcitia ludibrium debeat, ſatius erit tamen ſi ipſi ignoſcentes nos illorum infortunii miſereat, qui tot annos incaſſum emenſi nihil aliud didicerunt quàm hoc falſum, omnique cognitioni & veritati adverſum dogma, *nullius rei dari poſſe ſcientiam.*

Si igitur lex illa quam modo conſtitui tantæ eſt, uti vidimus, ad veritatis inquiſitionem neceſſitatis, ne quis illam torvis conſpiciat oculis. Quibus vero ab ipsâ abſtinere placuerit, ne ſaltem celebri Authori qualis eſt Carteſius, id vitio vertant quòd iſtam viam inſtiterit, aut ſi malint, inſiſtere conatus fuerit. Si virum, de quo adeo temere opinantur, rectè noſſent, non eum tam inverecundè damnarent. Sed quid mirum? Ipſius lucubrationes fabularum illarum inſtar quæ quodlibet, dum placeat, mentiuntur, animi gratiâ tantùm legunt. Cum illo igitur Philoſopho meditentur, apud ſemetipſos adhuc deprehendent quaſdam notiones, & quædam veritatum quas ipſe docet ſemina, quæ, ut ut immane eſt falſæ eorum eruditionis pondus, ſeſe fortè evolvent.

Magiſtrum habemus nos intus docentem qui, ſepoſitâ clariſſimorum Philoſophorum auctoritate, a nobis vult ſolus auſcultari. Lumen ſuum liberaliter diſpergit, quid igitur ceſſamus illum compellare? Sed quo modo a nobis ſe compellari gaudet? aſſiduâ ſcilicet meditatione, & attentione non interruptâ. Nobis verò internâ quâdam convictione, & tacitis quibus in pertinaces & incredulos animadvertit objurgationibus reſpondet.

Eâ mente, eóque conſilio legenda ſunt hominum placita ut ab ipſis nos erudi um iri non ſperemus. Ad lumen mundi oculi noſtri ſunt convertendi, ut luminis ſui nos faciat participes. Si conſultum deneget, malè profectò a nobis conſultum fuerit.

Sive igitur Ariſtotelem ſive Carteſium legas, calculum tuum neutri protinus adjicito, ſed, ut ipſi meditati ſunt, aut ſaltem meditari debuerunt, attentiſſimus meditare, deinde voci noſtri omnium magiſtri morigerus obtempera, nec convictioni internæ, motibúſque quos excitat meditatio relucteris.

 Cui-

Cuilibet ſic præparato licet de Authoribus judicare; diſcuſſis ad hunc modum Philoſophiæ tum Carteſii tum Ariſtotelis dogmatibus, alter neceſſariò rejicitur, alter verò admittitur: methodum ejus intelligo, generaliſſimáque dogmata. De poſteriori nemo ſanè non comperiet ex ipſius placitis, quatenus ſaltem ipſi peculiaria ſunt, nullum unquam naturæ phænomenum explicari poſſe; Ut vel ex eo patet, quòd a bis mille annis a doctiſſimis & pleriſque orbis terrarum locis fruſtra ediſcita fuerint ejus dogmata. At poſteriorem in abditiſſima quæque, & quæ oculorum aciem maximè fugiunt, penetraſſe, & ad omnes veritates ſupra mentem finitam non tranſcendentes, viam patefeciſſe tutiſſimam confidenter aſſerere, nemo dubitabit.

Sed quid horumce duorum Philoſophorum opinionibus immoramur? nil ſane humani ab ipſis alienum eſt. Ne igitur ægrè ferant Ariſtotelici, ſi per tot ſæcula in tenebris verſati, nihilque progreſſi res noſtris tandem oculis uſurpare velimus, jam ſatis ſupérque cæcos egimus, nos oculis pollere tandem aliquando recordari par eſt.

Pro certo igitur conſtet illam regulam quæ nos *plenè aſſentiri niſi rebus evidentiſſimis* vetat, in veritate inquirendâ eſſe omnium maximè neceſſariam, nihilque admittamus quod non eâ quam exigit canon noſter evidentiâ perſpiciatur; niſi ita ſimus affecti, præconceptas noſtras opiniones non exuemus; nec veritatis cognitionem adipiſci poſſumus, niſi hiſce præjudicatis opinionibus nuntium remittamus, quippe mentem, niſi jam ſit pura, lux veritatis ſubire nequit; *ſapientia prima eſt ſtultitiâ caruiſſe.*

II. *In ea quæ de evidentiæ neceſſitate dicta ſunt obſervationes.* Antequam huic Capiti finem imponam tria obſervanda ſunt. 1. Me hîc non agere de rebus fidem ſpectantibus quas evidentia non comitatur quemadmodum ſcientias naturales; nimirum res non niſi per ideas nobis impreſſas percipere poſſumus, Deus autem eas tantùm in nobis ideas creavit quæ neceſſariæ fuerunt, ut ſecundùm ordinem naturalem a ſe præſtitutum ageremus; adeò ut mirum videri non debeat quòd fidei myſteria, quæ in ordine quodam ſupernaturali poſita ſunt a nobis evidenter non poſſint cognoſci, * quia videlicet, ne vel eorum ideas habemus. Mentes enim noſtræ, vi decreti illius generalis quibus ſingulæ notiones neceſſariæ nobis ſuppetunt, creatæ ſunt; myſteria verò fidei ordine tantùm gratiæ qui, ſecundùm noſtrum concipiendi modum, ordine naturæ poſterior eſt comparata ſunt.

* Vide illuſtrationes.

Myſteria igitur fidei a rebus naturalibus ſedulo diſtinguenda ſunt. Fidei & evidentiæ pari ſummiſſione cedendum eſt; at in rebus fidem ſpectantibus non earum, antequàm credantur, quærenda eſt evidentia; ſicut in rebus naturæ fides ſeu auctoritas Philoſophorum nihili facienda eſt; uno verbo fidelis cæcus eſſe debet, Philoſophus verò oculatus & perſpicax, quia certa eſt Divina auctoritas, errori verò obnoxii omnes homines.

Sunt quidem, præter veritates fidei, quædam aliæ veritates circa quas

Digitized by Google

quas demonſtrationes invictas poſtulare foret iniquum. His accenſeo geſta quæ in hiſtoriis memorantur, & cætera quæ ab hominum voluntate pendent. Veritates enim aliæ ſunt neceſſariæ, aliæ contingentes. Neceſſarias voco veritates immutabiles naturâ ſuâ, & immotâ Dei voluntate conſtitutas. Cæteræ ſunt veritates contingentes. Mathematica, Phyſica, Metaphyſica, Ethica, maximâ ex parte, veritates neceſſarias complectuntur. Hiſtoria verò, Grammatica, Jus cuilibet loco proprium, ſive ritus, & multa hujuſcemodi ab inſtabili hominum voluntate dependentia veritates contingentes duntaxat continent.

Obſervatio igitur noſtri canonis accurata in veritatibus neceſſariis poſtulatur quarum cognitio merito dici poteſt ſcientia; in hiſtoriâ verò quæ eſt rerum contingentium, ſi adſit maxima veriſimilitudo, ea ſufficiet. Quippe linguarum, rituum, variarum in quas vulgus Philoſophorum ſcinditur opinionum cognitionem, quia hæc omnia ſolius ope memoriæ, nullâ adhibitâ certitudine aut evidentiâ adepti ſumus, Hiſtoriæ nomine non abſurdè indigitamus.

Quod 2. obſervatum optamus illud eſt. In Ethicâ ſcilicet, in Politicâ, in Medicinâ, & in cæteris ſcientiis practicis, in ſolâ veriſimilitudine acquieſcere neceſſe eſt. Non ſemper quidem, ſed ſaltem ad tempus. Non quòd illa veriſimilitudo nihil menti incompertum relinquat, ſed quia inſtat opus. In hiſce enim rebus, ſi plenam certitudinem operiaris, tempus agendi præterfluit, & nil promoves. Sed quamvis agendi neceſſitas incumbat, de rerum eventu tamen dubius hærere debet animus, atque tales in his ſcientiis progreſſus facere enitendum eſt, ut errores agnoſcendo certiùs agas cùm agendi tempus denuo recurret; ita quemlibet ſtudentem, mentiſque ſuæ perfectioni conſulentem agere decet.

3. Denique, non omnino aſpernanda eſt veriſimilitudo; plures enim ſimul junctæ evidentiſſimis demonſtrationibus ſæpenumero æquipollent; hujuſce veritatis in Phyſicis & Moralibus innumera ſuppetunt exempla; adeo ut, ſi rem quampiam demonſtratione probare non poſſis, multis congeſtis veriſimilitudinibus, quod aliter fieri non poſſet, hoc pacto confeceris.

Dura quidem illa lex eſt, non inficior. Non pauci nunquam ratiocinari optabunt magis quàm his cancellis includi inter ratiocinandum: his tam incommodis cautionibus adhibitis multorum celeritas moram patietur. Sed quantò, ſodes, tutiùs ibis, ſi illam obſerves legem! Nonne præſtat lentè feſtinare, quàm præproperâ quâdam diligentiâ eò adduci, ut ex itinere revertaris, eadémque veſtigia denuo premas. Certè ſi Carteſius intra triginta annorum ſpatium innumeras veritates cæteris Philoſophis incompertas ex hoc præſcripto agens veluti e puteo eruit, quid obſtat quò minùs multi iiſdem inſiſtentes veſtigiis pleraque ad vitam feliciter degendam neceſſaria detegant? quantùm ſaltem beatitudinis in terrâ cui Deus maledixit ſperari poteſt.

CAPUT.

Digitized by Google

CAPUT IV.

I. De cauſis erroris occaſionalibus, & quidem eſſe quinque præcipuas. II. Totius hujúſce operis generale propoſitum, & ſpeciale hujuſce primi libri.

PErverſum libertatis uſum, acrem & præcipitem voluntatis versùs veriſimilitudines propenſionem, & ejuſdem voluntatis conſenſum intellectûs perceptione longiùs patentem cauſas eſſe erroris ſuperiori capite vidimus. Nec certè res fuſiori indiget demonſtratione, quippe ſi de rebus clarè perſpectis tantùm judicaretur, nullus eſſet errori locus.

I. *De cauſis occaſionalibus errorum dari 5. præcipuas.*

Sed quamvis libertatis abuſus unica ſit, propriè loquendo, errorum noſtrorum cauſa, multæ tamen inſunt nobis facultates quæ errorum noſtrorum cauſæ, non efficientes quidem, ſed ſaltem occaſionales meritò dici poſſunt. Singuli noſtri percipiendi modi totidem nobis ſuppeditant errandi occaſiones. Cùm enim falſa noſtra judicia ex duobus, ex conſenſu ſcilicet voluntatis, & intellectûs perceptione oriantur, omnes noſtros percipiendi modos nobis aliquam errandi occaſionem præbere non obſcurum eſt, quandoquidem ſcilicet ad aſſenſus temerarios nos adducere poſſunt.

Cum autem ſummopere neceſſe ſit mentem infirmitatum & errorum commonere atque convincere, ut ab iis emergendi legitimo commota deſiderio præjudiciis ſuis ſeſe minori expediat negotio, accuratam percipiendi modorum diviſionem tradere aggreſſuri ſumus, quæ deinceps veluti totidem errorum quibus mens noſtra obnoxia eſt, capite habenda erunt.

Trifariam res percipere poteſt mens noſtra, *intellectu* ſcilicet *puro*, *imaginatione*, & *ſenſibus*.

Intellectu puro mens percipit ſpiritualia, univerſalia, notiones communes, perfectionis & entis ſummè perfecti ideas, & in genere omnes ſuas cogitationes quas internâ circa ſeipſam meditatione cognoſcit. Quædam etiam materialia, ut extenſionem cum ipſius proprietatibus percipit *intellectu puro*. Solus enim intellectus purus circulum & quadratum perfectum, figuram chiliagonam, & ſimilia apprehendit. Ejuſmodi perceptiones, puræ intellectiones, aut puræ perceptiones dicuntur, quia nimirum hæc ſine phantaſmatibus ſive imaginibus in cerebro impreſſis percipit.

Imaginatione res materiales tantùm mens percipit. Cùm eas licèt non actu præſentes ut præſentes tamen exhibet ſibi, phantaſmatibus ſive imagi-

imaginibus ipſarum in cerebro efformatis. Hoc pacto quaſlibet figuras, circulum, triangulum, vultum, equum, urbes, campos, ſive eas jam viderimus, ſive non, imaginamur; hujuſcemodi perceptiones dici poſſunt *imaginationes*, quia mens hæc ſibi effingit eorum imagines in cerebro formando: quoniam autem ſpiritualium imagines non poſſunt exprimi, hinc ſequitur mentem ea non poſſe imaginari. Quod ſedulò obſervandum eſt.

Senſibus denique res ſenſibiles & craſſas mens percipit, cùm præſentiâ ſuâ in organa externa corporis agunt, eáque impreſſio ad cerebrum uſque communicatur, vel cùm, etſi præſentes non ſint eæ res objectæ, ſimilem in cerebro tamen impreſſionem faciunt curſu ſuo ſpiritus animales, ſic planities, ſaxa oculis ſuis objecta cernit, ferri duritiem, gladii aciem & ſimilia perſentit. Ejuſmodi autem perceptiones, *ſenſus*, ſive *ſenſationes* dicuntur.

Mens igitur hiſce tribus duntaxat modis res percipit. Quod facilè quiſque videbit, ſi modò attendat res omnes quas percipimus vel eſſe ſpirituales vel materiales. Si ſpirituales ſint, tum intellectus purus eas ſolus percipere poteſt. Si ſint materiales, certè aut aderunt aut aberunt. Si abſuerint, mens eas ſolâ imaginatione percipere ſolet; ſi verò adfuerint, mens eas percipere poteſt impreſſionibus quas in ſenſus noſtros agunt, eos feriendo. Jam igitur mentem trifariam tantùm, *intellectu* ſcilicet *puro*, *imaginatione*, & *ſenſibus* res percipere pro certo habeatur.

Ad has igitur tres facultates, velut ad capita quædam, errores hominum & ipſorum errorum cauſas referemus, vix enim, præ tanto errorum numero, aliâ ratione vitari poſſet confuſio.

Verùm *inclinationes* ſive propenſiones noſtræ, & affectus ſive motus incompoſiti vehementer etiam in nos agunt; mentis noſtræ aciem falſo quodam fulgore perſtringunt, illam tenebris circumfuſam opprimunt. Itaque inclinationes noſtræ, & affectus ſive motus incompoſiti nos in errores innumeros conjiciunt, ſi noſmetipſos ejuſmodi falſis ſplendoribus deludi ſinamus. Inclinationes igitur noſtræ, noſtrique motus ſeu affectus, ut errorum & delictorum noſtrorum fontes haberi debent, non ſecus ac tres mentis facultates de quibus ſuprà. Et erroribus ſenſuum, imaginationis ac intellectûs puri, accedere poſſunt errores affectuum & inclinationum naturalium. Itaque omnes hominum errores ipſorúmque cauſæ ad quinque capita referri poſſunt, quorum en tibi ordinem.

II. Totius hujuſce operis propoſitum generale.

Primò de *erroribus ſenſuum*. 2. *de erroribus imaginationis*. 3. *de erroribus intellectûs puri*, 4. *de erroribus inclinationum*. 5. *de erroribus affectuum agetur*. Poſtquàm denique mentem ab erroribus ſuis vindicare tentaverimus, *methodum generalem*, quâ veritas poſſit haud infeliciter inquiri tradituri ſumus.

III. Primi Libri ſpeciale propoſitum.

Jam igitur ab erroribus ſenſuum ſeu potiùs ab erroribus in quos ſenſuum abuſu incidimus ordiemur. Cæterùm erroribus ſpecialibus numero prope infinitis minùs inſiſtemus quàm generalibus errorum cauſis

Digitized by Google

rebúſque ad naturæ mentis humanæ cognitionem adipiſcendam neceſſariis.

CAPUT V.

DE SENSIBUS.

I. Corruptio quam peccato contraxerunt biſariam explicatur. II. Libertatem noſtram veram eſſe errorum noſtrorum cauſam, non verò ſenſus. III. Canon quo in uſu ſenſuum noſtrorum errorem vitemus proponitur.

SEnſus & affectus hominis fini ob quem ipſi conceſſi ſunt tam aptè reſpondent, ut eorum opinionem qui illos peccato omnino corruptos fuiſſe cenſent; vix quiſquam ad rem attentus poſſit digerere. Sed ne quis ab eorum ſententiâ nos gratis diſcedere exiſtimet, quo ordine facultates & affectus primi noſtri Parentis in ſtatu juſtitiæ procederent, quæve immutationes ac perturbationes ex peccato ortæ fuerint hîc explicare operæ pretium eſt. Hæc autem biſariam a nobis concipi poſſunt.

I. Biſariam explicatur corruptio quam peccato contraxerunt ſenſus.

1. Si genuinum rerum ordinem conſulas, quò præſtantioribus mens fruitur bonis, eò majori perfundi debet voluptate, id ex notione communi conſtat. Voluptas eſt naturæ inſtinctus quidam, vel, ut clariùs dicam, eſt ipſius Dei impreſſio quâ in aliquod bonum inclinamus; hæc autem impreſſio eò vehementior eſt quò bonum illud eſt majus. Hoc poſito, primum noſtrum Parentem ante peccatum, & è manibus Dei recens eductum, ſolidiora bona cæteris longè antepoſuiſſe nemo eſt qui inficietur. Cùm itaque Deus verum ipſius bonum, eum ut ab ipſo amaretur creaſſet, probabile eſt in ipſo quoque guſtum ſui excitaſſe, ipſum in ſui amorem voluptate quâdam internâ leviter inflexiſſe, officiúmque ipſi præſcriptum internâ quâdam & alacri temperaſſe dulcedine infra quam exquiſitiſſimæ ſenſuum voluptates longè ſedebant, & a quâ prorſus deſueverunt homines nunc peccatores, niſi ſpeciali quâdam gratiâ adjutentur.

Interea tamen, cùm idem homo corpore etiam donatus eſſet, quod Deus ipſi & conſervandum, & ut alteram ſuimet ipſius partem habendum dederat; voluptates etiam hoc in corpore excitabat ab illis haud abſimiles quibus nunc afficimur dum rebus vitæ noſtræ conſervandæ idoneis utimur.

An primus homo, præcipuâ cerebri ſui parte a rebus ſenſibilibus ſemel commotâ, ſenſationes jucundas aut injucundas poſſet coërcere, non eſt tutum decidere. Hoc forſan imperio in ſeipſum pollebat, propter illam

illam quâ Deo parebat ſummiſſionem, licèt rem ſecus ſe habere faciliùs crediderim; quamvis enim Adam ſpirituum & ſanguinis commotiones, nec non cerebri concuſſus a rebus ſenſibilibus ortos ſiſtere poſſet, quia nimirum in eo verſabatur ordine qui corpus ſpiritui cedere poſtulabat, ipſum tamen haud veroſimile eſt a rerum objectarum ſenſatione temperare potuiſſe, niſi priùs cohibiti fuiſſent motus illius corporis ejus partis cui mens ejus immediatè conjungebatur. Cùm enim nimis cum corpore conjunctio in eo præcipuè ſita ſit quòd ſenſus ſive ſenſationes animæ & motus organorum mutuo quodam conſenſu ſibi invicem reſpondeant; ſanè ſi Adam, ubi ſemel præcipua corporis ejus pars corporum circumjacentium actionem receperat, ſenſationibus tamen vacare potuiſſet, hæc conjunctio potiùs arbitraria quàm naturalis habenda fuiſſet. Rem tamen in medio relinquo.

Primus igitur homo, ex iis omnibus quæ vel corporis vel animæ perfectioni numerum aliquem addebant, voluptate commovebatur, quâ erat autem perfectione, voluptatem ſpiritualem voluptate corporeâ vividiùs experiebatur. Itaque juſtitiam illam quam ſine gratiâ Chriſti nec conſequi nec conſervare poſſumus, quia hâc deſtituti officio noſtro nonniſi inviti fungimur, Adamus per ſe facilè conſervare poterat; miſerè tamen deceptus in laqueos incidit, Inobedientiâ ſuâ juſtitiam amiſit. Nihil autem in hâc immutatione prius fuit & ſenſibus noſtris funeſtius illâ quâ in hominem juſtè animadvertit Deus pœnâ; ab illo ſcilicet communione ſuâ orbato receſſit, & quemadmodum ipſius bonum ſeſe præſtare noluit ampliùs, nullam pariter voluptatem, tanti favoris indicium, in ipſo excitavit. Voluptates igitur corporeæ ad ſola bona corporea incitantes duntaxat ſuperfuere, quæ non paribus ampliùs cum iis quæ mentem ad verum bonum anteà excitabant libratæ momentis conjunctionem quâ cum Deo conjungebatur homo magnopere debilitarunt, conjunctionémque quâ corpori adhærebat adauxerunt, corroborarúntque. Voluptas ſenſuum domina cor ejus rebus omnibus corporeis mancipatum corrupit; corruptio cordis menti caliginem obduxit, oculos ejus a lumine ipſi priùs affulgente deflectendo, eámque ad id impellendo ut de omnibus non aliter judicaret quàm ex relatione quam cum corpore poſſunt habere.

Divus Gregorius homil 30. in Evangel.

Verumtamen non eſt quòd quis ſenſus ideo magnopere immutatos fuiſſe credat. Quemadmodum enim ſi duo pondera in utrâque libræ lance æquato examine ſuſtineam, ac poſtea aliquid de altero ex illis ponderibus demam, pondus quod integrum remanſit libram ad ſe depreſſurum eſt, abſque ullâ in ſe mutatione; ſic ex quo peccatum irrepſit, voluptates ſenſuum animam versùs res ſenſibiles non aliâ de causâ depreſſerunt, quàm quòd defecerint illæ internæ delectationes, quæ propenſionem noſtram versùs res ſenſibiles, velut æquipondium quoddam, ſuſpenſam tenebant; nec ea tamen quæ vulgò exiſtimatur in ſenſibus immutatio facta eſt.

Hæc eſt poſterior explicandæ perturbationis ex peccato ortæ ratio, quæ priore proculdubio cum veritate magis conſonat; ab illâ quidem longo diſtat intervallo, quippe quæ diſſimili nitatur ſuppoſitione, ambæ tamen illæ rationes quoad ſenſus inter ſe optimè conveniunt.

Cùm duabus partibus corpore ſcilicet & animâ conſtemus, duo quoque bonorum genera ſpiritualia ſcilicet & corporea perſequenda nobis incumbunt. Duplici pariter ratione noxiúmne nobis aliquid ſit an utile dignoſcere poſſumus, vel mentis ſolius ope, vel per mentem cum corpore conjunctam. Utilitas noſtra, ſeu mavis, bonum noſtrum clarâ & evidenti cognitione non ſecus ac ſenſu quodam confuſo a nobis cognoſci poteſt. Juſtitiam eſſe amabilem ratione quidem comperio, ſed guſtu ſimul commoneſio hunc fructum boni eſſe ſaporis; juſtitiæ pulchritudo ſenſu, fructûs ſuavitas ratione non diſcernitur. Bona corporea mentis quam Deus ſibi ſoli comparavit attentione non digna ſunt. Mens igitur ejuſmodi bona certo & facili ſenſuum teſtimonio contenta nullo adhibito examine cognoſcat oportet; lapides corporis alimentum eſſe nequeunt, id experientiâ certiſſimâ conſtat, idque uno guſtûs teſtimonio omnes homines adducti unanimo profitentur conſenſu.

His igitur poſitis, voluptas & dolor certa ſunt & genuina indicia quibus bonum & malum internoſcantur, fateor: Sed ubinam hoc contingit? In iis ſcilicet rebus quæ, cùm nec bonæ nec malæ ſint per ſe & naturâ ſuâ, tales quoque clarâ & diſtinctâ cognitione haberi nequeunt. Cùm enim res illæ mente hominis inferiores ſint, illam certè nec beare nec punire poſſunt. Unde fit ut prorſus indignæ ſint quæ mentis applicationem tantillum ſollicitent: quo circa Deus mentem noſtram iis incumbere non ſinens, inſtinctu quodam, hoc eſt ſenſationibus jucundis aut injucundis, ad illas nos propendere curat.

Res verò ſecus ſe habet de Deo, ipſe enim verum eſt mentis bonum, ipſe ſolus ſupra illam eminet, ipſe ſolus eam ſexcentis modis remunerari poteſt, ipſe ſolus dignus eſt cui mens tota adhæreſcat, ſui cognitionem amore vacuam jacere non metuit; amore cæco, & ex ſolo inſtinctu nato non contentus; amorem requirit qui ſit oculatus & ex optione natus.

Si mens id unum in corporibus perciperet quod revera iis ineſt, nec quod in iis non occurrit ſentiret, iis ſanè haud facilè uteretur, eáque ideo non amaret; unde fit ergo ut ea corpora ipſi grata fiant? nempe ex eo ſolo quòd in ipsâ ſenſationes excitent quibus ipſa carent; at verò quoad Deum ratio valde diverſa eſt; dummodo qualis in ſe eſt conſpiciatur, non poteſt non amari, nec ad illum voluptarium inſtinctum, velut ad lenocinium quoddam, ut immeritum captet amorem ipſum confugere opus eſt.

Vide Illuſtrationes. His ita poſitis, Adamum ad Dei amorem officiúmque ſuum nullâ voluptate prævertente inductum fuiſſe credere par eſt; Deum ut unicum ſui bonum pernoſcebat, gaudium ex beatâ cum Deo conjunctione natum ipſius pectus pertentabat, hæccine igitur ad officium ſatis efficaciter

Digitized by Google

citer non adigebant? Et his actus incentivis nunquid Deum potiùs ſibi demerebatur, quàm ſi voluptate quâdam antevertente determinatus ipſum amaſſet? ſic conſtitutus plenâ libertate fruebatur. Quid ſi hoc ſenſu Scriptura hiſce verbis nobis illum repræſentare voluiſſet? *Deus ab initio conſtituit hominem, & propoſitis mandatis ſuis reliquit illum in manu conſilii ſui*, hoc eſt, illum nullâ voluptate præoccupatum ſolâ ſui boni & officii clarâ perceptione ſibi obſtrinxit. Sed experientia, hominis tam ritè, ut erat ante peccatum, támque beatè conſtituti fragilitatem, maximo cum liberi arbitrii opprobrio, ſummâque Dei gloriâ, demonſtravit. Eccli. 15. 14.

Verùm circa res ſenſibiles non eadem erat Adami conditio ac circa res ſpirituales, illas enim ipſum & quæſiiſſe & uſurpaſſe ex accuratâ ipſarum cum corpore ſuo convenientiæ notitiâ credibile non eſt. Quid enim? Si varias partium cujuſlibet fructûs, ſi ſui ipſius corporis configurationes perſcrutandas habuiſſet, ut inde compertâ inter utraſque analogiâ & correlatione, ex calore ſanguinem ſuum agitante, & innumeris aliis corporis ſui diſpoſitionibus colligere poſſet, an fructus ille corpori ſuo nutriendo aptus fuiſſet necne, tota ipſius mentis capacitas rebus adeò exilibus haud feliciter repleta fuiſſet: ejuſmodi enim cautionibus, ſi ſolæ adfuiſſent, longævam ſanè vitam non vixiſſet.

Cuivis igitur mentem Adami non fuiſſe infinitam attendenti durum videri non debet, ſi omnes corporum proprietates, quæ haud dubiè ſunt infinitæ, ipſi compertas non fuiſſe affirmemus. Hoc igitur quod negari non poteſt conceſſum mihi velim, hominis mentem ad id comparatam non fuiſſe, ut motus & configurationes materiæ diſpiceret, ſed ut in Dei cognitionem & contemplationem perpetuâ incumberet meditatione. Quo conceſſo, non eſt quòd quis nobis ſuccenſeat, ſi exiſtimemus Adamum animum ſuum ab aſſiduâ perfectionum boni ſui contemplatione ad excutiendam fructûs, ſive aliûs cujuſlibet alimenti naturam avocare non potuiſſe ſine memorabili illius in quem cuncta digeſta erant ordinis perturbatione.

Iiſdem igitur ſenſibus ac nos pollebat Adamus, quibus, a Deo nuſquam ſemotus, corpori ſuo conſuleret; non ſecus ac nos voluptatibus immo etiam doloribus, aut faſtidiis quibuſdam antevertentibus & inopinatis afficiebatur. At iſtæ voluptates (quo quidem diſcrimine ab ipſo longè diſtamus) illum in ſervitutem & infelicitatem non conjiciebant, quia ſcilicet motuum corporis ſui compos, ipſos, ſi vellet, pro arbitrio compeſcebat, ubi primùm ab ipſis monitus fuerat, nec dubium eſt quin illo imperio circa dolores ſemper uteretur. Hei nobis! cur non eadem ratione ſe geſſit circa voluptatem? cur faciem Dei ſibi faventem lubens declinavit? cur vanâ ſpe lactatus, falsâ fructûs interdicti, dulcedine, vel forſan arroganti gaudio in mente ex perfectionum ſuarum contemplatione excitato, vel naturali uxoris amore, atque immodico eam contriſtandi metu, mentem ſuam totam occupari ſivit? Hæc enim omnia ad ejus inobedientiam videlicet contulerunt.

Digitized by Google

Verùm peccatum ſemel admiſſum novam induxit rerum faciem. Voluptates hominem priùs modeſtè veluti compellabant; dolores illibatam hactenus felicitatem ſuam in infelicitatem poſſe commutari placidè tantùm commonefaciebant. At poſt peccatum eæ voluptates & dolores hóſce prætermiſerunt moderationis limites; ſenſus & affectus ab eo deſciverunt, excuſſúmque jugum ipſius cervici impoſuerunt, adeo ut rerum ſenſibilium mancipium factus fuerit, ut nos ſumus.

Senſus igitur & affectus ex peccato non originem quidem ſuam, ſed tyrannidem illam quâ peccatores opprimunt ducere exiſtimandum eſt; hujus autem tyrannidis ſedes non tam in ſenſibus eſt quàm in mente & in voluntate hominum qui cum Deo non ut anteà conjuncti ab ipſo lumen & virtutem, quâ libertatem & felicitatem poſſent cuſtodire non ampliùs excipiunt.

Remedium adverſus corruptionem ex peccato originis ortam, & fundamentum Ethicæ Chriſtianæ.

Vide Illuſtrationes.

Ex hiſce duabus explicandæ peccati corruptionis rationibus, duo pariter ad noſtram integritatem denuo recuperandam requiri facilè colligas.

Primò in id incumbendum eſt, ut de illo pondere, quo in bona corporea proclives deprimimur, aliquid detrahamus. Voluptates noſtras ſcilicet aſſiduè abdicando, & ſenſuum noſtrorum mollitiem pœnitentiâ, & cordis circumciſione caſtigando.

Secundò, pondus gratiæ Dei, cum delectatione illâ nos veluti præmulcente quam nobis Chriſtus merito ſuo acquiſivit, ab ipſo Deo exorandum eſt; quippe niſi adſit illa gratia, quicquid de priori iſto pondere demamus, gravitabit ſemper, & nos jam pronos in peccatum & corruptionem haud dubiè præcipites aget.

Hæc duo igitur, ut in officio noſtro ad illud ſemel revocati perſtemus, neceſſariò prærequiruntur; unde non obſcurè liquet rationem & Evangelium amicam inter ſe conſerere manum; cùm ab utroque doceamur nos inclinantes ad Deum erigi non poſſe, niſi priùs peccatum ejuremus, vel ſaltem ipſius pondus extenuare ſtudeamus.

Sed quamvis præſens ſors noſtra nos in aſſiduas adverſus ſenſus noſtros pugnas adducat; malè tamen inde colligeres eos abſolutè corruptos & inordinatos eſſe. Quis enim illos ad corporis noſtri conſervationem nobis conceſſos fuiſſe apud ſe reputans, ſtatim non miretur quam ritè vices ſuas hâc in parte obeant. Profectò tam tutò támque fideliter noſtrî reſpectu ſcopum ſuum aſſequuntur, ut inordinationis corruptioniſque non ſine injuriâ videantur inſimulari. Dum illos tantâ pernicitate, tot modis, dolore ſcilicet, voluptate, jucundis aut injucundis ſenſationibus, animum de rebus conſervationi ſuæ vel utilibus vel noxiis monentes conſpicis, num illam promptitudinem, illum ordinem, illámque aſſiduitatem velut peccati effectus poteris tibi exhibere?

II. Non ſenſus ſed liber- tatis abuſus

Senſus igitur noſtri, ut falsò id opinantur, corrupti non ſunt, ſed intima mentis noſtræ pars ac libertas noſtra vera eſt corruptionis ſedes. Non a ſenſibus, ſed a voluntate noſtrâ ad judicandum æquo promptiori

ptiori decipimur. Dum lumen cernimus, id quod cernimus verè quidem lumen eſt, dum calorem ſentio, calorem me revera ſentire, ſine erroris periculo, credere poſſum, ſive peccatum præceſſerit, ſive non, perinde eſt. Sed ſi calorem quem ego ſentio extra mentem quæ calorem illum ſentit ſubſiſtere puto, tum erro, & quidem graviſſimè, ut infrà patebit. *nos in errorem conjiciunt.*

A ſenſibus igitur in errorem non conjiceremur, ſi libertate noſtrâ, ut par eſt, utentes ipſorum teſtimonio, dum de rebus judicandis agitur, fidem nimis præcipitem non adhiberemus. Quia verò ab iſtâ credulitate, ob arctiſſimam mentis cum corpore noſtro conjunctionem, vix temperare poſſumus, in uſu ſenſuum noſtrorum, erroris devitandi gratiâ, hoc modo procedendum eſt.

III. *Canon quo devitetur error in uſu ſenſuum.*

Nimirum. *De rebus quales in ſe ſunt, ope ſenſuum tuorum cave ne unquam judices, iis ſolum utaris ut cognoſcas quam habeant eæ res cum corpore tuo relationem.* Et revera ſenſus noſtri eo conſilio non dati ſunt nobis, ut res quales in ſe ſunt cognoſcamus, ſed duntaxat, quatenus noſtræ conſervationi vel utiles ſunt vel noxiæ.

Sed ut iſtam quâ ſenſus noſtros in rerum veritate diſquirendâ conſulimus nobis innatam conſuetudinem lubentes exuamus, præcipuos & generaliores in quos ſenſuum ductu labimur errores, capitibus ſequentibus recenſere propoſitum eſt. Inde enim de ſuprà dictis faciliùs conſtabit apud unumquemque.

CAPUT VI.

I. De erroribus viſûs reſpectu extenſionis in ſeipsâ conſideratæ. II. Errores illi ad res inviſibiles extenduntur. III. De erroribus oculorum noſtrorum circa extenſionem reſpectivam.

VIſus cæteros ſenſus, ordine, dignitate, & extenſione ſuâ ſuperat, adeo ut ſi ſenſus nobis darentur ad veritatem cognoſcendam, ex ſolo viſu multò plura quàm ex ceteris omnibus cognoſceremus. Si igitur auctoritatem quam in rationem uſurpant oculi evertamus, nullis ampliùs, ni fallor, opus erit argumentis quibus erroris noſtri convincamur, & in poſterum ſenſibus noſtris cauti diffidamus.

Jam igitur oſtenſuri ſumus viſûs noſtri teſtimonio nequaquam circa rerum veritatem, ſed tantùm circa vitæ noſtræ conſervationem fidendum eſſe; Ab oculis noſtris in omnibus generatim nos decipi, nempe in corporum quantitate, figuris, motibus, in luce & coloribus, quibus exceptis, nihil oculis noſtris uſurpamus. Demonſtrabimus hæc omnia non

Digitized by Google

non actu eſſe qualia nobis apparent, neminem eſſe qui falſis eorum ſpeciebus non decipiatur, & ex hoc errore in errores alios innumeros non incidat. Ab extenſione inchoaturi, argumenta, quibus eò adducimur ut credamus ipſam revera non eſſe qualem ſe nobis præbet, in medium proferamus.

I. De erroribus visûs reſpectu extenſionis in ſe conſideratæ.

** Vide diarium Doctorum.*

Vitreis conſpicillis animalcula ipsâ arenulâ penè jam inviſibili longè, immo centies exiliora * ſæpius viſa ſunt. Atomi illæ viventes non ſecus ac cætera animalia gradiuntur. Habent igitur crura & pedes, oſſa quibus crura ſuſtineantur, muſculos quibus moveantur, tendines & innumeras fibras in unoquoque muſculo, ſanguinem denique, aut ſpiritus animales ſubtiliſſimos & tenuiſſimos, quibus muſculi impleantur & viciſſim moveantur. Hæc enim ſi non adſint, quî illa vivere, nutriri, ex uno loco in alium tranſmeare pro variis rerum objectarum impreſſionibus, concipias? Immo potiùs, fieri nequit ut ipſi anatomici & naturæ inveſtigatores numerum, varietatem, exilitatem omnium partium ex quibus hæc corpuſcula, ut vivant omnéſque vitæ functiones obeant, neceſſariò conſtare debent imaginari poſſint.

Imaginatio tantâ tenuitate ſtupet & abſorbetur; partes imperceptâ & furtivâ ſerie dilabentes non poteſt arripere, & ipſi rationi id nos evidenter docenti ſenſus & imaginatio reluctantes animum noſtrum ſæpius ſuſpendunt.

Viſus noſter anguſtis circumſcriptus limitibus rei tamen ſibi objectæ limites figere non debet. Extenſioni fines præſcribit quidem, ſed ideo extenſionem hiſce finibus includi quis fruſtra concluderet. Infinita aliquatenus dici poteſt. Atque hæc tenuiſſima materiæ particula, quæ noſtros fugit oculos, orbem in quo totidem res, quamvis pro rerum proportione longè tenuiores, quot in hoc ingenti orbe continentur etiam contineri poſſent.

Hæc animalcula ab aliis animalculis minimis, ſibíque, quemadmodum ipſa nobis, ob ſtupendam parvitatem imperceptis, fortè exeduntur. Quod nobis eſt acarus, illud ſunt acaro ejuſmodi animalcula perquàm tenuiſſima. Nec impoſſibile eſt dari in naturâ animalcula his tenuiora, & in infinitum uſque tenuiora, illâ tam diſſitâ acari cum homine proportione ſervatâ.

Materiæ diviſibilitatem in infinitum demonſtrationibus evidentibus & mathematicis poſſumus demonſtrare; quidni igitur animalia parva & minima ad infinitum uſque dari poſſe, vel ipsâ inſurgente imaginatione, crederemus? In eum duntaxat uſum comparavit materiam Deus, ut ex eâ mirabilia ederet opera; cùm autem certum ſit nullam eſſe partem, licèt inter minimas ſit minima, ex quâ Deus, pro ſuâ infinitâ potentiâ, non poſſit ejuſmodi animalcula eruere, cur iſtam potentiam infinitam definimus? cur imaginatione noſtrâ finitâ iſtius opificis & potentiam & induſtriam metiendo, ideam quam opificis ſummè perfecti habere nos decet temere extenuamus?

Jam

Digitized by Google

Jam experientiâ duce errorem exuimus, & illum quidem non levem. Hâc enim experientiâ animalcula acaro millies tenuiora dari poſſe edocti ſumus. Cur his adhuc exiliora non dari crederes? Si credas non dari, gratis certè credes. Quin ego longè faciliùs exiſtimem his a nobis jam compertis multò minora poſſe reperiri. Animalcula non deſunt microſcopiis, microſcopia deſunt animalculis.

Cùm per hyemem germen ex tulipæ bulbo eductum, per vitrum convexum, aut ſolis oculis intueor, in illo germine folia quæ tempore verno vireſcere, folia quæ florem conſtituere & adornare debent, hoc ſpatiolum triangulum quo ſemen includitur, & ſex columellas quæ illud ſpatiolum in interiori tulipæ parte cingunt, nullâ difficultate deprehendo. Ex quibus nemo eſt qui non colligat germen, ex tulipæ bulbo eductum totam ipſam tulipam includere.

De ſemine ſynapi, de acino pomi, & generatim de quibuslibet arboribus & plantis, quamquam res oculis ne vel ipſius microſcopii ope uſurpari nequeat, idem eſto judicium: atque ſingulas arbores in ſeminis ſui germine compendioſè contineri audacter etiam affirmare licet.

Nec id modo. Sed neque abſurdum cuiquam videri debet, ſi dicamus in uno germine dari poſſe arbores innumeras; illud enim germen arborem illam cujus ſemen eſt non ſolum continet, verùm etiam innumera alia ſemina, quæ novas arbores, & nova arborum ſemina poſſunt includere. Quæ iterum quantumvis minuta minutiſſima poterunt adhuc alias complecti arbores, alia complecti ſemina primis non minùs fecunda. Adeo ut hoc poſito lemmate quod nec inſulſum nec ludicrum cuiquam videri poteſt, niſi infinitæ Dei potentiæ mirabilia ex ideis ſenſuum & imaginationis metiatur, quod abſurdè dici poſſit, in uno pomi acino, pomos, poma, pomorúmque ſemina, in ſæcula propè innumera dari, ſervatâ proportione pomi perfectæ cum pomo in ſemine ſuo, ſicque has eſſe in eâ re naturæ partes, ſcilicet arbores illas evolvit & explicat, incrementum conſpicuum arbori illi quæ eſt extra ſemen ſuum miniſtrando, dum incrementa impercepta quidem, ſed vera tamen & magnitudini ſuæ accommodata largitur arboribus illis quæ in ſemine ſuo eſſe concipiuntur. Poſſunt enim eſſe corpora adeo minuta, ut in fibras arborum illarum, quæ in ſemine ſuo eſſe concipiuntur, ſeſe inſinuent, ac illis alimenta præbeant.

Quod de plantis eorúmque germinibus dictum eſt, ad animalia ipſorumque germen pari jure transferri poteſt. In tulipæ germine tulipam integram vides; Vides pariter in ovi recentis, cui non incubuit gallina, umbilico ſeu germine pullum fortè omnino conformatum. In ovis ranarum cernuntur ipſæ ranæ; & cùm ſatis ſagacitatis & experientiæ accedet, alia præter hæc cernentur animalia in ſuo germine. Sed quocunque tandem procedat viſus, ne tamen ibi ſubſiſtat mens noſtra, quæ aciem ſuam longiùs proferre poteſt quàm oculi corporei poſſunt ſuam. Quid obſtat igitur quò minùs credamus omnia corpora hominum &

Germen ovi eſt macula illa candida quæ conſpicitur in ipſius ovi vitello V. lib. *de for-*

matione pulli in ovo. Viri clariſſimi Malpighi. Vid. *miraculum naturæ* Swammerdam.

& animalium, quæ ad finem uſque ſæculorum generabuntur ab ipſâ mundi creatione producta fuiſſe? hoc eſt fœminas primorum animalium fortè creatas fuiſſe, cum omnibus animalibus ejuſdem ſpeciei quæ genita ſunt, & quæ in poſterum generanda erant.

Iſtud mentis cogitatum a vero fortè non ita abludit, ut ampliùs urgeri non poſſet. Sed in Dei opera penitius introſpicere meritò extimeſcimus. Nihil in iis præter infinitates videas. Non modò ſenſus noſtri, noſtráque imaginatio anguſtioribus circumſcribuntur limitibus quàm ut ea poſſint attingere, ſed mens ipſa quantumvis pura materiæque expers, hebetior debiliórque eſt quàm ut in minimum inter Dei opera poſſit penetrare, ad unius atomi, ut ſenſuum more loquar, conſpectum ipſius acies obtunditur, hebeſcit, perſtringitur, ſtupet. Sed hoc ſaltem mens ſenſibus & imaginatione præſtat, quòd ſcilicet ſuam infirmitatem, Deique magnitudinem agnoſcat, & quod infinitum quo abſorbetur percipiat. At verò ſenſus noſtri, & imaginatio noſtra opera Dei deprimunt, nóſque in impudentem atque cæcam injectos confidentiam in errorem etiam præcipites agunt. Oculi enim noſtri nullam in nobis gignunt eorum omnium ideam quæ microſcopiorum ope, vel ipsâ ratione conſpicimus. Corpora acarô aut animalculo illo quod Midam vocant minora viſu noſtro non cernimus. Si ipſius teſtimonio fides adhibeatur, acarus dimidiatus eſt purum nihil. Midas ipſi eſt inſtar puncti Mathematici, ſi dividis, annihilas. Viſus igitur noſter extenſionem, non ut in ſe eſt, ſed duntaxat ut eſt reſpectu corporis noſtri nobis repræſentat. Quia autem dimidiatus midas corpori noſtro nec prodeſſe nec officere poteſt, illum viſus noſter nobis prorſus eripit.

Si vero oculi noſtri ad microſcopiorum exemplar eſſent conformati, vel potiùs, ſi acaros aut midas magnitudine non excederemus, de ipſâ corporum magnitudine aliâ prorſus ratione judicaremus. Nam proculdubio hæc animalcula oculos habent ita diſpoſitos, ut res quibus circundantur videant, & ſuum ipſorum corpus majus ipſis videri debet quàm nobis; alioqui impreſſiones ad vitam conſervandam neceſſarias accipere non poſſent, & oculi quibus prædita ſunt ipſis forent inutiles.

Sed ut rem omninò excutiamus, attendendum eſt oculos noſtros nihil aliud revera eſſe præter conſpicilla quædam naturalia, ipſorum humores idem eſſe cum vitro conſpicillorum, & ſecundùm cryſtallini humoris figuram, ipſius a * retinâ diſtantiam, res diversè a nobis conſpici; adeo ut non poſſis tutò aſſerere duos homines res objectas cum eâdem magnitudine videre, quia duos homines vix comperias quorum oculi eodem modo ſint conformati.

* Ipſe eſt nervus opticus.

Res objectas eâdem cum magnitudine eo ſenſu omnes comſpiciunt homines quòd eas intra eoſdem limites comprehenſas, ſeu per angulos æquales videant. Earum enim cernunt extremitates per rectas lineas angulum opticum conſtituentes qui, cùm ab æquali diſtantiâ cernuntur res objectæ, ſenſibiliter eſt æqualis. Verùm non inde conſtat æqualem in iis eſſe ideam

ideam ſenſibilem quam ejusdem rei objectæ habent ; quia non æqualia ſunt media quibus de diſtantiâ judicant , ex quâ tamen diſtantiâ pendet illius ideæ magnitudo. Præterea in aliquâ re objectâ plures longè partes ii obſervare poſſunt in quibus tenuioribus & delicatioribus fibris, conſtat nervus opticus , quàm ii in quibus ille nervus craſſioris eſt texturæ.

Hæc omnia Geometricè demonſtrari nullo negotio poſſent, iiſque probandis diutiùs immoraremur, ſi quemquam laterent. Qui verò ea doceri cupient, quamplurimos Authores qui de hiſce egerunt conſulant.

Vide Dioptricam Carteſii.

Cum igitur duos homines vix reperias qui res objectas cum eâdem magnitudine videant ; cúmque ut plurimùm eædem res ſiniſtro conſpectæ oculo eidem homini majores appareant , quàm cùm eas adſpicit dextro , ut obſervatum videmus in diario Doctorum Romæ menſis Januarii 1699. * cuivis clarè patet hâc in re judicium ſenſuum noſtrorum eſſe incertiſſimum. Rationem igitur ſatius eſt conſulere. Illâ enim comperiemus primò nos nihil quicquam circa corporum magnitudinem abſolutum poſſe definire ; ſecundò nos nullam extenſionis pedalis , aut ipſius corporis noſtri ita certam ideam nobis efformare poſſe , ut illud quale eſt illa idea nobis exhibeat. Corporum omnium minimum , ſi unicum eſſet , parvum non fore ratio evincit ; cùm corpus illud innumeris conſtet partibus quarum unaquæque , Deo ſic volente , terram poſſet efficere , quæ reſpectu aliarum partium ſimul junctarum, nihil eſſet niſi punctum. Mens itaque humana tantam non poteſt ſibi efformare ideam , ut vel minorem extenſionem poſſit capere aut complecti. Mens enim finita , qualis eſt noſtra , ideam infinitam non poteſt ſuſcipere.

* Quidam ex amicis etiam libri cujuscunque characterem majorem dextro ſemper videt oculo quàm ſiniſtro.

Mens quidem relationes quibus hæc infinita ad ſe invicem referuntur, verbi gratiâ hoc illo duplo majus eſſe, & decempedam eſſe quantitatem decem pedum , quadantenus cognoſcere poteſt. Sed quid in ſe ſint nullâ poteſt ideâ comperire.

Sed eſto ; mens has ſuſcipere poſſit ideas quæ corporum extenſionem exæquent aut dimetiantur. Rem enim ſecus ſe habere vix cuiquam perſuadere queas ; quid demum , hoc dato , non conceſſo , colligere poſſis videamus. A Deo ſcilicet nos non decipi , oculos quibus nos munivit conſpicillis non eſſe ſimiles quæ res objectas vel augent vel extenuant ; ac proinde oculos nobis res quales in ſe ſunt repræſentare.

Nos quidem nunquam fallit Deus , ſed errorum noſtrorum nobiſmet ipſis ſæpe ſumus authores , judicia de rebus nimis præcipitata ferendo. Sæpe enim res quarum idea noſtro impreſſa eſt cerebro non ſolùm actu exiſtere , verùm etiam ideis noſtris planè ſimiles eſſe judicamus , licèt plerumque non modò ſint abſimiles , ſed etiam non exiſtant.

Ex eo quòd rei alicujus ideam habeo non ſequitur rem iſtam exiſtere, minùs adhuc rem iſtam ideæ meæ ſimilem eſſe. Ex eo quòd Deus hanc ideam ſenſibilem magnitudinis nobis impreſſerit , cùm decempeda

 oculis

Digitized by Google

oculis noſtris obſervatur, non ſequitur decempedam illam non majorem eâ quæ nobis repræſentatur extenſionem habere. Nam primò eandem iſtius decempedæ ideam ſenſibilem non habent omnes homines, quippe qui oculis eodem modo diſpoſitis non prædití ſint. Secundò idem homo variam habet ideam ejuſdem decempedæ, prout illam intuetur oculo dextro aut ſiniſtro, ut dictum eſt. Denique ſæpenumero contingit ut idem homo varias ejuſdem rei pro variis temporibus habeat ideas; prout illam vel propinquiorem vel remotiorem eſſe opinatur, ut alibi ſumus expoſituri.

Corpora igitur ſecundùm veram magnitudinem ſuam a nobis videri falsò huc uſque præjudicavimus. Cùm enim oculi noſtri in eum finem nobis tantùm conceſſi ſint, ut corpus noſtrum foveamus, munus ſibi demandatum ritè quidem obeunt, dum in nobis rerum efficiunt ideas ipſi corpori accommodatas, licèt in iis rebus innumeræ ſint partes quas nobis non detegunt.

Sed ut quid de extenſione corporum ex oculorum noſtrorum teſtimonio judicare nos decet melius doceamur; Hoc liceat nobis animo fingere. Deus ſcilicet novum Cœlum, novam terram ex materiæ portione ad pilæ palmariæ magnitudinem accedente velut in ſynopſin quandam contraxerit, in illâ terrâ homines collocaverit, ſervatis iiſdem quæ in hoc univerſo deprehenduntur proportionibus; homunciones illi ſeſe invicem conſpicerent, ut & partes corporis ſui, & animalcula etiam ſibi infeſta: Quorſum enim alioqui ipſorum oculi. Hoc igitur poſito, homunciones illi ideas magnitudinis corporum longè diverſas haberent ab illis quas nos habemus; parvum enim orbem ſuum, qui nobis eſſet pila, velut ſpatia quædam infinita haberent, non ſecus ac nos de orbe quem incolimus judicare ſolemus.

Vel ſi id faciliùs à nobis concipi poſſit. Fingamus Deum terram hac noſtrâ infinitis ampliorem ſpatiis creaſſe, adeo ut hæc nova terra noſtræ ſit id quod noſtra erat illi parvæ de quâ antea. Præterea ponamus Deum eandem in hujúſce novi orbis partibus ſervaſſe proportionem quam in hoc noſtro ſervavit; homines hujúſce novi mundi ſpatia, quæ inter terram noſtram & ſtellas maximè diſſitas intercedunt, magnitudine ſuâ exceſſuros eſſe liquet; adeo ut ſi eaſdem quas habemus corporum ideas ipſi haberent, quaſdam corporis ſui partes diſcernere non poſſent, alias verò cum immani craſſitudine cernerent; eos igitur res objectas cum eâdem quâ eas cernimus magnitudine viſuros eſſe nemo ſanus cogitaverit.

Ex duabus his ſuppoſitionibus manifeſtò liquet homines magni aut parvi mundi diverſas magnitudinis corporum ideas ab iis quas nobis efformamus ſibi efformaturos eſſe, ſi ſaltem ſupponas ipſorum oculos res circumjacentes pro corporis proprii ratione ipſis repræſentare. Si autem homines illi oculorum teſtimonio freti corpora eandem quam oculis uſurpant habere magnitudinem audacter aſſererent, hallucinarentur haud dubiè;

Digitized by Google

dubiè; id tamen non minore jure quo nos poſſent aſſerere atque propugnare. Jam igitur illorum exemplo moniti teneamus nos de magnitudine corporum quibus circumdamur eſſe per quàm incertos, & viſu noſtro nihil poſſe comperire præter relationem corporum iſtorum cum noſtro. Oculos noſtros denique in eum uſum non fuiſſe comparatos ut ab illis rerum veritatem edoceamur, ſed tantùm ut utilia a noxiis ſecernere queamus.

II. Ad res inviſibiles extenduntur ii errores.

Sed non modò circa res viſibiles oculis ſuis credunt homines, verùm etiam circa inviſibiles. Quæ non vident ea continuò non exiſtere arbitrantur, oculis ſuis perſpicacitatem penè infinitam arrogantes; hoc præjudicio præpediti innumerorum naturalium phænomenorum cauſas ignorant. Illa enim phænomena facultatibus quibuſdam & qualitatibus imaginariis non raró tribuunt veras horum cauſas, quæ in variis corporum configurationibus conſiſtunt, neſcientes.

Quia, exempli gratiâ, minutiſſimæ aëris, flammæ, multò magis lucis & alius cujuſdam materiæ ſubtilioris particulæ ipſos fugiunt, tum háſce particulas vel non exiſtere, vel nullâ vi aut actione pollere facilè autumant. Unde fit ut ad qualitates occultas, facultatéſve imaginarias, confugiant, ut hæc explicent phænomena quorum particulæ illæ imperceptæ genuina ſunt cauſa.

Ut rationem quâ hydraulis ſurſum elevatur aqua explicent, horrorem vacui nobis obtrudere malunt, quàm ad aëris gravitatem confugere; maris æſtum lunæ qualitatibus quàm aëris terram ambientis preſſioni tribuere exoptant magis: in ſole facultates attractivas elevandis vaporibus aptas fingere, quàm vapores illos ſoli impulſioni partium materiæ ſubtilis quam ſol indeſinenter reſpergit aſſignare, ſatius exiſtimant.

Illorum ſententia qui nihil admittunt præter ſanguinem & carnem, ut motuum quibus animalia moventur, ipſorum habituum, & memoriæ corporeæ hominum rationem reddant, ipſis debet ludibrium; quippe qui cerebrum oppidò parvum concipientes illud tantæ capacitatis eſſe non exiſtiment, ut veſtigia rerum innumerabilium conſervare poſſit; Animam in beſtiis fingere malunt, quæ nec ſit ſpiritus nec ſit corpus; & ut habituum aut memoriæ hominum rationem reddant, qualitates & intentionales quaſdam ſpecies, aliáque ſimilia potius admittunt quorum in mente noſtrâ ne vel leviſſima quidem notio reperitur.

Si ſingulos errores ex hoc præjudicio natos enarrare aggrederemur, nullus dicendi foret finis. Ex illo manarunt omnes penè qui admittuntur in Phyſicâ errores: Et ſi quis rem attentus velit conſiderare, non poterit quin obſtupeſcat.

Sed quamvis his inſiſtere non ſedeat animo, aſpernationem tamen illam, quâ homines inſecta quædam & animalcula ex materiâ illâ quam corruptam vocant oriunda deſpiciunt, ſilentio prætermittere non poſſumus; aſpernatio certè illa iniqua eſt, & ſolius ignorantiæ atque præcon-

Digitized by Google

præconceptionis fructus. In naturâ nihil eſt aſpernabile omniáque Dei opera digna ſunt & reverentiâ & admiratione, ſi præcipuè quàm ſimplicibus viis Deus ea & operetur & conſervet, attendatur. Minimi culices animalia grandiora perfectione ſuâ exæquant, ipſorum membra cum eâdem proportione adtemperata ſunt, quid? ornamentis quibuſdam ipſorum parvitatem Deus compenſaſſe videtur. In ipſorum caput oculos injice, criſtas, coronas, aliáque id genus ornamenta conſpicies, quæ artem hominum luxuriantem longius exſuperant. Et homines illos in Magnatum Principúmque aulis verſantes auſim provocare, nihil ſanè oculis ſuis quantumvis luculentum & magnificum uſurparunt, quod ad decorem qui in muſcæ capite conſpicillo cernitur, accedat. Unum, e. g. in oculo cryſtallinum humorem habet homo, plus quàm mille tales gerit muſca, qui mirifico admodum ordine diſpoſiti ſunt.

Hæc quidem tenuiſſima ſunt, ſed eo ipſo quis non miretur tot mirabilia in tam exiguo ſpatio contineri poſſe? Iſthæc autem licèt vulgaria non eſt quod quis in minimo habeat pretio, nec enim ideò minùs perfecta in ſe ſunt hæc animalcula; quin imo eò ſe præbet magis admirandum Deus, quòd hæc animalcula creando, numerum penè innumerabilem mirabilium tam magnificè támque copiosè ediderit.

Hæc omnia tamen adeò pulchra viſum noſtrum fugiunt; oculi noſtri imbecillitate ſuâ nos eò adducunt ut opera Dei prorſus ſtupenda deſpiciamus; Quia animalcula illa reſpectu corporis noſtri ſunt tenuiſſima, ea quaſi abſolutè parva adeóque contemptibilia nobis repræſentant, quaſi in ſe parva dici poſſent corpora.

His igitur edocti exemplis, ne in poſterum ſenſuum impreſſionibus circa corporum magnitudinem fidem adhibeamus incautam. Cùm, verbi gratiâ, avem dicemus eſſe parvam, id a nobis abſolutè ne intelligatur; nihil enim in ſe aut magnum eſt aut parvum. Avis cum muſcâ collata magna eſt; quòd ſi parva videatur dum illam cum corpore tuo confers, ne ſtatim credas illam revera parvam eſſe. Corpus enim noſtrum cæterorum corporum non eſt menſura. Sed res ut certior evadat, corpus noſtrum cum terræ globo comparetur, tunc minimum videbitur. Iterum terram cum circulo illo quem ſol aut ipſa terra circa ſe invicem deſcribunt componito, & circulum illum cum ſpatio quod nos inter & ſtellas fixas interjacet, & ſic deinceps ſpatia ad infinitum uſque, ut fieri poteſt, imaginator, magnitudinem corporum reſpectivam eſſe hoc pacto nullo negotio comperies.

III. De Oculorum noſtrorum errore circa extenſionem reſpectivam.

Verùm nequidem credendum eſt ſenſus noſtros nos accuratè docere relationem quam ad noſtrum habent cætera corpora. Accuratio enim in cognitionibus ſenſuum quæ vitæ conſervandæ duntaxat inſerviunt, nequaquam eſt neceſſaria. Proportionem quidem illam ſatis accuratè judicamus, cùm corpora nobis propinqua ſunt. Sed quò plus à nobis recedunt, eò minùs etiam a nobis cognoſcuntur, quia nempe minùs ad

Digitized by Google

ad nos referuntur; idea aut ſenſus magnitudinis qui in nobis corporis cujuſlibet præſentiâ excitatur, ſtatim atque ita recedit ut nobis nocere non valeat, in nobis extenuatur. Vice verſâ, idea illa creſcit ſtatim atque illud corpus ad nos accedit, aut potiùs ſtatim atque relatio quam illud corpus ad noſtrum habet augetur. Denique ſi relatio illa omnino deſinat, hoc eſt, ſi quoddam corpus a nobis tanto diſtet ſpatio, vel adeo exiguum ſit, ut nobis nocere non poſſit, illud pariter ſentire deſinimus. Viſu igitur relationem quæ eſt inter cætera corpora & noſtrum, immo relationem quam inter ſe invicem habent, judicare interdum poſſumus; ſed ipſa ejuſdem eſſe magnitudinis quæ nobis apparet, non eſt quòd credamus.

Oculi noſtri exempli gratiâ ſolem & lunam, quaſi quantitatem pedalem aut bipedalem duntaxat haberent, nobis repræſentant. Sed hæc aſtra tam arcto conſtringi ſpatio non eſt arbitrandum, ut Epicurus & Lucretius arbitrati ſunt. Eadem luna oculis noſtris ſtellis maximis major videtur; ipſam tamen longè minorem eſſe nemo eſt qui inficietur. Sic, ut ex quotidianâ conſtat experientiâ, duorum aut plurium corporum magnitudinem ſæpe non poſſumus conferre, quia ſcilicet ipſorum diſtantiam non ſatis accuratè aſſequi poſſumus. Quid plura? vix de proportione duorum corporum nobis proximorum poſſumus judicare; & poſtquam ipſa manibus diu libravimus, dubiè ſæpiuſcule hæremus, ut id facilè patet, cùm quis nummos duos penè æquales inter ſe compoſiturus eſt. Alterum enim alteri ſubjici neceſſe eſt, ut uter major uter minor ſit, tutiùs cognoſcatur ſi ad extremitatem lineæ rectæ cathetum ducas qui ſit ejuſdem longitudinis, utraque ſibi propemodum æqualis videbitur; ſed ſi e medio prioris ducta fuiſſet, multò longior videbitur cathetus, & tantò quidem longior quantò propius incidet in medium alterius. Cum duabus paleis idem fieri poteſt experimentum; ita ut non aliter, utrùm ſint æquales, aut utra ſit longior, tutò noſcere poſſis, quàm alteram alteri ſuperſternendo. Oculi igitur noſtri non modò nos circa corporum magnitudinem decipiunt, verùm etiam circa mutuam ipſorum relationem.

ADMONITIO.

Qui quomodo conſtructi ſint oculi, aut cur ita ſint comparati neſciunt, quod ad calcem hujus operis exſtat additamentum legant ante hocce caput.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT VII.

I. De erroribus oculorum noſtrorum circa figuras. II. Nos de minimis nullam habere cognitionem. III. Cognitionem quam de maximis habemus non eſſe accuratam. IV. Quædam judicia naturalia, quibus errorem vitamus, explicantur. V. Eadem ipſa judicia in occaſionibus quibuſdam ſingularibus nos decipere.

I. *De erroribus viſûs noſtri circa figuras.*

VIſus noſter circa figuras nos rariùs quàm circa quodlibet aliud in errorem inducit, figura enim in ſe & abſolutè conſiderata nihil eſt; ipſius natura in ſolâ conſiſtit relatione quæ eſt inter partes ſpatium aliquod terminantes, & punctum quod in illo ſpatio concipitur, quódque ſicut in circulo vocare poſſumus centrum figuræ; adeo ut figura ſit propriè magnitudinis determinatio. Multifariam tamen circa figuras erramus, nec ullam quidem ſenſibus accuratè cognoſcimus.

II. *Minimarum figurarum nos nullam habere cognitionem.*

Omnimodam extenſionem ab oculis noſtris non conſpici, ſed eam ſolùm quæ cum corpore noſtro aliquâ proportione convenit modò probavimus, unde etiam omnes minimorum animalium, ut & corporum tum durorum tum liquidorum partes a nobis non conſpici liquidò patuit. Cùm igitur partes illas ob nimiam exilitatem non poſſimus percipere, figuras quoque partium illarum nos fugere neceſſe eſt, cùm figura corporum nihil aliud ſit quàm ipſorum terminus. Jam igitur innumeras figuras oculi noſtri nobis non exhibent. Unde fit ut mens ipſorum capacitati plus æquo fidens, remque ſatis non expendens, háſce figuras non exiſtere ſæpius exiſtimet.

III. *Cognitionem maximarum non eſſe accuratam.*

Corporum verò viſui noſtro accommodatorum, quæ ſanè præ cæteris pauca ſunt, figuram aliquatenus quidem, ſed nunquam accuratè ſenſibus noſtris apprehendimus. Ne viſu quidem certiores evadere poſſumus an rotunda & quadrata figura, quæ ambæ figuræ ſunt omnium ſimpliciſſimæ, non ſit Ellipſis & Parallelogramma, quamquam iſtas figuras præ manibus & ob oculos habemus.

Nec id modò; ſi linea longior ſit, an illa ſit accuratè recta nécne judicare penès nos non eſt, niſi amuſſim habeamus. Quid amuſſim narro? ne novimus quidem an ipſa amuſſis ſit ritè conſtituta. Ni tamen, ut vel pueri norunt, lineam cognoſcas, nullam aliam figuram cognoſcere poteris.

Illud eſt quod de figuris nobis ita propinquis ut eas oculis uſurpemus manibúſque teramus, dicendum ſuppetit. Verùm ſi eas ſupponis diſſitas, quàm variè in oculorum noſtrorum internam partem ſeſe projicient?

Digitized by Google

cient? Illud enarrare foret inutile. Si quis hæc ſibi confirmari cupiat, adeat optices peritos, & figuras quæ in tabulis reperiuntur ipſe examinet. Si enim Pictores figuras illas, ut in ſtatu genuino & naturali ſpectatoribus appareant, immutare coguntur, & circulum, exempli gratiâ, Ellipſeos adinſtar pingere, quis hinc viſum noſtrum circa res non pictas errare non colligat? ſed errores illi novis ſenſationibus caſtigantur, quæ veluti judicia quædam * naturalia haberi, & judicia ſenſuum appellari fortè non immeritò poſſent.

* Ea voco naturalia quia ab ipſo naturæ authore nobis impertiuntur ex ſenſationes.

IV. *Explicatio quorundam judiciorum, quibus errorem vitamus.*

Cùm, exempli gratiâ, cubum conſpicamur, ipſius latera ſeſe nunquam ita in oculos noſtros projiciunt, ut in ipſorum internâ parte imaginem ſimilis magnitudinis efficiant. Quippe imago uniuſcujuſque lateris quæ in retinâ ſive nervo optico pingitur cubo juxta ſcenographiæ leges picto ſimilis eſt; unde fit ut ſenſatio, quam in nobis excitat illa imago, latera cubi inæqualia nobis repræſentare deberet, quandoquidem illa in cubo picto inæqualia ſunt. Illas tamen facies videmus æquales ſine erroris diſcrimine.

Id autem ex judicio quodam naturali oriri quis fortè dicere poſſet; Facies ſcilicet cubi maximè diſſitas & quæ obliquè conſpiciuntur, non debere in internâ oculorum noſtrorum parte imagines formare æqualis magnitudinis ac facies quæ ſunt maximè propinquæ. Quia verò ſenſus ſentiunt tantùm, nunquam verò propriè loquendo judicant; conſtat judicium illud nihil aliud eſſe præter ſenſationem compoſitam, quæ proinde nonnunquam falſa eſſe poteſt. Eam autem dico compoſitam, quia e duabus aut pluribus impreſſionibus pendet quæ ſimul oculos noſtros afficiunt: Cùm v. g. hominem incedentem cerno, certè imago, quæ mihi in intimo oculo ipſius altitudinis pingitur, tantò fit major quantò propiùs ipſe ad me accedit, ita ut cùm a me quinque tantùm diſtat pedibus, duplo ſit major quàm cùm decem diſtabat pedibus. Sed quia eâdem proportione minuitur impreſſio diſtantiæ ſimul ac augetur imago magnitudinis, eum hominem ſemper æqualis video magnitudinis. E duabus igitur diverſis impreſſionibus pendet mea reſpectu hujus hominis ſenſatio, ſepoſitâ mutatione quam patitur oculorum ſitus, ſepoſitis cæteris de quibus infrà loquar.

Quia tamen id quod in nobis nihil aliud eſt præter ſenſationem, reſpectu Authoris Naturæ, qui illam in nobis excitat, veluti quoddam judicium haberi poteſt; de ſenſationibus tanquam de judiciis naturalibus nonnunquam loquor, quia hæc formula loquendi ad id videtur aptior, ut ratio dictorum reddatur; quemadmodum in Capite nono ſub finem, & in multis aliis locis videre eſt.

V. *Hæc eadem judicia nos in ſpecialibus quibuſdam occaſio-*

Quamvis autem hæc judicia ſenſus noſtros multifariam caſtigent & emendent, noſque ab innumeris vindicent erroribus, occaſionem tamen errandi nobis aliquando præbent. Si, exempli gratiâ, turris campanariæ ponè ingentem murum aut ponè montem ſitæ apicem proſpicio, illa turris mihi propinqua ſatis & parva videbitur. Quòd ſi deinceps illam tur-

nibus fallere. turrim in eâdem quidem diſtantiâ ſitam videam, ſed ita tamen ut multa terrarum jugera, multæque domus inter me & ipſam interjaceant, tum & remotior & major mihi apparebit; quamvis utroque modo projectio radiorum e turri emiſſorum, ſive imago turris quæ fit in intimâ oculi mei parte eadem ſit prorſus. Cur illa turris nobis major videatur hæc cauſa proferri poteſt; hoc ſcilicet judicium naturaliter ferimus; nempe ſi tot terræ inter nos & turrim campanariam interjaceant, certè remotior & ideò major eſſe debet.

Quòd ſi vice verſâ nullas terras inter oculos noſtros & turrim campanariam deprehendamus, quamvis porro multas interjacere, ipſamque turrim eſſe remotiſſimam aliunde ſciamus, quod notatu dignum eſt, proxima tamen & breviſſima, ut dixi, nobis videbitur. Et id pariter fit judicio quodam menti noſtræ veluti nativo, quo turrim illam non plus ſexcentis paſſibus diſſitam judicans, illam quoque ſub hâc diſtantiâ & figurâ ſibi pingit. Imaginatio enim noſtra majus intervallum inter res objectas & oculos noſtros interjectum non ſolet ſibi repræſentare, niſi aliis interjacentibus viſu ſenſibili perceptis aliquid ulterius adhuc imaginetur.

Vide Caput 9. ſub finem, meamque ad D. Regis infra reſponſionem.

Nec aliam ob cauſam Luna in ortu ſuo aut in occaſu longè grandior nobis videtur, quàm cùm ſupra horizontem noſtrum elevata eminet. Quippe cum eſt in meridiano nihil nos inter & ipſam cernimus, cujus magnitudinem dimetiri poſſimus, ut ex collatione queamus de Lunæ magnitudine judicare. At paulò poſt ipſius ortum, vel cùm ad occaſum vergit, inter ipſam & nos multos videmus campos, quorum magnitudinem propemodum cognoſcentes pro illâ magnitudine lunam remotiorem, ac proinde grandiorem eſſe judicamus.

Et obſervandum eſt ipſam, cùm ſupra capita noſtra eminet, quamvis ratione certò ſciamus eam eſſe remotiſſimam, a nobis tamen videri quaſi minima eſſet & proxima. Quia nimirum ejuſmodi judicia naturalia viſûs in nobis peraguntur nobis inſciis atque etiam invitis. Quamvis pariter nobis ſit compertum Lunam non eò tendere quò tendimus, ſi eam tamen inter currendum adſpiciamus, eam nobiſcum, & in eandem partem currere conſpiciemus; cujus quidem phænomeni hæc eſt cauſa quòd ſcilicet imago lunæ, ſeu ipſius in retinam impreſſio eundem ſemper in intimo oculo locum occupet, etſi curramus, idque, ut facile eſt demonſtratu, propter magnam Lunæ diſtantiam. Cùm igitur nos currere probè ſentiamus, eâque tamen imago locum non mutet in oculo, pronum eſt judicare eam nobiſcum currere. Cùm verò inter currendum propiora intuemur corpora, ipſorum imagines in intimâ oculorum parte locum utique mutant, aut etiam creſcunt pro motu quem in nobis ſentimus; ideòque ea immota naturaliter judicamus, hoc eſt, cernimus. Ut ut autem utilia ſint ea judicia, ſæpe tamen iis ducibus in errorem incidimus, judicia libera ipſis conſentanea ferentes. Cùm enim judicamus ut ſentimus, ſemper fallimur, cùm contrà

Digitized by Google

trà nunquam fallamur dum judicamus ut concipimus. Corpus enim nihil docet quàm in uſum corporis, Deúſque ſolus veritatem uſqueq-que docet, ut alibi demonſtrabo.

Falſa hæc judicia non modò circa corporum diſtantiam & magnitudinem, verùm etiam circa figuram nos decipiunt. Solem verbi gratiâ, Lunam, cæteráque corpora ſphærica remotiſſima, quaſi plana eſſent & circulorum adinſtar, videmus. Quia a nobis tantopere diſtant, ut diſcernere non poſſimus an pars illa quæ e regione noſtri ſita eſt aliis partibus ſit propinquior; unde fit ut illam æquidiſtantem judicemus. Eâdem de causâ ſtellas omnes & cæruleum illum colorem qui in cœlo apparet a ſe invicem æqualiter diſtantia, ac veluti in fornice quodam accuratè convexo & elliptico collocata exiſtimamus. Quia mens noſtra ubi inæqualitatem non agnoſcit, æqualitatem ſupponere ſolet, quam tamen, niſi evidentiâ convicta, non deberet admittere.

Errores viſûs noſtri circa corporum figuras fuſiùs non explicamus, curioſis ad optices peritos ablegatis. Et certè hæc ſcientia nihil docet præter oculos fallendi rationem. Totáque ipſius ſolertia in eo verſatur, ut nos in judicia naturalia, de quibus ſuprà, intempeſtivè facienda impellat. Idque tot rationibus fieri poteſt, ut inter omnes figuras nulla ſit quæ mille modis non poſſit pingi, adeo ut viſus haud dubiè in errorem labatur. Sed hæc excutiendi tempus non eſt. Hæc dicta ſufficiant ut oculis noſtris circa ipſas corporum figuras diffidere aſſueſcamus; licèt circa figuras rariùs quàm circa quodlibet aliud nos decipiant.

CAPUT VIII.

I. Ab oculis noſtris nos non doceri magnitudinem aut celeritatem motûs in ſe conſiderati. II. Durationem ad motum cognoſcendum neceſſariam nobis ignotam eſſe. III. Exempla errorum viſûs noſtri circa motum & quietem.

JAm præcipuos & generaliores viſûs noſtri errores circa extenſionem & figuras deteximus, nunc verò ejuſdem viſûs errores circa materiæ motum emendare par eſt. Quod nullo fiet negotio, ſi ad ea quæ de extenſione præmiſſa ſunt, attendamus. Tanta enim eſt inter hæc duo convenientia atque relatio, ut ſi circa corporum magnitudinem erremus, circa ipſorum motum errandi ineluctabilis incumbat neceſſitas.

Sed ut omnia clarè & diſtinctè a nobis dicantur, ante omnia amovenda venit æquivocatio quæ eſt in voce motus. Vox enim illa duo

Digitized by Google

vulgò ſignificat. Primò vim illam quæ in corpore moto ineſſe, motúmque efficere creditur: Secundò tranſlationem continuam corporis alicujus ab alio corpore recedentis quod in quiete eſſe concipitur, ad illud accedentis.

Quum, exempli gratiâ, globulum quendam cum alio globulo partem ſui motûs communicaſſe dicimus, tum motus priori ſenſu ſumitur. Si verò ſimpliciter dicimus globulum eſſe in maximo motu, tum motus ſumitur ſecundo ſenſu. Uno verbo iſta vox, *motus*, denotat ſimul cauſam & effectum, quæ duo tamen toto genere differunt.

Circa vim motum corporibus indentem, ipſaque transferentem graviſſimè nec ſine periculo errare mihi videntur Philoſophi. Specioſæ illæ voces, *natura*, ſcilicet, & *qualitates impreſſæ* quorſum inventæ ſunt? niſi ut Doctorum illorum falsò ſic dictorum ignorantiam, impiorumque licentiam prætexant, ut facile eſſet probatu. Sed de illâ vi corpora movente verba faciendi hîc non datur locus, in ipsâ enim nihil eſt viſibilis, jam autem de erroribus viſûs nunc agitur. Res igitur ſuo tempore fiet. *

*Vid. cap. 3. part. 2. lib. 6.

Motus ſecundo ſenſu acceptus, ſcilicet pro tranſlatione corporis ab alio corpore ſecedentis, eſt aliquid viſibile de quo hoc capite nobis agendum eſt.

I. *Ab oculis noſtris nos doceri motûs in ſe conſiderati magnitudinem aut celeritatem.*

Viſum noſtrum non corporum magnitudinem in ſe, ſed tantùm relationem illam quâ ſibi invicem & corpori noſtro reſpondent nobis exhibere capite 6. demonſtraſſe mihi videor. Unde colligo nos velocitatem aut tarditatem ipſorum motûs accuratè cognoſcere non poſſe, ſed relationem duntaxat ſive convenientiam mutuam quæ eſt inter motus iſtorum corpórum, & præcipuè inter motum illum quo corpus noſtrum moveri ſolet. Quod ſic probo.

Certò conſtat nos de intentione motûs alicujus corporis non poſſe judicare, niſi ex ſpatio quod illud ipſum corpus emenſum eſt. Si igitur oculi noſtri veram ſpatii percurſi longitudinem nobis non oſtendunt, perfectò nec veram motûs intentionem patefacere poterunt.

Iſtud argumentum omnem vim ſuam deſumit ex iis quæ jam de extenſione dicta & demonſtrata ſunt. En tibi unum quod nihil habet prius unde dependeat: Illud eſt igitur quod dico. Licèt clarè cognoſceremus longitudinem ſpatii percurſi, non tamen inde ſequeretur nos eâdem ratione motus intentionem cognoſcere poſſe.

Motûs intentio ſeu velocitas duo includit. Primò tranſlationem corporis e loco in locum, ut Lutetiâ San-Germanum. Secundò tempus quod in illâ tranſlatione inſumptum eſt. Jam autem ut ſcias an rapido an lento motu iſtud iter quis emenſus fuerit, non ſufficit ſi teneas accuratè intercapedinem quæ extat inter Lutetiam & San-Germanum, niſi quantùm præterea in eo itinere temporis ſpatium inſumpſerit pernoſcas. Itineris ergo longitudinem poſſe cognoſci non inficior: ſed viſu ſeu aliâ quâvis ratione tempus quod in illo itinere conficiendo conſump-

ſumptum eſt, verámque durationis magnitudinem poſſe cognoſci pernego.

II. Ignotam eſſe durationem quæ ad cognoſcendum motum neceſſaria eſt.

Nec aliam ob cauſam una hora quatuor horas diuturnitate ſuâ nobis exæquare interdum videtur, & vice versâ aliàs quatuor horæ ſine ſenſu præterlabuntur. Quum, verbi gratiâ, voluptate perſunderis, tum ſingulæ horæ momentaneæ ſunt, quia ſcilicet tempus dulci quâdam & imperceptâ celeritate effluit. Quum verò animus mœrore confectus eſt, vel dolore quodam vehementiſſimo afflictus, tunc dies annorum ad inſtar produci videntur; mentem enim tam operoſæ durationis tædet; durationem illam eò ſentit faciliùs quò ipſi attentiùs incumbit, eámque ita longiorem judicat quàm inter gaudium aut gratam aliquam occupationem; quâ durante non eſt apud ſe, ſed totus in id unum defixus manet quod ipſi voluptatem affert, aut quo occupatur. Quemadmodum enim picta tabella ei grandior videtur qui ſingula ſeorſim in eâ ſpeculatur, aut ſicut caput muſcæ microſcopii ope undequaque circumſpectum maximum apparet; ſic mens, dum ſuæ durationis partibus attentior adhæret, ipſam longiorem experitur, & apud ſe ſentit.

Quibus poſitis, Deus mentem noſtram durationis partibus ita poteſt adjungere, multas breviſſimo temporis ſpatio ſenſationes in eâ excitando, ut unicâ horâ multa ſæcula implere videatur. Quemadmodum enim nullæ ſunt atomi in corporibus, nullum pariter eſt temporis punctum indiviſibile, & quemadmodum minima materiæ particula in infinitum diviſibilis eſt, ſic partes durationis in partes breviores, & breviſſimas ad infinitum poſſent dividi, ut demonſtratu facile eſt. Si igitur mens durationis ſuæ partibus attenta redderetur per ſenſationes quæ veſtigia ſatis profunda relinquerent ut earum recordaretur, illa ſanè duratio ipſi multò longior videretur.

Sed quid plura? horologiorum uſus durationem accuratè non cognoſci ſatis ſupérque probat. Si enim motûs velocitas, niſi cognitâ priùs durationis longitudine, cognoſci nequit, hinc ſequitur intentionem motûs abſolutam non poſſe accuratè cognoſci, ſi priùs longitudo durationis abſoluta non cognoſcatur.

Quia verò relationes aliquot durationum, ſive relationes aliquot quibus tempora ſibi invicem reſpondent cognoſci poſſunt, ſic relationes aliquot motuum, ſive relationes quibus motus ſibi invicem reſpondent, cognoſci queunt. Quemadmodum enim annum ſolarem longiorem eſſe Lunari cognoſcere potes; ſic tormentarium globum teſtudine velociùs ferri facilè comperias; adeo ut, ſi velocitatem motûs abſolutam & in ſe nos non edoceant oculi noſtri, illorum tamen ope intentio motûs reſpectivâ, qua ratione ſcilicet motus hic cum illo conveniat, nobis innoteſcit. Quod ad corporis noſtri conſervationem ſufficit.

III. Exempla errorum vi-

Nos viſu noſtro circa corporum motum decipi multoties quidem agnoſcimus, nec raró quæ nobis moveri videntur ea quieſcunt, & vice versâ

rùs noſtri circa motum & quietem. verſâ quæ videntur quieſcere ea moveri tamen ſæpius contingit. Quum, verbi gratiâ, navi velociter & æquabiliter vectæ inſideo, terræ & urbes recedere mihi videntur, illæ ſcilicet moveri videntur, navis quieſcere.

Pariter, homo quiſpiam ſuper Planetâ Martis conſtitutus ſolem, terram, cæteroſque Planetas cum ſtellis fixis intra 24. aut 25. horas, quo temporis ſpatio Mars circa axem ſuum movetur, circulum ſuum agere viſu ſuo judicaret. Terra tamen, ſol ſtellaque circa hunc planetam non feruntur; adeo ut homo ille quieſcentia moveri crederet; ipſéque, dum moveretur, quieſcere ſibi videretur.

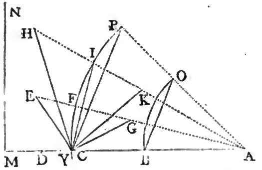
Cur homo navi inſidens ab errore oculorum ſuorum faciliùs ſeſe expediret, dum alter in planetâ Martis conſtitutus falſæ opinioni ſuæ præfractè adhæreret, hîc non explico. Nemo eſt qui hujuſce rei cauſam per ſe non agnoſcat. Sed ut cauſa illa faciliùs innoteſcat, huic exemplo attendendum eſt; Fingamus hominem in navi ſomno ſopitum derepente expergefieri, quid ſi expergefactus nihil præter ſummum alicujus navis malum ad ſe accedentem videret? certè ſi nec vela turgida, nec nautas operi inſtantes nec ullam aut in ſe aut in navi in quâ ſedet agitationem ſucculſionemve deprehenderet, utra ex duabus navibus moveretur dubius ambigeret; & hujuſce rei comperiendæ causâ oculos ſuos ipſámque rationem ſuam fruſtra conſuleret.

CAPUT

CAPUT IX.

Idem argumentum tractatur. I. Errores viſûs noſtri circa motum generaliter demonſtrantur. II. Cognoſcendam eſſe corporum diſtantiam, priùs quàm de ipſorum motûs velocitate judicium fiat. III. Rationes quibus diſtantiæ cognoſci poſſunt examinantur.

OMnes errores in quos viſus noſter circa motum nos injicit hoc exemplo, veluti argumento generali, demonſtrari poſſunt. *I. Errores viſûs noſtri circa motum generaliter demonſtrantur.*

A ſit oculus ſpectatoris, C verò corpus quod ab A ſatis diſſitum ſuppono. Hoc poſito illud eſt quod dico, quamvis corpus in C immotum maneat, illud tamen ita poteſt conſpici ut ad D recedere, & etiam ad B accedere videatur. Quamvis ad D recedat, ita tamen videri poteſt, ut immotum in C, & etiam ad B accedere cenſeatur. Et vice versâ, quamvis ad B accedat, ita tamen poteſt videri, ut in C immotum manere, necnon etiam ad D tendere credatur. Quamvis a litera C uſque ad literam E, vel H, vel G, vel K progreſſum fuerit, illud tamen a C uſque ad F, vel uſque ad I, tantùm promoviſſe credere poſſumus. Et contrà quamvis a C uſque ad F, aut uſque ad I motum fuerit, illud tamen uſque ad E, aut H, vel ad G, aut K, motum exiſtimari poteſt; Quod ſi moveatur per lineam a ſpectatoris oculo æqualiter diſtantem, hoc eſt per circunferentiam cujus ſpectator ſit centrum; quamvis illud corpus a C in P moveatur, a B tamen ad O duntaxat

xat illud moveri quis poſſet credere, ut contrà quamvis ex B ad O tantùm moveretur, ita tamen conſpici poteſt ut a C ad D moveri credatur.

II. Cognoſcendam eſſe rerum objectarum diſtantiam, priuſquam de ipſarum motûs velocitate judicium fiat.

Si ultra corpus C, aliud corpus M, verbi gratiâ, reperiatur quod quamvis verſus N moveatur immotum tamen exiſtimetur: licèt corpus C immotum maneat, vel ſaltem multò tardiùs moveatur verſùs F, quàm M verſùs N; verſùs Y moveri videbitur, & vice verſâ, ſi, &c.

Has omnes propoſitiones, ſi ultimam, quæ difficultate caret, excipias, vel hoc uno demonſtrari liquidò patet, nos ſcilicet de diſtantiâ rerum objectarum tutò non poſſe judicare; ſi enim de diſtantiâ certum judicium ferre nequimus, hinc liquet nos non poſſe tenere an C verſùs D progreſſum fuerit, an verò ad B acceſſerit, & ſic de cæteris.

III. Examinantur rationes quibus rerum objectarum diſtantia cognoſcitur.

Ut autem comperiamus, an judicia quæ circa corporum diſtantiam ferimus ſint certa, quâ ratione ad ejuſmodi judicia procedamus animadvertendum eſt; ſi ad illa, ratione incertâ procedimus, certè judicia errore vacua eſſe non poterunt. Jam autem variis rationibus ad illa judicia nos accingimus, quæ nobis excutiendæ ſunt.

Prima, quæ & univerſalior & ſæpe tutior ratio eſt, quâ diſtantiam corporum quæ parum a nobis diſtant poſſimus dignoſcere, eſt angulus quem formant radii ex oculis noſtris emiſſi, cujus anguli caput ſive apex eſt ipſa res objecta, hoc eſt, res objecta eſt punctum in quo radii angulum efficientes concurrunt. Cùm angulus ille maximus eſt, rem etiam proximam videmus, cùm verò angulus minimus eſt, tum etiam videmus rem maximè diſſitam. Mens igitur noſtra de rerum proximitate aut diſtantiâ judicat, prout ſitus oculorum noſtrorum variis anguli iſtius mutationibus immutatur. Quemadmodum enim cæcus duos baculos rectos, quorum longitudinem nequidem cognoſceret, præ manibus tenens, Geometriâ tamen quâdam naturali diſtantiam alicujus corporis illud ſcilicet corpus duobus baculis ſuis attingens, juxta diſpoſitionem & diſtantiam manuum ſuarum, aliquatenus ſaltem dignoſcere poſſet; ita mens de rei cujuſpiam diſtantiâ judicat ex oculorum ſuorum diſpoſitione; quæ diſpoſitio diverſa eſt, ſecundùm magnitudinem aut parvitatem anguli cujus ope rem illam videt, hoc eſt, ſecundum rei propinquitatem & diſtantiam.

Mens hæc omnia judicia quæ ipſi tribuo non fert; judicia hæc naturalia nihil aliud ſunt præter ſenſationes; ſic igitur loquor perſpicuitatis causâ. *Vide artic. 4. cap. 7.*

Hoc facili experimento quivis rem poterit clarè percipere. De extremo filo ſuſpendatur annulus, ita ut ipſius interna capacitas nobis non ſit adverſa; vel terræ intrudatur baculus, dum alium baculum in extremo recurvum præ manibus geſtabis; Poſtea verò tribus vel quatuor paſſibus ab annulo, aut a baculo in terram infixo ſecede; alterum oculum manu tuâ occludes, alterâ verò manu annulum trajicere vel baculum baculo quem in manu geſtas ad altitudinem oculi aut circiter, tranſverſum ferire conator. Quod primò facillimum exiſtimaſti id centies tentatum te non tamen potuiſſe aſſequi miraberis. Quod ſi baculo depoſito

depoſito annulum digito tranſverſum agere velis; rem quamvis proximus, non ſine difficultate poteris efficere.

Sed cùm dixi annulum eſſe trajiciendum, baculúmque feriendum utrumque in tranſverſum poſitum eſſe intellexi; res enim alioqui eſſet facillima, & facilior quidem altero oculo clauſo quàm ſi utrumque aperires; hoc pacto enim ictus faciliùs dirigeretur.

Cur autem annulum illum altero duntaxat oculo aperto vix potes trajicere, hæc eſt cauſa, nimirum altero oculo clauſo angulus de quo ſupra, nobis non innoteſcit. Ut enim anguli magnitudinem cognoſcas, non ſufficit cognoſcere magnitudinem baſis iſtius anguli, & magnitudinem alterius ex illis duobus angulis quem efficit alterum latus in baſi; quod ex præcedenti experimento clarum eſt; ſed præterea neceſſe eſt cognoſcere alterum angulum, quem efficit alterum latus in baſi, aut longitudinem alterius ex lateribus. Quod accuratè dignoſci nequit, niſi alterum oculum aperias. Quocirca mens Geometriâ ſuâ naturali uti nequit diſtantiam annuli cognoſcat.

Diſpoſitio igitur oculorum quæ comitatur angulum radiorum opticorum qui in re objectâ occurrunt & ſecantur, ratio melior eſt & univerſalior quâ mens ad dijudicandam rerum diſtantiam utatur. Si igitur angulus ille manifeſtò non immutatur quum res paulò diſſita eſt, ſive ad nos accedat, ſive a nobis recedat; ex hoc ipſo inferre poteris hanc rationem dijudicandæ diſtantiæ vitioſam & falſam eſſe.

Hunc autem angulum non mediocriter mutari quum res objecta ab oculis noſtris uno pede diſtans ad quatuor pedes transfertur nemo non videt, at verò ſi a quatuor pedibus ad octo pedes transferatur, tum mutatio non erit adeo manifeſta; ſi ab octo pedibus ad duodecim, minùs adhuc, ſi a mille pedibus ad centum pedum millia, tum penè impercepta fiet mutatio; mutatio denique illa, ſi ulteriùs, vel in ſpatia uſque imaginaria transferatur corpus, impercepta prorſus fiet. Adeo ut ſi ſpatium memorabile inter A & C intercedat, mens hâc ratione, an id corpus ſit propinquum literæ B, an verò literæ D, cognitura non ſit.

Hanc ob cauſam Sol & Luna nubibus involvi nobis videntur, quamvis ab iis infinitis propemodum diſtent ſpatiis; eodem adducti præjudicio, ſingula aſtra æquidiſtantia cometáſque ſtabiles, & ſub finem curſus ſui penè immotos imaginamur. Ipſos etiam cometas poſt aliquot menſes penitus diſſipari arbitramur, quia nempe a nobis per lineam rectam & oculorum noſtrorum reſpectu directam recedunt, atque hoc pacto in ingentia illa ſpatia, unde non redeunt niſi poſt multos annos vel etiam poſt multa ſæcula, ſeſe recipiunt, & oculis noſtris ſubducunt.

Ut ſecunda ratio quâ mens de corporum diſtantiâ judicat explanetur id cognitum velim; nimirum, Figura oculi pro diverſâ corporum diſtantiâ diverſa quoque neceſſariò debet eſſe. Quum enim homo quiſpiam corpus ſibi proximum videt, oculi ipſius longiores eſſe deberent *Secunda ratio quâ de diſtantiâ judicatur.*

quàm quum corpus remotius eſt; ut enim radii iſtius corporis in nervo optico recolligantur, quod quidem ut diſtincta fiat viſio neceſſe eſt; ſanè diſtantia inter nervum opticum & cryſtallinum major eſſe debet.

Vid. ultimam illuſtrationem num. 31. & ſeq.

Si cryſtallinus convexior fieret, quum corpus propinquum eſt, id perinde quidem eſſet ac ſi oculus in longitudinem porrigeretur, ſed cryſtallinum facilè mutare poſſe convexitatem ſuam credibile non eſt; præter quàm quòd oculum in longitudinem porrigi, experimento manifeſto patet. Anatomiâ enim docemur quoſdam eſſe muſculos qui oculum circundant, iſtóſque muſculos oculum prementes ſentimus cùm aliquid cominus ſpectamus.

Sed quo pacto id fiat tenere hîc nil opus eſt, ſatis eſt ſi ſciamus oculi diſpoſitionem immutari; ſive a muſculis illum circundantibus prematur, ſive nervuli reſpondentes ligamentis illis *ciliaribus*, quæ cryſtallinum inter alios oculi humores ſuſpenſum tenent, remittantur ad augendam cryſtallini convexitatem, vel intendantur ad ipſam minuendam, ſive denique dilatetur aut contrahatur pupilla, multi enim ſunt quorum non aliam mutationem patiuntur oculi.

Mutatio enim, qualiſcunque tandem illa ſit, eo tantùm ſit, ut radii in nervo optico recolligantur. Jam autem ſive corpus quoddam quingentis aut ſexcentis paſſibus, ſive decies mille leucis a nobis diſtet, eâdem prorſus oculorum diſpoſitione a nobis proſpicitur, nullâ in muſculis oculum circundantibus aut nervis qui ligamentis *ciliaribus* cryſtallini reſpondent, neque in aperturâ pupillæ memorabili immutatione factâ; radiique in retinâ ſive in nervo optico accuratiſſimè recolliguntur. Mens igitur corpora decem aut etiam centum millibus leucarum diſſita quingentis aut ſexcentis tantùm paſſibus diſtare judicaret, ſi de iſtorum corporum diſtantiâ ex ſolâ illâ oculorum diſpoſitione de quâ loquutus ſum judicium ferret.

Hanc tamen rationem mentem in judiciis ſuis adjuvare certum eſt, cùm corpus eſt propinquum. Si, exempli gratiâ, corpus ſemipede duntaxat diſtet, ipſius diſtantiam ex diſpoſitione muſculorum qui oculos noſtros premunt, ut fiant longiores, facilè diſcernimus; atque hæc diſpoſitio non ſine dolore aliquo comparatur. Si idem duobus pedibus diſtet, diſtantiam illam adhuc diſcernimus, quia diſpoſitio quamvis non ampliùs dolorem pariat, ſenſum tamen quendam in mente gignit. At ſi illud aliquot pedibus adhuc amoveatur, diſpoſitio muſculorum mentem noſtram adeo debiliter afficit, ut judicio noſtro circa diſtantiam corporis quicquam opitulari deſinat.

Ambæ igitur illæ rationes cognoſcendæ diſtantiæ quas jam enarravimus prorſus inutiles ſunt, cùm res objectæ ſexcentis aut circiter paſſibus diſtant, nec etiam, quamvis propius admoveantur, tutæ haberi poſſunt.

Tertia ratio quâ de re-

Tertia ratio conſiſtit in magnitudine imaginis quæ in internâ oculi noſtri parte pingitur, & quæ res quas videmus nobis repræſentat, imaginem

nem iſtam minui recedente re objectâ, nemo eſt qui diffiteatur. Sed quo remotius eſt corpus quod ſitum ſuum mutat, eò magis imaginis diminutio impercepta eſt. Cùm enim corpus quodpiam ab oculis noſtris jam ſatis diſtat ut ſexcentis, verbi gratiâ, paſſibus, aut alio quovis ſpatio ſimili pro corporis ipſius magnitudine, corpus illud, inquam, non mediocriter poteſt recedere nullâ tamen in illius imagine ſenſibili immutatione factâ, ut demonſtratu facile eſt. Tertia igitur illa ratio eodem quo priores laborat vitio.

rum objectarum diſtantiâ judicium fertur.

Præterea obſervandum eſt mentem non illa omnium remotiſſima corpora judicare, quorum imago picta in retinâ minor eſt. Quum, exempli gratiâ, hominem & arborem, & utrumque centum paſſibus a me diſſitum, aut plures in cœlo ſtellas adſpicio, hominem arbore, ſtellâſque minores majoribus eſſe remotiores ſtatim non judico, quamquam hominis & ſtellularum imagines in retinâ pictæ minores ſint imaginibus arboris & ſtellarum majorum. Inſuper rei magnitudo cognoſcenda eſt, ut ipſius diſtantia aliquatenus ſaltem cognoſcatur. Quia autem compertum mihi eſt domum homine majorem eſſe, licèt imago domûs hominis imagine major ſit, domum * tamen homine ideo propinquiorem eſſe non judico. De ſtellis res pariter ſe habet. Illas oculi noſtri in eâdem diſtantiâ poſitas nobis exhibent: nonnullas tamen aliis longè remotiores eſſe per quàm veroſimile eſt. Cùm igitur innumeræ ſint res, quarum magnitudinem non cognoſcimus, innumeras pariter eſſe quarum diſtantia nos latet credere par eſt.

* Vid. Illuſtrationes in hocce caput in reſponſione ad Regiſſium.

Quarta & Quinta ratio.

De corporis alicujus diſtantiâ ex vi quâ in oculos noſtros agit etiam judicamus; corpus enim remotum corpore propinquo longè debiliùs agit; necnon ex diſtinctione & perſpicuitate quâ imago corporis pingitur in oculo, cùm enim corpus diſſitum eſt, tum oculus, ut illud videat, latiùs patere debet, unde fit ut radii in oculo confuſius recolligantur. Hanc ob cauſam corpora ſubobſcura, aut minùs diſtinctè a nobis conſpecta diſſita videntur, cùm contrà corpora lucida, & diſtinctè a nobis viſa propinqua videantur. Hiſce poſterioribus rationibus certum circa corporum diſtantiam ſtabiliri non poſſe judicium liquidò patet; quocircà iis non immoror ad ultimam rationem progreſſurus quæ imaginationem magis adjuvat, & quâ mens corpora eſſe diſſita faciliùs judicat.

Sexta ratio quâ de objectorum diſtantiâ judicamus.

Sexta igitur & præcipua ratio in eo poſita eſt, quòd non unam rem & a cæteris ſeparatam menti exhibeat oculus. Sed & ſingula corpora, quæ nos inter & præcipuum quod conſideramus corpus interjacent, ipſi conſpicua præbet.

Quum verbi gratiâ turrim campanariam ſatis diſſitam proſpicio, eodem oculi jactu multas terras multâſque domus interjectas ut plurimùm video. Quia autem de illarum terrarum illorúmque ædificiorum diſtantiâ judico, turrim campanariam ultra hæc omnia poſitam eſſe animadvertens protinus & remotiorem, & ampliorem, & celſiorem quàm ſi

 ſola

Digitized by Google

ſola appareret ipſam judico. Imago tamen quam turris illa in internâ oculi parte efformat, ejuſdem ſemper eſt magnitudinis, ſive terræ & ædificia interſint, ſive non, dummodò ut ſupponimus, illam ex eodem vel ſaltem æquè diſtanti loco reſpiciamus; Corporum igitur magnitudinem dijudicamus ex majori minorive ad quam ea poſita eſſe credimus diſtantiâ, & corpora inter nos & res objectas interpoſita imaginationem noſtram in judiciis circa diſtantiam ferendis mirum in modum ſublevant; non ſecus ac de durationis noſtræ magnitudine, aut de tempore quod præteriit ex quo aliquid a nobis geſtum eſt judicamus ex confusâ eorum quæ poſt illam actionem vel geſſimus vel ſucceſſivè cogitavimus recordatione. Hæc enim aut cogitationum aut actionum noſtrarum ſeries mentem noſtram adjutat in dijudicandâ temporis cujuslibet vel etiam partis alicujus, durationis noſtræ longitudine, vel potiùs confuſa harum omnium cogitationum ſeſe mutuò excipientium recordatio nihil aliud eſt præter ipſum de duratione noſtrâ judicium. Quemadmodum viſio confuſa terrarum quæ inter nos & turrim campanariam interjacent nihil aliud eſt præter ipſum de diſtantiâ turris judicium, hæc enim judicia nihil aliud ſunt quàm compoſitæ ſenſationes.

Vid. illuſtrationes in hócce caput in reſponſione ad Regiſſium.

Hinc percipere facile eſt cur Luna ſub ortum nobis grandior appareat, quàm quum ſupra horizontem eminet. Cùm enim oritur Luna, multis leucis diſtans, immo ultra horizontem ſenſibilem aut terras quæ viſum noſtrum terminant ſita nobis videtur. At verò cùm directè ſupra horizontem noſtrum eminet, tum ſemileucâ tantùm, vel ſepties ædificiis noſtris ſublimior videtur. Itaque illam prope horizontem ſitam longè grandiorem judicamus, quàm cùm ab illo valde diſſita eſt; quia nempe illam orientem judicamus longè remotiorem, quàm cùm jam ſupra horizontem noſtrum editiſſima eminet.

Non pauci quidem Philoſophi id quod dicimus vaporibus e terra aſcendentibus tribuunt, quia, inquiunt ii, vapores illi radios lunæ frangentes eam nobis majorem exhibent; verùm certè hallucinantur, quid enim efficiunt refractiones? nempe ſupra horizontem altiùs attollunt aſtra, ſed angulum opticum ſub quo conſpiciuntur, nedum augeant, aliquantulum contrà minuunt. Nec obſtant eæ refractiones quò minùs imago illa quæ in internâ oculorum noſtrorum parte pingitur, cùm Lunam videmus orientem, ſit minor quàm imago quæ efformatur, cùm luna jamdudum orta ſupra caput noſtrum eminet.

Aſtronomi quorum eſt Planetarum diametros metiri tantò magis augeri obſervant Lunæ diametrum quantò ab horizonte magis recedit, ac proinde quantò minor nobis videtur; itaque diameter imaginis quæ in internâ oculorum noſtrorum parte pingitur minor eſt, cùm Lunam videmus majorem. Re verâ Luna oriens a nobis totâ terræ ſemidiametro remotior eſt, quàm quum ſupra verticem noſtrum directò eminet. Nec aliam ob cauſam ipſius diameter augetur, cùm ſupra horizontem aſcendit, tum enim ad nos accedit.

Cur

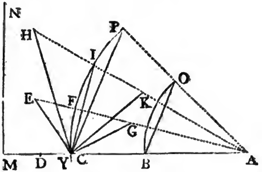
Digitized by Google

Cur igitur illam, dum oritur, majorem videmus? non certè propter refractionem radiorum a vaporibus terræ factam, cùm imago ex iſtis radiis efformata minor ſit; ſed id oritur ex judicio naturali quod de ipſius diſtantiâ ferimus, quia nempe trans terras a nobis longè diſſitas, ut jam dictum eſt, poſita videtur. Rem ſanè ſtupendam! Philoſophos hujúſce erroris ſenſuum noſtrorum cauſam inventu difficiliorem exiſtimare quam maximas algebræ *æquationes*.

Hæc ratio quâ de alicujus corporis diſtantiâ ex ipsâ rerum inter nos & illud interjectarum diſtantiâ judicamus, nobis ſat utilis eſt, cùm nobis aliæ inutiles ſunt rationes de quibus ſuprà. Hac enim poſtremâ ratione quædam corpora multis leucis a nobis diſſita eſſe facilè judicamus, quod aliarum rationum ope judicare non licet; illam tamen ſi expendas, multis vitiis ſcatere comperies.

Ac primò quidem hæc ratio circa res duntaxat uſu venit quæ ſuper tellure poſitæ ſunt, rarò admodum, atque inutiliter ut plurimùm circa res quæ ſunt in aëre vel in cœlis. Secundò in tellure etiam eâ ratione uti non datur, niſi circa corpora aliquot tantummodo milliaribus diſſita. Tertiò, certò ſciendum eſt nullæne nos inter & illud corpus interjaceant valles, aut montes, aut aliud quodlibet ſimile quod obſtet quominùs eâ ratione utamur. Denique nemo eſt, ut puto, qui plus ſatis non ſit expertus, quàm incerta ſint judicia quæ circa corporum diſtantiam ferimus ex ſenſibili rerum interpoſitarum viſu. His etiam fortè diutiùs æquo immoror.

Hæ igitur ſunt omnes quibus de corporum diſtantiâ judicamus rationes; Ex vitiis deprehenſis jam colligere eſt judicia iis innixa per quàm incerta eſſe.

Unde nullo negotio præcedentes propoſitiones meas demonſtrare poſſum. Corpus G a corpore A ſatis diſſitum ſuppoſui: Ergo multoties admoveri poteſt ad D, aut accedere ad B, ita tamen ut nemo mutationem

 illam

illam animadverſurus ſit; quandoquidem non eſt tuta ratio dijudicandæ ipſius diſtantiæ. Immo versùs D recedere poteſt, cùm ad B accedere cenſebitur, quia imago rei objectæ nonnunquam in retinâ augetur, ſive ob trepidationes quaſdam quæ nonnunquam fiunt in nervo optico, ſive quia aër inter rem objectam & oculum interjectus radios interdum magis refrangit, ſeu denique quia impreſſio quam collectio radiorum non ſatis accurata agit in retinam ad partes quaſdam tranſit quæ ipsâ tamen affici non deberent, quod non unâ de causâ contingere poteſt. Itaque imago tum major facta eò mentem adducit ut credat corpus accedere. De cæteris propoſitionibus idem eſto judicium.

Priùs quàm huic capiti finem imponam iſtud obſervatum velim; ſcilicet, ad vitæ noſtræ conſervationem perquàm utile eſſe ut eò accuratiùs motum aut quietem corporum cognoſcamus, quò corpora illa propiùs ad nos accedunt; hanc verò accurationem non ita eſſe utilem, cùm corpora a nobis diſſita ſunt. Ex hâc enim obſervatione, illius quod de omnibus ſenſibus in genere protuli veritas patet; ſenſus ſcilicet noſtros res nobis patefacere duntaxat quatenus nobis ſunt utiles, non verò quales in ſe ſunt. Motum enim & quietem corporum, ut jam dictum eſt, eò accuratiùs cognoſcimus, quò magis ad nos accedunt; de iis verò ſenſuum noſtrorum ope judicare deſinimus, cùm ita a nobis receſſerunt, ut corpori noſtro nec utilia ampliùs nec noxia eſſe poſſint. Ut, verbi gratiâ, cùm a nobis ſexcentis aut circiter paſſibus recedunt, ſi ſaltem alicujus ſint magnitudinis, vel etiam ſi propiùs adſint, quum ſunt minora, aut denique longiùs, ſi ſint majora.

Secundò etiam hoc mihi prædicendum videtur, ea ſcilicet judicia de corporum magnitudine, diſtantiâ &c. non a mente ipsâ ferri ex rationibus quas modò explicui, ſed ab ipſo Deo per leges conjunctionis mentis cum corpore; atque ideo naturalia vocavi hæcce judicia, ut nempe innuerem ea in nobis formari nobis inſciis, atque etiam inviris. Sed cùm Deus ea in nobis & pro nobis excitet qualia ipſi ea ferre poſſemus ſi geometriam, opticam, quicquid in oculis noſtris & in cerebro noſtro agitur perfectè noſceremus, ſique mens noſtra per ſe agere, & ſibi ſenſationes præbere poſſet, ideo mentem exhibeo ut judicantem, ratiocinantem, & in ſe poſteà ſenſationes excitantem; quæ tamen omnia non alium authorem habere poſſunt quàm Deum ipſum infinitè intelligentem & potentem. Ubi primùm igitur aperti ſunt oculi noſtri, Deus ſolus uno temporis puncto magnitudinem, figuram, motum, & colores omnium quæ nos circumdant corporum nos docere poteſt. Sed cùm id tantùm peragat occaſione impreſſionis quam ea corpora in noſtrum corpus agunt, ſenſationes noſtras ideò varias eſſe ſtatuendum eſt quòd variæ ſint eæ impreſſiones, quemadmodum id ſtatuere conatus ſum menti noſtræ eas cognitiones, eámque potentiam tribuendo, quâ tamen ipſam carere nemo neſcit, & ſufficienter id ego monui, dum naturalia dixi ea judicia unde pendent ſenſationes noſtræ.

Cæte-

Digitized by Google

Cæterùm ſi ad ea attendatur quæ in nobis, dum oculos in medio agro aperimus, nobis etiam inſciis peraguntur, Deum indeſinenter in nobis agere, eámque ejus actionem omnino neceſſariam eſſe facilè quivis agnoſcet. Deum dico, non naturam, hæc enim vaga *naturæ* vox, quæ tam frequenter uſurpatur, non diſtinctiùs exprimit quod per eam intelligunt quàm Ariſtotelis ἐντελέχεια. Facilè, inquam, quivis agnoſcet, Deum ſemper agere per eaſdem leges, ſemper ex regulis geometriæ & optices, ſemper ſecundum cognitionem ejus quod in noſtris peragitur oculis, eóque cum ſitu & motu corporis noſtri collato, per innumera ſemper ratiocinia quæ ad vitæ noſtræ conſervationem tendunt; quæ ratiocinia ſunt momentanea, & ſingulis oculorum noſtrorum motibus mutantur; ratiocinia dico, humano ſcilicet more loquens, omnia enim actu æterno efformantur: uno verbo, ſi vel hoc unum attentè meditemur, Omnipotentis manum ſentiemus, atque ipſius in providentiâ ſapientiæ impenetrabiles altitudines.

CAPUT X.

De erroribus circa qualitates ſenſibiles. I. Diſtinctio animæ & corporis. II. Organa ſenſuum explicantur. III. Cui corporis parti anima immediatè conjuncta ſit. IV. Quid corpora externa agant in corpus. V. Quid in mentem, & cur mens non percipit motus fibrarum corporis. VI. Quatuor in unâquâque ſenſatione vulgò confunduntur.

SUperioribus capitibus judicia quæ ex oculorum noſtrorum teſtimonio circa extenſionem, figuram & motum corporum formamus nunquam eſſe accuratè vera probavimus. Illa tamen non eſſe uſquequaque falſa fatendum eſt. Hanc ſaltem includunt veritatem, extenſionem, ſcilicet, figuras, motus, qualiacunque tandem illa ſint, extra nos eſſe.

Multa quidem videmus quæ nec ſunt, nec unquam fuerunt, nec ex eo quòd aliquid extra nos videmus illud revera extra nos exiſtere ſtatim colligere licet. Ab ideâ menti hominis cujuſpiam præſenti ad veram rei illius quam idea repræſentat exiſtentiam nulla eſt neceſſaria conſequentia, ut vel ex ſomniantibus aut delirantibus plus ſatis liquet. Cùm tamen extenſionem, figuras, motus videmus, illa ut plurimùm revera eſſe extra nos aſſerere tutò poſſumus. Hæc non

Vide Illuſtrationes.

tantùm imaginaria, ſed vera ſunt, nec fallimur cùm ipſis exiſtentiam veram, & ab intellectu noſtro non pendentem tribuimus, quamquam id probatu ſit perquàm difficillimum.

Judicia igitur quæ circa extenſionem, figuras, & motus corporum a nobis feruntur aliquam includere veritatem conſtat. Verùm res ſecus ſe habet de judiciis quæ circa lucem, colores, ſapores, odores, cæteráſque qualitates ſenſibiles decernimus; illa enim, ut in reliquo hoc primo libro conſpicuum erit, ſemper falſa ſunt.

Lux a coloribus hìc a nobis non disjungitur; tum quia reapſe inter ſe non valde differunt, tum etiam quia ſeorſim explicari non poſſunt. De cæteris etiam qualitatibus ſenſibilibus in genere eodem tempore quo de hiſce duabus agetur; quippe quæ omnes ex eiſdem dogmatibus ſint a nobis explicandæ. Infrà dicendis igitur utpote ſuperiùs dicta & pondere & utilitate ſuâ longiùs exſuperantibus enixè attendendum eſt.

Diſtinctio animæ & corporis.

Ac primò quidem Lectorem ſuppono mentem a corpore probe diſtinguere ex poſitivis attributis & proprietatibus quæ duabus hiſce ſubſtantiis competunt. Corpus nihil aliud eſt præter extenſionem in longitudinem, latitudinem & profunditatem; * Atque omnes eæ proprietates in motu tantummodo, quiete, & innumeris diverſis figuris conſiſtunt: clarè enim patet 1°. extenſionis ideâ exhiberi ſubſtantiam, quippe quæ ſeorſim ab omni aliâ re concipi poſſit. 2°. Nihil aliud hâc ideâ repræſentari poſſe quàm ſucceſſivas aut permanentes diſtantiæ relationes, hoc eſt motus ac figuras, in extenſione enim nihil aliud cerni poteſt præter id quod in eâ continetur; Extenſionem in qualeſcunque imaginaberis partes diviſam ſupponito, eæ partes in quiete ſunto aut in motu, relationes quæ inter eas partes dantur clarè concipies, verùm has relationes idem eſſe cum gaudio, cum voluptate, cum dolore, cum calore, cum ſapore, cum colore, aut aliâ quâcunque ſenſibili qualitate nunquam concipies, quamvis eas qualitates tum ſentias cùm aliqua in tuo corpore evenit mutatio. Dolorem v. g. ſentio cùm digitum mihi pungit ſpina, ſed illud foramen quod in digito meo ſpina efficit non idem eſt cum dolore; foramen eſt in digito, ut oculo conſpicitur, ſed dolor eſt in mente, cum enim vividiſſimum ipſa ſentit, & ſic ingratâ admodum modificatione afficitur. Non alias igitur corpori proprietates tribuere par eſt quàm eas de quibus modò; mens contrà eſt ille ego ipſe qui cogito, qui ſentio, qui volo; ea eſt ſubſtantia in quâ ſunt omnes quas intimè ſentio modificationes, quæ non niſi in mente ipſas ſentiente ſubſiſtere poſſunt. Menti igitur nulla tribuenda eſt proprietas quæ a variis ipſius cogitationibus differat; Lectorem ergo hìc ſuppono mentem a corpore probè diſtinguere. Si verò ex jam dictis non ſufficienter pateat quæ detur inter duas illas ſubſtantias differentia, legat lector & meditetur quoſdam Divi Auguſtini locos, ut, verbi gratiâ, 10. cap. libri decimi de Trinitate, quartum & decimum quartum caput libri de Quanti-

* Vid. Colloquia de metaphyſicâ 1. coll. n. 1.2.

Digitized by Google

Quantitate mentis, aut Meditationes Viri clariſſimi Carteſii, idque præcipuè quod ad diſtinctionem corporis & animæ ſeu mentis ſpectat; aut denique ſextam diſſertationem de diſtinctione animæ & corporis viri cl. De Cordemoy.

Præterea lector anatomiæ organorum ſenſuum peritus eſſe debet. Ipſum nempe non debet latere organa illa conſtare ex tenuibus fibris e medio cerebro originem ſuam ducentibus, quæ hinc in ſingula membra ſenſu prædita diſperguntur, ac denique nullâ interruptione facta ad externas uſque corporis noſtri partes extenduntur; Illarum autem fibrarum, dum vigilamus aut proſperâ utimur valetudine, alterum extremum moveri non poſſe, quin extremum oppoſitum protinus moveatur, propter ipſarum perpetuam intentionem; quemadmodum funis contenti alterum extremum altero immoto movere non potes; Quod a lectore etiam reſciri velim. *II. Organorum ſenſuum explicatio.*

Has autem fibras veroſimillimum eſt canaliculos eſſe ſpiritibus animalibus imprimis in vigiliâ omnino repletos; eosque ſpiritus animales, ubi quatitur altera harum fibrarum extremitas, ad cerebrum uſque eandem transmittere agitationem quam extrinſecus patiuntur; verùm an per eandem ſpirituum animalium agitationem, an per continuatam ad cerebrum uſque ipſarum fibrarum concuſſionem externorum corporum actio in idem cerebrum perferatur, id eſt quod nunc expendere non opus eſt. Scire ſufficiat eam actionem alterutro aut utroque modo ſimul in illud transmitti.

Inſuper neminem ſugere debet háſce fibras bifariam moveri poſſe, ſcilicet per extremum illud quod eſt extra cerebrum, vel per extremum illud quod eſt intra cerebrum. Si fibræ illæ a corporibus extrinſecus afficiuntur, ita ut ipſorum agitatio ad cerebrum uſque non perveniat, ut fit per ſomnum, tum ex illâ agitatione mens nullam novam recipit ſenſationem, Si verò tenues illæ fibræ ſpirituum animalium concurſu, aut aliâ quâvis causâ intrinſecus in cerebro moventur, tum mens aliquid percipit, quamvis fibrarum illarum partes extra cerebrum ſitæ, & per omnes corporis noſtri partes diſperſæ omnino quieſcant, ut iterum in ſomno contingit.

Nec abs re erit hîc etiam obiter unum obſervare quod experientiâ duce cognoſcimus. Nos ſcilicet in quibuſdam corporis noſtri partibus penitus reſecatis dolorem interdum ſentire. Quia ſcilicet fibris cerebri, quæ iſtis partibus reſpondent, eodem modo ac ſi revera partes illæ ſauciarentur, commotis, mens noſtra in partibus iſtis imaginariis verum ſentit dolorem. Hæc enim mentem in illâ cerebri parte in quâ hæc ſenſuum organa originem ſuam ſortiuntur immediatè reſidere evidenter demonſtrant: Reſidere dico, hoc eſt, nec enim aliud quicquam intelligo, eam ibi quicquid mutationis in cerebro externorum occaſione evenit ſentire, eámque nonniſi fibrarum illarum interventu, aut, ſi malis, per diverſas ſpirituum animalium in his decurrentium concuſſiones percipere poſſe quod extra hanc cerebri partem agitur: perſuaſum enim *III. Mentem immediatè conjungi cum eâ cerebri parte in quâ organa ſenſuum coeunt.*

enim habeo mentem non alibi immediatè reſidere poſſe quàm in ideis; quæ ſolæ eam poſſunt movere & excitare, felicem aut infelicem reddere, ut alibi explicabo. Hoc poſito & clarè intellecto, quomodo fiat ſenſatio nullo negotio comperies, ſed rem uno exemplo dabo claram.

IV. Exemplum, quo quid externa corpora valeant in corpus explicatur.

Quum acûs cuſpidem manui meæ applico, cuſpis illa movet & dividit fibras carnis meæ. Fibræ illæ hinc ad cerebrum uſque porriguntur, & dum vigilo, ſatis intenduntur ut externæ partes immotis internis cerebri partibus moveri non poſſint. Extrema igitur fibrarum cerebri etiam moventur; jam autem ſi fibræ manûs mediocriter moveantur, tum & fibræ cerebri mediocriter movebuntur. Quòd ſi motus ille ita vehemens ſit ut aliquid in manu diſrumpat, tum etiam in cerebro vehementior & violentior ſentietur.

Pariter ſi manum ad ignem admoveas, particulæ ligni quas innumeras indeſinenter & vehementer pellit, ut id ratio deficiente viſu demonſtrat, fibras concutiunt, & ipſis aliquam agitationis ſuæ partem impertiuntur. Si illa agitatio temperata ſit, temperata pariter erit agitatio fibrarum cerebri quæ manui reſpondent. Si autem agitatio illa ita violenta ſit in manu, ut in eâ particulas aliquas diſcerpat, ut fit cùm in aliquâ corporis parte combureris, tum etiam agitatio internarum cerebri fibrarum & vehementior & violentior erit: illud eſt quod in corpore noſtro agitur, cùm externis corporibus afficimur, jam videamus quid menti noſtræ contingat.

V. Quid externa corpora agant in mentem, & cur mens non percipiat motus fibrarum corporis.

Mens autem in illâ cerebri parte, ex quâ omnes nervorum noſtrorum fibræ principium ſuum ducunt, præcipuè, ſi fas ſit ita loqui, ſita eſt. Ibi verò conſtituta fuit ut ſingulas corporis noſtri partes foveat atque tuetur; ac proinde omnes quæ in illis fibris fiunt mutationes ipſam accipere par eſt; ut mutationes corporis conſtitutioni congruas ab iis quæ ipſi officiunt diſcernere valeat; ipſi enim eas ſimpliciter & ſine ullâ ad corpus relatione cognoſcere foret inutile. Quapropter, quamvis omnes illæ fibrarum mutationes in motibus duntaxat revera conſiſtant, qui in ſe plerumque non differunt niſi quatenus ſunt vel plus vel minus vehementes; mens tamen de iis quaſi naturâ ſuâ differrent judicare tenetur. Licèt enim in ſe parum differant, ſi tamen conſervationem corporis reſpicias, eas omnino differre haud dubiè comperies.

Hæc ratiocinatio confuſa, aut iſtud judicium naturale nihil eſt præter ſenſationem compoſitam.

Motus, exempli gratiâ, dolorem pariens non valde ut plurimùm differt ab illo motu qui titillationem excitat; inter hoſce duos motus eſſentialem exiſtere differentiam haud opus eſt, quamvis titillatio & dolor, quæ ambo illi motus in mente excitant, neceſſariò inter ſe differant. Quippe commotio fibrarum unde oritur titillatio menti denunciat validam corporis conſtitutionem, quâ externæ impreſſioni ita reſiſtere poteſt, ut nullus timendi locus detur ne ex ejuſmodi impreſſione quicquam detrimenti patiatur. Verùm motus unde oritur dolor,

dolor, cùm paulò violentior ſit, aliquam corporis fibram rumpere poteſt; cui malo ut conſulat mens, moleſtâ aliquâ ſenſatione eam moveri par eſt. Itaque, quamquam motus qui in corpore excitantur in ſe revera non differant, niſi quatenus alii aliis vehementiores ſunt, illos tamen, ſi vitæ noſtræ conſervationem reſpicias, omnino differre agnoſces.

Vide quæ ſupra dixi de judiciis naturalibus & cap. 1. lib. 3. n. 3.

Hanc ob cauſam mens noſtra commotiones quæ ab externis corporibus excitantur in carnis noſtræ fibris non percipit; ipſas cognoſcere ei foret inutile; quippe quæ ab iis non poſſet accipere an quæ nos circumcingunt corporis noſtri compagem vel conſervarent vel deſtruerent: ſed iis afficitur ſenſationibus quæ eſſentialiter differunt, quæque externarum rerum qualitates, quatenus ſaltem corporis intereſt, ipſi indicantes ipſam etiam diſtinctè docent, an res illæ corpori poſſent officere.

His adde quòd, ſi mens nihil præter id quod in manu agitur momento combuſtionis, ſi nihil, præter motum aut diviſionem aliquot fibrarum perciperet, id certè ſuſque deque haberet; quin imo ejuſmodi motibus nonnunquam fortè repentino quodam acto impetu delectaretur, veſanorum illorum adinſtar, quos per furorem aut libidinem omnia ſubruere juvat.

Vel non ſecus ac captivus carceris ſui clauſtra dirui non ægro cerneret animo, vel etiam ſpe libertatis adductus gauderet. Ita, ſi ſolam partium corporis noſtri diviſionem perciperemus dum comburimur, felicitatem noſtram facilè arbitrantes non in eo poſitam eſſe ut corpore quod nos à beatitudine noſtrâ potiùs amovet includamur, ipſius deſtructionem exoptaremus.

Unde liquet authorem connexionis animæ cum corpore ſummâ inſtituiſſe ſapientiâ, ut dolorem tum ſentiremus cùm in corpore talis contingit mutatio, ut ex ipſâ detrimentum patiatur; ut, verbi gratiâ, cùm acus carni infigitur, aut cùm ignis ipſius partes dividit; titillationem verò aut ſenſationem quamlibet jucundam experiremur, quum motus illi temperati ſunt; Et hæc omnia quidem ſine ullâ perceptione eorum quæ revera in corpore noſtro aguntur, aut motuum fibrarum de quibus antea.

Primò, quum dolorem & voluptatem, quæ toto genere differunt, ſentimus, corpora quæ iſtis ſenſationibus occaſionem præbuerunt faciliùs dignoſcimus. Secundò, hæc ratio quâ monemur an corporibus nos ambientibus adhærere, an verò ab iis recedere debeamus, brevior eſt, & mentis quæ Deo ſoli comparata eſt, capacitatem minùs occupat. Denique, cùm dolor & voluptas ſint modificationes mentis quas cum reſpectu ad corpus ſuum percipit, quæque illam magis afficiunt quàm cognitio motuum aliquot fibrarum, hinc fit ut ad iſtas ſenſationes ſollicita attendat, conjunctióque duarum hominis partium arctior evadat. Ex his igitur liquet ſenſus nobis conceſſos fuiſſe, non ut ab iis

Digitized by Google

veritatem doceamur, ſed tantùm ut eorum ope vitam noſtram conſervemus.

Quod de titillatione & dolore dictum eſt, de omnibus ſenſationibus in genere intellectum velim, ut infrà clarius patebit. Ab hiſce duabus ſenſationibus potiùſquàm ab aliis initium duximus, tum quia vividiores ſunt, tum quia rem præſtant clariorem.

Nos circa lucem & colores, nec non generatim circa omnes qualitates ſenſibiles, ut circa frigus, calorem, odores, ſapores, ſonum, dolorem, voluntatem innumeros errores admittere jam facile eſt demonſtratu. Quid ſi ſingulos errores noſtros, circa omnia quæ ſenſus noſtros afficiunt expedire eſſet animus? Multi certè anni, re adhuc infectâ, præ ingenti illorum errorum numero, conſumerentur. De iis igitur generaliter dicere ſufficiat.

VI. Quatuor vulgò confunduntur in unâquâque ſenſatione.

In omnibus penè ſenſationibus quatuor licèt diverſa confunduntur, quia, ſcilicet, ſimul & velut uno temporis puncto aguntur. Atque illa eſt cæterorum errorum ſenſuum cauſa.

Primum quod confunditur eſt *actio* corporis externi, hoc eſt, in calore, exempli gratiâ, *impulſio* & motus particularum ligni in fibras manûs.

Secundum eſt *paſſio* organi ſenſûs, hoc eſt, agitatio fibrarum manûs orta ex impulſione particularum ignis, quæ agitatio ad cerebrum uſque pervenit, alioqui enim mens nil ſentiret.

Tertium eſt *paſſio*, ſenſatio, aut perceptio mentis, hoc eſt, id quod quilibet ſentit quum ad ignem accedit.

Quartum eſt *judicium* quo mens judicat id quod ſentit eſſe in manu ſuâ & in igne. Judicium autem illud naturale nihil aliud eſt præter ſenſationem, hanc verò ſenſationem, ſeu hoc judicium naturale aliud ferè ſemper comitatur liberum judicium quod mens ferre ita conſuevit ut ab eo vix temperare queat.

Hæc quatuor, ut videre eſt, longè diverſa ſunt, nec tamen vulgò diſtinguuntur, arcta ſcilicet conjunctio quæ eſt inter mentem & corpus ſæpe impedit quò minùs hæc diſtinguere valeamus, quippe propter hanc tam arctam conjunctionem proprietates materiæ a proprietatibus mentis ſive ſubſtantiæ incorporeæ ſejungere vix poſſumus.

Nemo tamen eſt qui ad rem attendens non videat ex hiſce quatuor quæ in nobis aguntur dum aliquo externo corpore afficimur duo priora ad corpus, duo verò poſteriora ad mentem duntaxat pertinere. Si ſaltem priùſquam ad hancce lectionem ſe accinxerit ſuper mente & corpore aliquamdiu fuerit meditatus, ut præſuppoſitum eſt. Sed hæc ſeorſim ſunt explicanda.

Digitized by Google

CAPUT XI.

I. De errore quem admittimus circa actionem rerum objectarum in fibras externas ſenſuum. II. Cauſa hujus erroris. III. Objectio cum reſponſione.

IN hoc capite & in tribus ſequentibus de hiſce quatuor quæ confundi & quaſi ſimplex eſſet ſenſatio haberi mox diximus agetur. Errores in quos eo reſpectu incidimus generali tantùm ratione explicabuntur; nullus enim eſſet dicendi finis, ſi eos ſigillatim enumerare aggrederemur. Qui tamen jam dicenda ſeriò expendet, omnes errores ſenſuum noſtrorum nullo negotio deprehendet. Verùm id ab illo vehementer exoptem, ut nempe ſuprà dictis & infrà dicendis attentus incumbat.

Quod primum confunditur in unâquâque ſenſatione eſt actio externorum corporum in fibras externas corporis noſtri. Nullam fere admitti differentiam inter ſenſationem mentis & ipſam rerum externarum actionem, pro certo conſtat; nec res comprobatione indiget. Plerique Homines calorem in igne a quo excitatur eſſe arbitrantur, lucem eſſe in aëre, & colores in corporibus coloratis. De motibus corpuſculorum quæ iſtas ſenſationes excitant aut potiùs comitantur, ne per ſomnium quidem cogitantes. *I. De errore qui admittitur circa actionem rerum externarum in fibras ſenſuum noſtrorum.*

Dolorem eſſe in acu quâ punguntur non exiſtimant quidem, quemadmodum calorem eſſe in igne credunt. Quia nempe acus & ipſius actio ſub viſum cadunt, particulæ verò ligni ex igne emiſſæ, motúſque quo manus noſtras movent, viſum nequaquam feriunt. Cùm itaque nihil videamus quod manus noſtras attingat dum caleſimus, caloremque tamen in iis ſentiamus, hunc calorem eſſe in igne, in illo nihil aliud deprehendentes, ſponte noſtrâ judicamus. *II. Hujus erroris cauſa.*

Plerumque igitur ſenſationes noſtras externis corporibus tribuimus, quum cauſæ iſtarum ſenſationum nos latent. Quia verò dolor & titillatio corporum ſenſibilium actione excitantur, ut verbi gratiâ, acu aut pennâ quas videmus & tangimus, hanc ob cauſam in hiſce corporibus quicquam eſſe quod ſenſationibus noſtris ſimile ſit non imaginantur.

Nihilominus tamen combuſtionem non eſſe in igne, ſed tantùm in manu judicamus; quamquam hæc combuſtio, non ſecus ac calor quem igni tribuere ſolemus, a ligni particulis producatur. Sed hujúſce judicii hæc eſt cauſa; combuſtio, ſcilicet, eſt quoddam doloris genus; jam autem, cùm multoties dolorem non eſſe in corpore *III. Objectio.*

re externo à quo excitatur ſenſerimus, idem de combuſtione judicium nullo negotio facimus.

Ad hoc judicium hâc etiam de causâ impellimur; dolor ſcilicet, aut combuſtio mentem noſtram corporis noſtri partibus attentiſſimam præbent, quæ attentio ab aliâ quâvis cogitatione mentem deterret; quo pacto ſenſationem ex combuſtione ortam ei tribuit quod ſibi præſentiſſimum eſt. Quia autem paulò poſt combuſtionem veſtigia quædam in parte combuſtâ reliquiſſe comperimus, hoc experimento combuſtionem eſſe in manu certiores adhuc evadimus.

Hoc tamen non obſtat quò minùs hoc axioma generale admittatur. *Nos, ſcilicet, vulgò tribuere ſenſationes noſtras corporibus externis, quotieſcunque illa corpora motu partium quarundam inviſibilium in nos agunt.* Nec aliam ob cauſam colores, lux, odores, ſapores, ſonus, cum aliis quibuſdam ſenſationibus, in aëre, aut in corporibus externis * à quibus excitantur, ineſſe vulgò creduntur; quia, nempe, iſtæ omnes ſenſationes motu corporum quorundam imperceptorum in nobis excitantur.

* Infra docebo quo ſenſu corpora externa ſenſationum ſint cauſa.

Cæterùm a nobis pendere non arbitrandum eſt ut candoris ſenſationem nivi tribuamus, aut eam candidam videamus; neque ut dolorem puncto digito potiùſquàm acui pungenti aſſignemus.

Id omne in nobis peragitur nobis inſciis aut etiam invitis, ut de ratiociniis naturalibus dicebamus in capite nono. Cúmque hæc omnia vitæ noſtræ conſervandæ causâ tantùm in nobis peragantur, inde maniſeſtò patet vividas & quæ ad noſtrî conſervationem conducunt ſenſationes in digito ſentiri debere, ut eum retrahamus, aliàs verò quæ non ita ad conſervationem noſtram proſunt ut colores, v. g. corporibus externis tribui opus eſſe, ut per eas alia ab aliis diſcerni queant: Cùm autem nondum probaverim res corporeas in ſe non cerni, neque quid ſit quod videmus cùm eas adſpicimus adhuc explicuerim, hîc clarè non poſſum exponere cur aut quî nivi albedo, aut in genere corporibus colores conjuncti ſint; Id enim pendet ex idearum cognitione quæ mentem movent, & mentis oculos, ut ita dicam, illuminant, cùm aperiuntur oculi corporis.

CAPUT

CAPUT XII.

I. De erroribus circa motus fibrarum ſenſuum noſtrorum. II. Hóſce motus nobis eſſe imperceptos vel a nobis confundi cum ſenſationibus noſtris. III. Res experimento probatur. IV. Tria ſenſationum genera. V. Errores quos ſecum ducunt.

I. Errores circa motus aut concuſſiones fibrarum.

QUod ſecundò in unâquâque ſenſatione deprehenditur eſt commotio fibrarum nervorum noſtrorum, quæ cerebrum pertingit. In eo autem erramus quòd ſcilicet hanc commotionem cum ſenſatione mentis noſtræ ſemper confundamus; quódque, cùm nullam commotionem in ſenſibus deprehendimus nullam revera eſſe ſtatim judicemus.

II. Eos motus cum mentis noſtræ ſenſationibus confundi, & aliquando eſſe imperceptos.

Commotionem, exempli gratiâ, quam ignis excitat in fibris manûs noſtræ cum ſenſatione caloris confundimus, calorémque in manu noſtrâ eſſe dicimus. Quia autem commotionem illam, quâ res viſibiles nervum opticum in internâ oculi parte poſitum movent, non ſentimus, nervum illum non moveri, nec coloribus quos videmus obduci exiſtimamus; contrà ſolum corpus externum hiſce miſceri coloribus cenſemus. Colores tamen nervo optico æquè fortiter ac vividè impreſſos eſſe ac rebus viſibilibus experimento ſequenti patebit.

III. Res experimento probatur.

Sumatur oculus bovis recens jugulati, detrahantur pelliculæ illæ quæ pupillæ adverſæ ſunt juxta nervum opticum, & in earum loco charta quædam ita tenuis ut ſit pellucida ſupponatur. Hoc facto, oculus ille feneſtræ cujuſdam foramini applicetur, ita ut pupilla aëri objiciatur, poſterior verò oculi pars includatur intra cubiculum, quod ita clauſum & obturatum eſſe debet ut perobſcurum ſit. Tunc omnes corporum quæ extra cubiculum poſita ſunt colores in internâ oculi parte reſperſos conſpicies; ſed ita tamen ut corpora inverſa appareant. Quod ſi colores non ſint ſatis vividi, oculus erit in longitudinem extendendus, compreſſis ipſius lateribus, ſi nempe corpora quæ internâ oculi parte pinguntur ſint propinquiora, ſi verò remotiora, oculus erit contrahendus.

Si igitur ſenſus noſtri veritatis inveniendæ causâ nobis eſſent conceſſi, aut ſi rationem in judiciis noſtris circa res ſenſibiles ducem ſequeremur, colores in interna oculorum parte judicare aut ſentire haud dubiè deberemus, quemadmodum calorem in manibus noſtris eſſe judicamus.

At verò ut hujúſce judiciorum noſtrorum anomaliæ circa qualitates ſenſi-

ſenſibiles cauſa aliqua afferatur, animadvertendum eſt mentem corpori tam arctè conjunctam eſſe & ex quo peccavit, adeo carni obnoxiam ideòque tantopere inattentam evaſiſſe, ut ipſi corpori multa tribuat quæ ſua ſunt, utque vix ac ne vix ſemetipſam à corpore ſuo diſcernere queat; adeò ut ipſi non modò ſenſationes omnes de quibus jam agitur, verùm etiam vim imaginandi, & ipſam quandoque ratiocinandi facultatem tribuat. Non paucis enim Philoſophis ingenium fuit adeo ſtolidum & præpoſterum, ut mentem nihil aliud eſſe crederent præter delicatiſſimam & ſubtiliſſimam corporis partem.

Cuivis Tertullianum attentè legenti res manifeſtò patebit. Ipſe enim ſe cum multis aliis authoribus in hâc eſſe ſententiâ profitetur. Nec quemquam de ſuâ ſententiâ ambigere ſivit, cùm in Libro, quem *de animâ* compoſuit, probare conatus fuerit nos eò ut animam credamus corpoream, fide, ſcriptura, necnon revelationibus ſpecialibus adduci. Nec id mirum, ſiquidem eò amentiæ devenit ut Deum ipſum corporeum eſſe imaginaretur. Ejuſmodi opinionibus confutandis non immoror, quippe qui jam ſuppoſuerim Lectorem meum legiſſe quoſdam libros Divi Auguſtini, aut Viri Clariſſimi Carteſii, ubi hujuſce ſententiæ ineptia ſatis demonſtratur, & diſtinctio extenſionis a cogitatione, & mentis a corpore immotis ſtabilitur fundamentis.

Tanta eſt igitur mentis cæcitas, ut ſe ipſa non cognoſcat, propriáſque ſenſationes ſuas eſſe non animadvertat. Verùm ut id clarius explicetur; tria ſenſationum genera in mente diſtinguenda veniunt. Nonnullæ, ſcilicet, validæ ſunt & vividæ; nonnullæ debiles & languidæ; nonnullæ denique inter utraſque mediæ.

IV. Tria explicantur ſenſationum mentis genera.

Senſationes validæ & vividæ eæ ſunt quæ mentem commovent & vehementer excitant, quia ipſi vel jucundiſſimæ ſunt vel moleſtiſſimæ: hujus generis ſunt, dolor, titillatio, frigus acre, ingens calor, eæ denique omnes in genere quæ non modò veſtigia quædam in cerebro imprimunt, verùm etiam quæ ſpiritus animales versùs internas corporis partes movent mittuntque, hoc eſt quæ ita movent ſpiritus, ut ex hoc motu excitati poſſint affectus, ut infrà patebit.

Senſationes debiles & languidæ eæ ſunt quæ mentem leviter attingentes ipſi nec jucundæ nec moleſtæ ſunt, ut lux mediocris, omnes colores, ſoni ordinarii & debiliores, &c.

Senſationes denique inter utraſque mediæ eæ ſunt quæ mentem mediocriter afficiunt, ut lux præfulgida, ſonus vehemens, &c. Jam autem ſenſatio debilis & languida primò media, ac deinde vivida fieri poteſt. Senſatio, exempli gratiâ, quæ ex luce oritur, debilis eſt, cùm lux e face emiſſa langueſcit, aut cùm fax ipſa procul ſita eſt, ſed hæc ſenſatio media fieri poteſt, ſi fax propiùs admoveatur; at verò validiſſima & vividiſſima evadit, ſi facem ita admoveas, ut oculi perſtringatur; ut id etiam continget ſi ſolem proſpicias. Senſatio igitur lucis juxta varios gradus, valida, debilis aut media eſſe poteſt.

Hæc

Digitized by Google

V. Errores qui ſenſationes comitantur.

Hæc ſunt igitur mentis noſtræ judicia circa hæc tria ſenſationum genera; ex quibus videre eſt ipſam impreſſiones ſenſibiles, aut naturalia ſenſuum judicia cæco quodam impetu ſequi; adeo ut per omnia externa quæ contemplatur amet, ut ita dicam, excurrere, iiſque quæ ſua ſunt tribuere.

Priores ſenſationes mentem adeo vividè afficiunt ut eas non poſſit non agnoſcere ſuas, ita ut ipſas non modo in corporibus externis ineſſe judicet, verùm etiam in membris ſui corporis, quod ut ſui ipſius partem habet: Unde fit ut frigus & calorem non ſolùm in glacie aut in igne ſed & in manibus ſuis eſſe cenſeat.

Senſationes verò languidæ mentem adeo leviter attingunt, ut eas nec ſuas eſſe judicet, nec in ſeipsâ, nec in corpore ſuo, ſed in externis corporibus duntaxat eſſe cenſeat. Non aliâ de causâ corpora externa luce & coloribus excernamus, dum iis mentem & oculos noſtros ſpoliamus; quamvis hanc lucem hóſque colores in ideâ materiæ nequaquam includi ipsâ ratione comperiamus, & experientiâ doceamur, nos hancce lucem & hóſce colores in oculis noſtris pari jure collocare debere atque in corporibus; ſiquidem ea in oculis noſtris cernimus æquè ac in corporibus, ut ex oculo bovino in feneſtrâ collocato probavi.

Cur autem colores, odores, ſapores, cæteráſque ſenſationes ut quaſdam mentis noſtræ modificationes primo intuitu non habeamus, hæc eſt cauſa, quia nempe ideam mentis noſtræ claram & diſtinctam non habemus. Cùm enim rem quampiam ex ideâ quæ rem iſtam repræſentat cognoſcimus, tum omnes iſtius rei modificationes clarè cognoſcimus. Nemo eſt, exempli gratiâ, qui non fateatur rotunditatem eſſe quandam extenſionis modificationem, quia, ſcilicet, nemo eſt qui extenſionem ex ideâ clarâ quæ ipſam repræſentat non cognoſcat. Cùm itaque mentem noſtram non per ideam ſuam, ut alibi id explicabo, ſed tantùm internâ quâdam conſcientiâ cognoſcamus, certè non poſſumus comperire ex ſimplici viſu, ſed tantùm ratiocinio, an albedo, verbi gratiâ, lux, colores, & cæteræ ſenſationes debiles ſint necne mentis noſtræ modificationes. Ad ſenſationes verò vividas, ut dolorem & voluptatem, quod attinet, illas quidem in nobis eſſe facilè judicamus, quia nempe ipſis vividè afficimur, nec ut a nobis tanquam noſtræ agnoſcantur ipſarum ideis indigemus.

At circa ſenſationes medias mens non parum ambigit. Hinc enim ad judicia naturalia ſenſuum propendens a ſe ipsâ quantùm poteſt háſce ſenſationes amovet, ut eas corporibus tribuat; illinc verò non poteſt quin eas ut ſuas agnoſcat & ſentiat; potiſſimùm quum ſenſationes illæ ad validas & vividas accedunt. Sic igitur in ſuis judiciis procedit; ſi ſenſatione quâdam ſatis vividè attingitur, tum ſenſationem illam in corpore ſuo, non ſecus ac in corpore externo eſſe judicat. Si eâ leviter duntaxat attingitur, tum eam in corpore externo duntaxat eſſe cen-

ſet; quòd ſi ſenſatio illa inter utráſque accuratè media eſt, tum mens, ſi ſenſus ſolos habeat magiſtros, quò ſe vertat incerta eſt.

Si, exempli gratiâ, candelam eminus proſpicio, mens mea lucem in ſolâ candelâ reſidere judicat. Si verò candelam illam ad oculos meos quàm proximè admoveo, tum mens lucem non in candelâ tantùm, ſed etiam in oculis eſſe judicat. Quòd ſi candelam ab oculis amoveo ad pedis diſtantiam, tum mens an lux illa in ſolâ ſit candelâ aliquandiu incerta hæret. Sed nunquam eò adducitur, quò tamen adduci deberet, ut, nempe, lucem nec eſſe, nec eſſe poſſe materiæ proprietatem aut modificationem, & ad ſe ſolam pertinere judicet, quia, ſcilicet, ratione ſuâ ad hancce veritatem aſſequendam non utitur, ſed ſenſibus duntaxat, qui unius corporis conſervationis causâ comparati veritatem nunquam aperiunt.

Cur autem mens ea quæ ſenſibus percipi queunt contemplans ratione, hoc eſt, purâ intellectione ſuâ non utatur, hæc eſt cauſa. Nimirum, rebus purâ intellectione perceptis non commovetur, cùm contrà rebus ſenſibilibus vehementiſſimè commoveatur. Mens enim neglectis iis rebus quibus non commovetur, iis ſolùm attendit quibus vehementer commovetur; judicia igitur ſua libera ad judiciorum naturalium ſenſuum normam plerumque dirigit.

Ut igitur rectum lucis & colorum cæterarúmque qualitatum ſenſibilium feratur judicium, ſenſus coloris a motu nervi optici ſedulò diſtinguendus eſt, animadvertendúmque motus & impulſiones eſſe proprietates corporum, quæ proinde in corporibus externis & in organis ſenſuum eſſe quidem poſſunt; at verò lucem & colores eſſe modificationes mentis ab aliis longè diverſas, quæque proinde ideas etiam longè diverſas efformant.

Ruſticus enim, exempli gratiâ, colores quidem probè videt, & eos a qualibet aliâ re diſcernere novit. Nullum etiam motum in corporibus coloratis, nec in internâ oculorum ſuorum parte deprehendit. Ergo color non eſt motus, ſeu eſt quid a motu diverſum. Pariter, Ruſticus calorem quidem probè ſentit, illúmque a qualibet aliâ re quæ non ſit calor dignoſcere poteſt, fibras tamen manûs ſuæ fuiſſe motas nequaquam cogitat; calor igitur ille quem ſentit non eſt motus, cùm ideæ caloris & motûs diverſæ ſint, alterámque ſine alterâ poſſit habere. Nullam enim aliam afferre potes cauſam cur quadratum non ſit rotundum, quàm quia idea quadrati diverſa eſt ab ideâ rotundi, & quia de quadrato cogitare potes, de rotundo non cogitares.

Si tantillum attendas facilè comperies non neceſſarium eſſe ut cauſa quæ hujus vel illius rei ſenſationem in nobis excitat rem illam in ſe contineat. Quemadmodum enim, cùm oculis manu meâ percuſſis lucem video, non neceſſe tamen eſt ut lux ſit in manu meâ. Sic cùm manus ad ignem admovens calorem ſentio, non neceſſe eſt ut ſit calor in igne. De cæteris qualitatibus ſenſibilibus res eodem modo

ſe

ſe habet; ut illas ſentiam non opus eſt eas corporibus externis ineſſe. Corpora illa aliquam in fibris carnis meæ commotionem excitare ſatis eſt, ut mens mea ipſis conjuncta aliquâ ſenſatione modificetur. Nulla eſt analogia inter motus & ſenſationes, concedo. Sed nulla pariter eſt analogia inter corpus & ſubſtantiam materiæ expertem; jam autem cùm natura ſive Creatoris voluntas has duas ſubſtantias, quantumvis naturâ ſuâ oppoſitas conjungat; ipſarum modificationes inter ſe reciprocari non mirum eſt, id ita ſe habere neceſſe eſt ut duæ illæ ſubſtantiæ unicum componant totum.

Verum enimverò cùm ſenſus ad corporis noſtri conſervationem aptati fuerint, non fruſtra eſt, quòd eorum ope de qualitatibus ſenſibilibus ita judicemus. Dolorem & calorem in corpore noſtro ſentire longè utilius nobis eſt, quàm ſi iſtas ſenſationes in ſolis corporibus externis eſſe judicaremus. Cùm enim dolor & calor membra noſtra lædere poſſint, mentem noſtram moveri par eſt cùm iis afficiuntur, ut huic malo occurrat.

Res verò de coloribus aliter ſe habet: cùm enim internam oculi partem in quam coeunt non poſſint lædere, haudquaquam opus eſt ut ſciamus ipſos in eâ eſſe pictos. Colores illi ad id tantùm neceſſarii ſunt, ut diſtinctiùs corpora externa cognoſcamus, nec aliam ob cauſam ſenſuum noſtrorum teſtimonio freti illos tribuimus ſolis rebus objectis. Judicia itaque quæ per impreſſionem ſenſuum ferimus ſunt rectiſſima, ſi ſolam corporis conſervationem reſpicias. Incertiſſima tamen ſunt, immo fálſiſſima, ſi ad veritatem ſpectes, ut jam patuit, clariúſque infrà patebit.

CAPUT XIII.

I. De naturâ ſenſationum. II. Circa ipſas ignorantiam noſtram non eam eſſe quam credimus. III. Objectio cum reſponſione. IV. Cur nullam ſenſationum noſtrarum cognitionem nos habere exiſtimamus. V. Omnes homines earundem rerum objectarum occaſione, iiſdem affici ſenſationibus falsò credi. VI. Objectio cum reſponſione.

QUod tertium in unâquâque ſenſatione reperitur, ſeu id quod ſentimus, cùm exempli gratiâ, prope ignem adſtamus, eſt *Modificatio mentis noſtræ orta ex eo quod in corpore cui conjuncta eſt agitur.* Hæc modificatio jucunda eſt, cùm id quod in corpore agitur circulationi ſanguinis, cæteriſque vitæ functionibus conducit, ea voce caloris *I. Senſationum definitio.*

æquivocâ nominatur; illa verò modificatio eſt moleſta, & a priori prorſus diverſa, cùm id quod in corpore agitur ipſum infeſtare & comburere poteſt, hoc eſt quando motus corporis aliquas ipſius fibras rumpere poſſunt, idque vulgò dicitur dolor ſeu uſtio, & ſic de cæteris ſenſationibus. Sed hæc ſunt quæ vulgus circa iſtud opinatur.

II. *Circa ſenſationes ignorantiam noſtram non eam eſſe quam credimus.* Ac in eo primùm errat quòd ſe nullam ſenſationum ſuarum cognitionem habere immeritò credat: Innumeros quotidie videas homines circa doloris, voluptatis, cæterarúmque ſenſationum naturam valde ſollicitos; quia mentem cum corpore conſundentes eas ſenſationes nihil aliud eſſe quàm mentis modificationes, ideóque eas in mente tantùm revera occurrere non fatentur. Ejuſmodi homines non poſſum quin mirer. Res quæ ipſos latere non poſſunt edoceri tamen volunt; quis enim dolorem ſentiens, quid ſit dolor penitus ignoret?

Qui, verbi gratiâ, in manu uritur, dolorem quo tunc afficitur a luce, colore, ſono, ſaporibus, odoribus, voluptate, & ab alio quovis dolore apprimè diſtinguit: Illum dolorem ab admiratione, deſiderio, amore, nullo negotio diſcernit. Rurſus illum a quadrato, circulo, motu, quàm facillimè dignoſcit. Quid plura? Illum denique ab omnibus iis quæ non ſunt ille dolor diverſum ſentit. Si autem nullam doloris cognitionem haberet, quî, quæſo, illud quod ſentit ab omnibus ſuprà dictis diverſum eſſe certè & evidenter cognoſceret?

Id igitur quod immediatè ſentimus quum colores videmus, aut alio quovis ſenſu afficimur, aliquatenus a nobis cognoſcitur; nec certè, ſi id non cognoſceremus, quicquam ſenſibile cognoſceremus. Aquam, verbi gratiâ, a vino non poſſemus diſtinguere, niſi ſenſationes ab aquâ ortas a ſenſationibus a vino ortis diverſas ſentiremus; & ita de cæteris quæ ſenſuum ope cognoſcimus.

III. *Objectio cum reſponſione.* Quod ſi me urgeas, & a me exigas ut quid ſint dolor, voluptas, color tibi explicem; me id verbis exprimere non poſſe fateor. Sed quid inde? id non obſtat quominùs, dum colorem video, aut dum comburor, id quod ſentio aliquatenus ſaltem cognoſcam.

Cur autem ſenſationes verbis exprimi non poſſint ut cætera, hæc eſt cauſa, ab hominum, ſcilicet, voluntate pendet ideas rerum quibuſlibet nominibus ex arbitrio alligare. Cœlum nuncupare poſſunt *Ouranon*, *Schamajim*, Græcorum & Hebræorum exemplo. Verùm iſti homines ſenſationes ſuas verbis, aut ulli alii rei pro lubitu non alligant: fruſtra de coloribus coram illis loquaris, eos non vident niſi oculos aperiant. Nullos guſtant ſapores niſi aliqua in ordine fibrarum linguæ & cerebri fiat immutatio. Uno verbo ſenſationes non pendent ab hominum voluntate. Solúſque ipſarum author eas in mutuâ convenientiâ quæ inter modificatiónes mentis & modificationes corporis deprehenditur conſervare poteſt. Si igitur quis calorem aut colorem ſibi a me repræſentari cupiat, ut id faciam fruſtra verbis utar; ſed eos motus, quibus háſce ſenſationes alligavit natura, in ipſius ſenſuum organis excitari opus eſt,

ad

Digitized by Google

ad ignem admoveatur, pictáſque videat tabellas oportet.

Atque hæc eſt cauſa cur nunquam poſſis notificare cæcis quid per rubrum, viride, flavum intelligas. Cùm enim a nullo poſſis intelligi, niſi qui te audit eaſdem tecum ideas habeat: certè, cùm colores non verborum ſono, aut motui nervi aurium, ſed motui nervi optici alligentur, illi colores non poſſunt repræſentari cæcis, quia ipſorum nervus opticus rebus coloratis commoveri nequit.

Aliquam igitur habemus ſenſationum noſtrarum cognitionem. Jam videamus cur tamen illas nos non cognoſcere credamus, atque ideò ipſarum cognitionem quæramus. Hæc eſt hujus erroris cauſa. *IV. Cur ſenſationes ignorari putantur.*

Mens, ex quo peccavit, facta eſt veluti corporea inclinatione ſuâ. Amor ille quo ſenſibilia complectitur conjunctionem ſive convenientiam ſuam cum rebus incorporeis indeſinenter minuit. Quæ ſenſus non feriunt ipſi protinus faſtidium tædiúmque pariunt. Imagines quaſdam quibus ea ſibi repræſentet in cerebro formare nititur, iſtíque conceptionis generi ab infantiâ ita aſſuevit, ut ea quæ non imaginatur ſeſe non cognoſcere credat.

Non pauca tamen ſunt quæ, cùm corporea non ſint, imaginibus corporeis menti repræſentari nequeunt, ut v. g. mens noſtra cum modificationibus ſuis. Quum igitur mens noſtra naturam ſuam, propriáſque ſenſationes ſibi repræſentare vult, ipſarum corpoream imaginem efformare conatur. In omnibus corporibus ſeipſam quærit. Et ſibi ipſi modò hujus modò illius naturam affingit; modò aërem, modò ignem, modò quandam partium corporis harmoniam ſeſe exiſtimat eſſe. Cùm igitur ſeipſam inter corpora invenire, ſuáſque modificationes, quæ ſenſationes ſunt, modificationum corporis adinſtar imaginari velit, non mirum eſt, ſi erret, ac ſeipſam penitus ignoret.

Quod mentem etiam eò adducit ut ſenſationes ſuas imaginatione percipere velit, illud eſt; ipſas, ſcilicet, in rebus objectis eſſe, immo earum rerum modificationes eſſe judicat; unde fit ut eas tanquam aliquid corporeum & quod imaginibus pingi poteſt habeat. Senſationum igitur ſuarum naturam in ſolo motu qui eas excitat, aut in aliâ quadam corporis alicujus modificatione conſiſtere cenſet. At verò cùm comperit id diverſum eſſe ab eo quod ſentit, quod nec corporeum eſt, nec imaginibus corporeis poteſt repræſentari, anxia hæret, eóque adducitur ut credat ſe non cognoſcere ſuas ſenſationes.

Illos verò, qui quamvis irrito non ſe macerent molimine ut mentem ipſiúſque modificationes corporeis imaginibus ſibi repræſentent, & anxii tamen ſunt circa ſenſationum naturam, ſcire decet mentem noſtram, ipſiúſque modificationes per ideas non cognoſci, ſi ſaltem ideæ vocabulum ſuo vero ſenſu, quem tertio libro determino & explico, ſumatur, ſed tantùm ſenſu quodam * interno, ſeu mâvis conſcientiâ; cùm igitur optant ſibi explicari ſenſationes per ideas, id optant quod penès nullum hominem eſt. Homines enim nos docere non poſſunt, *ſormando*

* II. Pars cap. 7. vid. etiam illuſtrationem in idem caput.

formando in nobis ideas rerum, ſed eas tantùm excitando quas jam habemus.

Secundus error quem circa ſenſationes admittimus in eo conſiſtit quod eas rebus objectis tribuamus. Is autem capite **XI.** & **XII.** explicatus fuit.

V. Omnes homines earumdem rerum objectarum occaſione iiſdem affici ſenſationibus falſò credi.

Tertius in eo conſiſtit quod judicemus omnes homines eaſdem de iiſdem rebus objectis habere ſenſationes. Exiſtimamus, exempli gratiâ, omnes videre cœlum cæruleum, prata virentia, & cuncta corpora qualia nos ea videmus; & ſic de cæteris qualitatibus ſenſibilibus. Immo non pauci mirabuntur me res juxta ipſorum opinionem extra dubitationis aleam poſitas in dubium revocare. Auſim tamen aſſerere hancce ipſorum opinionem nullo legitimo niti fundamento: & quamvis eos non poſſis erroris mathematicè convincere, poſſem tamen id demonſtrare quòd ſcilicet, ſi non errent, id ſanè fortunæ acceptum referre debeant. Nec etiam deſunt rationes quibus ipſos reapſe errare poſſim affirmare.

Ut propoſitionis meæ veritas pateat, id quod ſuprà probavi revocandum eſt in memoriam, ſenſationes, ſcilicet, a cauſis ſenſationum valde differre. Inde enim inferre licet fieri poſſe, abſolutè loquendo, ut iidem fibrarum internarum nervi optici motus eaſdem ſenſationes in diverſis hominibus non excitent, ſive eoſdem non exhibeant colores, & contingere poſſe, ut motus qui in hoc ſenſationem cœrulei excitaverit, in illo viridis aut fuſci, ſive novam prorſus, & quam nemo unquam paſſus ſit, ſenſationem excitet.

Id fieri poſſe conſtat, nec contrarium ullâ ſolidâ ratione demonſtrari poteſt; rem tamen ſic non ſe habere veroſimilius mihi videtur. Satius eſt exiſtimare Deum in conjunctione quâ mentes & corpora conjunxit ſemper æqualiter agere, ipſúmque eaſdem ideas eaſdémque ſenſationes ſimilibus fibrarum internarum cerebri multorum hominum motibus alligare.

Jam igitur id apud omnes conſtet eoſdem, ſcilicet, motus fibrarum quæ in medium cerebrum coëunt eaſdem in omnibus hominibus excitare ſenſationes; certè ſi eædem res objectæ eoſdem in cerebro motus non excitent, eaſdem proinde in mente non excitabunt ſenſationes. Jam autem cùm organa omnium hominum non ſint eodem modo diſpoſita, profectò nec eaſdem omnes ex iiſdem rebus objectis excipere debent ſenſationes.

Ictus pugni, exempli causâ, quibus animi gratiâ & in mutuæ benevolentiæ ſymbolum ſeſe confricant bajuli, alios homines poſſunt graviter lædere. Idem ictus variè igitur movet hominem robuſtum, puerum tenerum, & fœminam delicatulam, ac in iis proinde longè diverſas excitat ſenſationes. Cùm itaque non ſint fortè duo homines quorum organa eodem prorsùs modo conformata dici poſſint, vix pariter reperies duos homines eaſdem res objectas eodem prorſus modo ſentientes.

Nec

Nec aliunde eſt ſtupenda illa inclinationum varietas quæ inter homines deprehenditur. Alii muſicam deperiunt, alii verò illam negligunt. Ac inter muſicæ amatores alii hoc alii illo muſicæ genere delectantur, pro varietate propemodum infinitâ fibrarum nervi auditûs, ſanguinis, & ſpirituum. Quantùm, exempli gratiâ, differt muſica Gallorum, Italorum, Sinarum, & aliarum gentium? ac proinde quantùm differunt ſenſationes variorum iſtorum populorum circa varia muſicæ genera. Variis etiam temporibus eodem concentu ſive eâdem Symphoniâ variè afficimur. Si enim imaginatio ſpirituum rapidè fluentium copiâ æſtuet, tum muſica licentioſa & diſſonans, molliori & ad normam Mathematicam exactâ arridet magis. Id jam experientiâ probatum ratione confirmare non foret difficile.

De odoribus res non ſecus ſe habet, qui citrii floris odore gaudet roſæ odorem fortè refugiet, & contrà.

Circa ſapores non minor eſt varietas quàm circa alias ſenſationes. Condimenta variè parata eſſe debent, ita ut diverſis hominibus placeant, vel ut eidem homini variis temporibus grata ſint.

Sunt quos dulce juvat dum alii acido delectantur; quidam vino gaudent, dum alii illud horreſcunt. Ac idem homo cui vinum videbatur jucundiſſimum dum ſanus erat, illud febricitans amarum reperiet. Et ſic de cæteris ſenſibus. Omnes tamen homines voluptate gaudent, ſenſationibus jucundis delectantur. In hoc inter ſe optimè conſentiunt, iiſdem igitur ſenſationibus non afficiuntur ex iiſdem rebus objectis, cùm eas non pari proſequantur amore.

Cur igitur homo quiſpiam ſe dulci delectari dicit? quia nempe ſenſatio quam in ipſo excitat dulce ipſi jucunda eſt. Cur verò alter ſe dulci non gaudere dicit, quia reverâ eâdem quâ prior non afficitur ſenſatione. Atque cùm dicit ſe dulci non gaudere, non idem eſt ac ſi diceret ſe non eâdem quâ alterum delectari ſenſatione, ſed ſe tantùm non eâdem illâ affici. Impropriè igitur loquitur qui dicit ſe non amare dulce; aptiùs loqueretur ſi diceret ſe non amare ſaccharum, mel, &c. quæ cæteris dulciora videntur. In iis verò ſe non eundem deprehendere ſaporem, quia nempe fibræ linguæ diverſè diſpoſitæ ſunt a fibris cæterorum hominum.

Sed exemplum iſtud erit clarius. Ex viginti hominibus unum fingamus qui manibus algeat, quique ignoret voces quibus utuntur Latini ut ſenſationes frigoris & caloris exprimant, cæteri verò manus habeant calidiſſimas. Si per hyemem iis admoveretur aqua frigidiuſcula lavandi ergo, ii quibus eſſent manus calidæ ſeſe viciſſim lavantes aptè quidem dicerent, hæc aqua nimis frigida eſt, id mihi moleſtum eſt. Qui verò manibus alget ad lavandum ſeſe accingens, diceret certè, neſcio cur aquam frigidam fugiatis, ego verò frigore & lavatione iſtâ delector.

Ex hoc exemplo liquidò patet hunc hominem qui ſe frigus amare profite-

Digitized by Google

profiteretur idem ſignificaſſe ac ſi dixiſſet ſe amare calorem ipſúmque ſentire calorem ubi cæteri frigus experiuntur.

Pariter cùm quis dicit, amaris gaudeo, dulcia non poſſum ferre, idem eſt ac ſi diceret ſe iiſdem non affici ſenſationibus quibus afficiuntur ii, qui dulcibus delectantur, amara verò horrent.

Senſatio igitur cuipiam jucunda iis omnibus quoque jucunda erit qui eâdem afficientur, ſed eædem res objectæ illam in omnibus non excitant propter diverſam organorum ſenſuum diſpoſitionem. Quæ obſervatio in Phyſicis & Moralibus non levis eſt momenti.

VI. Objectio cum reſponſione.

Unum hic ſolutu non difficile quis fortè poſſet objicere, eoſdem homines cibos, quos modò cum voluptate comedebant, nunc horrere, ſive quia inter manducandum impuri aliquid irrepſit quod faſtidium creavit, ſive ob morbum ex cibo illo immoderatè ſumpto contractum, ſive aliâ quâvis de causâ. Illi homines, inquies, iiſdem quibus antea non ampliùs gaudent ſenſationibus; iiſdem enim afficiuntur, cùm adhuc iiſdem utantur cibis; eas tamen jucundas non ampliùs experiuntur.

Ut huic objectioni reſpondeam, animadvertendum eſt, iſtos homines, dum cibos guſtant quos horrent faſtidiúntque, duabus ſenſationibus longè diverſis affici; ſenſatione, ſcilicet, cibi quem comedunt, ut ſupponit objectio, & ſenſatione faſtidii quæ inde oritur quòd immunditiem quam cibis intermixtam deprehenderunt apud ſe imaginentur. Cùm, nempe, duo motus in cerebro eodem tempore excitati ſunt, alter ſine altero non excitatur ampliùs, niſi tempus memorabile abhinc effluxerit, ſic quia ſenſatio jucunda ſine ſenſatione illâ injucundâ nunquam excitatur, & quia res quæ eodem tempore fiunt confundere ſolemus, hanc ſenſationem quæ anteà jucunda erat injucundam exiſtimamus, ſi tamen eadem ſemper eſt, eam ſemper eſſe gratam neceſſe eſt, igitur, ſi injucunda exiſtimetur, id ex eo oritur quòd cum aliâ confundatur, quæ plus parit faſtidii quàm hæc voluptatis.

Colores, & alias quaſdam ſenſationes quas debiles & languidas nuncupavi, eaſdem non eſſe in omnibus hominibus probare difficilius eſt. Iſtæ enim ſenſationes mentem adeo leviter attingunt, ut non æquè poſſis diſtinguere utra ſit jucundior, ac illud in ſaporibus aut aliis ſenſationibus vividioribus diſtinguis, nec proinde diverſitatem ſenſationum ex varietate voluptatis aut faſtidii quæ in diverſis hominibus deprehenderentur agnoſcere queas. Eadem tamen ratio quâ cæteras ſenſationes in diverſis hominibus non eſſe ſimiles demonſtramus oſtendit pariter eſſe diverſitatem in ſenſationibus colorum. Quis enim inficietur multam eſſe varietatem in organis viſûs multorum hominum non ſecus ac in organis auditûs aut guſtûs? perfecta enim ſimilitudo in nervo optico omnium hominum nullâ ratione aſſeri poteſt; cùm in rebus Naturæ, & præcipuè in materialibus infinita ſit varietas. Omnes igitur homines eoſdem colores in iiſdem corporibus non videre veroſimile eſt.

Nunquam

Nunquam tamen, aut vix unquam, ut puto, contingit ut quidam homines corpus album & nigrum videant ſub alio colore quàm quo videmus, quamvis illud non æqualiter album aut nigrum conſpiciant. Colores verò medios quod ſpectat, ut rubrum, flavum, & cæruleum, & eos potiſſimùm qui ex hiſce tribus conſtant, perpauci ſunt qui de iis eandem prorſus habeant ſenſationem. Nonnulli enim reperiuntur qui corpora quædam altero oculo conſpicientes illa vident flava. Si verò eadem altero conſpiciant oculo, illa videbunt viridia aut cœrulea. Si tamen illi homines coclites nati ſupponerentur, vel iis oculis inſtructi quibus id quod viride dicimus cœruleum viderent, corpora ſub iiſdem coloribus ac nos ſeſe cernere crederent; quippe qui viride aut cœruleum id dictitari audiviſſent quod flavum aut rubrum viderent.

Ex eo etiam probare poſſemus eoſdem homines eadem corpora ſub eodem colore non cernere, quòd, juxta quorundam obſervationes, iidem colores omnibus non æquè arrideant; ſi enim hæ ſenſationes eædem eſſent, certè omnibus hominibus æquè arriderent. Quia verò in hoc argumentum quædam non levia reſponſo mox dato freta objici poſſunt, ab illo utpote non ſatis ſolido abſtinemus.

Nec revera æquè frequens eſt ut colorem alteri longè poſtponas, ac frequens eſt ut hoc ſapore multò magis quàm illo delecteris. Cujus differentiæ hæc eſt cauſa, ſenſationes, ſcilicet, colorum ad id non excitantur ut judicemus an corpora nobis alendis ſint apta, necne. Id autem voluptate & dolore duobus genuinis boni & mali caracteribus indicatur. Corpora verò quatenus colorata eſu nec bona nec mala ſunt ſi corpora quatenus colorata nobis jucunda aut injucunda viderentur, ipſorum præſentiâ ſemper moverentur ſpiritus animales quorum agitatio affectus excitat, mens enim affici non poteſt quin commoveatur. Bona odio, mala amore ſæpe proſequeremur, vitámque hoc pacto non diu conſervaremus. Quid plura? ſenſationes colorum in nobis dumtaxat excitantur ut corpora diſcernamus & a ſe invicem diſtinguamus. Quæ diſtinctio perinde fit ſi herbam videas rubram ac ſi illam viridem videres, dummodo illam ſemper ſub eodem colore videas.

Sed hæc de ſenſationibus dicta ſufficiant; jam de judiciis naturalibus, & de judiciis liberis quæ ipſa comitantur agamus. Illud eſt quod quartò confundimus cum tribus de quibus ſuprà.

CAPUT XIV.

I. De falſis judiciis quæ ſenſationes noſtras comitantur, quæque cum iis confunduntur. II. Falſorum illorum judiciorum cauſa. III. Errorem in ſenſationibus noſtris non eſſe, ſed tantummodo in iſtis judiciis.

I. *De falſis judiciis quæ ſenſationes noſtras comitantur, quæque cum iis a nobis confunduntur.*

NOn paucos, opinor, repugnantes habebit hæc noſtra generalis propoſitio, quâ nos nullam habere ſenſationem rerum externarum aſſerimus, quæ unum aut plurima non includat judicia. Plerique, ne vel ullum exiſtimant comperiri judicium verum aut falſum in ſenſationibus noſtris. Illi igitur homines hujúſce propoſitionis novitate attoniti, hæc ſecum. At verò quî iſta? hunc murum eſſe album non judico, illum tamen album clariſſimè video; dolorem eſſe in manu meâ non judico, illum tamen in manu meâ certiſſimè ſentio. Quis res adeo certas in dubium revocet, niſi res objectas ſentiat aliter ac ego eas ſentio? Immo ipſorum in præjudiciis infantiæ tenacitas ipſos fortè ulteriùs adducet; nec immeritò ſanè eos inter moderatos ac ſui compotes accenſeas, ſi hâc in re diſſentientes non contemnant, contumeliiſque non laceſſant.

Sed quid opinionibus noſtris tam infauſtum auguramur eventum? ipſas potiùs in tantam lucem edamus, támque validis ſtabiliamus argumentis, ut eas nemo quantumvis pervicax oculis apertis poſſit adoriri, nec ad eas attendere quin protinus eas admittat. Nobis incumbit probandum, nullam eſſe ſenſationem rerum externarum quæ aliquod judicium falſum non includat. Quod ſic probatur.

Mentes noſtræ non eam habent capacitatem quæ poſſit implere ingentia illa ſpatia quæ nos inter exſtant & ſtellas fixas; nemo eſt ni fallor qui id neget, licèt ipſi concederem mentem eſſe quid extenſum; hoc poſito, non eſt quòd quis credat mentes noſtras in cœlis eſſe dum in illis vident ſtellas. Nec ipſas etiam mentes credibile eſt e corporibus ſuis ad mille paſſuum ſpatium tranſmeare, ut domos ad eam diſtantiam videant. Mentem igitur ſtellas & domos ubi non ſunt videre neceſſe eſt, cùm e corpore ſuo non egreſſa videat tamen illas domos & ſtellas extra ſuum corpus poſitas. Cùm autem in cœlis non ſint ſtellæ quæ menti immediate conjunguntur, & quas ſolas mens videre poteſt, hinc ſequitur omnes homines qui ſtellas in cœlis vident, quíque deinde eas in cœlis eſſe ſponte judicant, duo falſa judicia ferre, quorum alterum naturale eſt, alterum verò liberum. Alterum eſt judicium ſenſuum,

ſuum, ſive ſenſatio compoſita quæ in nobis eſt inſciis nobis atque etiam invitis, & ex quâ judicandum non eſt. Alterum eſt judicium liberum voluntatis a quo poſſumus abſtinere, quódque ideo ſuſpendere debemus, ut error vitetur.

Sed cur eædem ſtellæ quas immediatè videmus extra mentem & in cœlis eſſe credantur, hæc eſt cauſa. Quia nempe penes mentem non eſt eas pro lubitu videre. Eas enim duntaxat percipit cùm in cerebro excitantur motus quibus ideæ iſtarum ſtellarum naturâ alligantur; Quia autem mens organorum motus non percipit, ſed ſuas tantùm ſenſationes, & quia præterea ſuas ſenſationes in ſe a ſeipsâ non excitari pro certo habet, eò adducitur ut ipſas extrinſecus & in causâ quæ eas ipſi repræſentat eſſe credat, atque iſta judicia, ſtatim ac eas res objectas percipit, ferre ita conſuevit ut ab iis vix poſſit deſueſcere.

II. Falſorum iſtorum judiciorum cauſa.

Ut ſuprà dicta penitus exigerentur & explicarentur, oſtendenda eſſet inutilitas innumerarum iſtarum minutarum rerum quæ ſpecies & ideæ vulgò dicuntur, quæque, cùm nihil ſint omnia tamen repræſentant, quas pro lubitu creamus & deſtruimus, quasque imaginatio noſtra commenta eſt ut eorum quæ non intelligimus rationem reddamus. Demonſtrandum eſſet quàm ſolida ſit eorum ſententia qui exiſtimant Deum eſſe verum patrem luminum, qui ſolus omnes illuminat homines, ſine quo veritates etiam ſimpliciſſimæ intelligi non poſſent, & ipſe ſol quantumvis in ſe lùcidus nobis non affulgeret; Ea enim eſt ſententia quæ me ad hócce paradoxum deduxit, eas ſcilicet ideas, quæ nobis res creatas repræſentant, nihil aliud eſſe præter perfectiones Dei, quæ rebus illis creatis reſpondent, illáſque repræſentant. Denique ut hæc clariora evaderent, explicanda eſſet mea de idearum naturâ ſententia, ſic enim clariùs multò de jam dictis loqui poſſem; Sed hæc diutiùs nos detinerent. Hæc ad tertium librum remittimus ordinis causâ. Jam ſufficiat, ſi exemplum unum certum & manifeſtum afferam, in quo plurima judicia cum eâdem ſenſatione confuſa ſive mixta deprehendentur.

Nemo eſt, ut puto, qui Lunam proſpiciens illam a ſe mille paſſibus aut circiter diſſitam non videat; quiſque illam orientem vel occidentem majorem non videat quàm cùm ſupra horizontem eminet, imo fortaſſe qui ſe eam duntaxat majorem videre non putet, nullum in ſuâ ſenſatione judicium ineſſe ſimul judicando, niſi tamen eſſet judicium quoddam in ſenſatione ſuâ incluſum, Lunam ad eam diſtantiam ad quam ipſi apparet non videret; & præterea illam videret minorem cùm oritur, quàm cùm ſupra horizontem eminet, illam enim ideo duntaxat majorem videmus dum oritur quia ipſam remotiorem judicamus judicio quodam naturali, de quo capite ſexto actum eſt.

Sed præter judicia noſtra naturalia quæ ſenſationes compoſitæ haberi poſſunt, in omnibus penè ſenſationibus judicium quoddam liberum deprehenditur, judicio enim non tantùm naturali homines judicant dolorem, exempli gratiâ, eſſe in manu, verùm id etiam judicant judicio

 libero;

Digitized by Google

libero; eum dolorem in manu non ſentiunt modò, ſed & credunt ineſſe; atque ejuſmodi judicia tam altas egerunt radices, ut ab iis vix temperare poſſint. Hæc tamen judicia in ſe falſiſſima ſunt, quamquam ſed conſervationem vitæ utiliſſima. Senſus enim nihil nos niſi ratione corporis docent; & cuncta judicia libera ſenſuum judiciis conformia a vero ſunt alieniſſima.

*Ut hæc ritè intelligantur ante legenda ſunt quæ de naturâ idearum dicam in Libro III. aut duo prima colloquia de metaphyſicâ.

Verùm ut horum omnium rationes detegendi viam * indicemus, duo eſſe entium genera hic tenendum eſt; entia, ſcilicet, quæ mens noſtra immediatè videt, & entia quæ non niſi horúmce priorum ope cognoſcit. Cùm, verbi gratiâ, Solem orientem percipio, primò percipio ſolem illum quem immediatè video; quia verò priorem illum ſolem ideo tantùm percipio, quia aliquid eſt extra me quod motus quoſdam in oculis meis & in cerebro excitat, tum judico priorem illum ſolem qui in mente meâ eſt extrinſecus eſſe, & nunc exiſtere.

Contingere tamen poteſt ut priorem illum ſolem qui menti noſtræ intimè conjungitur videamus altero ſupra horizontem non eminente, vel etiam non exiſtente. Pariter priorem illum Solem majorem videre poſſumus dum alter oritur, quàm quum ſupra horizontem eminet. Quamvis autem verum ſit priorem illum ſolem quem immediatè videmus majorem eſſe dum alter oritur; hinc tamen non ſequitur alterum illum ſolem revera majorem eſſe. Solem enim revera orientem propriè non videmus, cùm a nobis infinitis prope diſtet ſpatiis, ſed priorem illum videmus, qui reapſe major eſt qualis nobis videtur. Quæcunque enim immediatè videmus, ea ſemper reipſa videmus ut ſunt: & in eo tantùm fallimur quòd exiſtimemus id quod immediatè a nobis conſpicitur, eſſe in externis corporibus quorum interventu illud videmus.

Pariter quum priorem illum Solem menti noſtræ immediatè conjunctum percipientes lucem videmus, non fallimur ſi credamus id quod a nobis conſpicitur eſſe lucem. Res eſt indubitata. Sed in eo verſatur error quòd ſine ratione, immo etiam contra rationem, lucem illam quam immediatè videmus, in ſole extra nos poſito exiſtere contendamus. Res ſic ſe habet de cæteris rebus ſenſibilibus.

III. Errorem in ſenſationibus noſtris non verſari, ſed tantùm in iſtis judiciis.

Ex ſupra dictis nemo eſt qui non facilè comperiat, inter omnia quæ in unâquâque ſenſatione deprehenduntur errorem duntaxat reperiri in judiciis, quibus ſenſationes noſtras in rebus objectis eſſe judicamus.

Primò enim, non error quidem eſt ignorare actionem rerum objectarum conſiſtere in motu quarundam ipſarum partium, motumque illum ad organa ſenſuum tranſire, quæ duo in ſingulis ſenſationibus ante omnia reperiuntur. Rem enim ignorare & circa illam errare, toto cœlo differunt.

Secundò, in eo quod tertiò in ſingulis ſenſationibus deprehenditur, quod eſt ipſa ſenſatio, non erramus. Dum ſentimus calorem, lucémque, colores & alias res objectas videmus, nos ea videre verum quidem eſt, licèt phreneſi laboraremus. Omnes enim delirantes haud dubiè

biè vident id quod vident, ipſorumque error in ſolis judiciis conſiſtit, quibus id quod vident revera extra ſe exiſtere judicent, eo ipſo quod illud videant extrinſecus poſitum.

Illud judicium libertatis noſtræ conſenſum ſecum fert, ac proinde nos in errorem injicit. Et ab ipſo, quantùm in nobis eſt, abſtinere par eſt, juxta canonem initio hujuſce libri traditum. Nunquam ſcilicet de ullâ re judicare debemus quandiu a judicio poſſumus abſtinere, & ad illud evidentiâ ac certitudine non adigimur, ut hîc contingit. Licèt enim conſuetudine altè inhærente eò propendeamus ut ſenſationes noſtras in rebus objectis eſſe judicemus, calorem, verbi gratiâ, eſſe in igne, & colores in tabulis pictis, nullâ tamen ratione certâ & evidenti ad id credendum impellimur. Adeo ut errori ultro nos mancipemus perverſo libertatis uſu, cùm ejuſmodi judicia liberè formamus.

CAPUT XV.

Speciales viſûs errores explicantur, ut errorum generalium ſenſuum ſint exemplum.

JAm igitur, ni fallor, viam ſatis facilem patefecimus ad cognoſcendos errores ſenſuum noſtrorum circa qualitates ſenſibiles in genere, de quibus actum eſt occaſione luminis & colorum, quæ primò explicari ordo poſtulabat. Nunc ſingulos errores in quos ſenſuum ductu incidimus ſigillatim examinare operæ pretium foret. Iis tamen non immorabimur, quia cuilibet ad ſuprà dicta attento abundè ſatisfactum putamus. Errores tantùm generales in quos viſus noſter nos circa lumen & colores injicit proferemus, quo exemplo omnes cæterorum ſenſuum errores facilè diſcas.

Quum aliquandiu Solem conſpeximus, hæc ſunt quæ in oculis & in mente noſtrâ aguntur, atque hi ſunt errores quos admittimus.

Qui prima Dioptricæ tenent elementa, nec mirabilis oculorum noſtrorum ſtructuræ omnino ſunt imperiti, non ignorant radios Solis in *cryſtallino* aliiſque humoribus aliquantum refrangi, ac deinde in *retinâ* ſeu nervo optico qui totam internam oculi partem tapetis inſtar ſternit, recolligi non ſecus ac radii Solis per vitrum convexum permeantes colliguntur in *foco* ſeu puncto comburenti hujus vitri ad diſtantiam duorum, trium aut quatuor digitorum, pro ipſius convexitate. Jam autem, ut experientiâ docemur, ſi in *foco* iſtius vitri fragmentum aliquod panni aut chartæ nigræ collocetur, radii Solis adeo vehementer agunt in pannum aut chartam, ipſiúſque particulas tanto impetu exagitant,

Charta nigra facilè comburitur, ſed opus eſt vi-

tro majori vel magis convexo ad urendam chartam albam.

tant, ut eas rumpant & a ſe invicem dividant, uno verbo exurant, ac in fumum aut cineres redigant.

Ex quo experimento illud colligere eſt, ſi ſcilicet nervus opticus eſſet niger, & ſi pupilla, aut uveæ foramen quo lux in oculos tranſit, ita dilataretur ut facilem permitteret radiis Solis tranſitum ; cùm contrà coarctetur ut tranſitum illum præcludat ; retina noſtra eodem modo afficeretur quo pannus aut charta nigra ; ipſiúſque fibræ tantopere agitarentur ut brevi frangerentur & urerentur. Nec aliam ob cauſam plerique homines, ſi ſolem tantillum reſpiciant, gravi afficiuntur dolore, quippe pupillæ foramen ita non poſſunt claudere, ut ſat radiorum non ingrediatur ad agitandas vehementer fibras nervi optici, nec ſine ruptionis periculo.

Mens nihil eorum quæ diximus cognoſcit, dúmque ſolem adſpicit, nec nervum opticum, nec motum in eo excitatum percipit. Sed id non eſt error, eſt tantùm ſimplex ignorantia, primus ipſius error in eo eſt quòd judicet dolorem quem ſentit eſſe in oculo.

Si poſtquàm Solem conſpicatus fueris, locum perobſcurum oculis apertis ſubeas, tunc ille fibrarum nervi optici motus qui ſolaribus radiis excitatus fuerat minuetur, ac paulatim immutatur ; nec alia poteſt concipi mutatio in fibris retinæ, niſi quòd leves quædam in iis inſuper excitantur convulſiones, quales patitur ſemper nervus omnis qui læſus fuit. Illud tamen non eſt quod mens percipit, percipit duntaxat lumen quoddam albicans & flavum ; ac ſecundus ipſius error in eo eſt quòd lucem illam quam videt in oculis aut in muro proximo eſſe judicet.

Denique agitatio fibrarum *retinæ* ſemper decreſcens paulatim ceſſat ; illud verò non eſt quod mens in oculis percipit. Colorem illum qui albus erat, aureum, poſteà rubrum, viridem, ac tandem cœruleum fieri obſervat, colorúmque fulgorem videt paulatim minui, ut minuitur retinæ agitatio, & priores redire colores, ſed ſine ullo ordine, propter eam quam patitur retina convulſionem ; atque tertius quem hâc in re admittimus error, in eo conſiſtit quòd judicemus in oculo noſtro, aut in muro nobis proximo mutationes fieri quæ longè aliter quàm gradibus inter ſe differunt, quia ſcilicet colores aureus, cœruleus & ruber longe aliter inter ſe differunt quàm gradibus.

Hi ſunt aliquot ex erroribus noſtris circa lucem & colores ; atque iſti in alios nos conjiciunt, ut infrà patebit.

CAPUT

CAPUT XVI.

I. Errores ſenſuum noſtrorum nobis eſſe loco axiomatum generalium & fœcundiſſimorum, ex quibus falſas concluſiones elicimus, quæ viciſſim pro axiomatibus habentur. II. Differentiarum naturalium origo. III. De formis ſubſtantialibus. IV. De quibuſdam erroribus Philoſophiæ Scholaſticæ.

I. Errores ſenſuum nobis ſunt loco axiomatum generalium ex quibus falſas concluſiones elicimus quæ viciſſim pro axiomatibus habentur.

QUæ jam explicata ſunt dummodo præjudiciis vacuos & attentos incidant, naturam ſenſationum noſtrarum erroréſque generales qui in iis reperiuntur ſatis ſupérque demonſtrabunt. Jam ſupereſt ut oſtendamus homines hiſce erroribus generalibus uſos eſſe quaſi axiomatibus quibuſdam indubitatis, quibus omnia explanare voluerunt; ex iis erroribus innumeras deduxiſſe conſequentias, ex quibus iterum veluti ex axiomatibus quibuſdam novas adhuc collegerunt conſequentias; atque hoc pacto ſcientias illas imaginarias, inanes ac omni deſtitutas veritate conflatas eſſe, quas homines cæco quodam impetu conſectantur, quæque ſpectrorum adinſtar eos pudore ſuffundunt qui miſerè ſeſe ab iis deludi ſinunt; Unde illud ineptiæ genus quæ tot homines eò adduxit ut vanis ſeſe paſcant chimæris & phantaſmatibus. Sed hæc exemplis ſunt illuſtranda.

Jam probavimus hunc morem apud nos invaluiſſe ut ſenſationes noſtras rebus objectis tribuamus, útque colores, odores, ſapores, cæteráſque qualitates ſenſibiles in corporibus coloratis odoratis, &c. eſſe judicemus; In hoc nos errare comperimus; Jam ſupereſt ut demonſtremus nos hoc errore uti, tanquam axiomate ex quo falſas ducimus conſequentias; quas deinde conſequentias veluti alia quædam axiomata habemus quibus ratiocinia noſtra fulcimus: Uno verbo incumbit nobis explicandum quo ordine procedat mens noſtra in inveſtigandis ſpecialibus quibuſdam veritatibus, ubi ſemel hoc falſo ita imbuta eſt axiomate, *ſenſationes*, ſcilicet, *noſtras eſſe in rebus objectis*, ut illud indubitatum exiſtimet.

Verùm ut id fiat manifeſtius, aliquod corpus ſumamus cujus naturam inveſtigare propoſitum ſit; videamus quo modo ſe gereret quilibet qui ad mellis & ſalis naturam cognoſcendam ſe accingeret. Primò certè utriuſque colorem, odorem, ſaporem, cæteráſque qualitates ſenſibiles conſideraret; quænam ſint mellis, quænam ſalis qualitates; quâ in re inter ſe conveniant, quâ in re diſcrepent, & quam habeant analogiam cum qualitatibus cæterorum corporum. Hoc facto, ad hunc modum,

modum, ni fallor, ratiocinaretur, ſi ſaltem ſenſationes eſſe in rebus objectis pro certo crederet.

II. *Origo differentiarum quæ rebus objectis tribuuntur, iſtas differentias eſſe in mente.*

Quæcunque ſentio inter guſtandum, videndum & tractandum mel & ſal illud, ſunt in melle & in ſale illo. Jam autem certum eſt id quod ſentio in melle, eſſentialiter differre ab eo quod ſentio in ſale, albedo ſalis a colore mellis haud dubiè longè aliter differt quàm gradibus; & ſic dulcedo mellis a pungente ſalis ſapore; ac proinde differentia eſſentialis inter mel & ſal debet eſſe, cùm id quod in utroque ſentio non gradibus tantùm ſed eſſentialiter differat.

Hoc primum. Námque ille homo non alio modo poteſt judicare mel & ſal eſſentialiter differre, niſi quia ſpecies ſive indicia externa unius a ſpecie ſive indiciis externis alterius eſſentialiter differunt; hoc eſt quia ſenſationes mellis a ſenſationibus ſalis eſſentialiter differunt; alio, inquam, non poteſt judicare modo, quia tantùm judicat ex impreſſione quam utrumque in ſenſus facit. Suam igitur concluſionem habet, veluti novum quoddam axioma, ex quo alias deducit concluſiones, ad hunc modum.

III. *Formarum ſubſtantialium origo.*

Cùm igitur mel & ſal cæteráque corpora naturalia a ſe invicem eſſentialiter differant; illi haud dubiè toto cœlo errant qui nos eò adducere vellent, ut totum diſcrimen quod intercedit inter hæc corpora in variâ duntaxat particularum ex quibus conſtant configuratione conſiſtere credamus. Cùm enim figura non ſit eſſentialis corporibus, certè licèt figura particularum illarum quas in melle imaginantur immutaretur, mel ſemper eſſet mel, licèt ipſius partes ſalis partium figuram accepiſſent. Unde prorſus neceſſe eſt ut ſubſtantia quædam ſit, quæ materiæ primæ omnibus corporibus communi adjuncta, differentiam eſſentialem inter ipſa conſtituat.

Hoc modo ſic ſecundò procedens homo ille *formas ſubſtantiales* educeret, egregium illud & felix ingenii humani commentum, ſubſtantias ſanè fœcundas, quæ, cùm in ſolâ Philoſophi noſtri imaginatione exiſtant, quicquid in naturâ conſpicimus producunt tamen! ſed jam quibus proprietatibus ens illud rationis ſuæ liberaliter ſit ornaturus videamus, cæteras enim ſubſtantias ſuis proprietatibus eſſentialibus, ut iis novum illud ens induat, ſpoliare non dubitavit.

IV. *Origo cæterorum errorum generalium Phyſicæ Scholaſticæ.*

Cùm igitur, pergit ille, unumquodque corpus naturale ex duabus conſtet ſubſtantiis; alterâ quæ melli, ſali, cæteriſque corporibus communis eſt; alterâ verò quæ efficit ut mel ſit mel, ſal ſit ſal, & ut cætera corpora ſint id quod ſunt; hinc ſequitur primam ſubſtantiam, quæ eſt materia, cùm non habeat contrarium, & ad omnes formas ſit indifferens, ſine vi & actione eſſe debere, quippe quæ nihil habeat a quo ſibi præcavere opus ſit. Cæteræ verò ſubſtantiæ quæ ſunt formæ ſubſtantiales, qualitatibus atque facultatibus perpetuò ſtipari & muniri debent, ipſas oportet indeſinenter excubias agere ne fortè de improviſo occupentur; ſuæ conſervationi perpetuò conſulant, imperium

Digitized by Google

rium in materias vicinas prorogent, victorias denique ſuas, quantùm in ſe eſt, longè latéque proferant neceſſe eſt. Si vi & actione carerent, ab aliis formis ſubitò oppreſſæ annihilarentur, pugnent igitur indefeſſæ, & adverſus formas illas ſibi inſidiantes antipathias & odia internecina foveant æquum eſt.

Quod ſi forma aliqua materiam alîus formæ, forma cadaveris, exempli gratiâ, corpus canis occupet; forma illa canis formam annihilare non contenta, ut odium expleat ſuum, omnes qualitates formæ ſibi inimicæ aſſeclas deſtruat oportet. Protinus cadaveris pili albeſcere debent, albore qui novam denotet creationem; ſanguis rubeſcere rubore non ſuſpecto, totum illud corpus iis inſtitui par eſt qualitatibus, quæ formæ ſuæ fideles ipſam tutentur, quantùm quidem poſſunt id facere qualitates cadaveris mox interituræ. Quia verò pugnæ aliquis tandem debet eſſe finis, cunctáque ſuum quietis habent locum; hanc ob cauſam ignis, verbi gratiâ, ſuum habet centrum quò levitate ſuâ & propenſione naturali perpetuò tendat, ut quieſcat, urere deſinat, ſuum etiam calorem deponat, quo hîc in terris, ſui conſervationis duntaxat gratiâ, ſeſe muniebat.

Illæ ſunt, magnâ ſaltem ex parte, conſequentiæ quæ ex poſtremo hoc axiomate, dari, ſcilicet formas ſubſtantiales, deduci ſolent. Philoſophum quidem háſce conſequentias æquo liberiùs, & majori ingenuitate colligentem fortè introduximus, hæc enim ab aliis magis ſeriò dici ſolent.

Innumeras alias conſequentias quotidie deducunt Philoſophi, pro ingenio & indole, pro fœcunditate aut ſterilitate imaginationis; hiſce enim duntaxat à ſe invicem differunt.

Háſce ſubſtantias chimæricas impugnare foret inutile, quippe quæ ab aliis jam fuerint exactæ; formas ſubſtantiales in rerum naturâ nunquam extitiſſe, ipſáſque eum modò uſum habere quòd ex iis fluant innumeræ conſequentiæ falſæ, ridiculæ & contradictoriæ, ſatis ſupérque probatum eſt. Ipſarum originem in mente humanâ inveniſſe ſufficiat, & oſtendiſſe eas omne ſuum haurire nomen ex præjudicio omnibus hominibus communi quo, *ſenſationes eſſe in rebus objectis* falsò judicant. Qui enim ſuprà dicta attentè expendet, nempe, corporis noſtri conſervationi conducere ut ſenſationes habeamus naturâ diverſas, quamvis impreſſiones rerum objectarum in corpus noſtrum oppidò parum differant; facilè intelliget tantam in rebus ſenſibilibus diverſitatem falsò exiſtimari. Cap. 10. artic. v.

Verùm, ut id obiter dicam, non eſt quòd in hiſce vocibus *forma* & *differentia eſſentialis* quicquam deſideremus. Mel haud dubiè formâ ſuâ mel eſt, & hoc pacto a ſale eſſentialiter differt. Sed hæc forma, ſive hæc differentia eſſentialis in variâ partium configuratione duntaxat conſiſtit. Hâc variâ configuratione mel eſt mel, & ſal eſt ſal, & quamvis materiæ in genere merè adventitium ſit ut habeat configurationem partium mellis aut ſalis, ac proinde ut habeat formam mellis aut ſa-

Digitized by Google

lis, eſſentiale tamen eſt melli & ſali, ut ſint id quod ſunt, habere hanc aut illam partium configurationem. Quemadmodum ſenſationes frigoris, caloris, voluptatis & doloris menti quatenus mens eſt non ſunt eſſentiales, ſed tantùm menti quatenus iſtis afficitur ſenſationibus, quia his ſenſationibus dicitur ſentire calorem, frigus, voluptatem, dolorem, &c.

CAPUT XVII.

I. Aliud exemplum ex Ethicâ deſumptum, ex quo patet ſenſus noſtros nihil nobis offerre præter falſa bona. II. Deum ſolum eſſe noſtrum verum bonum. III. Errorum Epicureorum & Stoïcorum origo.

Axioma illud quo *ſenſationes in rebus objectis eſſe* ſtatuitur in Phyſicâ errores innumeros producere non invalidis demonſtravimus argumentis. Jam quædam ex Ethicâ depromamus, in quâ idem illud præjudicium cum hoc conjunctum, *corpora* ſcilicet *in ſenſus noſtros agentia ſolas eſſe & veras ſenſationum noſtrarum cauſas*, in leviores non injicit errores.

I. Exemplum ex Ethicâ deductum, ex quo patet ſenſus noſtros nil nobis offerre præter falſa bona.

Pleroſque hominum videas bonis ſenſibilibus addictos; alii muſicâ, alii cupediis, alii aliâ qualibet re delectantur. Ut autem hæc omnia bona eſſe perſuaderentur, hæc ſecum ipſas reputaſſe neceſſe eſt. Sapores illi qui in conviviis voluptatem pariunt, ſoni qui aurem molliter & jucundè demulcent, & cæteræ voluptates quibus aliàs afficimur, procul dubio in rebus ſenſibilibus continentur, vel ſaltem ipſas earum ope ſentimus, nec denique ſine illis eas ſentire poſſumus. Jam autem voluptatem eſſe bonam, dolorem verò malum nemo eſt qui inficietur, hujúſce rei intus conſcii ſumus, ac proinde res objectæ quæ affectus movent veriſſima ſunt bona quæ nobis requirenda ſunt ſi felicitatem conſequi velimus.

Explicabo in ultimo libro quo ſenſu res objectæ agant in corpus.

Sic plerumque ratiocinamur etiam incogitantes. Itaque, quia credimus ſenſationes noſtras eſſe in rebus objectis, vel ſaltem res objectas eâ pollere virtute quâ eas in nobis poſſint excitare, veluti bona noſtra habemus ea quæ infra nos ſubſidentia in corpora noſtra duntaxat ad ſummum poſſunt agere, & aliquos motus in fibris excitare, ſed quæ in mentes noſtras nunquam agere, nec in illis ullum voluptatis aut doloris ſenſum excitare queunt.

II. Deum ſolum eſſe no-

Certè, ſi mens noſtra in ſeipſam non agit occaſione eorum quæ in corpore geruntur, Deus ſolus eſt qui hac polleat virtute. Si mens ſibi ipſi voluptatem aut dolorem, ut veroſimile eſt, pro varietate motuum

tuum fibrarum corporis non creat, cùm ſæpius dolorem & voluptatem præter conſenſum ſentiat; ubi tanta vis eſt quæ haſce ſenſationes in ipſâ excitare poſſit, ſi Authorem naturæ excipias?

ſtrum verum bonum omniaque ſenſibilia non poſſe in nobis excitare voluptatem.

Solus Deus ſanè verum noſtrum bonum eſt. Ipſe ſolus iis omnibus voluptatibus nos perfundere poteſt quibus affici poſſumus, nec niſi per ſui cognitionem & amorem illas in nobis excitare decrevit: Voluptates quas cum motibus corporis noſtri conjunxit, ut ipſius conſervationi conſuleremus, exiguæ ſunt, debiles, breves; licèt ipſarum, tanta fuit vis peccati! mancipia facti ſimus. At verò voluptates puibus a ſe Electos in cœlis afficiet longè vividiores & perfectiores erunt. Deus enim nos eo conſilio condidit ut ipſum cognoſcamus & amemus. Cùm enim ordo naturæ poſtulet, ut quò majora ſunt bona, eò majori afficiamur voluptate, certè voluptas eorum qui Deo fruentur cæteras voluptates infinitis ſuperabit paraſangis, quippe qui ſuprà omnia longiſſimè emineat.

III. Errorum Epicureorum & Stoicorum origo.

Quod de noſtrorum circa bonum errorum causâ mox dictum eſt falſitatem opinionum Stoïcorum & Epicureorum de ſummo bono ſatis ſuperque demonſtrat. Illud Epicurei in voluptate conſtituebant. Quia verò voluptas in vitio æquè ac in virtute ſentitur, immo ſæpius in priori quam in poſteriori, ideo in omne voluptatum genus ruere habiti ſunt illi Philoſophi.

Hæc autem eſt prima ipſorum erroris cauſa. Falsò, ſcilicet, judicantes eſſe aliquid jucundi in rebus ſenſibilibus, aut ſaltem res objectas veras eſſe voluptatum quibus afficiebantur cauſas; ſenſu præterea quodam interno convicti voluptatem eſſe aliquid ſibi bonum, quamdiu ſaltem illâ potiebantur; in omnes affectus, ex quibus nihil incommodi percipere poterant prorumpere non dubitabant. At verò ſi ratione ritè uſi fuiſſent, voluptatem quæ ex rebus ſenſibilibus percipitur in hiſce rebus nec ut in ſuâ causâ, nec alio quovis modo eſſe poſſe comperiſſent; ac proinde bona ſenſibilia non poſſe eſſe bona reſpectu mentis noſtræ, & cætera quæ explicuimus.

Stoïci contrà, pro certo habentes voluptates ſenſibiles eſſe in ſolo corpore & in ſolius corporis uſum, mentémque ſuo peculiari & proprio potiri debere bono, beatitudinem in virtute ponebant. Jam autem hæc eſt ipſorum erroris origo.

Exiſtimabant ſcilicet voluptatem & dolorem ſenſibiles, vel quæ ex rebus ſenſibilibus ortum ducebant, non eſſe in mente ſed in corpore duntaxat. Et ex hoc falſo judicio tanquam ex indubitato axiomate falſas colligebant concluſiones, ut verbi gratiâ, dolorem non eſſe aliquid mali, voluptatem non eſſe aliquid boni, voluptates ſenſuum in ſe non eſſe bonas, ipſas eſſe communes hominibus & belluis, &c. Quamquam autem Epicurei & Stoïci in multis hallucinati ſunt, in nonnullis tamen a ratione non abluſerunt. Beatorum enim beatitudo in virtute omnibus numeris perfectâ, hæc eſt in cognitione & amore

Digitized by Google

Dei, & in voluptate ipſos nunquam deſerente tantùm conſiſtit.

Maneat igitur altâ mente repoſtum corpora externa nihil in ſe jucundi aut moleſti includere; ipſa non eſſe cauſas voluptatum noſtrarum, ipſáque a nobis non niſi immeritò timeri aut amari poſſe; Deum ſolum eſſe timendum & amandum; quippe qui ſolus nos punire aut remunerari, dolore aut voluptate afficere valeat, in Deo ſolo denique, & ex Deo ſolo nos ſperare poſſe voluptates in quas motu tam vehementi, tam naturali, támque legitimo propendemus.

CAPUT XVIII.

I. Senſus noſtros nos in errores injicere etiam circa res non ſenſibiles. II. Exemplum ex hominum commercio & conſuetudine mutuâ deductum. III. Ex habitu externo & ſenſibili judicium non eſſe ſtatuendum.

SEnſuum noſtrorum errores circa res ſenſibiles, ut circa lucem, colores, cæteráſque qualitates ſenſibiles fusè ſatis explicuimus. Jam videamus in quos errores iidem nos circa res non ſenſibiles, quæque ideo ipſorum non ſunt juriſdictionis, conjiciant, dum ſcilicet ab attentâ illarum rerum conſideratione nos deterrent, eò nos adducendo ut de illis rebus juxta ipſorum teſtimonium judicemus. Sed iſtud indiget explicatione.

I. *Senſus nos in errorem injicere etiam circa res non ſenſibiles.* Attentio & applicatio mentis ad ideas claras & diſtinctas quas de rebus habemus ita neceſſaria eſt ad cognoſcendam veram ipſarum naturam ut nihil ſit magis. Quemadmodum enim alicujus opificii pulchritudinem videre non poſſes, niſi oculos apertos in ipſum attentè defigeres, ita mens pleraque cum mutuis relationibus videre nequit, niſi ea attentiſſimè conſideret. Jam autem ab attentione ad ideas claras & diſtinctas nullâ aliâ re magis depellimur quàm ſenſibus noſtris, ac proinde nullâ aliâ re a veritate magis amovemur, & in errorem conjicimur.

Ut hæc a nobis concipiantur ſciendum eſt tres percipiendi rationes, quæ ſunt ſenſus, imaginatio, & intellectus purus, mentem æqualiter non tangere, atque ideo ipſam non æqualem attentionem præbere iis omnibus quæ harum ratiouum ope percipit, iis enim quibus vehementer afficitur valde, quibus leviter, parum attendit.

Quod verò per ſenſus percipit ipſam vehementer afficit, attentámque proinde præbet: quod per imaginationem cognoſcit ipſam leviùs attingit; quod denique per ſeipſam ſive extra ſenſus & imaginationem concipit ipſam vix excitat. Quis enim mentem leviſſimo dolore fortiùs moveri quàm

quàm attentâ circa rem vel graviſſimam meditatione non eſt expertus?

Hujúſce rei hæc eſt cauſa; ſenſus, ſcilicet, res veluti præſentes exhibent, imaginatio verò ut abſentes duntaxat. Jam autem ordo poſtulat ut ex multis bonis aut multis malis menti objectis præſentia illam moveant magis & ſiſtant quàm abſentia; mentem enim citò determinari hac in re opus eſt. Sic punctiunculæ attentior eſt quàm ſublimibus ſpeculationibus: voluptates etiam & dolores hujúſce ſæculi ipſam vehementiùs percellunt quàm dolores infandi & voluptates infinitæ æternitatis.

Senſus igitur mentem rebus quas ipſi offerunt ſummopere applicant. Cùm autem finita ſit, nec multa ſimul poſſit liquidò percipere, id quod intellectus ipſi repræſentat non poteſt clarè percipere dum ſenſus ipſi aliquid conſiderandum objiciunt; Ideas igitur claras & diſtinctas intellectûs, quæ ad rerum veritatem aſſequendam idoneæ ſunt, prætermittit, ut unicè attendat ideis ſenſuum confuſis, quæ illam vehementer movent, ipſque res, non ut in ſe ſunt, ſed duntaxat ut ſunt reſpectu corporis repræſentant.

II. Exemplum ex mutuis hominum colloquiis deductum.

Si, exempli gratiâ, quis ad veritatem quandam explicandam ſe accingat; voce utatur, ſenſáque ſua ac internas mentis cogitationes motibus & modis ſenſibilibus exprimat neceſſe eſt. Mens autem multa eodem tempore diſtinctè concipere nequit. Unde fit ut iis quæ ſenſuum ope ad ipſam deveniunt attentiſſima vix rationes ſibi propoſitas expendat. Sed voluptati ſenſibili quam ex numeroſâ periodorum concinnitate, ex mutuâ inter geſtus & res voce prolatas convenientiâ, ex oris elegantiâ & liberalitate, ex formâ denique externâ & habitu loquentis percipit, tota penè adhæret. Interea tamen re auditâ judicare ſatagit: ſic fert mos. Unde fit ut judicia pro diverſis ſenſuum impreſſionibus diverſa pariter futura ſint.

Si, verbi gratiâ, orator mentem ſuam expeditè expromat, ſi periodos numeroſè componat, ſi in ore liberalitatem quandam & ingenii acumen ferat, ſi claro ſanguine oriundus, ſi magno incedat comitatu, ſi verbis gravitatem quandam & authoritatem conciliet; ſi cuncti ſileant, attentíſque auribus adſtent, ſi exiſtimatione clareat, atque ingeniorum primi ordinis conſuetudine utatur, ſi denique eò felicitatis pervenerit ut ſibi favorem exiſtimationémque captet, Tum quæcunque dicet rectiſſimè dicet. Quid plura? ipſius etiam focale aut ornamenta in genere nonnihil probabunt.

At verò ſi iis non ſit ornatus dotibus, demonſtret quantùm voluerit, nil tamen probabit; præſtantiſſima quæque proferat, ne auſcultabitur quidem. Attentione ſolis rebus ſenſibilibus defixâ, auditor ad hominis tam incompoſiti conſpectum nauſeâ penè commotus, & in id unum incumbens, mentem ab ipſius cogitatis avertet. Cæſitium illud ſordidum & rugoſum oratori ipſiúſque dictis contemptum apud omnes pariet, ipſiúſque habitus Philoſophum cogitabundum redolens eò impellet auditores,

Digitized by Google

tores ut ſublimes veritates plebeculæ captum ſuperantes deliriorum & ineptiarum loco habeantur.

Hæc ſunt hominum judicia, oculi & aures, non ratio, de rerum veritate judicant, ubi tamen ſola ratio judicium ferre poteſt; Quia, nempe, ſolis ſenſibilibus & jucundis modis attenti ad veritatem adipiſcendam ſedulam ſeriámque vix unquam conferunt operam.

III. *Habitui externo & jucundo non fidendum eſſe.* De rebus tamen judicare ex externâ ſpecie, veritatémque adſpernari, quia iis non inſtructa eſt ornamentis quæ nos juvant, quid ab æquitate magis abludit. Philoſophos viróſque cordatos pudeat háſce jucundas agendi dicendique rationes potiuſquàm veritatem ipſam exquirere, & vanum verborum ſonum rerum ſoliditati anteponere; ſolum vulgus indoctum, aut ii quibus mens eſt tota carnea & animalis, numeroſis periodis, figuríſque & motibus quæ affectus excitent, capiantur:

Omnia enim ſtolidi magis admirantur amántque
Inverſis quæ ſub verbis latitantia cernunt,
Veráque conſtituunt, quæ bellè tangere poſſunt
Aures, & lepido quæ ſunt fucata ſonore.

At viri ſapientes adverſus vim malignam, fortéſque iſtorum ſenſibilium modorum illecebras ſeſe præmuniunt. Senſus quidem ipſis ut cæteris hominibus, quippe qui etiam homines ſunt, nonnunquam fucum faciunt; ſed ipſorum teſtimonium generosè deſpiciunt. Illuſtre illud judicum Areopagi æmulantes exemplum, qui iſtis pellacibus verbis, figuríſque fallacibus cauſidicos uti vetabant; ipſóſque nunquam niſi in loco tenebricoſo audiebant; ne verborum & geſtuum venuſtas veritati pallium obduceret, ipſóſque a rerum ſoliditate deterreret.

CAPUT XIX.

Duo alia exempla. I. Prius de erroribus circa naturam corporum. II. Poſterius de erroribus circa qualitates eorundem corporum.

INnumeros errores ab intentâ mentis applicatione ad ea quæ ſenſuum ope percipit, & a negligentia in quâ verſatur circa res ipſi ab intellectu propoſitas, tanquam a primâ cauſâ manere modo demonſtratum eſt. Hujúſce rei exemplum non adſpernandum ex mutuo hominum commercio & conſuetudine depromptum & ad Ethicam faciens tradidimus. En tibi alia ex rerum naturâ deducta, quæ in Phyſica obſervare neceſſe eſt.

Inter

Inter errores illos quos in Phyſicâ admittimus non poſtremus eſt ille quo plus ſubſtantiæ corporibus quæ ſenſus feriunt, quàm iis quæ vix ſub ſenſum cadunt ineſſe imaginamur. Plerique exiſtimant in auro & in plumbo plus eſſe materiæ quàm in aëre & in aquâ. Et ipſi pueri qui aëris effectus ſenſibus non deprehenderunt, illum nihil habere ſoliditatis autumant. *I. Errores circa naturam corporum.*

Aurum & plumbum ſunt graviſſima & duriſſima corpora, ſenſúſque maximè feriunt, aqua verò & aër vix ſub ſenſus cadunt. Hinc concludunt priora longè plus habere ſubſtantiæ quàm poſteriora. De rerum veritate judicant per impreſſionem ſenſuum quæ nos nunquam non decipit; dum ideas claras & diſtinctas mentis, quibus nunquam fallimur, negligunt; quia ſcilicet id quod ſenſibus percipitur nos afficit & applicat, quod intellectu ſoporem creat.

Hæc falſa judicia pertinent ad ſubſtantiam corporum, adſunt & circa qualitates eorundem corporum.

Homines ut plurimùm ita ſunt comparati ut res objectas quæ in ipſis ſenſationes jucundiores excitant perfectiores cæteris judicent & puriores; quâ in re conſiſtat materiæ perfectio & puritas neſcii, nedum ſolliciti.

Aiunt, exempli gratiâ, lutum eſſe impurum, aquam verò limpidam eſſe puriſſimam. Verùm ſecus ſentirent cameli aquâ lutosâ gaudentes, & animalia quæ in luto degunt. Belluæ ſunt, fateor; ſed homines qui viſcera ruſticulæ avis, & muſtelæ majoris excrementa amant, non cenſent quicquam in iis eſſe impuri, quamvis id de cæterorum animalium excrementis dicant. Moſchus denique & electrum apud omnes magno habentur pretio, quamvis nihil aliud eſſe præter excrementa exiſtimentur. *II. Errores circa ipſorum qualitates & perfectionem.*

Non aliter certè judicamus de perfectione & puritate materiæ quàm ex ejus ad ſenſus noſtros relatione; cùm autem ſenſus diverſi ſint in omnibus hominibus, ut fusè explicatum eſt, diverſa admodum pariter eſſe debent judicia de perfectione aut puritate materiæ. Libri itaque qui quotidie ſcribuntur de perfectionibus imaginariis quas nonnullis corporibus tribuunt, non poſſunt quin ſtupendâ errorum farragine ſcateant; cùm ipſorum ratiocinia falſis, confuſis, & incertis ſenſuum ideis nitantur.

Philoſophi non debent affirmare materiam eſſe *puram* aut *impuram*, niſi priùs quid per voces illas, *purum* & *impurum*, intelligant certò & accuratè teneant. Res enim eloqui, nec eas intelligere, hoc eſt, ideas non habere diſtinctas quæ vocibus reſpondeant, turpe eſt. Quod ſi utrique hoc vocabulo ideas claras & diſtinctas alligaſſent, id quod purum dictitant ſæpe impuriſſimum eſſe, quod verò ipſis impurum videtur puriſſimum tamen eſſe deprehenderent.

Si, exempli gratiâ, decernerent materiam illam eſſe puriſſimam & perfectiſſimam cujus partes ſunt tenuiores & ad motum aptiores, aurum, argen-

argentum, margaritæ eſſent corpora admodum imperfecta, aër verò & igni corpora perfectiſſima, caro corruptioni propinqua & malè olens ad perfectionem tenderet. Et fœtens cadaver perfectius eſſet carne integrâ.

Quòd ſi, vice verſâ ſtatuerent corpora illa eſſe omnium perfectiſſima, quorum partes ſunt craſſiores, ſolidiores, motúque difficiliores, terra eſſet auro perfectior, atque aër & ignis corpora eſſent omnium imperfectiſſima.

Quòd ſi quis vocibus *puri & perfecti* ideas diſtinctas de quibus verba feci alligare recuſet, alias poteſt ſubſtituere voces, ſed ſi háſce voces ſolis notionibus ſenſibilibus definire velit, omnia perpetuò confundet, quia ſignificatio vocum quibus exprimuntur nunquam erit determinata. Omnes homines, ut id jam probavimus, varias de iiſdem rebus objectis habent ſenſationes : Ergo eæ res objectæ ex ſenſationibus quas in nobis excitant judicari non debent, niſi quis obſcuritate & confuſione gaudeat.

Sed, ut penitiùs rem introſpiciamus, nulla certè datur materia cæteris materiæ portionibus perfectior, ne cœlorum quidem materia. Cujuſlibet materiæ tota aptitudo in eo mihi videtur conſtere, quòd varios motus variáſque figuras poſſit recipere; Jam autem ipſius motus & figuræ ſint regulares, aut anomalæ, id ipſi perinde eſt. Solem eſſe perfectiorem aut lucidiorem luto, formáſque illas egregias, quas nobis animi gratiâ pingunt fabulæ & carmina, cadaveribus eſſe præſtantiores non comperimus. Id a ſenſibus noſtris fallacibus accepimus : Nec eſt quòd quis hîc quicquam obganniat; Cuilibet enim ad rationes ſuprà allatas attento cavillationes & exclamationes omnes ridiculæ & frigidiuſculæ proculdubio videbuntur.

Qui ſentiunt tantùm, nec aliâ ratione res percipere aſſueverunt, ſolem eſſe luce plenum exiſtimant; Qui verò ſentiunt ſimul & ratiocinantur, aliter cenſent : dummodo ſaltem judicium ſagacitate ſuâ ſentiendi facultatem æquet. Sententiam haud dubiè mutarent qui ſenſibus pertinaciùs adhærent, ſi ſuprà dicta ſeriò meditarentur. Verùm erroribus ſenſuum nimis indulgent, ipſorum ſervitio jamdudum aſſuefacti mentis ſuæ obliti ſunt, ita ut omnes perfectiones quas in corporibus videre ſibi videntur ab ipſâ pendere non attendant.

Nec verò hujúſce commatis homines adorimur, laudent aut vituperent, id nobis perinde eſt, auſcultare recuſant, quî igitur poſſent judicare? ſat erit nobis ſi veritatis cauſam agamus, nobiſque illorum conſiemus approbationem qui in id ſeriò incumbunt, ut ab erroribus ſenſuum ſeſe expediant, & luminibus mentis rectè utantur. Hos enixè rogamus ut hæc noſtra cogitata attentè, quantùm in iis erit, meditentur, ac poſteà judicent. Damnent, probent, ipſis ut judicibus litem relinquimus; Quippe meditatione ſuâ eò devenerunt ut ſummum jus in cogitata noſtra ipſis denegari meritò non poſſit.

CAPUT

CAPUT XX.

Hujúſce primi Libri concluſio. I. Senſus nobis tantùm conceſſos fuiſſe in uſum corporis noſtri. II. Ipſorum teſtimonio diffidendum eſſe. Illum non parum promoviſſe, qui ritè atque opportunè dubitare didicit.

ERrores generales in quos ſenſus noſtri, ſive circa res ſenſibiles, ſive circa res quæ ſolo intellectu percipiuntur, nos conjiciunt ſatis clarè, ni fallor, aperuimus. Qui ſuprà dictis tantillùm attendet, nullum, ut puto, admittet errorem cujus cauſam facilè non deprehendat.

I. Senſus nobis duntaxat conceſſos fuiſſe in uſum corporis noſtri.

Vidimus præterea ſenſus noſtros nos tutiſſimè & accuratiſſimè docere analogias ſive convenientias omnium corporum cum noſtro; quamquam, ut id etiam vidimus, eorum ope non poſſumus doceri quid hæc corpora ſint in ſemetipſis. Diximus etiam illum ſuis malè uti ſenſibus qui eos ad alios convertit uſus quàm ad valetudinis & vitæ conſervationem; adeo ut ipſos prorſus adſpernari debeat, quum ſibi in mentem imperium arrogant. Id primum & præcipuum eſt quod ex primo hoc libro retineri velim. Ut ſcilicet altè imbibamus ſenſus noſtros nobis in eum duntaxat uſum eſſe conceſſos ut vitam noſtram conſervemus. Iſtud nobis radicitùs inhæreat, ut deinceps ſi ignorantiam noſtram velimus excutere, ad alia confugiamus auxilia.

II. Senſuum teſtimonio diffidendum eſſe.

Quòd ſi nonnulli ſint, ut erunt ſanè, & quidem æquo plures quos ſuprà dicta non potuerint convincere veritatis harumce propoſitionum, id ſaltem ab iis impetrare liceat ut duntaxat ſenſibus ſuis aliquantum diffidere diſcant; ſi ipſorum teſtimonium falſitatis & fallaciæ omnino arguere non ſuſtineant, de iſtorum tamen teſtimoniorum veritate dubitare non recuſent.

Quid? Quæ jam dicta ſunt nonne ſatis habent momenti ut ſuſpicionem ſcrupulumque viris non obeſæ naris injiciant, ipſóſque proinde eò adducant, ut libertate ſuâ rectiùs quàm antea uſi ſunt nunc uti recordentur? certè ſi ſemel de ſenſuum teſtimonio dubitare non reformident, aſſenſum faciliùs cohibebunt, erroréſque quibus hactenus obnoxii fuerant minori negotio in poſterum vitabunt, dummodo imprimis canonis initio traditi memores ſint. Hic eſt. *Ne aſſenſum plenum unquam præbeas niſi propoſitionibus evidentiſſimè veris, & quibus aſſenſum tuum non potes denegare, quin certò agnoſcas te perperam uſurum libertate tuâ ſi deneges.*

III. Illum non parum pro-

Porrò ne quis mediocriter ſe promoviſſe putet ſi ſolùm dubitare didicerit. Dubitare cum judicio & ratione, ita me Deus amet, non

moviſſe qui riſè & opportunè dubitare didicit.

leve eſt. Etenim ut rem ingenuè fatear, variæ ſunt dubitandi rationes. Nonnulli feroci & abrupto, alii cæco & maligno impetu ducti; alii denique per inconſtantiam quandam, & quia tantùm ſic libuit, dubitant. Sed ſunt etiam qui ex prudenti diffidentiâ, & ſapienti quâdam judicii ſagacitate dubitant. Academici & Athei priori dubitant ratione; Veri Philoſophi poſteriori. Prior dubitatio eſt dubitatio quædam caliginoſa quæ lucem non affert, ſed fugat potiùs. Poſterior dubitatio ex luce oritur, lucémque affert viciſſim.

Qui priori tantùm ratione dubitant ingenioſè dubitare neſciunt. Rident dum Carteſium legunt in primâ Meditatione Metaphyſicâ docentem dubitandi methodum. Sat enim ſe habere credunt ſi pro lubitu dubitent; ſi in genere profiteantur naturam noſtram eſſe infirmam, mentem noſtram plerumque cæcutire; præjudicia eſſe abdicanda, & cætera hujúſcemodi. Hæc ſufficere arbitrantur ut ſenſibus non ampliùs decipiantur, atque ut omnino non errent. At verò quid promoves ſi, dum fateris mentem eſſe debilem ipſam non moneas debilitatis ſuæ? quid ſi ipſam errori obnoxiam eſſe agnoſcas, niſi quinam ſint ejus errores aperias. Id a nobis prælibatum fuiſſe in hoc primo Libro arbitramur, dum naturam & errores ſenſuum explicuimus. Jam ut in hoc Secundo pergamus, naturam & errores imaginationis exponere propoſitum eſt.

D E

Digitized by Google

DE

INQUISITIONE VERITATIS.

LIBER SECUNDUS.

DE IMAGINATIONE.

PARS PRIOR.

CAPUT PRIMUM.

I. Idea generalis imaginationis. II. Ipſam duas in ſe includere facultates, alteram activam, alteram paſſivam. III. Cauſa generalis mutationum quæ fiunt in imaginatione hominum, & fundamentum hujuſce ſecundi Libri.

IN Libro præcedenti de ſenſibus actum eſt, ipſorum naturam necnon legitimum uſum explicare conati ſumus, potiores & generaliores errores in quos ipſorum ductu labimur patefecimus, ipſorum facultates ita circumſcripſimus ut qui illos in ſuis limitibus continuerit omnia ab iis ſperare, nihil formidare debeat. In hoc ſecundo Libro de Imaginatione agemus. Id poſtulat ordo: tanta enim eſt inter ſenſus & imaginationem relatio & convenientia, ut ſeparari non debeant. Deinceps etiam patebit háſce duas facultates non aliter inter ſe differre quàm gradibus.

 Hoc

Digitized by Google

Hoc ordine procedet Secundus hicce Liber. In tres partes diſtribuitur. In primâ cauſæ Phyſicæ inordinationis & errorum imaginationis explicantur. In ſecundâ cauſas illas ad errores generaliores imaginationis applicamus. Ibi etiam de iſtorum errorum cauſis loquimur quæ Ethicæ ſeu Morales dici poſſunt. In tertiâ agimus de contagioſâ imaginationum fortium ſive vividarum communicatione.

Quæ hoc tractatu agitabuntur erunt quidem magis vulgata quàm quæ inter explicandos ſenſuum errores dicta ſunt, non eſt tamen quòd ea quis minùs utilia ducat. Viri quidem perſpicaces & eruditi haud ignorant errores & ipſas errorum cauſas de quibus hîc agitur; verùm pauci reperiuntur qui ad ea attendant. Omnes erudire non ſatago, indoctos ſolos edocere geſtio; cæteros commoneſacere ſatis habeo; quin memetipſum hîc potiùs inſtituere & commoneſacere conor.

I. *Idea generalis imaginationis.*

In ſuperiori Libro diximus organa ſenſuum noſtrorum tenuibus fibris conſtare quæ ab uno extremo ad cutem terminantur, ab altero ad mediam uſque cerebri partem perducuntur. Jam autem fibræ illæ bifariam poſſunt moveri. Motus enim oriri poteſt vel ab extremis fibrarum quæ ſunt in extremis corporis partibus. Cùm agitatio fibrarum illarum non poſſit ad cerebrum uſque pervenire, quin mens protinus aliquid percipiat; ſi agitatio oriatur ex impreſſione rerum objectarum in ſuperficiem externam fibrarum nervorum noſtrorum, & cerebrum pertingat, tum mens ſentit * & judicat id quod ſentit extrinſecus poſitum eſſe, hoc eſt, rem objectam ut præſentem percipit. Sed ſi fibræ internæ tantùm agitentur ſpirituum animalium curſu, aut alio quopiam modo, tum mens imaginatur, judicátque id quod imaginatur non eſſe extra ſed intra cerebrum, hoc eſt, rem ut abſentem percipit, atque illud eſt diſcrimen quod intercedit inter ſentire & imaginari.

* Judicio naturali de quo multoties actum eſt in Libro præcedenti.

Verùm obſervandum eſt fibras cerebri multò vehementiùs agitari rerum objectarum impreſſione quàm ſpirituum animalium concurſu; nec aliam ob cauſam rebus externis, quas veluti præſentes, ac proinde ad id idoneas ut in ſe excitent voluptatem aut dolorem, multò magis afficitur quàm ſpirituum animalium concurſu. In iis tamen quorum ſpiritus animales ob jejunia, vigilias, ſebrim ardentiorem, ſive quamlibet aliam cauſam ſunt concitatiſſimi quandoque contingit, ut ſpiritus illi fibras internas cerebri non minori vehementiâ moveant quàm res externæ ſolent; adeo ut homines ſic affecti id ſentiant quod tantùm imaginari deberent, ac res ob oculos ſe habere putent quæ ſunt tantùm in imaginatione ſuâ. Ex quo id quod modo dixi liquidò patet. Senſus ſcilicet, & imaginationem non aliter quàm gradibus inter ſe differre circa ea quæ in corpore aguntur.

Sed ut idea imaginationis diſtinctior & ſpecialior præbeatur tenendum eſt, quotieſcunque aliquid immutatur in illâ cerebri parte in quam nervi coëunt, toties etiam mentem aliquam pati immutationem. Hoc eſt, ut explicuimus, ſi in illâ parte motus quidam excitetur qui ordinem

Digitized by Google

dinem fibrarum interturbet, nova etiam fit in mente perceptio, aliquid novi ſentit aut imaginatur, ita ut mens nihil novi unquam ſentire aut imaginari queat, niſi aliqua in fibris ejuſdem cerebri partis fiat immutatio.

Facultas itaque imaginandi ſeu imaginatio conſiſtit in ſolâ facultate quam mens habet ſibi efformandi imagines rerum objectarum, afferendo mutationem aliquam in fibris hujúſce partis cerebri, quæ dici poteſt pars *præcipua*, tum quia omnibus corporis noſtri partibus reſpondet, tum etiam quia mens noſtra ibi immediatè, ſi fas ſit ita loqui, ſita eſt.

Hinc non obſcurè liquet facultatem illam, quâ mens imagines rerum ſibi efformare poteſt, duo in ſe includere. Alterum quod ab ipsâ mente pendet, alterum quod pendet a corpore. Prius eſt actio & imperium voluntatis. Poſterius eſt obſequium ſpirituum animalium qui háſce imagines inſculpunt, & fibrarum cerebri quibus iſtæ imagines imprimi debent. Hâc autem in tractatione id utrumque *imaginationis* voce indifferenter deſignatur, nec affertur diſtinctio imaginationis *activæ*, aut *paſſivæ*. Ex materiâ ſubjectâ enim facilè comperias de utrâ fiat ſermo, an de *activâ* mentis *imaginatione*, an de *paſſivâ* corporis *imaginatione*. *II. Duæ facultates in imaginatione, altera activa, altera paſſiva.*

Nec decidimus ſpeciatim quænam ſit illa pars præcipua cujus meminimus ſuprà. Primò quia id inutile ſatis ducimus. Secundò quia res eſt per quàm incerta. Tertiò denique hâc in re tacere ſatius exiſtimamus, cujus veritas hîc nequit demonſtrari aliis, licèt apud nos conſtaret quænam ſit illa pars præcipua.

Jam igitur, ut placet Williſio, in duobus corpuſculis, quæ *corpora ſtriata* nuncupat, reſideat ſenſus communis; ſinus cerebri conſervent ſpecies memoriæ; & corpus *calloſum* ſit ſedes imaginationis, ſive, ut vult Fernelius, in piâ matre quæ cerebri ſubſtantiam involvit; ſive in glandulâ *Pineali* viri clar. Carteſii, ſive in aliâ quapiam parte nobis hactenus incognitâ; res non me valde anxium habet, dummodo ſit quædam pars præcipua, id ſufficiet; immo id perneceſſarium eſt. Syſtema etiam Carteſii, quoad ipſius ſubſtantiam, ſubſiſtere debet. Quippe licèt hallucinatus fuiſſet cùm aſſeruit glandulæ Pineali mentem immediatè adhærere, id non obſtat quominùs ipſius ſyſtema, quoad rem ipſam, infractum ſubſiſtat, ex illo enim percipies omnem utilitatem quam percipere potes ex vero, ut in hominis cognitione progreſſum facias.

Cùm igitur imaginatio conſiſtat in ſolâ virtute quâ mens ſibi imagines rerum efformare poteſt, eas imprimendo, ut ita loquar, fibris cerebri, certè quò veſtigia ſpirituum animalium, quæ ſunt veluti imaginum illarum lineamenta, erunt diſtinctiora & grandiora, eò fortiùs & diſtinctiùs mens res illas imaginabitur; quemadmodum autem lati- *III. Cauſa generalis mutationum quæ fiunt in imagina-*

tione; & fundamentum hujuſce ſecundi Libri.

latitudo, profunditas, & diſtinctio alicujus ſculptilis operis pendet a vi actionis cœli in cuprum, & a tractabilitate cupri, ita altitudo & diſtinctio veſtigiorum imaginationis a vi ſpirituum animalium & à conſtitutione fibrarum cerebri pendet, atque illa varietas quæ in hiſce duobus deprehenditur, tantæ differentiæ, quæ exſtat inter hominum ingenia, cauſa eſt.

Ex his enim ratio facilè reddi poteſt varietatis quæ in hominum ingeniis reperitur, hinc ſcilicet ubertate, & inopiâ, agitatione & tarditate, craſſitudine & tenuitate ſpirituum animalium; illinc exilitate & denſitate, humiditate & ſiccitate, flexibilitate aut inflexibilitate fibrarum cerebri; & denique analogiâ ſeu convenientiâ ſpirituum animalium cum hiſce fibris, nec extra rem foret ſi unuſquiſque primò varias illas combinationes imaginari conaretur, illáſque deinde differentiis quæ inter ingenia deprehenduntur adaptaret. Re verâ nonne utilius, immo jucundius foret ingenio ſuo uti, illúdque ad veritatis indagationem informare & aſſueſacere, quàm illud corruptioni quæ ex otio contrahitur, permittere, ut fit cùm rebus jam concoctis & expeditis duntaxat attendit. Huc accedit quòd in ingeniorum differentiis quædam reperiuntur tam ſubtilia támque imperveſtigabilia, ut dum ea quandoque potes per te ſentire & aſſequi, eadem tamen aliis repræſentare & exhibere nequeas.

Verùm, ut hæc diſcrimina quæ ſunt inter hominum ingenia, quantùm quidem fieri poterit, explicentur, utque unuſquiſque in ſuomet ingenio faciliùs deprehendere queat cauſam mutationum quas identidem animadvertit; hìc cauſas mutationum quæ fiunt in ſpiritibus animalibus, & in fibris cerebri in genere examinare operæ pretium videtur, hoc pacto omnes imaginationis mutationes etiam comperientur.

Homo ſibi ſimilis non diu perſtat: propriæ inconſtantiæ quiſque apud ſe conſcius eſt, circa eandem rem mox hoc, mox illud fertur judicium. Quid plura? hominis vita in perpetuâ ſanguinis circulatione, & in aliâ cogitationum & deſideriorum circulatione duntaxat conſiſtit, nec putem tempus utiliùs poſſe collocari quàm in diſquiſitione cauſarum ejuſmodi mutationum quæ fiunt in nobis. Hoc pacto enim noſtrî cognitionem poſſumus adipiſci.

CAPUT

CAPUT II.

I. De ſpiritibus animalibus, & mutationibus quibus in genere obnoxii ſunt. II. Chylum ad cor tranſire, atque in ſpiritibus mutationem adferre. III. Vinum idem efficere.

NEmo eſt qui diffiteatur ſpiritus animales nihil aliud eſſe præter partes ſubtiliſſimas & velociſſimas ſanguinis, qui ſubtilitatem & agitationem præcipuè acquirit fermentatione quam in corde recipit, & motu violento muſculorum quibus hæc pars conſtat: hóſce ſpiritus cum reliquo ſanguine per arterias in cerebrum uſque deduci; ibique a ſanguine ſeparari ope partium quarundam in hunc uſum comparatarum, de quibus nondum ſatis conſtat. *I. De ſpiritibus animalibus, & mutationibus eorum.*

Ex his illa ſunt quæ colligo; ſi ſanguis ſit ſubtiliſſimus, major erit ſpirituum animalium copia, ſi ſit craſſus, minor; ſi ſanguis conſtet partibus quæ facilè inflammari poſſint in corde, & ad motum aptiſſimæ ſint, ſpiritus qui in cerebro erunt vehementer incaleſcent & agitabuntur: quòd ſi contrà ſanguis non ſatis fermentetur in corde, ſpiritus animales languidi erunt & inertes, ac denique juxta ſoliditatem partium ſanguinis, ſpiritus animales erunt ſolidiores aut minùs ſolidi, ac ideo velociùs aut tardiùs movebuntur. Sed hæc, ut pro veris habeantur, fuſiùs explicari ac exemplis & experimentis indubitatis illuſtrari debent.

Priſcorum auctoritas quorundam ingenio non modò fucum fecit, ſed eos excæcavit etiam. Non pauci enim adhuc reperiuntur tantâ in veteres opiniones veneratione ducti, aut forſan adeo pervicaces, ut ea videre recuſent quæ haud dubiè non inficiarentur, ſi tantummodò oculos aperire dignarentur. Quotidie videas viros vaſtâ ſuâ lectione & eruditione ſpectatos ſatis, qui libros componere, mutuáſque publicè diſceptationes habere audeant adversùs viſibilia & palpabilia circulationis ſanguinis, ponderis & virtutis elaſticæ aëris, aliorúmque ſimilium experimenta. Experimentum illud cujus noſtro ſæculo Author nobis fuit vir clariſſimus Pecquet, quo etiam hoc loco utemur, ideo tantùm non arridet quòd naſcendo canitiem, cujus magna ſemper fuit reverentia, præ ſe non tulerit: Eo nihilominùs, idque non invidentibus viris cordatis, utemur. *II. Chylum ad cor tranſire & in ſpiritibus mutationem adferre.*

Ex illo experimento conſtat chylum non ſtatim e viſceribus ad jecur per venas *meſaraïcas* tranſire, ut ſomniant veteres; ſed illum chylum ex inteſtinis in venas lacteas, ac deinceps in quædam receptacula tranſire, quò venæ illæ coëunt: hinc per canalem ſive ductum thoracicum per-

ver-

Digitized by Google

vertebras dorſi aſcendere, & ſeſe commiſcere cum ſanguine in vena *axillari*, quæ ingreditur truncum ſuperiorem venæ cavæ; ubi commixtus cum ſanguine ad cor rectà tendit.

Ex hoc experimento concludere eſt; cùm ſanguis chylo admixtus ab alio ſanguine, qui jam multoties per cor circulaſſet, ſit valdè diverſus, ſpiritus animales qui nihil aliud ſunt præter ſubtiliſſimas ipſius partes fore etiam valde diverſos in jejunis & in iis qui modò alimentum ſumpſiſſent. Præterea, cùm innumera ſint ciborum & potionum genera, atque ii etiam qui iſtis utuntur ſint temperamento variè conſtituto, duo homines qui ſimul eidem menſæ accubuerunt, ſtatim poſt cœnam in facultate imaginandi tantam ſentire debent varietatem, ut eam vix poſſis deſcribere.

Fateor equidem eos qui proſperâ utuntur valetudine ita concoquere cibos, ut chylus ad cor tranſiens nec augeat nec minuat calorem; ita ut ſanguis eâdem facilitate fermentetur ac ſi ſolus nec mixtus ingreſſus fuiſſet; unde fit ut ſpiritus animales, & proinde facultas imaginandi vix ullam patiantur immutationem. Senes verò & infirmi remotis menſis in ſe percipiunt maximas immutationes, ſopiuntur plerunque: aut ſaltem ipſorum imaginatio vivacitate & promptitudine deſtituta langueſcit: nil diſtinctè percipiunt, nec ad rem ullam animum appellere queunt, alio prorſus denique modo ac antea conſtituti ſunt.

III. *Vinum idem efficere.* Sed ut id etiam ſani & robuſti manifeſtò experiantur, meminerint quid in ipſis factum fuerit, quum copioſiùs ſolito vinum potârunt, vel cùm in uno convivio nil niſi vinum, in altero verò aquam tantùm bibent. Certè niſi omnino ſint ſtupidi, aut niſi corpus habeant modo prorſus inſolito conſtitutum, ſtatim aut hilaritate, aut ſopore, aut alio quovis novo modo ſe habebunt.

Vinum eſt adeò ſpirituoſum, ut ſpiritibus animalibus ferè jam formatis unicè veluti conſtet; verùm ſpiritus illi æquo ſunt luxurioſiores, jugum voluntatis ob ſoliditatem & agitationem vehementem, non facilè ſubeunt. In iis itaque qui viribus & vigore præ cæteris pollent, imaginationi & cæteris corporis partibus plus affert inordinationis quàm cæteri cibi potúſque: *Vinum luctator doloſus eſt*, inquit. Plautus, atque in ingenio multa efficit ab iis quæ deſcribit Horatius non longè diverſa:

Quid non ebrietas deſignat? operta recludit:
Spes jubet eſſe ratas: in prælia trudit inermem:
Sollicitis animis onus eximit: addocet artes.
Fœcundi calices quem non fecere diſertum?
Contractâ quem non in paupertate ſolutum?

Præcipuorum effectuum quæ ex mixtione chyli cum ſanguine in ſpiritibus animalibus deinde in cerebro & in ipſâ mente oriuntur rationem reddere non ita difficile eſt. Cur, exempli gratiâ, vinum exhila-

ret;

Digitized by Google

ret; cur moderatè ſumptum ingenium exacuat; cur illud hebetet cùm immoderatè & frequentiùs ſumitur. Cur poſt epulas ſopor corpus invadat, & multa id genus, quibus cauſæ ridiculæ affingi ſolent. Sed præter quàm quòd non datur hic Phyſicæ ſyſtema, tradenda eſſet idea anatomiæ cerebri, vel iiſdem quibus uſus eſt Carteſius in ſuo Tractatu de *Homine* hypotheſibus uti oporteret; alioqui mentem ſuam hâc in re nemo aperire poteſt. At verò ſi quis attentè legat tractatum illum de *Homine* Domini Carteſii, non dubito quin ſuam in hiſce philomathiam abunde expleat, quippe hic Author iſthæc omnia explicat, vel ſaltem ea ſatis patefacit, ut quilibet ipſius dogmatibus jam imbutus per ſe rem poſſit intelligere, ſi modò meditetur.

CAPUT III.

Aërem quem ſpiramus aliquam etiam in ſpiritibus immutationem afferre.

SEcunda cauſa generalis mutationum quæ in ſpiritibus animalibus fiunt, eſt aër quem ſpiramus. Quamvis enim impreſſiones ejus impreſſionibus chyli ſint tardiores & leviores, paulatim tamen id efficit, quod ſucci ciborum brevi efficiunt. Aër ille e ramis tracheæ arteriæ in ramos arteriæ * venoſæ ingreditur. Hinc cum reliquo ſanguine in corde miſcetur & fermentatur, & pro ipſius & ſanguinis diatheſi peculiari, ſpiritus animales atque ideo facultatem imaginandi valdè immutat.

*Vena eſt pulmonis.

Non me latet quoſdam negare aërem cum ſanguine in pulmonibus & in corde miſceri, quia nempe in tracheæ arteriæ & arteriæ venoſæ ramis meatus ſive poros, per quos aër poſſit tranſire, oculis deprehendere nequeunt. Sed verò ſenſus non debent limites figere menti. Mens res ſenſibus imperceptas poteſt percipere, atque acie ſuâ multa attingere, quæ ipſis ſeſe ſurripiunt, aliquas ſanguinis partes e ramis arteriæ * venoſæ in ramos arteriæ tracheæ perpetuò tranſmeare nemo eſt qui inficietur, ut halitus, odor, & humiditas ſatis ſupérque id probant, hujus tamen communicationis meatus oculos fugiunt. Quidni igitur partes ſubtiliores aëris e ramis tracheæ arteriæ in arteriam venoſam tranſire poſſent, licèt meatus illi oculos non feriant? Denique longè plures humores per poros imperceptos arteriarum & cutis tranſpirant, quàm per cæteros corporis meatus exeunt. Et pori metallorum ſolidiorum quantumvis anguſti, quibuſdam tamen corporibus exiguis quidem tranſitum permittunt, alioqui præcluderentur illi pori.

* Arteria eſt pulmonis.

Partes quidem aëris craſſæ & ramoſæ per poros corporis ordinarios tranſire-

Digitized by Google

ſire nequeunt, & aqua ipſa, licet craſſiſſima, per certos tamen ſe ſe inſinuat poros in quibus aër ſubſiſtere coactus fuit. Verùm hic de partibus illis aëris craſſis & ramoſis non agitur, nihil, ut puto, ad fermentationem conferunt. De partibus tenuiſſimis, rigidis, acribus, in quibus nulli aut pauci ſaltem ſunt rami quibus implicentur, duntaxat agitur, quippe quæ ſanguinis fermentationi ſint aptiores.

Authore mihi Sylvio poſſem tamen aſſerere aërem etiam craſſiſſimum e tracheâ arteriâ in cor tranſire; Ipſe enim dicit ſe id Domini Swammerdam induſtriâ expertum fuiſſe, plus enim oculato teſti fido quàm mille auritis. Partes igitur aëris quem reſpiramus cor ſubeunt; in illo cum ſanguine & chylo ignem illum quo vivimus & movemur fovent, atque pro illarum aëris partium diverſitate fermentatio ſanguinis diverſa eſt, ſpiritúſque mutantur.

Id quotidie ex variis hominum ingeniis pro regionum varietate conſtat. Vaſcones, exempli gratiâ, ingenio pollent vivaciori quàm Normanni. Rothomagenſes, Dieppenſes, & Picardi inter ſe differunt, & longè magis differunt ab incolis inferioris Normanniæ, quamquam ſunt ſatis vicini. Verùm ſi homines in regionibus remotioribus degentes conſideres, differentias longè majores comperies, verbi gratiâ, inter Italum & Belgam ſeu Batavum. Denique loca quædam ſemper fuere incolarum ſapientiâ clara, ut Theman & Athenæ, alia verò ſtupiditate, ut Thebæ, Abdera, & alia quædam.

Nunquid non ultra eſt ſapientia in Theman? Jerem. c. 49. v. 7.

Athenis tenue cœlum, ex quo etiam acutiores putantur Attici, craſſum Thebis, Cic. de fato.

Abderitanæ pectora plebis habes. Mart.

Bæotûm in craſſo jurares aëre natum. Hor.

CAPUT IV.

I. De mutatione quam in ſpiritibus efficiunt nervi illi qui cor & pulmones attingunt. II. De mutatione quam efficiunt nervi qui jecur, lienem & viſcera attingunt. III. Hæc omnia citra voluntatis noſtræ conſenſum nec tamen ſine providentiâ fieri.

TErtia cauſa mutationum quæ in ſpiritibus animalibus fiunt omnium maximè ordinaria & efficaciſſima eſt. Ipſius enim ope omnes affectus excitantur, foventur & invaleſcunt. Quæ cauſa ut clarè nobis innoteſcat, tenendum eſt quintum, ſextum & octavum par nervorum magnam ramorum ſuorum partem in pectus & in abdomen mittere, ubi corporis

corporis conſervationi magnopere inſerviunt, menti verò ſummopere officiunt. Iſti enim nervi non agunt ex voluntate hominum, ut nervi qui brachiis, cruribus, cæteriſque partibus externis movendis inſerviunt. Adde quòd nervi illi agant magis in mentem quàm mens in ipſos.

I. De mutatione ſpirituum quam efficiunt nervi qui cor & pulmonem attingunt.

Hic igitur ſciendum eſt multos ramos octavi paris nervorum ſeſe immiſcere in fibras primi ac præcipui inter omnes muſculos, nempe in fibras cordis; ipſius orificia, auriculas, & arterias ab iſtis nervis circundari. Iſti etiam nervi ſeſe in ipſam pulmonis ſubſtantiam diffundunt, atque ita variis motibus ſuis non leves afferunt immutationes in ſanguine, cùm enim nervi inter fibras cordis diſperſi illud nonnunquam vehementiùs & ociùs æquo dilatent atque contrahant, ſummâ vi magnam ſanguinis copiam versùs caput cæteráſque partes corporis externas pellunt. Nonnunquam verò iidem omnino ſecus agunt. At verò nervi illi qui orificia, auriculas, & arterias cordis circundant, idem propè agunt ac ſpiracula illa quibus Chymici calorem clibanorum regunt & temperant, aut idem ac fiſtulæ illæ ſive tubuli emiſſarii quibus utimur in fontibus ad laxandas vel reprimendas aquas. Iſti enim nervi ad eum uſum comparati ſunt ut diverſimodè conſtringant & dilatent cordis orificia, atque ita ſanguinis introitum & exitum accelerent aut remorentur, ipſiúſque proinde calorem adaugeant aut diminuant. Nervi denique per pulmonem reſperſi eundem ſortiuntur uſum. Cùm enim pulmo conſtet duntaxat ramis tracheæ arteriæ, venæ arterioſæ, & arteriæ venoſæ inter ſe invicem intricatis, nervi certè per ſubſtantiam ejus reſperſi non poſſunt quin contractione ſuâ impediant quò minùs aër e ramia tracheæ arteriæ liberè tranſmeet, & quominus ſanguis e ramis venæ arterioſæ in arteriam venoſam poſſit tranſire, ut inde cor pertingat. Iſti itaque nervi pro variâ agitatione ſuâ augent etiam aut minuunt calorem & motum ſanguinis.

Variorum iſtorum caloris cordis noſtri graduum experimenta nobis ſuppetunt perquàm manifeſta in affectibus noſtris, per illorum affectuum impetum calorem illum ſubitò minui aut intendi ſentias; quia autem falsò judicare ſolemus ſenſationes noſtras iis corporis noſtri partibus ineſſe quarum occaſione in mente excitantur, ut in ſuperiori libro rem dedimus claram; ideo omnes penè Philoſophi cor eſſe præcipuam affectuum ſedem imaginati ſunt. Atque etiamnum hodie apud pleroſque eadem viget opinio.

Quià autem facultas imaginandi immutationibus ſpirituum animalium non leviter quoque immutatur, ſpiritúſque ipſi animales varii ſunt pro variâ ſanguinis fermentatione in corde, nemo eſt qui hinc facilè non comperiat cur viri aliquo animi motu abrepti res ſecus imaginentur ac ii quibus ſanguis eſt frigidus.

II. De mutatione quam in ſpiritibus ef-

Altera cauſa quæ non parum confert ad minuendas & augendas inſolitas illas ſanguinis in corde fermentationes conſiſtit in actione multorum aliorum ramorum quibus conſtant nervi illi de quibus ſuprà.

ficiunt nervi jecur, lienem cæteraque viſcera pertingentes.

Rami illi ſeſe diffundunt in *jecur*, quod continet ſubtiliorem ſanguinis partem, aut illud quod vulgò dicitur bilis; in *lienem*, qui craſſiorem aut atram bilem; in *pancreas*, quod ſuccum acidum fermentationi aptiſſimum, in ventriculum, inteſtina, cæteráſque partes quæ chylum capiunt; ſeſe denique diffundunt per omnia loca ad variandam fermentationem ſanguinis idonea. Ipſæ etiam arteriæ & venæ his alligantur nervis, ut id Willis de trunco inferiori magnæ arteriæ quæ ipſis vincitur prope cor, de arteriâ *axillari* a dexterâ parte, de venâ *emulgente*, & de quibuſdam aliis deprehendit.

Cùm igitur uſus nervorum in eo verſetur quòd partes quibus alligantur variè exagitent; nemo eſt qui non videat facili negotio quo modo, exempli gratiâ, nervus jecur circundans ipſum comprimendo ingentem bilis copiam emittere poſſit in venas & in canalem bilis quæ cum ſanguine in venis commixta & cum chylo per canalem bilis in cor ingreditur, ibíque calorem ſolito vehementiorem efficit. Sic cùm quibuſdam animi perturbatis motibus agitamur, ſanguis in arteriis & in venis fervet, per totum corpus ardor diffunditur, caput inflammatur, tótque ſpiritibus animalibus adeo vividis & concitatis impletur ut impetu ſuo impediant quò minùs imaginatio quicquam ab eo quod cerebro impreſſerunt diverſum poſſit ſibi repræſentare, hoc eſt, quò minùs de aliis rebus quàm eis circa quas verſatur affectus cogitare queat.

Res non ſecus ſe habet de nervulis qui lienem pertingunt, aut alias partes materiam craſſiorem, & ad calorem motúmque minùs idoneam continentes; imaginationem languidam ac ſtupidam efficiunt, emittendo in ſanguinem materiam aliquam craſſam & ad motum ineptam.

Nervi verò qui arterias & venas circundant in eum uſum comparati ſunt ut ſanguini tranſitum præcludant, illum in ea loca ubi conceditur aditus amandent, conſtrictis ſcilicet nervis & arteriis. Parte igitur illâ magnæ arteriæ quæ ſanguinem cæteris partibus infra cor ſubſidentibus ſuppeditat nervis illis ligatâ & compreſſâ, ſanguis majori copiâ caput neceſſariò ſubire debet, atque ita in ſpiritibus animalibus ac proinde in imaginatione immutationem efficere.

III. *Haſce mutationes citra voluntatis noſtræ conſenſum, ſic dirigente providentiâ, fieri.*

Porro obſervandum eſt hæc omnia nonniſi mechanicè fieri; hoc eſt, varios illos motus nervorum in omnibus affectibus, non ad nutum voluntatis, ſed citra immo etiam contra ipſius imperium excitari, adeo ut corpus mente deſtitutum eodem modo diſpoſitum quo corpus ſanum eoſdem planè motus qui affectibus excitantur ſuſcipere poſſet. Itaque, licèt belluæ eſſent meræ machinæ, iiſdem etiam prorſus motibus poſſent affici.

Quæ nos in ſapientiæ immenſæ illius admirationem rapere debent qui hanc organorum compagem tam concinnè adaptavit, ut unica res objecta movens hoc vel illo modo nervum opticum poſſit excitare tot varios motus in corde, cæteríſque partibus corporis internis, & etiam in facie.

Paucis

Digitized by Google

Paucis enim abhinc diebus compertum eſt nervum eundem qui ramos quoſdam in cor cæteráſque corporis partes internas diſpergit nonnullos etiam e ramis ſuis ad oculos, os, cæteráſque vultûs partes perducere: Unde fit ut nullus affectus intus moveatur, qui protinùs non erumpat extrinſecus, quia nullus eſſe poteſt motus in ramis qui ad cor tranſeunt, quin ſtatim aliquis etiam motus excitetur in ramis per faciem reſperſis.

Mutua analogia & ſympathia quæ inter nervos faciei, & quoſdam alios aliis corporis partibus, quas nomine proprio appellare non licet, reſpondentes deprehenditur, multò adhuc memorabilior eſt, atque magnæ iſtius harmoniæ cauſa inde oritur, quòd ut in cæteris affectibus, nervuli ad faciem perducti nil ſint præter ramos nervi illius qui inferiùs demittitur.

Quum motu aliquo violento percitus es, ſi ad id attendas quod in viſceribus cæteriſque corporis partibus in quas nervi ſeſe inſinuant ſentitur, ut etiam ad faciei immutationes quæ affectum illum ſequuntur, ſi præterea varias illas nervorum noſtrorum agitationes eſſe omnino involuntarias, ipſáſque vel reluctante voluntate fieri tecum reputes; ſimplex illa expoſitio mutuæ convenientiæ inter nervos fidem apud te nullo negotio nanciſcetur.

Verùm enim verò ſi horum omnium cauſas & finem reſpicias, tantum ordinem tantámque ſapientiam in iis deprehendes, ut adversùs pervicaciſſimos Epicuri & Lucretii diſcipulos, providentiam orbis directricem invictis poſſis aſſerere argumentis; ſi ſaltem hæc omnia non neglectim conſideres. Quum horologium video, hinc certè meritò colligo dari aliquam intelligentiam, quippe quòd iſta rotarum compactio & accurata combinatio fortuitò contingere nequiverit. Quo pacto igitur fortuna cæca, fortuitúſque atomorum concurſus tot in cunctis hominibus varia organa formare potuiſſent ſecundùm proportionem & ordinem quem ſuprà expoſui? quî fieri poteſt ſine providentiâ ut ſibi ſimilia generent homines & cætera animalia? Inſulſum igitur & ridiculum planè eſt cum Lucretio dicere, partes hominis fortuitò fuiſſe adornatas, oculos ad id non eſſe comparatos ut per eos cerneremus, ſed homines ad videndum tum demum inductos fuiſſe, cùm obſervaverunt ſe oculis pollere, & ſic de cæteris corporis partibus. Audi ipſum loquentem:

Lumina ne facias oculorum clara creata
Proſpicere ut poſſimus, & ut proferre viai
Proceros paſſus, ideo faſtigia poſſe
Surarum ac feminum pedibus fundata plicari
Brachia tum porro validis exapta lacertis
Eſſe, manúſque datas utrâque ex parte miniſtras
Ut facere ad vitam poſſimus quæ foret uſus.
Cætera de genere hoc inter quæcunque pretantur

Digitized by Google

Omnia perverſa, præpoſtera ſunt ratione
Nil ideo natum eſt in noſtro corpore ut uti
Poſſimus, ſed quod natum eſt id procreat uſum.

Profectò qui tam apertis támque invictis reluctantur argumentis, impii ſunt Providentiæ oſores, qui, veritatem ne videant, ſeſe ultro excæcant. Sed quid mirum? Qui falſam quandam animi conſtantiam, vel, ut aptiùs loquar, impietatem affectant, ut olim Epicurei, ii protinus denſis circunfunduntur tenebris, falſiſque perſtringuntur ſplendoribus, id genus hominum evidentiora quæque præfractè negare ſolet, dum ea quæ nil veritatis, nil perſpicuitatis præ ſe ferunt, magnificè & confidenter audet aſſeverare.

Hujúſce cæcitatis quam in hominibus qui animi conſtantiæ famam aucupantur obſervavimus, exemplum nobis eſto Poëta mox laudatus. De rebus enim difficilioribus & obſcurioribus audacter contra omnem veroſimilitudinem non modò ſententiam ſuam profert, ſed etiam de iis abſolutè decidit; dum tamen rerum evidentiorum ne vel ideas habere videtur. Si hujúſce rei teſtimonia authoris proferre vellemus, ſermonem ad nauſeam uſque producere opus eſſet. Mentem in veritatibus eſſentialibus contemplandis & revolvendis ſiſtere quidem licet, ſed animum ab eo deflectere quod ejus attentionem præcipuè meretur, cúmque ad res levioris momenti per digreſſionem convertere quid eſt niſi otio malè abuti?

Cauſas generales tum externas tum internas mutationum quæ in ſpiritibus animalibus ac ideo in facultate imaginandi fiunt modò explicuimus. Externas oſtendimus eſſe cibos quibus utimur & aërem quem ſpiramus, internam verò conſiſtere in involuntariâ quâdam certorum nervorum agitatione. Nullas alias hujúſcemodi mutationum cauſas generales cognoſcimus, & etiam alias dari planè negamus. Cùm itaque facultas imaginandi in corpore ab iis duobus duntaxat pendeat, ſcilicet, a ſpiritibus animalibus, & a diſpoſitione cerebri in quod agunt; ut perfecta tradatur imaginationis cognitio, jam nil reſtat niſi ut varias mutationes quæ in ſubſtantiâ cerebri fieri poſſunt, exponamus.

Verùm priuſquàm eas examinemus, mutuum idearum noſtrarum cum veſtigiis cerebri, & eorum inter ſe veſtigiorum vinculum explicare operæ pretium eſt, tùm quædam tradenda erit idea memoriæ & habituum, hoc eſt facultatis illius quâ jam cogitata denuo cogitamus, & anteacta iterum poſſumus agere.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT V.

I. De mutuo inter ideas mentis & veſtigia cerebri vinculo. II. De mutuo horum inter ſe veſtigiorum vinculo. III. De memoriâ. IV. De Habitibus.

INter materialia nullum eſt quod hominum attentione dignius videatur quàm ipſorum corporis compages, & mutua inter ſingulas partes ipſius analogia; quemadmodum inter ſpiritualia nullum eſt cujus cognitio ipſis ſit utilior cognitione ipſorum mentis, omniúmque relationum quas habet neceſſariò ad Deum, naturaliter verò ad corpus.

Non ſufficit confusè ſentire & cognoſcere veſtigia cerebri mutuis vinculis inter ſe colligari, ipſáque ſemper cum motu ſpirituum animalium conjungi, veſtigia in cerebro excitata ideas in mente excitare, motúſque in ſpiritibus animalibus excitatos affectus in voluntate movere. Hæc, inquam, omnia confusè cognoſcere non ſufficit. Sed præterea, quantumquidem id fieri poteſt, harum omnium analogiarum, horúmque variorum vinculorum cauſa cognoſcenda eſt, ut & præſertim effectus quos edere queunt.

Horum, inquam, vinculorum cognoſcenda eſt cauſa, quia ſcilicet neceſſe eſt cognoſcere ducem & rectorem noſtrum, qui ſolus in nobis agere, nóſque beare aut infelices reddere poteſt. Iſtorum præterea vinculorum cognoſcendi ſunt effectus, quia, quantùm in nobis eſt, noſmetipſos cæteróſque homines quibuſcum degimus cognoſcere expedit. Hoc pacto ad feliciorem perfectiorémque ſtatum, quem juxta ordinem naturæ, legéſque Evangelii ſperare poſſimus, noſmetipſos perducere, atque in eo nos conſervare valebimus. Et cum cæteris hominibus commodè poterimus degere, cùm probè cognoſcemus quo pacto poſſimus ſive eorum ope uti, ſive iis opem ferre.

Iſthæc explicare non in hoc toto libro, nedum in hoc capite, apud me non conſtituo. Multa ſunt quæ non aſſequutus ſum, quæque me unquam aſſequuturum eſſe ſperare non auſim: ſunt etiam quæ ſatis quidem teneo, nec poſſum tamen explicare. Nullum enim eſt ingenium, quantumvis parvum, quod inter meditandum plures non comperiat veritates, quàm homo omnium eloquentiſſimus poſſet explanare.

Haud arbitrandum eſt, ut plerique Philoſophi arbitrati ſunt, mentem fieri corpoream ſtatim atque corpori conjungitur, corpúſque fieri ſpirituale ſtatim atque ſpiritui conjungitur. Mens non diffunditur per ſingulas corporis partes ut ei vitam motúmque impertiatur; ut id nobis inducit

I. De conjunctione mentis cum corpore.

ducit imaginatio : corpúſque per conjunctionem ſuam cum mente non fit ſenſus capax , ut id nobis evincere videntur ſenſus noſtri fallaces, utraque ſubſtantiâ remanet id quod erat ante conjunctionem , & quemadmodum mens non eſt capax extenſionis & motûs , corpus quoque non eſt capax ſenſûs aut affectûs. Conjunctio mentis cum corpore , quantùm quidem illam cognoſcere poſſumus , conſiſtit in mutuâ & naturali analogiâ inter cogitationes mentis & veſtigia cerebri , inter affectus mentis & motus ſpirituum.

Statim atque mens novas excipit ideas , nova cerebro imprimuntur veſtigia , & ſtatim atque res objectæ efficiunt nova veſtigia , mens novas excipit ideas. Non exiſtimandum tamen eſt mentem illis veſtigiis attendere , cùm ea ne cognoſcat quidem , nec putandum eſt has ideas in iis veſtigiis includi , cùm nulla ſit inter veſtigia & ideas illas analogia ; nec denique mentem a veſtigiis háſce ideas excipere , quippe , ut infra ſumus explicaturi , impoſſibile eſt mentem quicquam a corpore excipere , aut ipſam fieri perſpicaciorem quàm erat antea ſe ad corpus convertendo , ut id contendunt Philoſophi , mentem res *per converſionem ad phantaſmata* apprehendere exiſtimantes , ſed hæc omnia fiunt ex generalibus mentis cum corpore conjunctionis legibus , ut ibidem explicabo.

Sic ſtatim atque mens brachium moveri vult , brachium movetur, quamvis mens ne cognoſcat quidem quid agendum ſit ut brachium moveatur , & ſtatim atque ſpiritus animales agitantur , mens ſtatim commovetur , quamvis ne ſciat quidem an ſint ſpiritus animales in corpore.

Quum agam de affectibus , agam etiam de vinculo mutuo quod intercedit inter veſtigia cerebri & motus ſpirituum , ut & de vinculo quod eſt inter ideas & affectus , ſive commotiones mentis , hinc enim pendent omnes affectus. Hîc autem tantum agitur de mutuâ inter ideas & veſtigia analogiâ , & de mutuo vinculo veſtigiorum inter ſe invicem.

Tres cauſæ mutuæ inter ideas & veſtigia analogiæ.

Sunt tres cauſæ conſideratione maximè dignæ analogiæ idearum cum veſtigiis. Prima & quam aliæ ſupponunt eſt natura, ſive conſtans & immutabilis creatoris voluntas ; naturale eſt v. g. nec e voluntate pendens vinculum inter veſtigia quæ efficiunt mons aut arbor quam cernimus & ideas arboris aut montis ; inter veſtigia pariter quæ in cerebro noſtro efficiunt hominis aut animalis cujuſpiam patientis & lamentantis clamores , hominis comminantis aut nos metuentis facies , inter hæc, inquam , veſtigia atque ideas doloris , roboris , debilitatis , imo inter hæc veſtigia & ſenſus commiſerationis , metûs , aut audaciæ , qui in nobis excitantur.

Ea naturalia vincula omnium ſunt validiſſima , in omnibus hominibus in genere ſimilia ſunt , & ad vitæ conſervationem omnino neceſſaria. Atque

Digitized by Google

Atque ideo e voluntate noſtra non pendent. Si enim debile eſt idearum cum ſonis aut certis characteribus vinculum, ſique in diverſis regionibus omnino diverſum eſt, id ex eo fit quòd ex debili & mutabili hominum voluntate pendeat, atque ideo inde pendet id vinculum quòd ad vitam non omnino ſit neceſſarium, ſed tantum modo ad vivendum ut homines qui inter ſe rationalem fovere debent ſocietatem.

Secunda cauſa analogiæ idearum cum veſtigiis eſt temporis identitas: ſæpe enim ſatis eſt nos certas quaſdam habuiſſe cogitationes eodem tempore quo in cerebro noſtro nova erant veſtigia, ut veſtigia non ampliùs poſſint imprimi, quin de integro novas illas habeamus cogitationes. Si idea Dei ſeſe objecit menti meæ eodem tempore quo cerebrum meum hiſce tribus characteribus *iah* affectum fuit, ſufficiet ſi veſtigia quæ hi characteres aut ipſorum ſonus in cerebro inſculpſerint denuo excitentur, ut de Deo cogitem; nec de Deo cogitare potero quin ſtatim in cerebro veſtigia quædam confuſa producantur horum characterum aut ſonorum, quorum occaſione antea de Deo cogitaveram, cùm enim cerebrum nunquam ſit ſine veſtigiis, ea ſemper habet quæ aliquo modo referuntur ad res quas cogitamus; quamvis hæc veſtigia utplurimùm ſint admodum imperfecta atque confuſa.

Tertia cauſa mutuæ inter ideas & veſtigia analogiæ, quæque primam ſemper ſupponit, eſt voluntas hominum. Et certè hæc voluntas neceſſaria eſt ut analogia illa idearum cum veſtigiis ſuum habeat modum & uſui accommodetur. Si enim homines naturâ ſuâ ad id non propenderent ut ex mutuo inter ſe pacto ideas ſuas ſignis ſenſibilibus alligent, non modò iſta analogia idearum ſocietati eſſet prorſus inutilis, verum etiam perquàm inordinata & imperfecta.

Primò quia ideæ cum veſtigiis arctè non ligantur, niſi cùm ſpiritus agitatiſſimi hæc veſtigia profunda efficiunt & firma. Cum itaque ſpiritus non agitentur niſi per affectus, ſi homines nullo affectu ſive inclinatione ad ſuas ipſorum communicandas aliorumque participandas cogitationes moverentur, manifeſtò patet analogiam accuratam idearum cum quibuſdam veſtigiis vix admodum debilem, cùm hiſce analogiis ſeu vinculis regularibus & accuratis non obligentur, niſi ut ab aliis intelligi poſſint.

Secundò, cùm iteratus concurſus earundem idearum cum iiſdem veſtigiis neceſſarius ſit ad formandam analogiam ſeu vinculum quod diu poſſit conſervari, quia ſcilicet primus concurſus, niſi violento ſpirituum animalium motu ſit comitatus, vincula fortia non poteſt efficere; hinc manifeſtò patet, niſi homines inter ſe mutuò conſentirent, vix ac ne vix unquam futurum ut eædem ideæ eademque veſtigia inter ſe concurrerent. Voluntas itaque hominum neceſſaria eſt ut mutua inter eaſdem ideas eademque veſtigia analogia certum poſſit habere modum, licèt iſta voluntas inter ſe conſentiendi non tam ex ipſorum optione & ratione & ratione fluat, quàm ex impreſſione Autoris Naturæ qui nos

Digitized by Google

omnes condidit ut nobis invicem mutuam conferamus opem, noſq. inclinatione vehementiſſimâ ad id impulit, ut mutuo inter nos conju gamur vinculo per mentem, quemadmodum conjungimur per corpus

Cæterum ſeculò hîc animadvertendum eſt mutuam analogiam idearum quæ ſpiritualia a nobis diſtincta menti noſtræ repræſentant cum veſtigiis cerebri non eſſe, nec poſſe eſſe naturalem; atque illam proinde analogiam in omnibus hominibus diverſam eſſe, aut ſaltem eſſe poſſe, cùm non aliam habeat cauſam præter ipſorum voluntatem, & identitatem temporis de quâ ſuprà loquutus ſum. At contrà vinculum quod eſt inter ideas omnium rerum materialium & veſtigia quædam ſpecialia eſt naturale; unde fit ut certa quædam veſtigia eandem in omnibus hominibus excitent ideam. Omnes, exempli gratiâ, homines ideam quadrati proculdubio habent, dum quadratum vident, quia hæc analogia eſt naturalis. Sed meritò dubitari poteſt utrum omnes homines habeant ideam quadrati, quum hanc vocem, *quadratum*, proferri audiunt, quia nempe hæc analogia omnino pendet a voluntate. De omnibus veſtigiis quæ ideis rerum ſpiritualium alligantur idem eſto judicium.

Quia verò veſtigia quæ naturâ ſuâ ideis alligantur mentem afficiunt, applicant & attentam præbent, plerique homines veritates ſenſibiles, hoc eſt mutuas relationes quæ ſunt inter corpora percipiunt faciliùs & conſervant. Sed vice verſâ, quia veſtigia quæ nullo alio vinculo cum ideis conjunguntur, quàm voluntario, mentem vividè non afficiunt, ideo homines res abſtruſas, hoc eſt relationes mutuas inter ea quæ ſub imaginationem non cadunt, difficilè percipiunt, multò difficiliùs retinent. Quòd ſi relationes illæ ſint parumper complexæ tum omnino imperceptæ videntur, iis præſertim qui ejuſmodi rebus non aſſueverunt; quia ſcilicet, analogiam inter ideas illas abſtractas, & veſtigia cerebri ſui meditatione aſſiduâ non confirmârunt. Et quamvis alii illas relationes perfectè perceperint, citò tamen ab iis oblivioni traduntur, quia nempe hæc conjunctio nunquam æquè firma eſt & ſtricta ac naturales conjunctiones eſſe ſolent.

Difficultatem quam ſpiritualia & abſtruſa percipiendo & retinendo experimur ex eo manare conſtat, quod analogiam ſeu vinculum mutuum quod eſt inter iſtorum ideas & veſtigia cerebri vix poſſimus confirmare ac corroborare; ut vel ex eo patet quòd ſi per relationes rerum materialium poſſis explicare relationes rerum ſpiritualium, eas certè relationes clariſſimas dabis, eáſque ita menti imprimes, ut non modò fidem certiſſimam obtineant, verùm etiam facillimè retineantur. Idea generalis quam de mente tradidimus in primo hujuſce operis capite, hujus rei argumentum forſan eſt non adſpernandum.

Contrà ſi relationes quæ ſunt inter materialia aliquis ita exprimat ut nulla ſit inter ideas & veſtigia ipſorum vocum neceſſaria analogia; eas relationes vix poteris concipere, & facillimè e memoria elabentur.

Qui, exempli gratiâ, in algebrâ & analyſi tirocinii rudimenta nondum

dum depoſuerunt vix poſſunt capere demonſtrationes algebraicas, ac eas ſemel perceptas facilè oblivioni tradunt. Quia nempe cùm quadrata, exempli gratiâ, parallelogrammata, cubi, ſolida, &c. per haſce notas *aa*, *ab*, *a3*, *abc*, *&c.* deſignentur, quorum veſtigia nullam habent naturalem analogiam cum ideis quadrati, parallelogrammatis &c. mens quò ſibi fixas fingat ideas, aut iſtarum relationes examinet, non invenit.

Qui verò Geometriam vulgarem addiſcere incipiunt, facillimè & clariſſimè percipiunt demonſtratiunculas quæ ipſis explicantur, dummodò voces quibus utuntur magiſtri diſtinctè intelligant; quia ſcilicet, ideæ quadrati, circuli &c. veſtigiis figurarum quas ob oculos habent naturâ ſuâ alligantur. Nec rarò etiam contingit ut ſola figuræ quæ demonſtrationi inſervit expoſitio faciliorem ipſis det intelligentiam iſtius demonſtrationis quàm omnia ratiocinia quibus illa explicari ſolet. Quia voces, cùm inſtituto dumtaxat voluntario ideis alligentur, ideas illas ſatis promptè & diſtinctè non excitant ut omnes relationes facilè dignoſci poſſint, hinc enim præcipua manet difficultas, quàm in ſcientiis diſcendis experimur.

Ex his obiter colligere eſt, ſcriptores illos qui novas voces, novaſque figuras fingunt, ut animi ſenſa aperiant, operâ ut plurimùm ſuâ abuti. Dum clari eſſe ſtudent, fiunt obſcuri. Omnes inquiunt, voces noſtras, & characteres definimus, de iis apud cæteros convenire par eſt. Verum quidem eſt. Cæteri fatentur, ſed voluntate tantùm; dum iis ipſorum natura repugnat. Ipſorum ideæ novis hiſce vocibus alligatæ non ſunt; id enim ſine longo & frequenti uſu fieri nequit. Authores illum fortè uſum ſibi comparaverunt, Lectores verò non item. Qui mentem inſtituere ſatagit ipſam debet priùs cognoſcere. Naturæ ſeſe conformare oportet, non verò illam irritare & lædere.

Non eſt tamen Mathematicis vitio vertendus labor, quem ſuas voces accuratè definiendo ſuſcipiunt, id enim proculdubio neceſſe eſt ut tollantur æquivocationes. Sed quantùm fieri poteſt, adhibendæ ſunt voces uſu receptæ, aut quarum ſignificatio non valdè differat ab eâ quam admittere volumus. Quod non ſemper obſervatur in mathematicis.

Nec etiam algebram, qualem præcipuè illam inſtauravit Carteſius, damnare his volumus, licet enim quarumdam hujus ſcientiæ vocum novitas menti negotium primâ fronte faceſſat, in his tamen vocibus vix ulla eſt varietas & confuſio, utilitas præterea quæ ex illâ ſcientiâ percipitur laborem in eâ exantlatum tantis exſuperat momentis, ut methodus ratiocinandi & ratiocinia cum aliis communicandi naturæ concinnior, & veritatibus occultis detegendis aptior nulla inveniri poſſit. Hujus ſcientiæ voces mentis capacitatem diverſam non agunt, memoriam non onerant, ideas noſtras & ratiocinia mirè contrahunt, ipſaque uſû ſenſibilia aliquatenus reddunt. Iſtarum denique vocum utilitas longè ſuperat utilitatem vocabulorum quibus figuræ triangulorum, quadrato-

 rum,

Digitized by Google

rum, &c. exprimuntur, licèt naturalia ſint, quæ veritatum ſubobſcurarum inveſtigationi, & expoſitioni inſervire nequeunt. Sed de analogiâ idearum cum veſtigiis cerebri hæc dicta ſufficiant. Jam ad mutuum veſtigiorum inter ſe invicem vinculum tranſeundum eſt, ac ideo ad vinculum mutuum quod eſt inter ideas hiſce veſtigiis reſpondentes.

II. De mutuo veſtigiorum inter ſeſe vinculo.

Iſtud vinculum in eo conſiſtit quòd veſtigia cerebri inter ſe invicem ita colligentur, ut ampliùs excitari non poſſint quin ea omnia quæ eodem tempore impreſſa fuerunt etiam excitentur. Aliquis, exempli gratiâ, feſto cuidam publico interfuerit, ſi omnes circunſtantias, præcipuoſque obſervet adſtantes, tempus, locum, diem, cæteraque peculiaria; ſufficiet ſi loci duntaxat meminerit, aut etiam alîus cujuſpiam circumſtantiæ minùs memorabilis, ut cæteras ſibi repræſentet. Hanc ob cauſam quando rem aliquam nomine ſuo deſignare non poſſumus, ſufficiet ſi utamur nomine quod aliquam hujus rei circumſtantiam denotet. Si, exempli gratiâ, nominis proprii Eccleſiæ cujuſdam obliti fuerimus, illam alio nomine quod ad eam aliquomodo referatur indigitabimus; illa eſt Eccleſia, verbi gratiâ, in quâ tanta erat turba, in quâ D. concionem habuit, in quam noviſſimâ die dominicâ convenimus. Si verò nominis proprii alicujus hominis non poſſimus recordari, aut illum alio nomine deſignare commodiùs ducamus, illum, exempli gratiâ, poterimus indicare per faciem ſuam variolarum cicatricibus diſtinctam, per hominem illum grandi & eleganti corpore, per parvum illum gibboſum, pro variis quibus erga illum movebimur affectibus, licèt de quoquam per contemtum loqui ſit iniquum.

Jam autem mutuum veſtigiorum vinculum, atque adeo idearum inter ſe, non eſt modò fundamentum omnium figurarum Rhetorices, ſed eo etiam vinculo nituntur innumera alia maximi momenti in Ethicâ, Politicâ, atque in genere in omnibus ſcientiis, quæ aliquam cum homine habent analogiam, ac de quibus ideo infrà ſumus dicturi.

Iſtius mutui veſtigiorum vinculi cauſa eſt *identitas* temporis quo cerebro inſculpta fuerunt. Sat enim eſt multa veſtigia ſimul formata fuiſſe, ut non niſi ſimul etiam denuo excitentur; Cùm enim ſpiritus animales viam veſtigiorum eodem tempore editorum inveniant hiulcam, per eam pergunt, quia, nempe, facilior datur tranſitus quàm per alia cerebri loca. Hinc memoria & habitus corporei cum belluis nobis communes oriuntur.

Hæc mutua veſtigiorum vincula cum ſpirituum commotionibus non ſemper conjunguntur, quia ſcilicet, ea omnia quæ videmus non ſemper nobis bona vel mala videntur, hæc etiam vincula poſſunt diſrumpi, quia cùm non ſint ſemper neceſſaria ad vitæ conſervationem eadem quoque ſemper non debent eſſe.

Sed quædam ſunt in cerebro noſtro veſtigia inter ſe invicem naturali vinculo colligata, & præterea cum quibuſdam ſpirituum motibus conjuncta, quia ſcilicet id ad conſervationem vitæ neceſſarium eſt, iį ſorumque

que vinculum facilè ſaltem disjungi nequit, quia idem illud ſemper eſſe expedit. Veſtigium, exempli gratiâ, ingentis altitudinis quam quis infrà ſe videt, & e quâ delabi periclitatur, aut ingentis alicujus molis in eum imminentis naturâ conjungitur cum veſtigio quod mortem ipſi repræſentat, & cum agitatione ſpirituum quæ ipſum ad fugam aut fugæ deſiderium incitat. Vinculum illud nunquam interrumpitur, quia nempe idem ſemper eſſe debet; conſiſtitque in certâ fibrarum cerebri diſpoſitione, quæ ex quo nati ſumus in nobis eſt.

Vincula omnia non naturalia rumpi poſſunt & debent, quia variæ temporum & locorum circunſtantiæ ipſa debent mutare ut vitæ conſervationi conducant. Utile eſt perdici, exempli gratiâ, fugere homines ſclopetis armatos in iis locis & temporibus queis iſtis animalibus inſidiari ſolent venatores, aliis verò temporibus ipſas fugere non eſt neceſſarium. Itaque, ad omnium animalium conſervationem neceſſe eſt dari vincula quædam veſtigiorum quæ poſſint facilè formari & deſtrui; alia verò quæ non niſi difficulter poſſint diſrumpi, alia denique quæ nunquam.

Quid ejuſmodi varia vincula valeant efficere perquàm utile eſt diſquirere. Horum enim effectus quamplurimi ſunt, & ingentis momenti ad hominis omniúmque quæ ad illum ſpectant cognitionem.

Ut memoriæ natura explicetur, id quod jam ſæpius dictum eſt revocatum velim, ſcilicet, varias noſtras perceptiones mutationibus quæ fiunt in fibris præcipuæ cerebri partis in quâ potiſſimum ſedet mens alligatas eſſe. *III. De memoriâ.*

Hoc ſolùm poſito memoriæ natura explicatur. Quemadmodum enim rami arboris cujuslibet, ſi certo quodam modo complicati aliquandiu remanſerint, eodem modo facilè poſſunt poſtmodum complicari, ſic fibræ cerebri, ubi ſemel quaſdam impreſſiones ſpirituum animalium concurſu & rerum objectarum actione acceperunt, ad eaſdem diſpoſitiones recipiendas aptitudinem diu ſatis conſervant. Jam autem memoria in hâc ſolâ facilitate conſiſtit, quandoquidem de rebus iiſdem cogitamus, cùm eaſdem impreſſiones recipit cerebrum.

Cùm ſpiritus animales modò vehementiùs modò leviùs agant in ſubſtantiam cerebri, cúmque res ſenſibiles fortiùs multò agant quàm ſola imaginatio; hinc facilè comperias cur rerum omnium non ſit æqualis recordatio. Cur exempli gratia quod multoties percepiſti, vividiùs ſeſe menti tuæ objiciat quàm quod ſemel aut bis tantùm. Cur eorum quæ vidiſti recordatio ſit diſtinctior quàm eorum quæ duntaxat imaginatus es; cur ideo diſtributio venarum in jecore certiùs & clariùs tibi innoteſcat, poſtquàm illam ſemel vidiſti in diſſectione iſtius partis, quàm poſtquàm illam multoties legiſti in tractatu quodam anatomico, & ſic de cæteris.

Qui ad ea quæ de imaginatione & de memoriâ dicta ſunt attendet, falſúmque illud abdicabit præjudicium quo cerebrum noſtrum ſatis ma-

Digitized by Google

gnum non judicamus ut poſſit veſtigia & impreſſiones maximâ cum copiâ conſervare, is certè ſtupendorum memoriæ effectuum, de quibus Auguſtinus decimo Confeſſionum libro mirabundus loquitur, cauſam maximâ cum voluptate deprehendet. Ab iis fuſiùs explicandis ex profeſſo ſuperſedeo, id enim unumquemque ſibimet ipſi aliquo ingenii conamine explicare ſatius exiſtimo. Quæ enim per nos didicimus longè majorem creant voluptatem quàm quæ ab aliis accepimus.

IV. De habitibus.

Ut ad habituum explicationem deveniamus, quomodo mentem partes corporis cui conjuncta eſt movere concipiamus, hîc aperire operæ pretium eſt. Res autem ſic a nobis concipitur. Veroſimillimum eſt quibuſdam cerebri locis, ubi ubi ſint, ſemper ineſſe non parvam ſpirituum animalium copiam, qui ſpiritus cordis unde exiverunt calore concitatiſſimi ad id ſemper ſunt parati, ut quâ data porta ruant; omnes nervi in receptaculum illorum ſpirituum coeunt, mens autem pollet * facultate ipſorum motum determinandi, ipſóſque per nervos illos in muſculos corporis deducendi. Poſtquàm ſpiritus illi muſculos ſubiverunt, tum illos inflant ac proinde contrahunt, atque hoc pacto movent partes quibus muſculi adhærent.

* Alibi explano quà in re conſiſtat hæc facultas.

Mentem eo quem diximus modo corpus movere quilibet facilè ſibi perſuadebit ſi ad id attendat; nempe cùm quis aliquandiu jejunus manſit, certè quoquo velit movere corpus modo, in caſſum enitetur, immò vix pedibus ſtare poterit. At verò ſi liquorem aliquem maximè ſpirituoſum, ut vinum aut aliquid ſimile, poſſit cordi inſtillare, protinus corpus promptius obedire ſentiet, ac quolibet modo movebitur. Ex hoc enim experimento quis non videt mentem corpori ſuo, deficientibus ſpiritibus, motum indere non potuiſſe, at verò ſpiritibus ſuppetentibus imperium in corpus denuo recuperaſſe?

Jam autem muſculos inflari in agitationibus brachiorum, cæterarúmque corporis partium adeo evidenter patet, támque veriſimile eſt muſculos illos non poſſe inflari niſi quia corpus aliquod in illos ſe inſinuat; quemadmodum follis non poteſt intumeſcere niſi aër ſeu aliud quoddam corpus illum ſubeat; hæc, inquam, ita clara ſunt ut extra omnem dubii aleam poſitum videatur, quòd ſcilicet ſpiritus animales e cerebro per nervos in muſculos uſque pelluntur, ut nempe muſculi iis ſpiritibus inflentur, & quovis moveri poſſint modo. Cùm enim muſculus plenus eſt, neceſſariò brevior eſt quàm cùm vacuus erat, unde fit ut trahat moveátque partem illam cui adhæret; porrò id videbis fuſiùs in libris quos de *Affectibus* & de *homine* Carteſius in lucem edidit. Hanc tamen explicationem omnibus ſuis numeris demonſtratam & perfectam non habemus, nec eam ut talem prodimus. Multa deſiderantur quæ vix aſſequi poſſumus, ſine quibus tamen explicatio illa non poteſt evadere perfecta. Sed hæc nihil ad rem noſtram faciunt; iſta enim quam tradidimus explicatio, ſit vera nécne, perinde tamen inſervit explanandæ habituum naturæ; ſi enim mens hoc modo non

do non movet corpus, illud ſaltem neceſſariò movet motu quodam huic quem explicuimus ſatis ſimili, ut conſequentias quas elicuimus poſſimus legitimè elicere.

Sed ut explicationi noſtræ inſiſtamus obſervandum eſt ſpiritus animales vias per quas ipſis tranſeundum eſt ſatis liberas apertaſque non ſemper invenire; unde fit ut, exempli gratiâ, ægrè moveamus digitos eâ celeritate quæ ad pulſanda inſtrumenta requiritur, aut muſculos pronunciationi inſervientes cùm voces linguæ peregrinæ pronuntiare volumus; ſed paulatim ſpiritus animales fluxu continuo aperiunt & planas faciunt vias illas, adeo ut temporis ſucceſſu nullam patiantur vim aut difficultatem. In hac autem promptitudine quâ ſpiritus animales per membra corporis tranſeunt conſiſtunt habitus.

Ex hac explicatione innumeræ quæſtiones quæ circa habitus ſolent agitari perquàm facillimè ſolvi poſſunt. Cur, exempli gratiâ, infantes novos habitus acquirant faciliùs quàm homines ætate provectiores. Cur veteres habitus ſpoliare ſit difficillimum. Cur homines loquendo tantam loquendi facilitatem comparaverint ut incredibili celeritate voces enuncient, immo ſæpiſſime lingua præcurrat mentem, ut ſæpius contingit in iis qui recitant orationes quas a puero didicerunt: Ut unum tamen enuncietur verbum certo quodam tempore, certóque ordine ſimul movendi ſunt multi muſculi, ut muſculi linguæ, muſculi labiorum, muſculi gutturis & diaphragmatis. Sed circa háſce quæſtiones multáſque alias curioſitatem moventes, nec inutiles nemo eſt qui ſibi non ſatisfaciat ſi tantillum meditetur; his itaque ſuperſedeo.

Ex ſuprà dictis videre eſt magnam eſſe analogiam inter memoriam & habitus, memoriámque aliquo ſenſu haberi poſſe pro habitu. Quemadmodum enim habitus corporei conſiſtunt in promptitudine quâ ſpiritus animales per quædam corporis loca tranſire aſſueverunt; ſic memoria conſiſtit in veſtigiis quæ iidem ſpiritus inſculpſerunt cerebro, quæ veſtigia efficiunt ut poſſimus rerum anteactarum recordari, adeo ut ſi nullæ perceptiones curſui ſpirituum animalium illiſque veſtigiis alligarentur, nullum foret diſcrimen inter memoriam & habitus. Nec difficiliùs concipi poteſt quo pacto belluæ mente deſtitutæ ac proinde nullius perceptionis capaces, ſuo bellųino modo, rerum quæ cerebro ipſarum impreſſæ fuerunt recordentur, quàm concipitur quo pacto varios habitus comparare poſſint; Et ſi quis ad ea quæ diximus attendat, non eſt quod magis ſtupeat quòd membra corporis belluarum paulatim varios comparent habitus, quàm quòd machina recens fabricata æquè facilè non moveatur, quàm cùm jam eâ ſæpius uſus es.

Digitized by Google

CAPUT VI.

I. Fibras cerebri non mutari æquè celeriter ac ſpiritus. II. Tres mutationes in tribus hominis ætatibus.

I. *Fibras cerebri non æquè celeriter mutari ac ſpiritus.*

Singulæ corporum viventium partes, ſolidæ æquè ac fluidæ, caro non ſecus ac ſanguis, perpetuo agitantur motu. Cum hoc tamen diſcrimine, quòd motus partium ſanguinis ſit viſibilis & ſenſibilis, motus verò fibrarum carnis ſit omnino imperceptus. Spiritus igitur a ſubſtantiâ cerebri in eo differunt quòd ſpiritus animales ſint agitatiſſimi & maximè fluidi, ſubſtantia verò cerebri aliquam habeat ſoliditatem ſtabilitatémque; adeo ut ſpiritus in particulas tenuiſſimas diviſi paucis horis diſſipentur, tranſpirando per poros vaſorum quibus continentur; iiſque ſæpius ſuccedant ſpiritus alii a prioribus penitus diſſimiles: fibræ verò cerebri æquè facilè non diſſipantur, in ipſis rarò contingunt mutationes alicujus momenti; ipſarumque ſubſtantia nonniſi multis elapſis annis poteſt immutari.

II. *Tres mutationes in tribus hominis ætatibus.*

Differentiæ memorabiliores quæ in ejuſdem hominis cerebro per totam vitam deprehendantur, ſunt in infantiâ, in ætate virili, & in ſenectute.

Fibræ cerebri per infantiam ſunt molles, flexiles & delicatæ, ætate provectâ fiunt ſicciores, duriores, firmiores: ſed per ſenectutem ſunt penitus inflexiles, craſſæ & nonnunquam humoribus ſuperfluis intermixtæ, quos debilis hujus ætatis calor non poteſt diſſipare ampliùs. Quemadmodum enim fibræ quibus conſtat caro paulatim indureſcunt, & ſicut caro pulli perdicis tenerior eſt carne ipſius perdicis annoſæ, ita fibræ cerebri infantis aut adulti longè molliores & delicatiores eſſe debent fibris hominum ætate provectiorum.

Harum mutationum cauſa facilè tibi innoteſcet, ſi attendas fibras illas perpetuò agitari a ſpiritibus animalibus, qui circa illas multifariam circumfluunt. Quemadmodum enim venti terram cui afflant exſiccant, ſic ſpiritus animales agitatione perpetuâ pleraſque cerebri fibras paulatim exſiccant, comprimunt & conſolidant, adeo ut fibræ hominum ætate provectiorum difficiliùs inflectantur fibris juniorum. Quod verò ad coætaneos ſpectat, vinolenti qui per multos annos vinum aut aliam potionem immoderatè potarunt, fibræ habere debent ſolidiores & minùs flexiles quàm illi qui ejuſmodi potibus per totam vitam abſtinuerunt.

Variæ autem cerebri conſtitutiones in infantibus, in viris, & in ſenibus cauſæ ſunt valde efficaces hujúſce differentiæ quæ deprehenditur in facul-

Digitized by Google

facultate imaginandi hominum qui in hiſce tribus verſantur ætatibus, de quibus jam loquemur; ac 1°. quidem quid eveniat in cerebro infantis examinemus, cùm adhuc in utero matris incluſus eſt.

CAPUT VII.

I. De communicatione quæ eſt inter cerebrum matris & cerebrum infantis ipſius. II. De communicatione quæ eſt inter cerebrum noſtrum & cæteras corporis partes quâ ad imitationem miſericordiamque movemur. III. Explicatio generationis monſtrorum, & propagationis ſpecierum. IV. Quædam inordinationes mentis & inclinationum voluntatis explicantur. V. De concupiſcentiâ & peccato originis. VI. Objectiones cum reſponſionibus.

NOs cum omnibus rebus creatis aliquo vinculo cohærere, atque cum iis omnibus quibus circumcingimur aliquâ convenire analogiâ clarum ſatis mihi videtur. Porro ex illâ ipsâ analogiâ, non parum percipimus utilitatis ad vitæ noſtræ conſervationem commoditatémque. Cum Galliâ longè arctiùs conjungimur quàm cum gente Sinarum, cum ſole quàm cum ſtellâ aliquâ remotiore, cum ædibus noſtris quàm cum alienis. Quæ propiora nobis ſunt nos propiùs attingunt. Vinculis quibuſdam imperceptis ſtrictiùs hominibus quàm belluis, cognatis & amicis quàm peregrinis, iis a quibus vitæ noſtræ conſervatio pendet, quàm iis a quibus nil metuimus ſperamúſve, adhæreſcimus.

Porro quod in illâ quæ nos inter cæteróſque homines deprehenditur naturali conjunctione potiſſimùm obſervatu dignum eſt in eo conſiſtit, quòd hæc conjunctio eò arctior ſit quò iis hominibus indigemus magis, Cognati & amici mutuo conjunguntur vinculo, Ipſorum dolores, calamitates, voluptates, gaudia inter utroſque communia dicas. Quæcunque enim ſentiunt patiuntúrve amici noſtri nos pariter ſentimus patimúrve, ipſorum habitu externo ſcilicet commoti. Quia tamen ſine iis vivere poſſumus, conjunctio illa mutua & naturalis quæ nos inter & ipſos intercedit non eſt omnium conjunctionum arctiſſima.

I. *De communicatione quæ eſt inter cerebrum matris & cerebrum infantis ipſius.*

Infantes in utero materno quorum corpus nondum omnino formatum eſt per ſe tantâ ſunt debilitate & egeſtate, ut conjunctione omnium arctiſſima cum matribus conjungi debeant. Et licèt ipſorum mens a mente matris ſit ſeparata, cùm tamen ipſorum corpus ab ipſius matris corpore non ſejungatur, utrumque iiſdem prorſus ſenſationibus, iiſdémque affectibus affici exiſtimandum eſt; uno verbo eædem cogitationes

quæ in mente matris occaſione motuum corporis excitantur in ipſis excitari debent.

Quicquid mater videt, audit, ſentit, patitur, illud pariter videt, audit, ſentit & patitur infans. Cùm enim oris ſpecies totúſque corporis habitus hominis motu aliquo violento perciti adſtantes pervadat penetrétque, & eos in ſimilem animi motum veluti transformet, quamvis homo ille cum adſtantibus non ſtrictè conjungatur; Cùm hæc, inquam, ita ſint, quis meritò non credat matrem infanti eaſdem quibus ipſa afficitur ſenſationes imprimere poſſe; eoſdémque in eo affectus excitare? Corpus enim infantis unum eſt corpus cum corpore matris: ſanguis ſpiritúſque utrique ſunt communes. Jam autem ſenſationes & affectus a motibus ſanguinis & ſpirituum pendent ordine naturæ, iſtique motus e matre ad infantem neceſſariò tranſeunt. Ergo omnes affectus, omnes ſenſationes & in genere omnes perceptiones quæ corporis occaſione fiunt matri & infanti communes ſunt.

Hæc mihi quidem multis de cauſis videntur omni exceptione majora, ſi enim attendas ſæpe fieri ut mater felis conſpectu maximè perterrita infantem pariat qui pariter, quotieſcunque tale conſpicit animal, totus perhorreſcit, hinc facilè colligas illum infantem maximo jam horrore animi, atque non ſine magnâ ſpirituum commotione id vidiſſe quod mater eum in utero geſtans videbat, quoniam ipſe felis nullo eum malo afficientis conſpectus tam ſingulares adhuc in eo producit effectus. Hæc tamen non propono niſi tanquam hypotheſin quandam, quæ meo quidem judicio infrà demonſtrabitur. Omnis enim hypotheſis quæ difficultates quaſlibet ſolvere poteſt ut axioma quoddam infractum haberi debet.

II. De communicatione quæ eſt inter cerebrum noſtrum & cæteras corporis noſtri partes quæ nos ad imitationem & miſericordiam impellit.

Vincula inviſibilia quibus Author Naturæ ſua inter ſe connectit opera ipſius ſanè ſapientiâ hominúmque admiratione digna ſunt. Hæc nobis ſimul documento & admirationi eſſe debent, ſed de iis ne per ſomnium quidem cogitamus, cæcorum adinſtar ducem ſequimur, nec eum videmus, rationémque quâ nos ducat ignoramus. Natura æquè ac ipſius Author nos latent, motus qui in nobis excitantur ſentimus quidem, ſed ad cauſas motrices non attendimus. Nulla tamen eſt cognitio quæ nobis ſit magis neceſſaria. Ex hac enim eorum omnium quæ ad hominem pertinent pendet explicatio.

In cerebro noſtro haud dubiè quædam eſt diſpoſitio atque compages quæ nos ad imitationem naturali quodam fert motu; id enim ſocietati civili neceſſe eſt. Non modò liberi parentibus, diſcipuli magiſtris, inferiores ſuperioribus credere & morem gerere debent; ſed prætereà omnes homines ad id naturâ ſuâ comparati eſſe debent ut iiſdem ſeſe accommodent agendi rationibus, iiſdémque etiam actionibus quibus uti ſolent homines quibuſcum degunt. Ut enim homines inter ſe conjungi poſſint, ſimiles eſſe debent & quoad corpus & quoad ingenium: Atque iſtud principium eſt innumerarum rerum de quibus infrà: Cæterùm

terùm ad ea quæ hoc capite dicturi ſumus, iſtud adhuc monitum velim, nempe in cerebro eſſe diſpoſitiones quaſdam naturales quæ nos ad miſericordiam æquè ac ad imitationem ferunt.

Sciendum eſt igitur non modò ſpiritus animales in eas corporis partes ſponte ferri, ut eadem agamus, iiſdémque moveamur motibus quæ cæteri homines nobis adſpicientibus agunt, quibúſque moventur, ſed etiam ut eorum vulnera, ſi fas ſit ita loqui, quadantenus accipiamus, miſeriarúmque miſereamur; Quum enim, ut id experientiâ conſtat, in hominem quempiam ictu violento percuſſum aut graviter ſaucium oculos attentos defigimus, tum ſpiritus in eas corporis noſtri partes magno niſu decurrunt quæ partibus illius hominis læſi reſpondent, niſi curſus ſpirituum, aliâ aliquâ parte ſatis vehementer & de induſtriâ titillatâ, alìorſum deflectatur, aut niſi fluxus naturalis ad cor & viſcera, qui in motibus ſubitaneis contingere ſolet, ſecum trahat aut immutet fluxum illum de quo loquimur, aut niſi denique idem efficiat conjunctio aliqua inſolita veſtigiorum cerebri cum motibus ſpirituum.

Illam ſpirituum in partes corporis noſtri quæ reſpondent partibus quas in aliis vulnerari cernimus tranſlationem in hominibus delicatis, quorum imaginatio vivida eſt carnéſque teneræ & molles, experiri facile eſt. Fremitum enim quemdam in cruribus ſentiunt, ſi in hac alicujus hominis parte ulcus videant, aut eundem hominem percuti in illâ parte conſpiciant. Rem confirmabit quod amicus quidam ad me nuper reſcripſit. *Ægrotante*, inquit ille, *ſene quodam qui apud ſororem meam degebat, factum eſt ut junior ancilla candelam admoveret, dum ægro venæ pedis inciderentur, ſimul ac illa ſcalpellum vidit infixum, tantus pavor ipſius invaſit artus ut per triduum aut quatriduum in eodem pedis loco quem viderat incidi dolorem ſenſerit adeo acerbum, ut per illud tempus in lecto decumbere coacta fuerit.* Atque hujúſce rei cauſa hæc eſt, ſpiritus ſcilicet in illas corporis partes ſeſe violenter diffundunt; quo facto partes illæ intenſiores factæ vehementiorem in mente excitant ſenſationem, ut ſibi ab incommodis quæ aliis inferri videt præcaveat.

Ea corporum *compaſſio* in mente commiſerationem efficit, ac ad aliorum dolores leniendos nos adducit, quia hoc etiam pacto noſtros lenimus. Quid plura? noſtram compeſcit malignitatem crudelitatémque: horror enim quem ſanguis creat, & mortis formido, uno verbo, impreſſio illa quam efficit *compaſſio* ab interficiendis belluis illos etiam plerunque deterret apud quos bruta nil aliud eſſe præter machinas quaſdam certiſſimè conſtat; plerique homines belluas illas non poſſunt trucidare, quin repercuſſu compaſſionis ipſi lædantur.

Porro hìc ſedulò obſervandum eſt viſum ſenſibilem vulneris quo quiſpiam affectus eſt eò gravius in adſpectantibus vulnus efficere quò debiliores ſunt & delicatiores; Cùm enim viſus ille ſenſibilis animales

les ſpiritus in eas corporis partes magnâ velocitate concitet quæ partibus in alio læſis reſpondent, ſpiritus illi in fibras corporis teneri majorem efficiunt impreſſionem quàm in fibras corporis robuſti.

Homines itaque robuſti atque vegeti cædis alicujus conſpectu non læduntur; & ad commiſerationem non ideo moventur quòd viſus ille corpus ipſorum infeſtet, ſed quòd ipſorum rationem offendat. Reorum non miſerentur exorari aut flecti nequeunt. Fœminæ verò & infantes vulnera aliis inflicta ægrè admodum & anxiè ferunt, magnâ miſerorum commiſeratione moventur motu quodam mechanico. Nec ſine ſollicitudine belluam vociferantem audire poſſunt.

Infantes verò quod ſpectat qui adhuc ſunt in utero matris, cùm fibras habeant longè molliores quàm ſunt fibræ fœminarum & infantium recens natorum, curſus ſpirituum in iis mutationes longè majores efficere debet ut infrà patebit.

Quicquid ſuprà dixi habeatur etiam ut ſuppoſitio quædam, per me licet. Sed iſtam hypotheſim optimè intellectam velim, ut ea quæ hoc capite ſum expoſiturus diſtinctè etiam poſſint intelligi. Hæ duæ hypotheſes a me ſuprà poſitæ clavis ſunt multorum quæ vulgò difficillima & abſtruſiſſima habentur, quæque revera hiſce ſuppoſitionibus non admiſſis explanari nequaquam poſſent; en tibi exempla.

III. Explicatio generationis monſtrorum, & propagationis ſpeciei.

Septem aut octo abhinc annis Pariſiis in inſanabilium Noſocomio juvenis erat ab ortu mente captus, omnibúſque fractus membris quibus frangi ſolent rei. Per viginti penè annos in eo ſtatu vixit. Non pauci illum viderunt, & ipſa defuncta Regina Regis noſtri mater iſtud noſodochium inviſens, illum juvenem videndi, ipſiúſque brachia & crura ubi erant confracta contrectandi curioſitate ducta eſt.

Ex hypotheſibus jam poſitis hujúſce infortunii hæc fuit cauſa, nempe cùm ipſius mater reum mox cruriſragio plectendum eſſe accepiſſet, iſtius ſupplicii teſtis oculata eſſe voluit. Singuli ictus quibus exceptus eſt miſer ille imaginationem iſtius matris & repercuſſu quodam cerebrum tenerum delicatúmque ipſius infantis, vehementer * affecerunt. Fibræ cerebri iſtius fœminæ oppidò fuerunt commotæ, quin & forſan fractæ in quibuſdam locis curſu violento ſpirituum ad rei adeo terribilis conſpectum agitatorum; ſatis tamen in iſtis fibris ſoliditatis fuit, ut ipſarum ordo & compages penitus non deſtrueretur; cùm, vice verſâ, fibræ cerebri infantis non poſſent reſiſtere rapido curſui ſpirituum, penitus detritæ fuerunt, tantúmque fuit illud detrimentum, ut eo ejus ingenium per totam vitam fuerit labefactatum, & hanc ob cauſam natus eſt inſipiens. Jam cur iiſdem corporis partibus quibus reus quem mater ultima patientem conſpexerat confractus eſſet, videndum eſt.

* Juxta priorem hypotheſin.

Ad conſpectum ſupplicii fœminæ adeo horrendi, ſpiritus animales e ce-

e cerebro in cæteras corporis partes partibus in quibus reus plectebatur reſpondentes rapidè confluxerunt, * nec res ſecus contigit in infante. Quia verò oſſa matris horum ſpirituum impetui reſiſtere valebant, illæſa remanſerunt, nullum fortè etiam dolorem, nullúmque horrorem ſenſit in brachiis & cruribus, dum per illas partes rumpebatur reus. At verò curſus ille rapidus ſpirituum partes oſſium infantis molles & teneras diſrumpere valuit. Oſſa enim inter corporis partes ultima conformantur, & in infante, dum eſt in utero matris, ſoliditatis ſtabilitatiſque oppidò parum habent. Porro illud obſervandum eſt quòd nempe, ſi mater ſpirituum illorum curſum violentâ titillatione aliorſum deflexiſſet, ipſius infans cum oſſibus fractis non prodiiſſet, ſed graviter læſa fuiſſet pars illa quæ parti versùs quam mater curſum ſpirituum deflexiſſet reſpondiſſet, ut jam ſuprà monui.

* Juxta alteram ſuppoſitionem.

Iſtius ſiniſtri casûs explicatio quam tradidimus inſervire etiam poteſt explicationi plurimorum hujúſce generis; cur exempli gratiâ, cùm mulieres gravidæ homines in quorum facie aliquis apparet nævus adſpicientes eoſdem nævos infantibus inſculpant, & in iiſdem corporis partibus. Nec proinde immeritò monentur ſeſe in aliquâ corporis parte occultâ confricare, cùm aliquid inſolentis percipiunt, vel motu aliquo violento rapiuntur: hinc enim fieri poteſt ut nævi ſeu quodlibet aliud partibus illis occultis imprimantur, facie illibatâ.

Exempla ſimilia exemplo mox allato ſæpiſſime nobis ſuppeterent, ſi infantes tantis acceptis vulneribus diu ſuperſtites remanere poſſent, ſed plerunque nil ſunt præter abortivos partus. Plerique enim infantes in utero matris quamquam bene valentis morientes non aliam ob cauſam moriuntur quàm ob terrorem aliquem, flagrantem cupiditatem, aut alium quemlibet motum violentum matris. Ecce aliud exemplum ſatis ſpeciale.

Ante unum annum, dum Divi Pii relatio infer Sanctos feſto ſolenni celebraretur, mulier quædam prægnans, iſtius Sancti imagine attentè nimis conſideratâ, infantem huic imagini prorſus ſimilem enixa eſt. Os ſenis, quantùm quidem in infante imberbi fieri poteſt, gerebat. Ipſius brachia ſuper pectus decuſſata erant, lumina ad cœlum tollebat, erat fronte anguſtiſſimâ, quia nempe vix apparebat frons iſtius imaginis versùs Eccleſiæ fornicem erectæ, cœlúmque adſpicientis; mitram quandam habebat humeris inverſam veſtigiis ſphæricis diſtinctam, ubi mitræ gemmis ſolent obduci. Uno verbo infans ille imaginem, juxta quam mater vi imaginationis ſuæ ipſum formaverat, admodum referebat. Nemo eſt cui Pariſiis id videre non licuerit æquè ac mihi, cum infans ille in ſpiritu vini diù ſatis fuerit conſervatus.

Cæterum iſtud ſpeciale eſt in hoc exemplo, quòd non hominis vivi motuque aliquo commoti, ſed imaginis duntaxat conſpectus id prodigii

digii potuerit efficere; at ſanè ille conſpectus non fuit ſine ſummâ ſpirituum agitatione ac ſenſationibus vividiſſimis, ſive ex matris ad id quod videbat applicatione, ſive ex commotione quam in illâ feſti tumultus excitabat.

Matre igitur in illam imaginem totâ defixâ, ſpiritibúſque ipſius vehementer agitatis, infans, juxta priorem ſuppoſitionem, eandem imaginem cum applicatione & ſpirituum agitatione æquè ac mater videbat. Mater iſtâ imagine vividè percuſſa ad ipſius habitum ſaltem externum ſeſe componebat, juxta poſteriorem ſuppoſitionem; cùm enim ipſius corpus omnino formatum eſſet, fibræque carnis ſatis duræ eſſent ut ſpirituum curſui reſiſtere poſſent, in omnibus imagini ſimilem ſe præbere nequibat. Cùm verò fibræ carnis infantis eſſent admodum molles, ac ideo ad quoſlibet ſuſcipiendos ſitus aptæ, fluxus ſpirituum rapidus ea omnia in ipſius carne effecit, quæ ad id neceſſaria erant ut imagini omnino ſimilis evaderet, atque penè, ſaltem quantùm poterat, perfecta fuit imitatio cui infantes magis ſunt idonei. Sed figura quam ex illâ imitatione corpus infantis contraxit ipſius mortis fuit cauſa.

Quid poſſit efficere vis imaginationis matrum multis aliis exemplis, quæ apud Authores extant, poſſemus demonſtrare. Quos enim quandoque fœtus edunt abortivos? Non modò infantes inſormes, ſed etiam fructus quos guſtare cupiverunt, poma, pyra, uvas, aliáque ſimilia enituntur. Dum matres, exempli gratiâ, pyra imaginantur, ipſorúmque comedendorum deſiderio flagrant, infantes ea pariter imaginantur, eorúmque pari flagrant deſiderio, ſive jam animatus ſit fœtus, ſive non, jam autem curſus ſpirituum fructûs exoptati imagine excitatus ſeſe diffundit per corpuſculum ad figuram mutandam propter mollitiem aptiſſimum, & ſic miſeri illi infantes in ea transformantur quæ cupiverunt avidiùs. Matres verò ex eo nil accipiunt detrimenti, ipſarum, ſcilicet, corpus non eſt ſatis molle ut poſſit ſuſcipere figuram eorum quæ imaginantur. Ea itaque imitari, ipſíſque ſimiles fieri nequeunt.

Nec putandum eſt mutuam illam convenientiam quam expoſui, quæque tot infortuniorum cauſa eſt, eſſe aut inutilem aut contra ordinem naturæ inſtitutam, vice verſâ propagationi corporis humani, formationíque fœtûs videtur perquàm utilis, quin omnino neceſſaria eſt ad tranſmiſſionem quarundam cerebri diſpoſitionum quæ pro temporibus & locis variæ eſſe debent, agnorum enim cerebrum in quibuſdam regionibus ita comparatum eſſe debet ut fugiant lupos, quia, ſcilicet, in illis locis multi, ipſíſque valde formidabiles extant.

Illa quidem communicatio cerebri matris cum cerebro infantis funeſtis caſibus eſt interdum comitata, cùm matres motu aliquo violento ſeſe abripi ſinunt. Attamen ſine illâ communicatione mulieres & animalia fœtus ejuſdem ſpeciei edere non poſſent.

Quamquam enim ratio formationis *fœtûs* in genere poteſt explicari, ut id non fruſtra tentavit Carteſius, ſine tamen illâ communicatione cerebri

Digitized by Google

cerebri matris cum cerebro infantis vix poteſt explicari cur, exempli gratiâ, equa non gignat bovem, aut gallina ovum perdicis aut alicujus alius avis. Qui de eâ fœtûs formatione ſunt meditati a meâ, ni fallor, ſententiâ non abludent.

Fateor equidem eam eſſe omnium veroſimillimam, & experientiæ maximè conformem opinionem quâ ſtatuitur infantes jam formatos eſſe ante actionem illam quâ concipiuntur, matréſque nihil ipſis dare præter incrementum per tempus graviditatis. Illa tamen communicatio ſpirituum animalium & cerebri matris cum ſpiritibus & cerebro infantis valde conferre videtur ad determinandum illud incrementum, atque ad dirigendas partes illas quæ ipſius nutritioni inſerviunt, ita ut inter ſe combinentur in ipſius corpore eodem prope modo ac in corpore matris, uno verbo ad efficiendum ut infans ſit ſimilis matri aut ſaltem ejuſdem ſpeciei; ídque non obſcurè liquet ex iis quæ contingunt cùm matris imaginatio eſt inordinata, & cùm motus aliquis violentus naturalem ipſius cerebri diſpoſitionem mutat; tum enim, ut mox explicuimus, hæc communicatio conformationem corporis infantis mutat, matréſque nonnunquam fœtus abortivos edunt eò ſimiliores fructibus quos cupiverunt, quò ſpiritus faciliùs per fibras corporis infantis tranſeunt.

Non negamus tamen Deum ſine hâc communicatione quæcunque ad propagationem ſpeciei neceſſaria ſunt adeo accuratè & regulariter in ſæcula infinita diſponere potuiſſe, ut matres nunquam abortiviſſent, immo etiam liberos ejuſdem magnitudinis ejuſdémque coloris, ac per omnia ſimiles ſemper peperiſſent. Noſtrum enim non eſt Divinam potentiam imbecilli imaginatione dimetiri, nec novimus quibus motus rationibus opus ſuum ita conſtruxerit.

Plantæ & arbores alias arbores aliaſque plantas ſibi ſimiles accuratè ſatis producunt ſine iſtius communicationis ope, volucres & multa alia animalia illâ communicatione non indigent ut animalia diverſa foveant & excludant, cùm ovis diverſæ ſpeciei incubant, ut cùm, exempli gratiâ, gallina incubat ovis perdicis. Nec tamen fortè immeritò quis poſſet exiſtimare in ſeminibus & ovis jam contineri plantas & aves quæ ex iis educuntur, ipſáque avium corpuſcula jam conformata fuiſſe communicatione ſuprà memoratâ, plantáſque ſuam etiam accepiſſe conformationem aliâ communicatione æquipollenti; ſed id forſan nil aliud eſt præter meram conjecturam; deinde licèt id certo aliquo nitetur fundamento, quænam ſint quæ Deus facere poteſt non tutum eſt ex iis quæ fecit judicare.

Qui tamen animadvertet plantas quæ matris actione incrementum accipiunt ipſius ſimilitudinem longè meliùs referre, quàm quæ ex ſemine naſcuntur; tulipas, exempli gratiâ, quæ ex bulbis producuntur ejuſdem eſſe coloris cum matre, cùm contrà quæ e ſemine oriuntur ab eâ fere ſemper differant; qui, inquam, ad hæc attendet eò certè adducetur

Digitized by Google

cetur ut credat communicationem matris ſi omnino neceſſaria non ſit ut fructus ſit ejuſdem ſpeciei cum eâ, ad id ſaltem prorſus neceſſariam eſſe ut fructus matri ſit omnino ſimilis.

Quamvis itaque Deus præſenſerit hanc communicationem cerebri matris cum cerebro infantis quandoque cauſam fore extinctionis multorum fœtuum, & generationis monſtrorum, propter inordinationem imaginationis maternæ; illa tamen communicatio adeò admirabilis eſt, adeóque neceſſaria, tum ob cauſas ſuprà jam memoratas, tum ob plurimas alias quæ his poſſent accedere, ut incommoda illa Deum à conſilio ſuo deterrere non debuerint. Aliquo ſenſu Deus monſtra formare non habuit in animo, certè ſi Deus unicum crearet animal, illud informe non crearet. At verò opus admirabile rationibus ſimpliciſſimis perficere, omnéſque res conditas mutuis connectere vinculis apud ſe decernens, quoſdam effectus ex rerum illarum concatenatione & naturâ neceſſariò ſequuturos prævidit; conſilium tamen idcirco non mutavit. Quamvis enim monſtrum, ſi illud ſolum conſideres, ſit opus quoddam imperfectum, ſi tamen cum cæteris commiſceatur rebus creatis, mundum certè imperfectum aut creatoris ſapientiâ indignum non reddet, ſi conſeratur opus cum rationum quibus producitur ſimplicitate.

Quid matris imaginatio valeat in corpus infantis fusè ſatis explicuimus, jam quid in ipſius mentem agere poſſit videamus, atque hoc pacto primos errores intellectûs & voluntatis hominum in ſuâ origine detegamus. Iſtud enim potiſſimùm ad inſtitutum noſtrum pertinet.

IV. *Quidam errores mentis, inclinationéſque voluntatis explicantur.* Veſtigia cerebri ſenſationes & ideas in mente excitare, commotionéſque ſpirituum animalium nunquam fieri in corpore, quin protinus motus ipſis reſpondentes in mente excitentur, pro certo conſtat; uno verbo, omnes paſſiones ſenſúſque corporei nunquam ſine veris ſenſationibus veriſque mentis affectibus excitantur. Jam autem, juxta primam ſuppoſitionem noſtram, matres veſtigia cerebri ſui, ac deinde motus ſpirituum animalium in infantes transferunt. Ergo & in infantium mente eaſdem ſenſationes eoſdémque quibus ipſæ afficiuntur affectibus excitant; ac proinde ipſorum cor & rationem multiſariam corrumpunt.

Si tot infantes gerunt in facie nævos aut veſtigia ideæ quæ matrem ferüt, quamvis fibræ cutis ſpirituum curſui longè fortiùs reluctentur quàm partes molles cerebri, & quamvis ſpiritus ſint multò agitatiores in cerebro quàm in cute; ſi, inquam, hæc ita ſint, quis inficietur ſpiritus animales matris agitatione ſuâ immoderatâ in cerebro infantium multa imprimere veſtigia? Jam autem cùm veſtigia profunda cerebri & commotiones ſpirituum ipſis reſpondentes diu & non rarò per totam vitam permaneant, hinc liquidò patet perpaucos infantes naſci qui aliquâ in re non ſint ingenio obliquo, quique alicui affectui non ſint mancipati; quia ſcilicet perpaucæ ſunt fœminæ quæ

Digitized by Google

quæ vitiis quibuſdam aut infirmitatibus non laborent, qúæque per graviditatis tempus motu aliquo violento percitæ non fuerint.

Iſthæc experientiâ quotidianâ plus ſatis comprobantur; nec raró videas domos totas in quibus infirmitas quædam imaginationis hæreditaria eſt. Verùm exempla ſpecialia huc afferre neceſſe non judicamus. Immo ſatius erit ſi ad nonnullorum ſolamen afferamus iſtas infirmitates parentum non eſſe naturales, hoc eſt humanæ naturæ eſſentiales, ac proinde veſtigia cerebri, quæ iſtarum infirmitatum ſunt cauſa, poſſe deleri temporis ſucceſſu.

Haud abs re tamen erit hîc proferre exemplum Jacobi Regis Britanniæ, de quo Eques Dygbi in Libro ſuo de Pulvere Sympathico mentionem habet. Hæc ſunt quæ in hoc Libro aſſerit. Nonnulli Scotiæ Magnates Mariæ Stuard, dum Jacobum Regem in utero geſtaret, cubiculum ingreſſi ipſius Secretarium gente Italum, ipſâ rem videlicet conſpiciente, confoderunt, quamvis Secretario obviam ſeſe tuliſſet, ut cædem illam præverteret; in hoc autem conflictu vulnera leviora accepit Regina, terrorque inde ſecutus in ipſius imaginatione tam alta impreſſit veſtigia, ut cum infante quem in utero geſtabat communicarentur, adeo ut Rex Jacobus per totam vitam gladium ſtrictum conſpicere non auſus fuerit. Ipſe Dygbi aſſerit ſe rem fuiſſe expertum, cùm inſtitutus fuit Eques. Quippe Rex gladium quo ejus humerum attingere debuiſſet in faciem rectâ divertit, & niſi quis Regis manum deduxiſſet, Equitem ſauciaviſſet. Tot ejúſce rei extant exempla, ut ad authores confugere videatur inutile. Nec quemquam eſſe credo qui eat inficias. Multi enim ſunt qui muris, ſoricis, felis, ranæ, ac præcipuè reptilium, ut ſerpentum & colubrium, viſum ferre nequeunt; unde autem odii tam inſolentis cauſa petenda eſt, niſi ex metu ad illorum animalium conſpectum matribus per graviditatem injecto?

V. Concupiſcentia, & peccatum originis explicantur.

Verùm, quod præcipuè obſervatum velim, admodum veriſimile eſt homines adhuc hodie in cerebro conſervare veſtigia & impreſſiones primorum Parentum. Quemadmodum enim animalia producunt animalia ſibi ſimilia cum ſimilibus in cerebro veſtigiis, unde fit ut animalia ejuſdem ſpeciei, iiſdem inter ſe afficiantur ſympathiis & antipathiis, eaſdémque in iiſdem circunſtantiis edant actiones; Ita primi noſtri Parentes poſt peccatum tot támque alta ex rebus ſenſibilibus acceperunt veſtigia, ut ea cum poſteris communicare facilè potuerint, adeo ut ſumma illa verſùs res ſenſibiles propenſio, quam ab utero matris contrahimus, ingénſque illa quâ ſic affecti a Deo diſtamus intercapedo ex ſuprà dictis non incommodè poſſit explicari.

Cùm enim, juxta ordinem a naturâ præſtitutum, cogitationes mentis veſtigiis cerebri debeant reſpondere, jam tum peccati labe inquinati non immerito dicimur quum in utero materno ſumus conformati, ex eo enim tempore voluptatibus ſenſuum ſummopere adhæreſcimus. Iiſdem affecti veſtigiis ac parentes eaſdem etiam cogitationes eaſdémque

ad res ſenſibiles inclinationes nos habere par eſt.

Vide Illuſtrationem circa peccatum originis.

Itaque cum concupiſcentiâ & peccato originis naſci debemus, ſi concupiſcentia nihil aliud ſit præter actionem naturalem veſtigiorum cerebri in mentem, ut rebus ſenſibilibus adhæreat, certè cùm concupiſcentiâ nos naſci oportet. Si peccatum originis nihil eſt præter regnum concupiſcentiæ, iſtóſque conatus menti & cordi infantis tyrannicè dominantes, certè naſcimur in peccato originis. Jam autem veriſimillimum eſt regnum concupiſcentiæ aut ipſius victoriam illud eſſe quod in infantibus peccatum originis, in hominibus verò liberis peccatum actuale dicitur.

Divus Paulus Rom. cap 6.5.12. 14. &c.

VI. Objectiones cum reſponſis.

Si ad hæc duo quæ certiſſima ſunt ſeriò attendas, 1ò. ſcilicet transmitti peccatum originis per corpus modò & per generationem, nec mentem generari; 2ò corpus in mentem agere eámque corrumpere non aliter poſſe quàm per iſtius cerebri partis veſtigia ex quâ naturâ pendent ejus cogitationes, tibi, ſpero, pro comperto erit peccatum originis eo quo explicui modo transmitti.

Unum tamen experientiæ contrarium ex ſtatutis dogmatibus colligi poſſe videtur, nempe matrem infanti habitus & inclinationes ſuis ſimiles, eandémque cum ipſâ ad imaginandum & res jam cognitas ediſcendum facilitatem communicare debere. Hæc enim omnia, ut jam dictum eſt, pendent duntaxat a veſtigiis cerebri. Jam autem veſtigia cerebri materni ad infantes tranſire pro certo conſtat. Id enim exemplis e genere humano depromptis probavimus, & inſuper exemplo animalium confirmavimus quorum catuli cerebrum habent iiſdem quibus parentes veſtigiis refertum. Unde fit ut animalia ejuſdem ſpeciei vocem eodem modo flectant, membra ſimiliter moveant, iiſdem denique ad prædam captandam ac ſeſe ab inſidiatoribus tutanda utantur artibus. Cum igitur veſtigia matrum cerebro infantum inſculpantur & imprimantur, infantes cum iiſdem habitibus iiſdemque dotibus quibus præditæ ſunt matres naſci deberent: quin & eos habitus illaſque dotes per totam vitam conſervare deberent; cùm habitus a teneris annis contracti diutius permaneant. Quod tamen experientiæ repugnat.

Ut huic objectioni ſatisfiat, ſciendum eſt in cerebro duo eſſe veſtigiorum genera. Alia ſunt naturalia, ſeu naturæ humanæ propria; alia verò acquiſita. Naturalia veſtigia ſunt profundiſſima, nec poſſunt planè deleri, acquiſita verò, utpote minùs alta, facilè deperduntur; quamvis autem naturalia & acquiſita non aliter inter ſe differant quàm gradibus, ac priora ſæpe poſterioribus ſint debiliora, cùm quotidie animalia rebus quæ veſtigiis illis naturalibus prorsùs contrariæ ſunt aſſuefiant (canis, exempli gratiâ, conſuetudine & diſciplinâ eò adducitur ut a pane aut perdice quam videt ſentítque abſtineat.) Inter illa tamen veſtigia iſtud intercipitur diſcrimen, quòd naturalia vinculis quibuſdam imperceptis cum cæteris corporis partibus colligentur. Omnia enim noſtræ machinæ organa operam mutuam inter ſe conferunt, ut in

ſtatu

Digitized by Google

ſtatu naturali permaneant. Singulæ corporis noſtri partes ſibi mutuò ſuppeditant omnia ad conſervationem ſive inſtaurationem veſtigiorum naturalium neceſſaria. Itaque penitus deleri nequeunt, cúmque illa deleta putas, tunc reviviſcere incipiunt.

At verò veſtigia acquiſita, quamvis majora, profundiora & fortiora naturalibus, paulatim tamen deperduntur niſi eorum conſervationi, perpetuâ cauſarum quibus producta ſunt applicatione, conſulas; cæteræ enim partes ad corporis ipſorum conſervationem nil conferunt, quin potiùs ad ea abolenda ac penitus deſtruenda perpetuò connituntur. Hæc veſtigia cum vulneribus quæ accipere ſolet corpus poſſunt comparari. Vulnera ſunt quæ cerebrum accepit, ſed quæ ſponte ſuâ, ut vulnera corporis, mirâ machinæ conſtructione ſanantur. Si in alicujus genâ incilio fieret etiam major ipſo oris hiatu, foramen illud paulatim ſolidaretur, ſed oris hiatus ſolidari nequit, quippe qui naturalis ſit. Eadem eſt ratio veſtigiorum cerebri; quæ naturalia ſunt ea nunquam delentur, cetera temporis ſucceſſu evaneſcunt; ex eâ autem veritate innumeræ in ethicâ deduci poſſunt conſequentiæ.

Cùm igitur in corpore nihil ſit quod veſtigiis naturalibus non reſpondeat, in infantes integra tranſmittuntur. Pſittaci itaque pſittacos eâdem voce, eâdem garrulitate præditos edunt. Quia verò veſtigia acquiſita in ſolo remanent cerebro, nec toti corpori reſpondent, niſi parumper, cùm videlicet motibus illis qui in affectibus violentis excitari ſolent impreſſa fuerunt, veſtigia illa in infantes tranſmitti non debent. Sic pſittacus qui Domino ſuo ſalutem dicit, pſittacos non edet ita inſtitutos ut poſſint idem facere, nec Viri Docti ſuſcipient liberos ſibi ſimiles.

Quamvis igitur quicquid in cerebro matris agitur in cerebro infantis etiam agatur eodem tempore; matérque nihil videre, ſentire, imaginari poſſit, quin protinus idem videat, ſentiat, imaginetur infans; ac denique quamvis omnia falſa matrum veſtigia corrumpant imaginationem infantium; nihilominùs cùm veſtigia illa non ſint naturalia, eo quem explicuimus ſenſu, mirum videri non debet, ſi ut plurimùm deleantur ſtatim atque infantes prodierunt in lucem. Tum enim cauſa quæ veſtigia illa formabat ſovebatque deſinit. Naturalis corporis conſtitutio ad ipſorum deſtructionem tendit, & res ſenſibiles alia imprimunt veſtigia profunda & plurima, quæ illa penitus delent quæ in infantibus dum erant in utero matris formata fuerant. Si enim quotidie contingit ut dolor acerbus dolorum quos antea ſumus perpeſſi ſenſum extinguat, quantò magis ſenſationes vividæ, quales ſunt ſenſationes infantium quum primùm res objectæ agunt in organa ſenſuum delicatula, delebunt veſtigia pleraque quæ ex eisdem rebus objectis veluti quodam repercuſſu tantùm acceperunt, cùm adversùs illorum impetum uteri materni clypeo defenderentur.

Ubi tamen veſtigia ex vehementi quodam affectu & cum violentiſſimâ ſanguinis & ſpirituum agitatione matris efformata fuêre, in cere-

brum ac etiam in totum corpus infantis tantâ vi agunt, ut veſtigia in eo imprimant æquè profunda & firma ac veſtigia naturalia, ut patet ex exemplo Equitis Dygbi, ut & infantis illius qui natus eſt mente captus & fractus membris, cujus in cerebro omnibúſque membris tantùm attulerat detrimenti imaginatio matris; ac denique exemplo generalis humanæ naturæ corruptionis.

Nec eſt quòd quis miretur filios Regis Britanniæ eâdem infirmitate quâ pater non laboraſſe. Primò enim ejuſmodi veſtigia toti corpori non imprimuntur ut veſtigia naturalia. Secundò, mater cui non eadem erat infirmitas, illam firmâ conſtitutione ſuâ ab infantibus ſuis arcuit. Quippe, quod tertium erit, mater multò magis agit in cerebrum infantis quàm pater, ut patet ex ſuprà dictis.

Verùm obſervandum eſt hæc argumenta quibus oſtendimus liberos Jacobi Regis Angliæ infirmitatis paternæ participes eſſe non debuiſſe, non impedire tamen quominùs peccatum originis, ſive ſumma illa qua in res ſenſibiles ferimur propenſio, ac prope infinita quàm a parentibus hauſimus a Deo averſio poſſit explicari, quippe veſtigia cerebro primorum Parentum a rebus ſenſibilibus inſculpta, fuêre profundiſſima, aſfectibus violentis comitata, & adaucta perpetuo rerum ſenſibilium & ad vitæ conſervationem neceſſariarum uſu, non modò in Adamo & Evâ, ſed etiam, quod notatu dignum eſt, in Sanctorum ſanctiſſimis, in cunctis hominibus & fœminis ex quibus oriundi ſumus, corroborata, adeo ut nihil in naturâ adversùs hanc corruptionem reniti potuerit, tantùm igitur abeſt ut veſtigia illa primorum Parentum paulatim deleantur, ut potiùs de die in diem augeſcere debeant; certè niſi Jeſu-Chriſti gratia hunc torrentem perpetuò coërceret, quod olim cecinit Poëta Ethnicus ſuam nanciſceretur veritatem:

Ætas Parentum pejor avis tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitioſiorem.

Nam, quod ſedulò obſervatum velim, veſtigia quæ in piiſſimis matribus pietatis ſenſum excitant, nullam infantibus quos utero geſtant impertiunt pietatem; veſtigia verò quæ ideas rerum ſenſibilium excitant, & ex quibus violenti naſcuntur affectus, in infantibus ſenſum & amorem rerum ſenſibilium haud dubiè excitant.

Supponamus, exempli gratiâ, matrem quandam ad Dei amorem ferri motu ſpirituum qui veſtigium imagine ſenis venerandi impreſſum comitatur, quia nempe illa ideam Dei imagini ſenis alligavit; id enim fieri poteſt, ut in capite de communi idearum vinculo vidimus, quamvis nulla ſit inter Deum & imaginem ſenis analogia: hoc poſito, certè mater in cerebro infantis nihil aliud præter imaginem ſenis & propenſionem quandam versùs ſenes efficere poterit, quod ab amore Dei quo afficitur longè differt. Nulla ſunt enim veſtigia in cerebro quæ alias ideas ab ideis rerum ſenſibilium poſſint excitare; corpus enim inſtituendæ

Digitized by Google

dæ menti deſtinatum non fuit. Quòd ſi quandoque illam compellet, id in ſuimet ipſius gratiam tantùm facit.

Mater itaque cujus cerebrum veſtigiis plenum eſt quæ naturâ ſuâ ad res ſenſibiles referuntur, qúæque, propter concupiſcentiam ſibi inhærentem corporiſque imperium, delere non poteſt; illa veſtigia neceſſariò communicat cum infante, ipſúmque, licèt juſta ſit, peccatorem parit. Mater illa juſta eſt, quia Deum amore optionis complectens aut ſaltem complexa nullum ob concupiſcentiam ſubit reatum, quamvis ipſius motibus per ſomnum obtemperet: At verò infans Deum amore optionis nunquam dilexit, ipſius cor versùs Deum nullâ propenſione inflexum eſt; unde manifeſtò liquet in iſto inordinationis ac perturbationis ſtatu nil eſſe quod iram Dei movere non debeat.

At verò poſtquàm baptiſmate fuerunt regeniti, & cùm ſive per cordis diſpoſitionem ei ſimilem diſpoſitioni quæ in juſtis etiam per noctis phantaſmata remanet, ſive forſan per actum quendam liberum amoris erga Deum, quo functi ſunt dum per aliquot momenta ab imperio corporis virtute ſacramenti liberati fuerunt, (cùm enim Deus eos ut ab ipſis amaretur condiderit, in juſtitiâ ac in ordine a Deo præſcripto cenſendi non ſunt niſi Deum ament aut amaverint, aut ſaltem niſi ipſorum cor eodem modo ſit diſpoſitum ac ſi ipſum reapſe amaviſſent:) cùm, inquam, harum alterutrâ ratione juſtificati fuerunt, tunc utique, licèt concupiſcentiæ per infantiam morem gerant, ipſorum concupiſcentia non ampliùs eſt peccatum, ipſos reos iræque obnoxios haud ampliùs efficit, juſti ſunt & accepti Deo, quemadmodum gratiam non amittunt qui per ſomnum motus concupiſcentiæ ſequuntur. Infantes enim ſunt cerebro adeo molli & a rebus objectis vel debilioribus tam vividè támque vehementer afficiuntur, ut penès eos non ſit ipſarum impreſſionibus reſiſtere: Verùm rebus quæ non ſunt inſtituti mei explicandis æquo diutiùs inſiſto. Sufficiat ſi ex ſuprà dictis poſſim colligere, hæc omnia falſa veſtigia quæ matres cerebro infantium imprimunt ipſorum mentem adulterare, & imaginationem labefactare; unde fit ut plerique homines res ſecùs quàm ſunt imaginari ſoleant, rerum quas percipiunt falſas ideas ſibi efformando. Si quis meam ulteriùs edoceri velit ſententiam de peccato originis, & de ratione quâ in infantes tranſmittitur, legat ille illuſtrationem hujúſce capitis.

Digitized by Google

CAPUT VIII.

I. Mutationes quæ in infantis ex utero matris exeuntis imaginatione, mutuo cum nutrice, genitrice, aliiſque commercio, contingunt. II. Præcepta ad eos bene educandos utilia traduntur.

CApite præcedenti cerebrum infantis quatenus eſt in utero materno conſideravimus, jam quid ipſi, ut primùm in lucem prodiit, contingat examinandum venit. Quum primùm e tenebris emergens lumine potitur, aëris circumjacentis frigus ipſius artus exemplo invadit, mollibus mulieris ipſum ſuſcipientis amplexibus delicatula ipſius membra læduntur. Cunctæ res objectæ ipſi imbelli ac inermi, utpote inuſitatæ & incognitæ terrorem incutiunt. Lacrymæ & vagitus quos edit ipſius dolorum formidinúmque argumenta ſunt certiſſima. Quid enim aliud ſunt quàm preces in ipſius gratiam a naturâ fuſæ, ut circunſtantes adversùs dolores quos patitur quóſque extimeſcit ipſum tutentur.

Sed ut anxietas in quâ ipſius animus tunc temporis verſatur clarè poſſit intelligi, recordandùm eſt fibras ipſius cerebri eſſe molliſſimas & delicatiſſimas, ac proinde res objectas in eas altiſſimè imprimi. Si enim etiam minima imaginationem debilem poſſunt lædere, quantò magis imaginationem infantis lædent & turbabunt tot res objectæ quæ ipſi prorſus inuſitatæ ſunt?

Verùm ut agitationes & dolores infantium naſcentium, & vulnera quæ ipſorum imaginatio accipere debet vividiùs imaginemur: In quem, quæſo, non adduceremur terrorem, ſi gigantes nobis quinquies aut ſexies proceriores ad nos incautos, ipſorúmque conſilii neſcios accederent? aut ſi novam quamdam animalium ab iis quæ videre ſolemus prorſus diſſimilium ſpeciem, vel duntaxat ſi equum alatum, ſeu aliam quampiam Poëtarum chimæram e nubibus in terram delabentem cerneremus? Quàm alta cerebro imprimerent veſtigia portenta ejuſcemodi, quótque cerebra hiſce ſemel tantum viſis perturbarentur?

Quotidie videas viros quibus eſt cerebrum firmum nec novis ſuſcipiendis impreſſionibus aptum, multo rerum uſu exercitos, non imbelles, nec ſui ita impotes ut nullius ſint conſilii, eventu tamen inſperato & terribili rationis uſu privari Infantes a ſingulis rebus ſenſus ferientibus, ſibique non familiaribus aliquid patiuntur. Singula animalia ipſis animalia novæ ſpeciei ſunt, quippe nihil eorum quæ jam vident, antea viderant: omni virtute & experientiâ ſunt deſtituti; Ipſorum cerebri fibræ ſunt maximè delicatæ atque flexiles. Quî igitur ipſorum imaginatio tot variis objectis rebus illæſa maneret.

Matres

Matres quidem rerum objectarum impreſſionibus infantes jam parumper aſſuefecerunt, eas ſcilicet fibris cerebri infantium, dum in ipſarum utero eſſent, imprimendo: unde fit ut iis quæ oculis maternis, ut ita dicam, viderunt multò minùs offendantur cùm eadem ſuis uſurpant oculis: Nec etiam diffiteor falſa veſtigia & vulnera quæ ad tot terribilium rerum conſpectum accepit imaginatio infantis paulatim comprimi ac ſanari, ipſis enim ut pote non naturalibus, tota corporis conſtitutio contraria eſt, illáque delet, ut capite ſuperiori monuimus. Quod ſi non contingeret, omnes infantes naſcerentur inſipientes. Nihilominus tamen nonnulla ſemper imprimuntur veſtigia adeo fortia & alta, ut deleri per totam vitam nequeant.

Si ad ea quæ in ſemetipſis aguntur, & ad ſuas cogitationes ſeriò attenderent homines, quæ jam dicta ſunt apud ſe haud dubiè experirentur. Inclinationes quaſdam & averſationes ſeu odia quædam occulta in ſe ſentirent, quorúmque nulla alia poteſt afferri cauſa præter veſtigia illa ab infantiâ inſculpta. Cùm enim illarum inclinationum & averſationum cauſæ nobis ſingulis ſint propriæ, certè naturâ humanâ non nituntur. Deinde, cùm illæ cauſæ nos fugiant, ipſas eo tempore in nos egiſſe oportet, quo circunſtantiarum quæ nobis monumenti loco eſſe potuiſſent memores eſſe nondum valebamus. Quodnam autem illud tempus eſt niſi tempus infantiæ?

Carteſius in unâ ex ſuis epiſtolis ſcripſit ſe luſcos ſingulari quodam amore complecti. Cujus rei cauſam anxiè diſquirens comperit tandem puellam quam infans diligebat hoc laboraſſe vitio, amor nempe quo illam proſequebatur ad omnes ipſius ſimilitudinem aliqua in re referentes pervaſerat.

Verùm levibus illis inclinationum noſtrarum inordinationibus in errorem raró conjicimur: Quod ſæpius erremus id inde eſt nempe quòd mens aliquâ in re ſemper læva ſit; & ſtultitiæ cuidam penè omnes incautè dediti ſimus. Qui familiarium ingenium attentè examinabit id nullâ difficultate comperiet. Et quamvis noſmetipſi ſtultitiæ alicujus ſpecialis exemplar ſimus, & ab aliis habeamur, alios tamen ſtultitiæ etiam alicujus iis propriæ arguimus, eóſque non aliter inter ſe differre cenſemus quàm gradibus.

Hæc igitur eſt origo ſatis fœcunda errorum humanorum, nempe perturbatio cerebri orta ex impreſſione rerum externarum ipſo nativitatis momento. Verùm hæc cauſa non tam citò quàm crederes deſinit.

Mutuum & neceſſarium cum nutricibus aut etiam cum matribus, quæ ut plurimùm liberali carent educatione, colloquium infantium ingenium jam alteratum penitus turbat & corrumpit. Mulierculæ illæ ipſis nihil præter nugas fabuláſque ridiculas aut terrificas obtrudunt. Ipſorum menti nihil præter ſenſibilia objiciunt, & verba ſua ita diſponunt, eóque oris habitu eloquuntur, ut falſis ſenſuum judiciis confirmandis ſint valde idonea. Quid plura? Infirmitates ſuas, abſurdas formi-

formidines, ridiculas ſuperſtitiones & cætera id genus matres infantium menti veluti ſemen quoddam inſerunt. Quo pacto in veritate inquirendâ aut delibandâ nuſquam exerciti, tandem non poſſunt veritatem diſcernere, aut ſuâ uti ratione. Hinc tandiu inhærens timiditas & puſillanimitas quædam. Non pauci enim ſunt qui quindecim aut viginti annos nati nutricis ingenium nondum exuerunt.

Infantes quidem ad veritatem meditandam ſcientiáſque abſtruſas & ſublimes comparandas non videntur maximè idonei. Cùm enim fibræ ipſorum cerebri ſint tenerrimæ, rebus objectis vel debilioribus & tenuioribus quàm facillimè commoventur; ipſorum verò mens ſenſationes accipiens fibrarum agitationi neceſſariò congruas, a Metaphyſicis & puræ intellectionis meditationibus ad ſenſationes ſuas tota deflectitur. Infantes itaque toties támque facilè per ideas ſenſuum confuſas diſtracti puras veritatis ideas attentè ſatis perpendere nequeunt.

Verùm primò infans ſeptennis errores a ſenſibus ortos longè faciliùs exuit quàm ſexagenarius cujus mentem præjudicia infantiæ per totam vitam præpedivêre. Secundò ideis veritatis claris & diſtinctis ſuſcipiendis infantem idoneum non eſſe concedatur, ſaltem moneri poteſt ipſius ſenſus ſemper & ubique fallaces eſſe; ſi illum veritatem non doceas, certè ipſum in erroribus fovere nec non confirmare iniquum eſt; Infantes etiam teneriores, quamvis ſenſationibus jucundis & injucundis oppreſſi ſint, id tamen brevi & facilè ediſcere ſolent quod provectiores non niſi poſt longum tempus poſſent ediſcere; ut, exempli gratiâ, ordinem & analogiam quæ eſt inter ſingulas voces & res quas audiunt, videntque. Quamvis iſthæc a ſolâ penè pendeant memoria, ipſos tamen ratione ſuâ uti, vel ex methodo quam ineunt dum linguam ſibi vernaculam ediſcunt, ſatis ſupérque patet.

II. Præceptum ad bene educandos liberos utile. Verum ſi facilitas illa quâ fibræ cerebri infantium vividas rerum objectarum impreſſiones recipiunt, ſit cauſa cur ſcientiis abſtruſis inepti judicentur, in promptu remedium eſt. Hæc enim mihi concedantur oportet, ſi nempe, metus, deſideria, ſpes, dolor, voluptas ab infantibus omnino, quantùm fieri poteſt, amoverentur; certè ſtatim atque voces audire & reddere poſſent, difficillima quæque & abſtruſiſſima, Mathematicas ſaltem ſenſibiles, Mechanicen & alia ejuſmodi ad vitam neceſſaria perinde doceri poſſent. Sed quî, quæſo, mens ipſorum ſcientias abſtruſas poſſet incumbere, dum deſideriis & pavoribus perpetuò agitatur: Quod notatu adeo dignum eſt ut nihil magis.

Quemadmodum enim vir ambitioſus, factâ mox facultatum aut honoris jacturâ, vel ad inſperatam evectus dignitatem quæſtiones Metaphyſicas, ſeu *æquationes* Algebraïcas ſolvere non poſſet, ſed ea ſolum factitare quæ inſtans ſuaderet animi motus. Ita infantes in quorum cerebrum, pomum, vel tragemata non leviùs agunt quàm dignitates in quadragenarium, ad veritates abſtruſas auſcultandas minimè ſunt habiles.

Ita

Ita ut infantium progreſſibus in ſcientiis nihil magis officiat, quàm præmia & pœnæ quibus perpetuò alliciuntur aut terrentur.

Nec id modò, mens infantium pœnarum formidine præmiorúmque ſpe indeſinenter diſtricta a pietate deterretur. Pietas ſenſuum captum longè magis exſuperat quàm ſcientia; illam multò ſapit minùs natura hominis corrupta quàm hanc. A ſtudio ſcientiarum non omnino abhorret ingenium humanum, a pietate prorſus. Si igitur variis & vehementibus agitationibus a ſtudio licèt jucundo dimoveamur; quantò minùs infantes voluptatibus ſenſibilibus quibus remunerantur, pœniſque quibus terrentur omnino addicti ſatis ſibi conſervabunt libertatis, ut res ad pietatem pertinentes poſſint ſapere.

Anguſtæ mentis capacitati pauca ſufficiunt ut impleatur; Jam autem mentem plenam novæ cogitationes ſubire nequeunt, niſi eas priùs excutiat quæ totam ipſius capacitatem occupabant. At verò mentem rebus ſenſibilibus evacuare hoc opus, hic labor eſt. Quod ut intelligatur, attendendum eſt nos naturæ propenſione versùs bonum perpetuò ferri. Cùm autem voluptas ſit character quo bonum a malo diſtinguimus, hinc neceſſariò fit ut voluptas nos ante omnia afficiat & occupet. Cùm igitur uſus rerum ſenſibilium, utpotè corpori humano conducibilium, in ſe voluptatem includat, hæc bona, ſenſibilia ſcilicet, mentis noſtræ capacitatem occupare aliquatenùs neceſſe eſt. Donec Deus iis neſcio quem affundat amarorem, qui nobis illorum tædium & faſtidium ingeneret; gratiâ ſuâ nimirum ſuavitatis cœleſtis omnibus terrenis ſuavitatibus longè ſuperioris ſenſum in nobis excitando: *Dando menti cœleſtem delectationem quâ omnis terrena delectatio ſuperetur.* **D. Auguſt.**

Quoniam verò a malo non minùs abhorremus quàm bonum proſequimur, dolor autem eſt character malo impreſſus a naturâ; quicquid de voluptate dictum eſt, de dolore, vice versâ, intellectum velim.

Cùm igitur ea quæ in nobis voluptatem & dolorem excitant totam impleant mentis capacitatem, nec ea abjicere, aut eorum ſenſum ex arbitrio fugere penes nos ſit. Hinc manifeſtò liquet infantes non ſecus ac cæteros homines ad pietatis amorem induci non poſſe, niſi ſecundùm Evangelii præcepta a rerum omnium ſenſibilium quæ aut vehementia deſideria excitant, aut ingentes incutiunt terrores privatione initium fiat. Omnes affectus inordinati, gratiam delectationemque illam internam, quam Divini auxilii ope in officio noſtro præſtando percipimus, ſuffocant & extinguunt.

Infantes tenelli non ſecus ac adulti pollent ratione, quamvis careant experientiâ; eaſdem etiam habent propenſiones innatas, quamvis ad alia ferantur. Aſſueſcant rationem ſequi ducem, ſi ratione præditi ſunt. Ad officii ſui præſtationem, ipſorum inclinationes ritè temperando & moderando, ſunt excitandi. Qui ipſos rerum ſenſibilium impreſſione ad officium adigunt ipſorum ſanè rationem extinguunt; rectioréſque corrumpunt inclinationes. In officio quidem tum ſtare videntur, ſed

videntur modò, reapſe non ſtant. Virtus nec in intimâ ipſorum mente, nec in imo ſedet pectore, illam vix nôrunt, multò minùs diligunt. Mens ipſorum deſideriis, pavoribus, odio, & amore rerum ſenſibilium intricata, in libertatem ſeſe aſſerere, & ratione uti nequit. Infantes itaque ſic ab incunabulis abjectè & ſerviliter educati neſcio quam erga res quæ virum probum Chriſtianúmque decent indifferentiam paulatim contrahunt, quam per totum vitæ curriculum tenaciter retinent; unde ſit ut dummodo authoritate, aut arte ſuâ ſupplicia declinare poſſint, in omnes concupiſcentias laxatis prorumpant habenis; quippe qui revera alia non cognoſcant bona quàm bona ſenſibilia.

Interdum equidem infantes ſenſuum ope ſunt inſtituendi, ſed ubi tantùm ratio non ſufficit. Primò ipſis ratione demonſtrandum eſt quid ſit ipſorum officii; ſi rationes illas quibus officio fungi tenentur non poſſunt capere, ad tempus relinquendi ſunt; nam certè ſi ipſos vi externâ cogas ad ea facienda quæ non credunt ſibi eſſe facienda, eos minimè inſtitues, menti competit inſtitutio, non corpori. Quod ſi id recuſent facere quod ipſis ratio evincit eſſe faciendum, illud eſt quod tolerari non debet, quin ſeveritas tunc ritè poteſt adhiberi. Tunc qui filio ſuo parcit illum magis odit quàm diligit, inquit ſapiens.

Qui parcit virgæ, odit filium ſuum. *Prov. 13. 24.*

Si caſtigationes mentem non erudiunt, nec virtutis amorem imprimunt, corpus ſaltem aliquâ ratione inſtituunt ac informant, impediuntque quominùs vitium deguſtetur, mentique proinde tyrannicè dominetur. Cæterum obſervandum eſt pœnas mentis capacitatem non implere, ut eam voluptates implere ſolent, ſtatim atque dolor timórque ex iis ortus deſiit, mens etiam ab ipſis cogitationem aliorſum deflectit. Tunc enim imaginationem non ſollicitant; affectus non movent, concupiſcentiam non irritant; integram denique menti faciunt copiam quodlibet cogitandi. Iis itaque erga infantes uti poſſumus ad eos in officio externè ſaltem continendos.

Verùm ſi quandoque pœnis ſenſibilibus infantes terrere aut etiam multare conducat, hinc non eſt concludendum ipſos præmiis ſenſibilibus eſſe adducendos. Quæ ſenſus vehementer feriunt, tunc demum duntaxat ſunt adhibenda, cùm id ineluctabilis poſtulat neceſſitas. At verò nulla incumbit neceſſitas eos afficiendi prœmiis ſenſibilibus, ipſiſque ea præmia inducendi, quaſi ipſorum operum eſſent finis. Hoc pacto enim meliores ipſorum actiones ſiniſtrè detorquerentur, & ad ſenſibilium amorem potiùs quàm ad virtutem ferrentur. Voluptatum ſemel delibatarum veſtigia imaginationi altè inhærent; bonorum ſenſibilium ideas perpetuò excitant, importuna movent deſideria quæ mentis tranquillitatem turbant; concupiſcentiam denique ubique irritant, veluti fermentum quod cuncta corrumpit: Verùm hæc accuratè explicandi non eſt hîc locus.

PARS

PARS SECUNDA.
DE IMAGINATIONE.

CAPUT PRIMUM.

I. De imaginatione mulierum. II. De imaginatione virorum. III. De imaginatione ſenum.

IN Parte ſuperiori cauſas Phyſicas inordinationum imaginationis generali quadam ideâ explicuimus. In hac parte has cauſas erroribus generalioribus imaginationis adaptare conabimur, & de illis etiam errorum cauſis quæ Morales dici poſſunt loquemur.

Ex iis quæ capite præcedenti dicta ſunt clarè ſatis patuit tenuitatem fibrarum cerebri annumerari inter præcipuas cauſas quæ nos ab attentione in veritatibus ſubobſcuris requiſitâ avertunt.

I. *De imaginatione mulierum.* Hæc autem fibrarum mollities in mulieribus ut plurimùm occurrit; unde fit ut rerum ſenſibilium ſint adeo peritæ. De ritu circa veſtitum aut linguam recepto decidere, elegantes agendi rationes, elegantem corporis habitum diſcernere mulierum eſt. Circa hæc viros ſcientiâ, ſolertiâ & ſagacitate ſuperant. Quicquid guſtu diſcernitur ad ipſas etiam pertinet, ſed ut plurimùm veritatibus paulò difficilioribus detegendis ineptæ ſunt. Quicquid abſtruſum eſt ipſas fugit. Ad ſolvendas quæſtiones complexas & intricatas imaginationem fruſtra adhiberent, ſolam rerum ſuperficiem intuentur, ipſarum verò penetralia debili & limitatâ imaginatione ſuâ non poſſunt introſpicere, aut ſingulas partes inter ſe invicem non interruptè conferre. Res nihili ipſas agit diverſas, leviori ſtrepitu terrentur, minimo motu detinentur, uno verbo rerum modus non ipſa ſubſtantia totam ipſarum mentis capacitatem implere poteſt. Cùm enim res objectæ vel tenuiores ingentes in delicatis cerebri fibris excitent motus, in mente protinus etiam ita vividas excitant ſenſationes ut iis tota occupetur.

 At

At verò ſi certò conſtet mollitiem fibrarum cerebri eſſe præcipuam cauſam horúmce effectuum, illam in omnibus mulieribus reperiri non æquè certum eſt. Aut ſi reperiatur mollities illa ſpiritus animales tantam interdum habent cum fibris cerebri ipſarum proportionem, ut mulieres quædam ingenii ſolidioris quam viri reperiantur. Ingenii vis ac ſoliditas conſiſtit in certo quodam temperamento craſſitudinis & agitationis ſpirituum animalium cum fibris cerebri: ſunt autem fœminæ quæ juſto illo potiantur temperamento. Sunt mulieres fortes & conſtantes, viri debiles & inconſtantes. Sunt mulieres doctæ, ſtrenuæ, audaces. Sunt vice verſâ viri molles & effœminati, nullius conſilii, inertes. Uno verbo cùm vitia quædam cuidam ſexui, ætati aut conditioni tribuimus, rem ut plurimùm duntaxat ſic ſe habere intelligimus; haud ignari nullam eſſe regulam generalem quæ careat exceptione.

Singulos enim viros ſingulaſque fœminas ejuſdem ætatis, ejuſdem regionis, aut ejuſdem familiæ, cerebrum eodem modo conſtitutum habere exiſtimandum non eſt, certè credibilius eſt rem itidem ſe habere de imaginatione ac de facie, quemadmodum enim duæ facies non reperientur per omnia ſimiles, ita non poſſunt inveniri imaginationes prorſus inter ſe ſimiles; omnéſque viri, mulieres, & infantes non aliter inter ſe differre cenſendi ſunt quàm quia vel delicatiores vel minùs delicatæ ſunt ipſorum cerebri fibræ. Nam ſicut temere ſupponenda non eſt *identitas* eſſentialis in rebus inter quas nullum deprehenditur diſcrimen; ubi pariter perfecta non percipitur *identitas*, non ſunt conſtituendæ differentiæ eſſentiales. Atque hæc duo vitia hominibus ſunt perquam familiaria.

Fibræ igitur cerebri, ut quicquid de iis dici poteſt dicamus, in infantibus ut plurimùm ſunt molliſſimæ & delicatiſſimæ; ineunte ætate dureſcunt & corroborantur; Pleræque tamen mulieres, & nonnulli viri fibras habent per totam vitam tenerrimas. Quicquam præterea determinare tutum non eſt. Sed quid mulieribus & infantibus diutius immoramur? Veritatem inveſtigare aut docere non ſatagunt. Ipſorum errores magni non ſunt momenti, ipſorum enim dictis fides ægrè adhibetur. De viris loquamur quorum mens firma eſt atque vigens, quippe qui veritati inveniendæ ac docendæ videantur idonei.

II. De imaginatione hominum ad virilem ætatem perductorum.

Mens ut plurimùm ab anno trigeſimo ad quinquageſimum uſque perfectionem ſuam attingit. Tunc temporis fibræ non parvam contraxêre ſoliditatem, voluptates & dolores ſenſibiles non tantam in nobis impreſſionem faciunt, adeo ut nihil hac ætate timendum & præcavendum videatur præter affectus violentos qui raró movebuntur, ſi occaſio ſedulò vitetur. Mens itaque rebus ſenſibilibus non ampliùs interrupta, veritatem facili negotio poteſt contemplari.

Vir ſic conſtitutus, præjudiciorum infantiæ immunis, meditationi a puero aſſuetus, claris & diſtinctis intellectûs notionibus duntaxat incumbens, confuſis ſenſuum ideis ſedulò rejectis, ac perpetuæ, quantùm

tùm ipſi per tempus liceret, meditationi intentus vix certè ac ne vix erraret. Verùm de ejuſmodi homine in caſſum loquor: ſermo eſt de hominibus ordinariis, ille verò eſt extraordinarius.

Illud eſt igitur quod dico: a ſoliditate & firmitate quæ ætate adultâ in fibris cerebri hominum reperitur pendet errorum, ut ita dicam, ſoliditas ac firmitas. Hoc ſigillo ipſorum præjudicia & errores obſignantur, ac vis rationis eluditur. Atque, ut rem paucis conficiam, quantùm hæc conſtitutio fibrarum cerebri utilis eſt hominibus probè educatis, tantùm noxia eſt pleriſque, hac enim conſtitutione unuſquiſque in ſuis confirmatur cogitatis.

Verùm non modò homines in erroribus ſuis præfractè adhærent, ubi quadrageſimum aut quinquageſimum ætatis annum attigerunt. In novos inſuper errores multò ſunt procliviores. Cùm enim tunc jus de rebus omnibus judicandi ſibi arrogent, ut ipſis quidem competere deberet, ex ſuis præjudiciis de omnibus temerariè decidunt; homines enim non aliter de rebus omnibus judicant, quàm ex ideis ſibi familiaribus. Chymicus de corpore quopiam naturali diſſerturus, de tribus ſuis protinus cogitat principiis. Peripateticus ad quatuor elementa, qualitatéſque ſenſibiles illico confugit; alius verò Philoſophus aliis utitur principiis. Nihil itaque mentem humanam ſubire poteſt, quod exemplo erroribus jam contractis non inficiatur, vel quod etiam errorum non augeat numerum.

Hæc ſoliditas fibrarum cerebri alium prætereà peſſimum nanciſcitur effectum, potiſſimùm in hominibus provectioribus, ipſos enim reddit meditationi ineptos. Vix ullam pleriſque rebus poſſunt præbere attentionem, unde fit ut veritates ſubobſcuras attingere nequeant. Hypotheſes vero propiores, ſi dogmatibus ſibi inuſitatis nitantur, ipſis non arrident, licèt circa res quas ſæpius experti ſunt ſint perſpicaciſſimi. Verùm hæc ad eos qui per juventam ingenium inertiæ permiſerunt duntaxat pertinent.

Ut hæc illuſtrentur, ſciendum eſt nos non poſſe quicquam ediſcere niſi in id attentionem noſtram defigamus; jam autem ad res attendere non poſſumus niſi eas imaginemur, & cerebro vividè pingamus. Ut autem quædam poſſimus imaginari, neceſſe eſt ut quædam cerebri partes inflectautur, ſeu aliquo alio afficiantur motu, quò veſtigia quibus ideæ illarum rerum alligantur poſſimus in eo formare. Si igitur fibræ cerebri tantillum obduruerint, nullam inclinationem nullóſque motus potus poterunt admittere præter eos quibus jam aſſueverunt. Mens itaque neque imaginari quod volebat, neque ad id attendere poterit, ſed ea ſolùm quæ ſibi ſunt uſitata imaginabitur.

Hinc colligere eſt, frequenti circa res quaslibet meditatione ſeſe exercitare rem eſſe perquàm utilem; hoc pacto enim quodvis facilè cogitandi contrahitur conſuetudo. Quemadmodum enim inſtrumenta frequenter pulſando miram & omnimodam digitorum mobilitatem comparamus;

ita partes cerebri quæ neceſſariò moveri debent ut quodlibet poſſimus imaginari uſu frequenti facilem acquirunt flexibilitatem, qua facilè etiam, promptè, nec non diſtinctè res poſſumus imaginari.

Potior autem ratio hujúſce habitûs comparandi, quo virum ingenioſum ab alio diſtinguimus, hæc eſt; ſi nempe veritati etiam circa res difficillimas indagandæ a teneris aſſueſcamus unguiculis, tunc enim fibræ cerebri quaslibet patiuntur inflexiones.

Non eſt tamen quòd genus illud hominum qui ſtudioſi audiunt, quique perpetuis lectionibus incumbentes inter legendum non meditantur, nec ſolutionem difficultatum priùs quàm ad Authores confugiant apud ſe quærunt, hanc facilitatem ſe adquiſituros ſperent. Hinc enim quid ad eos redundat præter facilem eorum quæ priùs legerunt recordationem? Certè quotidie videas homines vaſtâ Authorum lectione onuſtos rebus novis ac ſibi inuſitatis non poſſe attendere: falſa tamen prætumidi eruditione de iis nondum intellectis judicium ferre audent; hinc eſt quòd errores admittant quos præter ipſos nemo hominum admiſiſſet.

Sed præter eam quam attulimus ipſorum errorum cauſam, alia eſt ipſis quidem ſingularis. Cùm nempe innumeras reperiant in memoria ſuâ ſpecies confuſas, certam quandam ſtatim eligunt quam pro re de quâ agitur uſurpant. Quia autem ea quæ dicuntur iſti ſpeciei quam elegerunt non competunt, tum alios erroris immeritò accuſant. Quod ſi inſiſtas ipſos erroris & quidem ignorationis elenchi convincendo, protinus iraſcuntur, nec ſibi dicta capientes ſpeciei priùs a memoriâ oblatæ conſtanter adhærent. Quòd ſi demum ipſorum opinionis falſitas evidentiùs pateat, alteram ſpeciem ſubſtituunt, deinde tertiam quam reluctante veritate nec non conſcientia defendunt; quia ſcilicet veritatem non diligunt, ipſóſque ſuam ignorantiam profiteri pudet.

III. *De ſenum imaginatione.* Quod de quadragenariis & quinquagenariis dictum eſt, de ſenibus potiori jure intelligi debet; quippe fibræ ipſorum cerebri ſunt multò minùs flexiles, deficientibúſque ſpiritibus animalibus quibus nova formentur veſtigia, imaginatio langueſcit. Quia verò fibræ ipſorum cerebri multis ut plurimùm intermiſcentur humoribus ſuperfluis, rerum anteactarum memoriam paulatim deperdunt, & hoc pacto repueraſcunt. Unde fit ut in ætate decrepitâ iis omnibus laborent vitiis quibus infantes & adulti obnoxii eſſe ſolent, quatenus, ſcilicet, hæc vitia ex conſtitutione cerebri pendent, licèt utriſque ſapientiores dici poſſint, quia nempe iiſdem motibus qui ſpirituum animalium agitatione excitari ſolent non ampliùs moventur.

Hæc ampliorem non exigunt explicationem, nemo enim eſt qui de hac ſenili ætate ex aliis ætatibus de quibus mentio habita eſt, non poſſit facilè judicare. Hinc enim patet ſenes multos difficiliùs res capere quàm cæteros homines, ipſóſque ſuis præjudiciis inveteratíſque opinionibus, ac ideo erroribus & pravis habitibus pertinaciùs adhæreſcere. Illud ſolum monemus, ætatem decrepitam non ſemper incidere in annum ſexage-

xageſimum aut ſeptuageſimum, omnes ſenes non delirare, ſexagenarios non ſemper juveniles abdicare affectus, nec denique ex dogmatibus ſuprà poſitis eliciendas eſſe conſequentias generales.

CAPUT II.

Spiritus plerunque tendere in veſtigia idearum nobis maximè familiarium, unde fit ut rectum de rebus judicium ferre non poſſimus.

VArias mutationes quæ in ſpiritibus animalibus & in fibrarum cerebri conſtitutione fiunt juxta diverſas ætates ſuprà explicui. Si quis itaque ſuper hiſce ſuprà dictis tantillum meditetur, imaginationis naturam & cauſas Phyſicas magis ordinarias differentiarum quibus ingenia alia ab aliis differre obſervantur diſtinctè ſatis cognoſcet. Omnes enim mutationes quæ in imaginatione & in mente deprehenduntur ab iis neceſſariò pendent quæ in ſpiritibus animalibus & in fibris cerebri fiunt.

Porro multæ ſunt cauſæ ſpeciales, quæ etiam Morales dici poſſent, mutationum quæ contingunt in imaginatione hominum. Variæ ipſorum conditiones, varia munera & negotia, uno verbo, diverſa vivendi inſtituta. Atque his expendendis immorari operæ pretium eſt. Quippe ejuſmodi mutationes cauſæ ſunt innumerabilis propè errorum numeri, cùm ſcilicet unuſquiſque de rebus, juxta ſortem ſuam, judicet. Nec opus eſt, credo, ut quarundam cauſarum minùs frequentium, quales ſunt morbi violenti, caſus inſperati, quæ in cerebrum ita violenter agunt ut illud interdum perturbent, effectibus explicandis inſiſtamus, tum quia hæc rarò contingunt, tum etiam quia errores hominum ſic affectorum ſunt ita craſſi & manifeſti, ut contagio ſuo neminem poſſint inficere.

Ut omnes mutationes quas edunt variæ hominum conditiones in eorum imaginatione accuratè percipiamus, recordari omnino neceſſe eſt, nos res objectas aliter imaginari non poſſe quàm earum imagines efformando in cerebro, iſtas verò imagines nihil aliud eſſe præter veſtigia a ſpiritibus animalibus cerebro impreſſa; unde fit ut quò altiùs inſculpta ſunt veſtigia illa, & quò ſæpius vehementiuſque ſpiritus animales eandem inierunt viam, eò vividiùs res imaginemur; ſpiritus nempe eum locum longè faciliùs ſubeunt per quem jam multoties tranſierunt, quàm loca iſti propinqua per quæ vel nunquam vel rarò admodum tranſierunt. Atque hæc eſt cauſa frequentior falſitatis & confuſionis idearum noſtrarum. Nam ſpiritus animales rerum externarum actione, vel etiam mentis imperio ad id directi ut in cerebro certa im-

primant

primant veſtigia alia ſæpe edunt iſtis quidem aliquatenus ſimilia, ſed quæ tamen iſtarum rerum non ſunt veſtigia quæ mens ſibi pingere volebat, quia nempe ſpiritus animales aliquam in locis cerebri quâ transſeundum erant paſſi, ut ita dicam, reſiſtentiam, a via facilè deflectunt, ut ſimul irrumpant in veſtigia alta idearum nobis familiarium. Adſunt exempla iſtorum manifeſtiſſima & maximè ſenſibilia.

Qui viſu non omnino debili pollent, dum lunam adſpiciunt, binos oculos, naſum, os, uno verbo faciem integram ſeſe videre arbitrantur. Nil tamen eorum eſt in Lunâ. Multi aliud prorſus in eâ conſpiciunt. Et qui lunam revera talem eſſe qualem illam vident exiſtimant, errorem ſuum facilè agnoſcent, cùm illam perſpicillis quantumvis parvis adſpicient; vel ſi deſcriptiones quas de illa ediderunt Hevelius, Riccioli & alii conſulant. Cauſa autem cur faciem in luna non verò maculas irregulares quæ in ipſâ re verâ inſunt, plerumque videamus hæc eſt; veſtigia nempe faciei, quæ in cerebro noſtro frequenti & attentiſſimo vultuum conſpectu formata fuêre, altiſſimè inhærent, adeo ut ſpiritus animales in aliis cerebri locis vim patientes a viâ quàm luna, dum eam adſpicimus, lumine ſuo dirigit, facilè deflectuntur, ut veſtigia illa quibus ideæ faciei alligatæ ſunt ſubeant. His adde quòd cùm lunæ magnitudo, ea ſaltem quæ nobis apparet, non valde differat a magnitudine capitis humani in certâ diſtantiâ poſiti, hinc fit ut impreſſione ſuâ veſtigia formet, quæ magnam habent conformitatem cum veſtigiis quæ nobis naſum, os, & oculos repræſentant; atque eo pacto ſpiritus ad id determinantur ut curſum ſuum in veſtigia faciei inflectant. Sunt qui in lunâ videant hominem equo inſidentem, alii verò alia; quia nempe imaginatione ipſorum vividè affectâ quarumdam rerum objectarum actione veſtigia iſtarum rerum, cujuslibet rei ope quæ cum illis conformitatem habet, denuo excitantur.

Nec aliam ob cauſam, currus, homines, leones, & alia quælibet animalia in nubibus cernere nobis videmur, cùm figuræ nubium iſtorum animalium ſimilitudinem aliquatenus referunt; & omnes penè homines, ii præſertim qui picturæ periti ſunt interdum capita humana in muris videre imaginantur, cùm tamen in iis nil ſit præter maculas quaſdam irregulares.

Eadem etiam de cauſâ ſpiritus vini, non imperante voluntate, in veſtigia maximè familiaria intromiſſi arcana maximi momenti aperiunt. Hinc fit quoque ut per ſomnum ea plerumque imaginemur quæ interdiu vidimus, quæque altiora fecerunt in cerebro veſtigia; mens enim ea ſibi ſemper repræſentat, quæ ampliſſima & altiſſima formarunt veſtigia. Sed ecce exempla magis compoſita.

Morbus quidam noviter oritur: tantas efficit calamitates ut omnes obſtupeſcant. Res adeo inſolens tam alta cerebro imprimit veſtigia, ut morbus ille menti perpetuò objiciatur. Si morbus ille dicatur, exempli

exempli gratiâ, Scorbutus, tum omnes morbi erunt ſcorbutus, ſcorbutus eſt novum quoddam morbi genus, ergo omnes morbi novi erunt ſcorbutus. Scorbutus duodecim comitatur ſymptomatibus, quorum multa aliis morbis ſunt communia; ſed quid tum? ſi æger quidam aliquo ex his ſymptomatibus laboret, protinus ſcorbuto laborare cenſebitur. Ne aliorum quidem morborum in quos eadem cadunt ſymptomata mentio habebitur. In illo ægro eadem prorſus expectabuntur, quæ in iis qui ſcorbuto laborant contingere ſolent. Eadem ei porrigentur medicamina, nec ſine ſtupore ſucceſſus in aliis ægris obſervatus deſiderabitur.

Author quiſpiam ad certum ſtudii genus incumbat, materia quam tractat tam alta ipſius cerebro inſculpet veſtigia, atque ita vividè ipſi affulgebit, ut veſtigia rerum toto genere diverſarum conſundantur, nec non quandoque penitus deleantur. Author quidam, exempli gratiâ, multa conflavit volumina de Cruce; hinc fit ut cruces ubique videat. Nec immeritò R. Pater Morinus ipſum irridet quòd exiſtimaret numiſma quoddam crucem exhibere, quod tamen rem planè diverſam repræſentaret. Non abſimili imaginationis errore, Gilbertus cum multis aliis, poſtquàm circa magnetem ipſiúſque proprietates diu verſatus eſt, innumeros effectus naturales ad qualitates magneticas, a quibus tamen toto cœlo diſcrepabant, referre voluit.

Ex his exemplis patet magnam illam facilitatem, quâ imaginatio res uſitatas ſibi pingere ſolet, difficultatémque quâ inuſitatas ſibi repræſentat, efficere ut homines ideas penè ſemper efforment quæ dici poſſunt mixtæ & impuræ, & ut mens de rebus non judicet niſi habito reſpectu ad ſeipſam, & ad primas ſuas cogitationes. Cùm igitur varii hominum affectus, inclinationes, conditiones, officia, dotes, ſtudia, omnes denique vivendi rationes tantas in ipſorum ideis conſtituant differentias, hinc fit ut innumeris quos infrà ſumus expoſituri obnoxii ſint erroribus. Quæ omnia apud ſe reputans Cacellarius Baco hanc ſapientiſſimè protulit ſententiam: *Omnes perceptiones tam ſenſus quàm mentis ſunt ex analogiâ hominis, non ex analogiâ univerſi; eſtque intellectus humanus inſtar ſpeculi inæqualis ad radios rerum, qui ſuam naturam naturæ rerum immiſcet, eámque diſtorquet & inficit.*

CAPUT III.

I. Eos qui litteris & ſcientiis operam dant errori magis obnoxios eſſe. II. Cur malimus authoritate niti quàm ratione uti.

VAriæ hominum vivendi rationes ſunt prope innumeræ. Variæ ſunt conditiones, varia officia, varia munia, variæ ſocietates.

Ex illâ varietate fit ut omnes penè homines propter diverſos fines agant diverſiſque nitantur axiomatibus. In eâdem etiam ſocietate in quâ eodem agi ſpiritu, eadémque inire conſilia deberent raró tamen multos reperies qui ad idem tendant. Varia negotia, variáque commercia varietatem etiam inducunt in formâ & modo quo propoſita executioni mandant, licèt de re inter ipſos conveniat. Ex his patet morales errorum cauſas ſigillatim explicari non poſſe; nec id hoc loco perquàm utile foret. Sufficiat ſi de iis vivendi rationibus agamus quæ in plures & graviores errores injiciunt. Iis ritè expoſitis, nemo eſt qui non poſſit ultra pergere; & uno intuitu facilíque negotio cauſas multorum errorum ſpecialium occultiſſimas quiſque poterit deprehendere, quæ non ſine longo & tempore & labore explicari poſſent. Ubi veritas ſemel illuxit menti, illam ſtrenuè amplectitur, miráque proſequitur alacritate.

I. *Illos qui ſtudio ſcientiarum operam dant, errori eſſe magis obnoxios.*

Verùm inter varia hominum negotia nullum eſt de quo verba facere magis expediat quàm de illorum negotio qui ſtudio litterarum operam dantes memoriâ magis utuntur quàm ratione. Nullum certè eſt quod memorabiliores efficiat in imaginatione mutationes, quódque in errorem frequentiùs impellat. Experientiâ enim conſtat eos qui librorum lectioni & veritatis inquiſitioni avidiùs & pertinaciùs operam dederunt, in graviores etiam errores cæteros homines injeciſſe.

Res non ſecus ſe habet de iis qui ſtudent ac de iis qui peregrinantur. Si fortè fortunâ viator a recto deflexit itinere, quò ulteriùs progreditur, eò etiam longiùs aberrat a ſcopo, & eò magis aberrat quò minùs ſegniter procedit. Sic ingens illa veritatis inveniendæ cupido quâ nonnulli tenentur efficit ut libros in quibus eam ſeſe nacturos ſperant perlegant, aut ineptum eorum quæ ſcire cupiunt ſyſtema ſibi forment, cui præfractè adhærent cæteriſque amplectendum irrito conamine propinant, ut iis deinceps idem habeatur honos qui ſyſtematum inventoribus haberi ſolet. Hæc duo vitia explicemus.

Mirum eſt quòd homines ingenio præditi alieno tamen in veritate indagandâ malint uti quàm ſuo. Res ſuis uſurpare oculis longè magis juvat quàm eas videre alienis. Nec putem virum bene oculatum oculos unquam ſibi clauſurum aut effoſſurum, eâ adductus ſpe, ſe, ſcilicet, ducem habiturum quem ſequatur. * *Sapientis oculi in capite ejus, ſtultus in tenebris ambulat.* Cur autem ſtultus in tenebris ambulat? quia nihil videt quàm per alienos oculos, atque aliquid eo modo cernere nihil eſt, propriè loquendo, cernere. Res non ſecus ſe habet de mentis ac de oculorum uſu; quemadmodum oculis multò præſtat ingenium, ita uſus rationis voluptates & utilitates longè ſolidiores parit menti quàm lux & colores parere ſolent oculis. Homines tamen oculis ſuis ſemper utuntur ad videndum, at ingenio ſuo ad veritatem aſſequendam ferè nunquam.

* Eccl. 2. 14.

Sed

Digitized by Google

II. Cur homines malint authoritatem ſequi quàm proprio uti ingenio.

Sed huic mentis perturbationi multa conferunt. 1. Ingenita hominibus ſocordia, qui operam ſuam in meditando conferre non dignantur.

2. Meditandi imperitia, quam contraxerunt homines quia ſe ad meditandum non exercuerunt a primis annis, cùm ſcilicet omnigenas inflexiones ſuſcipere poterant fibræ cerebri.

3. Veritatum abſtractarum quibus nituntur omnes quas hîc in terris adipiſci poſſumus cognitiones aſpernatio.

4. Ea quam percipimus ex veroſimilium cognitione voluptas, quia nempe illa ſunt jucunda, atque, ut pote notionibus ſenſibilibus freta maximè afficiunt.

5. Stulta ambitio quâ Doctorum famam affectamus. Docti enim audiunt qui lectioni magis incubuerunt : variarum opinionum cognitio in mutuis colloquiis longè utilior eſt, aptiórque ad fucum faciendum mediocribus ingeniis quàm vera Philoſophia quæ meditatione comparatur.

6. Quia Priſcos nobis fuiſſe perſpicaciores, nóſque fruſtrà id quærere quod ipſos latuit, falsò exiſtimamus.

7. Quia illegitima veneratio cum inepta curioſitate conjuncta rebus a nobis diſſitis, antiquiſſimis, ab oris remotiſſimis advectis, atque etiam libris obſcuriſſimis majorem conciliat admirationem. Idcircò olim Heraclitum ob * obſcuritatem magnifaciebant. Anxiè diſquiruntur numiſmata antiqua licèt rubigine corroſa. Alicujus veteris laterna, aut crepida ſedulò conſervantur quamvis vermibus exeſa. Pretium ab antiquitate petunt. Non pauci Rabbinorum lectioni operam dant, quia nempe linguâ exoticâ, maximè corruptâ, & obſcurâ ſcripſerunt illi Doctores. Pluris æſtimantur vetuſtiſſimæ opiniones, quia a nobis ſunt remotiores. Ac ſanè, ſi Nembrot hiſtoriam regni ſui ſcriptis exaraſſet, in eâ, ſi Deo placet, accuratiores politicæ leges, & cæteræ etiam continerentur ſcientiæ quemadmodum nonnulli cenſent Homerum & Virgilium naturæ arcana omnino calluiſſe. Veneratione digna eſt antiquitas, inquiunt; Quid ? Ariſtoteles, Plato, Epicurus inſignes illi viri erraſſent ? Nec attendunt qui ita loquuntur Ariſtotelem, Platonem, Epicurum homines fuiſſe non ſecus ac nos, ejuſdémque omnino ſpeciei. Nos præterea nunc iſtos Philoſophos bis mille annorum ætate ſuperare, atque ideo plura debere cognoſcere, ut pote plura expertos. Certè mundi vetuſtas & experientia veritatem retegit.

* Clarus ob obſcuram linguam. *Lucretius.*

Veritas filia temporis, non authoritatis.

8. Quia, quum opinio & author recens in pretio eſt, ipſius fama noſtram delere videtur, quoniam, videlicet, ad nos proximè accedit. At verò de antiquis res perinde non eſt.

9. Quia veritas & novitas in rebus fidei non poſſunt ſimul concurrere. Quippe homines veritates à ratione pendentes ab iis quæ pendent a traditione non ſatis diſtinguentes non attendunt iſtas veritates ratione prorſus diverſâ eſſe addiſcendas. Novitatem cum errore,

& antiquitatem cum veritate confundunt. Lutherus, Calvinus & alii innovarunt & errârunt; Ergo & Galilæus, Hervæus, Carteſius. Impanatio Lutheri nova eſt & falſa, ergo & circulatio ſanguinis Hervæi falſa eſt, quia eſt nova. Hinc fit ut paſſim indigno novatorum nomine recentes Philoſophos indigitent non ſecus ac hæreticos. Ideæ & voces *veritatis* & *antiquitatis*, *falſitatis*, & *novitatis*, unà colligatæ fuerunt; id ſemel actum ſufficit. Vulgus illas ampliùs ſeparare nequit, & cordati etiam viri eas ægrè ſejungunt.

10. Quia in iis verſamur temporibus queis veterum opinionum ſcientia adhuc viget; & ii ſolùm qui ratione ſuâ uti norunt pravæ conſuetudinis contagio poſſunt iſtius rationis vi ſeſe ſurripere. Difficile eſt iis non cedere, quos

Defendit numerus, junctæque umbone phalanges.

Denique utilitatis ſuæ gratiâ duntaxat agunt homines; unde fit ut qui agnitâ ejuſmodi ſtudiorum vanitate erroris convicti fuerunt, ad ea tamen incumbere non deſinant; quia nempe honores, & dignitates tum ſæculi tum etiam Eccleſiæ ab iis dependent, & quia illorum citiùs compotes fiunt qui in ejuſmodi ſtudiis excellunt quàm qui eorum ſunt ignari.

Ex his, ni fallor, liquidò ſatis patet cur veteres opiniones ut veras amplectantur homines, novas verò ut falſas incauti reſpuant, cur denique proprio ingenio nunquam aut perquam rarò utantur. Multæ aliæ ſunt cauſæ ſpeciales iſtius mali; at verò ſi quis jam allatas æquâ judicii lance perpendat, haud ampliùs mirabitur pertinacem quorumdam hominum erga veteres venerationem.

CAPUT IV.

Duo pravi effectus lectionis in imaginationem.

FAlſa illa & indigna veneratio quâ nonnulli erga veteres ducuntur innumeros edit effectus peſſimos quos hîc recenſere non abs re videtur.

Vide articulum primum capitis præcedentis.

Ac primus quidem in eo conſiſtit quòd hac veneratione ab uſu ingenii ſui deſueſcentes veram paulatim contrahunt illo utendi impotentiam. Arbitrandum enim non eſt eos qui in libris Ariſtotelis & Platonis legendis conſeneſcunt magnum ingenii ſui uſum facere. Horum Authorum lectioni tandiu plerumque incumbunt eo duntaxat conſilio ut in ipſorum ſententias deſcendant. Nec aliud ſibi proponunt quàm ipſorum placita memoriæ mandare accuratè, an ſint rationi conſentanea parum ſolliciti, ut capite ſequenti videbitur. Scientia itaque & Philoſophia

Digitized by Google

phia quam ediſcunt eſt potiùs ſcientia memoriæ quàm ſcientia mentis. Nihil tenent præter hiſtorias & facta, non verò veritates evidentes. Et hiſtorici potiùs cenſendi ſunt quàm veri Philoſophi.

Secundus effectus lectionis veterum in imaginationem hic eſt. Nimirum incredibilem invehit confuſionem ideis eorum qui iſtis incumbunt lectionibus. Duæ ſunt diverſæ rationes authores legendi, quarum altera optima eſt & utiliſſima, altera vero inutilis atque etiam noxia. Legere perutile eſt ſi mediteris ſuper eis quæ legis. Si coneris propriâ ingenii vi ſolvere quæſtiones quas in titulis capitum vides propoſitas priuſquam caput ipſum legas, ſi rerum ideas inter ſe digeras & conferas; quid plura? ſi ratione utaris. At contrà inutile eſt legere, niſi ea quæ legis intelligas. Imò damnoſum eſt legere, lectáque intellexiſſe, niſi intellecta ſatis expendas ut de iis judicium ferre poſſis; præſertim ſi tibi ſit memoria tenax, vel ſi iis quæ legiſti & intellexiſti incautus aſſenſum præbueris. Prior legendi ratio mentem illuminat, confirmat, adauget: poſterior, minuit, debilitat, obſcurat ac perturbat.

Jam autem qui aliorum opiniones ſcire gloriantur, poſteriori tantùm modo ſtudent. Quò plus legerunt eò majore infirmitate & confuſione laborat ipſorum ingenium. Quia, ſcilicet, veſtigia ipſorum cerebri, utpote innumera, eáque indigeſta, inter ſe confunduntur. Quæ confuſio obſtat quominùs mens res diſtinctè imaginari ac ſibi repræſentare poſſit. Mens quædam veſtigia apertura in alia magis uſitata incidens novam non quærit viam. Cùm enim cerebri capacitas non ſit infinita, vix fieri poteſt quin ingens ille veſtigiorum incompoſitorum numerus interturbetur, confuſionémque ſuam in ideas transferat. Nec aliam ob cauſam homines felici præditi memoriâ ad res accuratè judicandas inepti ſunt, ſi caſus magnam poſtulet attentionem.

Sed præcipuè animadvertendum eſt cognitiones quas ii ſibi comparant qui ſine meditatione & in eum duntaxat finem legunt ut aliorum addiſcant opiniones, uno verbo ſcientias illas quæ pendent à memoria eas eſſe quæ animos * inflant, quia videlicet magnum fulgorem præ ſe ferunt, ingentem cultoribus ſuis ingignunt ſuperbiam. Unde fit ut qui iſto ſcientiæ genere cæteris antecellunt ſuperbiâ prætumidi judicium de cunctis ferendi jus immeritò ſibi arrogent. Quæ temeritas ipſos in errorum numerum propè innumerabilem injicit.

* *Scientia inflat.* 1. Cor. VIII. 1.

Verùm falſa hæc eruditio pejori adhuc incommodo obnoxia eſt. Quippe homines hujúſce commatis non ſibi ſolis errant; ſed omnia præterea vulgi ingenia, & innumeros juvenes qui in ipſorum verba tanquam in articulos fidei jurant in eoſdem ſecum errores convehunt. Cùm enim iſtorum juvenum ingenia immani eruditionis pondere oppreſſerint, atque opinionibus inſolentibus & authorum antiquorum nominibus ſtupefecerint, ita invaluere falſi iſti Doctores, ut ipſorum

R 3 ſum

rum effata oraculorum adinſtar mirabundi exoſculentur, & in omnes eorum opiniones cæco impetu pedibus eant. Nec id modò. Viri etiam cordati qui de illis hominibus nil unquam accepiſſent, vix poſſent a veneratione & aſſenſu quodam temperare, ſi ipſos tam audacter, tam magnificè, tam graviter decidentes audirent. Cui enim ſpecies externa fucum non facit? Quemadmodum enim ſæpe contingit ut thraſones malè habeant viros ſe fortiores, ſed quibus eſt major prudentia atque moderatio; Ita qui res defendunt quæ nec veritatem nec veriſimilitudinem habent os ſæpe obturant renitentibus, quia nempe ipſos imperioſo, audaci, ſuperbo aut gravi ſuo loquendi modo prævertunt.

Iſti autem homines ſe ipſos adeo magnifaciunt, & cæteros adeo contemnunt, ut dudum contraxerint habitum neſcio quem externum faſtuoſum, gravitate quâdam, & fictâ modeſtiâ mixtum quo auditores præoccupant, & in ſuam trahunt ſententiam.

Habitus enim ille externus quem ſinguli homines pro variis conditionibus præ ſe ferunt non aliunde oritur quàm ex opinione quam ſui habet unuſquiſque reſpectu aliorum, ut cuilibet attento patebit. Habitus ergo ſuperbus & ferox eſt habitus hominis ſemetipſum magnifacientis, cæterorum exiſtimationem ſúſque déque habentis. Habitus modeſtus eſt habitus ſemet ipſum parvi ducentis, cæteros magni. Habitus gravis eſt habitus hominis ſeſe maximi putantis, aliorúmque exiſtimationem ambientis. Habitus verò ſimplex eſt habitus hominis ſuimet ipſius & aliorum parùm ſolliciti. Varii itaque corporis habitus prope infiniti pendent a variis gradibus exiſtimationis quâ noſmet proſequimur & cæteros homines quibuſcum verſamur; quippe ſecundùm hos gradus diverſum induimus oris & corporis habitum. Capite III. analogiam illam mutuam quæ eſt inter nervos quibus affectus intus excitantur & nervos qui eoſdem affectus externo habitu quem imprimunt extrinſecus conteſtantur, oſtendimus.

CAPUT V.

Homines ſtudio deditos alicui ut plurimùm authori ſeſe mancipare, adeo ut in id unum colliment ut nempe quid ille author tenuerit, non verò quid tenendum ſit accuratè diſcant.

Aliud præterea eſt vitium quo plerique homines ad ſtudium incumbentes laborant, quòd, videlicet, aliquo authore ſeſe præverti ſinant. Si quid veri & boni in libro quodam compererint, protinus extra legitimæ approbationis modum tranſeunt, in illo libro, ſi

ſi ipſis credas, nihil non eſt veri, nil non boni, nil non admirabilis. Ea etiam mirantur quæ non intelligunt, cæteróſque in eandem ſecum admirationem adducere conantur. Ex laudibus quibus authores illos ornant gloriam & famam aucupantur, quia nempe cæteris perſuadent ſe illos authores omnino aſſequi; nec id exilem exiſtimant jactantiæ materiam. Seſe cæteris hominibus anteponunt, quia cujuſdam antiqui Authoris aut hominis, qui ſua forte ipſe ſcripta non intelligebat, ineptias ſeſe intelligere autumant. Quot eruditi viri in elucidandis Veterum Philoſophorum, Poëtarúmque locis obſcuris deſudarunt? Quot etiam non parvi ingenii homines circa unius dictionis criticam aut authoris cujuſdam ſententiam ſummâ cum voluptate verſantur. Sed hæc exemplis comprobare par eſt.

Quæſtio de immortalitate animæ eſt ſanè maximi momenti; nec id Philoſophis vitio vertendum eſt, quòd omnem illius quæſtionis ſolvendæ causâ moveant lapidem. Et quamvis ampla volumina iſti veritati invalidis rationibus probandæ deſtinent, quæ paucis poſſet demonſtrari, excuſatione tamen digni ſunt. Sed quis riſum teneat dum anxiè diſputant quid circa id ſenſerit Ariſtoteles. Quid, quæſo, nobis hac ætate viventibus prodeſt, ſi ſciamus an quondam extiterit homo quidam Ariſtoteles dictus, an ille libros ſcripſerit ſuo nomine inſcriptos; quid hoc vel illo loco ſcriptorum ſuorum intellexerit? Certè ejuſcemodi rerum cognitio quemquam nec beatum nec infelicem reddere poteſt; at ſcire num illius authoris ſententia vera ſit necne, illud verò eſt maximi momenti.

Scire igitur quid Ariſtoteles de immortalitate animæ ſenſerit inutile eſt, ut quod maximè, licèt utiliſſimum ſit ſcire animam eſſe immortalem. Interea tamen aſſeverare non dubitem plurimos Doctos de Ariſtotelis ſententiâ ſuper hac re magis ſollicitos fuiſſe quàm de rei ipſius veritate. Ut vel ex eo patet quòd libros conſcripſerint ex profeſſo ad explicandum quid circa iſtud exiſtimârit Ariſtoteles; non verò quid de hoc credendum eſſet.

Sed quamvis non pauci in diſquirendo quænam fuerit Ariſtotelis ſententia deſudarint, oleum tamen & operam perdiderunt, cùm de hac nugatoriâ quæſtione nondum apud authores conveniat. Infelices certè Ariſtotelis ſectatores qui magiſtrum habeant adeo obſcurum, quique ipſe etiam obſcuritatem quandoque affectat, uti id teſtatur in epiſtolâ ad Alexandrum ſcriptâ.

Opinio Ariſtotelis circa animæ immortalitatem fuit igitur aliquandiu gravis & memorabilis quæſtio inter Doctos. Sed ne id gratis me in medium proferre quis credat, non poſſum quin hìc tranſcribam locum Lacerdæ, longum quidem & tædioſum, in quo hic Author varias congeſſit authoritates ſuper hac re tanquam ſuper quæſtione momentosâ. Hæc ſunt ipſius verba in ſecundum caput *de reſurrectione carnis Tertulliani.*

Quæſtio

Digitized by Google

Quæſtio hæc in ſcholis utrinque validis ſuſpicionibus agitatur, nam animam immortalem mortalemve fecerit Ariſtoteles. Et quidem Philoſophi haud ignobiles aſſeverarunt Ariſtotelem poſuiſſe noſtros animos ab interitu alienos. Hi ſunt e Græcis & Latinis interpretibus Ammonius uterque, Olympiodorus, Philoponus, Simplicius, Avicenna, uti memorat Mirandula l. 4. De examine vanitatis, Capit. 9. Theodorus, Metochytes, Themiſtius, S. Thomas 2. Contra gentes Cap. 79. & Phyl. lect. 12. & præterea 12. Metap. lect. 3. & quod lib. 10. qu. 5. Art. 1. Albertus tract. 2. De animâ Cap. 20. & tract. 3. Cap. 13. Ægidius lib. 3. De animâ ad Cap. 4. Durandus in 2. diſt. 18. qu. 3. Ferrarius loco citato contra gentes & latè Eugubinus l. 9. De perenni Philoſophiâ Cap. 18. & quod pluris eſt, diſcipulus Ariſtotelis Theophraſtus, magis in mentem & ore & calamo noviſſe penitus qui poterat.

In contrariam factionem abiere nonnulli Patres, nec infirmi Philoſophi; Juſtinus in ſuâ parœneſi, Origenes in φιλοσοφουμένοις *& ut fertur Nazianzenus in diſp. contra Eunom. & Nyſſenus l. 2. de animâ cap. 4. Theodoretus de curandis Græcorum affectibus l. 3. Galenus in hiſtoriâ Philoſophicâ, Pomponatius l. de immortalitate animæ, Simon Portius l. de mente humanâ, Cajetanus 3. de animâ cap. 2. In eum ſenſum ut caducum animum noſtrum putaret Ariſtoteles ſunt partim adducti ab Alexandro Aptio de auditore, qui ſic ſolitus erat interpretari Ariſtotelicam mentem, quamvis Eugubinus cap. 21. & 22. eum excuſet. Et quidem unde collegiſſe videtur Alexander mortalitatem nempe ex 12. Metaph. inde S. Thomas, Theodorus Melochytes immortalitatem collegerunt.*

Porrò Tertullianum neutram hanc opinionem amplexum credo; ſed putaſſe in hac parte ambiguum Ariſtotelem. Itaque ita citat illum pro utrâque: Nam cùm hic ſcribat Ariſtoteli mortalitatem animæ tamen l. de animâ c. 6. pro contrariâ opinione immortalitatis citat. Eâdem mente fuit Plutarchus, pro utrâque opinione advocans eundem Philoſophum in l. 5. de placitis Philoſophi. Nam cap. 1. mortalitatem tribuit & cap. 25. immortalitatem. Ex ſcholaſticis etiam, qui in neutram partem Ariſtotelem conſtantem judicant, ſed dubium & ancipitem, ſunt Scotus in 4. diſt. 43. qu. 2. art. 2. Harveus quod lib. 1. qu. 11. & 1. ſenten. diſt. 1. qu. 1. Niphus in opuſculo de immortalitate animæ cap. 1. & recentes alii interpretes, quam mediam exiſtimationem credo veriorem, ſed ſcholii lex vetat, ut authoritatem pondere librato iſtud ſuadeam.

Porro omnium illarum citationum fides eſt penes Commentatorem; præterquàm quòd enim ipſarum veritatis adſtruendæ non eſt animus; non nobis ſuppetunt egregii illi libri ex quibus deprompta fuerunt, aliæ etiam a nobis non afferentur, ipſi enim non invidemus gloriam eas ſincerè & accuratè collegiſſe; his adde quòd qui eum in finem evolvere ſuſciperet vel ſolos indices commentatorum Ariſtotelis, otio ſuo miſerè abuteretur.

Ex hoc igitur Lacerdæ loco patet viros inter Doctos non infimæ notæ in

in id multum laboraſſe ut ſcirent quid Ariſtoteles de immortalitate animæ ſenſerit; nonnullóſque hac de re libros ſcribere non dubitaſſe, inter quos fuit Pomponacius. Id enim potiſſimùm ſibi proponit author ille, ut nempe demonſtret Ariſtotelem in eâ fuiſſe ſententiâ ut exiſtimaret animam eſſe mortalem. Nec id modò. Nonnulli fortè reperientur qui non tantùm de Ariſtotelis ſententia circa hanc quæſtionem ſint anxii; Verùm etiam utiliſſimum putent ſcire an, exempli gratiâ, Tertullianus, Plutarchus aut alii exiſtimarint, Ariſtotelem mortalitatem animæ crediſiſſe an verò ſecus. Nec ab ejuſmodi ſententia valde abhorrere videtur ipſe Lacerda ut cuilibet ad ultimam partem loci mox laudati attendenti patebit. Sic orditur ille locus *Porro Tertullianus* &c.

Quòd ſi inutile ſit ſcire quid de immortalitate animæ crediderit Ariſtoteles, aut quid Tertullianus & Plutarchus de ipſo Ariſtotele circa id cenſuerint; Res tamen ipſa, ſcilicet immortalitas animæ, eſt veritas ſcitû planè neceſſaria. Sed innumera ſunt quorum cognitio eſt planè inutilis; quantò magis inutile erit varias circa illa Philoſophorum tenere ſententias? Illud tamen eſt quod ſagaciter quærunt non pauci. Libros videas circa res ejuſmodi examinandas a principio ad finem occupatos; ſuper his nugis quot inter doctos conflagraverunt bella? Vanæ illæ & ineptæ quæſtiones, ridiculæ inutilium opinionum genealogiæ amplam Doctis præbent critices materiam. Ejuſmodi ineptiarum contemptores ipſi merito ſe contemnere debere credunt, atque eos ut indoctos habent quos hæc ignorare juvat. Genealogicam formarum ſubſtantialium hiſtoriam ſeſe ad unguem tenere arbitrantur, & niſi pro tantis meritis grates ipſis perſolvantur tum hujus ſæculi homines ingrati arguunt animi. Heu quam iſtæc ingenii humani debilitatem & vanitatem clarè demonſtrant! Certè niſi ratio ſtudia dirigat, non modò ſtudia rationem non perficiunt, ſed illam potiùs obſcurant, corrumpunt, ac planè pervertunt.

Verùm obſervandum hìc eſt in quæſtionibus quæ circa fidem moventur eos non ineptire qui diſquirunt, quid de iis, exempli gratiâ, ſenſerit D. Auguſtinus, aut alius Eccleſiæ Pater. Nec etiam immeritò quæritur an Auguſtinus in eâdem fuerit ſententiâ ac Patres priorum ſæculorum; quia ſcilicet, res fidei non poſſumus aſſequi niſi per traditionem, ratione in iis cæcutiente. Cùm antiquiſſima ſententia ſit etiam veriſſima, quid ſenſerint antiqui operæ pretium eſt ſcire; id autem fieri nequit, niſi ſententia multorum qui ſeſe invicem exceperunt examini ſubjiciatur. At verò de rebus a ratione pendentibus res planè ſecus ſe habet, ut quid de iis credere conſentaneum ſit ſciamus, veterum opinio nil noſtrâ intereſt. Neſcio tamen quâ mentis perturbatione nonnulli efferantur, ſi aliter quàm Ariſtoteles philoſophari audeas, dum parum curant an in rebus Theologicis ab Evangelio, Patribus & Conciliis non diſcedas. Ii ut plurimùm qui adverſùs quaſdam Philoſophiæ

veritates recèns compertas pertinaciùs obſtrepunt, quibuſdam innovationibus in Theologiâ deteſtandis pertinaciùs adhærere & indulgere videntur. Ipſorum loquendi formulas non culpamus, quippe quæ uſu comprobentur, licèt veteribus inuſitatæ fuerint. Sed errores quos vocibus ſuis æquivocis & confuſis obtegunt & offundunt damnamus.

In rebus Theologicis antiquitas ſectanda eſt, quia in eâ veritas eſt recondita, jam autem veritate ſemel compertâ abdicanda eſt omnis curioſitas. At contrà in rebus Philoſophicis non eſt fugienda novitas, etiam propter veritatis amorem. Hìc enim curioſitas non patitur metam, ut in rebus Theologicis. Si quis Ariſtotelem & Platonem ſupra errorem fuiſſe crederet, tum iis ſolis duntaxat intelligendis meritò fortè ſtuderet, ſed quis id credat cui ſaltem mens ſana fuerit? quin rationes monet ipſos novis Philoſophis inferiores eſſe, quippe bis mille annorum, quo temporis ſpatio illos Philoſophos ſuperamus, experientia nos efficere debuit peritiores, ut jam dictum eſt. Certè recentes Philoſophi omnes veritates a veteribus inventas poſſidere, iiſque novas adſtruere poſſunt. Ratio tamen vetat nos recentibus potiùs quàm antiquis fidem adhibere, Recentiorum cogitata ad examen revocare jubet, aſſenſúmque cohibere donec veritas ita evidenter nobis affulſerit ut de eâ ampliùs dubitare non poſſimus ſine manifeſtâ & ridiculâ præoccupatione.

CAPUT VI.

De præconceptis Commentatorum opinionibus.

PORRO nulli ſunt hominum in quibus præjudicia conſpicua magis ſe præbeant quàm in Commentariorum ſcriptoribus. Quia ſcilicet hæc opera Viro cordato parum digna videtur, ideo authorum quos commentariis ſuis illuſtrare cæperunt admirationem apud omnes conciliare conantur. Semetipſos cum authoribus ſuis ita confundunt, ut unum eumdémque dicas hominem; tum verò philautia mirè ſuas agit partes. Authores igitur ſuos præconiis ſuis efferunt, ipſis lumen affundunt, ipſos gloriâ cumulant, hanc ſcilicet gloriam ad ſe redundaturam non ignari. Magnificæ illæ ideæ non modò Ariſtoteli, Platoni nomen apud nonnullos conciliant, ſed iis etiam qui illos authores commentati ſunt parant venerationem. Ac inter Commentatores aliquis fortè reperietur qui commentariis ſcribendis animum non appuliſſet, niſi ad eandem cum Authore ſuo apotheoſin adſpiraſſet.

Non

Non eſt tamen quòd quis putet me omnes Commentatores iſtius inſimulare vitii; multi ſanè ſuos laudant authores ſine ulla ἀντιληψίας ſpe, quin potiùs iſtam ſuperbiam cum horrore refugerent, ſi ad rem tantillum attenderent; illos igitur ſincerè laudant, ſine ullâ affectatione. Id faciunt incogitantes; at verò ſi ſint incogitantes, eſt philautia quædam impercepta omnibus hominibus innata, quæ ipſis incautis laudes illas ſuggerit. Calorem cordi inſitum non ſentiunt homines, licèt cum cæteris corporis partibus vitam & motum communicet; ſeſe tractent palpéntque neceſſe eſt, ut illum queant ſentire, quippe qui ſit ipſis congenitus. Res eodem planè modo ſe habet de vanitate; Homini adeo innata eſt ut eam ipſe non ſentiat, & quamquam pleriſque ipſius cogitationibus vitam, ut ita loquar, motúmque ſuppeditet, id tamen plerumque agit impercepto prorſus modo. Ut vanitatis tuæ convincaris, tracta, palpa, ſcrutare teipſum. Nemo eſt qui ſatis exploratum habeat vanitatem eſſe quæ pleraſque movet actiones; ipſa quidem philautia id non ignorat, ſed eo fine ut illud hominis cognitioni ſubripiat.

Cùm igitur Commentator quandam relationem & affinitatem habeat cum authore quem ſuis exornat commentariis, certè non mirum eſt ſi philautia amplam ipſi ſubminiſtret laudum ſegetem, ut eam poſtea in ſuos uſus convertat. Idque tam dextere, tam ſubtiliter, tam callide peragitur ut imperceptum prorſus ſit. Sed hîc omnes philautiæ aſtutias detegendi non eſt animus.

Commentatores non ideo duntaxat authores ſuos laudant quia in ipſorum gratiam anteoccupati ſunt, & quia hoc pacto ſibimetipſis conſulunt, ſed etiam quia id ita ſolenne eſt ut neceſſitas quædam ſic agendi incumbat. Quidam reperiuntur qui licèt non ingenti erga ſcientias quaſdam & quoſdam Authores ducantur amore, illos tamen Authores commentari non dubitant, quia ſcilicet officio quo inter homines funguntur, fortunâ, inconſtanti quodam voluntatis impetu, aut aliâ quâvis causâ ad id laboris adducti ſunt. Jam autem ſe ad id teneri arbitrantur ut Authores ſuos ad aſtra hyperbolicè evehant; licèt Authores ſint inepti, ſcientiæ abjectæ & futiles.

Ac revera is ludibrium deberet qui Authorem commentari aggrederetur quem ineptum judicaret, aut qui de materiâ ſuo judicio inutili ſcriberet. Hos igitur Authores háſque ſcientias quantumvis aſpernabiles, ut ſuæ ſaltem famæ velificetur, laudare debet. Et ſic erratum altero errato rependitur. Hinc fit ut Viri non indocti diverſis Authoribus commentandis operam dantes contradictoria ſæpe proferant.

Hinc fit etiam ut penè omnes Præfationes veritati ac ſanæ rationi non conſonent. Si Ariſtoteles commentariis explicetur, protinus *genii naturæ* nomine condecorabitur. Si quis ſuper Platone lucubret, tum erit *Divinus Plato*. In commentandis hominum operibus pauci ſunt qui

ſimplici illorum hominum nomine contenti ſint. Homines illi, ſi Commentatoribus credas, ſunt homines planè Divini, ſui ſæculi prodigia, ac denique dona ipſis peculiaria cœlitùs acceperunt. De materiâ quæ tractatur res non ſecus ſe habet; illa nempe eſt omnium pulcherrima, nobiliſſima, & maximè neceſſaria.

Sed ne quis hîc ſibi verba dari credat. Ad hunc modum Commentator maximi inter Doctos nominis de Authore ſuo loquitur. Averroes de Ariſtotele, in Præfatione quam iſtius Philoſophi Phyſicæ præmittit, dicit Logicam, Ethicam & Metaphyſicam ab Ariſtotele fuiſſe inventas & perfectas. *Complevit*, inquit, *quia nullus eorum qui ſecuti ſunt eum uſque ad hoc tempus, quod eſt mi le & quingentorum annorum, quidquam addidit, nec invenies in ejus verbis errorem alicujus quantitatis, & talem eſſe virtutem in individuo uno miraculoſum & extraneum exiſtit, & hæc diſpoſitio, cùm in uno homine reperitur, dignus eſt eſſe divinus magis quàm humanus.* In aliis locis ipſum laudibus ornat longè magnificentioribus, ut 1. *de generatione animalium. Laudemus Deum qui ſeparavit hunc virum ab aliis in perfectione, appropriavitque ei ultimam dignitatem humanam, quam non omnis homo poteſt in quacunque ætate attingere.* Idem Commentator dicit l. 1. *deſtruc.* diſp. 3. *Ariſtotelis doctrina eſt* Summa Veritas, *quoniam ejus intellectus fuit finis humani intellectûs; quare bene dicitur de illo, quod ipſe fuit creatus & datus nobis Divinâ providentiâ, ut non ignoremus poſſibilia ſciri.*

Quid illud eſt, quæſo, niſi inſanire? quis mentis compos hæc loquatur? ſane Commentatoris præoccupationem ad veſaniam & amentiam uſque devéniſſe neceſſe eſt. Repetat, quæſo, lector verba mox allata; & quæ addit in alio loco. *Ariſtoteles fuit Princeps per quem perficiuntur omnes ſapientes, qui fuerunt poſt eum: licèt differant inter ſe in intelligendo verba ejus, & in eo quod ſequitur ex eis.* Interea tamen iſtius Commentatoris opera per totam Europam & ulteriùs etiam diſperſa fuêre. Ex Arabico in Hebraïcum idioma, ex Hebraïco in Latinum, & fortè in alia idiomata verſa fuerunt; quod ſatis evincit quanto apud Doctos fuerit pretio Commentator ille; adeo ut non putem afferri potuiſſe argumentum manifeſtius præoccupationis Doctorum. Hinc enim patet ipſos Authoris alicujus opinione non modò præverti, ſed etiam ſua præconcepta judicia aliis impertiri pro exiſtimatione quam ſibi peperit Author ille: adeo ut falſis iſtis laudibus vulgus doctorum ſeductum, cùm ſe ad illorum Authorum lectionem accingit, temerarias hauriat opiniones, atque hoc pacto in errores non paucos incidat. En aliud exemplum.

Vir inter Doctos inſignis, qui Geometriæ & Aſtronomiæ Scholas inſtituit in Academiâ Oxonienſi, libro quem ſuper octo prioribus Euclidis propoſitionibus compoſuit, in hæc verba orditur. *Conſilium meum, Auditores, ſi vires & valetudo ſuffecerint, explicare definitiones, petitiones, communes ſententias, & octo priores propoſitiones primi libri elementorum; cætera poſt me venientibus relinquere*; & eundem librum his verbis

Digitized by Google

verbis abſolvit. *Exſolvi per Dei gratiam, Domini Auditores, promiſſum, liberavi fidem meam; explicavi pro modulo meo definitiones, petitiones, communes ſententias & octo priores propoſitiones elementorum Euclidis. Hic annis ſeſſus cyclos artémque repono. Succedent in hoc munus alii fortaſſe magis vegeto corpore, vivido ingenio, &c.* Certè ingenio mediocri una hora ſufficiet, ut per ſe, vel opitulante inter Geometras minimo, definitiones, petitiones, axiomata & primas Euclidis propoſitiones addiſcat. Vix ullâ egent explicatione. Hic tamen Author de iſto opere tanquam de durâ & arduâ provinciâ loquitur. Veretur ne vires ſibi deficiant, *Si vires*, inquit, *& valetudo ſuffecerint.* Opus imperfectum poſteris perficiendum relinquit. *Cætera poſt me venientibus relinquere.* Deo gratias agit quòd indulgentiâ ſpeciali ipſi conceſſerit promiſſum exſolvere. *Exſolvi per Dei gratiam promiſſum, liberavi fidem meam, explicavi pro modulo meo, quid?* quadraturam circuli? duplicationem cubi? neutiquam. Præclarus ille vir explicavit *pro modulo ſuo* definitiones, petitiones, axiomata, & octo priores propoſitiones primi libri Euclidis. Fortè inter ſucceſſores aliquis reperietur cui firmior ſuppetat valetudo, majoréſque vires quò tantum opus poſſit perducere. *Succedent in hoc munus, alii* fortaſſe *magis vegeto corpore & vivido ingenio.* Ipſum jam quieſcere par eſt. *Hic annis ſeſſus cyclos artémque reponit.*

Profectò cùm Euclides ſua compoſuit elementa, non tantâ exiſtimavit ſe obſcuritate laboraſſe, aut res adeo extraordinarias in medium protuliſſe, ut commentario trecentis aut circiter paginis conſtanti indigeret, ad ſuas explicandas definitiones, petitiones, & octo primas propoſitiones primi ſui Libri. At Doctus ille Anglus Euclidis ſcientiam ita potuit exaggerare, ut ſi per tempus & vires licuiſſet, duodecim aut quindecim ampla volumina circa Geometriæ elementa haberemus quæ hujus ſcientiæ tironibus plurimùm, ſi Deo placet, utilia eſſent, & ad Euclidis gloriam ſummopere cederent. In quarto.

Hæc ſunt abſurda falſæ eruditionis conſilia. Author ille Græcam callebat linguam, ipſius enim lucubrationibus opera Chryſoſtomi Græcè edita debemus. Veteres fortè Geometras perlegerat, ipſorum propoſitiones ut & genealogiam hiſtoricè tenebat. Antiquitatem eâdem colebat veneratione quâ veritatem par eſt colere. Sed quid ex iſto ingenii habitu reſultat? Commentarius ſcilicet definitionum nominis, petitionum, axiomatum & octo primarum propoſitionum Euclidis, quem commentarium intelligere ac memoriæ mandare longè difficilius eſt quàm ipſas propoſitiones quas explanare aggreditur; quid dico propoſitiones? totus ipſe Euclides faciliùs intelligetur quàm hi Commentarii.

Multi quidem præ jactantiâ linguam Græcam aut etiam aliam quam non intelligunt uſurpant. Quippe Dictionaria, indices, & loci communes, ingentem plurimis Authoribus conferunt opem. Sed quis ad id adducatur ut linguam Græcam adhibeat, ubi Græcè loqui adeo ab-

ſurdum eſt? Hinc infero Authorem illum non alio ad Euclidem commentandum incitamento impulſum fuiſſe quàm ingenti quâ in illius gratiam tenebatur præoccupatione & opinione.

Certè ſi rationem adhibuiſſet, non verò memoriam in illâ re quæ ſolâ indiget ratione, aut ſi eodem erga veritatem motus fuiſſet amore & veneratione ac erga Authorem cui commentarios adſcripſit; non potuiſſet quin, longo tempore in id tam exile opus conſumpto, tandem faſſus fuiſſet definitiones quas Euclides tradit de angulo plano, & de lineis parallelis eſſe vitioſas, nec eorum naturam ſatis explicare; ſecundam propoſitionem eſſe ineptam, quippe quæ non poſſit probari niſi per tertiam petitionem, quæ non poteſt concedi niſi conceſsâ ſecundâ propoſitione. Nam concedendo tertiam petitionem, poſſe, nempe, deſcribi ab unoquoque puncto circulum cujuſlibet intervalli; id inquam, concedendo, non modò conceditur ex puncto lineam duci alteri lineæ æqualem, quod in hac ſecundâ propoſitione Euclides magnis demonſtrat circuitibus & ambagibus; ſed etiam conceditur duci ex unoquoque puncto numerum linearum infinitum cujuſlibet longitudinis.

Sed plerique Commentatores non ſibi proponunt elucidare ſuos Authores, aut veritatem inquirere, ſuam tantùm eruditionem ambitiosè oſtentare, & Authorum ſuorum vitia propugnare habent in conſiliis. Non tam loquuntur ut ſui & Authorum ſuorum intelligentiam lectoribus dent; ſed ut admirationem & ſibi & illis concilient. Niſi Commentator ille, de quo ſermo eſt, citationibus Græcis multiſque Authorum ignobilium nominibus, & aliis Scholiis ad intelligendas notiones communes, definitiones nominis, & petitiones Geometriæ prorſus inutilibus ſuum impleſſet librum, quis quæſo illum legiſſet? quis admiratus eſſet? quis titulo Docti & ingenioſi viri nomine ipſum condecoraſſet?

Nemo eſt, opinor, qui his auditis non fateatur lectionem Authorum incautum ingenium ſæpiſſime antevertere. At vero ſtatim atque homo præjudiciis ſeſe implicari ſivit, mentem ſanam, ſeu ſenſum quem vocant communem ampliùs non habet. De omnibus quæ ad ſua præjudicia aliquâ conformitate referuntur, ſiniſtrè judicat; iis omnes ſuas inficit cogitationes. Si res a præjudiciis ſuis ſint prorſus alienæ, iis animum appellere nequit. Ita Sectatori Ariſtotelis Ariſtoteles ſolus ſapit. De cunctis judicat relatè ad Ariſtotelem, quicquid iſti Philoſopho adverſatur, id falſum exiſtimat. Ei aliquis Ariſtotelis locus ſemper præſtò erit, illum ſemper & ubique laudabit, obſcura & omnibus ignota, non ſecus ac evidentia & vel pueris nota ex Ariſtotele probabit; quia, nempe, Ariſtoteles eſt ipſi, quod aliis ratio & evidentia eſſe ſolent.

Pariter ſi quis Euclidi & Geometriæ ſtudio ſeſe mancipârit, omnia ad lineas referet & ad propoſitiones Authoris ſui. Nec unum proferet

ret verbum niſi relatè ad ſcientiam cui ſtudet. Totum erit majus ſuâ parte, quia, nempe, id dixit Euclides, nec ipſum pudebit Euclidem laudare ut id probet, ut aliquando obſervavi, ſed id apud alios Authores a Geometriâ alienos multò magis ſolenne eſt, videas enim libros prolixis ſententiis Græcis, Hebraïcis, Arabicis refertos, ad probanda quæ evidentiſſima ſunt.

Jam autem hujuſce vitii hæc eſt cauſa; Ea ſcilicet quibus præventi fuerunt veſtigia adeo alta fibris ipſorum cerebri impreſſerunt, ut ſemper hiulca maneant; ſpiritibus animalibus ob perpetuum fluxum ea claudi non ſinentibus. Quum itaque mens cogitationes iſtis veſtigiis alligatas neceſſariò habeat; ipſarum veluti mancipium evadit: Illæ cogitationes eam perpetuò ſollicitant & interrumpunt; etiam cùm erroribus agnitis occurrere cupit. In perpetuum igitur erroribus diſcrimen adducitur, niſi ſemper ſibi præcaveat, & canonem initio libri traditum conſtanter obſervet, hoc eſt, nunquam aſſentiatur niſi rebus evidentiſſimis.

Hìc non loquor de plerorumque hominum communi errore, qui in eligendo ſtudii ſui genere ſunt incauti & infelices. Hæc pertinent ad Ethicam, licèt ad ea quæ de præoccupatione præmiſimus etiam referri poſſent. Is enim certè falſo motus præjudicio agit, qui ſe totum Rabbinorum, & linguarum quarumlibet incognitarum, ac proinde inutilium ſtudio ita addicit, ut in iis totam vitam miſerè conſumat; Falsâ illâ adductus ſpe fore ut vir doctus aliquandò evadat, licèt hoc ſtudii genere non poſſit unquam ullam ſibi parare veram ſcientiam; ſed quia hæc occupatio non tam erroris quàm jacturæ temporis & ſtultæ vanitatis cauſa eſt, eos prætermittemus qui in ejuſmodi ſcientiis abjectis aut inutilibus magnos progreſſus facere nituntur.

CAPUT VII.

I. De novorum ſyſtematum inventoribus. II. Ultimus error eorum qui ſtudio ſcientiarum operam dant.

QUomodo ſe habeat eorum imaginatio qui ſtudio ſcientiarum operam navantes nihil admittunt quod Authorum quorundam non innitatur authoritate ſuprà patefecimus. Alii ſunt iſtis valde oppoſiti. Nullius apud eos ſunt pretii Authores etiam ſpectatiſſimi. Eos quidem olim magni æſtimabant, ſed mutato conſilio ſemetipſos inter Authores accenſuerunt; auram popularem captaturi novæ alicujus hypotheſeos inventores audire geſtiunt, eâ ſcilicet adducti ſpe ſibi indicta ore alio dicentibus non defuturos admiratores.

I. De novorum ſyſtematum inventoribus.

Iſtud

Iſtud genus hominum imaginatione forti ut plurimùm pollent; fibræ eorum cerebri ita ſunt diſpoſitæ ut veſtigia ſibi impreſſa diu conſervent. Ubi igitur novum ſyſtema aliquam veriſimilitudinem præ ſe ferens apud ſe imaginati ſunt, ipſos ab errore depellere fruſtra labores. Quicquid ipſorum ſententiam tantillum ſtabilit, id exoſculantur & tenaciter conſervant, dum contrà objectiones ſibi factas ne animadvertunt quidem, aut futili aliquâ diſtinctione eludunt. Ob iſtud ingenii figmentum intus ſibi congratulantur, magnam ex eo ſperantes exiſtimationem. In ſolâ veritatis ſpecie, quam referunt veriſimiles ipſorum opiniones contemplandâ attenti ſunt, ab imagine illâ oculos non deflectunt; at verò cæteras opinionum ſuarum facies, quæ ipſas falſitatis poſſent arguere veluti per tranſennam tantùm adſpiciunt.

Ut verum aliquod formetur ſyſtema magnæ requiruntur ingenii dotes; Multùm enim acuminis & ſagacitatis habere non ſufficit; ſed præterea quædam mentis ſublimitas & magnitudo neceſſariæ ſunt, quibus multa uno intuitu poſſint conſpici. Mediocribus ingeniis, licèt vivaciſſimis & ſubtiliſſimis, non ea tamen eſt capacitas, quâ omnia ad legitimum inſtituendum ſyſtema neceſſaria poſſint intueri & complecti. Levioribus terrentur difficultatibus aut debilioribus perſtringuntur ſplendoribus, nec viſum ſuum ita poſſunt producere, ut integrum amplæ alicujus materiæ corpus eodem tempore contueri poſſint.

Sed fruſtrà mens ingenti pollet capacitate & perſpicacitate, niſi prætereà affectibus & præjudiciis vacet; nil ab eâ ſperandum eſt: præjudicia alteram mentis partem occupant, alteram inficiunt, affectus inordinati ideas mille modis confundunt; & illud plerunque in rebus nobis repræſentant quod in iis reperire exoptamus. Cùm etiam vehementiori veritatis amore flagramus, is ipſe amor nos ſæpe fallit. Verùm cupido illa quâ Doctorum nomen & famam ambimus, nos præcipuè arcet a verâ comparandâ ſcientiâ.

Perpauci igitur extant qui nova ſyſtemata condere poſſint; permulti tamen reperiuntur ſyſtematum inventores. Inter eos qui ſtudio multam conferunt operam pauci ſunt qui ex notionibus communibus ratiocinentur. Aliquid ſemper ſingulare eſt & anomalum in ipſorum ideis; nec hinc obſcurè liquet ipſos aliquo ſyſtemate ſibi peculiari niti, omnes ipſorum libri id quidem haud manifeſtant; nam cùm ſcriptum aliquod publici juris facimus, ad ea quæ ſcribuntur propiùs attendimus: & ſæpe ſola attentio ſufficit ut erroris convincamur. Libri tamen quidam ſubinde prodeunt in lucem, ex quibus id facilè concludas: ſunt enim Authores quos ab initio patefacere juvat ſe aliquod novum inveniſſe ſyſtema.

Præjudicia quæ in Authorum quorundam gratiam concipiuntur valdè augent numerum eorum qui nova formant ſyſtemata; hi, nempe, cùm apud Authores quos amplexati fuerant nil veri & ſolidi reperiant,

Digitized by Google

periant quoslibet libros primò faſtidiunt, novam deinde opinionem aliquâ veriſimilitudine veſtitam ambabus amplectuntur ulnis, & in eâ eo quo diximus modo ſeſe magis ac magis confirmant.

Ut verò ingens ille erga novam opinionem ſuam amoris æſtus deferbuit, aut ad ipſius examen accuratiùs adacti ſunt, ipſam publicam facturi; tum ipſius falſitatem agnoſcunt, eâ tamen lege atque conditione ut alias opiniones nunquam ſint amplexuri, eóſque omnes damnent qui ſe veritatem aliquam comperiſſe profitebuntur.

II. Error inſignis eorum qui ſtudio operam dant.

Ultimus itaque & maximè periculoſus error multorum qui ſtudio ſe tradunt in eo conſiſtit quòd nihil poſſe certò ſciri arbitrentur, plurimos libros antiquos & recentes perlegerunt, nullâ in iis veritate compertâ, multa egregiè cogitaverunt quæ ad ſerium examen revocata falſa ipſis viſa ſunt. Hinc inferunt omnes ſibi ſimiles eſſe; nec dubitant quin ii qui ſe aliquam reperiſſe veritatem exiſtimant ſententiam illico mutarent, ſi, ut ipſi fecerunt, cogitationes ſuas ad judicii trutinam perpenderent. Illos itaque damnant nullo ampliori admiſſo examine. Quid enim? ſi non damnarent, ipſis ingenii palmam cedere viderentur; quod quidem veriſimile non putant.

Eos igitur pertinaces ducunt qui ſe aliquid certò tenere aſſeverant; nec ferunt ſcientias haberi ut veritates evidentiſſimas, extra omnem legitimæ dubitationis aleam poſitas, ſed tantùm ut opiniones quas ignorare non expedit. Illos tamen homines attendere velim ſe omnes libros nondum legiſſe, quamquam innumeros propè legerint; aut ſi omnes legerunt, cum eâ quæ ſanè neceſſaria eſt attentione non legiſſe; ſeque omnes cogitationes poſſibiles non habuiſſe, licèt multas habuerint egregias quas falſas deprehenderunt; alióſque ideo reperiri poſſe qui ſcopum propiùs attigerint. Nec omnino neceſſe eſt alios illos homines eſſe ingenio ipſis perſpicaciori, ſi demum id eos malè habet, ſufficit ſi feliciores fuerint. Certè qui aſſerit ſe res evidenter apprehendiſſe quæ ipſi ignorant, nullam iis infert injuriam; quippe multa ſæcula non ſecus ac ipſi eas ignorarunt veritates; non quòd præclara defuerint ingenia, ſed quòd ipſis res primâ fronte non bene ceſſerit.

Ne igitur ægrè ferant ſi quis oculatus de iis quæ clarè videt loquatur, ad ea quæ ipſis proponuntur animum advertant ſi id demum poſt tot errores a ſe poſſint impetrare deinde judicent, nil obſtat. At ſi quicquam examinare recuſent, ſileant ſaltem: attendant, quæſo, an id reſponſi quod iis dare ſolent a quibus interrogantur ſit legitimum, *illud eſt quod ignoratur*; *nemo id hactenus aſſequutus eſt*; certè ut hæc reſponſio ab iis fiat legitimè, neceſſe eſt ut exiſtiment ſe omnia ſcire quæ omnes alii ſciunt, aut ab omnibus aliis poſſunt ſciri; ſi id enim de ſe non crederent, ipſorum reſponſum eſſet etiam abſurdius. Cur ignorantiam ſuam fateri ipſis durum videtur in hypotheſi, cùm in theſi ſe nihil ſcire profiteantur? Et cur ex ſuâ ignorantiâ omnium hominum ignorantiam inferre volunt?

Tria ſunt igitur hominum ſtudio deditorum genera. Alii Authori cuidam, aut ſcientiæ inutili ſeu falſæ, ſerviliter & immeritò ſe dedunt: Alii propriis ſe lactant chimæris. Poſtremi denique, ex duobus primis plerumque coaleſcentes, omnia ſcibilia ſe ſcire credunt; quia autem ſe nihil certò & evidenter tenere exploratum habent, hinc concludunt generaliter nil poſſe evidenter cognoſci, & quicquid ipſis proponitur ut meras opiniones habent.

Triplicis iſtius hominum generis vitia ex proprietatibus imaginationis capite X. & XI. expoſitis, & præcipuè ex primâ manare clarum eſt. Id oritur ex præjudiciis quæ ipſorum mentem occæcant, eámque ab aliis rebus avertunt; Præjudicia ſunt eorum menti id quod Principum Miniſtri ſunt ipſis Principibus, quemadmodum enim Miniſtri eos omnes a Dominorum ſuorum conſpectu arcent, qui pro ipſis non ſtant, vel qui eos deturbare poſſent; ſic præjudicia illorum hominum non permittunt menti introſpicere ideas rerum puras & intemeratas, ſed eas fuco obducunt; ſuo veluti ſymbolo & teſſerâ eas induunt; eas deinde ſic larvatas menti objiciunt; adeo ut vix poſſit errores agnoſcere & exuere.

CAPUT VIII.

I. De ingeniis effœminatis. II. De ingeniis ſuperficiariis. III. De viris authoritate præditis. IV. De iis qui experimenta faciunt.

QUæ jam diximus ſufficere mihi videntur ut generalia imaginationis eorum qui ſtudent vitia, & errores ipſis frequentiſſimos agnoſcamus. Quia autem pauci, ſi illos excipias, ad veritatis inveſtigationem ſeſe accingunt, cæteri verò ipſorum authoritate & teſtimonio nituntur, huic ſecundæ parti poſſemus hîc finem imponere. Haud abs re tamen exiſtimamus aliquid de erroribus cæterorum hominum perſtringere; eos enim cognoſcere non eſt planè inutile.

I. *De ingeniis effœminatis.* Quicquid ſenſus delectat nos vehementer afficit, jam autem quò vehementiùs rebus afficimur, eò magis etiam iis attendimus. Quò circa qui voluptatibus quibuslibet maximè ſenſibilibus & jucundiſſimis indulgent, veritates paulò difficiles non poſſunt penetrare; quia ipſorum mens, utpote non infinita, ipſis voluptatibus tota occupatur, aut faltem diſtringitur.

Plerique Magnates, aulici, divites, juvenes, ac ii qui * *elegantium ingeniorum* nomen ſibi arrogant, in perpetuis voluptatibus verſantes, idque ſibi ſolum negotii ſuſcipientes, ut placeant concupiſcentiámque & ſen-

* Beaux eſprits.

& ſenſus excitent; tantam in hiſce rebus peritiam, ſeu potiùs tantam mollitiem acquirunt, ut eos potiori jure dicas eſſe ingenia effeminata, quàm ingenia ſubtilia & expolita, ut id falsò exiſtimant. Multùm enim differt vera ingenii ſubtilitas & elegantia a mollitie, licèt hæc duo vulgò confundantur.

Ingenia ſubtilia & perſpicacia illa ſunt quæ ratione duce vel minimas rerum differentias dignoſcunt, effectus a cauſis occultis, inuſitatis, & imperceptis pendentes proſpiciunt; ea ſunt denique quæ res ſibi propoſitas penitius introſpiciunt. Ingenia verò mollia nihil habent præter falſam ſubtilitatem. Nec vivida ſunt, nec perſpicacia; ne effectus quidem a cauſis ſenſibilibus & manifeſtiſſimis procedentes vident, nil denique capiunt & penetrant; at verò circa ſenſibiles agendi & loquendi modos ſunt delicatiſſimi. Vox barbara aut obſoleta, accentus Provinciæ alicui familiaris, invenuſta oris compoſitio, ipſos longè vehementiùs offendunt quàm invalidæ rationes. Argumenti vitium non percipiunt, dum vel minima in periodo ſeu geſtu anomalia ipſos fugere nequit. Quid plura? Rerum ſenſibilium ſunt peritiſſimi, utpote qui perpetuo ſenſuum uſu ſint exercitati. At verò quia ratione ſuâ nunquam ritè uſi ſunt, res a ratione pendentes non intelligunt.

Illi tamen ſunt homines quorum fama viget, præclara facilè habentur ingenia. Si quis enim liberè & expeditè loquatur, ſi vocibus terſis & exquiſitis, ſi figuris utatur quæ ſenſus demulceant, affectúſque impercepto quodam modo excitent; is certè ex vulgi ſententiâ erit ingenium elegans, ſubtile, delicatum; licèt nil veri nil boni, nil non inepti blateret. Nemo eſt qui videat iſtum hominem adeo decantatum molli, atque effeminato pollere genio, & falſis tantùm circumfulgere ſplendoribus, qui mentem nunquam illuminant; ac eum oculos noſtros duntaxat, non verò rationem alloqui & perſuadere.

Porro omnes homines hoc vitio ſupra notato aliquatenus teneri non inficiamur. Nemo eſt inter illos qui ſenſuum impreſſionibus ita ſe ſubducat ut externis agendi & loquendi modis paulum non adhæreſcat. In eo omnes homines non aliter inter ſe quàm gradibus differunt. Sed ideo quibuſdam id vitium ſpeciatim tribuimus, quia nonnulli ſunt qui agnitum illud ſedulò corrigere ſatagunt; at ii de quibus ſumus loquuti id tanquam præſtantem ingenii dotem exiſtimant & fovent. Non modò non agnoſcunt falſam iſtam ingenii ſubtilitatem non aliunde oriri quam a muliebri mollitie, & complurium errorum originem eſſe; ſed illam arbitrantur eſſe invictum ingenii ſui ſublimitatis argumentum.

II. De ingeniis ſuperficiariis.

Hiſce poſſunt accedere innumera ingenia levia, ac, ut ita dicam, ſuperficiaria. Ii ſunt qui res nunquam penitus inſpicientes nil præter ipſarum veluti corticem ac ſuperficiem attingunt; & differentias non niſi confusè diſcernunt. Non ipſorum culpâ quidem, ut in aliis; ipſorum ingenium voluptatibus ſenſibilibus non fuit coarctatum, ſed quia ingenio ſunt naturâ exili. Nec putandum eſt iſtam ingenii exilitatem

ex mentis naturâ pendere: Illa ingenii tenuitas nonnunquam ex inopiâ aut tarditate ſpirituum animalium oritur, interdum ex inflexibilitate fibrarum cerebri, aliquando etiam ex immoderatâ ſpirituum & ſanguinis copiâ, aut ex aliâ quavis causâ quam tenere neceſſe non eſt.

Duplex igitur eſt ingeniorum genus. Alia differentias rerum facilè perſpiciunt, atque illa ſunt recta ingenia. Alia mutuam inter eas imaginantur & ſupponunt ſimilitudinem, & iſta ſunt ingenia quæ ſuperficiaria diximus. Priora habent cerebrum veſtigiis rerum objectarum claris & diſtinctis excipiendis idoneum, & quia ad ideas iſtorum veſtigiorum ſedulò attendunt, in iſtis rebus objectis nihil eſt quod ipſos fugiat. At verò ingenia ſuperficiaria excipiunt duntaxat debilia & confuſa rerum objectarum veſtigia. Ipſa tantùm veluti per nebulam vident, & ideo ſimilia eis videntur, quemadmodum ſimiles nobis apparent illorum facies quos eminus adſpicimus: quia mens ſupponit ſemper ſimilitudinem & paritatem, ubi nullam neceſſariam agnoſcit differentiam & imparitatem, ut id libro tertio ſum probaturus.

Qui orationes habent ad populum, qui loquaces dicuntur, & multi etiam inter eos qui facilè mentem ſuam aperiunt, quamvis raró loquantur, iſtius ſunt ordinis. Qui enim ſeriò & accuratè meditantur, meditata clarè eloqui rariſſimè queunt. Hæſitant ſæpe, quia vocibus quæ falſas in Auditoribus excitent ideas uti verentur. Cùm ipſos loqui pudeat eo tantùm fine ut loquantur, multorum adinſtar, qui de omnibus audaciter garriunt, ideo cogitationes non vulgares verbis ut par eſt exprimere multùm laborant.

III. *De viris auctoritate pollentibus.*

Quamvis ingenti colamus veneratione viros pios, Theologos, ſenes, & eos omnes in genere qui magnâ apud homines valent authoritate, de iis tamen id dicere nobis liceat; ſæpiſſime, videlicet, contingere ut ſe credant erroris immunes, quia a cæteris hominibus magnâ cum reverentiâ auſcultantur; quia ratione ſuâ raró utuntur ad aſſequendas veritates theoreticas, & quia quodlibet, nullo examine admiſſo, liberiùs damnant. Haud id quidem iis vitio damus, quòd plurimis ſcientiis minimè neceſſariis animum non appellant; quin ipſas prætermittant aut etiam adſpernentur per nos licet, ſed de iis ſaltem ne temere & ex arbitrio judicent. Attendant potiùs gravitatem iſtam quam præ ſe ferunt inter loquendum, authoritatem quam ſibi in alios acquiſiverunt, conſuetudinem illam quâ dicta ſua aliquo ſcripturæ ſacræ loco confirmare aſſueverunt, hæc omnia, inquam, in errores ineluctabiles injectura eſſe auditores ſuos, qui cùm non poſſint res penitus examinare, modis externis & ſpecie ſenſibili ſeſe præverti ſinunt.

Error veritatis ſpecie indutus majorem ſæpe ſortitur venerationem quàm ipſa veritas. Jam illegitima illa veneratio multa ſecum trahit incommoda. * *Peſſima res eſt errorum apotheoſis, & pro peſte intellectûs habenda eſt, ſi vanis accedat veneratio.* Cùm itaque nonnulli Cacozelo aut ſuarum cogitationum amore ducti Scripturâ innixi fuerunt ut

* Cancellarius BACO.

falſa

Digitized by Google

falſa ſtabilirent Phyſicæ aut aliûs ſcientiæ dogmata, Sectatores habuerunt qui ipſorum effata oraculorum inſtar hauſerunt, propter ſcripturæ authoritatem quâ freti authores illi ſenſa ſua propinaverant; Sed hinc etiam factum ut homines quidam, quibus mens erat læva, inde arripuerint occaſionem ſpernendi Religionem, adeo ut, ſtupendâ inverſione, ſcriptura ſacra nonnullis fuerit errandi cauſa, alios verò veritas ad impietatem impulerit. Cavendum igitur eſt ne mortua quæramus inter viva, uti obſervat Author mox laudatus; nec eſt quod quis proprio ſpiritu ſuo ea ſe inventurum ſperet in ſcripturâ, quæ Spiritus Sanctus in eâ non declaravit. *Ex Divinorum & humanorum maleſanâ admixtione*, pergit ille, *non ſolùm educitur Philoſophia phantaſtica, ſed etiam Religio hæretica. Itaque ſalutare admodum eſt ſi mente ſobriâ fidei tantùm dentur quæ fidei ſunt.* Qui itaque aliquâ in alios authoritate pollent, eò cautiores eſſe debent in deciſionibus ſuis, quò plures habent ſectatores. Et Theologi præcipuè videant ne falſo zelo moti, aut etiam famæ & opinionibus ſuis conſulentes, Religionem in contemtum adducant. Quia verò ipſos ſui officii monere meum non eſt, audiant Divum Thomam * ipſorum Doctorem, qui interrogatus a Generali ſuo quid de articulis quibuſdam ſentiret, ex B. Auguſtino ad hunc modum reſpondit. * Opuſc. 9.

Multùm autem nocet alia quæ ad pietatis doctrinam non ſpectant vel aſſerere vel negare, quaſi pertinentia ad Sacram doctrinam. Dicit enim Auguſtinus in 5. Confeſſ. cùm audio Chriſtianum aliquem fratrem iſta, quæ Philoſophi de cœlo aut ſtellis & de Solis motibus & Lunæ dixerunt, neſcientem, & aliud pro alio ſentientem, patienter intueor opinantem hominem; nec illi obeſſe video cum de te, Domine Creator omnium noſtrorum, non credat indigna, ſi fortè ſitus & habitus creaturæ corporalis ignoret. Obeſt autem ſi hæc ad ipſam doctrinam pietatis pertinere arbitretur, & pertinacius affirmare audeat quod ignorat. Quod autem obſit manifeſtat Auguſtinus in 1. ſuper Geneſ. ad litteram turpe eſt, inquit, nimis, & perniciosum ac maximè cavendum, ut Chriſtianum de his rebus quaſi ſecundùm Chriſtianas literas loquentem, ita delirare quilibet infidelis audiat, ut quemadmodum dicitur toto cœlo errare conſpiciens, riſum tenere vix poſſit. Et non tamen moleſtum eſt, quòd errans homo videatur: ſed quod Authores noſtri ab eis qui foris ſunt talia ſenſiſſe creduntur, & cum magno eorum exitio, de quorum ſalute ſatagimus, tanquam indocti reprehenduntur atque reſpuuntur. Unde mihi videtur tutius eſſe, ut hæc quæ Philoſophi communes ſenſerunt, & noſtræ fidei non repugnant, neque eſſe ſic aſſerenda, ut dogmata fidei, licèt aliquando ſub nomine Philoſophorum introducantur, neque ſic eſſe neganda tanquam fidei contraria, ne ſapientibus hujus mundi contemnendi doctrinam fidei occaſio præbeatur.

Tanta eſt pleriſque hominibus negligentia & imprudentia, ut verbum Dei ab hominum verbo non diſtinguant ubi ſimul juncta ſunt; adeo ut utrique aſſentiendo in errorem, utrumque contemnendo in

Digitized by Google

impietatem incidant; nullo etiam negotio horúmce errorum cauſa poteſt afferri, manant ſcilicet ex illâ quam Capite XI. expoſuimus idearum analogiâ. Nec iis explicandis diutius inſiſtere opus eſt.

IV. De iis qui experimenta faciunt.

De Chymicis, & in genere de iis omnibus qui faciendis experimentis animum adjungunt, operæ pretium eſt aliquid hîc ſubnectere. Ii veritatem ſcrutantur: Ipſorum placita ſine ullo examine a pleriſque accipiuntur. Itaque errores ipſorum eò magis ſunt noxii, quò faciliùs cum aliis hominibus communicantur.

Naturam quidem inveſtigare quàm libros evolvere præſtat; experimenta ſenſibilia res certiùs ſanè demonſtrant quàm ratiocinia hominum. Nec eos qui ad Phyſicæ ſtudium adiguntur poſſumus culpare, quòd in eâ perpetuis experimentis progreſſus edere conentur; dummodo ſcientiis utilioribus majorem etiam conferant operam. Philoſophiam igitur experimentalem aut ipſius ſtudioſos non damnamus, ſed. tantùm illorum vitia.

Primum illorum in eo ſitum eſt, quòd ut plurimùm non ratione, ſed fortunâ duce ſua faciant experimenta; adeo ut ingenti in iis conſumpto tempore & pecuniâ, nec doctiores nec peritiores evadant.

Secundum in eo eſt quòd extraordinariis & curioſitatem moventibus potiùs ſtudeant quàm uſitatiſſimis. Cùm tamen experimenta magis familiaria ſint etiam ſimpliciora, manifeſtò patet his animum eſſe priùs applicandum quàm illis quæ ſunt complexiora, & a majori cauſarum numero dependent.

Tertium eſt, quòd experimenta lucrifica avidè & accuratè quærant, dum ea negligunt quæ menti illuminandæ duntaxat inſerviunt.

Quartum in eo conſiſtit quòd omnes circunſtantias peculiares temporis, loci, qualitatis ſimplicium quibus utuntur accuratè ſatis non obſervent; quamvis nulla ſit ex illis circunſtantiis quæ non poſſit effectum experimenti morari. Obſervandum enim eſt omnes voces quibus utuntur Phyſici eſſe æquivocas; vox illa, vinum, exempli gratiâ, tot varia ſignificat, quot varia ſunt ſoli ingenia, variæ tempeſtates, variæ vini conficiendi & conſervandi rationes; adeo ut in genere poſſimus negare duo dari dolia vini planè ſimilia. Quum itaque Phyſicus ait, ad hoc faciendum experimentum ſume vinum, quid ſibi velit non intelligis niſi confuſè admodum. Magnâ igitur cautione utendum eſt in experimentis; nec ad compoſita veniendum quin priùs ſimpliciora & magis ordinaria accuratè fuerint intellecta.

Quintum ex eo fluit quòd ex uno experimento plures æquo eliciant conſequentias. Cùm contrà multis opus ſit experimentis, ut rem unam poſſis legitimè inferre, quamvis unicum experimentum multis deducendis concluſionibus conferre poſſit.

Denique Phyſici, & Chymici nil ut plurimum animadvertunt præter effectus naturæ ſpeciales, ad primas rerum notiones ex quibus conſtant corpora nunquam aſcendunt. Certò tamen conſtat neminem poſſe ſpecia-

ſpecialia Phyſicæ phænomena clarè & diſtinctè cognoſcere, niſi generaliora teneat, & etiam ad Metaphyſica tranſcendat. Vires tandem & animus ipſis ut plurimùm deficiunt, labor & impenſa ipſos terrent & laſſant. Multa ſunt alia vitia in iis de quibus ſermo fuit. Sed cuncta dicendi non eſt animus.

Hujuſcemodi vitiorum cauſæ ſunt minor applicatio, imaginationis proprietates cap. X. & XI. explicatæ, & quia etiam de differentiis & mutationibus corporum non aliter judicamus quàm ex ſenſationibus noſtris, ut primo libro dictum eſt.

PARS TERTIA.

DE COMMUNICATIONE CONTAGIOSA IMAGINATIONUM FORTIUM.

CAPUT PRIMUM.

I. De illâ proclivitate quâ ad alios in omnibus imitandos propendemus, unde manat communicatio errorum qui ab imaginationis facultate dependent. II. Duæ cauſæ præcipuæ quæ illam augent proclivitatem. III. Quid ſit imaginatio fortis. IV. Eam eſſe multiplicem. De inſanis, ac de iis qui imaginationem fortem ſecundùm ſenſum hic explicatum habent. V. Duo vitia memorabilia eorum qui habent imaginationem fortem. VI. Quàm ſint idonei ad perſuadendum & fucum faciendum.

POSTQUAM explanavimus naturam imaginationis, variáque ipſius vitia, & quomodo ab ipſâ in errorem conjicimur, reſtat ut in hoc ſecundo Libro de Communicatione contagioſâ imaginationum fortium loquamur, hoc eſt, de vi illa quâ nonnulli alios in ſuos errores facilè pellicere poſſunt.

Imagina-

Digitized by Google

Imaginationes fortes ſunt admodum contagioſæ: in debiles dominantur; eas paulatim ad ſui normam inflectunt, eoſdem ipſis inſculpunt characteres. Cùm igitur ii quibus eſt imaginatio fortis ac vivida rationis modum plerumque excedant; paucæ ſunt errorum humanorum cauſæ generaliores hac pernicioſâ imaginationis communicatione.

I.

De illa proclivitate qua ad alios in omnibus imitandos propendemus, unde manat communicatio errorum qui ab imaginationis facultate dependent.

Ut iſtius contagionis natura, & quomodo tranſmittatur poſſit percipi, ſciendum eſt omnes homines ſui mutuò indigere auxilio; & ad id fuiſſe creatos ut multa inter ſe componant corpora, quorum partes mutuam habeant analogiam. Hujúſce conjunctiones fovendæ gratiâ Deus mutuo charitatis vinculo eos obſtrinxit. Sed quia philautia charitatem paulatim extinguere, atque hoc pacto vinculum ſocietatis disjungere poterat; illius conſervandæ gratiâ homines vinculis naturalibus conjungi curavit Deus, quæ deficiente charitate ſubſiſterent, aut etiam ipſam adverſus Philautiæ conatus tuerentur.

Vincula illa naturalia quæ nobis cum belluis ſunt communia conſiſtunt in quâdam cerebri habilitate quam habent omnes homines ad eos imitandos quibuſcum verſantur, ad eadem cum iis formanda judicia, eoſdémque experiendos animi motus quibus ii agitantur: Atque illa diſpoſitio homines inter ſe multò arctiùs conjungit quàm charitas ratione innixa, quæ charitas rariſſima eſt.

Niſi homo eâ præditus ſit habilitate quâ noſtra ſenſa affectúſque poſſit ſuſcipere, nobiſcum conjungi, unicúmque corpus conſtituere nequit. Similis illis lapidibus formæ irregularis qui ſuum in ædificio locum non poſſunt ſortiri, quia cum aliis non poſſunt conjungi.

Oderunt hilarem triſtes, triſtémque jocoſi,
Sedatum celeres, agilem gnavúmque remiſſi.

Cum iis qui affectibus noſtris nullo indulgent modo, ſed nobis potiùs in omnibus adverſantur, divortium non facere, illud eſt arduum virtutis opus, nec immeritò, quippe cum mœſto non mœrere, cum læto non lætari, eſt utrique inſultare, homo triſtis compellandus non eſt ore hilari & jocoſo, ac ſpecie ita renidenti ut lætitiam imaginationi ipſius imprimat, ne e ſtatu ſibi maximè congruo & jucundo dejiciatur. Nullus enim eſt animi affectus qui miſerum magis juvet quàm triſtitia.

II.

Duæ cauſæ præcipuæ quæ augent habilitatem quæ nobis eſt ad alios imitandos.

Omnes igitur homines cerebrum ad id habile gerunt ut, naturâ duce, ſeſe eodem modo quo nonnulli cum quibus verſantur affecti ſunt poſſint componere. Illa autem habilitas duabus potiſſimùm cauſis poteſt foveri & augeri. Altera eſt in mente, altera in corpore. Prior præcipuè conſiſtit in naturali hominum propenſione verſus dignitatem & exaltationem. Illa enim propenſio ad id nos impercepto excitat modo, ut viros nobiles in loquendi ratione, in inceſſu, in veſtitu, & in habitu externo imitemur. Hinc * novi ritus ſeu *modi*, linguarum vivarum inſtabilitas, & quædam generalis corruptio quæ in moribus irrepit. Hinc denique omnes ineptæ & ridiculæ nullâ ratione ſed arbitrio humano tantùm innixæ novitates oriuntur.

* nouvelles modes.

Altera

Altera cauſa quæ habilitatem illam auget, quâ alios poſſumus imitari, & de quâ hîc præcipuè agitur, conſiſtit in impreſſione quâdam quam imaginationes fortes faciunt in ingenia debilia & cerebra teneriuſcula ac delicatula.

Per imaginationem fortem ac vegetam intelligo conſtitutionem cerebri quæ illud veſtigiorum altiſſimorum capax efficit, quæ veſtigia mentis capacitatem ita implent, ut aliis rebus quàm iis quas imagines illæ ipſi repræſentant non poſſit ampliùs attendere. *III. Quid ſit imaginatio fortis.*

Duplex eſt hominum genus qui imaginationem fortem habent hoc ſenſu. Priores alta hæc veſtigia ſuſcipiunt ex involuntariâ ac inordinatâ ſpirituum animalium impreſſione. Poſteriores verò de quibus hîc præcipuè ſermo eſt, ea ſuſcipiunt ex quâdam diſpoſitione quæ in ſubſtantiâ cerebri deprehenditur. *IV. Imaginatio fortis duplex eſt.*

Priores omninò inſanire manifeſtum eſt, cùm connexione naturali quæ eſt inter ipſorum ideas & hæc veſtigia cogantur de rebus cogitare prorſus diverſis ab iis de quibus cæteri homines loquuntur; unde fit ut nihil ad rem poſſint dicere aut reſpondere.

Innumeri ſunt iſtiuſce generis homines, qui inter ſe non differunt aliter quàm gradibus; ac inter eos poſſumus accenſere illos omnes qui motu aliquo animi violento cientur, nam tempore commotionis illius ſpiritus animales tantâ vi imprimunt veſtigia & imagines rerum quæ affectus moverunt, ut quamlibet aliam cogitationem non poſſint ſuſcipere.

Sed obſervandum eſt illos homines nullius imaginationem, quantumvis tenui ſit ingenio, cerebróque molli & delicato, poſſe corrumpere, duabus potiſſimùm de cauſis. Quia primò cùm non poſſint appoſitè reſpondere ad ideas aliorum, illos utique non poſſunt perſuadere. Secundà cùm ipſorum mentis perturbatio ſit maniſeſtiſſima, quicquid dicunt aſpernabile videtur.

Nos revera afficiunt homines motu aliquo violento jam affecti, & in imaginationem noſtram impreſſiones faciunt ſuis ſimiles. Quia verò ipſorum impetus & perturbatio manifeſtæ ſunt, illis impreſſionibus reſiſtimus, ac illas non multò poſt excutimus, dummodo ab eâdem cauſâ quæ ipſas edidit non foveantur, per ſe delentur, hoc eſt cùm efferati illi e conſpectu noſtro diſceſſerunt, ita ut characteribus ipſorum faciei per violentum illum motum impreſſis, fibræ cerebri noſtri non amplius immutentur, ſpiritúſque animales non agitentur.

Iſtam imaginationis fortis & vegetæ ſpeciem, quæ conſiſtit in habilitate cerebri ad altas accipiendas ideas etiam a rebus objectis debiliſſimis & minimè efficacibus idonea, iſtam, inquam, imaginationis fortis ſpeciem hîc duntaxat examino.

Vitium non eſt cerebrum habere aptum ad res fortiter imaginandas, & recipiendas imagines maximè diſtinctas & vividas minimarum rerum objectarum; dummodo mens in imaginationem imperium ſemper obti-

neat, ita ut iſtæ imagines ad ejus nutum imprimantur & deleantur; quin hinc oritur ſagacitas & vis ingenii. At ubi imaginatio menti dominatur, & inconſultâ voluntate veſtigia formantur diſpoſitione cerebri & actione rerum objectarum & ſpirituum; illud verò eſt vitium peſſimum, & quædam inſaniæ ſpecies. Eos qui imaginationem eo modo fortem habent adumbrare conabimur.

Quocirca recordandum eſt 1°. Ingenii capacitatem anguſtiſſimis limitibus eſſe circumſcriptam, 2°. Nihil ejus capacitatem faciliùs implere quàm mentis ſenſationes, atque omnes in genere earum rerum objectarum perceptiones quibus vehementer afficimur; 3°. Denique alta cerebri veſtigia nunquam imprimi ſine ſenſationibus, aut aliis illis perceptionibus quæ nos vividè afficiunt. Hinc enim eluceſcunt genuini characteres ingenii eorum quibus eſt imaginatio fortis.

V. Duo vitia memorabilia eorum qui habent imaginationem fortem.

Primus in eo conſiſtit quòd iſti homines de rebus paulùm difficilibus & complexis non poſſint rectè judicare. Cùm enim ipſorum mentis capacitas iis tantùm impleatur ideis quæ naturâ ſuâ altis hiſce veſtigiis alligantur, de multis eodem tempore cogitare ipſis non datur. Jam autem in quæſtionibus complexis; mens motu celeri multas ſimul ideas debet perluſtrare, omneſque uno intuitu relationes & analogias hiſce ſolvendis quæſtionibus idoneas agnoſcere.

Nemo eſt qui non ſit expertus mentem veritati cuipiam non poſſe attendere dum dolore aliquo violento afficitur, quia tunc ſunt in cerebro veſtigia ita alta ut totam ipſius impleant capacitatem. Cùm itaque illi homines de quibus agitur, ex iiſdem rebus objectis veſtigia excipiant altiora quàm cæteri, ut id ſupponimus, non poſſunt etiam mentis viſum æquè longè porrigere, nec totidem res ſimul complecti. Prius igitur illorum vitium in eo eſt quòd ſint anguſto ingenio, eóque anguſtiori, quò ipſorum cerebrum altiora ex minimis rebus objectis patitur veſtigia.

Alterum eorum vitium in eo poſitum eſt, quòd ſint * phantaſtici, non ita, tamen, ut id vitii ab omnibus dignoſci poſſit. Vulgus enim ipſos non exiſtimat tales. Ii ſoli quorum ingenium rectum eſt & perſpicax, ipſorum phantaſmata, & imaginationis perturbationem agnoſcunt.

* Viſionnaires.

Ut hujus vitii origo deprehendatur, ea quæ in principio ſecundi libri diximus revocanda ſunt in memoriam; ſenſus nimirum & imaginationem non differre niſi gradibus, ſaltem quoad ea quæ in cerebro aguntur; magnitudinem & altitudinem veſtigiorum eſſe cauſam cur mens ſentiat res objectas, cur eas judicet præſentes & ſatis propinquas, ut ex iis dolorem aut voluptatem percipere poſſit. Cùm enim veſtigia rei cujuſpiam objectæ ſunt parva, mens eam imaginatur duntaxat; præſentem adeſſe non judicat, nec etiam tanquam valde magnam aut conſideratione dignam eam ſibi pingit. Sed quò magis veſtigia creſcunt,

&

Digitized by Google

& quò altiùs imprimuntur, eò grandiorem, propinquiorem, ac denique ad nos commovendos & lædendos aptiorem eam ſibi repræſentat imaginatio.

Phantaſtici illi de quibus hîc ſermo eſt ad id veſaniæ nondum devenerunt, ut abſentia tanquam præſentia ſe videre putent: veſtigia ipſorum cerebri nondum ſatis alta ſunt; non penitus inſaniunt, ſed tantùm aliquatenus, ſi enim penitus inſanirent fruſtra de iis hîc loqueremur. Quem enim ipſorum inſania fugeret? Quis ſe ab ea deludi pateretur? Non ſunt phantaſtici quoad ſenſus, ſed tantùm quoad imaginationem: at inſani phantaſtici ſunt quoad ſenſus, cùm non videant res ut ſunt, & quædam ſæpe videant quæ minimè exiſtunt. At verò illi de quibus mentio eſt phantaſtici ſunt quoad imaginationem, cùm res ſecus imaginentur ac ſe habent, & multa etiam imaginentur quæ non extant. Manifeſtum tamen eſt hos ab illis non aliter differre quàm gradibus, nec ab uno ſtatu ad alterum tranſitus eſt difficilis. Unde fit ut ille morbus poſteriorum debeat repræſentari collatione factâ cum morbo priorum, qui manifeſtior eſt, mentemque fortiùs afficit: quippe in iis quæ non aliter differunt quàm gradibus, ea quæ leviùs afficiunt & ſentiuntur ſemper explicanda ſunt per ea quæ vehementiùs.

Alterum igitur vitium eorum qui ſunt imaginatione forti & vividâ, in eo poſitum quòd ſint phantaſtici quoad imaginationem, aut ſimpliciter phantaſtici; ii enim inſanorum aut ſtultorum nomine vocantur qui ſunt phantaſtici quoad ſenſus. Hæc ſunt igitur vitia ingeniorum phantaſticorum.

Ii homines in omnibus modum excedunt; abjecta extollunt, parva augent, remota appropinquant, nil ipſis ſe præbet ut in ſe eſt. Omnia demirantur, ad omnia immeritò exclamant. Si conſtitutione naturali ad metum ſint proni; hoc eſt, ſi ipſorum ſpiritus animales ſint pauci, debiles, & tardi, minimâ de causâ terrentur, trepidant arundine motâ. At verò ſi ingens ipſis ſit ſpirituum & ſanguinis copia, quod frequentiùs accidit, vanas concipiunt ſpes quibus ſemetipſos lactant, ac ſeſe imaginationis ſuæ ubertati totos permittentes * inanibus quotidie agitandis apud ſe conſiliis mirificè delectantur. In affectibus vehementes, in opinionibus tenaces, in ſuimet ipſorum contemplatione ſemper læti & alacres ſunt. Quum inter egregia ingenia accenſeri ambiunt, ac Authores ſe gerunt (ſunt enim Authores omnis generis, phantaſtici & alii,) quot deliramenta, quot impetus, quot & quantas trepidationes! Naturam nunquam imitantur, omnia contorquent & exaggerant, in auras ſeſe extollunt, nil ab ipſis profertur quod cothurnum non ſapiat; ſubſultim incedunt; ipſorum oratio numeroſa eſt & phalerata, nil denique ab ipſis audias præter figuras & hyperbolas. Si pietatem amplectuntur, illamque ex arbitrio metiri fatagunt, ſpiritum Judaïcum & Phariſaïcum penitus induunt; rerum corticulæ, cæremoniis externis, ac praxibus nullius momenti toti adhæreſcunt; fiunt ſcrupuloſi,

* ils bâtiſſent des châteaux en Eſpagne.

pulosi, meticulosi, ſuperſtitioſi. Cuncta, ſi ipſis credas, ad fidem pertinent; Cuncta ſunt eſſentialia, ſi ea excipias quæ revera ad fidem pertinent, & verè ſunt eſſentialia; ſæpe enim levioribus addicti officiis utiliſſima negligunt Evangelii præcepta, juſtitiam, miſericordiam, & fidem. Quid mora? Qui iſtorum vitiorum ut complurium aliorum certior fieri cupit, attendat modò ad ea quæ quotidie in colloquiis agitari ſolent.

Qui imaginationem habent fortem & vividam, aliis præditi ſunt qualitatibus quas hîc explicare operæ pretium eſt. De ipſorum vitiis hactenus actum eſt; nunc de ipſorum virtutibus ac prærogativis agendum. Unam habent inter cæteras quæ ad inſtitutum noſtrum præcipuè pertinet; Illâ enim prærogativâ in vulgi ingenia imperium obtinent; ſuas ipſis ideas obtrudunt, falſâſque impertiuntur impreſſiones.

VI. Eos qui ſunt imaginatione forti facilè perſuadere.

Iſta prærogativa in eo conſiſtit quòd facilè, vehementer & vividè, quamvis non genuinè ſeu naturaliter mentem ſuam aperiant. Qui res vividè imaginantur, eas etiam vividè exprimunt, eóſque omnes perſuadent qui ſpecie externâ & impreſſione ſenſibili potiuſquàm rationum vi devincuntur. Cùm enim cerebrum illorum, ut antea dictum eſt, altiſſima eorum quæ ſunt imaginati veſtigia excipiat, ea ut plurimùm veſtigia non ſine magna ſpirituum commotione imprimuntur, iſta autem ſpirituum commotio totum corpus tali modo diſponit ut mentis cogitationes poſſit vividè ac vehementer exprimere, cùm itaque oris habitus, vocis inflexio, orationíſque concinnitas vim verbis addat, auditorum & ſpectatorum animos ſibi conciliant, & ad id præparant ut ejuſdem quâ afficiuntur imaginis impreſſionem mechanicè, ut ita dicam, excipiant. Quæ enim altè menti noſtræ infuſa ſunt altè etiam à nobis aliorum mentibus infunduntur; Qui vehementi movetur affectu, eodem alios ut plurimùm movet, & ipſius Rhetorica licèt non regularis eſt tamen flexanima. Habitus enim & modus externus, ut pote ſenſibilis, in imaginationem hominum vividiùs agit quàm ſolidiſſima argumenta ſi mente ſedatâ proferantur; hæc enim ratiocinia nec ſenſus nec imaginationem afficiunt.

Qui igitur imaginatione pollent, hoc cæteris præſtant, quòd arrideant, moveant, perſuadeant, quia nempe cogitationum ſuarum imagines ſibi formant perquàm vividas & ſenſibiles. Sed aliæ præter eas ſunt rationes quibus animos ſibi devinciant. De rebus ut plurimùm facilibus & obviis duntaxat loquuntur. Iis utuntur vocibus quæ nihil excitant præter notiones ſenſuum confuſas quæ nos ſemper vehementiſſimè movent. De rebus ſublimibus & arduis nullam agunt mentionem niſi vagam, ac veluti per locos communes; Res enim ſigillatim, penitus & a principiis ſuis introſpicere non audent, ſive quia hæc illos fugiunt, ſive quia timent ne verborum penuriâ ſeſe intricent, ac ingeniis attentioni non aſſuetis negotium faceſſant.

Ex ſuprà dictis non obſcurè liquet imaginationis inordinatæ vitia eſ-

ſe

ſe admodum contagioſa, ac in plerorumque ingenia facillimè irrepere. Cùm autem iſti homines forti imaginatione præditi rectæ rationis plerumque ſint Antagoniſtæ, propter ingenii exilitatem ac cerebri phantaſmata, hinc colligere pronum eſt iſtam vitiorum & perturbationum imaginationis contagionem inter errorum noſtrorum cauſas eſſe maximè generalem. Sed hæc exemplis & experimentis familiaribus ſunt confirmanda.

CAPUT II.

Exempla generalia quibus imaginationis vis demonſtratur.

FRequentiſſima ſuppetunt iſtius communicationis imaginationis exempla in liberis reſpectu parentum, ac potiſſimùm in puellabus reſpectu matrum; in famulis reſpectu herorum, ac in ancillis reſpectu dominarum, in diſcipulis reſpectu præceptorum, in aulicis reſpectu Regum, & in genere in omnibus inferioribus reſpectu ſuperiorum: dummodo parentes, magiſtri, aliique Superiores aliquâ polleant imaginationis vi; ſin minùs imaginatio debilis parentum, aut magiſtrorum, nullam fortè impreſſionem in liberis & ſervis efficeret.

Iſta communicatio inter pares etiam deprehenditur, ſed rariùs, quia inter eos non eſt veneratio illa qua ingenia ad id flectuntur, ut nullo examine admiſſo impreſſiones imaginationum fortium imbibant, hæc etiam communicatio in ſuperioribus reſpectu inferiorum obſervatur; Hi, ſcilicet, imaginatione adeo vivida & imperioſa ſunt præditi, ut ſuperiorum ſuorum animos pro lubitu inflectant.

Parentes in liberorum imaginationem vehementiſſimè agere nemo eſt qui non percipiat ſi attendere velit iſtam habilitarem naturalem quâ ad id comparamur ut eos quibuſcum degimus imitemur, iiſdémque quibus ipſi moveamur affectibus, longè firmiorem eſſe in infantibus reſpectu parentum, quam in cæteris hominibus Cujus multæ poſſunt afferri cauſæ. Ac prima quidem ex eo deducitur quòd eodem ſanguine ſint formati. Quemadmodum enim parentes ſæpiſſime tranſmittunt in liberos habilitatem ad quoſdam morbos veluti hæreditarios, quales ſunt morbus articularis, calculus, inſania, ac in genere omnes illi morbi qui accidentaliter non irrepſerunt, aut qui non ex ſolâ extraordinariâ humorum fermentatione orti ſunt, quales ſunt febris, &c. illos enim morbos non poſſe communicari liquet; ita diſpoſitionem cerebri ſui infantium cerebro imprimunt, imaginationem ipſorum ita inflectunt, ut eaſdem ac ipſi concipiant opiniones.

 Secun-

Digitized by Google

Secunda ratio hæc eſt. Infantes ſcilicet rarò utuntur familiari cæterorum hominum commercio ex quo alia veſtigia ipſorum cerebro poſſent inſculpi, ac perpetuus, ut ita dicam, impreſſionis paternæ niſus infringi. Nam ſicut qui patriæ cancellos nunquam eſt prætergreſſus mores ritúſque peregrinorum a ratione prorſus alienos ducit, quia eos a more patrio quem ſequitur recedere videt; ita juvenis e domo paternâ nunquam egreſſus, parentum ſententias vivendíque modos inſtar rationis univerſalis habet; ſeu potiùs haud credit alias eſſe rationis & virtutis regulas præter eas quas a parentibus edoctus eſt. Parentibus igitur in omnibus credit, atque ad eorum agendi rationem ſe conformat.

Porrò adeo vehemens eſt iſta paterna impreſſio ut non in imaginationem liberorum modò, verùm etiam in cæteras ipſorum corporis partes agat. Filius genitoris inceſſum, vocem & geſtum imitatur. Filia eandem ac genitrix obſervat in ornatu compoſitionem, ejus inceſſum, vocémque etiam æmulatur. Si balbutit mater, balbutiet etiam filia, ſi cervicem inconcinnè contorquet, filia itidem contorquebit. Denique liberi in omnibus imitantur parentes, in defectibus & motibus incompoſitis, ut & in erroribus & vitiis.

Multa præterea iſtius impreſſionis effectum confirmant & augent, ſed præcipuè authoritas parentum, ſummiſſio liberorum, & amor mutuus inter utroſque. Sed hæ cauſæ Aulicis, Miniſtris, ac omnibus in genere inferioribus non ſecus ac liberis communes ſunt. Aulicorum exemplo rem ſumus explanaturi.

Sunt qui de iis quæ non vident per ea quæ ſibi ſunt conſpicua judicent. De ſublimitate, exempli gratiâ, de vi ac de capacitate ingenii ſibi ignotis per nobilitatem, dignitates, divitias ſibi notas. Aliud ex alio metiuntur; infimus ille ſtatus quo infra Magnates dejicimur, ipſíſque ſubjicimur, cupido quâ ipſorum gloriæ participandæ tenemur, ingénſque ſplendor qui ipſis affulget, nos eò plerunque adducit, ut mortales divinis, ut ita loquar, afficiamus honoribus. Quippe ſi Deus authoritate Principes donet, homines ipſis erroris immunitatem arrogant; erroris immunitatem, inquam, ita univerſalem ut nullis in ullâ re aut occaſione, aut ceremoniâ circunſcribatur cancellis. Magnates cuncta per ſe nôrunt. Quamquam de quæſtionibus ſibi prorſus inuſitatis decidunt, recta tamen ratio ab ipſis ſemper ſtat; qui ipſorum dicta expendere audet is eſt rudis rerúmque imperitus. Is a veneratione ipſis debitâ deſiſtit qui audet dubitare. Ac denique qui ipſos damnat rebellionis reus eſt, ineptit, delirat, cunctíſque debet ludibrium.

At verò ſi Magnates nos favore ſuo dignentur, tùm ſi ipſorum dictis calculum non adjicimus, non pervicaces & rebelles modò, ſed & ingrati, & perfidi habemur. Piaculum eſt quo ab ipſorùm gratiâ æternùm arcemur. Unde fit ut aulici, atque adeo omnes ſubditi in verba, & opiniones Regis nullo adhibito examine jurent; ac in rebus etiam Religionis ſeſe ipſorum arbitrio ſæpiſſime permittant.

Britan-

Digitized by Google

Britannia & Germania iſtius obedientiæ impiis Principum imperiis præſtitæ luculenta nobis ſuppeditant exempla. Nil aliud ſonant Hiſtoriæ poſteriorum ſæculorum. Nec defuêre homines ætate provecti, qui quater aut quinquies Religionem mutaverint, mutantibus Principibus.

Reges & ipſæ etiam Reginæ in Britanniâ in omnia ſive civilia ſive Eccleſiaſtica regimen ſibi arrogant. Ipſi Liturgias, Feſtorum officia, Sacramentorum adminiſtrationem & participationem dirigunt & approbant. Probibent, exempli gratiâ, adorationem Jeſu-Chriſti in Euchariſtiâ, quamvis ipſum genibus flexis pro more antiquo recipi jubeant. Uno verbo omnia immutant in liturgiis, ut eas novis fidei ſuæ articulis accommodent, atque de iſtis articulis judicandi cum Parlamento ſeu ſummâ Curiâ jus ſibi tribuunt, non ſecus ac Papa cum Concilio, uti videre eſt in ſtatutis Angliæ & Hiberniæ initio Regni Reginæ Eliſabethæ factis. Denique Reges Angliæ majorem in ſubditos exercent poteſtatem circa ſpirituale quàm circa temporale; miſeri nempe homines rebúſque terrenis dediti, bonorum ſuorum quàm fidei conſervationem pluris facientes, Principum voluntati facilè obtemperant, dummodo rei ſuæ temporali non obſtet.

Art. 37. Relig. Eccl. Anglic.

Variæ viciſſitudines Religionis in Suecia, & Daniâ imperium illud quo nonnulli in alios pollent ſatis ſupérque nobis probare poſſent; ſed harum viciſſitudinum aliæ ſunt etiam cauſæ non leves. Poſſunt quidem mutationes illæ ſtupendæ contagioſam imaginationis communicationem probare; ſed iſta argumenta generalia nimis & vaſta mentem potiùs perſtringunt & ſtupefaciunt quàm illuminant. Quia nempe ejuſmodi eventus inſperati pendent a nimio cauſarum concurſu.

Si aulici cæterique homines veritates certas, eſſentiales, ac ſine ſalutis diſpendio non deferendas deſerant tamen; quantò minùs veritates abſtractas parùm certas & utiles audebunt defendere. Si Religio Principis ſit Religio ſubditorum, quantò magis ratio religione inferior erit etiam ſubditorum ratio. Principis itaque opiniones, voluptates, affectus, luſus, verba, veſtitus, omnes denique actiones uſu apud omnes invaleſcent: quid moror? Princeps ipſe eſt norma uſús eſſentialis. Nec fieri poteſt niſi rarò admodum ut contra uſum ritúmque receptum peccet. Cùm autem omnes uſús mutationes nil aliud ſint quàm varia ornamenta, variæque venuſtates, nemo eſt qui mirari debeat quod Principes ita fortiter agant in imaginationem cæterorum hominum.

Si Alexander inclinet caput, omnes ipſius aulici caput inclinant. Si Dionyſius Tyrannus Platone Syracuſam adveniente, Geometriæ operam navet, illico Geometria floret, iſtiúſque Regis palatium, inquit Plutarchus, videas conſperſum pulvere quem excitant figurarum delineatores. At verò ſimul ac Plato iſti Principi indignatur, & Princeps voluptatibus denuo indulgens ſtudium Geometriæ faſtidit, aulici extem-

plo,

Digitized by Google

plo eandem inſiſtunt viam. Ipſos dicas, pergit idem, faſcinatos & veneficæ cujuſdam Circes incantamentis in alios homines tranſmutatos. E Philoſophiâ ad intemperantiam tranſgrediuntur. Philoſophiam reſpuunt ut voluptates illicitas quas mox horrebant ſectentur. Sic Principes vitia in virtutes, virtutéſque in vitia transformare, omnéſque illorum ideas mutare uno verbo poſſunt. Ad minimum ipſorum nutum, geſtum, labrorum aut oculorum motum res eò deveniet ut vera ſcientia & eruditio * futilis quædam ludimagiſtri occupatio videatur; temeritas, ferocitas, ſævitia pro magnanimitate habeatur, ac denique impietas & licentia pro virtute & libertate animi.

In operibus moralibus. Quomodo diſtingui poſſit adulator ab amico.

*Pedanterie.

Sed in hoc, ut in cæteris, præſuppoſitum velim Principes pollere imaginatione forti & vividâ; alioqui orationes eâ non poſſent inſtruere energiâ & formâ, quæ ingenia debilia ſibi devincit atque ſubjugat.

Quòd ſi imaginatio ſola, rationíſque auxilio deſtituta tantos edere valeat effectus; certè nihil adeo inauditum, adeóque inſolens eſt quod non poſſit perſuadere, ſi rationibus ſaltem veriſimilibus innitatur. Rem probo exemplis.

Diodor. Sicul. Bibl. hiſt. l. 3.

Priſcus quidam Author refert Aulicos apud Æthiopas iſtius olim fuiſſe dementiæ ut ſe claudos & deformes redderent, aut ſibi membra quædam truncarent, quin & mortem conſciſcerent Principis imitandi causâ: Rege claudicante, vel coclite indecorum erat ſtipatoribus, binos habere oculos, aut rectos incedere: quemadmodum nemo eſt qui in aulâ nunc audeat ſeſe oſtentare cum Cæſitio rugato, & ſtriato galericulo, aut cum ocreis albis, calcaribúſque auratis, vel aliis ejuſmodi ornamentis quæ nunc obſoleverunt. Æthiopum ille mos abſurdus quidem & moleſtus, ſed uſu receptus erat. Ad illum omnes ſeſe alacriter accommodabant, ſpreto dolore in ejuſmodi ritu perferendo, in id tantùm collimabant ut generoſitatem, ſtudium, conſtantiámque Regi ſuo teſtatam facerent. Denique iſtius ritûs abſurditas illegitimâ amoris causâ innixa pro lege habita eſt, ac diutiſſime obtinuit.

Qui in Orientem iter fecerunt hunc morem in multis regionibus nondum obſoleviſſe, alióſque non minùs ridiculos invaluiſſe tradunt. Sed quid tam remotas gentes quærimus? certè in noſtrâ etiam Galliâ religiosè obſervantur leges & ritus abſurdi & moleſti ubicunque ſunt homines affectibus ſuis indulgentes, & ubicunque imaginatio rationi dominatur, ibi ſtupenda in moribus abſurditas & inconſtantia. Quid dicas de mulieribus noſtratibus quæ dum diriſſima ſævit hyems nudato pectore incedunt, & vigente æſtatis calore, veſtibus ita arctis amiciuntur, ut eas vix reſpirare poſſe dicas. Certè ſi ex illo ritu non tanto dolore ac Æthiopes afficiuntur, majori ſaltem pudore ſuffundi deberent. Non tantus eſt dolor, concedo, ſed neque ita ſimul ſpecioſa eſt cauſa illius perferendi; par ergo ſaltem utrinque eſt inſulſitas. Si Æthiops oculos ſibi effodiat, generoſitatem poteſt ſaltem cauſari, quid verò

Digitized by Google

verò cauſabitur matrona Chriſtiana ea oſtentans quæ natura & Religio ipſam occultare jubent? Se morem receptum ſequi dicet, & nihil ampliùs? Verùm iſte mos eſt abſonus, infeſtus, indecorus ac omnimodè Chriſtianis indignus. Originem ſuam non aliunde ducit quàm ex manifeſtâ rationis depravatione, & occultâ cordis corruptione; ſine ſcandalo non poteſt obſervari: qui illi adhæret a rationis partibus ad imaginationis partes, a puritate ad impuritatem, a ſpiritu Dei ad ſpiritum mundi manifeſtò deficit, uno verbo, omnes rationis & Evangelii leges violat, quid facias? uſus ſic voluit, jam autem uſus, ſi hominibus ſæculi credas, ſanctiùs obſervari debet, quàm lex ipſa quam Deus digito ſuo inſcripſerat tabulis Moſis, quamque a ſpiritu ſuo pectoribus Chriſtianorum inſculpit. Certè haud ſcio an Galli Æthiopes meritò poſſint deridere. Qui Regem coclitem & claudum coclitibus etiam & claudis ſtipatum videret riſum quidem primâ fronte vix poſſet tenere; ſed tempore ſuccedente ridendi tandem fieret finis, iſtáque magnanimitas & veluti devotio admirationem fortè potiùs pareret quàm riſum. At verò de moribus aut modis qui apud Gallos obtinent res ſecùs ſe habet. Ipſorum abſurditas nullâ nititur ratione veriſimili; ſi minorem afferunt moleſtiam, tantò magis ridiculi ſunt. Quid plura? ritus a ratione adeo abhorrentes tantam eſſe ſæculi corruptionem oſtendunt, ut nulla ampliùs ſit reſipiſcentiæ ſpes.

Quæ de Aulicis dicta ſunt, de pleriſque famulis erga heros, de ancillis erga heras, atque, ut fiat temporis compendium, de omnibus inferioribus erga ſuperiores intellecta velim, ſed præcipuè de liberis erga parentes: liberi a parentibus ita pendent ut nemo magis; parentes illos complectuntur amore omnium maximè intimo, ac denique ad ſubmiſſiones & obſequia ratione ducuntur, quæ ipſius rationis modum quandóque excedunt.

Cæterum imaginatio aliquando ſufficit nonnullis ut agant in imaginationem; nec ſemper neceſſaria ſunt authoritas, & imperium. Nonnulli interdum reperiuntur nobis incogniti, nulliúſque apud nos præconceptæ exiſtimationis, quibus tanta imaginationis vis eſt, tantáque in verbis energia & vivacitas, ut nos etiam incautos & incogitantes perſuadeant; dum ne vel quid perſuadeant poſſumus aſſequi. Id quidem videtur incredibile, crebrò tamen accidit.

Iſta autem imaginaria perſuaſio aliunde oriri nequit quàm ex vi ingenii hominis cujuſpiam phantaſtici, qui multa quæ ipſe non intelligit vividè deblaterat, quíque auditorum ingenia ita contorquet ut cæcam adhibeant fidem. Plerique enim impreſſione ſenſibili ita permoventur, ſtupeſiunt, perſtringuntur, ut ex affectu ſuo de iis judicium ferant quæ ipſi non intelligunt niſi confusè admodum. Ad id, quæſo, ſedulò attendant lectores, quid in ſemetipſis inter mutua hominum colloquia agatur ſeriò reputent, hanc veritatem crebrò experientur. Nec dubito quin hinc utilitatem non parvam percipiant.

Sed animadvertendum eſt duo valde ad id conferre ut aliorum imaginatio in nos invaleat. Primò pietatis & gravitatis ſpecies quam præ ſe ferunt nonnulli. Secundò liberrimus, & audaciſſimus quorundam aliorum loquendi modus. Quippe juxta propenſionem noſtram ad pietatem aut licentiam, viri pietatem & gravitatem, aut præfractam audaciam impiámque libertatem affectantes in nos variè prorſus agunt.

Ex illis quidem alii ſunt perniciosiores aliis: Cave tamen ne cujuſquam ſpecie externâ deludaris; nec cedas niſi rationibus ſolidis. Ineptiæ poſſunt gravi & modeſto proferri modo, impia quædam & blaſphemiæ pietatis pallio obtegi. Examinandum igitur eſt, juxta Johannis præceptum num ſpiritus ſint Dei, nec cuilibet ſpiritui fidendum. Dæmones in Angelos lucis ſeſe nonnunquam transformant. Nec deſunt qui ſpeciem externam ad pietatem naturâ conformatam habentes verâ pietate præditi apud homines habeantur; atque hoc freti nomine homines ab officiis quibus neceſſariò & eſſentialiter tenentur, atque etiam ab amore Dei & proximi audent liberos & immunes pronuntiare, ut eos praxi cuidam aut cæremoniæ Phariſaicæ ſubjiciant.

1. Ep. IV.

Sed imaginationes quarum vim & contagium fugere noſtrâ potiſſimùm intereſt, ſunt imaginationes nonnullorum hominum per orbem diſperſorum qui pro * ingeniis fortibus ſeu non vulgaribus haberi volunt, quam certè famam nullo comparant negotio. Qui enim peccatum originale, immortalitatem animæ negare; aut quoddam Eccleſiæ placitum impudenter exſibilare ſuſtinet, is eximiam ingenii fortis famam apud vulgus ſibi conciliabit.

* eſprits forts.

Tenuia illa ingenia igniculis quibuſdam micant, ac neſcio quâ ſpecie libertatis & audaciæ aliorum ingeniis imperioſè dominantur, imaginationéſque debiles ita diſponunt ut verbis vividis & ſpecioſis cedant, quæ quilibet attentus non poſſet audire niſi aſpernabundus: in vocibus felices, in rationibus infeliciſſimi ſunt. At verò quia homines, licèt ratione præditi, ſenſibilem tamen habitûs externi voluptatem ipſi rationi cujus examen arduum eſt præferunt, hinc fit ut ejuſmodi ingenia aliis non poſſint non palmam præripere, non poſſint non ſuos errores & malignitatem tranſmittere, imperio quod in aliorum imaginationem uſurpârunt.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT III.

I. De vi imaginationis quorundam Authorum. II. De Tertulliano.

NUllo argumento evidentiori vis quarundam imaginationum in alios poteſt demonſtrari, quàm poteſtate illâ quâ nonnulli Authores perſuadere valent nullis adhibitis rationibus. Exempli gratiâ, Tertullianus, Seneca, & inter recentiores, e Gallis, Montagne, & quidam alii, ſermones ſuos neſcio quo componunt modo quo pleroſque demulcent, atque perſtringunt, quamvis in iſtis ſcriptis illorum Authorum imaginatio imperfectè tantùm pingatur & adumbretur. Ipſorum voces licèt mortuæ rationem multorum efficacitate ſuâ ſuperant. Ita mentem pervadunt, penetrant, ſubjugant, ut eam ad cæcam ac veluti inſciam obedientiam tyrannicè adigant. Mens quidem aſſenſum præbere non recuſat, ſed cui aſſentiretur, cùm rem propiùs explorare cupit, nil deprehendit præter ſpectra quæ cum ſuâ pompâ & fulgore in auras abeunt.

Etſi Authorum ſuprà laudatorum ſcripta ad vim imaginationis demonſtrandam ſint aptiſſima, nolim tamen illa in omnibus damnare. *Vide Illuſtrationes Quædam ſunt in iis adeo ſcita ut ea non poſſim non laudare; nec in univerſalem multorum ſæculorum approbationem invehi animus eſt. Tertullianum in multis, ut in apologiâ ſuâ adverſus gentes, & in libro de Præſcriptionibus adverſus hæreticos, Senecámque in nonnullis demiror & exoſculor; licèt totum Montagne parvi faciam.

Tertullianus erat quidem eruditiſſimus, ſed memoriâ potiùs pollebat quàm judicio; magnâ vaſtitate & ſagacitate imaginationis pollebat, non tantâ ingenii; nec dubium eſt denique quin eo quem explicui ſenſu phantaſticus fuerit, ac iis fere omnibus laboraverit vitiis quæ ingeniis inordinatis imputavi. Aſſenſus & obſequium quod Montani ipſiúſque Propheтiſſarum viſionibus præſtitit, illius judicii debilitatem ſatis ſuperque demonſtrant. Æſtus ille, motus immoderati, enthuſiaſmi circa res minimas ipſius imaginationis perturbationem manifeſtò oſtendunt. Quot commotiones immodicæ in ipſius hyperbolis & figuris? quot ſplendidæ & magnificæ rationes quæ perſtringendo & ſtupefaciendo tantùm perſuadent & probant?

Quorſum, exempli gratiâ, cauſam dicturus cur pallium Philoſophicum indueret, non togam quam tum induere ſolebant, dicit illud pallium Carthagini olim in uſu fuiſſe? an quia olim Majores noſtri cæſitio, & galericulo utebantur, eodem uti ornamento nobis licebit? an mulieres ut olim capitio ornabuntur niſi in * Bacchanalibus?

* au Carnaval.

Quid de magnificis & ambitioſis iſtis deſcriptionibus viciſſitudinum mundi poterit inferre? an hæc ipſum abſolvunt? Luna in phaſibus ſuis varia eſt, annus in tempeſtatibus; ager per hyemem aliam induit faciem quàm per æſtatem. Regiones integræ aquarum eruptionibus fuerunt inundatæ, aut terræ moribus abſorptæ. Novæ urbes, novæque coloniæ fuerunt conditæ, tota denique natura variis obnoxia eſt vicibus. Ergo Tertullianus meritò togam exuit; ut pallium indueret. Quid, quæſo, variæ iſtæ mutationes & innumeræ aliæ, quas anxiè diſquirit, & obſcurè, contortè, ac ingenti deſcribit molimine, cum ſuo inſtituto? Pavo pedem non movet quin colorem mutet, ſerpens foramen aliquod ſubeundo exutâ ſenectâ novam induit pellem: ergo legitimè veſtem mutavit? Quis ſanguine frigente, & ſedato animo tam ridiculas eliciat concluſiones, quis Authorem illum eas elicientem ſibilo non exciperet, niſi ſtrepitu ſuo lectorem præverteret & obtunderet?

Cap. 2 & 3. de pallio.

Totus penè ille libellus de pallio rationibus ab inſtituto æquè alienis ſcatet; quæ certè nil probarent, ſi mens ſeſe obſtupefieri non pateretur, ſed his immorari inutile foret, id unum monuiſſe ſufficiat, videlicet ſi animi rectitudo æquè ac perſpicuitas & evidentia in verbis debeant elucere in ſcriptis, quia non alium ob finem ſcribimus quàm ut intelligamur; ſi id, inquam, ita ſit, Author ille excuſatione curet; quippe qui, referente Salmaſio * inter Criticos hujus ſæculi facilè Principe, omnem contulerit operam ut obſcurus eſſet, uſque adeo ut Commentator ille dejerare non dubitet ipſum a nemine unquam omnino intellectum fuiſſe. Quicquid ſit, licèt mos illius Genii, uſus iſti ſæculo ſolennis, aut denique ſatyræ & ironiæ natura poſſint illud obſcuritatis & ἀκαταληψίας ſtudium excuſare, non poſſunt tamen ferri ineptæ rationes & Authoris inſipientia, qui deblaterare non veretur quicquid in buccam venit; dummodo inſolenti aliquâ cogitatione, aut vocibus inuſitatis & magnificis imaginationis vim aut potiùs perturbationem ſe oſtentaturum ſperet.

CAPUT

* Multos etiam vidi poſtquàm bene æſtuaſſent ut eum aſſequerentur, nihil præter ſudorem & inanem animi fatigationem lucratos, ab ejus lectione diſceſſiſſe, ſic qui Scotinus haberi viderique dignus, qui hoc cognomentum habere voluit, adeo quod voluit a ſemetipſo impetravit, & efficere id quod optabat valuit, ut liquidò jurare auſim neminem ad hoc tempus extitiſſe, qui poſſit jurare hunc libellum a capite ad calcem uſque totum a ſe non minùs bene intellectum quàm lectum. *Salm. in ep. ded. comm. in Tert.*

Digitized by Google

CAPUT IV.

De imaginatione Senecæ.

Senecæ imaginatio ad rationem interdum non magis accedit quàm imaginatio Tertulliani. Motus ipſius impetuoſi in loca ei ignota ipſum nonnunquam abripiunt, quæ tamen eâdem perluſtrat confidentiâ, ac ſi ipſa ſæpiſſime triviſſet, dummodo magnis itineribus incedat, concinnas & numeroſas adornet periodos, multùm ſe promoviſſe autumat: ſed certè iis ſimilis eſt qui choreas agentes ſemper redeunt unde primò venerunt.

Vis & elegantia verborum, a vi & evidentiâ rationum apprime ſemper ſunt diſtinguendæ. Multùm ſanè in verbis Senecæ apparet energiæ & elegantiæ, at in rationibus valoris & evidentiæ parum, verba ſua imaginationis vi iſtâ inſtruit-formâ, quâ poſſint movere, agitare, ac perſuadere impreſſione ſuâ, iis verò perſpicuitatem, & lumen illud purum non affundit, quo mens per evidentiam illuminatur & perſuadetur. Convincit quia commovet, & allubeſcit, at vix credam illius lectione eos perſuaderi quibus ſanguis in venis eſt ſedatus, quíque adverſus præjudicia cauti non cedunt niſi perſpicuitate & evidentiâ rationum devicti. Uno verbo dummodo placeat & venuſtè loquatur, quid dicat parum ſollicitus eſt, quaſi quis id ritè perſuadere poſſit cujus conſcius apud ſe non eſt. Perſuadet itaque perſuaſione cæca, quam qui admiſerunt non ſatis attingunt quo pacto illam admiſerint: quaſi mens pati deberet ſeſe perſuaderi, niſi rem priùs examinatam diſtinctè cognoſcat.

Quid pompam magis ſonat, quàm idea ſapientis ab ipſo tradita? ſed quid etiam vanitatem, errorémque magis redolet? Quam nobis tradit Catonis idea illuſtrior eſt quàm ut genuina haberi poſſit; præſtigiæ ſunt quæ iis duntaxat fucum faciunt qui naturam hominis non nôrunt. Cato iiſdem calamitatibus ac cæteri homines erat obnoxius: ipſum invulneratum dicere mera eſt hallucinatio. Qui illum ictibus petebant, haud dubiè etiam ſauciabant; ipſi non erat adamantis durities ferro inexpugnabilis, nec rupis robur quod infringere nequeunt undæ, ut id contendit Seneca. Uno verbo, haud erat ſenſûs expers; nec id diffitetur ipſe Seneca, cùm imaginatione deferveſcente, ad ea quæ profert attendit. Lege verba ipſius Senecæ. *Itaque non refert quàm multa in illum tela conjiciantur, cùm ſit nulli penetrabilis, quomodo quorundam lapidum inexpugnabilis ferro duritia eſt; nec ſecari adamas aut cædi vel teri poteſt, ſed incurrentia ultro retundit: quemadmodum projecti in altum ſco-*

puli mare frangunt, nec ipſi ulla ſævitiæ veſtigia tot verberati ſæculis oſtentant. Ita ſapientis animus ſolidus eſt, & id roboris collegit, ut tam tutus ſit ab injuriâ, quàm illa quæ extuli; Sen. cap. 5. Tract. Quod in ſapientem nan cadit injuria.

Quid igitur? nunquid fatebitur ſapientem ſuum ad miſeriam poſſe redigi, cùm doloris ſenſum poſſit percipere? minimè verò, dolor ſapientem ſuum non afficit; doloris formidine non tenetur; ſupra fortunæ vices, hominúmque malignitatem ſeſe extulit. Hæc illum anxium habere nequeunt.

Adſum hoc vobis probaturus, inquit; *ſub iſto tot civitatum everſore munimenta incurſu arietis labefieri, & turrium altitudinem cuniculis ac latentibus foſſis repente reſidere, & æquaturum editiſſimas arces aggerem creſcere. At nulla machinamenta poſſe reperiri, quæ bene fundatum animum agitent.* Et infrà, *non Babylonis muros illis contuleris, quos Alexander intravit, non Carthaginis aut Numantiæ mœnia una manu capta, non capitolium arcémve, habent iſta hoſtile veſtigium*, cap. 6.

Quid tu putas cùm ſtolidus ille Rex multitudine telorum diem obſcuraſſet ullam ſagittam in ſolem incidiſſe? Ut cæleſtia humanas manus effugiunt, & ab his qui templa diruunt, aut ſimulachra conſtant, nihil divinitati nocetur, ita quicquid fit in ſapientem, protervè, petulanter, ſuperbè fruſtra tentatur. cap. 4. *Inter fragorem templorum ſuper Deos ſuos cadentium uni homini pax fuit.* cap. 5.

Non eſt quod dicas ut ſoles, inquit ille, *hunc ſapientem noſtrum nuſquam inveniri. Non fingimus iſtud humani ingenii vanum decus, nec ingentem imaginem rei falſæ concipimus, ſed qualem confirmamus, exhibemus & exhibebimus. Cæterùm hic ipſe M. Cato vereor ne ſupra noſtrum exemplar ſit.* cap. 7.

Videor mihi, pergit, *intueri animum tuum incenſum & efferveſcentem: paras acclamare. Hæc ſunt, quæ auctoritatem præceptis veſtris detrahant. Magna promittis, & quæ ne optari quidem nedum credi poſſunt.* Et infrà. *Ita ſublato altè ſupercilio in eadem, quæ cæteri deſcenditis mutatis rerum nominibus; tale itaque aliquid, & in hoc eſſe ſuſpicor, quod prima ſpecie pulchrum atque magnificum eſt, nec injuriam, nec contumeliam accepturum eſſe ſapientem*; & infrà. *Ego verò ſapientem non imaginario honore verborum exornare conſtitui, ſed eo loco ponere, quò nulla perveniat injuria.*

Hinc patet quò fortis Senecæ imaginatio debilem ipſiùs abripiat rationem. Quî fieri poteſt ut homines ærumnarum & infirmitatum ſuarum quotidie ſibi ipſis conſcii tam altos & ſuperbos induant animos? Quis mente ſanus ſibi perſuadeat ſe dolore quo afficitur non lædi? Sed quid nobis Catonem obtrudit Seneca? Certè quantumvis ipſi tribuatur fortitudinis & ſapientiæ, eò tamen nunquam devenit ut, non dicam atroces populi ipſum invadentis, verberantis, & ſpoliantis injurias, ſed vel muſcæ aculeum immotus poſſet perferre. Si cum invictis quas ex experientiâ noſtrâ petimus argumentis conferas iſtam Senecæ ratiunculam, quam tamen palmariam eſſe ducit, quid eâ debilius? Audi egregiam iſtam rationem.

Validius

Validius eſſe debet quod lædit eo quod læditur, non eſt autem fortior nequitia virtute, non poteſt ergo lædi ſapiens. Injuria in bonos non tentatur niſi a malis, bonis inter ſe pax eſt. Quod ſi lædi niſi infirmior non poteſt, malus autem bono infirmior eſt, nec injuria bonis niſi a diſpari verenda eſt, injuria in ſapientem virum non cadit. cap. 7. Quid ſi hiſce reſpondeas omnes homines eſſe peccatores ac proinde calamitate dignos; ut id nos docet Religio aut licèt nequitia non ſit fortior virtute, probos tamen a nequioribus poſſe viribus ſuperari, ut id teſtatur experientia?

Epicurus meritò quidem dicebat *injurias tolerabiles eſſe ſapienti*, at Seneca immeritò aſſeruit *ſapientes injuriis non poſſe lædi.* Virtus Stoïcorum ipſis malorum ſenſum non poterat adimere; cùm vera virtus non impediat quominùs miſeriæ obnoxii commiſerationem etiam mereamur. Divus Paulus & primi Chriſtiani Catoni & omnibus Stoïcis antecellebant virtute; non negaverunt tamen dolores quibus vexabantur ipſos ad miſeriam adduxiſſe, quamvis ad mercedis æternæ ſpem erigerentur. *Si tantùm in hâc vitâ ſperantes ſimus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus,* inquit Paulus.

Epicurus ait injurias tolerabiles eſſe ſapienti, nos injurias non eſſe. *cap.* 15.

Deus ſolus gratiâ ſuâ veram ſolidámque virtutem nobis impertiri, ac ſolus proinde ad veram ſolidámque beatitudinem nos perducere poteſt; verùm illam in hâc vita nec nobis pollicetur, nec largitur, illam in futuro ſæculo ex ipſius juſtitiâ ſperare par eſt, ut mercedem ærumnarum quas propter ipſius nomen ſumus perpeſſi, pace illâ & requie nunquam interruptâ nondum potimur. Ipſa Jeſu-Chriſti gratia vires nobis non ſuppeditat invictas; nos adhuc miſeriæ noſtræ ſenſui permittit, ut noſtræ fragilitatis convicti cognoſcamus nihil in terrâ eſſe quo non poſſimus lædi; útque injurias nobis illatas eâ perferamus patientiâ quæ ex animi demiſſione & modeſtiâ Chriſtianâ oriatur, non verò ex ſuperbiâ & ferocitate, quæ in Catonis conſtantiâ ſeſe præbebat conſpiciendam.

Cato colaphum ſibi impactum non ægrè tulit, non ultus eſt quidem, ſed nullam etiam conceſſit veniam; nempe ſibi ullam fieri injuriam arroganter negavit. Ipſius patientia nihil aliud ſapiebat quàm ſuperbiam & ferocitatem; erat inimicis injurioſa; ipſos enim hâc Stoïcâ patientiâ in belluarum, adversùs quas iraſci indignum eſt viro ſapienti, numerum accenſebat. Hunc erga inimicos deſpectum non aliunde quàm ex maximâ ſui exiſtimatione oriundum, magnanimitatem vocat Seneca. *Majori animo*, inquit, de injuriâ Catoni illatâ loquens, *non agnovit quàm ignoviſſet.* Quâ dementiâ confundit ille magnanimitatem cum ſuperbiâ, patientiámque ab animi demiſſione ſejungit ut eam cum intolerandâ prorſus conjungat ferocitate, ſed quàm blandè palpat ejuſmodi dementia hominis vanitati qui cedere ac ſeſe dejicere ſemper recuſat! & quàm pernicioſum eſt Chriſtianis magiſtri adeo præcipitis, qualis eſt Seneca, doctrinam imbibere! ipſius enim imaginatio adeo fortis, adeo vivida eſt ut ingenio debiles, & ad ſenſibiles voluptates propenſos frangat, perſtringat, ac torrentis inſtar ſecum abripiat.

Seneca cap. 14. ejuſdem libri.

Diſcant

Diſcant potiùs Chriſtiani a ſuo Magiſtro, ſe ab impiis poſſe injuriis affici, probóſque nonnunquam, ſic dirigente Providentiâ, malorum impietati permitti. Jeſus-Chriſtus ſapientiſſimus inter ſapientes, immo infinitâ præditus ſapientiâ, a Summi Pontificis Miniſtro colapho exceptus non diffitetur ſe ab iſto Miniſtro fuiſſe læſum, non iraſcitur; non ut Cato ulciſcitur; ſed utpote veram paſſus injuriam ignoſcit, ſuos quidem inimicos ulciſci, immo perimere poterat; ſed cum patientiâ modeſtâ nemini ne vel aggreſſori injurioſâ, mala ſibi inflicta tolerat. Cato contrà cùm injuriæ ſibi factæ ultionem reipſa nec poſſet nec auderet exigere, imaginariam ſaltem apud ſe fingit, quæ ſuæ palpet vanitati & ſuperbiæ; ſeſe ſupra nubes mente fert ſublimem; hinc homines, ut puſillas muſcas quæ ipſum nec lædere, nec ad iram provocare valeant, deſpicit. Figmentum ſanè ſapienti Catone digniſſimum. Ex hoc enim figmento naſcitur illa magnanimitas & conſtantia quâ evehitur ad Deos. Hoc pacto humanæ malignitati & violentiæ ſubductus, illæſus factus eſt.

Sapientia hujus mundi ſtultitia eſt apud Deum.

Heu demens Cato, qui te virtute tuâ cæteris mortalibus ſuperiorem evaſiſſe putas! quicquid de te ſentiant homines, coram Deo ſapientia tua eſt mera inſipientia, tuámque magnitudinem ipſe abominatur.

Quod hominibus altum abominatio eſt ante Deum. Luc. 16.

Porro ſunt phantaſtici multorum generum. Alii ſe in gallos gallinaceos, & in gallinas transformatos fuiſſe; alii ſe ad Regni aut Imperii clavum ſedere imaginantur. Alii denique Deorum exemplo ſe a nemine pendere arbitrantur. Ii quidem inſani apud homines audiunt qui ſeſe in gallos aut Reges tranſmutatos fuiſſe autumant; at verò in eundem phantaſticorum numerum ii non ſemper referuntur, qui ſe virtute ſuâ Diis ſimiles factos, & ab omni authoritate & imperio ſolutos eſſe credunt. Cur autem de his apud homines idem non ſit judicium ac de illis hæc eſt cauſa, ut nempe quis inſanus habeatur, non ſufficit ipſum habere cogitationes per ſe inſanas; neceſſe eſt præterea ut ab hominibus inſanæ & ridiculæ cenſeantur. Inſani enim alienam non agnoſcunt inſaniam, ſed viri tantùm ſapientes; non ſecus ac ſapientes ab inſanis tales non exiſtimantur. Ii igitur qui ſe gallos aut Reges factos fuiſſe putant inſanire exiſtimantur apud homines, quia nemo credere poteſt galli formam, aut Regiam dignitatem comparatu eſſe ita facilem. At verò ab omni ævo Mortales ad Deorum conditionem ſe extolli poſſe arbitrati ſunt. Hanc cogitationem tanquam veriſimilem iis ſemper induxit ipſorum vanitas. Illam à primo parente hauſerunt. Quippe ex hiſtoriâ tentationis patet primos noſtros parentes id ſperaſſe, cùm Dæmoni ipſis pollicenti fore ut Deo ſimiles evaderent, (*Eritis ſicut Dii*) obſecundarunt. Ipſæ intelligentiæ puriſſimæ maximis ornatæ dotibus ſuperbiâ & philautiâ ita occæcatæ fuerunt, ut, Divinæ authoritatis jugo excuſſo, Dei thronum occupare conatæ fuerint. Quis miretur ſi homines Angelis quoad puritatem & lumina inferiores,

nferiores, iiſdem vanitatis motibus ducti cæcutiant & decipiantur.

Si magnitudinis & ſummæ authoritatis tentatione vehementiùs moveamur quàm omnibus aliis tentationibus, id aliunde non eſt quàm quia illa tentatio rationi & inclinationi noſtræ magis indulget, quemadmodum olim magis indulſit rationi & propenſioni primorum parentum, quoniam noſtræ imbecillitatis & inopiæ, quâ rebus omnibus ſubmittimur, non ſemper conſcii ſumus. Si ſerpens Parentes noſtros compellaſſet hac præmiſſâ interminatione, niſi de fructu a Deo vobis interdicto comedatis, tu in gallum, tu verò in gallinam transformaberis; auſim certè aſſerere ipſos adeo craſſam tentationem exſibilitaturos fuiſſe, ut nos illam exſibilaremus, ſi nobis obtruderetur. At verò Cacodæmon de aliis per ſemet judicans, ambitionem & ſummæ authoritatis amorem anſam eſſe cognovit, quâ prehendi & retineri poterant.

Secunda cauſa quæ afferri poteſt cur ii inſanire credantur qui ſe gallos aut Reges factos fuiſſe putant, ii verò qui ſe a quoquam lædi poſſe negant, utpote dolore ſuperiores, in eundem non referantur numerum, in eo conſiſtit quòd Melancholiâ Hypochondriacâ affecti errores ſuos omnibus dent manifeſtos; nemo eſt qui ipſorum perturbationis teſtis oculatus eſſe non poſſit. Sed, dum Cato aſſeverat ſe ictus inimicorum immotâ mente accepiſſe, ac omnes injurias quæ ſibi poſſent inferri ſúſque déque habere; id tantâ gravitate, tantâ audaciâ aſſerit, vel ſaltem poteſt aſſerere, ut vix queas dignoſcere an idem pectore gerat quod habitu externo teſtatur. Et immotus ille quem præ ſe fert corporis ſtatus nos ejus animi conſtantiæ certiores facere videtur. Habitus enim externus corporis interni mentis habitûs ut plurimùm index eſt. Ita qui mendacia ſua audacter & intrepidè oggerit, is incredibilia quæque nonnunquam perſuadet. Illa enim audacia eſt argumentum ſenſibile, ac ideo pleriſque validiſſimum & efficaciſſimum. Pauci ſunt igitur qui Stoïcos habeant phantaſticos aut ſaltem impudentes mendaces, quia id quod tenent mente repoſtum externis non apparet ſignis quibus perquàm facilè decipiuntur non pauci; præter quàm quòd ingenita nobis vanitas eò nos facilè adducat ut hominem eò uſque magnanimum eſſe, & a nemine quadantenus pendere poſſe putemus.

Hinc liquidò patet errores quibus ſcatent Senecæ libri eſſe omnium maximè exitiales & contagioſos, quippe qui ſeſe molliter inſinuent, vanitati humanæ palpum faciant, & ad illum errorem cui primos Parentes noſtros mancipavit Diabolus quàm proximè accedant. Illi errores apud illum Authorem magnificis & præfulgidis circumcinguntur ornamentis, quibus pleraque ingenia facilè pelliciuntur; mentem ſubeunt, totam occupant, obtundunt & occæcant; non cæcitate quidem quæ miſeros illos mortales ad animi demiſſionem, & ignorantiæ agnitionem, ac illius coram aliis profeſſionem ferat; ſed cæcitate ex quâ oritur ſuperbia; cæcitate quæ falſam quandam præ ſe fert lucem quâ

perſtringuntur. Qui hiſce ſuperbiæ tenebris ſemel fuerunt perfuſi, ſeſe protinus inter egregia & intrepida annumerant ingenia; quin a cæteris etiam hominibus in eum ordinem collocantur, admirationémque conſequuntur. Quid igitur hac cæcitate quam ex iſtis erroribus contrahimus exitialius poteſt excogitari? Homines enim non modò ita ſunt vani, ſenſibus & affectibus mancipati, ut cæcitatem iſtam quærant & affectent, ſed eam etiam cum aliis communicare conentur. Ex nullo igitur Authore aptiùs quàm ex Senecâ poſſet demonſtrari quantùm ſit contagioſa nonnullorum imaginatio, qui ingenioſi, & fortes habentur, quantúmque imaginationes illæ fortes & vividæ agant in mentes debiles & parum eruditas, non quidem rationum evidentiâ & validitate, ſed vivâ quâdam & eleganti orationis formâ, quæ ex imaginationis vi pendet.

Non me quidem latet Authorem illum magnam ſibi exiſtimationem inter homines conciliaſſe; temeritatis proculdubio apud multos inſimulabor, quòd de illo tanquam de homine cui nimia ſit imaginatio, ingenii verò non ſatis, loqui auſus fuerim. Verùm illa ipſa in quâ eſt exiſtimatio me in hæc impulit verba; non quidem quòd ipſi moroſè invideam; ſed quia ingens illa fama multos excitabit ut errores ejus confutatos expendant. Cùm aliquid grave & momentoſum profertur in medium, id, quantùm fieri poteſt, illuſtrioribus confirmari debet exemplis; Qui Authorem carpit, ipſius gloriæ non raró conſulit. Sed, ut ut ſit, ſi quid eſt in Senecæ ſcriptis quod reprehendam, ſolus in eâ non ſum ſententiâ; námque, ut non paucos hujus ſæculi viros eruditione claros prætermittam, ante mille & ſexcentos annos, aut circiter, Author quidam ſagacis judicii obſervavit Senecam 1. in Philoſophia parùm diligentem fuiſſe. 2. parum judicii & ἀκριβείας eſſe in ipſius elocutione. 3. ipſius famam potiùs puerorum amore & imprudenti æſtu, quàm eruditorum & ſapientum conſenſu invaluiſſe.

1. In Philoſophia parum diligens. 2. Velles eum ſuo ingenio dixiſſe, judicio alieno. 3. Si aliqua contemſiſſet, &c. conſenſu potiùs eruditorum quàm puerorum amore comprobaretur. *Quintil. l. 10. cap. 1.*

Errores craſſos ſcriptis publicis profligare inutile eſt, quippe qui contagioſi non ſint. Fruſtra homines moneas hypochondriacos inſanire, nemo eſt qui id ignoret. At verò ſi errent ii quos magni faciunt, tum ipſos monere neceſſe eſt, ut ab errore ſibi præcaveant. Jam autem ſpiritum Senecæ eſſe ſpiritum vanitatis & ſuperbiæ manifeſtum eſt: Cùm itaque juxta S. Scripturam ſuperbia ſit peccati origo, *initium peccati ſuperbia*, ſpiritus Senecæ non poteſt eſſe ſpiritus Evangelii, nec ipſius Ethica cum Ethicâ Chriſtianâ, quæ ſola ſolida eſt & vera, conciliari.

Omnes quidem Senecæ cogitationes non ſunt falſæ & periculoſæ. Qui recto præditi ingenio Ethicæ Chriſtianæ doctrinam ſunt aſſequuti, ipſum cum fructu legere poſſunt, eo utiliter uſi ſunt Viri clari, nec mihi propoſitum eſt eos vituperare, qui ſeſe ad eorum captum qui Senecam æquo pluris pendebant accommodaturi, ex iſtius Authoris operibus argumenta deprompſerunt ad confirmandam Ethicam Chriſtianam, & inimicos Evangelii propriis ipſorum armis expugnandos.

In

Digitized by Google

In Alcorano quædam ſunt non mala, & in Centuriis Noſtradami quædam veræ Prophetiæ deprehenduntur. Alcorano utimur ad convellendam Turcarum Religionem, & aliquis pariter Noſtradami prophetiis uti poſſet ad quoſdam convincendos phantaſticos; verùm quod in Alcorano eſt boni non poteſt efficere ut totus ille liber bonus dicatur; quemadmodum veræ quædam Centuriarum Noſtradami explicationes nunquam efficient ut Noſtradamus Propheta habeatur, & qui iſtis eo fine utuntur libris ipſos revera probare & exiſtimare meritò dici non poſſunt.

Fruſtra etiam quis laboraret, ſi ea quæ dixi de Seneca impugnaturus multas hujuſce Authoris ſententias afferret, quæ cum ſolidis Evangelii veritatibus conſonarent. In illo quaſdam eſſe ejuſcemodi ſententias non diffiteor, ut & in Alcorano, & aliis impiis libris. Nec eſt etiam quod quis mihi innumeros obtrudat Authores qui Senecâ uſi ſunt; ſunt enim qui libro nonnunquam utantur, licèt ipſius futilitatem agnoſcant, quia nempe non idem de illo Authore judicium ferunt ii quibuſcum res ipſis eſt.

Ut tota Stoïcorum ruat ſapientia unicum duntaxat experientiâ, nec non ſuprà dictis ſatis confirmatum teneri velim. Nos ſcilicet corpori noſtro, Parentibus, amicis, Principi ac Patriæ nexu ita indiſſoluto adhæreſcere, ut etiam illum diſſolvere nos puderet. Mens noſtra corpori, & per corpus omnibus ſenſibilibus manu adeo potenti connectitur, ut ille nexus a nobiſmetipſis interrumpi nequeat. Corpus noſtrum pungi nequit, quin totum individuum pungatur etiam & lædatur; quoniam in eo verſamur ſtatu ut hæc mutua harmonia inter nos totos & corpus noſtrum ſit omnino neceſſaria, ſic injuriis & contumeliis excepti non poſſumus quin id ægrè feramus: Deus enim qui nos ad id comparavit ut ſocietatem cum cæteris hominibus ineamus, in id omne etiam nos propendere voluit, quod cum iis nos adjungere poteſt; atque illa propenſio eſt prorſus invicta. Qui ſe dolore, & contumelioſis verbis ſuperiores eſſe gloriatur, ita ut iis nec lædatur nec irritetur, is certè vana & chimærica jactat. Nemo Mortalium naturâ ſuperior eſt, niſi accedente gratiâ. Nec ullus unquam extitit Stoïcus qui proprio animi robore & conſtantiâ gloriam & exiſtimationem hominum adſpernaretur.

Affectus ſuos affectibus contrariis vincere quidem poſſunt homines, timorem aut dolorem vanitate poſſunt ſuperare, hoc eſt, a fugâ & querela poſſunt temperare, cùm ob multorum oculos ſeſe poſitos conſpiciunt, tum gloriæ cupiditate ipſos ſuſſulciente, motus corporeos, quibus in fugam verterentur, ſiſtunt. Hæc eſt ipſorum victoria, ſi id demum victoria dici poſſit. Hæc eſt ipſorum libertas, ſi quis ſeſe hoc pacto in libertatem vindicaſſe putet. Certè potiori jure dicas ipſos ad alius tyranni partes defeciſſe, vel ſervitutem ampliaſſe. Ii ſcilicet homines ſapientiæ, felicitatis, & libertatis ſpeciem præ ſe ferunt qui-

 dem,

dem, ſed duram reapſe patiuntur ſervitutem. Conjunctioni naturali quæ nobis eſt cum corpore noſtro poſſumus reſiſtere ope conjunctionis quâ cum cæteris hominibus conjungimur, quia nempe naturæ poſſumus reſiſtere ipſius naturæ viribus. Deo poſſumus reſiſtere viribus a Deo nobis conceſſis. Sed proprio ingenio nemo poteſt reſiſtere Deo; natura ſine gratiâ non poteſt penitus vinci, quia nempe Deus, abſit blaſphemia dicto, vinci nequit ſine ſpeciali Dei auxilio.

Magnifica itaque illa diviſio rerum omnium in eas quæ a nobis non pendent, & eas a quibus pendere non debemus, videtur quidem rationi conſentanea, ſed corruptioni ex peccato contractæ nequaquam congruit. Cum rebus creatis ex Dei inſtituto conjuncti ſumus, ſed ab iis omnino pendemus per peccati labem. Cùm itaque felicitas cum dolore & anxietate ſubſiſtere nequeat, non eſt quòd in hac vita illam ſperemus beatitudinem eo decepti errore nos ab iis non pendere quibus tamen naturâ noſtrâ ſumus mancipati. Omnis noſtra felicitas in hiſce terris ex fide vivâ & firmâ ſpe oriri debet, quæ nobis ſuturam beatitudinem per anticipationem repræſentent; nec poſſumus ex præceptis virtutis vitam noſtram inſtituere, naturámque domare, niſi gratiâ, quam nobis acquiſivit JESUS CHRISTUS, ſuſtentemur.

CAPUT V.

De Libro Domini Montagne, Nobilis Galli.

* Eſſais de Montagne.

LIber ille Gallicè ſcriptus cui titulus eſt * Specimina Domini Montagne nobis argumento eſſe poteſt virtutis quarundam imaginationum in alias. Tantâ enim libertate, tantâ ingenuitate & vivacitate ſcribit author ille, ut ab ipſius laqueis vix poſſis te expedire. Negligentia quam de induſtriâ conſectatur, ita venuſta eſt ut ab omnibus ametur & a nemine ideo contemnatur. Imperioſum ipſius ingenium cordatum ſapit virum, unde fit ut venerationem potiùs quàm odium moveat. Qui liberalem illum, audacem, & viris nobilibus proprium agendi ſeu loquendi modum cum aliquâ eruditione conjungere didicit in ingenia tantâ agit efficacitate, ut de quacunque re judicet, in admirationem pariter & aſſenſum adeo præcipitem rapiat, ut examini ſæpiſſime non detur locus, immo ne intellectui quidem dicta aſſequendi tempus. Dominus Montagne rationibus non perſuadet, quippe qui nullas unquam rationes niſi invalidas, & debiles afferat. Et revera nullis inter ratiocinandum nititur certis axiomatibus, ex iis quæ ponit ut axiomata, concluſiones nullo deducit ordine; quippe ſententia ex hiſtoriâ aliquâ dedu-

deducta nil demonſtrat : Fabella nil probat : duo Horatii verſus aut apophtegma Cleomenis & Cæſaris viros ſanos non debent perſuadere; ipſius tamen ſpecimina nil aliud ſunt præter rapſodiam Hiſtoriarum, fabularum, ſententiarum, diſtichorum, & apophtegmatum.

Eo quidem conſilio legendus non eſt D. Montagne, ut in eo ratiocinia invenias; non ratiocinatur, indulget tantùm genio ſuo; id ſibi ſolum dat negotii ut placeat, non ut doceat; ſi animi gratiâ ab omnibus legeretur, non eſſet ita damnoſus. Sed ubi ſemel aliquid placet, ab ipſius amore temperare, & alimentis palato ſuavibus non uti difficile eſt. Qui Authoris cujuſdam lectione delectatur, in ipſius ut plurimum ſententias deſcendit, aut ex iis aliquid ſaltem ſugit quod ideis ſuis confuſionem & obſcuritatem obducit.

Sed præter periculum erroris ex libro D. Montagne contrahendi, voluptas quæ ipſius lectione percipitur, plus quàm vulgò putatur flagitioſa eſt. Iſta enim ex concupiſcentia orta illicitos affectus gignit & fovet. Nam ſtylus iſtius Authoris nos ideo tantùm juvat quòd ſenſus afficiat, & modo quodam impercepto affectus excitet.

Hæc circa D. Montagne, ſicut & circa aliorum Authorum ſtylum qui nobis tantùm arrident propter occultam cordis corruptionem, ſigillatim demonſtrare non foret inutile, ſed præterquàm quòd id non eſt inſtituti noſtri, ſermo longiùs producendus eſſet. Interea tamen ſi quis ad mutuam idearum & affectuum de quibus mentio habita eſt analogiam attendere velit, ut & ad id cujus intra ſe ipſum conſcius eſt, dum librum aliquem ornatè & eleganter ſcriptum legit, is nullo agnoſcet negotio ſe eo Authore magis delectari qui affectibus ſuis & ingenio magis accommodatus eſt. Si genere ſublimi, Nobili, & libero ſtylo delectetur, id ex eo eſt quòd vanitate laborans ad exaltationem & imperium aſpiret. Si ex libris molli, & effœminatâ pennâ conſcriptis voluptatem percipiat; id etiam non aliunde eſt quàm ex eo quòd ad mollitiem & voluptatem ſit pronus. Verbo; Ex rerum ſenſibilium amore & ſenſu duntaxat, non verò ex veritatis perceptione naſcitur admiratio & impotens amor quo erga nonnullos Authores etiam inviti ducimur. Sed ad D. Montagne redeamus.

Cap. ult. primæ partis hujus libri.

Ipſius admiratores cauſam admirandi ni fallor afferunt, quòd judicio polleat, & maximè abhorreat ab iſto * ingenio quod puerilem & ſcholaſticam ſapit ſervitutem, quódque naturam & infirmitates humani ingenii ſcrutatus mirum in modum detexerit. Si igitur oſtendero Dominum Montagne cum ſuâ parrheſiâ ab illo ingenio ſervili & magiſterium affectanti immunem non fuiſſe, ingeniúmque humanum parùm cognoviſſe, certè oſtendero ipſius admiratores non rationibus evidentibus, ſed imaginationis iſtius Authoris vi, in admirationem fuiſſe raptos.

*Pédantiſme.

Ingenium illud puerile & ſcholaſticum de quo ſuprà, ſi miſſis omnibus æquivocationibus rationem & uſum conſulas, in iis reperi-

* Pédant. tur * qui falſam & inſulſam eruditionem oſtentaturi innumeros Authores undique corradunt quos indiſcriminatim citant ; qui auram popularem captaturi loquuntur eo tantum fine ut loquantur ; quique apophtegmata & hiſtoriarum ſcopas diſſolutas confusè congerunt, ut probent, aut fingant ſeſe probaturos ea quæ ſolis rationibus probari poſſunt.

Iſtius characteris homines iis opponuntur qui ratione ſuâ utuntur, ac cordatis viris ideo potiſſimùm ſunt odioſi, quòd rationi adverſentur. Quippe viri ingenioſi ratiociniis gaudent, nec eorum qui rationis uſum non admittunt colloquium poſſunt ferre. Jam verò homines illi quos deſcripſimus nec poſſunt ratiocinari, quia ſunt ingenio exili & falsâ eruditione repleto, nec volunt, quia ſenſerunt ſe a nonnullis pluris æſtimari, dum Authorem incognitum, aut veteris alicujus ſententiam afferunt, quàm cùm ad ratiocinia ſeſe accingunt. Ipſorum igitur vanitas ſibi gratulans ob venerationem illam quæ ipſis defertur, efficit ut ad omnium ſcientarum inuſitatarum quæ admirationem vulgi pariunt ſtudium animum appellant.

Iſtius igitur farinæ homines, vani ſunt & arrogantes, felici memoriâ, mediocri aut nullo judicio præditi; in laudandis Authoribus, proferendiſque ſententiis prompti & fœcundi; rationibus validis deſtituti, imaginatione vividâ & exſpatiante, ſed inconſtanti, inordinatâ & modum obſervare neſciâ pollentes.

His poſitis D. Montagne iſtius fuiſſe commatis non obſcurè patebit. Hîc enim de * Doctoribus togatis ſeu ludimagiſtris non agitur; iſtud inſulſum ingenium quod falſam & puerilem oſtentat eruditionem togæ non alligatur. Dominus Montagne poterat quidem togâ quam adeo averſabatur non indui, ſed ſuis ſeſe expedire vitiis tam facili negotio non poterat : in id quidem incubuit ut quandam in verbis & actionibus libertatem & ingenuitatem acquireret ; ſed judicio ſuo rectè dirigendo non ſtuduit, aut nequicquam ſtuduit; ingenium igitur ſuum eâ adornavit eruditione, quæ ſcholam quidem non ſaperet, ſed inani, vanâ & futili, dum rationem excolere, judicium firmare, ac viri cordati virtutes ſibi comparare neglexit.

* Pédans à longue robe.

Dni. Montagne liber tot continet vanitatis & faſtus Authoris ſui argumenta ut iis notandis immorari forſan videatur inutile. Quis niſi inſana prætumidus ſui æſtimatione ſperare audeat quoſdam fore qui librum non parvum legere dignentur, ut aliquam habeant ingenii & indolis authoris cognitionem? Certè veriſimile eſt D. Montagne, dum id ſibi propoſuit, ſe virum non vulgarem, ſed penitus extraordinarium crediſſe.

Omnes res creatæ ad id neceſſariò tenentur ut eorum mentes, quos ad ſui adorationem pronos deprehendunt, ad ſummum numen quod ſolum adorandum eſt erigant ; Immo ex Religionis præſcripto permittere non debemus, ut mens & cor humanum ſoli Deo comparatum,

tum ; circa nos occupetur, & in noſtri admiratione aut amore defigatur. B. Johannem ad pedes Angeli Domini provolutum Angelus ipſe aſſurgere juſſit. *Conſervus tuus ſum ut tu, & fratres tui. Deum adora.* Soli *Apoc.19.10.* Dæmones aut ipſorum nequitiæ participes ambiunt adorationem. Jam autem exigere ut homines circa varias ingenii affectiones, cogitationéſque noſtras meditandas occupentur; quid aliud eſt niſi adorationem non externam modò, ſed internam & veram aucupari? eámque adorationem flagitare, quam Deus meritò ſibi tribuendam Adoratoribus præſcribit in ſpiritu ſcilicet & veritate.

Dominus Montagne librum eo duntaxat conflavit fine ut ſeſe variáſque ingenii affectiones & inconſtantias depingeret, id in Præfatione ad lectorem in omnibus editionibus præmiſsâ ipſe non diffitetur. *Me-metipſum pingo, ipſe ſum libri mei materies* Nec certè id obſcurè patebit lectori hujuſce libri. Nullum enim in toto libro extat caput in quo ab argumento ſuo non digrediatur de ſe loquuturus; immo ipſe Capitum integrorum argumentum unicum eſt. Jam autem ſi librum ſuum fecit ut in eo ſe pingeret, certè ipſum publicavit ut ab aliis legeretur; aliorum igitur oculos & attentiones in ſe voluit convertere; licèt ipſe dicat, *non æquum eſſe otio in re tam frivolâ & vanâ abuti.* His verbis ſeſeipſum jugulat, ſi enim *æquum* non judicaſſet tempus malè conſumere in legendo libro ſuo, certè ipſe ab abſurdo ſe purgare non potuiſſet, dum illum excudi curavit. Unde infertur illum aut aliud dixiſſe, aliud verò cogitaſſe, aut malè ſe geſſiſſe, dum librum ſuum typis commiſit.

Facetâ ſanè ſuam vanitatem prætexit ratione, dicendo ſe in *cognatorum & amicorum* gratiam tantummodo ſcripſiſſe. Si res enim eo ſe habuiſſet modo, cur librum illum ter edi curaſſet? certè una editio ſuis cognatis & amicis ſufficiebat. Cur præterea librum ſuum in ultimis editionibus multis auxit, nihilque unquam ab illo detraxit, niſi quia fortuna ſuis adſpirabat votis? *Addo*, inquit, *non emendo, qui enim librum ſuum publici fecit juris, nullo amplius in ipſum jure, meâ quidem ſententiâ, potiri debet; in alio libro meliora dicat, ſi potis eſt, ſed opus a ſe venditum ne contaminet. Ex iſtis hominibus comparandum nihil eſſet ante obitum, rem ſeriò apud ſe reputent, priuſquàm prodeant in medium, quid eſt cur ita feſtinent? Liber meus ſemper eſt unus & idem, &c.* Suum igitur cæteris hominibus oppignoravit & deſtinavit librum æquè ac cognatis & amicis. Verùm licèt cognatos duntaxat & amicos ſcriptis ſuis ſibi devincire & in ſui imaginem a ſe factam ipſorum mentem & animum per totum temporis ſpatium, quod in illo libro perlegendo inſumi debet, convertere ſuiſſet conatus, certè vanitas ipſius excuſationem faciliùs non admitteret.

De ſeipſo ſæpius loqui non eſt viri ſapientis, at verò ſeſe ut ſolet D. Montagne perpetuis decantare laudibus, impudentiæ ſeu potiùs inſaniæ ſpecies eſt. Ita enim non modò adversùs Chriſtianam animi demiſſionem, ſed etiam adversùs rectam rationem peccatur.

Homines

Digitized by Google

Homines ad id conſtituti ſunt ut unà vivant, ſocietatéſque civiles ineant; ſed notandum eſt privatos ex quibus conſtat ſocietas, ſeſe ut ultima corporis quod conſtituunt membra haberi ægrè ferre. Non mirum itaque ſi illi homines qui ſeſe laudant, ſupra alios ſe efferunt, cæteróſque ut ultimas ſocietatis partes habent, dum ſe potiſſimas & honorificentiſſimas eſſe exiſtimant; non mirum, inquam, ſi odium omnium pro amore & exiſtimatione in ſe moveant.

Vanitate igitur imprudenti & ridiculâ perpetuis ſeſe laudibus effert D. Montagne, ſed vanitate adhuc intolerabiliori ſua deſcribit vitia. Si enim ad rem attendas facilè comperies ipſum ea tantùm pandere vitia ex quibus propter ſæculi corruptelam gloriam & decus aucupantur homines; ea ſibi imputare non dubitat vitia quæ ipſi generoſi & liberalis ingenii famam poſſunt conciliare; idque eo conſilio ut per illam vitiorum confeſſionem, quæ ſpeciem ingenuitatis præ ſe fert, fidem
l.3. cap.13. faciliùs conſequatur, dum laudes ſuas prædicabit. Non immeritò certè dixit propriam laudem & proprium contemptum ab eâdem arrogantiâ ſæpe naſci. Id hominem ſui plenum deſignat, & D. Montagne, dum ſua patefacit vitia, longè majoris, meâ quidem ſententiâ, arguitur ſuperbiæ, quàm cùm virtutes ſuas prædicat; quis enim illam ferat ſuperbiam quâ quis ex vitiis ſuis gloriæ non verò demiſſionis animi argumentum ſibi facit. Minùs impatienter feram hominem quem ſua profiteri crimina pudeat, quàm illum qui ea palam prædicare audet. Ac ſanè nemo eſt, opinor, qui petulanti illâ, & Chriſtiano parum dignâ quâ vitia ſua deſcribit D. Montagne audaciâ non indignetur. Verùm alias ipſius ingenii qualitates expendamus.

l.2. cap.10. Si ei fides ſit adhibenda, nullo negotio perſuadebimur, *ipſius memori-*
l.1. cap.24. *am nullius rei fuiſſe capacem, labilem, ac infidelem, ipſius verò judicium fuiſ-*
l.2. cap.17. *ſe eximium & firmum.* Si tamen ipſius ingenii ſciagraphiam quam nobis delineavit, hoc eſt, totum librum conſulas, aliud planè ſenties. *Nullum,* inquit, *mandatum ſuſciperem niſi eſſent mihi pugillares, ſi oratio paulùm longa ſit mihi habenda, eò neceſſitatis adducor ut dicenda verbo ad verbum memoriæ mandem, & ad unguem ediſcam; ſin minùs omni deſtitutus decore & confidentiâ perpetuò titubarem, aliquid vitii ex memoriâ meâ ſemper reformidans.* Qui poteſt longam orationem verbo ad verbum & ad unguem ediſcere, ut habitum externum eleganter queat componere, an memoriâ potiùs quàm judicio carere videtur? Quis etiam ei credat hæc de ſe dicenti? *Famulos meos ſuis miniſteriis aut patriâ deſignare cogor, quia nomina propria vix poſſum retinere, & ſi diu adhuc in vivis maneam, nominis etiam mei forſan non meminero.* Viculi dominus qui orationes integras ad unguem poteſt addiſcere, tantámne habet domi miniſtrorum turbam ut ipſorum nomina retinere nequeat? *Qui rure inter agreſtes natus & educatus fuit, qui curis implicatur domeſticis;* quíque ipſe profitetur, *ſe in eâ non eſſe ſententiâ ut illa adſpernetur & negligat quæ ſub pedibus jacent, quæ præ manibus habemus,*
l.2. cap.17. *quæ ad uſum vitæ potiſſimùm pertinent.* An is poteſt oblivisci nomina Gallica

lica famulorum ſuorum; num, ut id de ſe ait, *pleraſque quibus utimur monetas, differentias ſeminum in terra aut in granario, niſi ſint manifeſtiſſimæ, ac leges etiam facillimas agriculturæ quas vel pueri nôrunt, quid, exempli gratiâ, fermentum pani conficiendo inſerviat, quid ſit vinum in cupâ ſinere ut conferveſcat, poteſt ignorare?* cùm tamen memoriam habeat Antiquorum Philoſophorum nominibus & dogmatibus refertam, *ideis*, exempli gratiâ, *Platonicis*, *atomis Epicureis*, *pleno & vacuo Leucippi & Democriti*, *aquâ Thaletis*, *infinitate naturæ Anaximandri*, *aëre Diogenis*, *numeris & ſymmetriâ Pythagoræ*, *infinito Parmenidis*, *uno (ſeu unico) Muſæi*, *aquâ & igne Apollodori*, *partibus ſimilaribus Anaxagoræ*, *diſcordiâ & amicitiâ Empedoclis*, *igne Heracliti*, *&c.* An is judicium ſuum ſupra memoriam meritò poteſt jactare, qui in tribus aut quatuor libri ſui paginis pluſquam quinquaginta diverſorum Authorum nomina & opiniones recenſet, qui librum ſuum variis reſperſit hiſtoriarum fragmentis, atque indigeſtis Apophtegmatibus, qui de ſe ait, *Hiſtoriam & Poëſin argumenta eſſe genio ſuo peridonea*, qui perpetuis implicatur contradictionibus, & in eodem capite, dum de rebus quarum certiſſimam ſibi arrogat notitiam, hoc eſt de ingenii ſui dotibus & affectionibus loquitur? l. 2. cap. 12. l. 1. cap. 25.

Fateamur ergo D. Montagne oblivione præſtitiſſe, quandoquidem id ipſe nobis aſſerit, nóſque id de ipſo ſentire exoptat, ac præcipuè quandoquidem id veritati omnino non repugnet. Nolimus laudibus quas ipſe ſibi tribuit decepti credere, ipſum magno judicio & eximiâ polluiſſe ingenii ſagacitate. Iſto enim præjudicio in errorem lapſi opinionibus falſis & damnoſis quas imperioſa obtrudit procacitate, quibúſque debiles obtundit, aſſenſum æquo faciliùs præberemus.

Laus quæ ſecundò tribuitur D. Montagne, ex eo deſumitur quod ingenium humanum optimè cognoſceret, intimos ipſius receſſus, naturam, proprietates penitus ſcrutaretur, ipſius denique vim & imbecillitatem, vitia & virtutes, ac quicquid de eo cognoſci poteſt perſpiceret. Videamus an iſta elogia tam largâ manu ipſi jure tribuantur.

Qui ſcripta D. Montagne perlegerunt non ignorant ipſum Pyrrhoniſmum affectaſſe, atque ex generali circa omnia dubitatione gloriam quæſiiſſe. *Perſuaſio certæ rei cujuſpiam notitiæ*, inquit, *certum eſt teſtimonium maximæ ſtultitiæ & maximæ incertitudinis, nec ullos ad ſtultitiam magis accedere & a Philoſophiâ magis recedere exiſtimo quàm Platonis Philodoxos.* l. 2. cap. 12. Tot contrà laudibus effert Pyrrhonios in eodem capite, ut ipſum illius fuiſſe ſectæ extra omnem dubitationis aleam poſitum ſit. In iis verſabatur temporibus quibus qui cordati & elegantis hominis laudem ambiebat de cunctis dubitare neceſſe habebat. Ingenii præterea fortitudo quam affectabat ipſum ad illas adducebat opiniones: Itaque illum Academicum fuiſſe ſupponendo, nullo negotio ſummæ convincetur inſcitiæ, non modò circa ingenii naturam, ſed etiam circa quodlibet aliud. Cùm enim ſcire & dubitare inter ſe toto cœlo differant, certè ſi Academici veraces ſint, cùm aſſeverant ſe nihil ſcire omnium maximè ignari

meritò haberi poſſunt. At verò illi non modò omnium ſunt maximè ignari, opinionum etiam ineptiſſimarum vindices ſunt acerrimi. Si quid enim certiſſimum & apud omnes universè acceptum ſit, id non modò reſpuunt, ſed eodem imaginationis impetu de rebus incertiſſimis, & a probabilitate maximè alienis decidere audent. Hoc vitio manifeſtò laborat *D. Montagne*; itaque neceſſariò dicendum eſt ipſum non modò naturam ingenii humani ignoraſſe, ſed etiam circa illud erroribus craſſiſſimis impeditum fuiſſe, ſi ſaltem ut debuit, id ſcriptis exaraverit quod in mente habebat reconditum.

Quid enim de illo ſentias qui ſpiritum cum materiâ confundit; ſententias Philoſophorum circa mentis naturam ineptiſſimas ita refert, ut eas non modò non contemnat, immo dicas potiùs ipſum abſurdiſſimis calculum adjicere; immortalitatis animæ non ſentit neceſſitatem; ipſamque non credit a ratione humanâ poſſe capi, & argumenta quæ pro illâ mentis immortalitate afferuntur habet pro ſomniis quæ deſiderium
l.2, c.12. illius immortalitatis excitat in nobis: *Somnia non docentis, ſed optantis*; qui hominibus ſuccenſet quod *ſeſe a cæteris rebus conditis ſegregent, & a brutis diſtinguant* quæ *ſociorum ſeu fratrum adinſtar nobis adjungit*: quæque autumat ſeſe mutuò intelligere, inter ſe colloqui, ac nos irridere, ut ipſa ridemus; qui plus diſcriminis intereſſe credit, inter hominem & hominem, quàm inter hominem & brutum; qui etiam araneis tribuit *deliberationem, cogitationem & concluſionem*: ac denique qui poſtquam defendit diſpoſitionem corporis humani nullâ in re præcellere diſpoſitioni belluarum, hanc tamen lubens amplectitur ſententiam, *nec ratione, nec ratiocinio, nec mente nos cæteris animalibus præſtare, ſed oris formâ, colore renidenti, egregiâque membrorum diſpoſitione; quibus prærogativis longè poſtponendæ ſunt intelligentia, prudentia, & aliæ virtutes, &c.* An is qui opinionibus omnium maximè inſulſis fretus concludit, *non recto ratiocinio, ſed ſuperbiâ & pervicacitate hominem ſeſe ſupra cætera animalia extollere.* An is, inquam, accuratam ingenii humani notitiam habuiſſe cenſendus eſt.

Verùm unumquemque pro meritis habeamus, ac genuinum ingenii D. Montagne tradamus characterem, debili quidem erat memoriâ, judicio adhuc debiliori: ſed ambæ illæ dotes non conſtituunt apud homines elegantiam ingenii; imaginatio egregia, vivax, vaſta elegantis bellíque ingenii famam conciliat. Vulgus id æſtimat quod nitet, non verò quod ſolidum eſt, quia nempe id exoptat magis quod afficit ſenſus quàm quod rationem edocet. Si igitur imaginationis præſtantia pro ipſius ingenii præſtantiâ ſumatur, D. Montagne præſtanti, immo præſtantiſſimo præditus ingenio dici poteſt. Ipſius ideæ falſæ ſunt, ſed egregiæ; ipſius formulæ loquendi normam excedunt, ſed audaces ſunt & amœnæ; ipſius ſermones ad rationis amuſſim non expenduntur, ſed ex felici oriuntur imaginatione. In toto ipſius Libro aliquid ſingulare micat quod maximè allubeſcit, dum aliena pro ſuis uſurpat, ipſius

Digitized by Google

ipſius apographa dicas eſſe autographa & archetypa, tanta ipſi eſt imaginationis vis & induſtria! Ea denique omnia habet in promptu quæ ad placendum & pelliciendum idonea ſunt; nec obſcurè, opinor, demonſtravi ipſum apud tot homines admirationem ſibi conciliare, non ipſorum rationem argumentis evidentibus convincendo, ſed ipſorum ingenium vi imaginationis imperioſâ & victrici ad ſui commodum inflectendo.

CAPUT ULTIMUM.

*I. De Sortiariis * ex imaginatione, & de Lycanthropis. II. Concluduntur duo primi Libri.*

* Sorciers par imagination.

NIhil eſt in quo vis imaginationis magis ſtupendam ſe præbeat quàm in ingenti illo quo nonnulli tenentur lemurum, dæmonophaniarum, faſcinorum, characterum Magicorum, incantamentorum, lycanthroporum, ac omnium in genere quæ a Cacodæmonis poteſtate pendere creduntur, timore.

I. De Sortiariis ex imaginatione, & de Lycanthropis.

Nihil eſt formidabilius ac terribilius menti, quòdque in cerebro altiora imprimat veſtigia, quàm idea poteſtatis alicujus inviſibilis, in id perpetuò intentæ ut nos ipſius viribus impares lædat. Quicquid hanc ideam excitat nunquam ſine terrore & anxiâ curioſitate exauditur. Homines rerum novarum & inſolentium avidi terrificas illas potentiæ & malignitatis ſortiariorum hiſtorias narrant cum voluptate; ipſos aliis hominibus ac etiam ſibimetipſis hujuſcemodi fabulis terrorem incutere juvat. Non mirum itaque eſt ſi ejuſmodi faſcinatores ſint adeo frequentes in regionibus nonnullis, in quibus hæc opinio conventuum Magorum, qui Sabbatha dicuntur, nimis invaluit, apud hóſce populos fabulæ omnium ineptiſſimæ circa faſcina & incantamenta habentur hiſtoriæ authenticæ; immo in illis regionibus inſanos & Phantaſticos quorum imaginatio tam hiſce fabulis quàm propriâ cordis corruptione perturbata fuit, pro veris ſortiariis comburere non dubitant.

Non me latet complures fore qui ægrè ferant quòd pleraque veneficia imaginationis vi audeam tribuere; homines gaudent rebus terrificis; iis ſuccenſent qui ipſos ab errore depellere conantur; ægris imaginariis ſimiles, qui præſcripta a Medicis ipſis aliquid funeſti oſtendentibus remedia ſedulò & religioſè obſervant. Superſtitiones haud facilè profligantur, nec impune impugnantur. Illa denique propenſio quâ ad fidem Dæmonographorum deliriis adhibendam impellimur, ab eâdem causâ oritur & fovetur quæ efficit ut ſuperſtitioſi ſint pertinaces, uti facile eſt probatu. Nihilominus tamen haud abs re forſan

Z 2 erit

erit hîc brevi deſcribere, quo modo ejuſmodi opiniones, meo quidem judicio, invaleſcant.

Paſtor ſeu opilio in ovili narrat poſt cœnam coram uxore & liberis quæ geſta fuerunt in conventu ſortiariorum, ſeu *in Sabbatho*. Cùm autem ipſius imaginatio vaporibus vini ſatis jam æſtuet & ſe multoties huic imaginario conventui interfuiſſe autumat, de eo energicè & vividè loquitur. Ingenita Paſtori eloquentia, cum aptâ totius familiæ habilitate ad rem adeo novam & terribilem accipiendam conjuncta, ingentia ſine dubio edere debet veſtigia in imaginationibus debilibus, nec fieri poteſt quin mulier, & tenelli liberi his auditis obſtupeſcant, toti occupentur, ac convincantur. Maritus eſt & parens qui ea narrat quæ ipſe vidit & fecit; a ſuis amatur & colitur; cur ipſi fidem non adhiberent? Idem per multos dies reperit Paſtor. Veſtigia imaginationis matris & liberorum magis & magis creſcunt. Iis aſſuefacti, metúque excuſſo, convictio remanet; ac ipſos denique Sabbathum adeundi rémque ſuis oculis uſurpandi inceſſit cupido: ſeſe ungunt: dein compoſitis in lecto membris, iſto cordis habitu ipſorum imaginatio efferveſcit; veſtigia ipſorum cerebro a Paſtore impreſſa ſatis adaperiuntur ut per ſomnum omnes ceremoniæ Magicæ ſibi deſcriptæ motus tanquam præſentes & extrinſecus excitatos judicent. Poſtquam expergefacti ſurrexerunt ſeſe mutuò interrogant, ac ſibi mutuò quid viderint narrant. Hoc modo veſtigia viſionis confirmant, ac qui inter eos imaginatione pollet fortiori, intra paucas noctes imaginariam Sabbathi hiſtoriam conflat. Hoc pacto Paſtor peritos fecit ſortiarios, qui longè plures aliquando inſtituent, ſi imaginatione forti & vividâ præditi ab ejuſmodi fabulis narrandis præ timore non terreantur.

Multi ſæpe extiterunt ſortiarii ſinceri, hoc eſt, qui ſe revera tales exiſtimabant, qui omnibus ingenuè nuntiabant ſe Sabbathum frequentare; idque tam altè imbiberant, ut, quamvis multi, poſtquàm prope illos pernoctaſſent, affirmarent ipſos e lecto non egreſſos fuiſſe, ab illâ tamen opinione dimoveri non poſſent.

Nemo eſt qui neſciat fabulas lemurum & ſpectrorum ita terrere infantes ut ſoli & in tenebris manere non poſſint. Tunc enim cùm cerebrum nullis afficiatur veſtigiis a rebus præſentibus, veſtigium ipſorum cerebro per fabulas impreſſum, de integro aperitur, ac ſæpe ita vehementer ut ſpectrum deſcriptum ſibi adeſſe judicent. Ejuſmodi tamen hiſtoriæ ipſis non obducuntur niſi tanquam fabulæ; Qui illas narrant, cum non præ ſe ferunt externum habitum qui in veris hiſtoriis narrandis geri ſolet, immò narratio ſæpe languida & frigida eſt. Non mirùm igitur eſt quòd qui ſe Sabbatho interfuiſſe credit, quíque ideo rem confidenter ac vividè narrat, nonnullos ſibi maximè addictos adeo facilè perſuadeat circa omnes quas deſcribit circunſtantias, & veſtigia ſuis ſimilia in ipſos tranſmittat.

Dum

Dum homines nos alloquuntur, cerebro noſtro veſtigia iis quæ habent ſimilia inſculpunt. Si alta habent eo loquuntur modo quo alta etiam nobis indere poſſint veſtigia; nos enim alloqui nequeunt quin etiam nos ſibi ſimiles aliquatenus efficiant. Infantes in utero materno nil aliud vident quàm quod videt mater; atque etiam ex utero egreſſi pauca imaginantur quæ a parentibus non producantur; homines enim vel ſapientiſſimi imaginationem alienam, hoc eſt, opinionem, & conſuetudinem, ducem potiùs ſequuntur quàm rationem. Itaque in locis ubi comburuntur ſortiarii, ibi multos tales reperiri neceſſe eſt, quia, nempe, in iis locis veri creduntur eſſe ſortiarii, & iſta opinio variis qui circa illos habentur ſermonibus magis magiſque confirmatur: ipſos plectere deſinant; inſtar inſanorum habeant; tandem fiet ut nulli ampliùs reperiantur ſortiarii. Qui enim tales ſunt per imaginationem ſuam inordinatam tantùm, quorum procul dubio maximus eſt numerus, errores ſuos abdicabunt.

Veros ſortiarios morte plectendos eſſe extra dubium eſt; nec ii etiam qui imaginationis vi tales ſunt penitus inſontes haberi debent, quoniam, ut plurimum ſe ſortiarios eſſe ſibi perſuadent, quia eo ſunt cordis habitu ut Sabbathum frequentare cupiant, ac ſeſe eâ de cauſâ aliquo illiverint unguento. Sed dum in omnes illos nefarios indiſcriminatim animadvertitur, vulgaris perſuaſio invaleſcit, ſortiariorum imaginariorum numerus adaugetur, atque hoc pacto innumeri miſerè pereunt, & damnationi æternæ addicuntur. Sapientiſſime igitur multa Parlamenta pœnas non ſumunt de ſortiariis; in terris ipſorum juriſdictionis ejuſmodi homines longè pauciores reperiuntur; & ſceleratorum invidia, odium, ac malignitas id criminis prætendere non poſſunt, ut innocentes opprimant.

* Lycanthroporum, ſeu hominum in lupos transformatorum metus non eſt chimæra minùs ridicula. Aliquis imaginationis perturbatæ impetu eò veſaniæ adducitur, ut ſingulis noctibus ſe in lupum tranſmutari credat. Hoc imaginationis errore ad ea facienda comparatur quæ lupi facere ſolent, aut quæ ab ipſis fieri audivit: domo igitur mediâ nocte exit, per vicos graſſatur, in obvium infantem irrumpit, ipſum mordet & malè mulctat. Plebs verò ſtupida & ſuperſtitioſa arbitratur fanaticum illum revera in lupum evaſiſſe. Quia nempe infelix ille id ipſemet credit, idque nonnullis clam in aurem inſuſurravit qui rem ſilentio premere non potuerunt.

* **Loups garoux.**

Si ea cerebro veſtigia quæ homines perſuadent ſe lupos factos fuiſſe facilè poſſent imprimi; ſi per vicos noctu errare, atque in eumdem modum quo malè feriati illi lycanthropi debacchari, cerebro penitus non perturbato, æquè facile eſſet ac facile eſt ſabbatho intereſſe per noctem ſomno non interrupto, egregiæ illæ metamorphoſeôn hominum in lupos hiſtoriæ eoſdem prorſus nanciſcerentur effectus ac hiſtoriæ de Sabbatho, nec pauciores haberemus lycanthropos quàm ſortiarios. Verùm

perſuaſio illa quâ quis ſe in lupum fuiſſe tranſmutatum credit perturbationem cerebri ſupponit quæ longè difficiliùs producitur quàm perturbatio hominis qui ſe in Sabbathum venire duntaxat imaginatur ; hoc eſt , qui per noctem ea ſe videre arbitratur quæ actu nonexiſtunt, quíque expergefactus ſomnia ſua a cogitationibus quas interdiu habuit diſtiuguere non poteſt.

Non raró contingit ut per quietem nonnulli ſomnia habeant adeo vivida , ut expergefacti illorum plenè recordentur , quamquam ſomnium illud non verſetur circa terribilia ; non difficili igitur negotio nonnulli poſſunt ſibi perſuadere ſe Sabbatho interfuiſſe ; ad id enim ſatis eſt , ſi cerebrum veſtigia per ſomnum facta conſervet.

Præcipua cauſa cur ſomnia noſtra pro rebus nunc exiſtentibus non habeamus , inde eſt quòd non poſſimus ſomnia illa colligare cum rebus inter vigilandum agitatis ; hinc enim mera eſſe ſomnia comperimus. Jam autem ſortiarii imaginarii non poſſunt eo judicare criterio an ipſorum Sabbathum nil ſit præter merum ſomnium. Sabbathum enim ſeu ſortiariorum conventus nunquam habetur niſi noctu , & quæ in Sabbatho agitantur nullo poſſunt colligari vinculo cum cæteris diei actionibus. Inter iſthæc nihil eſt commune. Moraliter igitur fieri nequit ut hoc pacto ab errore expediantur. Nec etiam neceſſe eſt ut quæ ſortiarii imaginarii per Sabbathum vidiſſe putant inter ſe connectantur ordine quodam naturali ; tantò enim veriora creduntur quò magis habent abſurditatis & confuſionis. Sufficit igitur ad eos decipiendos , ut ideæ rerum in Sabbatho geſtarum ſint vividæ & terrificæ ; quod neceſſariò continget, quia ibi nova, inſolentia, & inuſitata prorſus agitari creduntur.

At verò ut quis ſe in gallum , capram , lupum , bovem tranſmutatum fuiſſe credat , tantâ opus eſt imaginationis perturbatione, ut id non niſi raró admodum contingere queat. Ejuſmodi perturbationes aliquando tamen accidunt , ſive ſit pœna divinitus inflicta , ut id refert Scriptura de Nabuchodonozor , ſive exundante in cerebro melancholiâ ut id obſervant Medicorum filii.

Quamvis perſuaſum habeam veros ſortiarios eſſe perquàm rariſſimos, Sabbathum merum eſſe ſomnium , & Parlamenta ſeu Curias quæ delationes ſortilegii reſpuunt ad æquitatem magis accedere , nolim tamen negare poſſe dari ſortiarios , incantamenta , faſcina , &c. Diabolúmque interdum ſuam exerere potentiam in homines ſpeciali Dei permiſſione. Sed Scriptura ſacra nos docet regnum Satanæ fuiſſe everſum ; Angelum cœli Dæmonem catenis vinctum in abyſſum detruſiſſe, unde non emerget niſi in fine mundi ; Jeſum - Chriſtum hunc fortem armatum armis ſpoliaſſe , tempúſque adveniſſe quo Princeps mundi e mundo eliminatur.

Uſque ad Servatoris adventum regnaverat quidem , atque etiam num hodie forſan regnat in iis locis ubi Servatoris cognitio nulla habetur ;

Digitized by Google

betur; at nullo jure nullâque poteſtate in regenitos in Chriſto ampliùs potitur. Ipſos ne tentare quidem poteſt, niſi Deus permittat, nec permittit, niſi fideles tentationem poſſint vincere. Ii igitur Diabolum nimio dignantur honore, qui hiſtorias narrant tanquam ipſius poteſtatis argumenta, ut faciunt novi quidam Dæmonographi, quippe ejuſmodi hiſtoriæ Dæmonis timorem incutiunt infirmis. Adſpernandi ſunt Dæmones ut ſpernuntur carnifices. Coram Deo duntaxat tremendum eſt. Ipſius ſola potentia timenda. Ipſius judicia debent formidari, nec ad iram legum & Evangelii ipſius contemptu provocandus eſt. Is ſanè attentione noſtrâ dum loquitur, aut cum quis de ipſo verba facit, dignus eſt. At verò cùm homines de Dæmonum poteſtate mentionem apud nos habent, trepidare & obſtupefieri ridiculum eſt. Metus noſter Adverſario glorioſus eſt. Venerari & metui gaudet, ſibi congratulatur, cùm mentem noſtram coram ipſo deprimimus.

II. Duo primi Libri concluduntur.

Porro huic ſecundo libro finem imponendi jam tempus eſt. Ex iis igitur quæ hoc & præcedenti dicta ſunt obſervatum velim. Primò omnes cogitationes quas mens habet per corpus & quatenus pendet a corpore, eſſe tantùm in uſum ipſius corporis. Secundò, eas omnes eſſe falſas & obſcuras. Tertiò, eas in eum uſum duntaxat eſſe inſtitutas ut nos bonis ſenſibilibus ac iis omnibus quæ ea nobis conferre poſſunt, conjungant, iſtamque conjunctionem nos in errores innumeros ærumnáſque lugendas injicere, licèt non ſemper háſce miſerias ſentiamus, quemadmodum non cognoſcimus errores e quibus oriundæ ſunt. Ecce hujúſce rei exemplum omnium maximè inſigne.

Conjunctio quâ cum matribus conjuncti fuimus in ipſarum utero, quæ ſtrictiſſima eſt omnium quas cum hominibus habere poſſumus, maxima etiam nobis attulit mala; nempe peccatum, & concupiſcentiam omnium ærumnarum noſtrarum originem. Conjunctionem tamen illam non minùs arctam fuiſſe oportuit ut corpus noſtrum rectè conformaretur.

Huic conjunctioni quæ nativitate noſtrâ interrupta fuit alia ſucceſſit, quâ liberi cum parentibus & nutricibus conjunguntur; hæc ſecunda conjunctio minùs ſtricta fuit quàm prima, ideo minùs nobis attulit mali, ad id ſolùm nos induxit ut parentes & nutrices in omnibus imitaremur, iiſque crederemus. Hanc ſecundam conjunctionem non quidem ut primam ad corporis conformationem, ſed tantùm ad ipſius conſervationem, nobis neceſſariam fuiſſe manifeſtè patet, ut omnia cognoſceremus quæ iſti conſervationi conducere poſſunt, & corpus ad motus hiſce rebus adquirendis neceſſarios compararemus.

Conjunctio denique, quâ cum cæteris hominibus nunc conjungimur, nobis etiam valde noxia eſt, quamvis æquè ſtricta non ſit, quippe quæ ad corporis conſervationem ſit minùs neceſſaria. Ex hac enim conjunctione fit ut opinione vivamus, quæ apud cæteros homines æſtimantur & amantur æſtimemus etiam & amemus; etiam conſcientiâ noſtrâ & ideis quas de rebus percepimus repugnantibus. Hîc non loquor de conjunctione quâ cum mente

mente aliorum hominum conjungimur, iſta enim conjunctio eruditioni noſtræ poteſt inſervire. Sermo tantùm eſt de conjunctione ſenſibili quæ exſtat inter imaginationem noſtram & habitum exteroum eorum quibuſcum res nobis eſt. Hinc igitur liquet omnes cogitationes quas per corpus & a corpore habemus eſſe falſas, & eò perniciofiores menti quo corpori utiliores ſunt.

Quæ cùm ita ſint, in id nos incumbere par eſt ut ab erroribus ſenſuum, imaginationis phantaſmatibus, & imaginationis alienæ in noſtram impreſſione noſmet liberemus. Omnes confuſas ideas quas hauſimus ex ſervitute in quâ corpus noſtrum nos detinet reſpuamus, ſoláſque ideas claras & evidentes quas mens excipit ex conjunctione quâ cum verbo, aut ſapientiâ & veritate æternâ conjungitur; ut id Libro ſequenti de intellectu ſeu mente purâ ſumus expoſituri, admittamus.

DE

Digitized by Google

DE

INQUISITIONE VERITATIS.

LIBER TERTIUS.

DE INTELLECTU

SEU MENTE PURA.

CAPUT PRIMUM.

I. Sola cogitatio eſſentialis eſt menti. Sentire & imaginari nihil aliud ſunt præter ipſius modificationes. II. Omnes non cognoſcimus modificationes quas mens poteſt ſuſcipere. III. Iſtæ modificationes diverſæ ſunt a cognitione noſtrâ & amore noſtro, immo ipſas non ſemper ſequuntur.

HUJUSCE tertii Libri materia paulò ſiccior & ſterilis videbitur. In eo examinatur mens in ſe ipſâ conſiderata, ac ſine ullo reſpectu ad corpus, ut vitia ipſi propria, & errores quos a ſe ipſâ tantùm habet agnoſcantur. Senſus & imaginatio errorum & hallucinationum ſunt fontes fœcundi & inexhauſti, at verò mens per ſeipſam agens errori minùs obnoxia eſt. Duobus primis Libris vix potuit imponi finis: tertius hic ægrè inchoatus eſt. Multa qui-

Digitized by Google

dem dici poſſent de naturâ aut proprietatibus mentis; verùm hîc non tam proprietates mentis quàm ipſius infirmitates & vitia diſquiruntur. Ne quis igitur miretur ſi liber hic non ſit ejuſdem amplitudinis ac ſuperiores, ſique pauciorem detegat errorum numerum. Non eſt etiam quòd quis ægrè ferat nos in illo de rebus ſiccis, abſtruſis & arduis agere; ſenſus & imaginatio inter loquendum ſemper moveri non poſſunt, nec etiam debent. Quum quid abſtruſum eſt, ſi illud ſenſibile velis efficere, obſcuritatem ipſi ut plurimùm effundis, ſufficiat ſi illud intelligibile reddas. Quid eorum querelis injuſtius qui cuncta quidem ſcire vellent, ſed animum rei cuiquam applicare recuſant? ſi ab ipſis attentionem exigas, indignantur. Niſi ipſos tangas, ſenſibus & affectibus blandiaris, ipſis nunquam feceris ſatis. Quid facias? Ipſis satisfacere penès nos non eſt, id quidem fatemur. Qui * fabulas amatorias & Comœdias componunt ad id quidem tenentur ut placeant & attentionem captent, nobis verò ſatis erit ſi eos poſſimus erudire qui totam attentionis vim intendunt.

* des Romans.

Errores ſenſuum & imaginationis ex naturâ & conſtitutione corporis oriuntur, & ex imperio ipſius in mentem deteguntur; ſed errores intellectûs non poſſunt patefieri, niſi conſideratione ipſius mentis & idearum quæ ipſi ad cognoſcendas res objectas neceſſariæ ſunt. Ut itaque poſſimus penetrare errores intellectûs puri, in hoc libro naturam mentis & ideas intellectuales examinandi neceſſitas incumbit.

Primò de mente, ut eſt in ſeipſâ, & ſine ullo reſpectu ad corpus cui conjuncta eſt loquemur: unde fit ut quæ de illâ dicturi ſumus dici poſſent de puris intelligentiis, & potiori jure de eo quod hîc appellabimus intellectum purum; Per *intellectum* enim *purum* nihil aliud deſignamus quàm facultatem quâ pollet mens cognoſcendi res externas nullis earum formatis imaginibus in cerebro, quibus eas ſibi repræſentet. Deinde de ideis intellectualibus agemus, quarum ope intellectus purus res externas percipit.

I. *Sola cogitatio menti eſſentialis eſt, ſentire & imaginari ſunt tantùm ipſius modificationes.*

Nemo eſt, opinor, qui ſuper eâ re ſeriò meditatus non agnoſcat * eſſentiam mentis conſiſtere in ſolâ cogitatione, quemadmodum eſſentia materiæ conſiſtit in ſolâ extenſione; & pro variis modificationibus cogitationis, mentem mox velle, & mox imaginari, aut denique multas alias formas ſpeciales ſuſcipere; quemadmodum juxta varias modificationes extenſionis, materia modò eſt aqua, modò lignum, modò ignis, aut alias innumeras habet formas ſpeciales.

Hîc duntaxat lectorem velim monitum, per hanc vocem (*cogitatio*) me non intelligere modificationes peculiares mentis, hoc eſt hanc vel illam cogitationem; ſed cogitationem omnibus omnis generis modificationibus aut cogitationibus ſuſcipiendis idoneam, quemadmodum per extenſionem non intelligimus talem aut talem extenſionem ut quadratam aut rotundam, ſed extenſionem omnibus modificationibus aut figuris recipiendis aptam. Atque iſta comparatio non poteſt negotium faceſſere, niſi

* Per rei eſſentiam intelligo quod primum in eâ re concipitur a quo pendent

niſi quia ideam cogitationis claram non habemus ut extenſionis; cogitatio non cognoſcitur niſi ſenſu quodam interno ſeu *conſcientiâ*, ut id inferiùs explicabo. *

omnes modificationes quæ in eâ deprehenduntur.

Haud etiam putem quemquam poſſe concipere mentem quæ non cogitet, licèt facili negotio poſſit concipi mens quæ nec ſentiat, nec imaginetur, nec etiam velit; quemadmodum non poteſt concipi materia quæ non ſit extenſa, quamvis facilè concipi poſſit materia quæ nec ſit terra, nec metallum, nec quadrata, nec rotunda, quæ etiam non ſit in motu. Hinc concludere eſt, quemadmodum fieri poteſt ut extet materia, quæ nec terra ſit, nec metallum, nec quadrata, nec rotunda, nec etiam in motu, fieri pariter poſſe ut mens nec calorem nec frigus, nec triſtitiam, nec gaudium ſentiat, nihil imaginetur, nihil etiam velit; adeo ut omnes illæ modificationes ipſi non ſint eſſentiales. In ſolâ igitur cogitatione ſita eſt eſſentia mentis, non ſecus ac in extenſione ſolâ ſita eſt eſſentia materiæ.

* Secunda parte, de mente purâ, cap. 7.

Sed quemadmodum ſi materia aut extenſio eſſet ſine motu, planè foret inutilis ad varias illas formas quibus deſtinata eſt, nec poteſt concipi ens intelligens illam talem, hoc eſt ſine motu & ad formam ineptam condere voluiſſe; ita ſi mens aut cogitatio eſſet ſine voluntate; manifeſtò patet ipſam fore prorſus inutilem, quandoquidem hæc mens versùs ea quæ perciperet nunquam ferretur; adeo ut concipi nequeat ens intelligens illam in hoc ſtatu voluiſſe condere. Nihilominus tamen ſicut motus non eſt eſſentialis materiæ, cùm ſupponat extenſionem, ita τὸ velle non eſt eſſentiale menti, quandoquidem τὸ velle ſupponit perceptionem.

Cogitatio igitur ſola propriè conſtituit eſſentiam mentis, & varii cogitandi modi, ut ſentire, & imaginari nihil aliud ſunt quàm modificationes quibus eſt idonea, quibúſque non ſemper modificatur. Sed τὸ velle eſt proprietas quæ illam ſemper comitatur, ſive corpori conjungatur, ſive ab eo ſejungatur; quæ tamen ipſi non eſt eſſentialis, quandoquidem ſupponit cogitationem, & mens concipi poteſt ſine voluntate, quemadmodum corpus ſine motu.

Facultas tamen volendi a mente ſeparari nequit, quamvis ipſi non ſit eſſentialis. Sicut mobilitas inſeparabilis eſt a materiâ, quamvis ipſi non ſit eſſentialis. Quemadmodum enim concipi nequit materia quæ non poſſit moveri; fieri etiam nequit ut concipiatur mens quæ non poſſit velle, aut ad omnem inclinationem naturalem ſit inepta. Pariter quemadmodum facilè concipio materiam exiſtere poſſe ſine ullo motu, ſic concipio mentem poſſe exiſtere ſine ullâ impreſſione Authoris Naturæ versùs bonum, ac ideo ſine voluntate: Voluntas enim nihil aliud eſt quàm impreſſio Authoris Naturæ, quæ nos fert versùs bonum in genere, uti fuſiùs id expoſuimus primo Capite Tractatûs de Senſibus.

Quæ in illo Tractatu de Senſibus, & modò de naturâ mentis diximus, non ſupponunt nos omnes cognoſcere modificationes quas mens *II.* *Non cognoſ-*

cimus omnes modificationes quas mens noſtra poteſt ſuſcipere.

poteſt ſuſcipere, talia non ſupponimus, quin potiùs cenſemus in mente eſſe capacitatem recipiendi viciſſim innumerabilem modificationum varietatem, quas ipſa non cognoſcit.

Minima portio materiæ poteſt recipere figuram trium, ſex, decem, aut decem mille laterum, & figuram circularem, & ellipticam quæ haberi poſſunt figuræ numeri angulorum & laterum innumerabilis. Infinitus eſt numerus variarum ſpecierum uniuſcujuſque ex his figuris; numerus infinitus triangulorum diverſæ ſpeciei, & plures ſunt adhuc figuræ quatuor, ſex, decem, decies mille laterum, & polygoni infiniti. Circulus enim, ellipſis, & in genere omnis figura regularis, aut non regularis curvilinea poteſt conſiderari ut polygonus infinitus. Ellipſis, exempli gratiâ, ut polygonus infinitus, ſed cujus anguli ſunt inæquales, aut latera inæqualia, cùm majora ſint versùs minorem diametrum quàm verſus majorem & ita de polygonis infinitis magis compoſitis & non regularibus.

Minima igitur ceræ portio poteſt ſuſcipere numerum infinitum variarum modificationum, quas mens nulla poteſt capere. Cur igitur mentem corpore longè nobiliorem negaremus alias poſſe modificationes ſuſcipere præter eas quas jam ſuſcepit?

Si nullum unquam voluptatis aut doloris ſenſum habuiſſemus, nullum unquam colorem, nullámque lucem unquam vidiſſemus, ſi denique reſpectu omnium rerum id eſſemus quod ſunt cæci & ſurdi reſpectu colorum & ſonorum, an ideo rectè poſſemus concludere nos omnium ſenſationum quas nunc habemus nequaquam eſſe capaces? Senſationes enim illæ nihil aliud ſunt quàm modificationes mentis noſtræ, ut id probavimus in Tractatu de Senſibus.

Conſtet igitur in mente capacitatem recipiendi varias modificationes eſſe majorem capacitate concipiendi; hoc eſt, quemadmodum mens non poteſt exhaurire aut capere omnes figuras quas materia poteſt ſuſcipere, non poteſt etiam capere varias omnes modificationes quas potens Dei manus poteſt in mente producere, tametſi æquè diſtinctè conciperet capacitatem mentis ac capacitatem materiæ, quod verum non eſt, ob rationes Capite VII. ſecundæ Partis hujúſce Libri afferendas.

Paucas hîc in terris modificationes recipit mens noſtra, quia corpori conjuncta eſt a quo pendet. Omnes ipſius ſenſationes ad corpus referuntur, & cùm Deo non potiatur, nullas habet modificationes ab iſtâ fruitione productas. Materia ex quâ corpus noſtrum compactum eſt paucas admodum per hujus vitæ tempus poteſt recipere modificationes. Hæc materia non niſi poſt mortem in terram & vaporem reſolvi poteſt. Nunc non poteſt fieri aër, ignis, adamas, metallum; non poteſt fieri quadrata, rotunda, triangularis: Ipſam eſſe carnem oportet, humanámque habere figuram, ut mens ipſi conjungi queat. Res eodem modo ſe habet de mente. Ipſam ſenſationes caloris, frigoris, coloris, lucis, ſonorum, odorum, ſaporum, multaſque alias modificatio-

Digitized by Google

ficationes recipere neceſſe eſt, ut cum corpore conjuncta maneat. Omnes iſtæ ſenſationes ipſam ad machinæ ſuæ conſervationem applicant. Iſtæ ſenſationes ipſam agitant & terrent ſtatim atque ſolvitur aut frangitur minimum organum, iis itaque ſenſationibus mens ſubjecta ſit oportet, quandiu ipſius corpus corruptioni obnoxium erit. At verò cùm immortalitate induetur, ipſiúſque partium ſolutionem non ampliùs timebimus, veriſimile eſt mentem hiſce ſenſationibus infeſtis quas vel inviti habemus non ampliùs obnoxiam fore, ſed innumeris aliis toto genere diverſis, Divinâ Majeſtate & bonitate dignis, quarum nullam habemus ideam, quæque omnem ſenſum longiùs exſuperant.

Fruſtra igitur aliquis mentis naturam ita ſe penetraſſe crederet, ut ipſam cognitionis & amoris capacem duntaxat eſſe jure poſſet aſſeverare. Hoc quidem ab iis defendi poſſet qui ſenſationes ſuas rebus externis, aut etiam proprio corpori tribuunt, quíque affectus in corde eſſe exiſtimant. Ac revera ſi menti detrahas omnes affectus & ſenſationes, quicquid reſidui in eâ agnoſci poteſt nihil ampliùs eſt quàm ſequela quædam cognitionis & amoris. At verò non poſſum capere, quo pacto qui hiſce ſenſuum erroribus valedixerunt, poſſint tamen ſibi perſuadere omnes noſtras ſenſationes & affectus nihil aliud eſſe præter cognitionem & amorem, hoc eſt ſpecies quaſdam judiciorum confuſorum, quæ mens fert de rebus objectis reſpectu corporis quod animat. Non poſſum capere quomodo lux, colores, odores, &c. poſſit dici judicia mentis; quin diſtinctè percipio lucem, colores, odores, aliáſque ſenſationes eſſe modificationes prorſus diverſas a judiciis.

Sed eligamus ſenſationes vividiores, quæ mentis attentionem magis defigant. Videamus quid iſti homines dicant de dolore aut voluptate. Poſt * Authores celeberrimos cenſent háſce ſenſationes nihil aliud eſſe quàm ſequelas quaſdam facultatis cognoſcendi & volendi quâ pollemus: dolorem, exempli gratiâ, nihil aliud eſſe præter ſollicitudinem quandam, repugnantiam, & averſionem voluntatis erga res quas corpori ſibi charo noxias eſſe cognoſcit. At ſic dolor cum triſtitiâ evidenter confunditur: tantùm abeſt ut dolor ſit ſequela cognitionis mentis & actionis voluntatis, ut utramque potiùs præcedat.

III. *Iſtæ modificationes diverſæ ſunt a cognitione noſtrâ, & amore noſtro, immo ipſas non ſemper ſequuntur.*

* D. Auguſt. lib. 6. de muſica. Carteſius in lib. de homine.

Si, exempli gratiâ, ardens pruna hominis dormientis, aut manus in tergum actas calefacientis manui admoveretur, nemo eſt, opinor, qui aliquâ cum veriſimilitudine poſſet aſſerere hunc hominem ſtatim cognoſcere in manu motus quoſdam fieri ſanæ ipſius corporis conſtitutioni contrarios; voluntatem deinde his motibus obviam ituram; doloremque fore ſequelam illius cognitionis mentis, iſtiúſque oppoſitionis voluntatis. Contrà verò conſtare mihi videtur hominem illum dolorem primò & ante omnia eſſe percepturum, cùm pruna manum ipſius attingeret, hancque mentis cognitionem & voluntatis oppoſitionem

nihil aliud eſſe quàm ſequelas doloris, quamvis revera ſint cauſæ triſtitiæ dolorem ſequentis.

Verùm dolor ille a triſtitiâ quam parit longè differt. Primum quod mens ſentit, dolor eſt : hanc ſenſationem nulla antecedit cognitio : ac per ſe nunquam jucunda eſſe poteſt : contrà verò triſtitia, poſtremum eſt quod mens ſentit, ipſam ſemper præcedit cognitio ; ac ferè ſemper jucundiſſima eſt per ſe. Id non obſcurè patet ex voluptate quam percipimus in triſtitiâ quæ naſcitur ex funeſtis theatri repræſentationibus ; hæc enim voluptas cum triſtitiâ creſcit ; voluptas verò cum dolore nunquam augetur. Comœdi qui in id ſolum incumbunt ut placeant, norunt theatrum cædibus non eſſe cruentandum ; quia cædis imago quamvis ficta, terribilior eſt quàm ut poſſit eſſe jucunda. At verò nimiâ triſtitiâ ſpectatores afficere non verentur, quoniam reipſa triſtitia ſemper jucunda eſt, cùm datur legitima triſtitiæ materia. Triſtitia igitur & dolor omnimodè inter ſe differunt, nec dolor dici poteſt duntaxat cognitio mentis cum oppoſitione voluntatis conjuncta.

Cæteras verò ſenſationes, ut odores, ſapores, ſonos, colores quod ſpectat, eas plerique homines non exiſtimant eſſe modificationes mentis. Ipſas contrà in rebus objectis reſperſas eſſe judicant, nec aliter in mente eſſe quàm ideâ quadrati & rotundi in eâ eſſe ſolet ; hoc eſt ipſas menti quidem conjungi, non verò ipſius eſſe modificationes, illúdque de iſtis ſenſationibus ferunt judicium, quia iis non valde afficiuntur, ut id inter explicandos ſenſuum errores clarum dedi.

Certum igitur, ni fallor, manere debet nos omnes quas mens excipere poteſt modificationes non cognoſcere, ipſámque præter eas quas habet per organa ſenſuum, innumeras habere poſſe quas non experta eſt, nec experietur, niſi poſtquàm a corporis captivitate libera evadet.

Interim fatendum eſt mentem híſce variis modificationibus idoneam eſſe per ſolam cogitationem, quemadmodum materia innumeris variis configurationibus tantùm idonea eſt propter extenſionem ; mentem enim ad modificationes voluptatis, doloris, aut etiam ad omnes indifferentes modificationes fore ineptam, niſi perceptionis aut cogitationis capax eſſet, ita clarum eſt ut clarius nihil videatur.

Sufficiat igitur nobis tenere principium harumce omnium modificationum eſſe cogitationem. Si quis etiam aliquid in mente velit admittere quod cogitationem antecedat, me non habebit repugnantem. Sed quia exploratum habeo neminem eſſe qui mentem ſuam aliter cognoſcat quàm cogitatione, aut ſenſu interno ſeu conſcientiâ eorum omnium quæ in mente ſuâ aguntur ; certò pariter apud me conſtat quòd, ſi quis de naturâ mentis velit ratiocinari, hunc ſolum conſulere debet ſenſum internum, qui ipſum ſibimet qualis in ſe eſt ſemper repræ-

Digitized by Google

ſentabit, non verò reluctante propriâ conſcientiâ imaginari mentem eſſe ignem inviſibilem, aërem ſubtilem, harmoniam quandam, aut aliud quid ſimile.

CAPUT II.

I. Cùm mens ſit finita non poteſt capere quod pertinet ad infinitum. II. Arcti quibus circumſcribitur limites multorum errorum origo, III. & præcipuè hæreſium. IV. Mens eſt ſubmittenda fidei.

QUod primò in mente hominis deprehenditur illud eſt, illam ſcilicet anguſtiſſimis limitibus eſſe circumſcriptam: unde duas maximi momenti conſequentias poſſumus elicere. Prima eſt, mentem non poſſe cognoſcere ea quæ ſunt infinita. Secunda, ipſam non poſſe multa diſtinctè cognoſcere ſimul & eodem tempore. Quemadmodum enim quædam ceræ portio innumeras eodem tempore figuras excipere nequit, ita neque mens res innumeras ſimul cognoſcere valet. Et quemadmodùm illa ceræ portio non poteſt eſſe quadrata & rotunda eodem tempore, ſed tantùm alterâ parte quadrata, alterâ verò rotunda; & quò plures habebit figuras varias, eò minús erunt perfectæ & diſtinctæ; ita mens non poteſt multas res ſimul percipere, & quò plures numero erunt ejus cogitationes eò magis erunt confuſæ.

I. Mens finita non poteſt capere infinitum.

Denique, quemadmodum ceræ portio cui eſſent mille latera, & in unoquoque latere figura diverſa, nec eſſet quadrata, nec rotunda, nec ovata, adeo ut ipſius figura non poſſet determinari: ita quandoque contingit ut mens noſtra tot variis ſimul agitetur cogitationibus, ut nos de nullâ re cogitare arbitremur. Id in iis qui animo linquuntur accidit. Spiritus animales inordinatè circumacti tantum veſtigiorum numerum in cerebro excitant, ut nullum ſatis aperiant, ad excitandam ſenſationem aliquam peculiarem, aut ideam diſtinctam: adeo ut illi tot res ſimul ſentiant, ut nihil diſtinctè ſentiant, unde fit ut ſe nihil omnino ſenſiſſe arbitrentur.

Sunt quidem qui nonnunquam animo linquantur deficientibus ſpiritibus animalibus: ſed cùm mens tunc nihil habeat præter cogitationes puræ intellectionis, quæ nulla in cerebro relinquunt veſtigia, eorum non recordantur poſtquàm in priſtinum ſtatum reduces facti ſunt; unde fit ut credant ſe nihil cogitaſſe. Id obiter eo dixi conſilio ut oſtenderem multos immeritò exiſtimare mentem non ſemper cogitare, quia nos quandoque eam nihil cogitare arbitramur.

Qui

II.
Arcti quibus mens circumſcribitur limites origo ſunt multorum errorum.

Qui ſuper cogitationibus ſuis tantillum meditantur pro comperto habent mentem rebus multis ſimul & eodem tempore intentam eſſe non poſſe, ac ipſam potiori ratione non poſſe infinitum penetrare. Attamen neſcio quo animi impetu ducti nonnulli hujúſce veritatis non inſcii res tamen infinitas libentiùs meditantur, & quæſtiones quæ infinitam mentis capacitatem exigunt, quàm ea quæ ad ipſorum ingenii captum propiùs accedunt: neſcio etiam cur tot reperiantur qui, dum cuncta tenere ſatagunt, tot ſcientiis eodem tempore ſtudent, ut mentem confundant, & ad veras ſcientias prorſus incpiam reddant.

Quot homines materiæ diviſibilitatem in infinitum concipere conantur, & quo modo fieri poſſit ut unum arenæ granum tot partes contineat quot tota terra, etſi mole minores æquâ proportione? Quot tum ſuper hâc re, tum ſuper multis aliis, quæ aliquam cum infinito relationem habent, quæſtiones nunquam ſolvendæ moventur, quarum tamen ſolutionem in mente ſuâ multi conantur nanciſci? Mens circa hoc omnes intendit cogitationes, æſtuat, ſed quid inde tandem emergit? abſurditas, ſcilicet, & error.

Certè non poſſum quin mirer nonnullos eſſe, qui materiæ diviſibilitatem ad infinitum negent, quia duntaxat eam non poſſunt capere, quamvis demonſtrationes quibus probatur illa diviſibilitas optimè intelligant, ídque eo ipſo tempore quo mentem humanam infinitum non poſſe capere ore ſaltem fateantur. Argumenta enim quibus evincitur diviſibilitas materiæ in infinitum ita ſunt demonſtrativa ut quæ maximè; nec id diffitentur, cùm illa argumenta ſeriò ponderant. Attamen, ſi ad ea quæ objiciuntur non poſſint reſpondere, in dubium mens labitur, desertâ quam mox viderat evidentiâ; toti iis occupantur quæ objecta ſunt, & ad quæ reſpondere non poſſunt, diſtinctionem aliquam ſimilem adversùs materiæ diviſibilitatem excogitant; ac denique concludunt ſe antea fuiſſe hallucinatos, omnéſque hoccirca pariter hallucinari. Deinde opinionem contrariam amplectuntur. Illam chimæricis atomis, aliiſque defendunt abſurditatibus quas ſuppeditat imaginatio. In iſtos autem errores non incidunt niſi quia mentem humanam eſſe finitam non ſatis perſuaſum habent, nec cogitant neceſſarium non eſſe eam materiæ diviſibilitatem a mente capi ut ab ipsâ credatur, quia inſolubiles cenſendæ ſunt omnes difficultates quæ non poſſunt ſolvi niſi illam concipiendo.

Porro ſi hominum curioſitas quæſtionibus hujus generis terminaretur, res non tanti eſſet momenti. Si enim contingat ut nonnulli erroribus quibuſdam ſeſe præpediri ſinant, errores ſaltem ſunt leves. Alii verò temporis jacturam non omnino fecerunt, dum meditati ſunt circa res quas capere nequiverunt, hoc enim pacto debilitatis mentis ſuæ convicti fuerunt. Utile eſt, inquit Author maximi judicii, mentem in ejuſmodi ſubtilitatibus deſudare, ut ipſius arrogantia hoc pacto dometur, & ab illâ deſiſtat temeritate quâ debilia lumina ſua veritatibus

L'Art de penſer, Ars cogitandi.

tatibus

tatibus ab Eccleſiâ propoſitis audet opponere, hanc præ ſe ferens cauſam, ſe illas intelligere non poſſe. Cùm enim tota mentis acies minimâ atomo obtundatur, & fateri cogatur ſe clarè quidem videre iſtam materiæ portiunculam in infinitum eſſe diviſibilem, quamvis non poſſit capere quomodo id fieri poſſit; nonne is manifeſtò peccat adversùs rationem qui mirabiles Omnipotentiæ Divinæ, quæ ipſa incomprehenſibilis eſt, effectus credere recuſat, eâ tantùm adductus causâ, mentem ſcilicet noſtram non poſſe illos capere?

Ex iſtâ igitur ignorantiâ arctorum mentis limitum, ipſiúſque adeo infirmitatis quâ quæ ad infinitum aliquatenus accedunt prorſus non poteſt capere, nihil pernicioſius oritur quàm hæreſis. Hiſce præſertim temporibus non pauci reperiuntur, qui Theologiam ſpecialem ſibi inſtituunt, proprio tantum ingenio fultam ac naturali rationis debilitate, quia in iis etiam rebus quæ a ratione non pendent, illud ſolum credere volunt quod poſſunt concipere. *III. Et à quâ hæreſeon.*

Myſteria Trinitatis & Incarnationis capere non poſſunt Sociniani. Id ipſis ſufficit ut ea non credant; nec id modò, eos etiam qui iſta credunt myſteria ad ſervitutem natos audacter & ſuperbè pronuntiant. Calviniſta non poteſt capere quî fieri poſſit ut corpus Jeſu-Chriſti ſit verè præſens in Sacramento Euchariſtiæ quo tempore eſt in cœlo, atque hinc meritò ſe inferre credit id fieri non poſſe, quaſi omnino cognoſceret quò uſque extendatur potentia Divina.

Homo quiſpiam libertatis ſuæ etiam apud ſe conſcius, ſi magno contendat niſu ut ſcientiam Dei ipſiúſque decreta cum libertate conciliet, poſt irritos conatus in eorum fortè labetur errorem qui non credunt homines eſſe liberos. Cùm enim ex alterâ parte non capiat Providentiam Divinam poſſe ſubſiſtere cum libertate hominis, ex alterâ verò eâ ſit erga Religionem veneratione ut non poſſit negare Providentiam, eò ſe adactum credet ut libertatem hominibus detrahat, vel ad mentis humanæ infirmitatem non ſatis attendens imaginabitur ſe rationes quibus Deus decreta ſua cum libertate noſtrâ conciliat penetrare poſſe.

Porro non ſoli hæretici ad tenuitatem mentis ſuæ minùs attendunt, ipſíque nimiam permittunt libertatem de iis judicandi quæ non ſunt ipſius juris. Omnes penè homines hoc laborant vitio, ac præſertim nonnulli Theologi poſteriorum ſæculorum. Quidam enim inter illos ratiociniis humanis adeo frequenter utuntur ad probanda aut explicanda myſteria quæ rationis captum ſuperant, ut, quamvis id bono conſilio, & ad propugnandam veritatem adversùs hæreticos faciant, iiſdem tamen hæreticis pervicaciter perſiſtendi in ſuis erroribus, & myſteria fidei inter opiniones humanas collocandi, non rarò præbeant occaſionem.

Mentis agitatio & ſcholæ ſubtilitates ad id non ſunt idoneæ ut hominibus infirmitatem ſuam patefaciant, nec eum ſemper ſubmiſſionis inſpirant animum, quo ſine Eccleſiæ deciſionibus modeſtè cedere non poſſu-

poſſumus. Quin hæc omnia ratiocinia humana & ſubtilia excitandæ in ipſis occultæ ſuperbiæ potiùs inſerviunt, eóſque ad id potiùs fortè impellunt ut ratione ſuâ intempeſtivè utantur, ac Religionem ipſius capacitati accommodatam inſtituant. Ac revera non videas Hæreticos argumentis Philoſophicis cedere, nec ad id lectione Authorum merè Scholaſticorum adducuntur ut errores ſuos agnoſcant & reſpuant. Immo videas quotidie ipſos ex debilitate rationum quorundam Scholaſticorum anſam arripere, ſanctiſſima Religionis myſteria ſubſannandi, quæ reapſe hiſce ratiociniis & explicationibus humanis non ſtabiliuntur, ſed ſolâ verbi Dei, ſive ſcripti, ſive non ſcripti, hoc eſt ad nos uſque per traditionem tranſmiſſi, authoritate nituntur.

IV. Mens eſt ſubmittenda fidei. Ac ſanè ratio humana nos nequaquam edocet unum eſſe Deum in tribus perſonis, Corpus Jeſu-Chriſti verè præſens eſſe in Euchariſtiâ; & quomodo fieri poſſit ut homo ſit liber, quamvis Deus ab omni æternitate præſciverit quid homo ſit facturus. Rationes quæ ad hæc probanda & explicanda afferuntur eos ut plurimùm duntaxat perſuadent, qui illas nullo examine facto admittunt, ſed iis ſæpe abſurdæ videntur qui eas impugnare volunt, myſteria iis freta negantes. Contrà verò argumenta quæ adversùs præcipuos fidei noſtræ articulos, ac præſertim adversùs myſterium Trinitatis proponuntur, ita ſunt valida, ut clarè, evidenter, & accommodatè ad debilem rationem noſtram ſolvi nequeant, quia reipſa myſteria illa captum humanum exſuperant.

Non hæc eſt igitur potior Hæreticos convertendi ratio, ſi eos nempe conſulendæ rationi ſuæ aſſuefacias, iis incerta Philoſophiæ argumenta proponendo; quia veritates quas ipſos doceri par eſt a ratione non pendent. Nec etiam ſemper conducit ejuſmodi rationibus uti in veritatibus quæ rationis æquè ac traditionis ope poſſunt probari, quales ſunt immortalitas animæ, peccatum originis, neceſſitas gratiæ, depravatio naturæ, & quædam aliæ; ne mens ipſorum, agnitâ ſemel rationum evidentiâ in his quæſtionibus, iis poſtea nolit acquieſcere quæ ſolâ traditione poſſunt probari. Quin potiùs ad id impellendi ſunt ut, convicti quàm infirma ſit ſua ratio, quàm arctis circumſcripta limitibus, quantúmque myſteriis noſtris ſit impar, rationi illi, cùm de rebus fidei agitur, diffidant. Deinde ſubjugatâ animi ſuperbiâ, facilè erit ipſos ad Eccleſiæ dogmatum Fidem inducere, ipſius authoritatem oſtendendo, aut eis explicando traditionem omnium ſæculorum, ſi eam explicationem capere poſſunt.

Verùm, ſi homines oculos ſuos a mentis ſuæ debilitate & anguſtiâ perpetuò avertant; temeraria vanitas ipſorum inflabit animos; ipſos perſtringet lux fallax, occæcabit gloriæ cupido. Atque hoc pacto Hæretici perpetuò Hæretici manebunt, Philoſophi pervicaces, nullúſque erit diſputandi finis, quandiù erit diſputandi animus.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT III.

I. Philoſophos ingenium ſuum opprimere ac veluti diſſipare, dum nullo in ſtudiis ſuis ordine ſervato, ad ea incumbunt quæ nimias in ſe includunt relationes, & a pluribus pendent. II. Exemplum ex Ariſtotele deſumptum. III. Geometras contrà ſe benè gerere in veritatis inveſtigatione, ac eos potiſſimum qui Algebrâ & Analyſi utuntur. IV. Ipſorum Methodum vim ingenii augere, Logicam verò Ariſtotelis ipſam minuere. V. Aliud vitium eorum qui ſtudio operam dant.

HOmines in varios incurrunt errores, non modò quia animum appellunt ad quæſtiones quæ infinitum ſpectant, cùm tamen ipſorum mens finita ſit, ſed etiam quia iis ſe dedunt quæ latiſſimè patent, cùm mens ipſorum ſit anguſtiſſima. *I. Philoſophis ordinem dei eſſe in ſtudiis.*

Quemadmodum, uti jam monuimus, cera eodem tempore multas figuras perfectas & diſtinctas excipere non poteſt, ita neque mens multas res diſtinctè & eodem tempore concipere valet. Hinc colligere eſt, in ſtudiis non ordiendum eſſe ab indagatione veritatum occultarum, quarum cognitio a majori rerum numero pendet, quarúmque nonnullæ nobis ſunt ignotæ, aut ſaltem minùs familiares; ſtudendum enim eſt cum ordine, & iis utendum quæ diſtinctè tenemus ad ea addiſcenda quæ ignoramus, aut quæ ſaltem confusè cognoſcimus. Maxima tamen pars eorum qui ſtudent ad id non attendunt; ſuas ipſi non explorant vires; quouſque ingenii captus extendatur non ſatis perſpectum habent; non ratione, ſed vanitate quadam imperceptâ, & immoderatâ ſcientiæ cupidine ipſorum ſtudia diriguntur. Illâ inconſultâ, veritates abſtruſiſſimas & maximè imperſcrutabiles penetrare aggrediuntur, quæſtionéſque ſolvere a tanto relationum numero pendentes, ut mens vicaciſſima & perſpicaciſſima ipſarum veritatem certò cognoſcere non poſſet, niſi poſt multa ſæcula innumeráque experimenta.

In Medicinâ & in Ethicâ innumeræ ſunt quæſtiones ejuſcemodi. Omnes ſcientiæ quæ verſantur circa corpora & ipſorum qualitates, ut circa animalia, plantas, metalla, qualitatéſque ipſis proprias, nunquam poſſunt eſſe ſatis evidentes & certæ; niſi præcipuè aliâ ratione excolantur quàm huc uſque excultæ ſunt, & niſi a ſcientiis ſimplicioribus & minùs compoſitis unde pendent initium fiat. At verò qui ſtudio operam dant hunc nolunt ſuſcipere laborem ut ordine philoſophentur,

tur, de certitudine principiorum Phyſices inter ipſos non convenit, corporum naturam in genere ipſorúmque qualitates fatentur ſe non cognoſcere. Attamen ſe rationem reddere poſſe credunt, cur, exempli gratiâ, capilli ſenum caneſcant, ipſorum dentes nigreſcant, quæ quæſtiones tot habent cauſas a quibus pendent, ut certa ipſarum ratio nunquam reddi poſſit. Ut id enim innoteſcat certò ſciendum eſt in quo conſiſtat canities capillorum ſpeciatim; quibus humoribus nutriantur, quibus cribris humores hi trajiciantur, quænam conformatio radicis capillorum aut cutis per quam humores illi tranſeunt, quomodo hæc omnia in juvene & in ſene differant, quod non niſi difficillimè cognoſci poteſt.

II. *Exemplum quo oſtenditur Ariſtoteli ordinem defuiſſe.*

Ariſtoteles, exempli gratiâ, iſtius ſenum canitiei cauſam ſe penetraſſe putavit; multas iſtius canitiei rationes attulit in variis locis; ſed an Genius Naturæ ibi ſubſtitiſſet? minimè verò, longiùs progreditur. Deprehendit præterea eandem cauſam quæ capillos ſenum canos efficit, efficere etiam ut nonnulli homines & quidam equi habeant alterum oculum cœruleum, alterum verò alîus coloris. Hæc ſunt ipſius verba:

Lib. 5. de genere animi cap. 1.

Ἑτερόγλαυκοι δὲ μάλιστα γίνονται καὶ οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ ἵπποι διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν δι' ἥνπερ ὁ μὲν ἄνθρωπος πολιοῦται μόνον. Næ id mirum eſt, ſed quid tantum virum lateret? Certè tantum in ſuis Phyſicis operibus rerum numerum explicat, quæ hujus ſæculi oculatiſſimis inexplicabiles videntur, ut non immeritò dicatur nobis a Deo conceſſus, ut nihil eorum quæ poſſunt cognoſci nos fugeret. *Ariſtotelis doctrina eſt* SUMMA VERITAS, *quoniam ejus intellectus fuit finis humani intellectûs. Quare bene dicitur de illo, quòd ipſe fuit creatus & datus nobis Divinâ Providentiâ, ut non ignoremus poſſibilia ſciri.* Averroës debebat etiam adjicere Ariſtotelem nobis datum fuiſſe Divinâ Providentiâ ut ea etiam diſcamus quæ ſunt *impoſſibilia ſciri.* Quippe Philoſophus ea non tantùm nos docet quæ poſſent ſciri, ſed cùm in ipſius verba ſit jurandum, quippe cujus doctrina ſit SUMMA VERITAS, ea etiam nos docet quæ ſunt *impoſſibilia ſciri.*

Certè multâ fide opus eſt ut Ariſtoteli, nihil aliud nobis oggerenti quàm rationes Logicas, effectúſque naturæ non aliter quàm per notiones ſenſuum confuſas explicanti credamus: cùm potiſſimùm de quæſtionibus homini inſolubilibus audacter decidit. Hanc dubio procul ob cauſam Ariſtoteles enixè monet ſibi ſine examine credendum eſſe. Certum eſt iſti Authori axioma, Diſcipulum credere debere, *δεῖ πιστεύειν τὸν μανθάνοντα.*

Diſcipuli quidem Magiſtris ſuis nonnunquam credere tenentur, ſed ipſorum fides non extendi debet ultra experimenta & facta. Si enim veri Philoſophi evadere cupiant, magiſtrorum rationes ad examen debent revocare, illáſque non debent admittere niſi cognitâ proprio lumine ipſarum evidentiâ. Verùm ut quis ſit Philoſophus Peripateticus, ipſum credere & memoriæ mandare tantùm neceſſe eſt: Eâdem mente Phi-

Digitized by Google

te Philoſophia iſta diſcenda eſt quâ leguntur hiſtoriæ; ſi enim eò licentiæ devenias ut ratione & mente tuâ utaris, non eſt quòd ſperes te evaſurum eſſe in magnum Philoſophum; *δεῖ γὰρ πιστεύειν τὸν μανθάνοντα.*

Verùm cauſa cur Ariſtoteles & innumeri alii Philoſophi crediderint ſe ſcire quod ſciri nequit ex eo eſt quòd ſatis non intellexerint quomodo inter ſe differant ſcire & ſcire; certam & evidentem alicujus rei cognitionem ab eâ quæ eſt tantùm veriſimilis diſtinguere. Cur autem id non ſatis diſtinxerint inde eſt quòd cùm res quibus animum adjunxerunt ipſorum mente latiùs patuerint, illarum rerum partem aliquam duntaxat perceperint, ipſas non totas amplecti valentes: Illa autem cognitio ſufficit quidem ad multas percipiendas veriſimilitudines, non verò ad veritatem evidenter detegendam. Cùm præterea ſcientias præ vanitate tantùm inveſtigaverint, veriſimilitudines autem ſint aptiores ad captandam hominum exiſtimationem quàm veritas ipſa, quia vulgi ingenio ſunt magis accommodatæ, rationes ad augendam ingenii capacitatem neceſſarias neglexerunt, adeo ut veritates ſubobſcuras introſpicere non potuerint.

III. Geometras ſeſe bene gerere in inveſtigandâ veritate.

Geometræ ſolis mentis ſuæ anguſtiam ſatis agnoverunt, aut ſaltem eo ſeſe geſſerunt modo in ſtudiis qui oſtendit ipſos iſtius anguſtiæ fuiſſe omnino conſcios; Ii præſertim qui uſi ſunt Algebrâ & Analyſi, quam Vietus & Carteſius inſtaurarunt & perfecerunt hoc ſæculo. Id inde patet quòd iſti viri non aggreſſi ſint ſolvere difficultates maximè compoſitas, niſi clariſſimè cognitis antea ſimpliciſſimis a quibus illæ pendent: Ad lineas curvas, quales ſunt ſectiones conicæ, conſiderandas animum non priùs appulerunt quàm perfectam Geometriæ vulgaris peritiam adepti fuiſſent. Verùm quod Analyſtis ſpeciale eſt in eo conſiſtit; cùm nempe cognoverint ipſorum ingenium non poſſe eodem tempore pluribus figuris intentum eſſe, ne vel poſſe imaginari ſolida quibus dimenſiones ſint plures tribus, quamvis ſæpe ſolida cum majori dimenſionum numero concipiendi neceſſitas ipſis incumbat, literis ordinariis nobis maximè familiaribus, ad exprimendas & abbreviandas ſuas ideas, uſi ſunt. Mens itaque multarum figurarum repræſentatione, quæ aliàs ipſi neceſſaria fuiſſet, ingentique linearum numero nequaquam impedita aut occupata, uno intuitu poteſt percipere quod aliter percipere nunquam potuiſſet: Mens enim, ſi ipſius capacitati ritè conſulas, res multò penitius introſpicere & ad plura ſeſe extendere poteſt.

IV. Ipſorum methodus auget capacitatem ingenii, methodus verò Ariſtotelis ipſam minuit.

Tota igitur induſtria quæ ad mentis perſpicacitatem & capacitatem augendam conferre poteſt in eo conſiſtit ut vires ipſius exploratas ita temperemus, ut ipsâ ad res quæ nihil ad veritatem ſibi detegendam faciunt non abutamur, idque notatu digniſſimum eſt. Quippe ex eo ſolo ſatis patet Logicas vulgares ingenii capacitatem potiùs minuere quàm augere; ſi enim, in alicujus veritatis inveſtigatione, regulis quas

Lib. 6. prim. part. meth.

Digitized by Google

tradunt uti volueris; tum ingenii capacitas maximam partem iis occupabitur, adeo ut ad attentionem quæ ut totam argumenti ſui extenſionem complectatur neceſſaria eſt, impar futura ſit.

Ex ſuprà dictis ſatis igitur liquet pleroſque ad mentis naturam parum attendiſſe, dum ſe veritatis inquiſitioni accinxerunt; Illi ſanè quàm anguſta ſit mentis humanæ capacitas, quantúmque neceſſe ſit ipſam prudenter temperare atque etiam augere, exploratum ſatis nunquam habuerunt; atque ex hac potiſſimùm cauſâ factum ut in errorem lapſi ſint, ſtudiáque ipſis tam infeliciter ceſſerint.

Non tamen putamus ullos unquam fuiſſe homines qui ingenium ſuum arctis circumſcriptum eſſe limitibus, nec magnam habere capacitatem aut extenſionem ignoraverint; quin omnes id compertum habent quidem, id omnes fatentur; ſed plerique confusè tantùm id cognoſcunt, & ore duntaxat confitentur; iſti confeſſioni contradicit ipſorum in ſtudiis proceſſus; agunt enim quaſi perſuaſum haberent mentem ſuam nullis eſſe circumſcriptam limitibus, réſque volunt penetrare quæ ab innumeris pendent cauſis quarum ne unam quidem nôrunt.

V. *Aliud vitium eorum qui ſtudiis ſcientiarum operam dant.*

In aliud etiam vitium incurrere ſolent qui ſtudio ſcientiarum operam dant. Majori ſcilicet ſcientiarum numero uno eodémque tempore ingenium applicant, ſi per ſex horas ſtudent, ſex fortè rebus diverſis ſtudent. Id vitii ab eâdem quam ſuprà memoravimus cauſâ manare manifeſtum eſt. Qui enim ſtudia ſua ſic inſtituunt, ſi iſtam ſtudendi rationem mentis ſuæ capacitati non eſſe congruam, ipſámque confuſionem potiùs & errorem quàm veram ſcientiam parituram certò cognoſcerent, veriſimile eſt ipſos motibus inordinatis quos ciet vanitas fræna eſſe adhibituros; eo enim pacto vanitati nunquam ſatisfacient, quin potius in perpetuæ inſcitiæ periculo verſabuntur.

CAPUT IV.

I. Mens non poteſt ad ea diu incumbere quæ nullam ſecum habent relationem, aut quæ cum infinito nihil habent commune. II. Voluntatis inconſtantia cauſa eſt iſtius mentis inapplicationis, & ideo erroris. III. Senſationes noſtræ nos magis occupant quàm ideæ puræ intellectûs. IV. Ex quo manat morum corruptio. V. Ut & ignorantia vulgi.

MEns humana errori eſt obnoxia, non ſolùm quia infinita non eſt, aut quia rebus quas contemplatur impar eſt, ut id duobus capitibus præcedentibus expoſuimus; ſed etiam quia inconſtans eſt, ſibi

in

in actionibus ſuis non conſtat, viſúmque in eadem defixum diu ſatis ſiſtere nequit, ut illa poſſit examinare.

I. *Mens non poteſt ad ea diu incumbere quæ nullam ſecum habent relationem aut quæ cum infinito nihil habent commune.*

Ut iſtius inconſtantiæ & levitatis ingenii humani cauſam percipiamus, ſciendum eſt mentis actionem voluntate dirigi, ita ut mentem ad ea convertat quibus ipſa delectatur, jam autem ea voluntas in perpetuâ inconſtantiâ & anxietate verſatur, cujus inconſtantiæ & anxietatis hæc eſt cauſa.

Quin Deus omnium ſit Author, omnia propter ſe fecerit, & cor hominis ad ſe flectat impreſſione naturali & invictâ quâ ipſum indeſinenter afficit nemo eſt qui meritò poſſit dubitare. Fieri nequit ut Deus velit voluntatem aliquam exiſtere quæ ipſum non amet, aut quæ ipſum alii cuipiam bono poſtponat, ſi demum aliud bonum ab ipſo diverſum exiſtere poſſit. Ferre enim nequit Deus ut voluntas quæpiam non amet id quod ſummo amore dignum eſt, útque iſta voluntas id exoptet magis quod amore dignum minùs eſt. Amor itaque naturalis ad Deum nos ferat oportet, quippe qui ab ipſo Deo procedat, & quia nihil eſt quod iſtos motus poſſit ſiſtere præter ipſum Deum qui illorum Author eſt. Nulla igitur eſt voluntas quæ motus hujus amoris non ſequatur neceſſariò. Juſti, impii, beati, & ii etiam qui inferorum cruciatibus ſunt addicti Deum amant iſto amore; atque is ipſe amor eſt qui aliquo ſenſu poſtremorum miſeriam conſtituit. Cùm enim amor iſte naturalis quo erga Deum movemur, idem ſit cum inclinatione naturali quâ versùs bonum in genere, versùs bonum infinitum, ſummum bonum ferimur, manifeſtum eſt omnes ſpiritus Deum amare hoc amoris genere, cùm ipſe ſolus ſit bonum univerſale, bonum infinitum, ſummum bonum. Nam certè omnes ſpiritus, ipſi etiam Dæmones beatitudinem ſummíque boni poſſeſſionem totis exoptant votis; idque exoptant indiſcriminatim, ſine ullâ deliberatione, ſine libertate, & ex naturæ neceſſitate. Cùm igitur propter Deum, propter bonum infinitum, propter bonum omnia in ſe complectens bona facti ſimus, motus naturalis cordis noſtri nunquam deſinet niſi poſſeſſione iſtius boni.

II. *Inconſtantia voluntatis eſt cauſa inapplicationis, atque ideo erroris.*

Voluntas igitur noſtra perpetuâ & ardenti laborans ſiti, deſideriis & ardenti anxióque agitata ſtudio boni quod non poſſidet, veritatibus abſtruſis, quæ ipſam non afficiunt, quáſque ad ipſius beatitudinem nihil conferre judicat, mentem aliquandiu inhærere non niſi invita pati poteſt: intellectum itaque ad alia quærenda indeſinenter incitat: jam autem cùm intellectus eâ motus agitatione in aliquid incidit quod boni ſpeciem præ ſe ferat, hoc eſt, quod præſentiâ ſuâ mentem aliquâ ſuavitate & voluptate quadam internâ pelliciat; tum ſitis illa cordis denuo ardeſcit; deſideria, anxia vota, æſtus de integro accenduntur; ménſque ad ipſorum obſequium adacta, ei rei unicè adhæret quæ eos æſtus vel ciet vel ciere videtur, eámque ad mentem propiùs admovet quæ eam deguſtat, & eâ blandè aliquandiu paſcitur. At verò cùm inanitas rerum creatarum non poſſit implere infinitam cordis humani capa-

capacitatem, exiles illæ voluptates ſitim ejus potiùs irritant quàm extinguunt, mentémque ſtultâ & vanâ ſpe lactant, quâ in voluptatum terrenarum multiplicitate ſibi ſatisfactum iri putat: Quod etiam in intellectu cujus ope mens iſta detegit bona ingentem generat levitatem & inconſtantiam.

Verum quidem eſt intellectum, ſi fortè in aliquid incidat quod aliquam cum infinito habeat convenientiam, ab inconſtantiâ & agitatione ſuâ per aliquod tempus deſiſtere. Cùm enim in eo characterem agnoſcat ejus quòd mens deſiderat, tum in eo diu ſatis deſigitur, eíque adhæreſcit. Verùm illa applicatio, ſeu potiùs illa tenacitas intellectûs in examinandis rebus infinitis aut nimiùm vaſtis ipſi æquè inutilis eſt ac levitas illa quâ ea quæ ſunt ipſius capacitati adtemperata conſiderare ſolet. Debilior eſt quàm ut poſſit tantas res aſſequi, irriti ſemper manebunt ejus conatus. Non in infinitæ cujuſpiam rei, ut ita loquar, comprehenſione ſita eſt mentis felicitas, rem enim infinitam comprehendere non valet, ſed in amore ſita eſt & fruitione boni infiniti, cujus voluntas capax eſt per motum amoris quem ipſi Deus indeſinenter imprimit.

Quis poſtea mirabitur ignorantiam & cœcitatem hominum? quandoquidem ipſorum mens inconſtantiæ & levitati cordis ſubjecta, atque ideo ad quicquam ſeriò & attentè expendendum inepta, nil poſſit penetrare quod memorabilem aliquam includat difficultatem. Attentio enim intellectûs ad ea quæ mente tantùm concipiuntur idem eſt quod oculorum acies ad ea quæ viſu cernuntur. Et quemadmodum qui in res circumjacentes oculos circumferre & defigere nequit minimas ipſarum partes, minutáſque relationes quibus iſtæ particulæ inter ſe mutuò conveniunt ſatis diſcernere non poteſt, ita qui non poteſt aciem mentis in ea quæ ſcire cupit defigere, ea etiam ſatis cognoſcere nequit ut ſingulas partes, omneſque relationes quæ inter ſe invicem aut cum aliis rebus habent diſcernere valeat.

Omnes tamen cognitiones non in alio quoquam procul dubio ſitæ ſunt quàm in claro conſpectu relationum quas res inter ſe habent. Cùm igitur, ut id ſæpe in quæſtionibus difficilibus accidit, mens uno intuitu ingentem relationum numerum quas duæ aut plures res habent inter ſe invicem contueri debet, certè niſi iſtas attentiſſimè conſideraverit, vel ſi confusè tantùm eas cognoſcat, mutuas relationes percipere, atque ideo ſolidum de iis ferre judicium nunquam poterit.

III. Senſationes noſtræ nos occupant magis quàm ideæ puræ intellectûs.

Inter varias cauſas ob quas rebus abſtruſis non ſatis attendimus, præcipua in eo conſiſtit quòd eas res abſtruſas veluti eminus videamus, occurrántque indeſinenter intellectui noſtro res ipſi multò propinquiores. Intenta mentis applicatio admovet, ut ita loquar, ideas eorum quibus ſeſe applicat. Sed ſæpe contingit ut, dum mens meditationibus Metaphyſicis attenta eſt, inde dimoveatur interventu ſenſationis cujuſdam quæ ipſi Metaphyſicis iſtis ideis eſt, ut ita dicam, propinquior;

ad hoc

Digitized by Google

ad hoc enim efficiendum minimus dolor vel levior voluptas ſufficit: Atque hujuſce rei cauſa hæc eſt, dolor ſcilicet & voluptas & in genere omnes ſenſationes intus ſunt in ipsâ mente ipſámque longè propiùs attingunt & modificant quàm ideæ ſimplices eorum quæ puro percipiuntur intellectu, quæ licèt menti præſentes illam tamen nec vividè afficiunt nec modificant. Cùm itaque mens ſit limitatiſſima, nec a ſenſu doloris aliarúmque ſenſationum poſſit abſtinere, ipſius capacitas ejuſmodi ſenſationibus impletur, nec eodem tempore aliquid ſentire, & de aliis quæ ſentiri nequeunt liberè cogitare poteſt. Bombus muſcæ, aut alius quilibet lenis ſuſurrus, dummodo uſque ad præcipuam cerebri partem perveniat, ita ut mens illum percipere queat, nos etiam enixè reluctantes, a conſideratione veritatum abſtruſarum & ſublimium arcere poteſt; omnes enim ideæ abſtruſæ mentem non modificant, quod de ſenſationibus dici nequit.

Vide cap. 7. ſecund. part hujus Libri.

IV. *Inde manat morum corruptio.*

Hinc naſcuntur ſtupiditas & ſopor ingenii reſpectu ſublimium veritatum Ethicæ Chriſtianæ; hinc eſt quòd homines illas non cognoſcant niſi cognitione theoreticâ & ſterili, ni ipſis adſit gratia Jeſu-Chriſti. Omnes Deum eſſe, ipſum adorandum & colendum eſſe norunt quidem; at verò quis eum colit & adorat ſine gratiâ, quæ ſola dulcedinem & voluptatem ex his officiis deguſtandas nobis præbet? Pauci ſunt qui non agnoſcant vanitatem & inſtabilitatem bonorum terrenorum; immo pauci exſtant qui non convincantur, convictione quidem abſtruſâ, ſed certiſſimâ tamen & evidentiſſimâ, iſtæc bona indigna eſſe quæ a nobis amentur & inquirantur. At verò ubinam eos reperies qui hæc bona in praxi aſpernentur, quíque ad ea comparanda operam ſuam conferre recuſent? Ii certè ſoli impreſſiones ſenſuum impetúſque concupiſcentiæ poſſunt vincere, quibus faſtidium creavit ea quam ex iſtorum bonorum poſſeſſione agnoverunt amaritudo, aut quos gratia, delectatione quadam internâ, rerum ſpiritualium amore & ſenſu affecit. Sola igitur mentis contemplatio eò nos nunquam adducit ut, quâ par eſt vi, concupiſcentiæ conatibus obluctemur. Huic contemplationi accedere debet motus quidam cordis internus. Solum illud mentis lumen eſt, ut loqui amant, gratia ſufficiens, quæ ad noſtram condemnationem duntaxat conferre valet quæ nobis infirmitatem noſtram manifeſtat, docetque quantum ad illum a quo omnis pendet vis noſtra precibus confugere opus habeamus. Sed motus ille cordis aut ſenſus internus eſt gratia vivida quæ operatur. Illa nos movet, nos ſuſtentat, & cor noſtrum ita perſuadet, ut ſine eâ nemo ſit qui ex corde cogitet: *Nemò eſt qui recogitet corde.* Omnes veritates in Ethicâ conſtantiſſimæ in ſecretis ingenii receſſibus & adytis deliteſcunt, & quandiu ibi remanent, ſteriles & inefficaces ſunt, quoniam eas anima non guſtat. Sed voluptates ſenſuum ſunt propinquiores menti, jam autem cùm fieri nequeat ut quis non ſentiat, útque etiam non amet * voluptatem ſuam, fieri etiam nequit ut quis terræ † valedicat, & præſtigias & hallucinationes ſenſuum propriis duntaxat viribus abdicet.

* Scilicet amore naturali; voluptatem enim odiſſe poteſt quis odio electivo, ſeu ex electione nato.

† Quia amor electivus diù non poteſt ſubſiſtere, quin amori naturali conformetur.

Haud tamen inficiari velim juſtos, quorum cor delectatione antevertente ſeu præveniente verſus Deum vividè inflexum fuit, poſſe ſine hac ſpeciali gratiâ quaſdam patrare actiones meritorias, & concupiſcentiæ motibus obſiſtere. Nonnulli generoſi & conſtantes legis Divinæ obſervatores ſunt fidei ſuæ virtute, aſſiduâ rerum ſenſibilium privatione, ac omnium quæ in tentationem poſſent inducere contemptu & faſtidio. Sunt qui fere ſemper agant, licèt nullum prælibaverint voluptatem indeliberatam aut prævenientem. Gaudium quo, dum ex Dei voluntate agunt, perfruuntur, ſola eſt voluptas quam percipiunt. Atque ea voluptas ſufficit ad eos in bonâ illâ cordis diſpoſitione ſiſtendos & confirmandos; Cùm Deum ament, ſanctâque ejus lege delectentur, de utroque læti cogitant, non potes enim quin lætus cogites de iis quæ amas, vel, quod ad idem redit, ab iis non ſine horrore quodam diſtrahi potes; idque ſufficit ut leves ſaltem tentationes vincere queant juſti. Sed qui reſipiſcere incipiunt, voluptate indeliberatâ & præveniente ut plurimùm opus habent, quâ a bonis ſenſibilibus dimoveantur, quibus, per alias voluptates indeliberatas & prævenientes jam adhæreſcunt. Triſtitia & conſcientiæ morſus ad id non ſufficiunt, & nullo adhuc gaudio fruuntur. At verò juſti vivere poſſunt ex fide, in ipsâ etiam indigentiâ, immo in hoc ſtatu plus merentur; cùm enim homines ſint ratione prædit, Deus ab ipſis amari vult amore electionis potiùs quàm amore inſtinctûs & indeliberato, qualis eſt amor quo erga ſenſibilia movemur; ipſorum bonitatis non aliter certiores facti quàm voluptate ab ipſis ortâ. Cùm tamen plerique ſint ὀλιγόπιστοι, ac eò indeſinenter adducti ut voluptates deguſtent, amorem erga Deum electivum diu non poſſunt tueri adversùs amorem naturalem erga ſenſibilia, niſi gratia Dei eos adversùs voluptatis impetus ſtatuminet & tuetur. Delectatio enim gratiæ charitatem creat, conſervat & auget, non ſecus ac voluptates ſenſibiles cupiditatem pariunt.

V. Ut & hominum ignorantia. Ex ſuprà dictis hoc non obſcurè liquet, ſcilicet, cùm homines affectu quodam, aut ſenſationibus jucundis vel moleſtis nunquam vacent, ipſorum mentis capacitatem iis multùm occupari debere, adeo ut, dum quod iſtius capacitatis ſupereſt ad alicujus veritatis examen adhibere volunt, ab eo conſilio ſæpe deterreantur novis quibuſdam ſenſationibus, faſtidio quod ex iſto examine naſcitur ac inconſtantiâ voluntatis quæ mentem per ſingulas res objectas motu nunquam intermiſſo circumagit. Adeo ut niſi a juventâ omnia hæc obſtacula ſuperare aſſueverint, ut id in ſecundâ parte expoſitum fuit, eò tandem deveniant inertiæ ut veritatem paulò difficiliorem, cuique attendere oporteat, aſſequi nequeant.

Hinc concludere eſt omnes ſcientias, ac eas præcipuè quæ quæſtiones ſolutu difficillimas includunt innumeris erroribus ſcatere, ac ingentia illa volumina quæ de Medicinâ, Phyſicâ, Ethicâ, & potiſſimùm de ſpecialibus circa has ſcientias quæſtionibus, quæ generalibus multò magis ſunt complexæ, quotidiè ſcribuntur, meritò pro ſuſpectis haberi.

Digitized by Google

haberi. Immo quò magis ejuſmodi libri apud vulgus obtinent, hoc eſt apud eos qui attentionem præbere, ingenióque ſuo ritè uti non nôrunt, eò majore contemptu dignos eſſe. Nam vulgi aſſenſus & approbatio circa materiam difficilem, certum eſt falſitatis iſtius opinionis cui aſſentitur argumentum. Hinc enim iſtam opinionem notionibus ſenſuum fallacibus aut falſis imaginationis ſplendoribus inniti patet.

Neque tamen fieri nequit ut homo aliquis poſſit ſolus multas retegere veritates quæ præteritis ſæculis occultæ fuerant; modò homo ille polleat ingenio, ac in ſolitario degens loco, ab omnibus ſemotus quæ ipſum poſſent agere diverſum, ad veritatem inquirendam ſeriò incumbat. Quocirca ii a ratione mihi videntur abludere qui Philoſophiam D. Carteſii quam non intelligunt adſpernantur eâ tantùm adducti causâ quòd fieri non poſſe arbitrentur ut homo aliquis ſolus poſſit veritatem prodere circa res adeo occultas, quales ſunt res Naturæ. At verò ſi exploratum haberent quomodo vitam ſuam inſtituerit Philoſophus ille, quas in ſtudiis vias inſtiterit ut impediret quò minùs mentis ipſius capacitas aliis detineretur quàm quorum veritatem detegere volebat, quàm claris & diſtinctis ideis ſuam ſtabiliverit Philoſophiam, ac in genere quot prærogativis prævaluerit antiquis Philoſophis ope veritatum recens compertarum, ſi, inquam, hæc omnia probè ſcirent, ex iis certè præjudicium haurirent in gratiam Carteſii longè magis legitimum, quàm præjudicium antiquitatis, quod tantam Ariſtoteli, Platoni, multiſque aliis authoritatem conciliat.

Ipſis tamen author eſſe nolim ut hoc freti præjudicio Carteſium credant eſſe virum inſignem, ipſiúſque Philoſophiam eſſe bonam, ad id tantùm adducti elogiis quæ ipſi poſſunt tribui. D. Carteſius erat homo, errori & hallucinationi obnoxius ſicut cæteri: Inter ipſius lucubrationes nulla eſt, ne vel ipſius Geometria, quæ non ſapiat humanam infirmitatem. Ne igitur fidem incautam ipſius verbis adhibeamus; ipſius opera, ut ipſe monet, cautè ſunt legenda. Examinandum eſt an in errorem non fuerit lapſus; nec uſquam illi credendum niſi cùm ad aſſenſum evidentiâ & internis rationis admonitionibus adigemur. Nam, ut res verbo conficiatur, mens quicquam verè non ſcit niſi quod evidenter videt.

Capitibus præcedentibus demonſtravimus intellectum noſtrum non eſſe infinitum, ipſius contrà capacitatem eſſe perquàm mediocrem, illámque ipſam capacitatem ſenſationibus mentis ut plurimùm impleri, ac denique intellectum a voluntate directum diu non poſſe alicui rei adhærere, quin protinus ab illâ abducatur voluntatis inconſtantiâ & levitate. Atque iſtæc ſunt errorum noſtrorum cauſæ haud dubiè generaliores; poſſemus quidem hiſce demonſtrandis diutius immorari. Sed viris attentioni aſſuetis & idoneis hactenus dicta ſufficient ut ingenii humani imbecillitatis convincantur. In quarto & quinto Libro fuſiùs agetur de erroribus qui ab inclinationibus noſtris & affectibus naturalibus originem ducunt, de quibus in hoc Capite aliquid jam prælibavimus.

PARS SECUNDA.

DE INTELLECTU PURO.

DE NATURA IDEARUM.

CAPUT PRIMUM.

I. Quid per ideas intelligatur : ipſas reapſe exiſtere , ipſaſque eſſe neceſſarias ad percipiendas res omnes corporeas. II. Diviſio omnium modorum quibus res externæ percipi poſſunt.

I. Quid per ideas intelligatur ; ipſas reapſe exiſtere , ipſaſque eſſe neceſſarias ad percipiendas res omnes corporeas.

NEMO eſt , opinor , qui non fateatur nos res objectas quæ ſunt extra nos poſitæ, non percipere per illas ipſas. Solem, Stellas, innumeráque alia externa videmus , nec veriſimile eſt mentem noſtram e corpore exire, Cœlóſque aſcendere ac per eos veluti obambulare , ut ibi omnia illa contempletur. Illas igitur res objectas immediatè non videt, cúmque mens noſtra videt Solem , exempli gratiâ , certè id quod immediatè menti obverſatur non eſt ſol , ſed aliquid quod menti noſtræ intimè conjunctum eſt ; atque illud eſt quod ideam appello. Itaque per iſtud vocabulum, (*idea*) nihil aliud hîc intelligo quàm id quod immediatè menti obverſatur , aut quod ipſi proximum eſt dum aliquid percipit.

Accuratè animadvertendum eſt omnino rei neceſſarium eſſe ideam objectæ intellectui eſſe præſentem ut illam rem objectam percipere poſſit, id in dubium vocari nequit. At verò non neceſſe eſt ut extrinſecus exiſtat aliquid ſimile huic ideæ; ſæpiſſime enim contingit ut res percipiamus quæ non exiſtunt, nec unquam extiterunt. Cùm quis, exempli gratiâ , aureum montem imaginatur , prorſus neceſſe eſt ut idea iſtius montis ipſius intellectui ſit præſens ; cùm veſanus , aut aliquis

Digitized by Google

aliquis febri ardente laborans, vel etiam dormiens, animal quoddam terribile videt ob oculos, pro certo conſtat ideam illius animalis revera exiſtere, ſed mons ille aureus aut iſtud animal nunquam extiterunt.

Cùm tamen homines ad id naturâ ſuâ propenſi videantur, ut credant ſolas res corporeas exiſtere, hinc fit ut de rerum veritate & exiſtentiâ ſecus omnino judicent quàm par eſt: nam ſtatim atque aliquam rem objectam ſentiunt, protinus exiſtimant illam certiſſimè exiſtere, quamvis nihil prorſus extrinſecus exiſtat; exiſtimant præterea illam rem objectam talem omnino eſſe qualem illam vident, quod tamen nunquam contingit. Idem verò quæ neceſſariò exiſtit, quæque aliter ſe habere nequit quàm videtur, incogitanter ut plurimùm judicant nihil eſſe; quaſi ideæ innumeras non haberent proprietates; quaſi idea quadrati, exempli gratiâ, longè non differret ab ideâ alicujus numeri, réſque planè diverſas non repræſentaret; quod de nihilo dici nunquam poteſt cùm nihilum nullam habeat proprietatem. Ideæ igitur dubio procul verè exiſtunt. Sed ipſarum naturam & eſſentiam examinemus: videamusque quid in mente ſit quod ipſi omnia repræſentare valeat.

Quæcunque mens percipit duplicis ſunt generis; aut enim ſunt in mente aut extra mentem. Quæ in mente exiſtunt ſunt ipſius propriæ cogitationes, hoc eſt, omnes ipſius variæ modificationes; nam per iſtas voces, (*cogitatio*, *modus cogitandi*, aut *modificatio mentis*) ea in genere omnia intelligo quæ in mente eſſe nequeunt quin mens illa percipiat, ut ſunt ipſius ſenſationes, imaginationes, puræ intellectiones, aut ſimpliciter ipſius conceptiones, ipſius etiam affectus & inclinationes naturales. Menti autem noſtræ nullis opus eſt ideis ut hæc omnia poſſit percipere, quia ſunt intus in ipſâ mente, aut potiùs, quia nihil aliud ſunt præter mentem ipſam hoc vel illo modo modificatam; quemadmodum rotunditas vera alicujus corporis & ipſius motus nihil aliud ſunt præter illud corpus hoc vel illo modo figuratum & tranſlatum.

Ea verò quæ ſunt extra animam non aliter poſſumus percipere quàm per ideas, ſi ſaltem iſtæc ipſi intimè conjungi nequeant. Quæ autem extra mentem exiſtunt duplicis ſunt generis, ſpiritualia ſcilicet & materialia. Ad ſpiritualia quod attinet, illa mentem ſine ideis & per illamet ipſa poſſe percipere veriſimile videtur. Quamvis enim experientiâ conſtet nos non poſſe immediatè & per nos ipſos cogitationes noſtras nobiſcum invicem communicare, ſed tantùm verborum aut aliorum ſignorum viſibilium ope quibus ideas noſtras alligavimus, dicere tamen poſſumus Deum id ad hujúſce vitæ tempus duntaxat inſtituiſſe, ut obviam iret malis quæ nunc obtinerent ſi homines pro lubitu ſeſe mutuò intelligere poſſent: At verò ubi juſtitia ac ordo vigebunt, & a corporis noſtri captivitate liberi erimus, tum, conjunctione

intimâ quæ erit inter nos invicem, mentem noſtram mutuò poterimus aperire, quo modo Angelos in Cœlis agere veriſimile eſt; Adeo ut ideas ad ſpiritualia menti repræſentanda admittere non videatur omnino neceſſarium; quoniam fieri poteſt ut ea videamus per illamet ipſa, quanquam modo valde imperfecto.

Totus iſte locus characteribus Italicis fuit impreſſus, quia poteſt prætermitti, cùm difficile ſit quemquam illum intelligere, niſi ſciat quid de mente & de naturâ idearum ſentiam.

Hic non examino quo pacto duo ſpiritus poſſint inter ſe conjungi, & an hoc pacto ſuas ſibi invicem queant aperire cogitationes. Exiſtimo tamen nullam eſſe ſubſtantiam purè intelligentem præter ſubſtantiam Dei; nihil poſſe evidenter cognoſci niſi in ipſius lumine, conjunctionémque ſpirituum efficere non poſſe ut viſibiles ſint ſive ut videri queant. Quamvis cum nobiſmet ipſis arctiſſimè conjuncti ſimus, nobiſmet tamen ipſis intelligibiles, ut ita dicam, erimus, donec noſmet ipſos videamus in Deo, & nobis ipſis Deus offerat ideam omnino claram naturæ noſtræ quam ipſe habet in ſuâ naturâ incluſam. Itaque quamvis hic concedere videar Angelos poſſe ſibi invicem manifeſtare & id quod ſunt & quod cogitant, id tamen me conceſſiſſe moneo duntaxat, quia de hoc diſputare nolo, dummodo id mihi concedatur quod negari nequit, nempe materialia non poſſe percipi per ſe ipſa & ſine ideis.

Capite ſeptimo explanabo ſententiam meam de ratione quâ cognoſcimus ſpiritus, oſtendámque nos non poſſe nunc ipſos omnino cognoſcere per illoſmet ipſos, licèt forſan poſſint nobis conjungi. Sed hîc præſertim ſermo eſt de rebus materialibus quæ certè menti noſtræ non poſſunt eâ ratione conjungi quæ ad eas percipiendas neceſſaria eſt, quum enim extenſæ ſint, mens verò non ſit extenſa, nulla datur inter eas proportio. His adde quòd mentes noſtræ non exeunt e corpore ut dimetiantur cœlorum magnitudinem, ac ideo non poſſunt videre corpora externa, niſi per ideas quæ illa repræſentant. Hæc apud omnes in confeſſo eſſe debent.

II. *Diviſio omnium rationum quibus videre poſſumus res externas.*

Aſſerimus igitur prorſus neceſſarium eſſe ut ideæ quas habemus de corporibus ac de cæteris rebus quæ per ſe ipſas non percipiuntur ab illis corporibus aut ab illis rebus oriantur; vel ut mens noſtra polleat virtute iſtas producendi ideas; vel ut Deus eas cum mente, ipſam creando, producat; vel eas producat quotieſcunque de re aliqua cogitamus; vel ut mens in ſe ipſâ poſſideat omnes perfectiones quas in iſtis corporibus videt; vel denique ut conjuncta ſit cum Ente ſummè perfecto, quódque in ſe omnes in genere includat rerum creatarum perfectiones.

Res objectas non poſſumus percipere niſi per unam ex iſtis rationibus. Nunc ſepoſitis omnibus præjudiciis, iſtiúſque quæſtionis difficultate haudquaquam territi, excutiamus quænam inter illas ſit veriſimilior. Illam quæſtionem forſan clarè ſatis ſolvemus, licèt hîc demonſtrationes quæ certæ & invictæ quibuſlibet videantur hominibus tradere non ſatagamus; ſed argumenta tantùm validiſſima apud eos ſaltem qui illa attentè & feriò meditari non dedignabuntur. Si aliter enim loqueremur, temeritatis forſan accuſaremur.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT II.

Res corporeas nullas mittere ſpecies ſibi ſimiles.

PEripateticorum ſententia qui res externas arbitrantur ſpecies ſibi ſimiles mittere, iſtáſque ſpecies per ſenſus externos ad ſenſum communem uſque ferri, omnium eſt vulgatiſſima. Species illas appellant *impreſſas*, quia res objectæ illas imprimunt ſenſibus externis. Species iſtæ impreſſæ cùm ſint materiales & ſenſibiles fiunt intelligibiles ope *intellectûs agentis* ſeu *activi*, & ad id aptæ ſunt ut recipiantur in *intellectu paſſivo.* Species illæ ad ſpiritûs naturam ſic converſæ appellantur ſpecies *expreſſæ*, quia ab impreſſis exprimuntur, atque per eas *intellectus patiens* ſeu *paſſivus* omnia materialia cognoſcit.

In egregiis iſtis cogitatis fuſiùs explicandis, variiſque rationibus quibus varii Philoſophi illa concipiunt afferendis diutius non immoramur. Quamvis enim inter ipſos non conveniat de numero facultatum quas ſenſui interno & intellectui tribuunt, & non pauci ſint etiam qui dubitent an indigeant *intellectu agente* ad cognoſcendas res ſenſibiles, omnes tamen penè in eo conſentiunt res externas emittere ſpecies aut imagines ſibi ſimiles; atque hoc ſolo freti fundamento multiplicant facultates ſuas, ſuúmque *intellectum agentem* propugnant. Adeo ut, cùm iſtud fundamentum omni careat ſoliditate, ut mox patebit, iis omnibus quæ huic fundamento adſtruuntur evertendis diutius inſiſtere neceſſarium non ſit.

Aſſerimus igitur a veriſimili prorſus alienum eſſe, res objectas emittere imagines aut ſpecies ſibi ſimiles, cujus aſſertionis adſunt aliquot rationes. Prima a corporum impenetrabilitate ducitur. Omnes res objectæ, ut Sol, Stellæ, ac quæcunque oculis noſtris obverſantur non poſſunt mittere ſpecies naturæ a ſuâ ipſorum diverſæ, unde fit ut Philoſophi vulgò dicant iſtas ſpecies eſſe craſſas & materiales, in quo differunt a ſpeciebus expreſſis quæ ſpirituales factæ ſunt. Species illæ rerum objectarum impreſſæ ſunt igitur corpuſcula; Non poſſunt ergo ſeſe penetrare, neque omnia ſpatia quæ a terrâ uſque ad cœlum exſtant pervadere, quæ iis ſpeciebus plena eſſe debent. Unde legitimè concludere eſt iſtas ſpecies debere ſeſe mutuò conterere & confringere, dum aliæ dextrorſum, aliæ ſiniſtrorſum moventur, ac ideo eas non poſſe res objectas viſibiles reddere.

Inſuper ex eodem loco ſeu ex eodem puncto ingens poteſt rerum objectarum quæ in cœlo & in terrâ exſtant conſpici numerus; ergo oporteret ut ſpecies omnium iſtorum corporum poſſent in unum punctum coïre; Atqui impenetrabiles ſunt cùm ſint extenſæ; ergo, &c.

Sed

Digitized by Google

Sed non ſolùm ex eodem puncto maximus numerus maximorum & vaſtiſſimorum corporum videri poteſt ; quin nullum eſt punctum in omnibus his magnis mundi ſpatiis, ex quo numerus penè infinitus corporum , corporum , inquam, Solem , Lunam, & Cœlos ipſos magnitudine æquantium, percipi non poſſit. Nullum eſt igitur in toto mundo punctum, in quo omnium harum rerum ſpecies ſibi mutuò occurrere non debeant ; quod a veritate alienum prorſus videtur.

Si ſcire cupias quo pacto omnes rerum viſibilium impreſſiones, quantumvis invicem oppoſitæ, de viribus ſuis, dum communicantur, nihil amittant, duas ultimas illuſtrationes legere potes, quæ ad calcem hujus operis exſtant.

Secunda ratio petitur ex mutatione quæ in ſpeciebus contingit. Certò enim conſtat, rem objectam, quò propinquior eſt, eò majorem habere ſpeciem , cùm ipſam majorem videamus. Jam autem non video quid efficere poſſit ut ſpecies illa diminuatur, & quò poſſint evadere partes ex quibus conſtabat dum major apparebat. Sed quod conceptu adhuc difficilius eſt, juxta ipſorum opinionem , in eo conſiſtit quòd ſi objectam rem illam per teleſcopium aut microſcopium intuearis , ſpecies repente fiat ſexcenties major quàm antea ; multò enim difficiliùs concipitur quibus partibus unico temporis momento ita augeri potuerit.

Tertia ratio hæc eſt. Si conſideretur cubus perfectus, omnes ſpecies ipſius laterum ſunt inæquales, cùm nihilo ſecius tamen omnia ipſius latera æqualiter quadrata conſpiciantur. Sic cùm in tabulâ pictâ conſiderantur figuræ ovatæ & parrallelogrammata, quæ non poſſunt mittere niſi ſpecies ſimilis figuræ, in iis tamen nil deprehenditur præter circulos & quadrata. Hinc enim manifeſtò liquet neceſſe non eſſe rem quæ adſpicitur, ſpecies ſibi ſimiles mittere , ut poſſit videri.

Denique concipi nequit quomodo fieri poſſit ut corpus , quod ſenſibili modo non minuitur, perpetuò ſpecies undique emittat ; iis indeſinenter impleat ingentia ſpatia ; idque celeritate incredibili, ubi enim res aliqua delituit, quo momento conſpiciendam ſe præbet, undique videri poteſt e multis leucarum millibus. Quódque in eâ ſententiâ mirabilius eſt, corpora valde agitata, ut aër & quædam alia, non eâ pollent vi quâ poſſint extra ſe pellere iſtas imagines ſibi ſimiles, quod tamen faciunt corpora craſſiſſima, minimè agitata, ut terra, lapides, & cætera penè corpora dura.

Verùm omnibus afferendis rationibus huic opinioni adverſantibus hîc immorari nolumus, nullus enim eſſet dicendi finis, quippe minimum ingenii conamen inexhauſtam hoc ſuper argumento rationum ſuppeditat ſcaturiginem. Quæ ſuprà attulimus ſufficient; imo neceſſaria non erant poſt ea quæ, dum errores ſenſuum explicuimus, hac de re in primo Libro a nobis dicta ſunt. At verò tantus eſt Philoſophorum huic opinioni addictorum numerus, ut non abs re nos facturos judicaverimus, ſi aliquid de eâ perſtringeremus, eos ſaltem ad id adducturi ut ſuper cogitationibus ſuis ſeriò meditentur.

CAPUT III.

Mentem prœditam non eſſe virtute producendi ideas. Cauſa erroris in quem hac de re labuntur homines.

SEcunda opinio eorum eſt qui arbitrantur mentes noſtras pollere virtute ſeu facultate producendi ideas rerum de quibus cogitare volunt, illáſque mentes excitari ad producendas illas ideas ab impreſſionibus quas res objectæ faciunt in corpus, quamvis iſtæ impreſſiones non ſint imagines ſimiles rebus objectis quæ ipſas faciunt. Exiſtimant in eo conſiſtere imaginem Dei in homine, ipſúmque hominem hoc pacto divinæ potentiæ participem fieri. Quemadmodum, inquiunt, Deus omnia ex nihilo creavit, potéſtque omnia in nihilum redigere, & alia nova denuo creare, ita homo poteſt creare & annihilare ideas omnium pro lubitu. Verùm non unâ de causâ ejuſmodi opiniones quæ hominem extollunt ſuſpectas habere debemus. Ejuſmodi cogitationes ex vano & ſuperbo hominis fundo oriundas Pater luminum nequaquam inſpiravit.

Iſta participatio potentiæ Divinæ quam ſibi arrogant homines ut res objectas ſibi repræſentare, multáſque alias actiones ſpeciales patrare poſſint, participatio eſt quæ nos a Deo non omnimodè pendere videtur innuere; ut ſaltem illa participatio explicari ſolet. Verùm ſincerè loquendo illa participatio chimærica eſt, merum ignorantiæ & vanitatis humanæ figmentum. Homines a bonitate & miſericordiâ Divinâ longè ſupra ipſorum opinionem dependent. Sed hæc explicandi non eſt hic locus. Sufficiat nobis ſi oſtendere conemur homines non pollere virtute aut facultate formandi ideas rerum quas percipiunt.

Nemo eſt qui ideas eſſe res verè exiſtentes, ſiquidem proprietates habent veras, alias ab aliis differre, réſque planè diverſas repræſentare, in dubium vocare poſſit. Meritò etiam dubitari nequit quin illæ ſint ſpirituales & a corporibus quæ repræſentant longè diverſæ. Et vel ex hoc ſolo non injuriâ quis forſan ambigeret an illæ ideæ, quarum ope percipiuntur corpora, non ſint nobiliores ipſis corporibus. Revera mundus intelligibilis perfectior eſſe debet mundo materiali & terreſtri, ut infrà patebit. Cùm itaque quis aſſerit homines præditos eſſe virtute formandi ideas pro lubitu, in id etiam diſcriminis vocari videtur ut aſſerat ipſos poſſe formare res nobiliores & perfectiores mundo quem Deus condidit. Plerique tamen ne ad id attendunt quidem, quippe qui arbitrentur ideam nihil eſſe, quia ſeſe ſentiendam non præbet; aut ſi illam tanquam rem verè exiſtentem habeant, ea res ipſis videtur per-

Digitized by Google

quàm exilis & adſpernanda; quoniam ipſam ſtatim atque menti ampliùs non objicitur annihilari arbitrantur.

Sed demus ideas nihil eſſe præter res tenuiſſimas & adſpernandas, ſunt tamen res veræ, imo res ſpirituales; jam autem cùm homines non præditi ſint potentiâ quicquam creandi, hinc ſequitur ipſos non poſſe producere ideas. Nam productio idearum eo quo explicatur modo eſt vera creatio, & quanquam opinionem adeo duram mitigare & lenire conantur, dum dicunt productionem idearum ſupponere aliquid anterius, creationem verò nihil ſupponere; hoc tamen effugio nodus difficultatis non ſolvitur.

Etenim animadvertendum eſt difficilius non eſſe rem e nihilo educere, quàm illam producere ſupponendo aliquid aliud ex quo confici tamen nequit, quódque ad ipſius productionem nihil conferre poſſit; exempli gratiâ, difficilius non eſt Angelum creare, quàm illum ex lapide educere; cùm enim lapis ſit ex genere prorſus diverſo a genere Angeli, nihil planè prodeſſe poteſt ad productionem Angeli. Verùm conducere poteſt productioni panis, auri, &c. quia lapis, aurum, panis nihil aliud ſunt præter eandem extenſionem variè configuratam, & quia hæc omnia ſunt materialia.

Immo difficilius eſt Angelum educere ex lapide quàm ex nihilo, quia ut Angelus ex lapide conficiatur, quantùm quidem id fieri poteſt, annihilandus eſt lapis, ac deinde creandus Angelus; cùm contrà ad creandum duntaxat Angelum nihil ſit annihilandum. Si igitur mens ideas ſuas producat ex impreſſionibus materialibus quas cerebrum accipit a rebus objectis, idem ſemper efficit ac ſi eas crearet; aut aliquid æquè difficile, immo difficilius efficit, cum ideæ utpote ſpirituales non poſſint produci ex imaginibus materialibus quæ ſunt in cerebro, quæque nullam cum iis proportionem habent.

Quòd ſi quis dicat ideam non eſſe ſubſtantiam; eſto; ſed tamen eſt aliquid ſpirituale: jam autem cùm fieri nequeat ut quadratum conficiatur ex ſpiritu, quamvis quadratum non ſit ſubſtantia; ita ex ſubſtantiâ materiali idea ſpiritualis non poteſt formari, licèt idea non eſſet ſubſtantia.

Sed quamvis menti humanæ ſupremam tribueremus potentiam quâ poſſet annihilare & creare ideas rerum, eâ tamen nunquam uteretur ad illas producendas. Quemadmodum enim Pictor, quantumvis peritus, animal quod nunquam viderit, cujúſque nullam habet ideam, repræſentare nequit, ita ut imago quæ ab ipſo poſtularetur non poſſet eſſe ſimilis huic animali incognito, ſic homo non poteſt formare ideam rei cujuſpiam, niſi priùs illam cognoſcat, hoc eſt niſi habeat illius ideam, quæ a voluntate ſua nequaquam pendet. Quòd ſi jam habeat iſtius rei ideam, certè illam cognoſcit, ac proinde inutile eſt ut ſibi novam illius efformet ideam. Fruſtra igitur homini tribuitur potentia producendi ideas ſuas.

Quis

Quis fortè poſſet reponere mentem quidem habere ideas quaſdam generales & confuſas quas non producit, ideas verò quas producit eſſe ſpeciales, clariores, & diſtinctiores. Sed res eodem ſemper redit. Quemadmodum enim pictor non poteſt pingere hominem quendam ſingularem, ita ut poſſit confidere ſe rem feliciter geſſiſſe, niſi habeat ideam diſtinctam iſtius hominis, immo niſi homo ille præſens adſit, ſic mens quæ nullam ideam habebit præter ideam, exempli gratiâ, ſubſtantiæ aut animalis in genere, non poterit ſibi repræſentare equum, nec ipſius formare ideam diſtinctam, ac pro certo habere iſtam ideam eſſe prorſus ſimilem equo, niſi priorem habeat ideam quacum ſecundam poſſit conferre. Jam autem ſi antecedentem habeat ideam, alteram formare inutile eſt; & quæſtio vertitur circa priorem illam ideam. Ergo, &c.

Verum quidem eſt nos, dum quadratum concipimus per puram intellectionem, illud inſuper imaginari poſſe, hoc eſt, illud percipere nobis inſculpendo illius imaginem in cerebro. Sed primò obſervandum eſt nos nec eſſe veram nec præcipuam iſtius imaginis cauſam, at verò brevitatis cauſâ ab eo explicando ſuperſedemus. Secundò tantum abeſt ut ſecunda idea quæ comitatur imaginem illam priori ſit diſtinctior & accuratior, ut potiùs accurata non ſit niſi quatenus priori, quæ alterius norma eſſe debet, ſimilis eſt. Arbitrandum enim non eſt imaginationem & ſenſus res objectas diſtinctiùs nobis repræſentare quàm intellectum purum, ſed mentem magis tantùm afficiunt & applicant. Nam ideæ ſenſuum & imaginationis non ſunt diſtinctæ niſi quatenus conformes ſunt ideis puræ intellectionis. Imago quadrati, exempli gratiâ, quam imaginatio cerebro imprimit juſta & accurata non eſt niſi per conformitatem quam habet cum ideâ quadrati quod concipimus per puram intellectionem. Hæc idea eſt norma imaginis. Mens dirigit imaginationem, ac illam, ut ita dicam, adigit ad diſpiciendum identidem an imago quam pingit ſit figura quatuor linearum rectarum & æqualium, cujus anguli ſint accuratè recti, uno verbo an res quam imaginamur ſit ſimilis rei quam concipimus.

Tantò meliora eſſe judico quæ oculis cerno quantò pro ſui naturâ viciniora ſunt iis quæ animo intelligo. *Aug. 63. de vera relig.*

His præmiſſis nemo eſt, opinor, qui dubitet quin ii fallantur qui mentem aſſerunt rerum objectarum ideas formare poſſe, cùm menti tribuant potentiam creandi, immò etiam creandi cum ordine & ſapientiâ, quanquam ne cognoſcit quidem quid agat; id enim concipi nequit. Sed cauſa errandi ipſis eſt; quòd homines rem quampiam alicujus effectûs cauſam eſſe ſemper exiſtiment, cùm utramque ſimul conjunctam vident, ſi modò vera iſtius effectûs cauſa ipſos lateat. Hanc ob cauſam omnes concludunt globum agitatum, cùm in alium incidit, veram eſſe & præcipuam cauſam agitationis quam cum ipſo communicat; voluntatem mentis veram eſſe & præcipuam motûs brachii cauſam, & alia ſimilia præjudicia: quia ſemper contingit ut globus agitetur, cùm in ipſum alius globus incidit & impingit, útque brachia noſtra moveantur

 quotieſcun-

quotieſcunque penè id volumus; & quia nullam aliam ſenſibilem iſtorum motuum cauſam deprehendimus.

Sed etiam quum aliquis effectus rariùs ex aliquâ re conſequitur quæ ipſius non eſt cauſa, non pauci tamen ſunt qui arbitrentur rem iſtam illius effectûs eſſe cauſam, ſed omnes in hunc errorem non labuntur. Cometa, exempli gratiâ, apparet, & poſt illum cometam Princeps quidam fato fungitur. Lapides Lunæ oppoſiti ſunt, & vermibus exeduntur; Sol conjunctus eſt cum Marte tempore nativitatis alicujus infantis, & aliquid extraordinarium huic infanti accidit; id non paucis ſufficit ut protinus ſibi perſuadeant, Cometam, Lunam, conjunctionem Solis cum Marte iſtorum effectuum, necnon aliorum ipſis ſimilium eſſe cauſam; quod tamen omnes non credunt, quia hæc Phænomena non ſemper ſimiles ſecum trahunt effectus.

Cùm verò omnes homines ideas rerum objectarum menti præſentes ut plurimùm habeant ſtatim atque id exoptant, cùm id ipſis multoties de die contingat, omnes ideo penè concludunt voluntatem quæ comitatur productionem aut potiùs præſentiam idearum eſſe veram ipſarum cauſam. Quia nihil eodem temporis momento deprehendunt cui hanc productionem ſeu præſentiam poſſint tribuere, & quia imaginantur ideas non ampliùs eſſe ſtatim atque mens ipſas non ampliùs videt; ipſáſque de integro exiſtere, cùm ſe iterum menti objiciunt.

His etiam de cauſis nonnulli arbitrantur res externas emittere imagines ſibi ſimiles, ut cap. præcedenti dictum eſt. Cùm enim rès objectæ per ſeipſas videri nequeant, ſed duntaxat per ideas, judicant rem objectam ſuam ipſius ideam producere, quia ſtatim atque præſens eſt, illam vident; ſtatim atque abeſt, illam ampliùs non vident; & quia præſentia rei objectæ penè ſemper comitatur ideam quæ illam nobis repræſentat.

Attamen, ſi homines in judiciis non eſſent præcipites; ex eo quòd ideæ rerum ipſorum menti, ſtatim atque id volunt, præſentes ſe ſiſtunt, id tantùm colligere deberent voluntatem ipſorum, juxta ordinem a naturâ inſtitutum, vulgò eſſe neceſſariam ut illas habere poſſint ideas, non verò voluntatem eſſe veram & præcipuam cauſam quæ ipſas menti objiciat, multò minùs voluntatem illas producere e nihilo, aut eo quem explicant modo. Non debent etiam concludere, res objectas emittere ſpecies ſibi ſimiles, ex eo quòd mens eas ut plurimùm non percipit, niſi cùm præſentes adſunt; ſed tantùm rem objectam vulgò neceſſariam eſſe ut idea ſit præſens menti. Denique non debent judicare globum agitatum eſſe præcipuam & veram cauſam motûs globi cui occurrit, cùm prior ipſe globus non habeat poteſtatem ſeſe movendi. Poſſunt duntaxat judicare hunc duorum globorum concurſum Authori motûs materiæ occaſionem præbere voluntatis ſuæ decretum exequendi, quæ omnium univerſalis eſt cauſa; communicando

ſcilicet

ſcilicet cum altero globulo partem motûs prioris, hoc eſt, ut clariùs loquar, volendo ut poſterior tantùm acquirat agitationis quantùm prior de ſuâ perdidit. Vis enim motrix corporum alia eſſe nequit quàm illius voluntas qui illa conſervat, ut infrà videbitur. Vide capi 3. part. 2. methodi, & illuſtrationem in hoc idem caput.

CAPUT IV.

Nos non percipere res objectas per ideas nobiſcum creatas. Deum eas in nobis non producere, quotieſcunque ipſis indigemus.

TErtio opinio eorum eſt qui arbitrantur omnes ideas nobiſcum creatas fuiſſe.

Ut oſtendatur quantùm hæc opinio a veroſimili abhorreat, animadvertendum eſt in hoc mundo multa eſſe toto genere diverſa, quorum ideas habemus. Nam ut de figuris duntaxat loquamur, numerum ipſarum infinitum eſſe conſtat; immo ſi vel unam ſolam conſideremus, ut, exempli gratiâ, ellipſin, innumeras ellipſium diverſas ſpecies, mentem concipere poſſe haud dubiè comperiemus; dum concipit alteram ex diametris in infinitum extendi poſſe, alterâ ſemper eâdem manente.

Ita cùm altitudo trianguli poſſit augeri aut diminui in infinitum, latere quod baſim conſtituit ſemper eodem manente, facilè concipimus poſſe dari numerum triangulorum diverſæ ſpeciei innumerabilem. Immo quod accuratè hîc obſervari velim, mens aliquo modo percipit numerum illum infinitum, quamvis pauca admodum ſub imaginationem cadant; nec poſſint haberi eodem tempore ideæ ſpeciales & diſtinctæ multorum triangulorum diverſæ ſpeciei. Sed præcipuè animadvertendum eſt ideam illam generalem quam mens habet numeri illius infiniti diverſæ ſpeciei ſatis probare, quòd, ſi non concipiantur per ideas ſpeciales omnia illa diverſa triangula, uno verbo, ſi non concipiatur infinitum, id non provenit ex defectu idearum, aut ex eo quod infinitum nobis præſens non ſit; ſed tantùm ex eo quòd mens noſtra ſatis non habeat capacitatis & extenſionis. Si aliquis ad conſiderandas omnes omnium ſpecierum triangulorum proprietates animum ſuum appelleret, licèt in id ſtudii genus æternùm incumberet, ipſi quidem novæ & ſpeciales ideæ non deficerent; ſed ejus mens incaſſum defatigaretur.

Quæ de triangulis dicta ſunt poſſunt adaptari figuris quinque, ſex, centum, mille, decies mille laterum, & ita ad infinitum. Jam autem ſi latera trianguli quæ habent relationes infinitas inter ſe invicem fa-

Digitized by Google

ciant triangula innumerarum ſpecierum, hinc manifeſtò patet figuras quibus ſunt quatuor, quinque, aut decies centena millia laterum, poſſe ſuſcipere differentias longè majores; cùm capaces ſint longè majoris numeri relationum inter latera, quàm ſimplicia triangula.

Mens igitur videt hæc omnia: Illorum habet ideas: nec ipſam unquam deficient ideæ illæ, licèt infinita ſæcula vel unicæ figuræ conſiderandæ inſumeret; quòd ſi figuras illas infinitas primo intuitu non percipit, aut infinitum non capit; id ipſius extenſioni ſpatiis admodum anguſtis incluſæ adſcribendum. Numerum igitur idearum habet infinitum; quid dico infinitum? tot habet numeros idearum infinitos quot ſunt diverſæ figuræ; cùm igitur ſit numerus infinitus diverſarum figurarum, mens ut ſolas cognoſcat figuras, numeros idearum infinitè infinitos habere debet.

Jam autem quæro an ſit veriſimile Deum tot res creaviſſe cum mente humanâ. Id mihi quidem veriſimile non videtur; præcipuè cùm id fieri poſſit aliâ ratione ſimpliciſſimâ & facillimâ, ut mox patebit. Cùm Deus enim agat juxta rationes ſimpliciſſimas, rationi congruum non videtur explicare quî cognoſcamus res objectas admittendo creationem innumerarum idearum, quandoquidem hæc difficultas modo ſimpliciori ad naturam magis accommodato ſolvi poteſt.

Sed licèt mens veluti armamentarium ſeu apothecam omnium idearum quæ ad res percipiendas ipſi neceſſariæ ſunt haberet, difficillimum tamen foret explicare quomodo mens poſſet illas ſeligere ad eas ſibi repræſentandas, quomodo, exempli gratiâ, fieri poſſet ut ſolem ſibi repræſentaret, dum præſens adeſſet oculis corporeis; Cùm enim imago quam ſol imprimit cerebro non ſimilis ſit ideæ quam de illo habemus, ut id alibi probatum fuit, nec mens percipiat motum quem ſol in internâ oculorum parte & in cerebro ciet; concipi nequit ipſam poſſe ſine erroris periculo judicare, inter numerum illum infinitum idearum quas haberet, quænam ſibi eſſet repræſentanda ad imaginandum aut videndum ſolem. Dici igitur non poteſt ideas rerum nobiſcum creatas eſſe, idque ſufficere ut res circumjacentes videamus.

Non eſt etiam quòd quis dicat Deum ſingulis momentis tot novas producere ideas quot varias res percipimus. Iſtæc opinio ex iis quæ hoc capite dicta ſunt ſatis convellitur. Inſuper neceſſe eſt ut omni tempore ideas omnium rerum in nobis habeamus, cùm omni tempore poſſimus velle cogitare de rebus omnibus: quod non poſſemus, niſi illas jam confusè perciperemus; hoc eſt, niſi numerus idearum infinitus menti noſtræ obverſaretur: Non poſſumus enim duci voluntate cogitandi de rebus quarum nullam habemus ideam.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT V.

Mentem nec eſſentiam nec exiſtentiam rerum objectarum videre ſuas perfectiones conſiderando. Deum ſolum res objectas hoc modo percipere.

Quarta opinio eſt, mentem nullâ aliâ re quàm ſeipsâ indigere ut res objectas percipiat; ipſámque, ſeſe & perfectiones ſuas conſiderando, omnia externa poſſe percipere.

Mentem omnes ſenſationes & affectus quos poteſt ſuſcipere, voluptatem, dolorem, frigus, calorem, colores, ſonos, odores, ſapores, amorem, odium, gaudium, triſtitiam quibus movetur, & cæteros affectus in ſeipsâ & ſine ideis videre conſtat; quia omnes mentis ſenſationes & affectus nihil repræſentant quod ſit extra ipſam, ſenſationibus illis ſimile, & quia ſenſationes illæ modificationes duntaxat ſunt quarum mens capax eſſe poteſt.

Sed quod hîc majorem includit difficultatem eſt ſcire, an ideæ quæ repræſentant aliquid extra mentem poſitum, quódque ipſis ideis ſimile eſt aliquátenus, quales ſunt ideæ ſolis, domûs, equi, fluminis, &c. nihil aliud ſint præter modificationes mentis; adeo ut mens nullâ aliâ re a ſe diverſâ indigeat ad omnia ſibi repræſentanda quæ extra ipſam ſita ſunt. Vid. de veris & falſis ideis D. Arnaldi.

Sunt qui aſſerere non dubitent animam utpote ad cogitandum factam, in ſe, hoc eſt, proprias conſiderando perfectiones, omnia habere quæ neceſſaria ſunt ad percipiendas res objectas. Cùm enim ipſa revera nobilior ſit rebus omnibus quas diſtinctè concipit, eas *eminenter*, ut loqui amant Scholaſtici, aliquo modo continere dici poteſt, hoc eſt, modo ſublimiori, & nobiliori quàm ſunt in ſeipſis. Superiora hoc modo inferiorum perfectiones continere arbitrantur. Cùm itaque ſint nobiliſſimi inter omnes res conditas quas nôrunt, ſibi tantùm arrogant ut in ſe, modo ſpirituali, quidquid in mundo viſibili extat habere, ac, ſeſe variè modificando, quicquid mens humana cognoſcere poteſt percipere poſſe autument. Uno verbo volunt mentem inſtar mundi intelligibilis eſſe, qui mundum materialem & ſenſibilem, immo multò plura in ſe complectitur.

Verùm qui iſtud cogitatum defendunt audaciſſimi mihi videntur; mentem ita confundit, ni fallor, ingenita vanitas, deſideriúmque a nemine pendendi, & ad illius ſimilitudinem accedendi qui in ſe omnia complectitur, ut nos ea quæ non habemus poſſidere imaginemur; *Dic quia tu tibi lumen non es*, inquit Auguſt. † Deus ſolus ſibi ipſi lumen eſt, Vid. reſponſa ad veras & falſas ideas; & ad 3. Epiſtolam

ac,

† Serm. 8. de verbis Domini.

Digitized by Google

ejusdem Arnaldi.

ac, ſeſe conſiderando, quæcunque produxit ac producere poteſt, ſolus videt.

Deum ſolum antequàm mundus conderetur extitiſſe, ac mundum ſine cognitione & ideâ producere non potuiſſe conſtat; unde ſequitur ideas illas quas de mundo habuit ab ipſo Deo non eſſe diverſas; ac proinde omnes res conditas, eas etiam quæ maximè materiales & terreſtres ſunt, in Deo eſſe modo prorſus ſpirituali quem non poſſumus capere. * Deus igitur in ſe omnia videt, ſuas perfectiones, quæ ea ipſi repræſentant, conſiderando. Eorum præterea exiſtentiam perfectè cognoſcit, cùm enim omnia ab ipſius voluntate pendeant ut exiſtant; ipſe verò proprias voluntates ignorare non poſſit, hinc ſequitur ipſum non poſſe ignorare illorum exiſtentiam; atque ideo Deus non modò rerum eſſentiam ſed earum etiam exiſtentiam in ſe videt.

* Cùm eſſentia Dei in ſe habeat quicquid perfectionis habet eſſentia cujuſque rei alterius, & adhuc ampliùs, Deus in ſe ipſo poteſt omnia propriâ cognitione cognoſcere. Propria enim natura cujuſque conſiſtit ſecundùm quod per aliquem modum naturam Dei participat. *D. Thomas 1. P. q. 14. art. 6.*

At verò res ſecus ſe habet de ſpiritibus creatis: Hi in ſe nec rerum eſſentiam nec earum exiſtentiam videre queunt. Earum, inquam, eſſentiam in ſe videre nequeunt, cùm enim ſint maximè finiti omnia in ſe non complectuntur, ut Deus, qui dici poteſt Ens univerſale, aut ſimpliciter ille qui eſt, (Jehovah †) ut ſeipſum appellat. Cùm igitur mens humana poſſit cognoſcere omnia & etiam infinita, nec tamen illa contineat, hinc manifeſtò patet, ipſam illorum eſſentiam in ſe non videre. Mens enim non modò videt nunc hoc, nunc illud viciſſim aut ſucceſſivè, immo etiam percipit infinitum, licèt illud non complectatur, ut capite præcedenti diximus. Adeo ut cùm mens non ſit infinita, nec infinitarum modificationum capax eodem tempore, fieri prorſus nequit ut in ſe videat quod in ſe non habet. Rerum igitur eſſentiam non videt proprias conſiderando perfectiones, aut ſeſe variè modificando. Earum etiam exiſtentiam in ſe non videt, quia ab ipſius voluntate non dependent ut exiſtant, & quia ideæ rerum poſſunt adeſſe menti, quamvis res non exiſtant. Omnes enim poſſunt habere ideam montis aurei, quàmvis in mundo nullus ſit mons aureus. Et quamvis ſenſuum noſtrorum teſtimonio ad judicandum de exiſtentiâ rerum objectarum nitamur, a ratione noſtrâ non docemur in omnibus nos debere ſenſibus noſtris fidere, cùm clarè comperiamus nos ab ipſis decipi. Quum, exempli gratiâ, aliquis ſanguinem habet agitatiſſimum, aut etiam quum dormit, campos aliquando, prælia, & alia ſimilia ob oculos habet, quæ tamen non ſunt, nec forſan unquam fuere. Conſtet igitur mentem nec in ſe nec per ſe videre exiſtentiam rerum, ſed ipſam hac in re ab aliquo alio pendere.

† Exod. 3. 14.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT VI.

Nos omnia in Deo videre.

CApitibus ſuperioribus quatuor varias rationes excuſſimus quibus mens videre poteſt res externas, quæ nobis veriſimiles non videntur, ſupereſt quinta, quæ ſola ad rationem accedere videtur, & ad id aptior ut cognoſcamus quantùm omnes ſpiritus pendeant a Deo in omnibus ſuis cogitationibus.

Ut id poſſit intelligi, revocanda ſunt in memoriam ea quæ capite præcedenti dicta ſunt, ſcilicet, neceſſe eſſe Deum in ſe habere ideas omnium quæ creavit, cùm alioqui ea non potuiſſet producere, ac illum proinde videre ea omnia conſiderando perfectiones quas includit in ſe, & ad quas referuntur. Sciendum eſt præterea Deum cum mentibus noſtris præſentiâ ſuâ arctiſſimè conjunctum eſſe; adeo ut Deus dici poſſit locus ſpirituum, quemadmodum ſpatium eſt locus corporum. His duobus poſitis certum eſt mentem id poſſe videre quod in Deo eſt quod repræſentat res creatas; cùm id ſit maximè ſpirituale, intelligibile, & menti præſentiſſimum. Mens itaque in Deo poteſt videre opera Dei, dummodo Deus velit ipſi retegere id quod in ſe habet quod illa repræſentat opera. Jam autem hæc ſunt argumenta quæ probare videntur Deum id potiùs velle quàm creare numerum infinitum idearum in unaquaque mente.

Non modò ex ratione, verùm etiam ex œconomiâ totius naturæ liquet, Deum nunquam id facere per rationes difficiles quod fieri poteſt per rationes ſimpliciſſimas & facillimas. Deus nihil facit fruſtrà & ſine causâ. Suam non exerit ſapientiam & potentiam parva viis difficilioribus modiſque magnificis exequendo, id rationi repugnat & finitam arguit intelligentiam. In eo contrà elucet ſapientia & potentia Dei, dum magna modis ſimpliciſſimis & facillimis efficit. Hoc pacto ex ſolâ extenſione quicquid admirabilis in rerum naturâ videmus producit; immo id etiam quod animalibus dat vitam & motum. Qui enim in brutis præfractè eſſe volunt formas ſubſtantiales, facultates & animas ab ipſorum ſanguine & organis corporeis diverſas, quibus omnes præſtent functiones, volunt eâdem ratione Deo ſummam non eſſe intelligentiam, aut ipſum non poſſe facere res tam mirabiles ex extenſione ſolâ. Dei potentiam, ſummámque ipſius ſapientiam ex mentis ſuæ tenuitate dimetiuntur. Cùm igitur Deus poſſit per ſe omnia mentibus patefacere, volendo ſimpliciter ut videant id quod eſt intrà ipſos ſeu in medio ipſorum, hoc eſt, id quod in ipſo eſt quod relationem habet ad illas res, quódque illas repræſentat, veriſimile non eſt

ipſum rem aliter facere, & ad illum finem obtinendum producere totidem infinitates numerorum infinitorum idearum quot ſunt mentes creatæ.

Sed animadvertendum eſt non inde inferendum eſſe mentes videre eſſentiam Dei, ex eo quod omnia in Deo videant eo quo diximus modo. Quia id quod vident eſt valde imperfectum, Deus verò perfectiſſimus. Materiam vident diviſibilem, figuratam, &c. in Deo verò nihil eſt diviſibilis aut figurati. Deus enim ipſe eſt, ut ita loquar, omnia, quia eſt infinitus, ac in ſe omnia complectitur, nulla tamen eſt res ſpecialis. Tamen id quod videmus nihil eſt præter unum aut plurima entia ſpecialia, nec concipimus perfectam illam Dei ſimplicitatem quæ omnia complectitur. Præterquam quod dicere poſſumus, nos non tam videre ideas rerum quàm res ipſas quæ ideis repræſentantur. Cùm enim, exempli gratiâ, videmus quadratum, non dicimus nos videre ideam iſtius quadrati, quæ menti noſtræ conjungitur, ſed tantùm quadratum extra nos ſitum.

Secunda ratio quæ nos eò adducere poteſt ut credamus, nos videre omnia, quia Deus vult ut id quod in ipſo eſt quod eas res repræſentat nobis patefiat; non verò quia totidem habemus ideas creatas nobiſcum quot res poſſumus videre, in eo conſiſtit quòd hæc ratio res videndi mentes creatas faciat a Deo omnimodè pendentes. Hoc enim ſic poſito, non modò nihil poſſumus videre quin Deus velit nos id videre, verùm etiam nihil poſſumus videre quin ipſe id nobis
2. Cor.3.5. videndum præbeat. *Non ſumus ſufficientes cogitare aliquid a nobis, tanquam ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.* Deus ipſe erudit & illuminat Philoſophos in cognitionibus quas homines ex ingrati animi
Rom.1.19. motu naturales appellant, quamvis e cœlo ſint oriundæ. *Deus enim*
Jac. 1. 17. *illis manifeſtavit.* Ipſe propriè loquendo eſt lumen mentis & *Pater lu-*
Pſal.3.10. *minum.* Ipſe eſt *qui docet hominem ſcientiam.* Uno verbo ipſe *Lux*
Joan. 1. 9. *vera eſt qua illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Etenim ſatis difficile eſt diſtinctè aſſequi quî a Deo in omnibus ſuis actionibus pendeant mentes noſtræ, ſi ſupponantur habere quicquid diſtinctè cognoſcimus ipſis eſſe neceſſarium ad agendum, aut ſi ſupponantur habere omnes ideas rerum præſentes. Ac ſanè vox illa generalis & confuſa *concurſus* quâ explicari ſolet quo pacto a Deo pendeant omnes res creatæ, in mente attentâ nullam excitat ideam diſtinctam; perquàm utile tamen eſt homines diſtinctiſſimè cognoſcere, ſe ſine Deo nihil poſſe.

Verùm argumentum validius quod nos in eam injicit ſententiam poſitum eſt in ratione ſeu modo quo mens omnia percipit. Ex omnium hominum experientiâ conſtat, nos cùm de aliquâ re ſpeciatim cogitare volumus, primò oculos in omnia Entia injicere, ac deinde rei de quâ cogitare volumus conſiderationi adhærere. Jam autem extra dubium eſt nos non poſſe teneri deſiderio videndi aliquid quin id jam

Digitized by Google

jam videamus, quamvis confusè & modo quodam generali, adeo ut cùm poſſimus duci cupiditate videndi omnia, nunc hanc nunc illam rem, inde certò ſequatur omnia entia menti noſtræ eſſe præſentia. Jam verò omnia entia menti adeſſe præſentia non poſſe videntur niſi quia ipſi præſens eſt Deus, hoc eſt ille qui in ſimplicitate ſui omnia complectitur.

Mens etiam ſibi ideas univerſales generis, ſpeciei, &c. repræſentare poſſe non videretur, niſi omnia entia in uno incluſa videret. Cùm enim omnis res creata ſit aliquod ens individuum, nemo poteſt dicere ſe aliquid creatum videre, cùm videt, exempli gratiâ, triangulum in genere. Denique non putem quemquam poſſe rite rationem reddere modi quo mens multas cognoſcit veritates abſtruſas & generales, niſi per præſentiam illius qui poteſt illuminare mentem innumeris modis.

Denique argumentum * exiſtentiæ Dei illuſtriſſimum, nobiliſſimum, ſolidiſſimum, ac primum, aut quod a minori rerum numero pendet, ducitur ex ideâ quam habemus de infinito. Conſtat enim mentem percipere infinitum, quamvis illud non capiat; ipſámque habere ideam maximè diſtinctam Dei, quæ ipſi aliunde quàm ex conjunctione ſuâ cum Deo non poteſt ſuppetere, cùm concipi nequeat ideam entis infinitè perfecti, quæ eſt idea quam de Deo habemus, eſſe aliquid creati.

* Videbis hoc argumentum fusè expoſitum in Libro ſequenti, cap. XI.

Verùm mens non modò habet ideam infiniti, immo etiam illam habet ante ideam finiti. Nam infinitum concipimus ex eo duntaxat quod concipimus aliquid nullâ habitâ ratione an ſit finitum an verò infinitum. Sed ut concipiamus aliquid finitum, aliquid neceſſariò detrahendum eſt de notione illâ generali quæ ideo præcedere debet. Mens itaque nihil percipit niſi in ideâ quam habet de infinito: Et tantùm abeſt ut idea illa formetur ex coacervatione confusâ omnium idearum rerum ſpecialium, ut id contendunt Philoſophi; ut omnes illæ ideæ ſpeciales nil aliud ſint quàm participationes ad ideam generalem infiniti; quemadmodum Deus exiſtentiam a rebus creatis non accepit, cùm potiùs omnes res creatæ non ſubſiſtant niſi per ipſum.

Ultimum argumentum, quod forſan demonſtrationis vicem geret apud eos qui ratiociniis abſtruſis aſſueti ſunt, hoc eſt. Ideas efficaces eſſe certò conſtat cùm in mentem agant, eámque illuminent, cúmque eam felicem aut infelicem efficiant ex gratis aut ingratis perceptionibus quibus eam afficiunt; Jam verò nihil niſi mente ſuperius in mentem immediatè poteſt agere, nemo ergo præter Deum ſolum in eam agere valet; Nemo enim præter ipſum noſtrî authorem mentis noſtræ modificationes mutare valet. Ergo neceſſe eſt ideas omnes noſtras in efficaci Numinis ſubſtantiâ occurrere, quod ideo tantùm intelligibile eſt & nos illuminare poteſt, quia ſolum eſt quod valeat res intelligentes afficere. *Inſinuavit nobis Chriſtus*, inquit Divus Auguſtinus, † *animam*

† In Johan. Tract. 23.

humanam & mentem rationalem non vegetari, non beatificari, non illuminari niſi ab ipſâ ſubſtantiâ Dei.

Denique fieri nequit ut Deus in actionibus alium habeat finem præcipuum a ſe ipſo diverſum; Hæc eſt notio communis cuilibet attento: Ipſáque Scriptura non ſinit nos dubitare, quin Deus omnia fecerit propter ſeipſum. Neceſſe igitur eſt ut non modò amor noſter naturalis, hoc eſt, motus quem in mente noſtrâ producit, versùs ipſum tendat, ſed præterea ut cognitio & lux quam ipſi impertitur aliquid nobis patefaciat quod in ipſo ſit: Quicquid enim a Deo oritur propter alium fieri non poteſt quàm propter Deum. Si Deus mentem faceret ſeu crearet ac ipſi daret pro ideâ ſolem, Deus, opinor, illam mentem & illius mentis ideam propter ſolem faceret, non verò propter ſe.

Deus igitur non poteſt facere mentem ad cognoſcenda opera ſua, niſi mens illa videat aliquo modo Deum, videndo ipſius opera, adeo ut dicere poſſim, quòd ſi Deum aliquo modo non videremus, nihil
Lib.1. c.1. prorſus videremus, quemadmodum ſi Deum non amaremus, hoc eſt, niſi Deus indeſinenter in nobis imprimeret amorem boni in genere, nihil prorſus amaremus. Cùm enim amor ille ſit noſtra voluntas, nihil quicquam amare aut velle ſine ipſo poſſumus; cùm non poſſimus amare bona ſpecialia, niſi determinando versùs illa bona motum amoris quem Deus dat nobis versùs ſe. Nihil quicquam itaque amamus, niſi per amorem neceſſarium quo erga Deum movemur, nihil videmus niſi per cognitionem naturalem quam de Deo habemus; atque omnes ideæ ſpeciales quas de rebus creatis habemus, nihil aliud ſunt quàm limitationes ideæ Creatoris, ut omnes motus voluntatis erga res creatas nihil ſunt præter determinationes motûs versùs Creatorem.

Haud opinor quemquam eſſe inter Theologos qui non fateatur impios amare Deum illo amore naturali de quo ſermo eſt: Immo Divus Auguſtinus & nonnulli alii Patres pro certo aſſerunt impios videre in Deo regulas morum, & veritates æternas. Adeò ut illa quam expono ſententia * nemini moleſtiam creare debeat. Sic loquitur Divus Auguſtinus. † *Ab illâ incommutabili luce veritatis, etiam impius, dum ab eâ avertitur; quodammodo tangitur. Hinc eſt quòd etiam impii cogitant æternitatem, & multa rectè reprehendunt rectèque laudant in hominum moribus. Quibus ea tandem regulis judicant, niſi in quibus vident, quemadmodum quiſque vivere debeat, etiamſi nec ipſi eodem modo vivant? Ubi autem eas vident? Neque enim in ſuâ naturâ. Nam cùm procul dubio mente iſta videantur, eorúmque mentes conſtet eſſe mutabiles, quis verò regulas immutabiles videat, has quis in eis & hoc videre potuerit...... ubinam ergo ſunt iſtæ regulæ ſcriptæ, niſi in libro lucis illius, quæ veritas dicitur unde lex omnis juſta deſcribitur......in quâ videt quid operandum ſit etiam qui operatur injuſtitiam, & ipſe eſt qui ab illâ luce avertitur a quâ tamen tangitur.* Apud Auguſtinum innumeri ſunt loci huic con-

* Vide præfationem colloquiorum de Metaphyſicâ & reſponſâ ad veras & falſas ideas c.7. & 21.

† L.14. de Trinit. cap. 3.

ſimiles, quibus ille probat nos Deum videre etiam in hac vitâ, cognitione quam habemus veritatum æternarum. Veritas eſt increata, immutabilis, immenſa, æterna, ac ſupra omnia tranſcendens. Vera eſt per ſe perfectionem ſuam a nullâ re habet. Illa res creatas reddit perfectiores, ac omnes ſpiritus ipſius cognitionem naturâ ſuâ inveſtigant. Jam autem nihil præter Deum has omnes habere poteſt perfectiones. Ergo veritas eſt Deus; Jam verò veritates illas immutabiles videmus. Ergo Deum videmus. Hæc ſunt Divi Auguſtini rationes, noſtræ ab illis paulum differunt. Nec tanti viri authoritate immeritò niti ad noſtram ſtabiliendam ſententiam volumus.

Exiſtimamus igitur veritates, eas etiam quæ æternæ ſunt, ut bis duo ſunt quatuor, ne res quidem abſolutas eſſe, tantùm abeſt ut credamus illas veritates eſſe Deum ipſum. Manifeſtum enim eſt hanc veritatem aliâ in re non conſiſtere quàm in relatione ſeu analogiâ æqualitatis, quæ eſt inter bis duo & quatuor. Non dicimus itaque nos Deum videre, dum videmus veritates, ut id dicit D. Auguſtinus, ſed dum videmus ideas illarum veritatum: ideæ enim ſunt res veræ, ſed æqualitas inter ideas, quæ eſt ipſa veritas, meræ relationes. Quum, exempli gratiâ, dico pannum quem metior conſtare tribus ulnis, pannus & ulnæ ſunt quid re exiſtens; ſed æqualitas inter tres ulnas & pannum non eſt quid re exiſtens, nihil eſt præter analogiam quæ reperitur inter tres ulnas & pannum. Quum dicimus bis duo eſſe quatuor, ideæ numerorum ſunt res exiſtentes quidem, ſed æqualitas quæ eſt inter ipſos nihil eſt præter relationem. Itaque juxta hypotheſin noſtram videmus quidem Deum, quum videmus veritates æternas, non quòd illæ veritates ſint ipſe Deus, ſed quia ideæ a quibus veritates illæ pendent ſunt in Deo. Forſan & Divus Auguſtinus rem hoc intellexit modo. Credimus etiam cognoſci in Deo mutabilia & corruptibilia, quamvis Divus Auguſtinus loquatur tantùm de immutabilibus & incorruptibilibus; Ideo enim neceſſe non eſt ut aliqua ponatur in Deo imperfectio, cùm ſufficiat, ut jam diximus, Deum nobis patefacere id quod in ſe eſt quod ad hæc referatur.

Verùm etiam ſi dicam nos in Deo materialia & ſenſibilia videre, attendendum tamen eſt me non dicere nos illa in Deo ſentire, ſed dico duntaxat ſenſum illum a Deo oriri qui agit in nobis; Deus enim ſenſibilia quidem novit, ſed ea non ſentit. Quum aliquid ſenſibile percipimus, in perceptione noſtrâ deprehenditur ſenſatio, & idea pura. Senſatio eſt modificatio mentis noſtræ, Deus verò illam in nobis parit, atque illam poteſt parere, quamvis non habeat ipſam, quia videt in ideâ quam habet mentis noſtræ, ipſam iſtius ſenſationis eſſe capacem. Idea verò quæ cum ſenſatione conjuncta reperitur in Deo eſt, illámque videmus quia ipſi lubet illam nobis retegere. Deus verò jungit ſenſationem ideæ, quum res externæ ſunt præſentes ut eas eſſe præſentes credamus, eóſque ſenſus & affectus induamus quos habere debemus reſpectu earum rerum.

Credimus denique omnes mentes videre leges æternas æquè ac cætera in Deo, ſed cum aliquâ differentiâ. Cognoſcunt ordinem & veritates æternas, atque etiam ea quæ Deus fecit ſecundùm veritates illas aut ſecundùm ordinem. Illa, inquam, cognoſcunt mentes per conjunctionem quam neceſſariò habent cum verbo, aut cum ſapientiâ Dei quæ ipſas illuminat, ut id modò expoſitum fuit. Verùm per impreſſionem quam recipiunt indeſinenter a voluntate Dei, qui ipſas versùs ſe fert, & conatur, ut ita loquar, ipſarum voluntatem ſuæ prorſus ſimilem reddere, per illam, inquam, impreſſionem cognoſcunt ordinem eſſe legem, hoc eſt cognoſcunt leges æternas, ut, amandum eſſe bonum, malum verò fugiendum; juſtitiam omnibus divitiis eſſe anteponendam; Deo quàm hominibus ſatius eſſe obedire, & innumeras alias leges naturales. Nam cognitio harumce omnium legum non differt a cognitione hujus impreſſionis quam in ſeipſis ſemper ſentiunt, quamvis ipſam non ſemper ſequantur, optione liberâ voluntatis ſuæ; quámque nôrunt eſſe communem omnibus mentibus, quamvis non ſit æquè fortis in omnibus.

Per hanc ſubmiſſionem, convenientiam & conjunctionem mentis noſtræ cum Verbo Dei, & voluntatis noſtræ cum amore ipſius formati fuimus ad imaginem & ſimilitudinem Dei. Et quamvis illa imago peccato non parum deleta fuerit, neceſſe tamen eſt ut tamdiu ſubſiſtat quamdiu nos ſuperſtites ſumus, ſed ſi feramus imaginem verbi humiliati in terrâ, ac ſi ſequamur afflatus Spiritûs ſancti, imago illa priſtina prioris creationis noſtræ, conjunctio illa mentis noſtræ cum Verbo Patris, & cum amore Patris & Filii reſtituetur, & indelebilis fiet. Similes Deo erimus, ſi ſimiles fiamus Θεανθρώπῳ. Denique Deus erit totus in nobis nos verò toti in illo, modo longè perfectiori quàm quo neceſſe eſt nos in ipſo eſſe, & ipſum in nobis, ut ſubſiſtamus.

Vide illuſtrationes, reſponſa ad falſas & veras ideas, duo prima de Metaphyſicâ colloquia, reſponſum ad D. Regiſſium & præcipuè ad Arnaldum. Hic clariùs forſan expoſitam reperies ſententiam meam.

Hæc ſunt aliquot argumenta quæ poſſunt perſuadere mentes percipere omnia per præſentiam intimam illius qui omnia complectitur in ſimplicitate ſui. Unuſquiſque de re illâ ſeriò examinatâ judicabit prout intus convincetur, ſed credimus nullam eſſe veriſimilitudinem in cæteris rationibus iſtæc explicandi, hanc verò poſtremam explicationem pluſquàm veroſimilem cuilibet apparituram. Hoc pacto mentes noſtræ à Deo omnimodè dependent. Nam quemadmodum ipſe in iis excitat dolorem, voluptatem, & cæteras ſenſationes per conjunctionem naturalem quam inſtituit inter illas & corpora noſtra, quæ conjunctio nihil aliud eſt quàm ipſius decretum, & voluntas generalis: ita ipſe eſt qui conjunctione naturali quam etiam inſtituit inter voluntatem hominis, & repræſentationem idearum quas includit immenſitas naturæ Divinæ, ipſis notificat omnia quæ cognoſcunt, atque iſta quoque conjunctio naturalis nihil eſt quàm ipſius voluntas generalis, adeo ut ipſe ſolus poſſit nos illuminare, nobis omnia repræſentando; quemadmodum ipſe ſolus poteſt nos reddere beatos; in nobis pariendo ſenſum ſeu guſtum omnigenarum voluptatum.

Stet

Digitized by Google

Stet igitur illa ſententia, Deum eſſe mundum intelligibilem, aut locum ſpirituum, ut mundus materialis eſt locus corporum. Ab ipſius potentiâ ſpiritus ſuas accipere modificationes; in ipſius ſapientiâ ſuas omnes reperire ideas, atque per ipſius amorem illos agitari omnibus motibus ordinatis; quia autem ipſius potentia & amor ab ipſo non differunt, credamus cum Divo Paulo, ipſum ab unoquoque noſtrûm non eſſe longinquum, nóſque in ipſo habere vitam, motum, & eſſe. *Non longè eſt ab unoquoque noſtrûm, in ipſo enim vivimus, movemur & ſumus.* Act. Apoſt. c. 17. v. 28.

CAPUT VII.

I. Quatuor diverſæ rationes res videndi. II. Quomodo Deus cognoſcitur. III. Quomodo corpora cognoſcuntur. IV. Quomodo unuſquiſque ſuam mentem cognoſcit. V. Quomodo mentes cæterorum hominum & puri ſpiritus cognoſcuntur.

UT contrahatur & illuſtretur quam mox ſtatuimus ſententia de ratione quâ percipit mens ea quorum acquirit cognitionem, neceſſe eſt me diſtinguere in ipsâ quatuor cognoſcendi modos. *I. Quatuor rationes res videndi.*

Primus eſt quo res per ſeipſas cognoſcit.

Secundus quo illas cognoſcit per ideas ipſarum, hoc eſt, ut rem hîc intelligo, per aliquid diverſum a rebus ipſis.

Tertius quo res cognoſcit per *conſcientiam*, ſeu per ſenſum internum.

Quartus quo illas cognoſcit per conjecturam.

Res per ſe & ſine ideis cognoſcuntur, cùm ita ſunt intelligibiles & claræ, ut mentem penetrare, ac ipſi ſeſe prodere poſſint. Intellectus enim mentis eſt facultas merè paſſiva, cùm ſola voluntas ſit activa; ipſa ejus deſideria idearum non ſunt veræ cauſæ, ſed earum præſentiæ occaſionales modò ſeu naturales cauſæ, propter naturales illius conjunctionis leges quâ mens noſtra cum ratione universâ conjuncta eſt, ut alibi explicabo. Res per ideas ſuas cognoſcuntur, cùm per ſe non ſunt intelligibiles, ſive quia non ſunt corporeæ, ſive quia non poſſunt mentem afficere, aut ſeſe ipſi prodere. Res omnes quæ a nobis ipſis non diſtinguuntur per conſcientiam cognoſcuntur. Denique cognoſcimus per conjecturam res quæ & a nobis & ab iis etiam differunt rebus quæ per ſe & per ideas cognoſcuntur, ut cùm cogitamus quædam eſſe ſimilia nonnullis aliis quæ jam cognoſcimus.

Deus ſolus per ſeipſum cognoſcitur, quamvis enim ſint alii præter ipſum ſpiritus, qui naturâ ſuâ intelligibiles eſſe videntur, ipſe tamen ſolus in mentem agere, ac ſeſe ipſi aperire poteſt. Deum ſolum vide- *II. Quomodo Deus cognoſcitur.*

mus

mus viſu immediato & directo. Ipſe ſolus poteſt illuminare mentem per propriam ſubſtantiam. Denique in hac vitâ quicquid cognoſcimus illud duntaxat per conjunctionem quam cum ipſo habemus cognoſcere poſſumus, ut capite præcedenti expoſuimus: Ipſe enim ſolus eſt magiſter noſter qui menti noſtræ præeſt, ſine ullius rei creatæ interventu, juxta D. Auguſtinum.

Humanis mentibus nullâ interpoſitâ naturâ præſidet. Aug. de vera religione, c. 55.

Concipi nequit rem ullam creatam repræſentare poſſe infinitum; concipi, inquam, nequit naturam nullis circumſcriptam limitibus, immenſam, univerſalem poſſe percipi per ideam, hoc eſt, per rem ſpecialem, per rem diverſam ab illâ naturâ univerſali & infinitâ. Res verò ſpeciales quod ſpectat, nullo negotio concipimus illas poſſe repræſentari per Deum infinitum qui eas includit in efficaciſſimâ adeóque maximè intelligibili ſuâ ſubſtantiâ. Neceſſe itaque eſt dicere cognoſci Deum per ſeipſum, quamvis cognitio quam in hac vitâ adipiſcimur ſit admodum imperfecta; corporea verò cognoſci per ſuas ideas, hoc eſt, in Deo, quandoquidem in Deo, qui mundum complectitur intelligibilem reperiuntur ideæ rerum omnium.

Sed licèt hæc omnia in Deo videri poſſint, non ſequitur illa omnia in ipſo videri: Ea tantùm in Deo videmus quorum habemus ideas, jam autem quædam ſunt quæ a nobis ſine ideis videntur.

III. Quomodo cognoſcuntur corpora.

Quæcunque in hoc mundo exiſtunt, quorum habeamus aliquam cognitionem, ſunt corpora, vel ſpiritus, corporum proprietates, vel ſpirituum proprietates. Non dubium eſt quin videantur corpora cum ſuis proprietatibus per ſuas ideas; cùm enim non ſint intelligibilia per ſe, ea non poſſumus videre niſi in eo qui ea includit modo intelligibili. In Deo itaque, & per ideas ſuas a nobis conſpiciuntur corpora cum ſuis proprietatibus; atque hinc eſt quòd cognitio quam de illis habemus ſit perfectiſſima: hoc eſt, quòd idea quam de extenſione habemus ſufficiat ut cognoſcamus omnes proprietates quas ſuſcipere poteſt extenſio, quódque non poſſimus deſiderare ideam diſtinctiorem & fœcundiorem extenſionis, figurarum, & motuum, eâ quam nobis dat Deus de illis.

Cùm ideæ rerum quæ in Deo ſunt omnes rerum illarum proprietates includant, qui ipſarum videt ideas, ſucceſſivè etiam videre poteſt illarum rerum proprietates: cùm enim videmus res ut ſunt in Deo, eas ſemper modo perfectiſſimo videmus: atque ille modus eſſet infinitè perfectus, ſi mens quæ res eo videt modo eſſet infinita. Quod deeſt cognitioni quam habemus de extenſione, figuris, & montibus, non eſt defectus ideæ quæ nobis illam extenſionem repræſentat, ſed mentis noſtræ quæ illam conſiderat.

IV. Quomodo noſtram cognoſcimus mentem.

Res ſecus ſe habet de mente, illam non cognoſcimus per ideam ſuam; illam in Deo non videmus; illam tantùm per *conſcientiam* cognoſcimus; & hanc ob cauſam cognitio quam de illa habemus eſt imperfecta. Nihil de mente noſtrâ ſcimus quàm quod ſentimus agi in nobis.

nobis. Si nullum unquam dolorem, calorem ſenſiſſemus, non poſſemus ſcire an mens noſtra eſſet apta ad has ſenſationes, quia illa a nobis non cognoſcitur per ideam ſuam. Sed ſi in Deo videremus ideam quæ menti noſtræ reſponderet, eodem tempore cognoſceremus, aut poſſemus cognoſcere omnes proprietates quas habere poſſet: ut cognoſcimus omnes proprietates quas habere poteſt extenſio, quia cognoſcitur extenſio per ideam ſuam.

Verum quidem eſt nos ſatis cognoſcere per conſcientiam, ſeu per ſenſum internum quem de nobiſmetipſis habemus, mentem noſtram eſſe quid præſtantiſſimi: ſed fieri poteſt ut id quod de illâ cognoſcimus nihil ſit præ eo quod eſt in ſe ipſâ. Si de materiâ nihil cognoſceretur præter viginti aut triginta figuras quibus modificata fuiſſet, certè de eâ nihil penè cognoſceretur præ eo quod de eâ cognoſcimus per ideam quâ repræſentatur. Ut igitur mens perfectè a nobis cognoſcatur illud tantùm tenere non ſufficit quod de illâ tenemus per ſolum ſenſum internum, cùm conſcientia quam de nobis ipſis habemus forſan nobis tantùm oſtendat minimam noſtri partem.

Ex ſuprà dictis concludere eſt, quamvis diſtinctiùs mentis noſtra exiſtentiam cognoſcamus quàm corporis noſtri & eorum quæ nobis adjacent, naturam tamen mentis non tam perfectè a nobis cognoſci quàm naturam corporum; atque ex iis conciliarii poſſunt diverſæ eorum ſententiæ qui nihil meliùs cognoſci aſſerunt quàm mens noſcitur, aut qui contrà nihil eâ magis ignotum eſſe defendunt. Vide illuſtrationes.

Id etiam prodeſſe poteſt ad probandum ideas, quæ nobis aliquid extra nos repræſentant, non eſſe modificationes mentis noſtræ. Si enim mens omnia videret ſuas conſiderando modificationes, naturam ſuam clariùs cognoſcere deberet quàm naturam corporum, omnéſque ſenſationes & modificationes quas poteſt ſuſcipere, quàm figuras, aut modificationes quas corpora poſſunt recipere. Non cognoſcit tamen ſe capacem eſſe talis ſenſationis ſeſe videndo aut ſui ideam conſulendo, ſed experientiâ tantùm, cùm contrà cognoſcat extenſionem eſſe capacem numeri infiniti figurarum per ideam quam habet de extenſione. Immo ſunt quædam ſenſationes, ut colores, & ſoni, de quibus plerique homines non poſſunt cognoſcere, an ſint modificationes mentis: ſed nullæ ſunt figuræ quas omnes homines per ideam quam habent de extenſione non cognoſcant eſſe corporum modificationes.

Ex eo etiam patet ratio cur non poſſit dari definitio, quæ modificationes mentis patefaciat, cùm enim nec mens, nec ipſius modificationes per ideas cognoſcantur, ſed tantùm per conſcientiam, ſeu ſenſus internos, cúmque ejuſmodi ſenſus, voluptatis, exempli gratiâ, doloris, caloris, &c. vocibus quibuſdam non alligentur; hinc manifeſtò patet quòd ſi quis nullum unquam vidiſſet colorem, nullum ſenſiſſet calorem, non poſſent illi patefieri iſtæ ſenſationes per omnes

definitiones quæ ipſi de illis traderentur. Cùm autem homines ſenſationes non habeant niſi propter corpus, ipſorum verò corpus in omnibus eodem modo non ſit diſpoſitum, ſæpe contingit ut voces ſint æquivocæ; ut voces quibus utimur ad exprimendas modificationes mentis noſtræ aliud prorſus ſignificent quàm quod indicare volumus; utque amaritudinis cogitationem ſæpe excitemus dum dulcedinis ideam injicere quærebamus.

Quamvis mentis noſtræ perfectam non habeamus cognitionem, cognitio tamen quam habemus ſufficit ad demonſtrandam ipſius immortalitatem, ſpiritualitatem, libertatem, & nonnulla alia attributa quæ nos ſcire neceſſe eſt: & hac de causâ Deus ipſius cognitionem in nobis non parit per ideam, ut parit cognitionem corporum. Cognitio quam de mente noſtrâ habemus per conſcientiam imperfecta quidem eſt, id lubens fateor, ſed non eſt falſa: vice verſâ cognitio quam de corporibus habemus per ſenſum, ſeu per conſcientiam, ſi conſcientia demum dici poſſit ſenſus eorum quæ aguntur in corpore noſtro, non modò imperfecta eſt verùm etiam falſa. Idea igitur corporum nobis erat neceſſaria ad corrigendos ſenſus quos de illis habemus: ſed non indigemus ideâ mentis noſtræ, cùm conſcientia quam de illâ habemus nos in errorem non injiciat, cúmque, ut errorem in ipſius cognitione vitemus, ſufficiat nobis illam cum corpore non confundere quod ratione aſſequi poſſumus. Denique ſi ideam mentis noſtræ æquè claram habuiſſemus ac eſt illa quam habemus de corpore, hæc idea nos æquo faciliùs ad id adduxiſſet ut illam a corpore ſeparatam conſideraremus. Atque hoc modo minuiſſet conjunctionem mentis noſtræ cum corpore, impediendo quominus illam judicaremus veluti diffuſam per omnia membra, quod ulteriùs non explico.

V. Quomodo aliorum hominum mens cognoſcatur.

Ex iis omnibus quæ cognoſcere poſſumus nihil ampliùs ſupereſt præter mentes cæterorum hominum, & puras intelligentias; jam verò manifeſtum eſt nos illas non cognoſcere niſi per conjecturam. Illas nunc non cognoſcimus in ſeipſis, neque per ideas ipſarum, & cùm a nobis differant, fieri nequit ut illas cognoſcamus per conſcientiam. Conjicimus mentes cæterorum hominum ejuſdem eſſe ſpeciei ac noſtram. Quod in nobis ſentimus id etiam eos in ſe ſentire exiſtimamus; immo cùm ſenſationes illæ nullam cum corpore habent analogiam, pro certo habemus nos non decipi: quia in Deo quaſdam videmus ideas & leges immutabiles, juxta quas certò ſcimus Deum agere æqualiter in omnibus mentibus.

Ego ſcio bis duo eſſe quatuor, præſtare eſſe juſtum quàm eſſe divitem, nec fallor cum alios credo haſce cognoſcere veritates ſicut ego eas cognoſco. Ego amo bonum & voluptatem, odi malum & dolorem, beatus eſſe cupio, nec hallucinor, cùm credo homines, Angelos, & ipſos cacodæmonas iiſdem motibus affici. Certò etiam apud me conſtat Deum nullas unquam creaturum mentes quæ beatitudinem non appetant, aut

Digitized by Google

aut quæ infelicitatem poſſint appetere : ſed id ſcio cum evidentiâ & certitudine quia Deus id me docuit : Quis enim præter Deum conſilia & voluntates Dei poſſet mihi retegere? At verò cùm corpus aliquid commune habet cum iis quæ in me aguntur, tum penè ſemper fallor, ſi de aliis per me ipſum judicem, ſentio calorem, video talem magnitudinem, talem colorem; guſto talem aut talem ſaporem admotis ad me quibuſdam corporibus : decipior ſi hac in re de aliis per meipſum judicem. Quibuſdam affectibus obnoxius ſum, talia aut talia mihi grata, aut ingrata ſunt, alios autem mihi in hoc ſimiles judico ; conjectura mea ſæpe falſa eſt. Itaque cognitio quam de cæteris hominibus habemus errori eſt valde obnoxia, ſi de illis tantùm judicemus per ſenſum quem de nobis ipſis habemus.

An aliquæ ſint res creatæ diverſæ a Deo, a nobis ipſis, a corporibus, & a puris intelligentiis, id quidem nobis non innoteſcit; alias dari vix poſſumus credere, & expenſas quorundam Philoſophorum, qui ſecus ſentiunt, rationes falſas comperimus; atque illud nos in eâ in quâ jam eramus ſententiâ confirmavit, ſcilicet, cùm omnes ſimus homines ejuſdem naturæ, nos habere eaſdem ideas, quia nobis omnibus opus eſt eadem cognoſcere.

CAPUT VIII.

I. Præſentia intima ideæ vagæ entis in genere eſt cauſa omnium abſtractionum inordinatarum mentis, & plerarumque chimærarum Philoſophiæ vulgaris, quæ impediunt quominus multi Philoſophi agnoſcant ſoliditatem verorum principiorum Phyſices. II. Exemplum de eſſentiâ materiæ.

I. Præſentia intima ideæ vagæ entis in genere eſt cauſa omnium abſtractionum inordinatarum mentis, & plerarumque chimærarum Philoſophiæ vulgaris,

PRæſentia illa clara, intima, & neceſſaria Dei, hoc eſt, entis indeterminatè intellecti, entis in genere, quæ menti humanæ obverſatur, in ipſam fortiùs agit quàm præſentia omnium rerum finitarum quæ ſe ipſi objiciunt. Fieri nequit ut penitus excutiat ideam illam generalem entis, quia non poteſt ſubſiſtere extra Deum. Forſan quis poſſet dicere mentem humanam ab illâ ideâ recedere poſſe, quia poteſt cogitare de entibus ſpecialibus; ſed is hallucinaretur. Quum enim conſiderat aliquod ens ſpeciatim, non tam a Deo recedit, quàm accedit, ſi fas ſit ita loqui, ad certas quaſdam ipſius perfectiones, recedendo a cæteris omnibus. Tamen ita ab illis recedit ut eas a ſe prorſus non climinet, ac in eo ſemper verſetur ſtatu ut poſſit illas inquirere, & ad eas accedere. Illæ ſemper præſentes ſunt menti, ſed

quæ impediunt quominus multi Philoſophi agnoſcant ſoliditatem verorum principiorum Phyſices,

mens eas non percipit niſi cum confuſione inexplicabili, propter ſui tenuitatem & magnitudinem ideæ entis. De ſe quidem aliquis per aliquod tempus poteſt non cogitare, ſed non puto quemquam poſſe ſubſiſtere unicum temporis momentum quin cogitet de ente; immo eo ipſo tempore quo nos nihil cogitare credimus, neceſſariò pleni ſumus ideâ vagâ & generali entis. Sed quia res quæ nobis valde familiares ſunt, quæque nos non tangunt, mentem vividè non excitant, ipſamque ad id non adigunt ut ad eas attendat; idea illa entis quantumvis magna, vaſta, & vera ſit, nobis adeo familiaris eſt, nóſque ita parum afficit, ut eam nos non percipere penè arbitremur; ad illam animum non advertamus; ipſam vix exiſtere credamus, nec aliunde formari quàm ex congerie confuſâ omnium idearum ſpecialium; quamvis contrà in ipsâ ſolâ & per ipſam ſolam omnia entia ſpeciatim percipiamus.

Quamvis idea illa, quam recipimus per conjunctionem immediatam cum Verbo Dei, nos nunquam fallat per ſe, ut fallere ſolent ideæ quas recipimus propter conjunctionem quam cum corpore noſtro habemus, quæ res alias nobis repræſentant quàm ſunt; Auſim tamen dicere nos rebus optimis adeo perperam & ſiniſtrè uti, ut præſentia indelebilis hujus ideæ ſit una inter præcipuas cauſas omnium abſtractionum inordinatarum mentis, ac proinde totius illius Philoſophiæ abſtractæ & chimæricæ quæ omnes naturæ effectus explicat per generales voces actûs, potentiæ, effectûs, formarum ſubſtantialium, facultatum, qualitatum occultarum, ſympathiæ, antipathiæ, &c. Conſtat enim omnes illas voces multaſque alias nullas in mente excitare ideas præter ideas vagas & generales; hoc eſt ideas quæ menti per ſe objiciuntur, ſine ullo negotio & abſque mentis applicatione.

Legantur attentè, quantùm id fieri poteſt, omnes definitiones & explicationes quæ adſcribi ſolent formis ſubſtantialibus: fiat accuratiſſima diſquiſitio eſſentiæ omnium illarum entitatum quas Philoſophi pro lubitu ac tanto imaginantur numero, ut illarum multas diviſiones & ſubdiviſiones facere cogantur: certè auſim dejerare nullam aliam ideam de iſtis omnibus in mente excitatum iri quàm ideam entis & cauſæ in genere.

Sic enim vulgò procedunt Philoſophi, aliquem novum vident effectum, continuò imaginantur novam aliquam entitatem quæ illum produxerit effectum. Ignis calefacit: Ergo in igne eſt nova quædam entitas quæ iſtum edidit effectum, quæ differt a materiâ quâ conſtat ignis. Quia autem ignis varios effectus perinde producere valet, ut exempli gratiâ, corpora ſegregat, illa in cinerem & vitrum redigit, exſiccat, indurat, emollit, dilatat, purificat, illuminat, &c. tot liberaliter adſcribunt igni facultates, aut qualitates reales, quot poteſt varios producere effectus.

Sed

Sed verò ſi quis ad omnes attendat definitiones quas de illis facultatibus tradunt, is facilè agnoſcet illas nihil eſſe præter definitiones Logicas, nulláſque ideas in mente excitare quàm ideam entis & cauſæ in genere quam mens refert ad effectum qui producitur; adeo ut qui illis definitionibus diu ſtuduerit doctior evaſurus non ſit. Quid enim emolumenti ex illo ſtudii genere provenit? illud ſcilicet, quòd ea ſe meliùs tenere credant quæ tamen longè minùs tenent: non modò quia multas admittunt entitates quæ nunquam extitere; ſed etiam quia ejuſmodi homines jam præoccupati non poſſunt poſtea concipere, quomodo fieri queat ut materia ſola, qualis eſt materia ignis, cùm movetur versùs corpora variè diſpoſita, in iis varios producat effectus quos ab igne produci videmus.

Apud omnes in lectione paulum exercitatos conſtat, omnes ferme libros qui de ſcientiis agunt, ac illos præcipuè qui de Phyſicâ, Medicinâ & Chymiâ, & de omnibus rebus ſpecialibus naturæ, ratiociniis eſſe refertos quæ tota nituntur qualitatibus elementaribus, & qualitatibus ſecundis, ut *attractricibus*, *retentricibus*, *concoctricibus*, *expultricibus*, & aliis ſimilibus, item aliis quas vocant occultas; virtutibus ſpecificis, multiſque aliis entitatibus quas homines componunt ex ideâ generali entis, & ex ideâ cauſæ effectûs quem vident. Quod non aliunde contingere mihi videtur quàm ex facilitate quâ poſſunt conſiderare ideam entis in genere quæ ſemper ipſorum menti præſens eſt, per præſentiam intimam illius qui omnia in ſe includit.

Si Philoſophi vulgares contenti eſſent tradere Phyſicam ſuam duntaxat tanquam Logicam, quæ ſuppeditaret voces idoneas ad loquendum de rebus naturæ, ac eos non laceſſerent qui hiſce vocibus alligant ideas diſtinctas & ſpeciales quibus intelligi poſſint, nihil eſſet in ipſorum agendi ratione quod vitio vertere poſſemus. Sed ipſi aggrediuntur explicare naturam per ideas iſtas generales & abſtractas; quaſi natura eſſet abſtracta: Et præfractè volunt Phyſicam Ariſtotelis ſui Magiſtri eſſe veram Phyſicam, quæ res penitus explicet, non verò ſimplicem Logicam, quamvis nihil non inepti contineat præter definitiones quaſdam ita vagas, & voces ita generales, ut cuilibet Philoſophiæ poſſint competere. Denique in gratiam illarum entitatum imaginariarum, idearúmque vagarum, & indeterminatarum quæ ipſis ſponte in mentem veniunt, adeo occæcati ſunt, ut inepti prorſus ſint ad veras rerum ideas ſatis diu & accuratè conſiderandas, ut illarum ſoliditatem & evidentiam poſſint agnoſcere: atque hinc manat ſupina illa ignorantia in quâ verſantur circa vera principia Phyſices. Sed rem exemplo aliquo probemus.

II. De eſſentia materiæ. Si hæc definitio vo-

Apud Philoſophos id, ni fallor, in confeſſo eſt, nempe, id habendum eſſe pro eſſentiâ alicujus rei, quod in illâ re primum cognoſcitur, quod ab eâ inſeparabile eſt, & a quo omnes illius rei proprietates dependent. Ut itaque deprehendatur quâ in re conſiſtat eſſentia mate-

cis(*eſſentia*) admittatur, quod ſupereſt planè demonſtratum eſt; quòd ſi non admittatur, nihil amplius eſt præter quæſtionem nominis, ſcilicet, quâ in re conſiſtat eſſentia materiæ, ſeu potiùs id ſuo quæſtionem cadere nequit.

materiæ, omnes proprietates quæ ipſi conveniunt, aut quæ includuntur in ideâ materiæ perluſtrandæ ſunt: ut durities, mollities, fluiditas, motus, quies, figura, diviſibilitas, impenetrabilitas, & extenſio, ac primò inſpiciendum quodnam ſit inter illa attributa quod a materiâ ſit inſeparabile. Sic, cùm fluiditas, durities, mollities, motus & quies poſſint ſeparari a materiâ, quia multa ſunt corpora ſine duritie, aut ſine fluiditate, aut ſine mollitie, ſine motu, ſine quiete; hinc ſequitur manifeſtò illa omnia non eſſe eſſentialia materiæ.

Sed quatuor adhuc ſuperſunt quæ a materiâ inſeparabilia concipiuntur, nempe, figura, diviſibilitas, impenetrabilitas, & extenſio. Ut itaque cognoſcatur quodnam attributum debeat accipi pro eſſentiâ, hæc attributa non ampliùs a materiâ ſeparanda ſunt; ſed duntaxat examinandum quodnam eorum ſit primum, nec ullum aliud ſupponat. Tum facile eſt cognoſcere, figuram, diviſibilitatem, & impenetrabilitatem ſupponere extenſionem, extenſionem verò nihil ſupponere; illâ enim ſemel datâ, dantur eodem tempore diviſibilitas, impenetrabilitas & figura. Itaque concludendum eſt extenſionem eſſe eſſentiam materiæ; ſi modò materia nulla habeat attributa, præter ea quæ deſignavimus, aut alia ſimilia; nec putem quemquam eſſe qui rem ſeriò meditatus eam in dubium revocet.

Sed in eo ſita eſt difficultas, ut, nempe, ſciamus an materia adhuc non habeat alia attributa ab extenſione, & iis quæ ab illâ dependent diverſa; adeo ut ipſa extenſio ipſi non ſit eſſentialis, ſupponâtque aliquid quod ipſius ſit principium & ſubjectum.

Non pauci autem conſideratâ attentiſſimè ideâ quam de materiâ habebant, per omnia attributa quæ de illâ cognoſcuntur atque expenſis etiam naturæ effectibus, quantùm per vires & capacitatem mentis licet, id altè ſibi perſuaſerunt, nempe, extenſionem nihil quicquam ſupponere in materiâ, ſive quia ideam diſtinctam & ſpecialem non habuerunt rei illius quæ extenſionem præcedere credi poſſet, ſive etiam quia nullum viderunt effectum qui rem illam præcedentem probaret.

Quemadmodum enim ut quis ſibi perſuadeat horologium nullam habere entitatem diverſam a materiâ ex quâ compactum eſt, ſufficit ipſum ſcire quomodo varia rotarum diſpoſitio omnes horologii motus poteſt producere, ipſúmque præterea nullam habere ideam diſtinctam illius rei quæ poſſet eſſe cauſa horum motuum, quamvis plures e Logica petantur; Sic, quia Philoſophi ideam diſtinctam non habent illius rei quæ poſſet eſſe in materiâ, ſi ab eâ extenſio detraheretur, quia nullum vident attributum quod eam rem poſſit notam facere, quia præterea vident extenſione datâ omnia etiam dari attributa quæ ad materiam pertinere concipiuntur; & materiam nullius effectûs cauſam eſſe, quem non concipiamus poſſe produci ab extenſione variè configuratâ & variè agitatâ, hinc pro certo habuerunt extenſionem eſſe eſſentiam materiæ.

Sed

Sed quemadmodum homines nullâ certâ demonſtratione convincuntur, non dari aliquam intelligentiam, aut aliquam entitatem recens creatam in rotis horologii; ita nemo poteſt ſine ſpeciali revelatione aſſerere tanquam demonſtrationem Geometricam, nihil eſſe in lapide præter extenſionem diversè configuratam: fieri omnino poteſt ut extenſio conjuncta ſit cum aliquâ aliâ re quam non concipimus, quia nullam illius habemus ideam, quamvis ſimul id credere & aſſeverare videatur valde abſurdum; abſurdum enim eſt ea aſſerere quæ nec ſcimus, nec concipimus.

Supponamus tamen aliud quid eſſe ab extenſione diverſum in materiâ, id certè non impedit, ſi res ſeriò animadvertatur, quò minus extenſio ſit eſſentia materiæ, juxta definitionem modò traditam. Prorſus enim neceſſe eſt, ut quicquid eſt in mundo ſit vel ens, vel modus entis; id ab ingenio attento negari nequit. Jam autem extenſio non eſt modus entis, ergo eſt ens. Sed cùm materia non ſit ens conſtans ex pluribus entibus, ut homo, qui conſtat ex corpore & mente; hinc ſequitur materiam eſſe unicum ens, ac proinde ipſam nihil aliud eſſe quam extenſionem.

Jam ut probem extenſionem non eſſe modum entis, ſed verum ens, animadvertendum eſt non poſſe concipi modum entis, quin eodem tempore concipiatur ens cujus eſt modus; non poteſt, exempli gratiâ, concipi rotunditas, quin concipiatur extenſio, cùm enim modus entis nihil aliud ſit quàm ipſum ens ſic modificatum, rotunditas exempli gratiâ ceræ nihil aliud ſit quàm cera hoc modo diſpoſita, conſtat concipi non poſſe modum entis ſine ipſo ente. Si igitur extenſio eſſet modus entis, non poſſet concipi extenſio ſine illo ente cujus extenſio eſſet modus. Extenſio tamen ſola facillimè concipitur. Ergo non eſt modus ullius entis, ac ideo in ſeipsâ es ens. Itaque conſtituit eſſentiam materiæ, cùm materia ſit unicum ens, non verò ens compoſitum ex multis entibus, ut jam dictum eſt.

Sed complures Philoſophi ideis generalibus & entitatibus Logicæ ita ſunt aſſueti, ut ipſorum mens iis magis occupetur, quàm ideis ſibi peculiaribus, diſtinctis, & Phyſicis. Id vel ex eo patet quòd omnia ipſorum ratiocinia circa res naturales nitantur duntaxat notionibus Logicis, actûs & potentiæ, & numeri infiniti entitatum imaginariarum, quas non diſcernunt a veris. Cùm igitur iſtius commatis homines per eam methodum mirâ facilitate quidlibet videant, arbitrantur, ſe cæteris viſu perſpicaciori præpollere, ſéque clariſſimè videre extenſionem ſupponere aliquid, ipſámque nihil aliud eſſe quàm proprietatem quâ etiam ſpoliari poteſt.

Si tamen ab ipſis poſtulatur ut eam rem explicent quam percipere ſibi videntur in materiâ præter extenſionem; id multis exequuntur rationibus, quæ omnes oſtendunt ipſos nullam aliam habere ideam quàm ideam entis, aut ſubſtantiæ in genere. Id manifeſtò patet ex

eo

eo quod illa idea entis in genere nulla includat attributa ſpecialia quæ materiæ competant. Si enim ex materiâ detrahas extenſionem; omnia attributa omneſque proprietates quæ ad ipſam pertinere concipiuntur ab ipſâ detrahuntur, licet in ipſâ relinqueres rem illam quam ipſius eſſe eſſentiam imaginantur: Certe ex eâ non poſſent fieri cœlum, terra, nec quicquam eorum quæ videmus. Contra verò, ſi detrahatur id quod volunt eſſe eſſentiam materiæ, dummodo extenſio reſidua ſuperſit, ſupererunt etiam omnia attributa omneſque proprietates quæ diſtincte in ideâ materiæ includi concipiuntur: Nam ex extenſione poſſunt haud dubie formari cœlum, terra, totus mundus adſpectabilis, & infiniti alii. Itaque cùm res illa, quam ſupponunt præter extenſionem, nulla habeat attributa quæ ad ipſam pertinere diſtincte concipiantur, quæque clare includantur in ipſius ideâ, ea res nihil eſt reale, ſi rationem conſulas; nec poteſt quicquam conferre ad explicandos effectus naturales. Quod verò dicunt rem illam eſſe *ſubjectum* & *principium* extenſionis id dicunt gratis, nec clare concipiunt id quod dicunt, hoc eſt, nullam illius habent ideam præter ideam generalem & Logicam, ideam, ſcilicet, ſubjecti & principii; adeo ut novum adhuc poſſet fingi *ſubjectum*, novumque *principium* iſtius ſubjecti extenſionis, & ſic in infinitum; quia mens ſibi pro lubitu repræſentat ideas generales *ſubjecti* & *principii*.

Veriſimile quidem eſt homines ideam materiæ ſine gravibus cauſis tantopere non obſcuraturos fuiſſe, multóſque eſſe qui ſententias noſtris adverſas defendant propter quædam Theologiæ dogmata. Sane extenſio non eſt eſſentia materiæ, ſi id fidei repugnat; Huic autoritati planè credimus. Debilitatis & limitationis ingenii humani ſatis, Dei gratiâ, conſcii ſumus. Novimus illud ſatis non habere capacitatis ut potentiam infinitam metiri queat, Deum infinitè plura poſſe quàm concipere valemus, ipſum dare nobis ideas ad ea duntaxat cognoſcenda quæ fiunt ſecundum ordinem naturæ, cætera verò nos celare. Semper igitur parati ſumus ad ingenium fidei ſubmittendum; ſed aliis opus eſt argumentis quàm iis quæ vulgò afferuntur ad deſtruendas rationes ſupradictas; quia modi explicandorum fidei myſteriorum ad fidem non pertinent; illa enim myſteria creduntur, quamvis modum ipſorum poſſe unquam liquido explicari non concipiamus.

Credimus, exempli gratiâ, myſterium Trinitatis, quamvis mens humana illud capere non poſſit; & id non obſtat quò minus credamus ea quæ a tertio non differunt, inter ſe non differre, quamvis hæc propoſitio iſtud myſterium videatur deſtruere. Perſuaſum enim habemus utendum non eſſe ratione ſeu mente, niſi circa res ipſius capacitati accommodatas, myſteriaque noſtra non eſſe irretorto oculo ſpectanda, ne iis perſtringamur, juxta illud Spiritus ſancti monitum: *Qui ſcrutator eſt Majeſtatis opprimetur a gloriâ.*

Si

Si tamen ad ſatisfaciendum nonnullis ingeniis utile duceremus explicare quo pacto ſententia quam de materiâ habemus poſſit conciliari cum doctrinâ fidei circa Tranſſubſtantiationem, id forſan modo ita claro & diſtincto effectum daremus ut eo pacto nullum deciſionibus Eccleſiæ fieret præjudicium; ſed ab hac explicatione, præcipuè in hoc opere, ſuperſedere poſſe nobis videmur.

Obſervandum enim eſt Patres de illo myſterio ſemper loquutos ut de myſterio incomprehenſibili; ipſos ad illud explicandum Philoſophiam non adhibuiſſe; ac ut plurimùm comparationibus parum accuratis uſos fuiſſe, quæ dogma potiùs proponebant quàm clarè exponebant. Traditio itaque in eorum uſum eſt qui non philoſophantur ſuper hoc myſterio, quique mentem ſuam fidei, anxiis illis & arduis miſſis quæſtionibus, ſubmittunt.

Immeritò igitur quis exigeret a Philoſophis ut clarè & facilè explicarent quo pacto corpus Jesu-Christi ſit in Euchariſtiâ, is enim ab ipſis peteret ut nova in Theologiam inveherent. Ac ſi Philoſophi huic poſtulato imprudentes reſponderent, certè non poſſent vitare vel Philoſophiæ, vel Theologiæ ſuæ condemnationem; ſi enim ipſorum reſponſa eſſent obſcura, ipſorum Philoſophiæ placita ſpernerentur, ſi verò eſſent clara, non ſine ratione metum incuteret ipſorum Theologiæ novitas utut tranſſubſtantiationis dogmati conformis.

Cùm igitur novitas in rebus Theologicis erroris indicium ſecum ferat, & opiniones vel ex eo duntaxat, quòd novæ ſint, nec traditionis fundamento nixæ, jure contemnantur; nemo poteſt ſine temeritate faciles & intelligibiles explicationes tradere rerum quas Patres & Concilia penitus non explanaverunt; ſufficit ſi dogma Tranſſubſtantiationis teneamus, ipſius explicationem quærere non ſatagentes. Alioqui nova litium & altercationum ſemina ſpargerentur, quæ jam plus ſatis graſſantur; immo ipſi veritatis inimici iis litibus malignè uterentur ad ſuos opprimendos adverſarios.

Lites circa explicationes Theologicas omnium maximè inutiles & noxiæ videntur; eò etiam ſunt formidabiliores quòd ipſi Viri pii ſe legitimè vinculum charitatis rumpere credant erga diſſentientes. Id æquo pluribus experimentis comprobatur, nec cauſa iſtius eventûs eſt admodum occulta. Satius itaque & tutius eſt, de rebus quæ evidenter non liquent, quáſque alii non poſſunt aſſequi, præcipitantiùs non loqui.

Sed ſimul immeritò nobis inſtar normæ aut axiomatum in philoſophando obtruderentur obſcuræ & incertæ fidei myſteriorum explicationes quas credere non tenemur; in philoſophicis enim ſola evidentia nos perſuadere debet. Commutandæ non ſunt ideæ claræ & diſtinctæ extenſionis, figuræ, & motûs localis cum ideis illis generalibus & confuſis principii, aut ſubjecti extenſionis, formæ, quidditatum, qualitatum realium, & omnium illorum motuum generationis, corruptionis,

alterationis, & aliorum ſimilium a motu locali diverſorum; ideæ reales ſcientiam parient realem. Sed ideæ generales & Logicæ nihil unquam gignent præter ſcientiam, vagam, ſuperficiariam, & ſterilem. Attentè igitur, quantùm fieri poteſt, conſiderandæ ſunt ideæ illæ diſtinctæ & ſpeciales rerum, ad cognoſcendas proprietates quas includunt; ac ſic rimanda eſt natura, miſſis omnibus illis chimæris quæ in ſolo quorundam Philoſophorum cerebro exiſtunt.

Cæterum ad Religionem & Ethicam neceſſariò pertinet hæcce veritas, mentem, ſcilicet, ſpiritualem & immortalem eſſe, ſtatuitque noviſſimum * Lateranenſe Concilium, ut eam veritatem docere, atque ratiocinia eam impugnantia refutare teneantur Philoſophi; Jam autem ſi ſupponatur materiæ eſſentiam non ſitam eſſe in extenſione in longitudinem, latitudinem & profunditatem, ſed in aliâ re quapiam quæ non noſcitur, quî tunc refutabitur incredulorum error qui contendunt, imo ſpecioſis probant argumentis ipſam eſſe materiam quâ conſtat cerebrum quæ cogitat, ratiocinatur, vult, & cætera? An rem quam tu non noſcis hâc illâve proprietate non gaudere poteris unquam probare, erroriſque eum convincere qui probè novit eos aut non ampliùs cogitare, aut malè ratiocinari quorum vulneratum eſt cerebrum?

* Seſſ. 8.

Sed prætereà, cùm Patres, ſpeciatímque Divus Auguſtinus ſemper agnoverint materiæ eſſentiam in extenſione eſſe poſitam, cúmque nemo unquam diſtinctè concepturus ſit corpus aliquod organiſatum, quale eſt Jeſu-Chriſti corpus, in punctum mathematicum redigi poſſe, (mathematicum dico, non phyſicum, clarè enim concipitur Deum intra extenſionem arenulæ cogere poſſe decies centena myriadum millia organiſatorum corporum,) favebiſne Tranſſubſtantiationis dogmati, aut ad fidem revocabis Hæreticos, acerrimè contendendo corpus Jeſu-Chriſti ſine ullâ extenſione in Euchariſtiâ verſari? Nonne potiùs periculum eſt ne illud ſubvertas dogma, ſi non certò conſtet erraſſe Divum Auguſtinum cùm dixit, de corpore tolle extenſionem, corpus non ampliùs erit? Credamus ergo dogmata quæ vera eſſe dixit Eccleſia, ipſa enim errare eſt neſcia, ſed circa explicationes quæ eorum aſſeruntur dogmatum ſuſpendamus judicium? †

† Vide meam defenſionem contra accuſationes D. Ludovici de la Ville: Eam reperies ad calcem tractatûs de Naturâ & Gratiâ: vide etiam Colloquia de Metaphyſicâ & Religione; Colloq. 13. a num. 10. ad finem.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT IX.

I. Ultima cauſa generalis errorum noſtrorum. II. Ideas rerum non ſemper præſentes adeſſe menti ſtatim atque id optamus. III. Omnem mentem finitam obnoxiam eſſe errori, & cur res ſic ſe habeat. IV. Judicandum non eſſe nihil exiſtere præter corpora, aut ſpiritus, neque Deum eſſe ſpiritum, ut alios concipimus ſpiritus.

HActenus de iis erroribus loquuti ſumus, quorum aliqua aſſignari poteſt cauſa occaſionalis in naturâ intellectûs puri, aut mentis dum illam conſideramus per ſe agentem, & in naturâ idearum, hoc eſt, in modo quo mens percipit res externas.

Jam nihil reſtat ampliùs niſi ut explicemus unam cauſam, quæ dici poteſt univerſalis & generalis omnium errorum noſtrorum; nullum enim errorem concipimus qui ab illâ aliquatenus non dependeat. Hæc cauſa in eo ſita eſt quòd cum τὸ nihil nullam habeat ideam quâ repræſentetur, mens ad id facilè adducatur ut ea non exiſtere credat quorum nullam habet ideam. I. *Ultima cauſa generalis errorum noſtrorum.*

Errorum noſtrorum fontem generalèm ex eo manare conſtat, ut jam multoties diximus, quòd judicia noſtra latiùs pateant perceptionibus noſtris. Quum enim rem aliquam conſideramus, illius ut plurimum unam tantùm faciem inſpicimus; jam autem de facie a nobis conſideratâ duntaxat judicare non contenti judicium de re integra ſtatuimus. Unde fit ut ſæpe hallucinemur, quamvis enim res vera ſit reſpectu faciei a nobis expenſæ, reſpectu alterius ſæpe falſa deprehenditur, & quod credimus verum eſſe, eſt tantùm veriſimile. Jam verò manifeſtum eſt nos de rebus non omnino judicaturos eſſe ut ſolemus, niſi arbitraremur nos omnes illarum inſpexiſſe facies, aut niſi ſupponeremus omnes alias facies ſimiles eſſe faciei a nobis inſpectæ. Cauſa itaque generalis errorum noſtrorum in eo verſatur quòd cùm nullam habeamus ideam aliarum facierum iſtius rei aut ipſarum diſcriminis cum facie quæ menti noſtræ obverſatur, credamus illas alias facies non exiſtere, aut ſaltem ſupponamus inter illas nullam eſſe ſpecialem differentiam.

Iſte proceſſus nobis videtur rationi ſatis conſentaneus. Cùm enim τὸ nihil nullam in mente excitet ideam, non immeritò credere nobis videmur ea quæ nullam in mente efformant ideam, dum examinantur, ſimilia eſſe nihilo. Quódque nos in eâ confirmat ſententiâ illud

eſt ; ſcilicet, inſtinctu quodam perſuademur ideas rerum debitas eſſe naturæ noſtræ, ipsáſque menti ita ſubmitti ut ſeſe ipſi objicere debeant ſtatim atque id exoptat.

II. Ideæ rerum non objiciuntur menti noſtræ ſtatim atque id optamus.

Si tamen animum ad ſtatum præſentem naturæ noſtræ attentum adverteremus, certè tam proni non eſſemus ad credendum ideas rerum nobis adeſſe ſtatim atque eas volumus. Homo nihil eſt, ut ita dicam, præter carnem & ſanguinem, ex quo peccavit. Levior impreſſio ſenſuum & affectuum frangit vim intentiorem applicationis mentis ipſius: Curſúſque rapidus ſpirituum & ſanguinis ipſum ſecum abripit, ac versùs ſenſibilia perpetuò impellit. Huic torrenti ipſum abripienti incaſſum ſæpe reluctatur, immo ipſi reluctari raró aggreditur, ipſum enim ſequi dulciſſimum eſt, adversùs ipſum reniti arduum nimis. Mens igitur defatigatur & ſatiſcit poſtquàm aliquantum in veritate aliquâ amplectendâ ac veluti arripiendâ deſudavit: Ac eo in quo verſamur ſtatu planè falſum eſt ideas rerum menti objici ſtatim atque eas conſiderare volumus. Judicare igitur non debemus res non exiſtere, ex eo duntaxat quòd illarum nullas habemus ideas.

III. Omnis mens finita obnoxia eſt errori.

Sed etiamſi hominem ſupponeremus ſummum arbitrium mentis ſuæ & idearum, neceſſariò tamen obnoxius eſſet errori per naturam ſuam. Quippe mens humana eſt finita, omnis autem mens finita naturâ ſuâ errori obnoxia eſt. Cujus rei hæc eſt ratio. Res minimæ infinitas relationes inter ſe habent, jam verò mente infinitâ opus eſt ad eas omnes capiendas; cùm itaque mens, quicquid conetur, omnes illas relationes neque amplecti neque capere poſſit, ad id facilè propendet ut credat relationes quas non percipit non exiſtere, præcipuè cum ad tenuitatem, & limitationem ſuam, ut ſæpe fit, non ſatis attendit. Itaque limitatio mentis ſola infert ſecum erroris, ut ita dicam, capacitatem.

Attamen ſi homines, etiam in eo ſtatu infirmitatis & corruptionis in quo nunc ſunt, libertate ſuâ bene ſemper uterentur, nunquam fallerentur. Atque hanc ob cauſam omnis homo qui in errorem labitur culpandus eſt, ac meritò pœnas luit; ut enim errorem vitemus ſufficit nos de iis tantùm judicare quæ videmus, atque integra nunquam ferre judicia niſi de iis rebus quas integras nos examinaſſe certò ſcimus, quod quidem homines poſſunt aſſequi. Sed malunt errori ſeſe mancipare, quàm ſeſe ad normam veritatis conformare; decidere volunt ſine labore & examine. Quid mirum igitur eſt ſi in errores incidant innumeros, ac ſi incertiſſima ſæpe ferant judicia?

IV. Non judicandum eſt nihil eſſe creatum præter corpora aut ſpiritus: Deumque

Homines, exempli gratiâ, nullas alias habent ſubſtantiæ ideas, quàm ideas mentis ſeu ſpiritûs, & corporis; hoc eſt, ſubſtantiæ cogitantis & ſubſtantiæ extenſæ. Atque hinc ſe legitimè concludere arbitrantur quicquid exiſtit eſſe corpus, vel ſpiritum. Nolim tamen aſſerere dari aliquam ſubſtantiam quæ nec ſit corpus nec ſpiritus: Non debemus enim aſſerere res exiſtere, cùm nullam illarum habemus cognitionem; Deus enim qui ſua opera nos non celat, aliquam, ut videtur,

tur, earum rerum nobis dediſſet ideam. Exiſtimo tamen nihil de numero generum entium quæ Deus creavit, per ideas quas de illis habemus determinandum eſſe, cùm abſolutè loquendo fieri poſſit ut Deo ſint rationes nobis occultæ quibus ea nos celare velit: ut vel hæc poſſet ſufficere quòd, nempe, cùm entia illa nullam ad nos habeant relationem, nobis ſatis inutile foret illa cognoſcere: quemadmodum nobis non dedit oculos ſatis acutos ut poſſimus numerare dentes acari, quia inutile eſt ad conſervationem, vitæ noſtræ nos viſu adeo perſpicaci pollere. *eſſe ſpiritum eodem modo quo concipere ſolemus ſpiritus.*

Sed quamvis præcipiti judicio non debeamus pronuntiare omnia entia eſſe vel ſpiritus, vel corpora, omnino abſurdum cenſemus, Philoſophos ad explicandos effectus naturales aliis uti ideis, quàm iis quæ pendent a cogitatione, & extenſione; cùm revera illæ ſolæ ſint ideæ diſtinctæ & ſpeciales quas habeamus.

Nihil a ratione magis abhorret quàm imaginari innumera entia ex ſimplicibus ideis Logicis, illis innumeras tribuere proprietates, atque ita res quæ non intelliguntur velle explicare per alias res quæ non modò non concipiuntur, ſed etiam quæ concipi nequeunt. Res perinde ſe habet ac de cæcis qui inter ſe de coloribus colloqui volentes ac de iis Theſes propugnare, ad id uterentur definitionibus quas Philoſophi ſolent tradere, ac de iis multas elicerent concluſiones: ſicut enim cæci illi non poſſent habere ſermones niſi ludicros & ridiculos de coloribus, quia eorum ideas diſtinctas non habentes de illis vellent ratiocinari ex ideis generalibus & e Logica petitis. Ita Philoſophi non poſſunt ſolidè ratiocinari de effectibus naturæ, dum ad id utuntur duntaxat ideis generalibus & Logicis, actûs, potentiæ, entis, cauſæ, principii, formæ, qualitatis & aliorum ſimilium. Omnino neceſſe eſt ut tantummodo nitantur ideis diſtinctis aut ſpecialibus cogitationis, & extenſionis, & ideis quas illæ includunt, quales ſunt ideæ figuræ, motûs, &c. Sperandum enim non eſt naturam poſſe cognoſci aliâ viâ quàm per conſiderationem idearum quas de illâ habemus; ac longè præſtat nunquam meditari, quàm circa chimæras meditari.

Non eſt tamen aſſeverandum nihil exiſtere præter ſpiritus, & corpora, h. e. entia quæ cogitent, & entia quæ ſint extenſa, quia in illâ aſſeveratione eſſet periculum erroris: Quamvis enim illa entia ad explicandam naturam ſufficiant, ac poſſimus idcirco ſine ullo erroris diſcrimine concludere res naturales, quarum aliquam habemus cognitionem, ab extenſione & cogitatione pendere, fieri tamen poteſt, abſolutè loquendo, ut alia quædam extent entia quorum nullam habeamus ideam, quorúmque nullos videamus effectus.

Homines igitur præcipiti feruntur judicio, dum ſtatuunt ut axioma indubitatum, omnem ſubſtantiam eſſe corpus vel ſpiritum. Sed inde etiam præcipitem eliciunt concluſionem cùm ſolo rationis lumine colligunt Deum eſſe ſpiritum. Verum quidem eſt, cùm ad ipſius imagi-

 nem.

nem & ſimilitudinem ſimus conditi, & Scriptura ſacra nos multis in locis doceat Deum eſſe ſpiritum, nos id credere debere, illúmque ſic appellare, ſed id ratio ſola nos edocere nequit: Nobis tantùm dictat Deum eſſe infinitè perfectum, ipſúmque potiùs debere eſſe ſpiritum quàm corpus, cùm mens noſtra ſit perfectior corpore, ſed nos non facit certiores illa ratio non dari entia perfectiora mentibus noſtris; ac mentibus noſtris longè magis ſuperiora, quàm mentes ſunt corporibus ſuperiores.

Poſito autem quod exſtent ejuſmodi entia, ut id extra omne dubium videtur conſtitutum, vel ex eo quòd Deus potuerit ea creare, manifeſtum eſt illa entia Deo longè ſimiliora quàm nos. Ita eadem ratio evincit Deum potiùs habiturum eſſe illorum entium perfectiones quàm noſtras, quæ ipſorum reſpectu nihil eſſent præter imperfectiones. Arbitrandum igitur non eſt præcipitanter, vocem ſpiritûs quâ utimur ad exprimendum id quod Deus eſt, & id quod ſumus, eſſe vocem univocam quæ eadem aut planè ſimilia ſignificet. Deus eſt ſpiritus, cogitat, vult; verùm caveamus ne ipſum humanâ demum naturâ induamus; non cogitat, non vult, ut cogitamus, & volumus; Deus longè magis præſtat mentibus creatis, quàm illæ corporibus præſtant: ac Deus non tam vocari debet ſpiritus, ut poſitivè deſignetur id quod eſt, quàm ut ſignificetur ipſum non eſſe corporeum. Ens eſt infinitè perfectum, id controverti nequit; Sed quemadmodum cenſendum non eſt cum Anthropomorphitis, ipſius figuram debere eſſe humanæ ſimilem, utpote quæ omnium videatur perfectiſſima, etſi illum ſupponeremus corporeum, pariter neque cenſendum eſt ſpiritum Dei habere cogitationes humanas, ipſiúſque mentem noſtræ ſimilem eſſe, quia nihil mente noſtrâ perfectius cognoſcimus. Credendum potiùs eſt ipſum, quemadmodum in ſe includit perfectiones materiæ, cùm tamen non ſit ens materiale, certum enim eſt materiam habere relationem ad aliquam perfectionem quæ in Deo eſt, ſpirituum etiam creatorum perfectiones complecti, cùm tamen non ſit ſpiritus eodem modo quo ſpiritus ſolemus concipere; verum ipſius nomen eſt, ILLE QUI EST, JEHOVAH, hoc eſt, Ens illimitatum, omne ens, ens infinitum & univerſale.

CAPUT

CAPUT X.

Exempla quorundam errorum Phyſices in quos labuntur homines, quia ſupponunt res quæ naturâ ſuâ, qualitatibus, extenſione, duratione, & proportione differunt, eſſe ſimiles in hiſce omnibus.

CApite præcedenti vidimus homines præmaturum ferre judicium, dum ſtatuunt omnia entia duplicis duntaxat eſſe generis, nempe, ſpiritus & corpora. In ſequentibus demonſtrabimus ipſos ferre judicia non modò præcocia, verùm etiam falſiſſima, quæque numeri errorum innumerabilis ſunt principia, dum judicant entia non differre in ſuis relationibus nec in ſuis modis, quia nullam illarum differentiarum habent ideam.

Mentem humanam nihil aliud quàm rerum relationes inveſtigare conſtat; primò relationes quas cum ipſâ habere poſſunt res quas conſiderat, deinde relationes quas eæ res habent inter ſe invicem: Nam mens humana nihil aliud quærit quàm bonum ſuum, & veritatem; ut ſuum conſequatur bonum, ratione, guſtu, aut ſenſu accuratè inveſtigat, num res analogiam convenientiæ habeant cum ipſâ; ut veritatem adipiſcatur, inſpicit an res analogiam æqualitatis aut ſimilitudinis inter ſe invicem habeant, aut quænam præcisè ſit magnitudo æqualis ipſarum inæqualitati. Quemadmodum enim bonum non eſt bonum mentis, niſi quia ipſi competit; ita veritas non eſt veritas, niſi per analogiam æqualitatis, aut ſimilitudinis quæ deprehenditur inter duas vel plures res, ut inter unam ulnam & telam; verum enim eſt illam telam unâ ulnâ longam eſſe, quia datur mutua analogia inter ulnam & telam illam, ſive inter duas vel plures ideas ut inter binas ideas bis trium & ideam ſex, verum enim eſt bis tria eſſe ſex, quia datur æqualitas inter duas ideas bis trium & ideam numeri ſenarii: ſive denique inter ideas & res, cùm ideæ repræſentant id quod res ſunt; cùm enim dico Solem exiſtere, propoſitio mea vera eſt, quia ideæ quas habeo exiſtentiæ & ſolis repræſentant ſolem exiſtere, ac verè exiſtere. Omnis igitur actio & attentio mentis ad res objectas ad aliud non intenditur quàm ut deprehendat earum mutuas analogias, cùm rebus non præbeatur attentio niſi ut earum agnoſcatur veritas aut bonitas.

Sed, ut jam Capite præcedenti dictum eſt, attentio mentem magnopere fatigat, citò fatiſcit mens reſiſtendo impreſſioni ſenſuum quæ ipſam dimovet ab eo quod intuetur, ac versùs alia deflectit quæ ipſi, præ ingenti erga corpus amore, allubeſcunt. Valde finita eſt, ac ſic diffe-

differentias quæ intercedunt inter res quas examinat, utpote infinitas aut prope infinitas, non poteſt dignoſcere. Mens igitur ſupponit ſimilitudines fictitias, ubi non animadvertit differentias poſitivas & reales; quippe ideæ ſimilitudinis ipſi ſunt magis præſentes, magis familiares, magiſque ſimplices quàm cæteræ. Manifeſtum enim eſt ſimilitudinem, unicam duntaxat includere analogiam, ac unicam ideam ſufficere ad judicandum mille res eſſe inter ſe ſimiles; cùm contrà, ut quis judicet ſine erroris periculo mille res inter ſe differre, neceſſariò habere debeat mille ideas differentes menti præſentes.

Homines igitur imaginantur res diverſæ naturæ eſſe ejuſdem naturæ; ac res omnes ejuſdem ſpeciei inter ſe invicem ferme non differre. Judicant inæqualia eſſe æqualia, inſtabilia eſſe ſtabilia, ac ea quæ ſine ordine & proportione ſunt eſſe optimè ordinata, ac accuratiſſimam ſervare proportionem. Uno verbo res naturâ, qualitate, duratione & proportione diverſas ſimiles eſſe in his omnibus rebus ſæpiſſime ducunt. Sed hæc fuſiùs & per aliquot exempla explicari merentur, quia hæc eſt innumerorum errorum cauſa.

Mens & corpus, ſubſtantia cogitans & ſubſtantia extenſa, ſunt duo genera entium toto cœlo diverſa, ac penitus oppoſita: quod alteri competit alteri nequit competere; attamen plerique homines ad ideam quam habent cogitationis parum attendentes, ac corporibus perpetuò affecti, mentem & corpus tanquam unum idémque habuerunt: imaginati ſunt ſimilitudinem inter res adeo diverſas. Voluerunt animam eſſe materialem, hoc eſt per totum corpus diffuſam, ac inſtar corporis figuratam: menti tribuerunt quod ſoli corpori congruere poteſt.

Inſuper homines voluptatem, dolorem, odores, ſapores, &c. ſentientes, ac corpus magis præſens habentes quàm mentem ipſam, hoc eſt, corpus facilè imaginantes, mentem verò imaginari non valentes; ipſi corpori facultates ſentiendi, imaginandi, & aliquando etiam facultatem concipiendi, quæ menti ſoli poſſunt competere, tribuerunt. Sed exempla infrà ſubnexa erunt clariora.

Omnia corpora naturalia, ea etiam quæ ejuſdem ſpeciei eſſe dicuntur, a ſe invicem differre conſtat; aurum auro non eſſe prorſus ſimile, & guttam aquæ ab aliâ guttâ differre. De omnibus corporibus ejuſdem ſpeciei res non ſecus ſe habet quàm de faciebus: omnes facies habent binos oculos, naſum, os, &c. omnes ſunt facies, & quidem facies humanæ; dici tamen poteſt hominum duas facies nunquam extitiſſe prorſus ſimiles. Pariter unum auri fragmentum partes habet ſimiles alii fragmento auri, & aquæ gutta alii guttæ ſine dubio eſt valde ſimilis: aſſeri tamen poteſt duas non poſſe dari omnino ſimiles guttas, licèt ex eodem haurirentur flumine. Tamen Philoſophi incogitanter ſupponunt ſimilitudines eſſentiales inter corpora ejuſdem ſpeciei, aut ſimilitudines quæ conſiſtunt in indiviſibili, nam eſſentiæ rerum conſiſtunt in indiviſibili, juxta falſam illorum opinionem.

Jam

Jam autem cauſa cur errorem adeo craſſum admittant ex eo oritur, quòd res circa quas ampla conflare volumina non dubitant, accuratè examinare ne dignentur quidem. Quemadmodum enim perfectam non ſtatuimus ſimilitudinem inter facies, quia continus eas conſpicimus, ac quia habitus quem illas diſcernendi contraximus efficit ut minimas earum deprehendamus differentias; ita, ſi Philoſophi naturam aliquâ cum attentione conſiderarent, non paucas haud dubiè comperirent cauſas diverſitatum in ipſis etiam rebus quæ eaſdem in nobis excitant ſenſationes, quáſque ideo ejuſdem ſpeciei appellamus, in iiſque ſimilitudines eſſentiales tam facilè non ſupponerent. Cæci ridiculi eſſent, ſi ſupponerent ſimilitudinem eſſentialem inter facies quæ conſiſteret in indiviſibili, quia illarum differentias clarè non percipiunt: Philoſophi igitur tales ſimilitudines in corporibus ejuſdem ſpeciei non debent ſupponere, quia per ſenſationes quas de illis habent nullas inter ea deprehendunt differentias.

Facilis illa propenſio quâ ad ſupponendam ſimilitudinem in rebus ferimur, nos eò etiam adducit ut credamus eſſe numerum determinatum differentiarum & formarum; illáſque formas gradus admittere non poſſe. Exiſtimamus omnia corpora inter ſe differre veluti per gradus; ac iſtos etiam gradus quaſdam inter ſe ſervare proportiones: uno verbo de rebus materialibus judicamus ut de numeris.

Id ex eo oriri conſtat quòd abſorbeatur mens in relationibus rerum quas commetiri non poſſumus, quales ſunt infinitæ differentiæ quæ extant inter corpora naturalia, ac ſeſe veluti ſublevet cùm aliquam inter illas imaginatur ſimilitudinem aut proportionem; quia tum plurima ſibi repræſentat quàm facillimè. Námque, uti jam dictum eſt, unica ſufficit idea ut multa inter ſe ſimilia eſſe judicentur, multis vero opus eſt ideis, ut illa inter ſe differre judicentur. Exempli gratiâ, ſi quis teneat numerum Angelorum, atque unumquemque Angelum decem habere Archangelos ſe ſuperiores, tum unicuique Archangelo decem eſſe thronos, ac ſic deinceps ſervatâ eâdem proportione unius ad decem uſque ad poſtremum Intelligentiarum ordinem; mens poterit ſcire, cùm lubuerit, numerum omnium illorum ſpirituum beatorum; ac de iis etiam uno intuitu, rem attentiſſimè expendendo, judicare, quod ipſi valde arridet. Nec alio fortè nixi fundamento nonnulli numerum ſpirituum cæleſtium aſſignarunt; ut etiam extitere Philoſophi qui proportionem decuplam gravitatis & levitatis inter elementa ſtatuerunt, ignem ſupponentes aëre decies eſſe leviorem, & ſic de cæteris.

Quum mens differentias inter corpora propter diverſas ſenſationes quas de ipſis habet, & alias ſpeciales rationes, admittere cogitur, illas ſemper numero quàm poteſt pauciſſimas admittit. Hanc ob cauſam facilè ſibi perſuadet eſſentias rerum conſiſtere in indiviſibili, ipſáſque, ut jam dictum eſt, numeris eſſe ſimiles; quia tum ipſi unica ſufficit idea ut ſibi repræſentet omnia corpora quæ ejuſdem ſpeciei appellant.

Si, exempli gratiâ, cyathus aquæ in dolium vino plenum infundatur, Philoſophi volunt eſſentiam vini ſemper eandem manere, aquâmque converti in vinum. Quemadmodum inter tria & quatuor non poteſt dari numerus, cùm vera unitas ſit indiviſibilis; ſic neceſſe eſſe aquam converti in naturam & eſſentiam vini, aut vinum deperdere naturam ſuam; Quemadmodum omnes quaternarii numeri ſunt prorſus ſimiles, ita eſſentiam aquæ eſſe prorſus ſimilem in omnibus aquis. Quemadmodum numerus ternarius differt eſſentialiter a numero binario, & eaſdem cum illo proprietates habere nequit; ſic corpora diverſæ ſpeciei differre eſſentialiter, & tali modo ut nunquam habeant eaſdem proprietates quæ fluunt ab eſſentiâ; & alia ſimilia. Si tamen homines veras rerum ideas aliquâ cum attentione conſiderarent, citò deprehenderent omnium corporum, cùm ſint extenſa, naturam & eſſentiam nihil habere ſimilitudinis cum numeris, ipſámque non conſiſtere in indiviſibili.

Homines non modò ſupponunt identitatem, ſimilitudinem aut proportionem in natura, numero, & differentiis eſſentialibus ſubſtantiarum, illam etiam identitatem, ſimilitudinem, & proportionem ſupponunt in omnibus quæ percipiunt. Omnes penè homines judicant omnes ſtellas fixas cœlo adhærere tanquam fornici in æquali diſtantiâ a terrâ.

Aſtronomi diu defenderunt Planetas agi ſecundùm circulos perfectos; & permultos tales circulos finxerunt, ut concentricos, excentricos, epicyclos, deferentes, & æquantes ad explicanda phænomena ſuis præjudiciis adverſa.

Hiſce quidem noviſſimis ſæculis peritiores, errore Priſcorum caſtigato, credunt planetas deſcribere ellipſes motu ſuo. At verò ſi contendant ellipſes illas eſſe regulares, ut ad id credendum naturâ ferimur, quia mens ſupponit regularitatem ubi nullam deprehendit anomaliam, in errorem labuntur eò ineluctabiliorem, quòd obſervationes quæ circa curſum planetarum poſſunt fieri accuratæ ſatis eſſe nequeant ad oſtendendam motuum illorum planetarum anomaliam. Sola Phyſica illum errorem emendare poteſt; illa enim anomalia multò minùs conſpicua eſt eâ quæ deprehenditur in ſyſtemate circulorum perfectorum.

Porro aliquid ſatis ſpeciale circa diſtantiam & motum Planetarum contigit. Cùm enim Aſtronomi nullam in iis deprehendere poſſent proportionem Arithmeticam aut Geometricam, manifeſtò repugnantibus obſervationibus, nonnulli imaginati ſunt illos planetas ſaltem ſervare in ſuis diſtantiis & motibus quandam proportionem, quam Harmonicam vocaverunt. Hinc factum eſt ut Aſtronomus quidam hujus ſæculi, in ſuo *Almageſto novo* ſectionem quæ habet pro titulo *de ſyſtemate mundi harmonico*, per hæc verba inceperit, *Nemo eſt paulo eruditior in Aſtronomicis, qui cœlorum ordinem contemplatus non agnoſcat harmoniam quandam in planetarum intervallis & motibus.* Non ideo tamen Author ille in

Ricioli 2. Volum.

Digitized by Google

in eâ eſt ſententiâ: Nam obſervationes jam factæ ipſi ſatis oſtenderunt ineptiam iſtius harmoniæ imaginariæ, quæ tamen ampla fuit admirationis materia multis Authoribus antiquis & recentibus, quorum R. P. Riccioli refert & confutat opiniones; vulgò etiam Pythagoræ ipſiúſque Sectatoribus tribuitur crediddiſſe cœlos motibus ſuis ordinatis miram quandam producere ſymphoniam, quam homines præ conſuetudine non exaudiunt: quemadmodum qui prope Nili Cataractas habitant, aquarum decidentium ſonitum non audiunt. Verùm ſpecialem illam opinionem proportionis harmonicæ intervallorum & motuum Planetarum eo tantùm fine affero, ut oſtendam mentem gaudere proportionibus, ac eas ſæpe imaginari ubi actu non ſunt.

Mens uniformitatem etiam in rerum duratione ſupponit, ipſáſque mutationi, & inſtabilitati obnoxias non eſſe arbitratur, cùm ad aliud ferendum judicium ſenſuum teſtimonio non adigitur.

Omnia materialia, utpote extenſa, ſunt diviſibilia, ac proinde corruptibilia: Qui ad corporum naturam tantillum attendunt illa eſſe corruptibilia facilè agnoſcunt: Non pauci tamen fuêre Philoſophi qui cœlos licèt materiales eſſe tamen incorruptibiles arbitrarentur.

Cœli a nobis ſunt remotiores quàm ut omnes quæ in illis fiunt deprehendere poſſimus mutationes; ac rarum eſt in iis tantas unquam fieri ut poſſint e terrâ videri. Id innumeris ſatis fuit ut crederent cœlos eſſe revera incorruptibiles. Quódque ipſos in illâ confirmavi opinione, eſt illud præjudicium quo corruptionem quæ contingit corporibus ſublunaribus qualitatum contrarietati tribuunt. Cùm enim in cœlum nunquam aſcenderint exploraturi quid ibi agatur, pro comperto etiam non habuerunt illam qualitatum contrarietatem in eo occurrere; quod illos eò adduxit ut crederent illam contrarietatem in cœlo revera non occurrere: collegerunt itaque cœlos corruptionis immunes eſſe, quia id quod, juxta ipſorum opinionem, omnia corpora terreſtria corrumpit, in corporibus cœleſtibus non occurrit.

Illud ratiocinium omni ſoliditate carere manifeſtum eſt: Non video enim, cur alia non poſſit dari cauſa corruptionis præter illam qualitatum contrarietatem quam fingunt: aut quo freti fundamento nullum in cœlis calorem, nullum frigus, nullam ſiccitatem, nullam humiditatem dari, ſolémque calidum, ſaturnum verò frigidum non eſſe aſſerant.

Non eſt omnino abſurdum dicere lapides duriſſimos, vitrum & alia corpora non corrumpi, cùm diu in eodem ſtatu perſtare obſerventur, cumque ſat nobis ſint propinqua ut eorum deprehenderemus mutationes, ſi quæ in iis fierent: ſed in ea a cœlis diſtantiâ in quâ verſamur, prorſus abſurdum eſt concludere illos non corrumpi, quia in ipſis qualitates contrariæ non deprehenduntur, & quia ipſos corrumpi non percipimus. Attamen non modò aſſerunt ipſos non corrumpi, ſed præterea ipſos inalterabiles, & incorruptibiles eſſe defendunt; & parum abeſt quin Peripatetici dicant corpora cœleſtia totidem eſſe numina, ut id olim

Hh 2 credi-

credidit *Ariſtoteles* ipſorum Magiſter.

Pulchritudo univerſi in partium incorruptibilitate ſita non eſt, ſed potiùs in ipſarum varietate: Ac ingens illud opus tam admirabile non eſſet ſine illâ rerum viciſſitudine quæ in ipſo deprehenditur. Materia infinitè extenſa, ſine motu, ac proinde ſine formâ & corruptione poſſet quidem infinitam Authoris potentiam patefacere, ipſius verò ſapientiæ nullam daret ideam. Hanc ob cauſam omnia corporea ſunt corruptibilia, nullúmque exſtat corpus cui aliqua non obveniat mutatio, quæ ipſum, tempore cedente, alterat & corrumpit. Immo Deus in ipſis lapidum, & vitri viſceribus animalia omnibus hominum operibus perfectiora & admirabiliora format. Corpora illa, licèt duriſſima, & ſiciſſima corrumpuntur tamen per temporis ſucceſſionem: Aër & Sol quibus exponuntur aliquas ex illorum partibus mutant, & reperiuntur vermes, qui illis partibus veſcantur, experientiâ teſte.

Ephemerid. Doctorum 9. Augusti 1666.

Nullum aliud eſt diſcrimen inter illa corpora duriſſima ſiciſſimáque & alia corpora, niſi quòd illa conſtent partibus craſſiſſimis & ſolidiſſimis, atque ideo minùs idoneis ut agitentur & a ſe invicem ſeparentur motu partium quæ in illas illidunt, unde fit ut incorruptibilia habeantur illa corpora: Quamvis talia non ſint naturâ ſuâ, ut id tempus, experientia, & ratio ſatis evincunt.

Cœli verò, ac præcipuè Sol, conſtant ex materiâ fluidiſſimâ & ſubtiliſſimâ; ac tantùm abeſt ut ſit ſine calore & incorruptibilis, ſecundum Ariſtotelicorum ſententiam, ut ſit contrà omnium corporum calidiſſimum, ac mutationi maximè obnoxium. Immo ipſe omnia calefacit, agitat, & mutat. Ipſe actione ſuâ, quæ ab ipſius calore ſeu motu partium non differt, quicquid in tempeſtatum mutationibus novi conſpicimus producit. Hæc ratio demonſtrat: ſi quis tamen rationi reluctari ſuſtineat, experientiæ ſaltem cedat. Cùm enim in Sole, teleſcopiorum ope, derectæ fuerint maculæ terram magnitudine ſuâ æquantes, quæ in eo ſeſe formarunt ac brevi evanuerunt; non eſt quòd quiſquam inpoſterum neget ſolem mutationi multò magis obnoxium eſſe quàm terram háncce quam incolimus.

Omnia igitur corpora perpetuo agitantur motu; inprimis fluidiſſima, qualia ſunt ignis, aër, & aqua, deinde corporum viventium partes ut caro & ipſa oſſa, ac denique duriſſima etiam corpora; Nec mens quandam in rebus immutabilitatis ſpeciem ex eo ſupponere debet, quòd in iis nullam deprehendat corruptionem mutationémve; Ex eo enim quòd nulla in aliquâ re percipitur differentia non ſequitur rem illam ſemper ſibi ſimilem eſſe; nec ex eo quod rerum non habemus ideam aut cognitionem, ſequitur res illas non exiſtere.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT XI.

Exempla nonnullorum errorum circa Ethicam ab eodem principio pendentium.

FAcilis illa propenſio quâ fertur mens ad imaginandas & ſupponendas ſimilitudines ubicunque manifeſtas non agnoſcit differentias, plerosque in errores circa Ethicam longè perniciosiores injicit. Adſunt iſtorum quædam exempla.

Gallus in Anglum aut in Italum fortè fortunâ incidit. Jam verò extraneus ille ſuam habet peculiarem indolem. Ingenio forſan eſt delicato, aut, ſi mavis, feroci & incommodo. Continuò Gallus eò adducetur ut omnes Anglos ſeu omnes Italos ejuſdem ac illum ingenii eſſe judicet. Illos omnes in genere laudabit aut vituperabit: Ac ſi in alium fortè adhuc incidat, præjudicabit ſtatim hunc illi eſſe ſimilem quem antea viderat, ac ſic præoccupatus, erga eum aliquo ſive amoris ſive odii motu impercepto afficietur. Uno verbo de ſingulis ejuſdem gentis hominibus idem feret judicium, egregio illo adductus argumento, quòd unum aut plures viderit qui hujus aut illius eſſent indolis ſive ingenii: Quia neſcius an cæteri ab illis quos vidit differant, omnes prorſus ſimiles judicat.

Religioſus quiſpiam alicujus Ordinis deliquit; id ſufficit ut plerique omnes iſtius Ordinis Religioſos indiſcriminatim damnent. Eadem omnibus veſtis eſt, eodémque appellantur nomine, hac in re inter ſe ſimiles ſunt, id ſufficit ut vulgus hominum eos in omnibus prorſus ſimiles judicet. Similes exiſtimantur, quia cùm intima cordis ipſorum non poſſint penetrari, non poteſt poſitivè judicari an inter ſe differant.

Sycophantæ qui nihil non movent ut poſſint eorum quos oderunt famæ malam inurere notam, hoc plerumque utuntur præjudicio, quod ipſis ex voto ſemper cedere experientiâ comprobatur. Ac revera vulgi captui eſt maximè accommodatum: Difficile enim non eſt in Societatibus numeroſis, quantumvis ſanctæ ſint, quoſdam reperire delinquentes ſeu in moribus, ſeu in doctrinâ: ſi quidem in ipſâ Apoſtolorum Societate, cujus ipſe Chriſtus erat caput, fur, proditor, hypocrita, uno verbo Judas repertus fuit.

Judæi ſanè iniqui prorſus fuiſſent, ſi de ſanctiſſimâ omnium quæ unquam fuerunt Societate ſiniſtrè judicaſſent, propter avaritiam & nequitiam Judæ, ac ſi illos omnes intra ſe damnaſſent, quòd ſceleſtum illum tolerarent, quódque ipſe Jeſus-Chriſtus in illum non animadverteret, quamvis illius crimina ipſum non laterent.

Rationi igitur & charitati manifeſtò repugnat exiſtimare totam ſocietatem erroris alicujus eſſe participem, quia quædam fuêre membra iſtius ſocietatis quæ in illum inciderunt errorem; immo licèt ipſa ſocietatis capita illum errorem diſſimularent aut etiam foverent, iniquè tamen idem de totâ ſocietate ferretur judicium. Cùm ſingula membra errorem, aut culpam alicujus e fratribus tutari ſatagunt tum quidem iſtius erroris conſcia meritò habetur tota ſocietas: ſed id fere nunquam accidit. Fieri enim nequit, humano more loquendo, ut ſinguli ejuſdem ſocietatis homines idem planè ſentiant.

Deſueſcant igitur homines ab ejuſmodi concluſionibus a ſingularibus ad generalia; verùm non poſſunt de iis duntaxat judicare quæ vident; extra modum omnia ferunt. Religioſus quidam alicujus Ordinis eſt vir clarus, vir frugi; ergo omnes iſtius Ordinis Religioſi ſunt viri magni, & viri probi. Pariter, quidam Religioſus iſtius Ordinis habet doctrinam heterodoxam, ergo totus Ordo eſt corruptus, ac ejus heterodoxias conſcius. Sed hæc ultima judicia prioribus ſunt longè pejora, quia de proximo bene ſemper judicandum eſt, & quia ea eſt humana malignitas, ut ſiniſtra judicia, ac ſermones adversùs alicujus famam habiti, longè magis arrideant, & altiùs menti imprimantur quàm judicia, & ſermones quæ in ipſius laudem habentur.

Cùm mundanus aliquis affectibus ſuis addictus opinioni ſuæ mordicus adhæreſcit, ac ſeſe per incompoſitos turbati animi motus illam opinionem meritò defendere arbitratur, tum jure pervicax habetur, ac ipſe ſedato animi impetu ſuam non diffitetur pervicaciam. Pariter quum vir aliquis pietate gravis, eorum quæ dicit intus convictus, quique Religionis veritatem, ac rerum humanarum vanitatem penitus agnovit, præviis hiſce ductus luminibus adversùs vitam aliorum immoderatam inſurgere, ac in illos acriter & cum zelo animadvertere vult, tum homines profani judicant illum eſſe pertinacem, & ſic omnes pietatis ſtudioſos pertinaces eſſe ducunt.

Immo viros probos profanis & improbis longè pertinaciores eſſe autumant: quia cùm hi ſuas opiniones duntaxat tutentur juxta varias ſanguinis, & affectuum agitationes, diu in illis nequeunt perſtare; quin ſententiam mutant ſeu reſipiſcunt, ubi ſanguis deferbuit: viros pios contrà tenaces propoſiti nihil poteſt quatere; quia nituntur fundamentis immotis, quæ ab inconſtantiâ ſanguinis in venis circulantis non dependent.

Hæc eſt igitur cauſa cur vulgus viros pios pertinaces judicet, æquè ac homines nequam: Quia, ſcilicet, viri probi veritatis & virtutis ſunt vindices acerrimi, ut improbi vitii & mendacii ſunt impigri aſſertores: utrique eodem penè modo loquuntur ut ſuis patrocinentur ſententiis; in hoc ſimiles ſunt, quamvis reapſe differant. Sed hæc ſimilitudo ſufficit ut vulgus quod rationum pondus & differentiam non

non examinat, ipſos in omnibus eſſe ſimiles judicet, quia inter ſe ſimiles ſunt quoad modum illum externum, de quo cuncti poſſunt judicare.

Viri pii igitur non ſunt pertinaces, ſunt ſolùm firmi, ut ipſos eſſe par eſt; vitioſi verò, & profani ſemper habebuntur pervicaces, licèt per unicam tantùm horam in ſuâ perſtarent ſententiâ: Ii enim duntaxat ſunt pervicaces qui malam defendunt ſententiam, licèt illam per breviſſimum tempus defendant.

Res eodem modo ſe habet de Philoſophis nonnullis, qui chimæricas defendunt opiniones, a quibus poſtea, agnitâ ipſarum falſitate, deſiſtunt. Volunt illi alios qui veritates indubitatas tutantur, quarúmque certitudinem evidenter vident, eas tamen ut meras opiniones deſerere; ut ipſi eas deſeruere quibus incautam dederant fidem. Quia verò ipſis cum veritatis detrimento obſecundare difficile eſt, ac amor quem veritas naturâ ſuâ ſibi conciliat apud ipſius ſtudioſos, eos fert ad ipſam ſtrenuè propugnandam, tum Philoſophi illi continuò judicant veritatis vindices eſſe pertinaces.

Iſti homines ſuas chimæras immeritò tuebantur; at alii veritatem acriter & fortiter jure propugnant: ratio ſuam tuendi ſententiam in utriſque eadem eſt; at res ipſæ longè differunt. Illa verò ſententiarum differentia quæ inter utroſque intercedit efficit ut alii ſint firmi & tenaces, alii verò pertinaces.

CONCLUDUNTUR TRES PRIMI LIBRI.

AB iſtius operis initio, in mente, utut ſimplici & indiviſibili, duas veluti diſtinxi partes. Alteram merè paſſivam, alteram verò paſſivam & activam ſimul; Prior eſt mens, ſeu intellectus, poſterior eſt voluntas. Menti tribui tres facultates, quia modificationes & ideas ſuas ab Authore Naturæ trifariam accipit. Illam nuncupavi ſenſum, cùm recipit a Deo ideas confuſas cum ſenſationibus, hoc eſt, cum ideis ſenſibilibus natis occaſione quorundam motuum qui excitantur in organis ſenſuum ex præſentiâ rerum objectarum. Illam vocavi imaginationem & memoriam, quum a Deo recipit ideas confuſas ſeu commixtas cum imaginibus, quæ efficiunt ſpeciem quandam ſenſationum debilium & languidarum, quas mens non excipit niſi per quædam veſtigia quæ imprimuntur, aut quæ antea impreſſa excitantur denuo in cerebro curſu ſpirituum animalium. Illam denique appellavi mentem puram, ſeu intellectum purum, quum recipit a Deo ideas puras putas veritatis, ſine ullâ ſenſationum & imaginum admixtione; non per conjunctionem quam habet cum corpore, ſed per eam quam habet cum Verbo ac Sapientiâ Dei; non quia eſt in mundo materiali & ſenſibili, ſed quia ſubſiſtit in mundo immateriali & intelligibili; non ad cognoſcenda mutabilia & quæ idonea ſunt ad conſervationem vitæ corpo-

Digitized by Google

corporeæ, ſed ad penetrandas veritates immutabiles quæ in nobis vitam ſpiritualem conſervant.

Primo & Secundo Libro oſtendi ſenſus noſtros & imaginationem nobis eſſe admodum utiles ad cognoſcendas relationes quæ corpora externa habent cum noſtro; omnes ideas quas mens recipit operâ corporis eſſe propter corpus & in ipſius uſum; nullam veritatem, quæcunque tandem illa ſit, poſſe unquam evidenter retegi per ideas ſenſuum & imaginationis; illas ideas confuſas ad id tantùm conferre ut nos corpori noſtro, & per corpus omnibus ſenſibilibus alligent; ac illis ideis ſenſibilibus eſſe diffidendum, ſi errorem vitare velimus. Pari ratione concludo non poſſe moraliter fieri ut per puras mentis ideas cognoſcantur relationes quas corpora habent cum noſtro; ex his ideis puris non eſſe ratiocinandum ut ſciamus an pomum, lapis aut quodlibet aliud ſint edulia, ſed ea potius eſſe deguſtanda: & quamvis mente noſtrâ poſſimus uti ad cognoſcendas confusè relationes corporum externorum cum noſtro, tutius tamen ſemper eſſe uti ſenſibus: adhuc unum exemplum hîc ſubnecto. Res enim adeo eſſentiales & neceſſariæ non poſſunt nimis inculcari.

Volo, exempli gratiâ, examinare an mihi ſit melius juſtum eſſe, an divitem. Si oculos corporeos aperio, juſtitia mihi videtur chimæra; nullas in eâ deprehendo illecebras. Video juſtos miſeros, derelictos, afflictos, omni orbatos patrocinio & ſolamine; qui enim ipſos ſolatur & protegit oculis meis conſpicuus non eſt. Uno verbo, non video quorſum tandem evadant juſtitia & virtus. Verùm ſi oculis apertis divitias contemplor, illarum fulgor oculos meos ſtatim ferit, & perſtringit. Potentia, Magnitudo, voluptates, & omnia bona ſenſibilia comitantur divitias; nec poſſum dubitare quin divitiæ ad conſequendam felicitatem ſint prorſus neceſſariæ. Pariter ſi auribus utar, audio omnes homines magni facere divitias: omnia ipſorum ſtudia ad illas comparandas converti; ac divites ab omnibus laudari & coli: hic ſenſus igitur ut & cæteri mihi dicunt eum qui beatus eſſe vult divitem eſſe oportere. Quod ſi clauſis oculis & auribus imaginationem conſulam, illa perpetuò eadem quæ oculi viderint & legerint, quæque aures audiverint in divitiarum gratiam mihi repræſentabit. Immo imaginatio eadem illa mihi repræſentabit longè aliter ac ſenſus; quippe imaginatio ſemper auget ideas rerum quæ ad corpus, & ad ea omnia quæ nobis arrident, relationem habent. Si igitur ipſi memet permittam; illa me illico in ſuperbum palatium iis ſimile, quæ Poëtæ & fabularum ſcriptores tam magnificè ſolent deſcribere, intromittet; ibi tot admiranda, a quibus deſcribendis hîc ſuperſedeo, mihi ſeſe conſpicienda præbebunt, ut facilè convincar Mammonam divitiarum Deum qui in hoc palatio regnat ſolum eſſe qui poſſit me beatum efficere; hæc ſunt quæ corpus meum poteſt mihi perſuadere; nam propter ſe & in ſui gratiam duntaxat loquitur;

ac

Digitized by Google

ac ut ipſius bono conſulatur, neceſſe eſt imaginationem magnificæ & fulgenti divitiarum ſpeciei cedere.

Verùm enim verò ſi attendam poſtea corpus infra mentem longè jacere; illúdque huic non poſſe dominari; mentem a corpore non poſſe erudiri, nec ullum ab illo accipere lumen; ſi, inquam, his ſeriò ponderatis, memet intra me ipſum colligam, atque interrogem; ſeu potiùs, cùm ego non ſim mihi ipſi magiſter, nec lumen ſi ad Deum accedam, atque ſenſibus & affectibus ad ſilentium adactis, ab ipſo quæram an divitias virtuti, an virtutem divitiis debeam anteponere: tum reſponſum accipiam clarum & diſtinctum de iis quæ mihi ſunt facienda; reſponſum æternum, ſemper datum, & ad finem uſque dandum; reſponſum quod hîc exponere foret inutile, quippe quod omnibus ſit notum æquè iis qui hæc legunt, ac iis qui non legunt; illud enim reſponſum nec eſt Græcum nec Latinum, nec Gallicum nec Germanicum, ab omnibus gentibus poteſt concipi: reſponſum denique quod pauperes in ipſâ paupertate ſolatur, quódque divites angit in ipſâ divitiarum copiâ. Illud, inquam, reſponſum audiam, illiúſque veritatem intus agnoſcam. Imaginationis phantaſmata & ſenſuum hallucinationes ridebo. Homo internus & ſpiritualis in me latens hominem animalem & terreſtrem quem gero irridebit. Novus denique homo creſcet, vetus delebitur, dummodo ſemper auſcultem illius voci qui me tam clarè in uno pectore alloquitur, quique, ut ſeſe infirmitati ac ægritudini meæ accommodaret, ſenſibilem ſe effecit; útque vitam mihi largiretur per id ipſum quod morti me tradiderat, me adhuc alloquitur modo efficaciſſimo vividiſſimo, & perquàm familiari, hoc eſt, prædicatione Evangelii. Si ipſum de omnibus quæſtionibus Metaphyſicis, naturalibus, & puræ Philoſophiæ non ſecus ác de iis quæ mores ſpectant, interrogem, Magiſtrum ſemper habebo fidelem, a quo nunquam decipiar. Non modò Chriſtianus ero, verùm etiam Philoſophus, ritè cogitabo, & res bonas amabo. Uno verbo illam inſiſtam viam quâ poſſim omnem aſſequi perfectionem quam poſſum conſequi & per gratiam, & per naturam.

Ex iis ergo hæc ſequuntur; nempe, ut quàm optimè fieri poteſt utamur facultatibus mentis noſtræ, ſenſibus, imaginatione, & intellectus; illas non niſi iis rebus ad quas fuerunt deſtinatæ & nobis conceſſæ applicare debemus. Senſationes & imaginationes noſtræ ab ideis puris ſedulò ſunt diſtinguendæ; ac judicandum ex ſenſationibus & imaginationibus noſtris de relationibus quæ corpora externa habent cum noſtro; nec iis utendum ad ediſcendas veritates quas ſemper confundunt: ideis verò puris intellectûs utendum ad detegendas veritates, iis miſſis, cùm agitur de relationibus quæ corpora externa habent cum noſtro; quia illæ ideæ nunquam habent ſatis extenſionis ut eas relationes nobis adæquatè repræſentent.

Fieri nequit ut homines omnes figuras, omnéſque motus particula-

rum ipſorum corporis & ſanguinis, & particularum alicujus fructû in certo alicujus morbi tempore ita cognoſcant, ut percipiant quandam eſſe relationem convenientiæ inter illum fructum & ipſorum corpus, úrque tutò poſſint ſperare ſanationem, ſi illo fructu utantur. Soli itaque ſenſus noſtri utiliores ſunt ad conſervationem valetudinis noſtræ quàm omnes leges medicinæ experimentalis, ac medicina experimentalis tutior eſt medicinâ theoreticâ. Sed Medicina theoretica quæ multùm experientiæ & plus adhuc ſenſibus defert, eſt omnium optima; quia hæc omnia ſunt ſimul conjungenda.

Vide illuſtrationes.

In omnibus igitur ratione ſuâ uti poſſunt homines; atque hoc ratio ſenſibus & imaginationi antecellit, quòd illa ad ſenſibilia limitentur, hæc verò ad omnia extendatur. Illâ tamen utendum eſt cum temperamento. Quamvis enim ratio ſit præcipua pars noſtri, ſæpe tamen contingit ut ipſam liberiùs adhibendo fallamur; quia non poteſt diu agere indefeſſa; hoc eſt, res non poteſt ſatis cognoſcere ut de iis judicet; & nihilo ſeciùs judicare vult.

DE

Digitized by Google

DE
INQUISITIONE VERITATIS.

LIBER QUARTUS.

DE INCLINATIONIBUS
SEU MOTIBUS NATURALIBUS MENTIS.

CAPUT PRIMUM.

I. Spiritus debent habere inclinationes quemadmodum corpora habent motus. II. Deus nullum dat motum ſpiritibus niſi propter ſe. III. Spiritus non feruntur versùs bona ſpecialia niſi per motum quo versùs bonum in genere feruntur. IV. Origo præcipuarum inclinationum naturalium in quas dividetur quartus hic Liber.

HAUD opus foret agere de inclinationibus naturalibus, ut hoc quarto Libro ſumus acturi, neque de affectibus, ut id ſequenti Libro faciendum nobis proponimus, ad retegendas cauſas errorum humanorum, niſi intellectus penderet a voluntate in rerum objectarum perceptione; ſed quia ab illâ dirigitur, determinatur, & applicatur ad certas res objectas potiùs quàm ad alias; illius voluntatis inclinationes

cognoſcere neceſſe eſt, ut errorum noſtrorum cauſas penitus deprehendere poſſimus.

I. *Mentes debent habere inclinationes quemadmodum corpora habent motus.*

Si Deus condendo hunc mundum materiam infinitè extenſam, nullo ipſi impreſſo motu, produxiſſet, omnia corpora inter ſe non differrent. Totus iſte mundus adſpectabilis nihil etiamnum eſſet præter molem materiæ aut extenſionis, quæ Authoris ipſius magnitudinem & potentiam poſſet quidem patefacere; ſed non eſſet illa formarum ſucceſſio & corporum varietas quæ totam efficit iſtius univerſi pulchritudinem, quæque omnes mentes creatas in ſapientiæ infinitæ illius qui hæc omnia regit admirationem rapit.

Jam autem inclinationes ſpirituum idem mihi videntur eſſe mundo ſpirituali, quod motus eſt mundo materiali; nec certè, ſi omnes ſpiritus ſeu mentes eſſent ſine inclinationibus, aut ſi nihil unquam vellent, ea obſervaretur in ordine rerum ſpiritualium varietas, quæ non modo ſapientiæ Dei altitudinem, ut varietas quæ deprehenditur in ordine rerum materialium; verùm etiam ipſius miſericordiam, juſtitiam, bonitatem, & omnia in genere attributa præbet admiranda. Varietas inclinationum efficit in ſpiritibus idem ferme quod varietas motuum in corporibus, & inclinationes ſpirituum, ac motus corporum unà totam conſtituunt pulchritudinem rerum creatarum. Omnes itaque ſpiritus debent habere aliquas inclinationes ut omnia opera habent varios motus. Sed quas debeant habere inclinationes ſcrutemur.

Si natura noſtra non eſſet corrupta, non opus haberemus quærere, ut ſumus quæſituri, quænam debeant eſſe inclinationes naturales ſpirituum creatorum; ad id cognoſcendum noſmet ipſos conſulere ſufficeret, ac ſenſu interno, quem de iis quæ in nobis aguntur habemus, edoceremur quænam inclinationes nos deceant. Sed, quia per fidem ſcimus naturæ ordinem peccato everſum fuiſſe, ac ratio ipſa nos docet inclinationes noſtras eſſe inordinatas, ut clariùs infrà videbitur, aliâ ratione procedere tenemur. Cùm tutò non poſſimus fidere iis quæ ſentimus res ratione ſublimiori nos explicare oportet; Verùm illa ratio parum ſolida haud dubiè videbitur iis qui nihil, quàm quod ſenſibile eſt, magni faciunt.

II. *Deus alium non habet finem præcipuum actionum ſuarum quàm ſeipſum, nec dat ſpiritibus motum niſi propter ſe.*

Extra omne dubium poſitum eſt Deum non poſſe alium habere finem præcipuum operationum ſuarum quàm ſeipſum, illúmque poſſe habere multos fines minùs præcipuos, qui omnes tendunt ad conſertionem eorum quæ creavit. Non poteſt alium habere finem præcipuum a ſe ipſo diverſum, quia non poteſt errare, aut ultimum finem ſuum conſtituere in entibus quæ omnia in ſe non includunt bona. Sed finem habere poteſt minùs præcipuum, putà conſervationem rerum creatarum, cùm enim omnia entia bonitatem ipſius participent, neceſſariò bona ſunt, imo optima, juxta ſcripturam *valde bona*, Deus itaque illa amat, immo ipſius amore conſervantur, nam omnia duntaxat ſubſiſtunt, quia Deus illa amat. *Diligis omnia quæ ſunt*, inquit ſapiens,

Digitized by Google

piens, *& nihil odiſti eorum quæ feciſti; nec enim odiens aliquid feciſti & conſtituiſti. Quomodo autem poſſet aliquid permanere niſi tu voluiſſes, aut quod a te vocatum non eſſet conſervaretur.* Revera quomodo concipi poteſt ut res quæ enti infinitè perfecto & omnipotenti non placent poſſint ſubſiſtere, cùm omnia ſubſiſtant duntaxat per ipſius voluntatem? Deus igitur vult gloriam ſuam ut finem præcipuum, vult etiam rerum a ſe creatarum conſervationem, ſed ad ſui gloriam.

Cùm inclinationes naturales ſpirituum ſint haud dubiè perpetuæ impreſſiones voluntatis illius qui illos creavit ſpiritus, quíque illos conſervat; neceſſarium mihi videtur ut inclinationes illæ ſint omnino ſimiles inclinationibus ipſorùm creatoris & conſervatoris. Nullum igitur naturaliter poſſunt alium habere finem præcipuum & primarium quàm ipſius gloriam, nec alium finem ſubalternum præter propriam & aliorum conſervationem, ſed ſemper relatè ad eum qui ipſis dat exiſtentiam. Etenim extra omnem dubitationis aleam poſitum mihi videtur Deum, cùm non poſſit velle ut voluntates quas creat minus bonum majori præferant, hoc eſt, ut majori complectantur amore quod minori, quàm quod majori amore dignum eſt, non poſſe ullam rem creare quin eam ſtatim ad ſe convertat, quin illam jubeat ipſum ante omnia amare, quamvis illam poſſit creare liberam, & cum poteſtate ſeſe ab ipſo ſejungendi & deflectendi.

III. Spiritus non feruntur versùs bona ſpecialia niſi per motum quo versùs bonum in genere feruntur.

Sicut in Deo propriè unicus duntaxat amor eſt, nempe amor ſui ipſius; ac Deus nihil poteſt amare niſi per illum amorem, cùm nihil poſſit amare, niſi cum relatione ad ſe ipſum; ita Deus in nobis unicum duntaxat imprimit amorem, nempe amorem boni in genere; nec quicquam poſſumus amare niſi per amorem illum, cum nihil poſſimus amare quod non ſit, aut ſaltem, quod non appareat bonum. Amor boni in genere eſt principium omnium amorum noſtrorum ſpecialium, quia revera amor ille nihil aliud eſt quàm ipſa voluntas noſtra: námque, ut ſuprà dictum eſt, voluntas hominis nihil aliud eſt quàm impreſſio perpetua Authoris Naturæ, quæ mentem humanam fert versùs bonum in genere. Nec certè exiſtimandum eſt facultatem ſeu poteſtatem illam amandi quâ præditi ſumus a nobis oriri aut dependere. Sola poteſtas perperam amandi, ſeu potiùs bene adamandi res malas pendet a nobis; quippe, cùm ſimus liberi, poſſumus determinare, ac revera determinamus versùs bona ſpecialia, ac ideo versùs falſa bona, legitimum amorem quem Deus nobis indeſinenter imprimit, quamdiu nos conſervare pergit.

Verùm non modò voluntas noſtra, ſeu amor noſter versùs bonum in genere a Deo oritur, ipſæ etiam inclinationes noſtræ versùs bona quædam ſpecialia, quæ omnibus hominibus communes ſunt, quamvis in omnibus non æqualiter fortes, ut inclinatio noſtra ad conſerva-

tionem noſtrî, & eorum quibus naturâ conjuncti ſumus; illæ, inquam, inclinationes ſunt etiam impreſſiones voluntatis Dei in nos. Hic enim nomine inclinationis naturalis indiſcriminatim appello omnes impreſſiones Authoris Naturæ, quæ communes ſunt omnibus ſpiritibus. Modò dixi Deum res a ſe creatas amare, illáſque per ipſius amorem exiſtere & conſervari; Deus itaque indeſinenter imprimendo in nobis amorem ipſius amori ſimilem, cùm ipſius voluntas efficiat & dirigat noſtram, nobis dat etiam omnes illas inclinationes naturales quæ non pendent ab optione noſtrâ, quibúſque neceſſariò ferimur ad conſervationem noſtrî, & eorum quibuſcum vivimus.

IV. Origo præcipuarum inclinationum naturalium in quas dividetur quartus hic liber.

Quamvis enim peccatum omnia corruperit, omnia tamen non deſtruxit. Licèt inclinationes noſtræ naturales Deum non ſemper pro fine ſuo habeant per liberam voluntatis noſtræ electionem, habent tamen ſemper Deum pro fine per inſtitutionem naturæ; Deus enim qui eas in nobis producit & conſervat, eas tantum producit & conſervat propter ſe. Omnes peccatores tendunt versùs Deum impreſſione quam a Deo accipiunt, quamvis ab ipſo recedant errore & aberratione mentis ſuæ. Amant quidem bene, nemo enim unquam poteſt malè amare, cùm ipſe Deus ſit qui efficiat ut ament, ſed amant res malas, & ideo tantum malas, quia Deus, qui ipſis peccatoribus dat poteſtatem amandi, eos vetat illas res amare, quia ex quo peccatum irrepſit, res illæ divertunt homines ab ipſius amore. Quippe homines, res ipſas creatas in ipſis excitare voluptatem quam illarum occaſione ſentiunt arbitrantes, in corpora cum furore ruunt; & hoc pacto in totalem Dei, oblivionem delabuntur, quia ſub ipſorum oculos non cadit.

Eaſdem igitur hodie adhuc habemus inclinationes naturales, ſeu eaſdem impreſſiones authoris naturæ quas habebat Adam antequam peccaret. Immo habemus eaſdem inclinationes quas beati in cœlo; Deus enim nullas creat & conſervat res creatas rationales quin ipſis impertiatur amorem ſuo ſimilem. Seipſum amat, nos amat; Omnes amat res creatas; Nullas igitur creat mentes quas non ferat ad ipſum amandum, ad ſeipſas amandas & ad amandas omnes res creatas.

Sed quia omnes inclinationes noſtræ nihil aliud ſunt quàm impreſſiones authoris naturæ quibus ad ipſum & omnia propter ipſum amandum ferimur, illæ inclinationes non poſſunt eſſe legitimæ niſi quatenus Deum amamus totis viribus noſtris, & omnia propter Deum, liberâ voluntatis noſtræ electione. Non poſſumus enim ſine injuriâ abuti amore quem Deus erga ſe nobis impertitur, amando ſcilicet per illum amorem, ſeu per illum motum generalem amoris, aliud quàm ipſum, & ſine relatione ad ipſum.

Jam itaque cognoſcimus non modò quænam ſint noſtræ inclinationes naturales; ſed etiam quænam illæ debeant eſſe ut ſint bene ordi-

ordinatæ, & ſecundum inſtitutionem ipſarum authoris. Omnis inordinatio inclinationum noſtrarum in eo duntaxat conſiſtit quòd ſtatuamus ultimum noſtrum finem in nobis ipſis, quódque, cùm deberemus omnia referre ad Deum, omnia ad nos referamus. Primò igitur habemus inclinationem versùs bonum in genere, quæ eſt principium omnium inclinationum noſtrarum, omnium affectuum noſtrorum, ac omnium amorum liberorum voluntatis noſtræ.

2°. Habemus inclinationem ad conſervationem noſtrî, ſeu felicitatis noſtræ.

3°. Cuncti habemus inclinationem versùs cæteras res creatas, quum utiles ſunt vel nobis ipſis, vel iis quos amamus. Multas adhuc alias habemus inclinationes peculiares quæ ab his pendent; ſed de illis alibi forſan agetur. Hoc quarto libro errores inclinationum noſtrarum ad hæc tria capita, ad inclinationem noſtram versùs bonum in genere, ad amorem noſtrî ſeu ad philautiam, & ad amorem proximi referre duntaxat propoſitum eſt.

CAPUT II.

I. Inclinatio versùs bonum in genere eſt principium inquietudinis Voluntatis noſtræ. II. Et ideo negligentiæ noſtræ & ignorantiæ. III. Primum exemplum; Ethica pleriſque hominibus parum nota. IV. Secundum exemplum; Immortalitas animæ à nonnullis impugnatur. V. Ignorantiam noſtram eſſe maximam circa res abſtractas, aut quæ parum habent relationis ad nos.

VAſta illa voluntatis capacitas erga omnia bona in genere, quia duntaxat creata fuit propter bonum quod in ſe includit omnia bona, non poteſt impleri rebus omnibus quas mens ipſi repræſentat, ſiſti tamen non poteſt perpetuus ille motus quem Deus ipſi versùs bonum imprimit. Motus ille nunquam deſinens perpetuam in mente neceſſariò excitat agitationem. Voluntas quærens quod optat ad id adigit intellectum ut ſibi res omnigenas repræſentet. Intellectus eas ſibi quidem repræſentat, ſed illæ menti non arrident, aut ſi arrideant iis contenta non eſt. Illæ non arrident menti, quia ſæpe perceptio intellectûs nullâ voluptate comitata eſt; nam per voluptatem mens bonum ſuum deguſtat; iis verò contenta non eſt, quia nihil poteſt ſiſtere motum mentis præter illum a quo motus ille excitatur. Quicquid mens ſibi repræſentat ut bonum ſuum finitum eſt, jam autem

I. Inclinatio versùs bonum in genere eſt principium inquietudinis voluntatis noſtræ.

autem quicquid finitum eſt poteſt quidem ad tempus amoris motum divertere, non verò figere. Quum intellectus quædam valde nova & inuſitata aut quæ aliquam cum infinito habent analogiam contemplatur, tum voluntas per aliquod tempus ſinit ipſum ea cum aliquâ attentione expendere; quia ſperat ſe in iis inventuram eſſe quod quærit, & quia quod infinitum videtur veri ipſius boni characterem præ ſe fert: ſed paulatim illa faſtidit æquè ac cætera. Semper anxia eſt & inquieta, quia ad id fertur ut quærat quod nunquam poteſt nanciſci, quódque ſe nacturam eſſe ſemper ſperat. Jam autem id amat quod magnum & extraordinarium eſt, quódque ad infinitum aliquatenus accedit; quum non invenerit bonum ſuum in rebus vulgaribus & familiaribus, illud ſperat ſe inventuram in rebus incognitis. Inquietudinem voluntatis noſtræ eſſe unam inter præcipuas cauſas ignorantiæ in quâ verſamur, & errorum in quos circa res innumeras labimur, hoc capite oſtendemus. Et in duobus ſequentibus explicabimus quid producat in nobis inclinatio illa quæ nos fert versùs ea omnia quæ aliquid habent magni & extraordinarii.

II.

An per conſequens negligentiæ noſtræ inattendendo, & ignorantiæ.

Ex ſuprà dictis evidenter ſatis patet primò, voluntatem non niſi ferè ad ea quæ ad nos referuntur intellectum applicare, & ea prorſus negligere quæ ad nos nullatenus attinent; cùm enim felicitatem enixè ſemper & impreſſione naturali exoptet, intellectum non vertit niſi ad ea quæ nobis utilia videntur, quæque in nobis aliquam poſſunt excitare voluptatem.

Secundò voluntatem non ſinere intellectum diu occupari circa res quæ ipſi etiam aliquam ingenerant voluptatem; quia, ut mox dictum eſt, res conditæ poſſunt quidem nobis ad tempus arridere, ſed faſtidium tandem nobis creant; & tum mens ab iis avertitur & alibi diſquirit unde ſibi ſatisfiat.

Tertiò, Voluntatem ad id excitari ut intellectum ſic undique ab uno in aliud jubeat diſcurſitare, quia ipſi ſemper repræſentat confuſè & veluti eminus illum qui omnia in ſe complectitur, ut id in tertio libro diximus. Cùm enim Voluntas verum bonum ſuum ad ſe, ut ita dicam, propiùs admovere velit ut eo afficiatur, utque ab eo motum quo animetur accipiat, intellectum excitat ut illud bonum ipſi per aliquam faciem repræſentet. Sed tunc ens illud quod mens percipit non eſt ampliùs ens generale & univerſale; ens infinitè perfectum; eſt aliquid finitum & imperfectum, quod cùm non poſſit voluntatis motum ſiſtere, ipſique diu placere, ad aliud ſeſe convertit.

Cùm tamen attentio & applicatio mentis ſit omnino neceſſaria ad retegendas veritates ſubobſcuras; vulgi homines in craſſiſſimâ ignorantiâ etiam circa ea quæ ad ipſos aliquo modo referuntur verſari debere manifeſtum eſt; illóſque planè cæcutire circa omnes veritates abſtra-

abſtractas, quæque cum ipſis nullam habent relationem ſenſibilem. Sed hæc exemplis demonſtrare conemur.

III. Primum exemplum: Ethica pleriſque hominibus parum nota.

Nulla eſt ſcientia quæ ad nos tam proximè ſpectet quàm Ethica; Illâ omnes officii noſtri partes, erga Deum, erga Principem, erga parentes, erga amicos & in genere erga omnia nobis circunſtantia nos docet. Immo nobis indicat viam quam ad vitam æternam conſequendam inſiſtere debemus. Ac proinde omnibus hominibus neceſſaria & ineluctabilis incumbit neceſſitas animum unicè ad illam ſcientiam appellendi. Attamen quanquam a ſex mille annis homines exiſtant, hæc ſcientia adhuc eſt admodum imperfecta.

Pars illa Ethicæ quæ verſatur circa officia noſtra erga Deum, quæque proculdubio eſt præcipua, quippe quæ ad æternitatem referatur doctiſſimis incognita fuit; atque etiamnum hodie exſtant viri ingenioſi illius planè imperiti: Illa tamen eſt pars Ethices facillima. Nam primò an difficile eſt agnoſcere Deum exiſtere? Quicquid Deus fecit id probat; Quicquid homines & bruta faciunt idem etiam probat; Quicquid cogitamus, videmus, ſentimus id probat. Quid plura? Nihil eſt quod exiſtentiam Dei non probet, aut ſaltem quod ingeniis attentis, ac rerum omnium Authorem inquirentibus illam non poſſit probare.

Secundò mandatis Dei eſſe obediendum ad beatitudinem conſequendam manifeſtum eſt; cum enim ille ſit potens & juſtus, ipſius mandata non poſſunt impune violari, nec obſervari ſine mercede. Quid verò a nobis exigit? Ut ipſum amemus; Ut mens noſtra ipſo occupetur, ut cor noſtrum versùs ipſum inflectatur. Cur enim creavit ſpiritus? Certè nihil poteſt facere niſi propter ſe, nos igitur propter ſe ſolum creavit; & ad id neceſſariò tenemur ut perpetuò caveamus, ne impreſſionem amoris quam in nobis perpetuò conſervat alioſum deflectamus, & ipſum perpetuò quoque amemus.

Veritates illæ cognitu non ſunt admodum difficiles iis qui ad illas tantillum attendunt. Attamen unicum illud Ethicæ axioma, ſcilicet, ut virtutis obſervantes & beatitudinis participes ſimus omninò neceſſe eſſe nos Deum ante omnia & in omnibus amare, totius Ethicæ Chriſtianæ fundamentum eſt. Non difficili etiam negotio poſſunt inde elici conſequentiæ nobis neceſſariæ, ad inſtituendas generales vitæ noſtræ & actionum noſtrarum regulas & leges; quamvis oppidò pauci ſint qui illas eliciant conſequentias; ac quotidie magnâ animorum contentione agitentur quæſtiones in Ethicâ quæ ab illo axiomate tam evidenti immediatè & neceſſariò ſequuntur.

Geometræ aliquid novi quotidie retegunt; aut ſi ſcientiam ſuam valde non adaugeant, id fit quia ex axiomatibus ſuis utiliſſimas & maximè neceſſarias jam deduxerunt conſequentias: Sed plerique homines nihil quicquam ex primo Ethicæ axiomate concludere poſſunt. Omnes ipſorum ideæ evaneſcunt & in auras abeunt, ſtatim ac de illo axio-

mate tantùm cogitare volunt; quia id ut par eſt minimè volunt; idque non volunt quia illud non guſtant, aut ſemel guſtatum citiùs æquo faſtidiunt. Axioma illud abſtractum eſt, metaphyſicum & merè intelligibile; nec ſenſus nec imaginationem ferit: Oculis igitur carnalibus aut mentibus quæ nihil niſi oculorum interventu cernunt, ſolidum videri nequit. Nihil deprehenditur in illo axiomate quod poſſit ſiſtere inquietudinem ipſorum voluntatis, quódque poſſit viſum mentis ad attentam ſui conſiderationem figere. Quî igitur illud clarè perſpicere, diſtinctè intelligere, & ab illo rectas conſequentias deducere poſſent?

Si homines illam Geometriæ propoſitionem imperfectè duntaxat conciperent; ſcilicet latera triangulorum ſimilium eſſe proportionalia inter ſe; certè periti Geometræ habendi non eſſent, ſed ſi præter perceptionem illam confuſam & imperfectam iſtius propoſitionis fundamentalis Geometriæ, ipſorum utilitas poſtularet latera triangulorum ſimilium non eſſe proportionalia; ac ſi falſa Geometria æquè indulgeret perverſis ipſorum affectibus ac falſa Ethica, in rebus Geometricis paralogiſmos non minùs abſurdos facerent ac in rebus moralibus; quia ipſorum errores ipſis placerent; veritas verò ipſis impedimento eſſet, ac ipſos obtunderet, infeſtarétque.

Non eſt igitur quòd miremur cæcitatem hominum qui per anteacta ſæcula vivebant in quibus ignorantia graſſabatur, aut eorum qui nunc vivunt, quibúſque lumen Evangelii nondum affulſit. Sapientiam æternam ſeſe tandem ſenſibilem præbere oportebat, ut homines qui ſolos ſenſus conſulunt erudiret; a quater mille annis veritas ipſorum mentem alloquebatur; Sed cùm ſeſe intra ſe ipſos nunquam colligerent, veritatis vocem non exaudiebant; Illam igitur ipſorum aures ferire oportuit; Lux omnes homines illuminans in ipſorum tenebris lucebat quidem, ſed eas non diſcutiebat; immo eam ne poterant quidem contemplari. Oportebat igitur lumen intelligibile obnuptum velo viſibile fieri; verbum carnem aſſumere, ſapientiámque hominibus carnalibus abditam & inacceſſam ipſos modo carnali inſtituere; *carnaliter*, inquit Divus Bernardus. Plerique Homines ac præcipuè pauperes quorum miſereri & curam ſuſcipere præcipuè creatorem decet, qui vitam labore ſuo tolerare coguntur, ſunt maximè rudes & ſtupidi. Intelligunt duntaxat, quia habent aures quibus audiant, nec quicquam vident, niſi quia habent oculos; nullo mentis conamine poſſunt in ſeipſos reflecti, ut ſic veritatem, ſilentibus ſenſibus & affectibus, poſſint interrogare. Ad veritatem incumbere nequeunt, quia illam ne poſſunt quidem delibare. Immo de illâ meditari ſæpe non cogitant, quia ipſorum animum non ſubit ad ea incumbere quibus nequaquam afficiuntur aut tanguntur. Ipſorum Voluntas inquieta & inconſtans mentis aciem indeſinenter flectit verſus ſenſibilia, quæ ob ſuam varietatem ipſis arrident, voluptatémque creant: Nam multiplicitas, ut ita

Serm. 39. de natali Domini.

Digitized by Google

ita dicam, & varietas bonorum ſenſibilium impediunt quò minùs ipſorum vanitas agnoſcatur, ac perpetuam hominibus ſpem faciunt in ipſis inveniendi verum bonum quod appetunt.

Itaque, quamvis præcepta a Jeſu Chriſto ut homine, ut viâ, ut Authore fidei noſtræ nobis in Evangelio tradita multò magis accommodata ſint ingenii noſtri infirmitati, quàm præcepta ab eodem Jeſu Chriſto ut ſapientiâ æternâ, ut veritate internâ, ut lumine intelligibili in intimo rationis receſſu nobis inſpirata; Quamvis Jeſus Chriſtus præcepta ſua jucunda efficiat gratiâ ſuâ, ea exemplo ſuo, ſenſibus veluti objiciat, miraculiſque certa reddat, homines ita ſunt ſtupidi & ad meditationem attentionémque adeo inepti, etiam circa ea quæ ipſos ſcire omnino expedit, ut illa nunquam, ut par eſt, apud ſe reputent. Pauci perſpiciunt Evangelii pulchritudinem, Pauci ſoliditatem & neceſſitatem præceptorum Chriſti ſatis aſſequuntur; Pauci illa meditantur, illiſque ſeſe ſuſtentant & muniunt; quia perpetua Voluntatis bonum deguſtare quærentis agitatio mentem non ſinit intentam eſſe ad veritates quæ eam hoc bono quod quærit privare videntur. En aliud iſtius rei exemplum.

IV. Secundum exemplum; Immortalitas animæ a nonnullis impugnatur.

Impii non debent, ni fallor, oſcitanter quærere an ipſorum anima ſit mortalis, ut id arbitrantur, an immortalis ut fides & ratio docent. Res ipſis eſt ſummi momenti. Ibi de æternâ ipſorum ſorte agitur; immo ipſorum animi tranquillitas hinc omnino pendet. Unde igitur illorum hac ſuper re ignorantia? Aut quomodo circa rem tanti momenti dubium poſſunt ſuſtinere? certè id non aliunde oritur quàm ex eo quòd ad nihil quicquam ſeriò attendere valent; Voluntas ipſorum inquieta & corrupta non ſinit mentem intentam expendere rationes ſententiæ quam veram eſſe optarent adverſas. Etenim an ita difficile eſt diſcrimen inter mentem & corpus, inter id quod cogitat, & id quod extenſum eſt agnoſcere? Tantâne opus eſt mentis attentione ut capiat cogitationem nihil eſſe rotundi, nihil quadrati? Extenſionem diverſarum figurarum, variorúmque motuum duntaxat eſſe capacem, non verò cogitationis & ratiocinationis; ac proinde id quod cogitat & id quod eſt extenſum duo eſſe planè oppoſita? Id tamen ſufficit ad demonſtrandum animam eſſe immortalem, illámque non poſſe perire, tametſi corpus annihilaretur.

Quum ſubſtantia aliqua perit, verum eſt ejus *modos* cum ipſâ interire. Si aliqua ceræ portio annihilaretur, certè & figuræ iſtius ceræ cum ipſâ annihilarentur; quia rotunditas ceræ, exempli gratiâ, nihil aliud revera eſt præter ipſam ceram hoc modo diſpoſitam, itaque ſine cerâ non poteſt ſubſiſtere, ſed licèt Deus omnem quæ in mundo exiſtit ceram in nihilum redigeret, non inde tamen ſequeretur ullam aliam ſubſtantiam, aut modos ullius aliûs ſubſtantiæ annihilari. Omnes, exempli gratiâ, lapides cum ſuis *modis* ſubſiſterent, quia lapides ſunt ſubſtantiæ ſeu entia, non verò modificationes ceræ.

Pariter licèt Deus annihilaret dimidiam alicujus corporis partem, inde non ſequeretur alteram partem ab ipſo quoque annihilari. Ultima illa pars alteri quidem cohæret, ſed cum ipſâ tamen una non eſt. Námque alterâ parte annihilatâ ſequitur quidem, juxta rationis lumen, alteram partem nullam ampliùs relationem habere ad partem annihilatam, ſed non ſequitur illam non ampliùs eſſe; cùm enim exiſtentia illius partis ab alterius exiſtentiâ differat, illa non poteſt annihilari per annihilationem alterius. Clarum igitur eſt, cùm cogitatio nequaquam ſit modificatio extenſionis, mentem noſtram non annihilari, licèt ſupponeremus morte corpus noſtrum in nihilum redigi.

Sed immeritò corpus annihilari creditur quum deſtruitur. Partes quibus conſtabat in auras abeunt, & in pulverem reſolvuntur. Non poſſunt ampliùs videri nec agnoſci, fateor, ſed inde concludendum non eſt ipſas ampliùs non eſſe, mens enim eas ſemper percipit. Si unum ſinapi granum in duas, quatuor, aut viginti partes dividitur, reſpectu oculorum noſtrorum annihilatur; illud enim ampliùs non videmus, ſed in ſe tamen non annihilatur; mens enim illud videt, licèt in partes mille immo centies mille diviſerit.

Quicunqee ratione potius quàm ſenſibus utitur, is pro certo habet nihil per ſe reverti in nihilum viribus naturæ ordinariis; nam quemadmodum naturaliter nihil poteſt fieri ex nihilo, non poteſt etiam fieri ut ſubſtantia ſeu ens fiat nihil. Corpora poſſunt quidem corrumpi, ſi mutationes quæ ipſis accidunt. corruptionem nuncupare placeat, ſed non poſſunt annihilari. Quod rotundum eſt poteſt fieri quadratum, quod caro eſt poteſt fieri terra, vapor, & quicquid libuerit. Omnis enim extenſio quamlibet configurationem poteſt ſuſcipere, ſed ſubſtantia illius quod eſt rotundi & illius quod eſt caro non poteſt perire. Sunt quædam leges in naturâ inſtitutæ ſecundùm quas corpora viciſſim mutant formas ſuas, quia ſucceſſiva iſtarum formarum varietas pulchritudinem univerſi conſtituit, & in admirationem ipſius authoris rapit; Sed nulla. lex in naturâ inſtituta eſt ad annihilationem ullius entis, quia nihilum nihil in ſe habet boni nec pulchri, & quia author naturæ amat opus ſuum. Corpora igitur poſſunt mutari, non verò annihilari.

At ſi qui ſenſùum teſtimonio mordicùs adhærentes, reſolutionem corporum eſſe veram annihilationem velint præfractè defendere; quia partes in quas reſolvuntur corpora oculos fugiunt; meminerint ſaltem corpora non poſſe dividi in partes illas imperceptas niſi quia ſunt extenſa. Námque ſi mens non ſit extenſa, certè non erit diviſibilis; ſi non ſit diviſibilis, fatendum erit illam hoc ſenſu non fore corruptibilem. At verò quomodo quis poſſet imaginari mentem eſſe aliquid extenſum & diviſibile? Quadratum per lineam rectam in duos triangulos, in duo parallelogrammata, in duo trapezia poteſt quidem dividi. At per quam lineam concipiemus voluptatem, dolorem deſiderium poſſe reſecari?

cari? Aut quænam figura ex hac diviſione reſultaret? Certè haud credo imaginationem falſarum idearum ita feracem eſſe ut ſibi ſuper hac re ſatisfacere valeat.

Mens igitur non eſt extenſa, non eſt diviſibilis, eaſdem quas corpus non poteſt ſuſcipere mutationes; confitendum tamen eſt ipſam naturâ ſuâ non eſſe immutabilem. Si corpus innumeras varias figuras & configurationes ſuſcipere poteſt, mens varias etiam ideas & modificationes poteſt excipere, ſicut poſt obitum ſubſtantia carnis noſtræ in terram, vapores, & innumera corpora reſolvetur ſine ullâ annihilatione, ita mens noſtra, omnis annihilationis expers, cogitationes & ſenſationes habebit longè diverſas ab iis quas nunc habet. Nunc dum in vivis ſumus, neceſſe eſt corpus noſtrum conſtare ex carne & oſſibus; neceſſe pariter eſt, ut vivamus, mentem noſtram habere ideas quas habet relatè ad corpus cui conjuncta eſt. Sed poſtquàm e corpore ſejuncta fuerit, tunc plenâ fruetur libertate recipiendi quaſlibet ideas & modificationes ab iis quas nunc habet longè diverſas, ſicut pariter corpus noſtrum quaſlibet figuras & configurationes ab iis quas nunc neceſſariò habere debet ut ſit corpus hominis vivi, longè diverſas poterit accipere.

Quæ a me ſuprà dicta ſunt ſatis, ni fallor, demonſtrant immortalitatem animæ intellectu non eſſe adeo difficilem. Unde igitur fit ut tot homines illam vocent in dubium, niſi quia ad argumenta quibus illa probatur eam non dignentur attentionem afferre quæ neceſſaria eſt ut de illius veritate convincantur? Cur autem id nolunt, niſi quia ipſorum voluntas inquieta & inconſtans intellectum perpetuò agitat, adeo ut ne ipſi quidem per tempus liceat diſtinctè percipere ideas ſibi maximè præſentes, quales ſunt ideæ cogitationis & extenſionis? non ſecus ac homo affectu aliquo motus & occupatus ea quæ oculis proximè obverſantur plerunque non diſcernit. Etenim quæſtio de mentis immortalitate omnium eſt facillima ſolutu iis qui imaginationis teſtimonium reſpuentes ideam claram & diſtinctam extenſionis, & relationem quam cum cogitatione habere poteſt, attento expendunt examine.

Si inconſtantia & levitas voluntatis noſtræ intellectui res ipſi præſentiſſimas & quas ſcire noſtrâ maximè intereſt penitus introſpicere non permittat, certè multò minùs ea quæ ſunt diſſita, quæque ad nos nequaquam referuntur, meditari nobis permittet. Adeo ut ſi in craſſiſſimâ verſemur ignorantiâ circa pleraque nobis neceſſaria, veriſimile non ſit nos magnam eſſe conſequuturos cognitionem eorum quæ nobis vana & inutilia prorſus videntur.

Ab exemplis tædioſis, quæque nullam alicujus momenti veritatem complectantur, ad hæc probanda proferendis hic ſuperſedeo. Si quæ enim ignorare licet, certè ea ſunt ex quibus nulla redundat utilitas:

fidem mihi denegari malo, quàm lectorem in legendis inutilibus detinere.

Quamvis pauci ſint qui ad res planè vanas & inutiles ſeriò incumbant, illorum tamen numerus æquo adhuc major eſt, utinam plures adhuc eſſent qui ad illas animum non appellerent, illáſque adſpernarentur, dummodo de illis judicare non ſatagerent. Menti finitæ vitio vertendum non eſt quòd quædam ignoret, ſed tantùm quòd de iis quæ ignorat judicare velit. Ignorantia malum eſt neceſſarium, ſed error evitari poteſt & actu evitari debet. In hominibus itaque non ignorantiam circa plurima, ſed judicia temeraria carpo.

V. Ignorantiam noſtram ſummam eſſe circa res abſtractas, aut quæ parum habent relationis ad nos.

Quum res magnam ad nos habent relationem, quum ſenſibiles ſunt, & ſub imaginationem facilè cadunt, mens ad eas applicari eáſque poſſe cognoſcere dici poteſt. Ubi enim novimus res quaſpiam ad nos aliquatenus referri, ad id naturâ propendemus ut ad illas attendamus, cùm verò ſentimus res illas nos afficere tum ad illas cum voluptate attendimus; adeo ut in multis multò peritiores eſſe deberemus niſi voluntatis noſtræ inquietudo & agitatio attentionem noſtram interrumperet & fatigaret.

Sed cùm res abſtractæ ſunt, & parum ſenſibiles, vix earum certam poſſumus habere cognitionem; Id quidem ex eo non fit quòd res abſtractæ ſint per ſe valde complexæ & intricatæ; ſed ex eo quòd attentio & viſus mentis eodem plerunque tempore inchoat & deſinat quò viſus ſenſibilis rerum objectarum; vix enim de quoquam cogitamus, niſi illud videamus ac ſentiamus, & quandiu tantùm illud videmus & ſentimus.

Si mens ad ideas claras & diſtinctas, nullâ veluti adjuta ſenſatione, poſſet facilè attendere, ac niſi voluntatis inquietudo ipſius applicationem perpetuò diſturbaret, certè innumeras quæſtiones Phyſicas, quas inexplicabiles cenſemus, nullo negotio ſolveret; atque hoc pacto nos ab ignorantiâ & errore in quibus circa illas quæſtiones verſamur brevi expedire poſſemus.

Exempli gratiâ; apud omnem hominem ratione ſuâ ritè utentem pro certo conſtat creationem & annihilationem ſuperare vires naturæ ordinarias. Si igitur Philoſophi attenti perſiſterent ad illam puram mentis notionem, creationem & annihilationem numeri novorum entium innumerabilis, ut formarum ſubſtantialium, qualitatum, facultatum realium, &c. tam facilè non admitterent. In ideis diſtinctis, extenſionis, figuræ, & motûs rationem quærerent tot effectuum naturalium; quod non tantam quanta vulgò putatur involvit difficultatem; quippe omnes res naturales mutuo cohærent inter ſe vinculo, ac ſeſe mutuò comprobant.

Effectus ignis, ii verbi gratiâ quos edunt tormenta bellica & cuniculi ſubterranei ſunt prorſus admirabiles, & ipſorum cauſa eſt ſatis occulta.

culta. Attamen ſi homines, ſenſuum impreſſioni & aliquot experimentis falſis aut fallacibus diffidentes huic uni mentis puræ notioni mordicus adhærefcerent; nempe, fieri non poſſe ut corpus oppidò parum agitatum violentum producat motum, cùm non poſſit majorem impertiri vim moventem quàm habet in ſe; ex eo ſolo facilè concluderent eſſe materiam quandam ſubtilem & inviſibilem; ipſam eſſe agitatiſſimam, per omnia corpora diffuſam, & multa ſimilia quæ ipſos ad cognitionem naturæ ignis, & ad alias veritates magis abditas deducerent.

Cùm enim tanti excitentur motus in tormento bellico & in cuniculo ſubterraneo, cúmque omnia corpora viſibilia ipſis circumjacentia ſatis non agitentur ut illos motus excitare queant; hinc certò & manifeſtò patet alia dari corpora inviſibilia & inſenſibilia, quæ tantùm ad minimum habeant agitationis quantûm tormentarius globus. Sed cùm corpora illa ſint ſubtiliſſima & tenuiſſima, liberè & nullâ ruptione factâ per poros tormenti ſola tranſire queunt, antequàm ignis ipſi fuerit admotus, hoc eſt, ut id fuſiùs videre licet apud D. Carteſium, antequàm circumdederint partes duras & craſſas ſalis nitri ex quibus conſtat pulvis tormentarius. At verò cùm ignis tormento fuit admotus, hoc eſt, poſtquàm partes illæ ſubtiliſſimæ & agitatiſſimæ circumcinxerunt partes craſſas & ſolidas ſalis nitri, ac eo pacto cum ipſis ſuum vehementiſſimum & velociſſimum communicaverè motum; tunc omnia erumpere & crepare neceſſe eſt, quia pori tormenti qui partibus ſubtilibus de quibus agitur tranſeundi copiam undique faciebant, dum erant ſolæ, ſatis patentes non ſunt ut per eos tranſire poſſint partes craſſæ ſalis nitri, & quædam aliæ ex quibus conſtat pulvis tormentarius, poſtquàm agitationem partium ſubtilium quibus circundantur in ſe ſuſceperunt.

Quemadmodum enim aqua fluminum ſub pontibus præterfluens ipſos non quatit ob tenuitatem particularum ex quibus conſtat illa aqua, ita materia ſubtiliſſima & tenuiſſima de quâ mox, omnium corporum poros, nulla in iis memorabili mutatione factâ, indeſinenter prætergreditur. Sed non ſecus ac etiam flumen illud poteſt evertere pontem, ubi ingentes glaciei moles, aut alia quælibet ſolidiora corpora ſecum convecta cum toto ſuo motu in illum pontem impellit; ita materia ſubtilis omnes illos effectus ſtupendos qui in tormentis & cuniculis conſpiciuntur poteſt edere, poſtquàm, communicato motu cum partibus pulveris tormentarii quibus intermiſcebatur, qui motus violentiâ ſuâ longe exſuperat fluminum ac torrentium motum, eædem illæ partes pulveris pyrii per poros corporis quo continentur liberè tranſmeare nequeunt, quia ſunt craſſiores; adeo ut poros illos cum impetu rumpant, ut liberè poſſint tranſire.

At verò partes ſubtiles & tenues tam facilè ſibi repræſentare nequeunt

queunt homines ; illas exiſtimant meras chimæras, quia illas non vident. *Contemplatio ferè deſinit cum aſpectu*, inquit Baco. Immo plerique Philoſophi novam aliquam entitatem fingere, quàm ſuper iis quæ ignorant ſilere malunt. Quòd ſi ipſorum falſis & incomprehenſibilibus hypotheſibus objicias, neceſſe eſſe ignem conſtare partibus maximè agitatis, cùm motus adeo violentos edat, nihilque poſſit dare quod non habet; quæ ſane objectio clariſſima eſt, certa atque ſolidiſſima; tum homines illi omnia confundere diſtinctione aliquâ frivolâ & fictitiâ, qualis eſt diſtinctio cauſarum æquivocarum & univocarum, ut aliquid dicere videantur, dum reapſe nihil dicunt. Etenim apud quemlibet attentum notio communis eſt non poſſe dari veram cauſam æquivocam in rerum naturâ, ſolámque hominum ignorantiam illas excogitaſſe.

Ad notionum itaque clararum & diſtinctarum conſiderationem attentiùs animum appellant homines, ſi naturam cognoſcere velint; inconſtantiam & levitatem voluntatis ſuæ cohibeant ac ſiſtant, ſi res penitus & accuratè cupiant cognoſcere. Ipſorum enim mentes erunt ſemper debiles, ſuperficiariæ, & erroneæ, quandiu ipſorum voluntates leves, inconſtantes, & mutabiles manebunt.

Attentio quidem & accuratum rerum examen moleſtiam parit; verùm quid ſine labore poteſt comparari? Viris cordatis & Philoſophis, quorum omnino intereſt veritatem inquirere & tueri, turpe eſt loqui, nec ea quæ loquuntur intelligere, ac in eo quod nequaquam aſſequuntur ſegniter acquieſcere.

CAPUT III.

I. Curioſitas eſt naturalis & neceſſaria. II. Tres leges quibus illa poſſit intra juſtos limites contineri. III. Prima illarum legum explicatur.

I. *Curioſitas eſt naturalis, & eſſentialis.*

QUandiu homines verſùs bonum ſupra vires ipſorum poſitum inclinabunt, illúdque non poſſidebunt tamdiu occultâ quadam propenſione verſùs id omne quod novi & inſolentis aliquid geret ſemper ferentur. Res quas nondum expenderunt ſemper conſectabuntur; in iis ſe quod quærunt nacturos ſperantes; cúmque mentibus ipſorum non poſſit penitus ſatisfieri niſi per viſum illius propter quem conditæ ſunt, in perpetua verſabuntur anxietate & agitatione, donec tandem ille gloriâ ſuâ circumfulgens ipſis appareat.

Iſta

Iſta quidem mentis diſpoſitio ipſorum ſtatui valde conformis eſt; quippe veritatem & felicitatem quæ penes nos non ſunt anxiè diſquirere longè ſatius eſt, quàm ſi mendacio falſiſque bonis quibus plerumque paſcimur contenti in falsâ requie ſecuri manerent. Circa veritatem & ſuam felicitatem indifferentes eſſe non debent homines. Itaque quod novum eſt & inſolitum id illos debet excitare. Immo quædam eſt curioſitas quæ ipſis non modò permittenda, verùm etiam commendanda eſt. Cùm itaque vulgaria & ordinaria verum bonum in ſe non includant, veteréſque Philoſophorum opiniones ſint perquàm incertæ, æquum eſt nos curioſitate moveri erga recens retecta, ac in perpetuâ anxietate verſari, dum ſolis ordinariis bonis fruimur.

Si Geometra quipiam novas propoſitiones Euclidis propoſitionibus contrarias nobis obtruderet; ſi hanc ſcientiam erroribus ſcatere probare ſatageret, ut id aggreſſus eſt Hobbes libro adverſus faſtum Geometrarum, fateor ejuſmodi innovationem nonniſi immeritò poſſe cuiquam arridere; quoniam veritati ſemel repertæ tenaciter adhærendum eſt, cùm curioſitas eo duntaxat fine nobis ſit data ut illam veritatem inveniamus. Nec id vitium deprehendi ſolet apud Geometras, ut ſint opinionum novarum in Geometriâ ſectatores. Ipſos brevi tæderet libri qui nihil præter propoſitiones Euclidis propoſitionibus contrarias complecteretur. Cùm enim certiſſimi facti ſimus veritatis iſtarum propoſitionum per demonſtrationes infractas, omnis noſtra curioſitas ipſarum reſpectu deſinit; Quod nobis manifeſtè arguit homines ideo tantùm versùs novitatem propendere, qui veritatem rerum quas ſcire naturaliter exoptant evidenter non vident, & quia bona infinita quæ poſſidere naturâ ſuâ appetunt non poſſident.

II. Tres leges quarum ope curioſitas intra juſtos contineatur limites.

Juſtum igitur eſt homines novitate excitari & ipſam amare; ſunt tamen quædam admittendæ exceptiones, & nonnullas leges obſervare debent quas ex iis quæ diximus, nempe, propenſionem erga novitatem nobis dumtaxat ad veritatis & noſtri veri boni inquiſitionem datam fuiſſe, colligere facile eſt.

Jam autem tres ſunt ejuſmodi leges, prima; homines non debere conſectari novitatem in rebus fidei quæ rationi non ſubjiciuntur.

Secunda novitatem non eſſe rationem ob quam credere debeamus res eſſe bonas aut veras, hoc eſt, nos non debere judicare opiniones veras eſſe, quia ſunt novæ, bonáque eſſe nobis idonea & ſufficientia, quia nova ſunt & extraordinaria, illíſque nondum ſuimus potiti.

Tertia. Quum aliunde certi facti ſuimus veritates quaſdam ita abditas eſſe ut eas retegere moraliter ſit impoſſibile, bonáque ita parva & exilia eſſe ut nobis ſatis eſſe nequeant, eorum novitate pertrahi non debemus, nec falſis allici ſpeciebus. Sed iſtæ leges fuſiùs ſunt expli-

candæ, oſtendendumque ex ipſarum negligentiâ ingentem oriri errorum numerum.

III. Prima illarum legum ſpecialis explicatio.

Indoles maximè diverſæ ſæpiſſime reperiuntur inter homines; alii cæcam fidem ſemper volunt adhibere; alii evidenter omnia volunt videre. Priores utpote qui nunquam mente ſuâ uſi fuerint, inconſultò credunt quæcunque ipſis dicuntur, poſteriores mente ſuâ ſemper uti volentes, etiam in rebus quæ ipſos longè ſuperant, quaſlibet authoritates perinde adſpernantur. Priores ut plurimùm ſunt ſtupidi & homines debilis cerebri, ut infantes & fœminæ; alii ſunt ingenio ſuperbo, & profano, quales ſunt hæretici, & Philoſophi.

Pauci admodum reperiuntur qui inter illa duo extrema medium inſiſtant iter, quique in rebus fidei nunquam ex vanâ mentis agitatione evidentiam quærant, aut qui falſas opiniones circa res naturales, per obedientiam inconſultam abjectamque animi demiſſionem ſine evidentiâ non credant. Si homines illi ſint pietate inſignes, ac Eccleſiæ authoritati maximè ſubmiſſi, ipſorum fides ad opiniones uſque merè Philoſophicas nonnunquam extenditur; opiniones illas ſæpe eâdem cum veneratione ſpectant ac veritates Religionis: diſſentientes facilè nimis damnant, falſo ſcilicet moti zelo. Eos non ſine injuriâ ſuſpectos habent qui novas quaſdam retegunt veritates. Illum protinus impietatis arguent qui negare audebit dari formas ſubſtantiales, animalia dolorem & voluptatem ſentire, aliáſque Philoſophicas opiniones quas ſine ratione evidenti veras exiſtimant, quia duntaxat neſcio quem nexum fingunt inter illas opiniones & veritates fidei.

Viceverſâ, ſi in homines incidas æquo audaciores, ſuperbia ipſos eò adducit ut Eccleſiæ authoritatem ſuſque déque habeant: vix ac ne vix quidem ei ſe ſubjiciunt; opinionibus duris & indigeſtis gaudent; animi fortitudinis famam ambiunt; atque eo animo de rebus divinis inverecundè & audaciter loquuntur; illos deſpiciunt ut nimis credulos qui de ſententiis quibuſdam receptis modeſtè loquuntur. Denique ad id valde propenſi ſunt ut de cunctis dubitent, atque ab aliis, qui faciliùs æquo humanæ authoritati ſeſe ſubmittunt, toto genere diverſi.

Hæc duo extrema peſſima eſſe, illoſque qui in quæſtionibus naturalibus nullam quærunt evidentiam non minus vituperandos eſſe quàm eos qui in myſteriis fidei evidentiam illam anxiè ſollicitant, manifeſtum eſt. At verò qui in erroris periculum adducuntur in quæſtionibus Philoſophicis, dum æquo faciliùs fidem adhibent, multò ſanè excuſabiliores ſunt iis qui temerariè dubitando in hæreſin aliquam incidere periclitantur. Etenim innumeros admittere errores in Philoſophiâ ob examinis defectum multò minus periculoſum eſt, quàm in unicam labi hæreſin propter non præſtitam authoritati Eccleſiæ debitam obedientiam.

Mens

Mens placidè quieſcit ubi evidentiam nanciſcitur, at verò quum iſlam non reperit ſollicita eſt, quia evidentia eſt veritatis character. Itaque * Profanorum & Hæreticorum error in eo conſiſtit quòd veritatem in Eccleſiæ deciſionibus occurrere dubitent, quia in iis nullam vident evidentiam, ac veritates fidei cum evidentiâ poſſe cognoſcere ſibi pollicentur. Jam autem hac in re normam excedit ipſorum novitatis amor, quippe veritatem in Fide Eccleſiæ poſſidentes, perperam aliquid ulteriùs quærunt. His adde quòd veritates * Fidei, ut pote ipſorum captum longè exſuperantes, nunquam poſſent retegere, licèt juxta falſam ipſorum hypotheſim Eccleſia in ſuis deciſionibus erraſſet.

*Libertins.

* vid. 13. & 14. de Metaphyſicâ colloquia.

Verùm ſi complures ſint qui obedientiam & ſummiſſionem authoritati Eccleſiæ denegando errent, pauciores non ſunt qui authoritati humanæ ſerviliter cedentes in errorem labuntur. Authoritati Eccleſiæ cedendum eſt, quia errare nequit; At verò humanæ authoritati cæcum obſequium nunquam præſtandum eſt, quia ubique & ſemper poſſunt errare. Quod Eccleſia nos docet rationis vires infinitè ſuperat; Quod homines nos docent rationi noſtræ ſubjicitur. Adeo ut ſi piaculum ſit & vanitas intoleranda per rationem quærere veritatem in rebus Fidei, nullo habito reſpectu ad Eccleſiæ authoritatem, ſumma etiam ſit levitas & abjecta puſillanimitas authoritati humanæ in rebus a ratione pendentibus cæcum præbere aſſenſum.

Plerique tamen eorum qui apud homines docti audiunt, hanc famam ſibi comparaſſe dici poſſunt quia duntaxat opiniones Ariſtotelis, Platonis, Epicuri, & quorundam aliorum Philoſophorum memoriâ tenent, quia in ipſorum ſententias pedibus eunt, illáſque acerrimè tutantur. Ut ad gradus, quos vocant, externóſque doctrinæ characteres aliquis in Academiis ſeu Univerſitatibus promoveatur, ſufficit ipſum quorundam Philoſophorum opiniones aſſequi. Dummodo velit jurare *in verba Magiſtri*, brevi Doctor proclamabitur. Omnes penè Societates doctrinam tenent ſibi propriam & peculiarem, quam ſingulis Societatis membris deſerere interdicitur. Quod apud illos verum habetur, apud hos falſum ſæpe exiſtimatur: ſui ordinis doctrinam contra rationem & experientiam defendere gloriantur, ac veritátem, vel authores ſuos contorquere tenentur, ut hos cum illâ poſſint conciliare. Quod innumeras parit diſtinctiones frivolas, quæ veluti per totidem Mæandros in errorem certò deducunt.

Si veritas quæpiam retegatur, oportet etiamnum Ariſtotelem illam vidiſſe veritatem; ſin verò Ariſtoteles illi repugnet, tum veritas illa recens retecta falſa exiſtimabitur. Philoſophum illum alii hoc, alii illo modo loquentem inducunt. Quicunque enim docti eluere geſtiunt, ipſi ſuam affingunt ſententiam, nullam ineptiam ipſi

non tribuunt, ac nihil recens excogitatur quod in aliquo librorum ipſius receſſu ænigmaticè non reperiatur. Uno verbo ſibi penè ſemper adverſatur Philoſophus, ſi non in ſuis ipſius, ſaltem in ſectatorum operibus. Quamvis enim Philoſophi ipſius doctrinam ſe docere aſſeverent & autument, vix tamen duo reperientur qui circa ejus ſententiam inter ſe conſentiant: Quoniam revera Ariſtotelis libri adeo obſcuri ſunt, tótque ſcatent vocibus vagis & generalibus, ut eorum opiniones quæ ipſi maximè adverſantur non ſine veriſimilitudine poſſint ipſi tribui. In nonnullis illius operibus quidlibet ipſi adſcribere licet, quia in iis nihil penè dicit, quamvis multa magno ſtrepitu deblateret: quemadmodum pueri campanas ſonitu ſuo quidlibet dicere fingunt, quia campanæ ingentem edunt ſonum, nec quicquam dicunt.

Mentem humanam figere ac ſiſtere in opinionibus quibuſdam ſpecialibus æquum quidem videtur, ne extra oleas divagetur. Verùm quid ergo? an ſiſtenda eſt errore & mendacio? ſeu potiùs quis credat errorem poſſe mentem ſollicitudine liberare? Quàm quæſo, rarum eſt cordatos reperire viros quibus lectione Ariſtotelis ſatisfiat, quíque, póſtquàm in ipſius libris evolvendis conſenuerunt, veram ſe comparaſſe ſcientiam perſuadeantur? Certè id manifeſtò arguit veritatem & evidentiam duntaxat poſſe ſiſtere mentis agitationem, ac altercationes, odia, errores, & hæreſes ipſas peſſimâ ſtudiorum inſtituendorum ratione foveri. Veritas conſiſtit in individuo, omnis varietatis expers eſt, ſoláque poteſt hominum ingenia ad concordiam revocare; mendacium verò & error illa duntaxat dividere & agitare queunt.

Haud quidem me latet non deeſſe qui bonâ fide credant illum: quem Philoſophorum Principem appellant errare non poſſe, ac in ipſius operibus veram ſolidámque reperiri Philoſophiam. Sunt qui a bis mille annis ex quibus ſcripſit Ariſtoteles nullum adhuc in ipſius Libris errorem unquam deprehenſum fuiſſe arbitrentur; ac proinde, cùm ſit quadantenus errare neſcius, ſe poſſe illum ſine examine amplecti & tanquam errore ſuperiorem citare. Verùm homines hujúſce commatis non moramur, in eâ enim verſantur ignorantiâ quæ contemtum potiùs quàm refutationem meretur. Id unum ab illis efflagitamus; ut nempe, ſi videamus Ariſtotelem aut quendam inter ipſius ſectatores ullam unquam deduxiſſe veritatem ex placitis iſti Philoſopho peculiaribus, aut ſi ipſi rem confecerint; veritatem illam profiteantur, proferant, explicent & probent; tum Ariſtotelem nunquam in poſterum a nobis ſine Elogio nominatum iri quolibet pignore illis ſpondebimus. Ipſius effata haud ampliùs inutilia dicemus, quippe quæ uni tandem veritati ſtabiliendæ conduxerint, ſed id ſperandi non datur locus. Jamdudum ſimilis provocatio facta fuit a multis ac inter cæteros a celeberrimo D. Deſcartes in Meditationibus ſuis Metaphyſicis ante quadraginta annos aut circiter; additâ ſponſione demonſtrandi falſitatem
iſtius

Digitized by Google

iſtius falſæ veritatis. Nec veriſimile eſt quemquam auſurum eſſe id quod antagoniſtæ Carteſii infenſiſſimi, & Ariſtotelis vindices acerrimi nondum auſi ſunt aggredi.

Quum hæc igitur ita ſe habeant, liceat nobis dicere eos qui Ariſtotelis, Platonis, aut alius cujuſlibet Philoſophi authoritati ſic cedunt, id per cæcitatem, pudendam puſillanimitatem, ac ſummam ſtupiditatem facere; eóſque tempus miſerè perdere, qui, dum illos legunt authores, eo tantùm conſilio id agunt, ut illos retineant; Quin iſtos non modò tempus terere, verùm etiam aliis ejuſdem jacturæ cauſam eſſe. Liceat dicere cum D. Auguſtino, ſtultam eſſe curioſitatem *filium ſuum in ſcholam mittere, ut quid Magiſter cogitet diſcat*, Philoſophos non poſſe nos erudire authoritate ſuâ, quòd ſi id vellent, iniquè volunt. Illos aliquatenus inſanos & impios eſſe qui ſe ipſorum ſententias defenſuros ſolemniter jurârunt. Veritatem denique captivam iniquè detineri ab iis qui propter ſui commodum novis Philoſophiæ opinionibus, quæ veræ eſſe poſſunt, reniuntur, ut eas, quæ ab ipſis falſæ aut inutiles ſatis agnoſcuntur, conſervent. Auguſt. de Magiſtro.

CAPUT IV.

Idem ulteriùs tractatur argumentum. I. Secunda curioſitatis lex explicatur. II. Tertia explicatur.

SEcunda lex quæ obſervanda venit eſt, novitatem a nobis nunquam haberi debere ut argumentum quo credamus res eſſe veras. Homines in errore & in falſis bonis quibus potiuntur acquieſcere non debere, & ipſos evidentiam veritatis verúmque quod non poſſident bonum quærere, ac proinde ad res ſibi novas & inſolitas ferri oportere multoties jam diximus. Sed his ſemper adhæreſcere non debent, nec ideo credere novas opiniones veras eſſe quia ſunt novæ, aut bona eſſe vera quia nondum illis potiti fuerant. Novitas eò tantùm illos adducere debet ut res novas accuratè circunſpiciant. Illas ut pote ſibi ignotas non debent aſpernari, ſed nec illas id quod optant & ſperant in ſe includere temere credere debent. I. *Secunda lex explicatur.*

Verùm enim verò res hæc ut plurimùm ita ſe habet. Homines examinatis opinionibus veteribus & vulgaribus in iis veritatis lùmen non perceperunt. Deguſtatis bonis vulgaribus in iis voluptatem ſolidam, quæ poſſeſſionis boni comes eſſe debet, non compererunt. Ipſorum igitur ſollicitudines & deſideria opinionibus & bonis vulgaribus non expleta ſunt, ſi aliquid novi & inſoliti fando accipiunt, idea novitatis illos in ſpem adducit ibi inveniendi id quod quærunt. Et quia ſibi

Digitized by Google

ipſis naturâ ſuâ indulgent, ac res vulgò tales credunt quales illas eſſe optarent, ſpes invaleſcit quò magis deſideria creſcunt, eáque demum ſpes in perſuaſionem imaginariam convertitur. Dein ideam novitatis ideæ veritatis tam ſtrictè alligant, ut prior nunquam ſe ipſis objiciat ſine alterâ. Quodque noviſſimum ipſis ſemper verius & præſtantius apparet quàm quod vulgare eſt. Ab illis valde diſſimiles qui præ odio quo proſequuntur hæreſin, alligatâ ideâ novitatis cum ideâ falſitatis, omnes novas opiniones falſas eſſe, & aliquid periculoſi includere arbitrantur.

Hæc igitur ſolita diſpoſitio mentis & cordis hominum reſpectu eorum omnium quæ novitatis characterem præ ſe ferunt, inter generaliores errorum cauſas recenſeri poteſt. Iſta enim diſpoſitio illos nunquam ferè ad veritatem ducit; ſi quandoque ducat, id fortuitò contingit; ac illos denique ſemper abducit a vero ſuo bono, ipſos ſiſtendo in multiplici varietate delectationum & falſorum bonorum quibus mundus refertus eſt, qui error omnium eſt periculoſiſſimus.

II. *Tertia lex curioſitatis.* Tertia regula quâ temperari poſſunt immoderata novitatis deſideria, hæc eſt. Quum aliunde certiores facti fuimus veritates adeo eſſe abditas ut nullo humano conamine retegi poſſint, bonáque ita parva & utilia eſſe ut nos beatos efficere nequeant, novitate quæ in illis occurrit excitari nequaquam debemus.

Omnes fide, ratione, & experientiâ nôrunt omnia bona creata infinitam voluntatis noſtræ capacitatem implere non poſſe. Omnia hujúſce mundi nihil eſſe præter vanitatem, felicitatémque noſtram in honoribus & divitiis poſitam non eſſe fide docemur. Cùm penès nos non ſit limites præſcribere deſideriis noſtris, cúmque propenſione naturali ad omnia bona amanda feramur, nos non poſſe beatos évadere niſi poſſeſſione illius quod omnia in ſe bona complectitur ratio evincit. Propria experientia nos interno ſenſu convincit nos non eſſe beatos in poſſeſſione bonorum quibus fruimur, cùm alia adhuc optemus. Denique ingentes opes quibus Principes & Reges etiam potentiſſimi potiuntur ipſorum deſideria non poſſe explere, immo ipſos majoribus quàm homines vulgi laborare curis & ſollicitudinibus videmus, ac ipſos, ut pote in editiſſimo rotæ Fortunæ loco conſtitutos, ipſius motu longè magis agitari & concuti debere quàm qui infrà ſubſidentes centro ſunt proximi. Etenim nunquam ruunt niſi ex loco præcipiti; nullis unquam niſi gravibus afficiuntur vulneribus; *tolluntur in altum, ut lapſu graviore ruant.* Totáque illa Majeſtas quæ ipſos comitatur, quámque entitati ſuæ, ut ita dicam, adſtrinxerunt, ipſos inſtat & extendit ut plura & graviora vulnera accipere, fortunæque vices faciliùs ſubire poſſint.

Cùm igitur fides, ratio & experientia nos convincant bona & voluptates terræ quæ non guſtavimus nos beatos non effectura eſſe, licèt ea poſſi-

poſſideremus, ex hac lege ſedulò cavendum nobis eſt ne falsâ felicitatis ſpe lactemur, quæ cum deſideriis noſtris paulatim invaleſcens in falſam perſuaſionem tandem converteretur. Cùm vehementi alicujus boni deſiderio flagramus, illud ſemper maximum nobis exhibemus, illiúſque poſſeſſionem nos beatos effecturam eſſe ſenſim perſuademur.

Vanis igitur deſideriis obſiſtendum eſt cum illa implere fruſtrà tentaremus. Sed potiſſimùm, cùm noſmetipſos iſtis affectibus permittimus, ac in iis explendis tempus conſumimus, Deum & omnia cum Deo amittimus. E falſo bono ad aliud falſum bonum tranſcurſitamus. Falsâ ſpe perpetuò paſcimur. Noſmetipſos disjicimus & agitamus mille modis. Obices ubique occurrunt, quia eadem bona quæ diſquirimus a multis deſiderantur, cùm tamen a multis poſſideri nequeant; ac denique morte occupamur & tum nihil ampliùs poſſidemus. Nam, ut nos docet Paulus, *qui divites fieri cupiunt, in tentationem & laqueos Diaboli ac in varia deſideria inutilia incidunt, quæ homines in perditionis & damnationis abyſſum dant præcipites. Nam cupiditas eſt radix omnium malorum.* **Tim. 6.**

Quod ſi ad bonorum terræ quæ nobis nova & inaudita ſunt indagationem ferri non debeamus, quia nos in iis felicitatem quam quærimus nacturos non eſſe certò ſcimus, nullo etiam curioſitatis motu affici debemus erga opiniones novas circa ingentem quæſtionum difficilium numerum, quia aliunde novimus mentem humanam earum ſolutionem non poſſe aſſequi. Pleraque quæſtiones quæ in Ethicâ ac præcipuè in Phyſicâ tractantur ſunt iſtius generis. Atque hanc ob cauſam libri qui quotidie componuntur ſuper his quæſtionibus obſcuriſſimis & intricatiſſimis nobis valde ſuſpecti eſſe debent. Quamvis enim, abſolutè loquendo, quæſtiones quas continent ſolvi poſſint, tamen tam paucæ adhuc veritates fuerunt compertæ, tótque ſunt comperiendæ antequàm veniatur ad eas quæ eorum libris tractantur, ut ſine magno diſpendio poſſint non legi.

Eo tamen modo ſe non gerunt homines, quin ad contrarium omnino abeunt. An id quod ipſis dicitur ſit poſſibile non examinant. Sufficit ſi quis ipſis extraordinaria, ut *caloris naturalis*, *humidi radicalis*, ſpirituum *vitalium* reparationem, aut alia quæ non intelligunt polliceatur, ad excitandam vanam ipſorum curioſitatem, & ad ipſos præoccupandos. Ad ipſos perſtringendos & pelliciendos ſatis eſt ipſis paradoxa proponere, vocibus obſcuris *influxûs qualitatum* &c. uti, authoritate quorundam authorum incognitorum dicta ſua fulcire, aut aliquod ſumere experimentum maximè ſenſibile & extraordinarium, quamvis ad ea quæ proferuntur nullam habeant relationem. Ut enim convincantur ſufficit ſi ipſos ingenti obtundas ſtrepitu.

Si Medicus, Chirurgus, Empiricus ſententias Græcas & Latinas proferant, vocibuſque novis & inuſitatis utantur, tum viri doctrinâ inſignes

gnes habebuntur, jus vitæ & mortis in ægros ſibi protinus acquirunt. Oraculorum inſtar auſcultantur, ac ipſi ſe ſupra cæteros longè eminere, rerúmque penetralia cognoſcere arbitrantur. Quod ſi quis eâ ſit audaciâ ut teſteiur ſibi nequaquam arridere iſtam verborum ſenſu vacuorum farraginem, talem hominem ſenſu communi carere, & prima rerum axiomata negare autumant. Revera prima ejuſmodi hominum axiomata in quinque vel ſex vocabulis Latinis alicujus authoris, aut in apophtegmate aliquo Græco, ſi ſint eruditiores, poſita ſunt.

Immo quandoque neceſſe eſt ut periti medici linguam ægrotis ignotam loquantur, ut ſibi famam atque fiduciam concilient. Medicus qui nullam præter Latinam calleret linguam ruri poſſet quidem magni fieri; quia lingua latina ruſticis illis hominibus Græcæ aut Arabicæ loco eſt. At niſi Medicus Græcè ſaltem legere poſſit, ut aliquem Hippocratis Aphoriſmum ediſcat, non eſt quòd apud oppidanos, quibus lingua Latina familiaris eſt, eruditionis famam ſibi conciliare poſſe ſperet. Itaque Medici etiam peritiores iſtam hominum veſaniam non ignorantes, ut indocti & ſumivenduli loqui ſæpe tenentur, nec ſemper de ipſorum peritiâ & judicio, ex iis quæ dum ægros inviſunt dicere poſſunt, judicandum eſt. Si græcè quandoque loquuntur, ægrum non morbum ſic demulcere volunt, neque enim eos latet neminem unquam Græco quodam aphoriſmo ſanatum fuiſſe.

CAPUT V.

I. De ſecundâ inclinatione naturali, aut de amore ſui. II. Dividitur amor ſui, in amorem τοῦ eſſe & τοῦ bene eſſe, ſeu in amorem magnitudinis & voluptatis.

I. *De ſecunda inclinatione naturali, aut de philautiâ.*

SEcunda inclinatio quam Author naturæ indeſinenter imprimit in voluntate noſtrâ, eſt amor noſtrî, & propriæ noſtrî conſervationis quem amorem philautiam dicemus.

Deum omnia opera ſua amare, illáque hoc ſolo Dei amore conſervari, ipſúmque velle ut omnes mentes eandem quam ipſe inclinationem habeant, jam diximus. Vult igitur ut ea omnia operam ad ſui conſervationem non ſecus ac ad propriam felicitatem naturali inclinatione propendeant; felices enim eſſe nequeunt quin exiſtant. Noſtrum tamen ultimum finem in nobis ipſis collocare, ac noſmetipſos non amare relatè ad Deum injuſtum eſt; cùm revera nullam bonitatem nullámque ſubſiſtentiam per noſmetipſos habentes, * neque nos beatos atque perfectos efficere ullatenus valentes, non niſi per relationem ad Deum nos

* Mentem clarius fa-

nos amare debeamus, quippe qui ſolus ſit ſummum bonum noſtrum, atque nos beatos reddere queat.

Si Fide & Ratione doceamur Deum ſolum eſſe ſummum bonum, ipſúmque ſolum poſſe nos delectationibus cumulare, ipſum ideo amandum eſſe facilè concipimus, & ad illum amorem facilè impellimur; ſed ſine gratiâ Deum ſemper amamus per philautiam duntaxat; Pura puta charitas vires noſtras ita excedit, ut nedum poſſimus Deum amare propter Deum ipſum, contra facile non concipiat ratio humana quomodo aliter amare poſſimus quam relatè ad noſmetipſos, finémque ultimum a propriâ voluptate diverſum habere; philautia igitur ſola menti noſtræ dominatur ex quo peccatum incepit; atque amor erga Deum & proximum nihil aliud ſunt quàm iſtius philautiæ ſequela. Quandoquidem nihil ampliùs amamus niſi quia illud amando aliquod ſperamus commodum, aut aliquam actu percipimus voluptatem.

ſiuſque aperiam in tractatu *de amore Dei & in tertia ad patrem Lamy epiſtolâ*; de Inclinationibus enim hic obiter tantùm loquor, & ut cum ordine aliquo errorum noſtrorum cauſas referam.

Iſta autem philautia in duas ſpecies dividi poteſt, nempe, in magnitudinis & voluptatis amorem, ſeu in amorem noſtri eſſe & perfectionis iſtius noſtræ exiſtentiæ, & in amorem noſtri bene eſſe aut felicitatis.

II. Philautia dividitur in amorem τῦ eſſe & τῦ bene eſſe, ſeu in amorem magnitudinis & voluptatis.

Per magnitudinis amorem potentiam, dignitatum poſſeſſionem, affectamus a nemine pendere, & per nos ſubſiſtere cupimus. Ens neceſſarium in nobis includere aliquatenus optamus, ac aliquo ſenſu inſtar Deorum eſſe ambimus. Deus enim ſolus propriè includit in ſe ens, ſolúſque neceſſariò exiſtit. Quicquid enim dependet ab alio non ſubſiſtit niſi voluntate illius a quo dependet, cùm igitur homines entis ſui neceſſitatem ſeu neceſſariam exiſtentiam exoptent, eo ipſo potentes eſſe, a nemine pendere, ſeu ab aliorum dominio liberos eſſe deſiderant. Sed per amorem voluptatis non modò cupiunt eſſe, verùm etiam bene eſſe, cùm voluptas ſit optimus & menti utiliſſimus eſſendi modus. Dico voluptatem quatenus voluptatem; ita ut ſi voluptas in genere intelligatur, hoc eſt, quatenus omnes rationales æquè ac ſenſibiles voluptates complectitur, pro certo habeo, illam voluptatem ipſum eſſe principium unicúmque incitamentum amoris naturalis, ſive omnium mentis motuum verſùs quodcunque bonum, nihil enim amare potes quàm quod placet. Si Beati divinas ament perfectiones, Deúmque qualis eſt, id ex eo fit quod ipſis placeat harum perfectionum contemplatio; Cùm enim homo natus ſit ad Deum & cognoſcendum & amandum, oportebat utique ut nobis arrideret eorum omnium quæ perfecta ſunt contemplatio.

Animadvertendum eſt autem magnitudinem, excellentiam, & ſummum ſui dominium non eſſe rei creatæ modos eſſendi qui ipſam per ſe reddant feliciorem; ſæpe enim contingit ut quò magis ad dignitates quis evehitur eò infelicior evadat; voluptas verò eſt modus eſſendi quo non poſſumus modificari quin actu feliciores evadamus. Majeſtas & ſummum ſui dominium ſæpius non ſunt in nobis, ac plerunque dun-

Digitized by Google

taxat ſita ſunt in relatione quam habemus ad res quibus circumdamur. Sed voluptates ſunt in ipſâ mente, ipſius ſunt modi reales quibus modificatur, quique per naturam ſuam poſſunt ipſi ſatisfacere. Præcellentiam, Magnitudinem, & ſummum noſtrî Dominium conſideramus ut res ad noſtrum eſſe conſervandum idoneas, immo quandoque ad conſervandum τὸ bene eſſe juxta ordinem naturæ utiliſſimas. Sed voluptas eſt ſemper modificatio mentis quæ per ſeipſam mentem efficit beatam; adeo ut voluptas ſit τὸ bene eſſe, & amor voluptatis amor τοῦ bene eſſe.

Jam autem amor ille τοῦ bene eſſe tam efficax eſt ut amori τοῦ eſſe ſæpe prævaleat, ſicque philautia eò interdum nos adducit ut optemus τὸ non eſſe, quia non habemus τὸ bene eſſe. Id omnibus damnatis contingit, quibus melius foret, juxta Jesu-Christi verbum, non eſſe quàm eſſe tam miſeros. Quippe cùm infortunati illi ſint inimici implacabiles illius qui in ſe omnem complectitur bonitatem, quiſque ſola eſt cauſa voluptatum & dolorum quæ ſentire poſſumus, fieri nequit ut aliquâ requie aut voluptate frui poſſint. Sunt & erunt in æternum miſeri, quia ipſorum voluntas in eâdem diſpoſitione & perverſitate ſemper permanebit. Igitur amor ſuipſius ſeu philautia duplicem complectitur amorem, amorem magnitudinis, poteſtatis, ſummi dominii & omnium in genere quæ nobis ad entis noſtri conſervationem apta videntur; & amorem voluptatis & omnium quæ neceſſaria ſunt ut bene nobis ſit, hoc eſt, ut ſimus felices & beati.

Duo illi amores multipliciter poſſunt dividi; ſive quia ex duabus partibus diverſis, mente & corpore, ſecundùm quas dividi poteſt ille amor, componimur. Sive quia per varia quæ ad conſervationem noſtram utilia ſunt poſſunt diſtingui aut ſpecificari. His tamen non immorabimur, quia cùm Ethicam inſtituere non ſedeat animo, haud opus eſt nos hîc accuratè inveſtigare & dividere omnia quæ ut bona noſtra exiſtimamus. Neceſſe duntaxat fuit hanc ſtatuere diviſionem ut cauſas errorum noſtrorum ordine poſſemus enumerare.

Primò igitur de erroribus qui ortum ducunt ab inclinatione noſtrâ erga magnitudinem & erga id omne quod ens noſtrum ab aliorum dominio liberat. Secundò de erroribus quæ ab inclinatione noſtrâ erga voluptatem, & id omne quod enti noſtro maximam conciliat perfectionem, ſeu quod nobis maximam creat voluptatem, agemus.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT VI.

I. De inclinatione quâ verſùs id omne ferimur quod nos ſupra cæteros extollit. II. De falſis nonnullorum piorum judiciis. III. De falſis ſuperſtitioſorum & hypocritarum judiciis. IV. De Voëtio Carteſii adverſario.

I. *De inclinatione quâ versùs id omne ferimur quod nos ſupra cæteros extollit.*

QUæcunqoe nos aliquatenus ſupra cæteros extollunt efficiendo ut ſimus perfectiores, ut ſcientia & virtus; aut quæ nobis in alios aliquam conciliant authoritatem efficiendo ut ſimus potentiores, aliquam *ἀνυπευθυνίαν* nobis comparare videntur. Ab omnibus iis qui nobis ſunt inferiores colimur & formidamur, ad quidlibet faciendum noſtræ conſervationis ergo ſemper ſunt accincti, nec nobis in deſideriis noſtris officere aut reſiſtere audent. Homines itaque prærogativas illas quibus ſupra cæteros eminent adipiſci conantur. Etenim non attendunt *τὸ* eſſe & *τὸ* bene eſſe revera a Deo ſolo pendere, non ab hominibus; verámque magnitudinem, quæ ipſos in æternum beatos efficiet, non conſiſtere in illo dignitatis ordine in quo in cæterorum hominum debilium & miſerorum imaginatione conſtituti ſunt, ſed in humili ſubmiſſione voluntati Dei qui, cùm juſtus ſit, eos proculdubio remunerabitur, qui ordinem a ſe præſcriptum conſtanter obſervant.

Verùm enim verò homines ſcientiam & virtutem, dignitates & divitias actu poſſidere non modò cupiunt; totis etiam viribus in id incumbunt ut cæteri homines credant ſaltem ipſos hæc omnia verè & realiter poſſidere. Ac ſi meritò dici poſſint realem opulentiam magis quærere quàm opulentiæ famam, certè meritò dici poſſunt minùs curare virtutem ipſam quàm virtutis ſpeciem: quippe ut ſcitè dixit author ſententiarum moralium, *virtutis lentiſſimus eſſet progreſſus niſi ipſi ſuperbia foret comes.*

Opulentiæ, eruditionis, & virtutis fama in eorum quibus circundamur, aut qui nobis propinqui ſunt imaginatione, animi propenſiones producit nobis utiliſſimas. Illa enim ipſos ad pedes noſtros proſternit, & in noſtrî gratiam agitat; ipſiſque omnes motus ad conſervationem noſtram & dignitatis incrementum idoneos inſpirat: homines igitur ſui exiſtimationem tanquam bonum quo indigent, ut inter homines vivant commodè, conſervant.

Omnes itaque homines erga virtutem, ſcientiam, dignitates, divitias, inclinatione feruntur, atque etiam iſtorum omnium famâ gaudent. Nunc quomodo iſtæ inclinationes poſſint ipſos in errorem inijcere ali-

quot exemplis oſtenſuri ſumus. Ab inclinatione erga virtutem, aut erga virtutis ſpeciem ordiamur.

Qui ad virtutem acquirendam animum ſeriò appellunt, in aliis rebus quàm in Religione cognoſcendâ, boniſque exercendis operibus meditationes ſuas & otium raro collocant. Juxta D. Pauli exemplum, nihil præter Jeſum Chriſtum crucifixum, unicum adversùs corruptionem & morbos naturæ ipſorum remedium ſcire volunt. Nullum aliud lumen exoptant quàm quod ipſis neceſſarium eſt ut Chriſtianam agant vitam, ſuáque cognoſcant officia; ac poſteà nulli alii rei ſtudent quàm præſtandis ſervidè & accuratè illis officiis.

In vitâ ſic inſtitutâ nihil eſt quod carpamus, immo illam maximi facimus; illius accuratam obſervationem magnam ducimus felicitatem; atque etiam nos pœnitet illam ſatis non obſervaſſe. Verùm hoc probare non poſſumus, quòd nempe, cùm certiſſimè conſtet dari ſcientias merè humanas, certiſſimas tamen, & ſatis utiles quæ mentem a rebus ſenſibilibus abſtrahunt, illámque veritatibus Evangelicis guſtandis paulatim aſſuefaciunt ſeu præparant, reperiantur tamen viri quidem pii, qui ſcientias illas, quas non examinarunt, æquo liberiùs damnant ut inutiles, vel ut incertas.

II. De falſis virorum quorundam piorum judiciis.

Verum quidem eſt pleraſque ſcientias eſſe admodum incertas & inutiles: ac ii vehementer non falluntur qui in iſtis ſcientiis veritates parvi momenti contineri dicunt. Illis nunquam ſtudere licet, & ſatius eſt illas omnino adſpernari quàm ſinere ſibi ab illis fucum fieri. Nihilominus tamen dicere poſſumus perquàm neceſſarium eſſe quaſdam metaphyſicas veritates cognoſcere. Cauſæ univerſalis aut exiſtentiæ Dei cognitio eſt prorſus neceſſaria, cùm ipſa, ut ita dicam, certitudo fidei pendeat a cognitione quam ex ratione haurimus circa exiſtentiam Dei. Scire igitur neceſſe eſt ipſius voluntate naturam formari & dirigi; vim aut potentiam cauſarum naturalium nihil aliud eſſe quàm ipſius voluntatem, uno verbo, omnia omnimodè a Deo pendere.

Neceſſe eſt pariter cognoſcere quid ſit veritas, quo pacto poſſit ab errore dignoſci, quomodo corpora & mentes diſtinguantur, quæ ex iis poſſint deduci conſequentiæ, ut immortalitas animæ & multa alia, quæ poſſunt certò cognoſci.

Scientia hominis aut ſcientia ſui ipſius ſcientia eſt quæ legitimè ſperni non poteſt; innumeris referta eſt quæ ſcire omnino neceſſe eſt ut aliquam judicii rectitudinem ſagacitatemque acquiramus. Ac ſi dicere poſſumus hominem rudem & ſtupidum materiâ longè præſtare, quia ille novit ſe exiſtere, materia vero nullam exiſtentiæ ſuæ notitiam habet, affirmare etiam licet eos qui hominem cognoſcunt, rudibus & ſtupidis longè antecellere, quia noverunt quid ſint, alii verò non.

Verùm hominis ſcientia non modò magni fieri debet, quia nos ſupra cæteros homines extollit, ipſius pretium in eo longè magis eluceſcit quòd nos coram Deo deprimat & demittat. Hac ſcientiâ cognoſcimus

mus quantopere ab ipſo in omnibus dependeamus, etiam in actionibus nobis maximè familiaribus; eâ ſcientiâ manifeſtò nobis innoteſcit naturæ noſtræ corruptio; per eam ad id proni ſimus ut ad eum qui ſolus nos ſanare poteſt confugiamus, ipſi ſoli adhæreamus, nobis diffidamus & nuncium mittamus; atque eo pacto multas acquirimus animi diſpoſitiones, ut ita dicam, quæ ad nos gratiæ Evangelii ſubmittendos idoneæ ſunt.

Mathematicæ & naturæ cognitione ſaltem generali vix omnino carere quis poteſt. Scientiis illis a juventute ſtudendum fuit; illæ enim mentem a ſenſibilibus ſolvunt, impediúntque quominùs emolleſcat & effæminetur. Non parvum in vitâ ſortiuntur uſum; immo etiam ad Deum nos deducunt, naturæ cognitio per ſeipſam, mathematicæ verò per faſtidium quod nobis ingignit erga falſas ſenſuum impreſſiones.

Viri virtute præditi ſcientias illas adſpernari aut tanquam incertas & inutiles habere non debent, niſi eas priùs ſatis expenderint ad ſolidum de iis ferendum judicium. Sat multæ aliæ erunt ſcientiæ quas tutò poſſunt ſpernere. Poëtas, & Philoſophos Ethnicos, Rabbinos, Hiſtoricos quoſdam, & innumeros Authores in quibus nonnulli eruditi ſuam conſtituunt gloriam & eruditionem, igni addicant, per nos licet. At verò ne naturæ cognitionem ut Religioni repugnantem damnent. Quippe cum natura voluntate Dei regatur, vera naturæ cognitio nos in potentiæ, magnitudinis, & ſapientiæ divinæ admirationem rapit. Etenim veriſimile eſt univerſum a Deo conditum fuiſſe ut homines in ipſius ſtudio & meditatione defigantur, illóque ſtudio ad cognoſcendum & religioſè colendum ipſius Authorem incitentur, adeo ut qui naturæ ſtudium damnant Dei voluntati reſiſtere videantur, niſi mentem humanam ad id ſtudium ineptam ex peccato factam fuiſſe arbitrentur. Non eſt etiam quòd dicant cognitionem hominis ipſum duntaxat inflare, vanitâtémque ipſi inſpirare; quia ii qui hominem perfectè cognoſcere vulgò putantur, quamvis illum peſſime ſæpe cognoſcant, ſuperbiâ intolerabili ut plurimùm efferuntur: namque neminem ſeipſum ritè cognoſcere poſſe evidenter patet quin eodem tempore ſuas ſentiat infirmitates & miſerias.

Nec certè viri verâ ſolidáque præditi pietate quæ non intelligunt vituperare ſolent, ſed potiùs ſuperſtitioſi & hypocritæ. Superſtitioſi timore ſervili, atque ex animi demiſſione & tenuitate, ſtatim atque ingenium vivax & penetrans vident, expaveſcunt. Si exempli gratiâ, ipſis rationibus naturalibus tonitru ipſiúſque effectus explices, protinus Atheus ipſis videberis. At verò hypocritæ diabolicâ malignitate ſeſe in angelos lucis transformant. Veritatum ſanctarum & ab omnibus ſanctè habitarum ſpecie utuntur, ut veritatibus parum notis & a pleriſque neglectis utilitate aliquâ peculiari moti reſiſtant. Veritatem veritatis imagine impugnant, ac dum ea quæ omnes venerantur ſæpe apud

III. De falſis ſuperſtitioſorum & hypocritarum judiciis.

ſeipſos rident, exiſtimationem apud homines eò ſolidiorem & magis timendam ſibi conciliant, quo res quâ abuſi ſunt ſanctior eſt.

Iſti igitur homines omnium ſunt vehementiſſimi, potentiſſimi, & maximè formidabiles veritatis adverſarii. Rari quidem ſunt, ſed pauci ſufficiunt ad multa invehenda mala; veritatis & virtutis ſpecies plus ſæpe incommodi afferunt, quàm commodi veritas & ipſa virtus. Unus enim hypocrita vafer quæcunque multi verè pii & ſapientes magno negotio ædificaverunt deſtruere poteſt.

IV. *De Voëtio.* Carteſius, exempli gratiâ, exiſtentiam Dei, immortalitatem animæ, multáſque alias quæſtiones metaphyſicas, & complures quæſtiones Phyſicas demonſtrativè probavit, ac de ſæculo noſtro ob veritates quas retexit, ſi quis unquam optimè meritus eſt, ſurgit tamen homuncio quidam, fervens, veheménſque declamator, ob Religionis ſuæ zelum apud vulgus magno habitus pretio, Libros contumeliis adversùs Philoſophum illum plenos conſcribit, ipſúmque atrociſſimorum accuſat criminum. Carteſius eſt Catholicus, ſub Jeſuitis ſtudia ſua inſtituit, de iis magnâ cum reverentiâ ſæpe loquutus eſt: id ingenio iſti maligno ſufficit ut populis Religionis noſtræ inimicis ac circa res Religionis provocatu facilibus perſuadeat, Carteſium eſſe Jeſuitarum emiſſarium & aliquid monſtri molientem; minimæ enim veritatis ſpecies in rebus fidei plus habent efficaciæ in ingenia, quàm veritates reales in rebus Phyſicis aut Metaphyſicis, de quibus parum ſollicitum eſt vulgus hominum. De exiſtentiâ Dei ſcripſit Carteſius; ſatis eſt iſti Sycophantæ ut cacozelum ſuum exerceat, veritatéſque quas defendit ipſius adverſarius opprimat. Ipſum arguit eſſe Atheum, immo callidè & ſubdolè Atheiſmum docere; ut famoſus ille Atheus nomine *Vanino* Toloſæ olim ignis ſupplicio affectus, qui pro exiſtentiâ Dei ſcribens ſuam tegebat impietatem & malitiam. Nam inter argumenta quæ profert ut probet Carteſium eſſe Atheum illud exſtat, quòd nempe, adverſus Atheos ſcribebat ut olim *Vanino* qui impietati velum obducturus adverſus atheos ſcribebat.

Sic veritas ab iis qui falſâ nituntur veritatis ſpecie, quíque ingentem ſibi in debiles conciliaverunt authoritatem opprimi ſolet. Veritas lenitatis & pacis eſt amica, & quantumlibet valida ſit, ſuperbiæ tamen & mendacii veritatis ſpecie armati ferocitati nonnunquam cedit. Illa quidem novit errorem adversùs ipſam nihil quicquam valere, ac ſi per aliquod tempus proſcripta & obſcura deliteſcat, occaſiones expectat opportunas quibus tutò prodire poſſit; Etenim in ipſo oppreſſionis loco validior ſæpe & ſplendidior quàm uſquam eluceſcit.

Quòd Carteſii antagoniſta, homo diverſam ab ipſo religionem profitens, ambitioſus, qui famam ſuam famæ eorum quibus inferior eſt veluti ruinis ſuperſtruere duntaxat conatur, temerarius declamator, *Voëtius*, uno verbo, de iis quæ non intelligit quæque intelligere

recuſat

recuſat cum contemptu loquatur mirum non eſt. Sed quòd viri nec Carteſio, nec ipſius Religioni inſenſo, ipſum odio & contemptu proſequuti fuerint, ad id ſcilicet impulſi contumeliis quas in libro ab ipſius adverſario compoſito repererunt, illud eſt quod non poſſumus quin miremur.

Liber iſtius hæretici inſcriptus *Deſperata cauſa Papatûs*, ipſius impudentiam, ignorantiam, violentiam, ac exiſtimationis ſibi falſo zelo ſuo conciliandæ cupiditatem ſatis arguit. Non eſt igitur quòd hujúſce hominis teſtimonio fidem adhibeamus. Quemadmodum enim omnes Fabulæ quas adversùs Religionem noſtram in libro ſuo congeſſit credendæ non ſunt, ſic maximæ eſſet imprudentiæ atroces & contumeliosas criminationes quibus adverſarium ſuum proſcindit credere.

Ne igitur viri rationis compotes ſibi perſuaderi ſinant Dominum Carteſium eſſe hominem perniciofum; quia id in aliquo legerunt libro, vel quia id ab hominibus quibuſdam, quorum pietatem venerantur, acceperunt. Haud licet hominibus ex ſolo ipſorum teſtimonio credere dum alios criminum atrociſſimorum accuſant. Habitus externus hominis alicujus graviter & piè loquentis argumentum non eſt ſufficiens ad aliquid perſuadendum. Etenim nonne falſa & inepta eodem modo externo quo vera & bona dicuntur proferri poſſunt? præcipuè ſi falſa iſta & inepta quis incautus alte imbiberit.

Accuſationum adversùs Carteſium motarum veritatem aut falſitatem cognoſcere difficile non eſt. Ipſius ſcripta facilè inveniri poſſunt, nec ingenti negotio ab iis qui attenti ſunt intelliguntur. Ipſius igitur opera ſunt legenda ut alia quàm quæ ex incertâ famâ deducuntur adversùs ipſum poſſint proferri judicia. Ac poſtquàm attentè lecta fuerint & feriâ meditatione excuſſa, ſpero fore ut non ampliùs accuſetur Atheiſmi, quin contrà ab iis qui ipſum anteà criminabantur eâ excipietur veneratione, quâ dignus eſt vir cujus ope non modò exiſtentia Dei & immortalitas animæ, verùm etiam innumeræ aliæ veritates hucuſque incognitæ modo ſimpliciſſimo & evidentiſſimo demonſtratæ ſunt.

CAPUT VII.

De ſcientiæ deſiderio ac Doctorum falsò ſic dictorum judiciis.

MEns humana parum admodum habet capacitatis, nec tamen quicquam eſt quod ſcire non cupiat. Omnes ſcientiæ humanæ ipſius deſideria non poſſunt implere, cùm tamen ipſius capacitas adeo anguſta ſit ut vel unam ſcientiam ſpecialem capere nequeat. In perpetuâ agitatione, perpetuóque plura ſciendi deſiderio verſatur homo; ſive quia

quia id quod quærit ſe nacturum eſſe ſperat, ut capitibus præcedentibus dictum eſt, ſive quia mentem & ingenium augeſcere arbitratur vanâ alicujus cognitionis non vulgaris profeſſione. Immoderata felicitatis & magnitudinis cupiditas efficit ut omnibus ſcientiis ſtudeat, felicitatem ſe conſecuturum in Ethicâ ſperans, falſâmque illam magnitudinem in ſcientiis ſpeculativis quærens.

Cur homines reperiuntur qui vitam tranſigunt in legendo Rabbinorum opera, alioſque libros idiomatibus peregrinis, obſcuris, corruptis, & ab authoribus ſine ſale & intelligentiâ conſcriptos, niſi quia ſibi perſuadent ſe poſtquàm didicerint linguas Orientales, iis qui illas ignorant longè ſuperiores evaſuros? Quid ipſos in labore improbo, moleſto, duro, inutili poteſt ſuſtentare & corroborare niſi ſpes alicujus præcellentiæ, & vanæ neſcio cujus magnitudinis contemplatio? Revera homines raræ eruditionis & non vulgares habentur; ſplendidis ob eruditionem ornantur elogiis; Lubentiùs audiuntur quàm cæteri homines; Et quamvis plerunque meritò dici poſſint omnium imprudentiſſimi ac judicio maximè deſtituti, ſaltem quia totam vitam in labore valde inutili, quo nec ſapientiores nec feliciores poſſunt evadere, collocarunt, cæteris tamen ingenio & judicio antecellere creduntur; Quia in dictionum origine aliis ſunt doctiores in rerum etiam naturâ peritiſſimi exiſtimantur.

Eandem ob cauſam Aſtronomi non modò tempus ſed & bona in id inſumunt ut ea accuratè cognoſcant quæ cognoſcere inutile & impoſſibile eſt. Conſtantem in Planetarum curſu regularitatem, quæ non occurrit, reperire, & tabulas Aſtronomicas ad explicandos effectus quorum cauſas non cognoſcunt, inſtituere volunt. Selenographiam, ſeu Lunæ Geographiam componunt, quaſi quis in Lunâ iter facere vellet. Ipſam jam iis qui in Aſtronomiâ inſignes ſunt diviſerunt; pauci ſunt qui in illâ Regione aliquam non poſſideant Provinciam ut mercedem ingentium laborum ſuorum; nec ſatis ſcio an non gloriæ ſibi ducant illius meruiſſe ſavorem qui hæc regna ipſis tam liberaliter partitus eſt.

Cur homines ratione præditi huic ſcientiæ tam anxiè ſtudent, dum in erroribus craſſiſſimis circa veritates ſibi utiliſſimas verſantur, niſi quia magnum quid exiſtimant ea cognoſcere quæ vertuntur in cœlis? Rei minimæ inter eas quæ in cœleſti regione aguntur cognitio præſtantiâ dignior videtur cognitione rerum vilium, abjectarum & corruptibilium, qualia ſunt juxta ipſos corpora ſublunaria. Scientiæ nobilitas ex ipsâ eorum quæ docet nobilitate oritur. Magnum iſtud eſt effatum! Ergo cognitio motûs corporum inalterabilium & incorruptibilium omnes ſcientias ſublimitate ſuperat. Illa itaque ſublimitate & præſtantiâ ipſorum ingenii digna videtur.

Sic homines ſeſe perſtringi ſinunt falſâ magnitudinis ideâ quæ jucundè eos percellit. Statim atque illo phantaſmate permota fuit imaginatio, coram

coram illo deprimitur, ipſum veneratur, ac rationem cujus eſſet judicium ferre evertit & occæcat. Homines, dum de iis quæ affectu proſequuntur judicant, ſomniare, oculis clauſis incedere, ac ſenſu communi carere videntur. Etenim quid, quæſo, magni eſt in cognitione motuum Planetarum, nonne ipſos ſat cognoſcimus ut menſium & annorum curriculum poſſimus metiri atque determinare? Quid tandem noſtrâ intereſt ſcire an Saturnus annulo aut ingenti parvarum Lunarum numero circundetur, ac quare circa eam rem in partes imus? Cur gloriam inde aucuparis quòd magnitudinem eclipſeos majori ſucceſſu prædixeris quam quidam alii, in eo fortè felicior, potiùs quàm ſapientior? Sunt homines a Principe conſtituti ut aſtra obſervent, ipſorum obſervationibus contenti ſimus. Legitima eſt ipſorum applicatio circa iſta, quia id ipſis negotii datum eſt. In id operam feliciter conferunt, quia omnem artem, attentionem, & diligentiam poſſibilem adhibent, nihil ipſis deeſt ut proſperè ipſis cedat iſte labor. Itaque circa rem quæ ad nos tam leviter attinet ſatis nobis eſſe debet ſi obſervationum ad ipſis jam factarum poſſimus fieri participes.

Multos Anatomiæ operam navare utile eſt, cum iſtam cognoſcere ſit utiliſſimum, cúmque ad cognitiones nobis utiliſſimas conſequendas nos adſpirare conſentaneum ſit. Iis quæ aliquid felicitati noſtræ conferre, aut infirmitates & ærumnas noſtras levare valent, animum adjungere debemus. At verò totas noctes de perſpicillis pendêre ad deprehendendum in cœlis aliquam maculam aut novum aliquem planetam, valetudine ſuâ & tempore miſerè abuti, ac res ſuas negligere ad ſedulò inviſenda aſtra, & ad menſurandum ipſorum ſitus & magnitudines; quid eſt niſi penitus oblviſci ſortis ſuæ præſentis & futuræ.

Nec eſt quòd quis opponat id fieri ut illius qui ingentia hæc formavit opera magnitudo cognoſcatur; minimus culex Dei potentiam & ſapientiam iis qui animalculum illud attentè & ſepoſito præjudicio ex illius parvitate nato conſiderant, luculentiùs manifeſtat omnibus Aſtronomorum circa cœlos cognitionibus. Homines tamen ad id conditi non ſunt ut culices conſiderent. Nec probamus illorum laborem qui deſudarunt ut nos docerent formam pediculorum, uniuſcujuſque ſpeciei animalium, variáſque vermium in muſcas & papiliones transformationes. His per otium animum oblectare licet, at homines, niſi calamitatum ſuarum ſenſu deſtituti, in his tempus terere non debent. Dei & ſui ipſorum cognitioni perpetuò incumbere debent, & ſeriam dare operam ut ſeſe ab erroribus, præjudiciis, affectibus, ad peccatum propenſionibus expediant, veritatéſque ſibi maximè neceſſarias anxiè diſquirere: etenim illi maximo præditi ſunt judicio qui ſcientias omnium ſolidiſſimas accuratiùs quærunt.

Præcipua cauſa quæ homines in falſa ſtudia conjicit, in eo ſita eſt quòd ideam Eruditi cognitionibus vanis & inanibus alligaverint, cùm contrà illam ideam cognitionibus ſolidis & neceſſariis alligare

debuiſſent. Ubi enim quis eruditionem ambit, & polymathiæ ſpiritu agitatur, quænam ſcientiæ ipſi neceſſariæ ſint, ſive ut honeſtè vivat, ſive ut ingenium excolat, parum ſollicitus eſt. Ad eos tantùm animum advertit qui apud homines eruditi audiunt, & quo pacto iſtam conſequuti fuerint famam. Cùm omnes ſcientiæ ſolidiſſimæ & maximè neceſſariæ ſint ſatis vulgares, in eos qui illas poſſident nec admirationem nec venerationem movent; vulgaria enim, quantumvis egregia & mirabilia in ſe ſint, ſine admiratione tamen & ſine attentione videntur. Qui igitur docti evadere cupiunt ſcientiis neceſſariis recto vitæ regimini & judicio perficiendo parum animum adjiciunt. Scientiæ illæ iſtam ſcientiarum ideam quam ſibi finxerunt in ipſis non excitant. Illæ enim ſcientiæ non ſunt eædem quas in aliis mirati ſunt, quáſque alios in ſe mirari cuperent.

Evangelium & Ethica Chriſtiana res ſunt nimis familiares & vulgares. Nonnullas voces quæ apud Philoſophos antiquos vel Poëtas Græcos occurrunt criticè expendere malunt. Idiomata ac ea præcipuè quæ apud populares ſuos inuſitata ſunt, ut Arabicum & Rabbinicum, ipſis valde arrident & ſtudio ſuo digna videntur. Si Scripturam Sacram legant, id eâ mente non faciunt ut in illâ S. S. Religionem & pietatem diſcant, Chronologiæ, Geographiæ, & Grammaticæ difficultates ipſos totos occupant. Illarum cognitionem vehementiùs cupiunt quàm veritatum ſalutarium Evangelii. Scientiæ quam in aliis ſtultè mirati ſunt, quam ſtulti in iis ſine dubio mirabuntur, poſſeſſores eſſe volunt.

Pariter cognitiones naturæ utiliſſimas parum quærunt, ſed minùs vulgares. Anatomia ipſis exilior videtur, ſublimior eſt Aſtronomia. Experimenta ordinaria ipſorum applicatione parum digna videntur, ſed experimenta illa rara & admirabilia quibus erudiri non poſſumus accuratiſſimè obſervant.

Hiſtorias ignotiſſimas & antiquiſſimas tenere gloriantur. Principum ſuorum nunc regnantium genealogiam ignorant, dum hominum a quater mille annis defunctorum genealogias curioſè rimantur: hiſtorias ſui temporis vulgatiſſimas diſcere negligunt, dum fabulas & figmenta Poëtarum accuratè ſcire conantur. Suos ipſorum cognatos non cognoſcunt; at, ſi velis, multas congerent authoritates quibus probent talem civem Romanum cum Imperatore affinitate junctum fuiſſe; & alia ſimilia.

Nomina veſtimentorum quæ uſu obtinent in ſuo ſæculo vix callent, dum in veſtimentis quibus olim utebantur Græci & Romani cognoſcendis deſudant. Animalia in patriâ ſuâ frequentiora vix norunt, nec tamen multos annos inſumere dubitabunt in componendis ingentibus voluminibus de animalibus in Bibliis Sacris deſignatis, ut vocum incognitarum ſignificationem ſe ſagaciùs aliis eſſe aſſequutos oſtendant. Ejuſmodi liber authori & doctis a quibus legitur in deliciis eſt, quippe qui cùm

cùm Græcis, Hebraicis, Arabicis, &c. Rabbinorum, aliorumque Authorum obſcurorum & inuſitatorum citationibus abundet, vanitati Authoris ipſius & ſtultæ Lectorum curioſitati indulgeat, qui ſe quoque aliis doctiores exiſtimabunt, quando ſex eſſe vocabula in ſcripturâ quibus leo aut aliquid ſimile deſignetur, audacter aſſerere poterunt.

Ipſorum patriæ aut etiam urbis topographia ipſos fugit, dum perpetuò in tabulis Geographicis veteris Græciæ, Italiæ, Galliarum Julii Cæſaris tempore conſulendis occupantur, aut anxiè quærunt vicos & plateas veteris Romæ. *Labor ſtultorum*, inquit Sapiens, *affliget eos, qui neſciunt in urbem pergere.* Urbis ſuæ vias ignorant ac circa inutilia ſe ſe incaſſum agitant. Leges & ritus locorum in quibus degunt ignorant; at verò juri Antiquo, legibus duodecim tabularum, ritibus Lacedæmoniorum aut Sinenſium, vel ſtatutis Indorum accuratè cognoſcendis anxiè ſtudent. Denique omnia rara, extraordinaria, remota, & aliis incognita ſcire volunt, quia præ ingenii perturbatione ideam eruditionis hiſce omnibus perperam alligarunt. Ut doctus quis habeatur, ſufficit ipſum noſſe quæ alii ignorant; licèt veritates pulcherrimæ & maximè neceſſariæ ipſum fugerent. Verum quidem eſt cognitionem illorum omnium & aliorum ſimilium, dici ſcientiam, eruditionem, doctrinam; ſic voluit uſus; ſed ſcientia quædam eſt quæ juxta Scripturam nihil eſt præter ſtultitiam & vanitatem. *Doctrina ſtultorum fatuitas.* Spiritum Sanctum qui in ſacris codicibus tot elogiis ornat ſcientiam, nondum animadverti quicquam dixiſſe in hujúſce falſæ ſcientiæ gratiam de quâ ſuprà loquutus ſum.

CAPUT VIII.

I. De deſiderio quo homines docti videri cupiunt. II. De falſorum Doctorum colloquiis. III. De ipſorum operibus.

I. De deſiderio quo homines docti videri cupiunt.

SI immoderata cupido eruditionem adipiſcendi ignaros ſæpe efficiat homines, deſiderium illud quo docti videri cupiunt ipſos non modò ignaros facit, ſed mentem ipſis evertere videtur. Innumeri enim ſunt qui ſenſum communem amittunt, dum ſupra illum ſeſe extollere ſatagunt, quíque nihil præter ineptias effutiunt, dum paradoxa duntaxat proferre volunt. Ut ingenii rari & extraordinarii famam conſequantur, ab omnibus ita recedunt vulgaribus cogitationibus, ut revera ipſorum conſilium proſperè cedat, quippe nunquam ſine ſtupore; aut potiùs ſine maximo contemptu audiuntur.

Cum admiratione nonnunquam cernuntur, cùm ad aliquam digni-

Digitized by Google

tatem quâ veluti involvuntur evecti tantùm genio & eruditione ſupra cæteros eminere creduntur, quantùm natalibus & dignitate præcellunt; Sed cum contemptu ſæpius conſpiciuntur, immo inſani non rarò habentur, cùm propiùs examinantur, cúmque ſuâ dignitate hominum oculis non eripiuntur.

Docti falsò ſic dicti quid ſint manifeſto arguunt in Libris ſuis & in colloquiis familiaribus. Aliquid eâ de re dicere forſan abs re non erit.

II. *De colloquiis falſorum Doctorum.* Sicut præ ſuperbiâ & cupidine famæ ſtudia ſunt amplexi, ſtatim atque alicui colloquio interſunt eos illa præcellentiæ cupido & ambitio agitat & effert. Seſe interdum ita ſublimes ferunt ut aliorum oculis eripiantur, ac ipſi ubi ſint ſæpius neſciant. Supra auditores non eminere, eorúmque captum non excedere tantâ verentur ſollicitudine, ut ſuccenſeant ſi ſe ab aliis jam attingi ſentiant. Si ab ipſis ut aliquid dilucident flagites, ſtomachantur, & ſuperbæ authoritatis gravitatiſque ſpeciem induunt, ſi vel minimum ipſis objicias. Denique tam nova & inuſitata ſed ſimul tam abſurda proferunt, ut ſapientiſſimi adſtantium riſum vix tenere poſſint, dum alii perculſi obſtupeſcunt.

Ubi primus deferbuit æſtus, ſi quis eâ præditus fuerit animi conſtantiâ & fortitudine ut ipſorum dictis non emotus fuerit, eóſque errorum ſuorum moneat, erroribus tamen illis præfractè adhærent. Illorum quos primò obſtupefecerunt habitu externo ipſi obſtupeſiunt, tot approbatorum quos per impreſſionem perſuaſerunt conſpectus ipſos veluti per repercuſſum etiam convincit; aut ſi non convincat, animos ſaltem ſatis inflat ut errores ſuos mordicus defendere decernant. Superbia ipſos palinodiam cantare vetat. Aliquam rationem quâ ſe tutentur ſemper quærunt. Immo nunquam majori impetu atque animi contentione loquuntur quàm quum nihil habent quid dicant. Injuriam ſibi fieri, ac ſe ſúſque déque haberi credunt, ſimul atque aliquid ad ipſorum dicta reponis; immo quò quæ objicis validiora ſunt & rectiora eò vehementiùs ipſorum iram & ſuperbiam provocas.

Optima ratio quibus veritas poſſit adversùs eos defendi non eſt diſputatio, etenim ſatius eſt ipſis & nobis illos in erroribus relinquere quàm ipſorum odium movere. Ipſorum cor non eſt ſauciandum, dum mentem volumus ſanare, cùm vulnera cordis vulneribus mentis ſint periculoſiora; præterquàm quòd quandóque res eſt cum viro revera Docto qui forſan a nobis ideo duntaxat ſperni poſſet, quia ipſius cogitata non perciperemus. Quapropter ab iis qui ſic deciſivè loquuntur impetrandum eſt, ut diſtinctè, quantùm in ipſis eſt, mentem ſuam aperiant; utque in eâdem theſi perſiſtentes a vocibus obſcuris & æquivocis abſtineant. Tum ſi verâ ſint eruditione ornati ex ipſorum dictis aliquid percipitur emolumenti. At verò ſi nihil præter falſam ſapiant eruditionem, ipſi propriis verbis ſeſe jugulabunt, nec aliis niſi ſibimet culpam iſtius confuſionis imputare meritò poterunt. Immo aliquid fortè utilitatis atque etiam oblectationis ex ipſorum colloquiis percipietur; ſi demum

Digitized by Google

mum aliorum ineptiis delectari liceat, dum ipſis remedium afferre contendimus. Verùm quod cæteris longè antiquius eſt, hoc pacto cavebitur ne debiles, qui doctos illos falsò ſic dictos priùs admirabundi audiebant, ipſorum errori nimiâ ſummiſſione ſeſe mancipent.

Iſtud enim ſedulò animadvertendum eſt. Cùm ſtultorum aut eorum qui mechanicè & per ſenſibilem impreſſionem aguntur numerus longè major ſit numero eorum quibus ingenium eſt acre, quiſque ratione ſolâ perſuaderi ſeſe ſinunt; quando aliquis inter iſtiuſmodi doctos de aliquâ re loquitur, & ſententiam profert definitivam, ſemper longè plures ſunt qui in ipſius verba nullo admiſſo examine jurent, quàm qui ipſi diffidant, ſed quia ejuſmodi docti falsò ſic dicti a cogitationibus vulgaribus quantùm pote eſt recedunt, ad id moti tam deſiderio reperiendi aliquem antagoniſtam quem malè excipiant ut gloriæ ſuæ hoc pacto velificentur, quàm ſpiritu vertiginis, aut etiam animo contradicendi; ipſorum deciſiones ut plurimùm ſunt falſæ aut obſcuræ; & rarò a quoquam audiuntur quin eum ſtatim in aliquem injiciant errorem.

Jam autem ratio iſta aliorum errores aut opinionum ſoliditatem agnoſcendi difficultate non caret, quia non ſoli ſunt falſi docti qui univerſalem rerum omnium affectent cognitionem; ſed omnes penè homines iſto laborant vitio, ac ii præcipuè qui ſtudio & Authorum lectioni operam dederunt. Qui inter ipſos obſequentiſſimi ſunt atque etiam ſapientiſſimi aliorum ſententiam apud ſeipſos revera ſpernentes ſpecie tenus attentos ſe tantummodo præbent, dum ex eorum oculis facilè colligi poteſt ipſos quodlibet aliud cogitare, ipſorúmque animum, iis quæ dicuntur prorſus neglectis, tantùm verſari circa ea quæ nobis probanda ſibi ſumpſerunt. Quod mutuas conſabulationes ſæpe reddit moleſtas. Quemadmodum enim nihil ſuavius nobis videtur, nullóque pacto majori poſſumus affici honore quàm ſi quis noſtras aſſequatur rationes, opinionéſque probet, ita nihil eſt quod diſpliceat magis quàm ubi aliquem eas non capere, immo ut eas capiat ne curare quidem videmus. Etenim quis ullam ex colloquio cum ſtatuis voluptatem poſſet percipere, præcipuè cùm ſtatuæ illæ ideo tantùm ſint ſtatuæ reſpectu noſtri quia nos non magni faciunt, & nobis arridere non curant; ſibi ſolis ſatisfacere ſatagunt propriæ famæ inſervientes. Certè ſi homines ritè audire & ritè reſpondere noſſent, colloquia mutua non modò forent jucundiſſima, verùm etiam utiliſſima. At viceverſâ, quia quiſque ſemper doctus audire geſtit, nihil ex colloquiis præter præjudicatas opiniones & logomachias reſultat; Charitas interdum læditur, veritas verò nunquam ferè in lucem prodit.

Verùm errores in quos falſi docti inter mutua colloquia incidunt omni non carent excuſatione; in ipſorum gratiam dicere poſſumus parum attentionis ut plurimùm afferri iis quæ in iſtis colloquiis familiaribus ultro citróque dicuntur. Immo viri quibus judicium eſt accuratiſſimum tum ineptias ſæpe proferunt; nec omnia ſua verba colligi patiuntur, ut Scaligeri & Perronii dicta fuere collecta.

Iſtæ excuſationes ſunt quidem legitimæ, nec repugnamus erroribus tum temporis admiſſis ignoſci poſſe; in iſtis confabulationibus loquendi neceſſitas incumbit; atque dies ſunt quandoque nefaſti quibus bene cogitare penès nos non eſt; ad id non ſemper ſumus diſpoſiti ut bene cogitemus & bene loquamur; ac ſæpe tantæ ſunt temporis anguſtiæ, ut minima nubecula aut breviſſima mentis diſtractio vires ingenii rectiſſimi in abſurditates ridiculas injiciat.

Sed ſi errores quos falſi docti in confabulationibus admittunt excuſatione digni videantur, ſaltem errores quos in libris ſuis, poſtquàm ſeriò ſunt meditati, perpetrant omni carent excuſatione; præcipuè ſi ſint frequentes, nullóque ſalis grano condiantur. Etenim quum quis malum compoſuit librum, hinc fit ut complures homines in illo legendo tempus malè terant, in eoſdem errores in quos author incidit ipſi incidant, ac multos alios ex iis etiam deducant. Quod ſine maximo diſpendio fieri nequit.

Sed quamvis qui malum, aut ſolùm inutilem componunt librum graviùs peccent quàm vulgò putatur, tamen ob illud peccatum ipſos mercede potiùs quàm pœnâ affici videas. Sunt enim crimina in quæ homines non animadvertunt, ſive quia conſuetudine invaluerunt illa crimina, ſive quia plerique præditi non ſunt animo ſatis firmo ut reos quos ſe peritiores exiſtimant damnare ſuſtineant.

Authores plerunque habentur homines rari & extraordinarii ac ſupra cœteros maximè eminentes; reverentiâ igitur non verò contemtu & pœnâ excipiuntur. Itaque veriſimile non eſt homines eſſe unquam erecturos tribunal ad excutiendos & damnandos libros qui rationi corrumpendæ tantùm inſerviunt.

Idcirco nunquam ſperandum eſt Rempublicam litterarum prudentiùs regi poſſe cæteris Rebuſpublicis, quia hominibus conſtat non ſecus ac cæteræ. Immò ſatius eſt, ut ab errore quiſque poſſit faciliùs expediri, majorem concedi libertatem in Republicâ litterarum quàm in ceteris, ubi novitas eſt ſemper periculoſiſſima. Si enim iis qui ſtudiis ſe dedunt libertas tolleretur, ſique omnes novitates indiſcriminatim exploderentur, hoc pacto homines in ſuis erroribus confirmarentur.

Ne quis igitur ſuccenſeat quòd multa in Reipublicæ litterarum regimine reprehendam, quódque oſtendere nitar celebres illos viros quos cæteri ob profundam eruditionem toti demirantur, revera nihil aliud eſſe ut plurimùm quàm homines vanos, & ſuperbos judicio & omni verâ ſcientiâ deſtitutos. De iis ſic loqui teneor ne in poſterum quiſquam ipſorum judiciis temerariò aſſentiatur, & errores ſequatur.

III. *De libris falſorum doctorum.*

Vanitatis, levitatis, & ignorantiæ argumenta ex ipſorum operibus manifeſta depromuntur. Si enim eo animo illa quis expendat, ut de iis juxta ſenſûs communis lumina judicet, nullâ erga Authores præoccupatus exiſtimatione, certè nullo negotio comperiet pleraque ipſorum cœpta in ſtudiis eſſe fructus vanitatis omni judicio deſtitutæ; ipſóſque ad id non collimare ut judicium ſuum excolant, multò minùs ut cordis ſui motus

Digitized by Google

motus regant & temperent, ſed duntaxat ut alios perſtringant, ipsiſque doctiores habeantur.

Atque hanc ob cauſam, ut jam dictum eſt, de rebus inſolitis & extraordinariis tantùm agunt, vocibus inuſitatis & obſoletis duntaxat utuntur. Linguâ ſibi vernaculâ rarò loquuntur, utpotè nimis vulgari, nec in Latinitate ſimplicitatem, claritatem, & facilitatem quærunt; non loquuntur enim ut intelligantur, ſed ut loquantur, & loquendo admirationem ſibi concilient. Rebus quæ vitæ rectè inſtituendæ poſſunt inſervire raró mentem applicant; id ipſis vulgare nimis videtur, aliis enim aut etiam ſibimetipſis utiles eſſe non curant, ſolam eruditionis famam affectantes. Quæ proferunt nullo argumento probant, aut ſi aliqua proferant argumenta, illa ſunt ita ænigmatica & incomprehenſibilia, ut nec ab aliis nec ab ipſis concipi poſſint. Nullas habent rationes claras; ac ſi haberent, illas non proferrent. Iſtæ rationes ſcilicet mentem non obſtupefaciunt, ſimpliciores & uſitatiores videntur, eas quiſque aſſequi poteſt. Authoritates potiùs afferunt quibus opiniones ſuas probent aut probare fingant, ſæpe enim authoritates quibus utuntur nihil probant quoad ſenſum, probant tantùm quia Græco aut Arabico idiomate leguntur. Sed de ipſorum citationibus loqui forſan abs re non erit, ut faciliùs intelligatur quonam ſint judicio.

Falſa tantùm eruditio ac polymathiæ duntaxat ſpiritus frequentem citationis uſum qui hactenus viguit, atque etiamnum viget apud nonnullos doctos, introducere potuit. Etenim Authores qui paſſim longos aliorum authorum locos citent reperire difficile non eſt, quamvis nullam ipſos citandi legitimam habeant cauſam; ſive quia quæ dicunt ita clara ſunt ut nullâ probatione indigeant; ſive quia ita abſtruſa ſunt ut authorum quos citant authoritate probari non poſſint, quippe quæ ab iſtis etiam authoribus ignorarentur; ſive denique quia loci quos citant nihil ad ipſorum orationis ornamentum conferre poſſunt.

Ingentem ex Authore Græco authoritatem quâ aërem eſſe pellucidum probetur afferre ridiculum eſt, quia id neminem fugit. Ineptum pariter eſt authoritate Ariſtotelis uti ad probandum eſſe intelligentias quæ cœlos movent, quia ſcilicet id Ariſtoteles noſſe non poterat. Aut denique linguas exoticas, adagia Arabica & Perſica libris Gallicis aut Latinis ad omnium uſum comparatis interſerere abſurdum eſt; quia ejuſmodi citationes iſtis libris ornamento eſſe neutiquam poſſunt; aut ſaltem ornamenta illa ſunt inepta & intempeſtiva quæ apud multos ludibrio ſunt, & perpaucis utilia eſſe queunt.

Attamen plerique eorum qui docti haberi geſtiunt hujuſcemodi citationibus ita delectantur, ut nonnullas etiam idiomate quod ipſi non intelligunt proferre non erubeſcant, útque omnem moveant lapidem, quò locum Arabicum, quem vix poſſunt legere, libris aſſuere poſſint. Itaque multùm deſudant ut propoſiti a ratione alieni compotes fiant, quia

Digitized by Google

quia ſcilicet hoc pacto vanitati ſuæ faciunt ſatis, ac ſtultorum exiſtimationem ſibi demerentur.

Alio inſuper vitio haud exiguo laborant; parum ſcilicet ſolliciti ſunt ſi ipſos cum electione quadam & judicio legere credas; ipſis ſufficit ſi multos legiſſe libros credantur, ac præcipuè obſcuros, ut doctiores exiſtimentur, raros & ingentis pretii, ut ipſis nihil deeſſe pateat; pravos & impios ac probis exoſos; eodem ferè ducti animo quo homines illi qui ſe crimina perpetraſſe gloriantur quæ alii perpetrare non audent. Unde fit ut libros cariſſimos, rariſſimos, vetuſtiſſimos & obſcuriſſimos citare malint, quàm magis vulgares & intellectu faciliores; librósque de Aſtrologiâ, de Cabbalâ, & arte Magicâ agentes quàm bonos libros; quia, ſcilicet, non attendunt lectionem eodem modo ſe habere quo mutua inter homines colloquia; ipſóſque proinde in id ſtudere debere, ut bonos libros & intellectu faciles non malos & obſcuros legiſſe videantur.

Quemadmodum enim is mentis emotæ videretur qui hominum quos ſine interprete intelligere non datur conſortium quæreret, dum alio modo ea quæ docent accipere poſſet: Ita eos duntaxat libros legere qui ſine dictionario intelligi nequeunt, dum eadem in libris intellectu facilioribus edisci poſſunt, ridiculum eſt. Ac quemadmodum qui impiorum ſocietatem quæreret manifeſtam animi perturbationem oſtenderet; ita qui malorum librorum lectione gaudet, manifeſtam arguit cordis corruptionem. At non ſine ſuperbiâ prorſus intolerabili quis ſe libros legiſſe jactaret quos tamen nunquam legit; quod quidem non rarò contingit. Sunt enim qui annos triginta nati plus malorum librorum in ſuis operibus citant quàm per multa ſæcula legere potuiſſent, alios tamen ad id inducere vellent ut credant illos libros ab ipſis accuratiſſimè lectos fuiſſe. Sed plerorunque Doctorum libri dictionariorum ope duntaxat compoſiti fuerunt; ac ſæpiſſime nihil aliud legerunt quàm indices librorum quos laudant, aut quoſdam locos communes ex variis authoribus excerptos.

Hæc ſigillatim tractare & exemplis probare non audemus, ne homines ſuperciliosos & iracundos, quales eſſe ſolent falſi docti, ad iram provocemus; conviciis enim Græcè & Arabicè evomitis non delectamur. Præterquàmquòd ſpecialibus argumentis ſupràdicta probare & illuſtrare inutile eſt; quia ea eſt hominis indoles ut multa in aliis carpenda facili negotio reperiat, & multis quæ jam dicta ſunt adaptet. Interim ſe ſe vano illo paſcant magnitudinis phantaſmate quantùm libuerit, ac ſeſe mutuò laudibus quas nos ipſis denegavimus cumulent. Jam fortè eis in iſtâ tam dulci & gratâ conditione plus ſatis moleſti fuimus.

CAPUT

Digitized by Google

CAPUT IX.

Quomodo propenſio hominum versùs dignitates & divitias eos in errorem injiciat.

Dignitatibus ac divitiis, non ſecus ac virtute & ſcientiâ de quibus modo ſupra cæteros præcipuè evehimur. Harum enim poſſeſſione ens noſtrum majus fieri, & eò ſe extollere videtur ut jam a nemine pendeat. Adeo ut amore quo erga noſmet ferimur ad divitias & dignitates diffuſo, pauci ſint qui versùs illas aliquatenus non propendeant. Jam paucis explicemus quomodo propenſiones iſtæ impediant quominùs veritatem inveniamus, nóſque in mendacium & errorem injiciant.

Multùm temporis, laboris, aſſiduitatis & attentionis opus eſſe ad aſſequendum veritates complexas, multis difficultatibus intricatas, & a multis dependentes, jam ſæpe demonſtravi. Hinc judicare pronum eſt viros in muniis publicis verſantes, qui multis præſunt, magnis impediuntur negotiis, & dignitatum ac divitiarum deſiderio flagrant, parum idoneos eſſe ad iſtarum veritatum indagationem, ac circa res omnes difficiles in errorem ſæpe cadere, dum de illis judicare ſatagunt.

1. Quia parum temporis ad veritatis inveſtigationem impendere queunt.

2. Iſtâ inveſtigatione ut plurimùm parum delectantur.

3. Quia ad attentionem oppidò parum apti ſunt; quoniam mentis eorum capacitas innumeris rerum quas optant & quibus etiam inviti detinentur ideis penitùs diſtringitur.

4. Quia omnia ſe ſcire arbitrantur, ac vix credere queunt eos qui ipſis inferiores ſunt ipſis rectiùs ſentire. Quædam facta ab iis diſcere quidem ſuſtinent, at verò veritates ſolidas & neceſſarias ab illis edoceri recuſant, & ſi eorum ſententiam impugnes vel erroris arguas, ſtomachantur.

5. Quia in omnibus ipſorum phantaſmatibus quantumlibet abſurdis ipſis palpari plerique vulgò ſolent, & quia qui contrarium ſentiunt, licèt veritates indubitatas defendant, ludibrio eſſe conſueverunt. Nempe ob indigna aulicorum & ſtipatorum blandimenta in erroribus ſuis & in falſâ quâ erga ſeipſos ducuntur exiſtimatione ſeſe confirmant; ac de omnibus temere & confidenter judicandi jus ſibi vendicant.

6. Quia ſolis ferè inſiſtunt notionibus ſenſibilibus quæ ad colloquia ordinaria & ad hominum exiſtimationem ſ. vendam aptiores ſunt quàm ideæ puræ & abſtractæ mentis veritati retegendæ inſervientes.

Digitized by Google

7. Quia qui aliquam dignitatem ambiunt aliorum captui, quantùm in ipſis eſt, ſeſe accommodare conantur, quoniam nihil eſt quod invidiam & odium hominum magis moveat quàm ubi quis opiniones inſolitas habere exiſtimatur. Eos qui fortunæ velificantur veritates abditas poſſe retegere rarum eſt; Sed ſi quas retegant, illas ſæpe deſerunt, quia ipſorum commodis officiunt, & quia veritatum illarum propugnatio parum convenit cum gloriæ cupiditate. Injuſtitiæ favendum ſæpe eſt ad Magiſtratum conſequendum, pietas ſolida & extraordinaria a Beneficiis ſeu muneribus Eccleſiaſticis ſæpe arcet; generoſúſque veritatis amor a Cathedris in quibus ſola veritas prædicari debet non rarò amovet.

Omnes illæ rationes ſimul conjunctæ efficiunt ut homines ſupra cæteros dignitatibus, nobilitate, & divitiis longè eminentes, aut qui nihil aliud quærunt quàm captare fortunæ bona, errori maximè obnoxii ſint, & ad veritates paulum occultas parum idonei. Quippe inter ea quæ ad vitandum errorem in quæſtionibus paulò difficilioribus neceſſaria ſunt, duo requiruntur præcipuè quæ in hominibus, de quibus hìc agitur, rarò admodum occurrunt; nimirum, mentis attentio quâ res penitus introſpiciantur, & ſuſpenſio, ne judicium temerè feratur. Immo illi etiam qui aliis inſtituendis præficiuntur, quíque ad alium collimare non deberent ſcopum quàm ad ſibi acquirendam ſolertiam in ejuſmodi munere requiſitam, errori ut plurimùm obnoxii fiunt, ſtatim atque Publici eſſe cœperunt; ſive quia attentionem rebus quæ ſine attentione intelligi nequeunt præbere iis per otium non licet; ſeu quia Doctorum famam avidè aucupantes de omnibus imprudenter & audaciter judicant, nec niſi iniquo animo quemquam ipſos impugnare & docere patiuntur.

CAPUT X.

De voluptatis amore relatè ad Ethicam. I. Voluptas fugienda eſt licèt nos efficiat felices. II. Voluptas ad bonorum ſenſibilium amorem nos ferre non debet.

TRibus capitibus præcedentibus de inclinatione quâ ad entis noſtri conſervationem ferimur loquuti fuimus, & quomodo illa nos in plurimos injiciat errores oſtendimus: jam de inclinatione quâ ad τὸ bene eſſe propendemus, hoc eſt, ad voluptates & ad ea omnia quæ nos feliciores efficere poſſunt, aut quæ ſaltem ad id conferre poſſe exiſtimamus, verba faciemus; atque errores ex iſtâ inclinatione oriundos patefacere conabimur.

Sunt

Sunt Philoſophi qui voluptatem non eſſe bonum, dolorem non eſſe malum hominibus perſuadere nitantur, homines poſſe felices eſſe inter acerrimos dolores, infelices inter ſummas voluptates. Cùm iſti Philoſophi ſint valde pathetici & vivâ polleant imaginatione, mentes debiles & impreſſionibus facilè cedentes in ſuas abripiunt ſententias, námque Stoici Phantaſtici quadantenus ſunt, Phantaſtici autem, vehementes cùm ſint, aliorum menti falſas quibus præpediti ſunt ſententias facili negotio imprimunt. Sed quia nihil eſt quod experientiæ & conſcientiæ noſtræ ſeu ſenſui interno non cedat, omnes iſtæ rationes, quarum pompâ & magnificentiâ hominum imaginatio percellebatur & perſtringebatur, cum omni ſplendore ſuo evaneſcunt ſtatim atque mens voluptate aut dolore ſenſibili afficitur. Unde fit ut qui antea falſæ iſti perſuaſioni ex impreſſione ſenſibili ortæ incautæ fiderunt, minimo vitii inſultui cedant, omni ſapientiâ & robore deſtituti, túmque ſe deceptos fuiſſe & victos eſſe cognoſcant.

Si Philoſophi diſcipulis ſuis eas non poſſint impertiri vires quibus affectus ſuos ſuperent, ſaltem ne iis illudant falsò ipſos perſuadentes nullos eſſe inimicos adversùs quos pugnare debeant. Res ut in ſe ſunt dicere oportet, voluptas ſemper bonum eſt, dolor ſemper malum; ſed voluptate frui non ſemper expedit, quamvis dolorem pati quandoque expediat.

I. *Fugienda eſt voluptas quamvis nos reddat felices.*

Sed ut hæc faciliùs intelligantur, ſciendum eſt:

1. Deum ſolum ſatis potentem eſſe ut agat in nobis, atque in nobis ſenſum voluptatis aut doloris creare queat. Cuilibet enim rationem ſuam conſulenti ac ſenſuum teſtimonia ſpernenti, evidenter patet res externas quas ſentimus nequaquam agere in nobis, nec mentem noſtram in ſeipsâ voluptatem & dolorem quibus afficitur earum occaſione creare.

2. Bonum aliquod dari non debere, niſi ut ille cui datur illud bonum ad aliquam bonam actionem feratur, vel ut bona quæpiam actio remuneretur; & viceversâ neminem malo affici oportere niſi ut ab aliquâ actione malâ deterreatur, vel ut actio mala jam patrata puniatur; unde illud infertur. Nempe, cùm Deus ſecundùm ordinem & juſtitiæ leges ſemper agat; omnis voluptas nos fert neceſſariò ad aliquam bonam actionem, aut nos remuneratur; omnis verò dolor nos ab aliquâ actione malâ deterret, aut nos punit.

3. Eſſe actiones bonas certo ſenſu, malas alio. Exempli gratiâ, ſe, Deo id vetante, morti exponere, eſt mala actio; at verò morti ſeſe exponere, Deo id jubente, eſt bona actio. Nam omnes actiones noſtræ ſunt bonæ vel malæ, quia Deus eas aut præſcripſit aut prohibuit, primâ voluntate ſuâ generali quæ & ordo eſt & inſtitutio naturæ, & aliis voluntatibus ſeu mandatis ſpecialibus quæ ad naturæ reparationem ſunt neceſſaria.

Dico igitur voluptatem ſemper eſſe bonam, ſed illam deguſtare non ſemper utile eſſe.

1. Quia cùm illi qui ſolus eam creare poteſt ea nos conjungere deberet, ab eo contrà nos disjungit, ut nos iis quæ voluptatem creare falsò videntur conjungat. A Deo nos abducit ut vili rei creatæ nos conjungat. Quamvis enim ii qui veram poſſident Philoſophiam voluptatem à rebus objectis non oriri quandoque cogitent, & illâ cogitatione ad Deum in omnibus agnoſcendum & amandum ferri queant, nihilominus ex quo peccatum irrepſit, ratio humana tam debilis eſt, ſenſuum & imaginationis in mentem tanta vis eſt ut cor hominis facili negotio corrumpant, niſi juxta Evangelii monitum, rebus omnibus quæ ad Deum per ſe non ferunt abſtineat. Nam ne præſtantiſſima quidem Philoſophiâ mentem ſanare, aut malis ex voluptate natis mederi poteſt.

2. Quia cùm voluptas ſit præmium, iniquum eſt in corpore ſuo motus producere qui Deum propter primam ipſius voluntatem cogant, ut ita dicam, ad excitandam in nobis voluptatem quum illam non meremur, ſive quia actio quam facimus eſt inutilis aut mala, ſive quia, peccatores cùm ſimus, nullam ab ipſo mercedem petere debemus. Homo ante peccatum in actionibus ſuis bene temperatis voluptates ſenſibiles meritò guſtare poterat, ſed ex quo peccavit nullæ ampliùs ſunt voluptates ſenſibiles omnino innocentes, aut quæ ipſum lædere non poſſint ubi eas guſtat, ſæpe enim eas deguſtare ſufficit ut iis ſeſe mancipet.

3. Quia, cùm Deus ſit juſtus, fieri non poteſt quin vim aliquando puniat quæ ipſi infertur, quum ad actiones pravas, quæ adversùs ipſum perpetrantur, voluptate remunerandas adigitur. Quando mens corpori non ampliùs adhærebit, Deus ſenſationes quæ pro lege ſibi a ſe ipſo impoſitâ ſpirituum animalium motibus reſpondeant in nobis excitare non ampliùs tenebitur; ac juſtitiæ ſuæ ſatisfacere ſemper tenebitur, atque tunc ipſius vindictæ & iræ tempus erit. Tum ordine naturæ nihil immutato, ac in primâ voluntate immotus ſemper permanens, doloribus æternis injuſtas voluptates puniet.

4. Quia certa perſuaſio quâ hanc juſtitiam aliquando exercendam eſſe cognoſcimus etiam in hac vitâ animum acerrimis exagitat anxietatibus, ipſúmque ad deſperationem quandam adducit, quæ libidinoſos in maximis voluptatibus miſeros reddit.

5. Quia voluptates innocentiſſimas importuni conſcientiæ morſus & pœnitudines ſemper comitantur, quoniam nos nullam mereri voluptatem ſatis ſupérque convincimur, atque gaudio quodam interno quod etiam in pœnitentiæ dolore occurrit, nos privant.

Itaque licèt voluptas ſit bonum, fatendum tamen eſt non utile ſemper eſſe ipſam deguſtare ob omnes rationes ſuprà memoratas, atque etiam ob multas alias quas ſcire eſt utiliſſimum, qúaſque ab his ſuprà dictis deducere pronum eſt, dolorem pati ferè ſemper optimum eſt, quamvis dolor reapſe ſit malum.

Nihilominus omnis voluptas eſt bonum, illúmque a quo guſtatur reddit

Digitized by Google

reddit actu felicem, eo ſaltem momento quo illam guſtat, & omnis dolor eſt malum, eúmque qui eo afficitur reddit actu infelicem eo momento quo illum patitur, & quandiu illum patitur. Juſti & ſancti omnium infeliciſſimi & maximè miſerabiles dici poſſunt, *ſi in vitâ tantùm in Chriſto ſperamus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus*, inquit Paulus, nam qui flent & ob juſtitiam perſecutionem patiuntur non ideo felices ſunt quia perſecutionem patiuntur ob juſtitiam, ſed quia regnum cœlorum ad ipſos pertinet, & ingens remuneratio ipſos in cœlis manet, hoc eſt, *quia beati erunt*. Qui perſecutionem patiuntur ob juſtitiam in eo ſunt juſti, virtute præditi, & perfecti, quia ordini a Deo inſtituto parent, nam perfectio in eo poſita eſt ut illum ordinem ſequamur; ſed felices non ſunt quia patiuntur; aliquando ampliùs non patientur, ac tum felices non ſecus ac juſti & perfecti erunt. Omnes boni & ſancti, inquit Divus Auguſtinus, *etiam in tormentis quibuslibet divino fulti adjutorio*, SPE ILLIUS FINIS *beati vocantur*, QUO FINE BEATI ERUNT. *Nam ſi in iiſdem tormentis & atrociſſimis doloribus ſemper eſſent cum* QUIBUSLIBET VIRTUTIBUS, *eos eſſe miſeros nulla* SANA RATIO *dubitaret*.

1. Cor. 15.

Epiſt. ad Macedonium 155. alias 52.

Attamen juſtos ſpei & fidei virtute, quæ bona futura veluti præſentia menti objiciunt, aliquatenus etiam in hac vitâ felices eſſe non nego, nam ubi ſpes alicujus boni firma & vivida eſt, certè bonum illud menti appropinquat, ipſique veluti delibandum præbet. Ipſam itaque ſpes aliquo modo felicem efficit, cùm beati fiamus boni poſſeſſione, voluptate ac delibatione.

Hominibus igitur dicendum non eſt voluptates ſenſibiles non eſſe bonas, nec eos reddere felices qui ipſis fruuntur; quia id verum non eſt, ut id tentationis tempore damno ſuo agnoſcunt. Iis dicendum eſt voluptates in ſe bonas eſſe, eóſque aliquatenus inde evadere felices; ſed illas tamen ab ipſis vitari debere ob rationes ſuprà allatas aut ſimiles, at verò addendum eſt propriis naturæ viribus ipſos non poſſe vitare voluptates, quia inclinatione inſuperabili felicitatem exoptant, & inclinationi illi hiſce voluptatibus tranſitoriis, quas vitare deberent, aliquo modo ſatisfit; unde fit ut deflenda pereundi neceſſitas ipſis incumbat, niſi ſuccurratur. Hæc monendi ſunt, ut ſuâ miſeriâ diſtinctè agnitâ quantopere indigeant liberatore agnoſcant.

Cum hominibus loquendum eſt ut cum ipſis JESUS-CHRISTUS loquutus eſt, non verò ut Stoici, qui nec naturam nec morbum mentis humanæ cognoſcunt. Perpetuò monendi ſunt quemque ſemetipſum odiſſe & ſpernere debere, atque hîc in terris nullam ſperandam tutam ſedem aut felicitatem; quotidie Crucem ſuam, ſeu pœnæ ſuæ inſtrumentum ferendum eſſe, núncque vitæ jacturam faciendam eſſe ut in æternum recuperetur. Denique docendi ſunt ipſos res deſideriis ſuis planè contrarias facere teneri, ut ſuam impotentiam ad bonum agnoſcant. Nam homines invicto felicitatis deſiderio ardent, & nemo poteſt eſſe felix niſi

Digitized by Google

faciat id quod vult. Forſan quum mala præſentia ſentient & mala futura prævidebunt, in terram mente demiſsâ ſe proſternent, forſan verſús cœlum clamabunt, mediatorem quærent, res ſenſibiles extimeſcent, & omnia quæ ſenſibus & concupiſcentiæ blandiuntur cautè horreſcent. Spiritum illum ſupplicationis & pœnitentiæ ad gratiam, ſine quâ nullum robur, nulla ſanitas, nulla ſalus ſperanda eſt, obtinendam ita neceſſarium hoc pacto forſan induent.

II. *Voluptas non debet ferre ad amorem bonorum ſenſibilium.* Voluptatem bonam eſſe intus convincimur; atque illa convictio interna falſa non eſt, quia voluptas revera bona eſt. Voluptatem eſſe caracterem boni naturâ convincimur, atque illa convictio naturalis veriſſima eſt, nam quod voluptatem creat certè optimum eſt & maximè amabile. At verò res ſenſibiles aut etiam mentem noſtram poſſe in nobis voluptatem gignere non perſuaſi ſumus, nulla enim ratio eſt cur id credamus, cùm contrà innumeræ ſint cur ſecus credamus. Res itaque ſenſibiles non ſunt bonæ, non ſunt amabiles. Si ad vitæ conſervationem utiles ſint, ipſis utendum eſt. Sed cùm in nobis agere nequeant, ipſas amare non debemus. Mens id ſolum amare debet quod ipſi bonum eſt, quódque ipſam feliciorem & perfectiorem efficere poteſt. Id igitur ſolum quod ſupra ſe eſt amare debet, perfectionem enim non aliunde accipere poteſt quàm ab eo quod ipſâ ſit ſuperius; id evidenter patet.

Sed quia rem aliquam alicujus effectus cauſam eſſe judicamus quum res illa ſemper illum comitatur effectum; res objectas ſenſibiles in nobis agere arbitramur, quia ipſis ad nos admotis novas excipimus ſenſationes, & quia illum qui iſtas ſenſationes revera excitat non videmus. Fructum deguſtamus, & illum deguſtando dulcedinem ſentimus; dulcedinem illam iſti fructui tribuimus; illum hanc dulcedinem parere, atque etiam in ſe complecti judicamus. Deum non videmus, ut fructum illum videmus & contrectamus. Immo ad Deum, nec forſan ad noſmetipſos animum advertimus. Itaque Deum veram iſtius dulcedinis cauſam eſſe, iſtámque dulcedinem eſſe mentis noſtræ modificationem non judicamus. Tribuimus cauſam & effectum fructui quem edimus.

Quæ de motibus ad corpus pertinentibus dicta ſunt, de iis etiam quæ ad corpus non pertinent intelligi debent, quales ſunt cogitationes ſeu affectiones quæ occurrunt in puris intelligentiis.

Mens ſeipſam conſiderat; vel videt nihil felicitati & perfectioni ſuæ deeſſe; vel videt ſe quicquid optat non poſſidere: Dum felicitatem ſuam contemplatur gaudio afficitur; dum infelicitatem ſuam ſentit triſtitiâ laborat. Felicitatis contemplationem in ipſâ ſenſum illum gaudii excitare protinus arbitratur, quia ſenſus ille gaudii iſtam felicitatis contemplationem ſemper comitatur. Pariter infelicitatis ſuæ cognitionem in ipſâ etiam triſtitiæ ſenſum excitare imaginatur, quia ſenſus ille cognitionem iſtam ſemper ſequitur. Vera ſenſuum ſeu motuum iſtorum cauſa, Deus ſcilicet, ipſi manifeſtò non apparet. Immo de Deo ne cogitat quidem. Deus enim in nobis agit nobis ipſis inſciis.

Quum

Quum in eo ſtatu nos ſentimus in quo nos eſſe decet, tum Deus gaudii ſenſu nos remuneratur, ut in eo perſtemus, ut noſtra deſinat inquietudo, felicitatémque noſtram, capacitate mentis noſtræ nullâ aliâ re occupatâ, planè & plenè guſtemus. Sed quum nos in eo ſtatu non ſentimus in quo eſſe deberemus, tum triſtitiæ ſenſum in nobis excitat Deus, ut ab eo in quo ſumus deſiſtamus, & perfectionem quæ nobis deeſt anxiè quæramus. Deus enim nos versùs bonum indeſinenter pellit ubi cognoſcimus nos illud non penitus poſſidere, & in eo nos firmiter ſiſtit quum nos illud planè poſſidere cognoſcimus. Itaque affectiones gaudii aut triſtitiæ intellectualis, non ſecus ac affectiones gaudii aut triſtitiæ ſenſibilis nullo modo eſſe voluntarias mentis productiones, ni fallor, patet evidenter.

Quocirca manum illam inviſibilem, quæ nos bonis cumulat, quæque ſub ſpeciebus ſenſibilibus ſeſe menti noſtræ obnubit, ratione perpetuò agnoſcere debemus. Illam adorare, illam amare nos decet: verùm illam etiam timere debemus, quippe quæ ſi nos bonis cumulet, nos etiam doloribus cruciare poſſit. Illam amore libero, amore cui ratio affulgeat, amore qui Deo & nobis dignus ſit amare debemus. Amor noſter dignus eſt Deo, ubi illum amamus quia ipſum amabilem eſſe certò cognoſcimus, & amor ille nobis dignus eſt, quia ut pote ratione præditi id amare debemus quod ratio nobis oſtendit amore noſtro dignum eſſe. Sed ſenſibilia amamus amore nobis indigno, & quo etiam ipſa ſunt indigna. Nam cùm ratione præditi ſimus, illa amamus ſine ullâ ratione quæ nos ad illorum amorem ferat, quia illa eſſe amabilia clarè non cognoſcimus, quin imo contrarium optimè novimus, ſed voluptas nos decipit, & ad illorum amorem fert: quippe cæcus & immoderatus voluptatis amor falſorum judiciorum quæ homines in rebus ad mores pertinentibus ferunt vera eſt cauſa.

CAPUT XI.

De amore voluptatis relatè ad ſcientias ſpeculativas. I. Quomodo amor ille nos a veritate retegendâ arceat. II. Exempla afferuntur. III. Illuſtratur argumentum Carteſii ad demonſtrandam Dei exiſtentiam.

IMmoderata cupiditas voluptatum ſenſibilium non modò eſt origo lethalium errorum in quos circa Ethicam incidimus, & morum noſtrorum corruptionis cauſa generalis; eadem etiam propenſio inter cauſas aberrationum mentis noſtræ præcipua eſt, nóſque in errores craſſiſſimos, quamquam minùs periculoſos, circa res merè ſpeculativas

ſenſim

ſenſim inducit : quia propenſio illa nos ab attentione ad res illas ſpeculativas intelligendas, & accurato judicio expendendas neceſſariâ amovet.

De difficultate quam experiuntur homines dum ad res paulò abſtractiores incumbere volunt, jam multoties diximus, quia res de quâ tum agebatur id poſtulabat. De illâ circa res abſtractas difficultate ſub finem primi libri dictum eſt, dum oſtendebamus mentem modis externis magis quàm rebus ipſis ſæpe attendere, quia ideæ ſenſibiles ipſam magis afficiunt quàm ideæ puræ mentis. Eâdem de re etiam ſecundo libro dictum eſt, quia agendo de tenuitate fibrarum cerebri, demonſtrare oportuit unde quorundam ingeniorum effeminatorum mollities oriretur. Denique de hoc dictum eſt tertio libro inter loquendum de attentione mentis, ubi oſtendendum fuit mentem noſtram rebus merè ſpeculativis parum, illis verò quibus vividè afficitur, quæque in ipſâ voluptatem aut dolorem excitant multam attentionem præbere.

Errores noſtri multas penè ſemper habent cauſas quibus originem debent : adeo ut adversùs ordinem peccari credendum non ſit quoties res eædem recurrunt, eorundémque errorum multæ in multis locis afferuntur cauſæ. Id enim fit quia eorum revera multæ ſunt, ſemper de cauſis occaſionalibus loquor : ſæpe enim diximus ſolam veram & realem cauſam errorum noſtrorum eſſe malum libertatis noſtræ uſum, quâ bene non utimur vel in eo uno quod eâ quantùm poſſumus non utamur, ut id ab iſtius operis initio explanavimus.

Ne quis ergo miretur, ſi, ut clarè & plenè explicaremus quomodo, exempli gratiâ, modi externi & ſenſibiles, ſub quibus res ſæpe deliteſcunt, nos deludant & in errorem injiciant, ſi, inquam, ut hæc explicarentur, velut in anteceſſum præmonere neceſſe fuit in aliis libris, nos versùs voluptates inclinare ; quod ad iſtum librum, qui de inclinationibus naturalibus agit, reſervandum eſſe videbatur, & ſic de aliis quibuſdam locis. Ex eo ſaltem id fructûs colligetur, quòd ſcilicet hîc ſuperſedere poterimus a multis dicendis quæ hîc neceſſariò dicenda eſſent, niſi alibi jam dicta fuiſſent.

¶ Quæcunque ſunt in homine a ſe invicem ita pendent, ut numero rerum quæ eodem tempore dicenda ſunt is ſæpe obruatur, qui res omnes accuratè & penitus explicare aggreditur. Sæpe neceſſitas poſtulat ut ea quæ a naturâ inter ſe invicem juncta fuere non ſeparentur, utque eo pacto adversùs ordinem antea propoſitum procedatur, quum ordo ille nihil præter confuſionem poteſt afferre ; ut interdum neceſſariò contingit. Sed quicquid fiat nemo unquam poteſt ea omnia exprimere & clarè explicare quæ cogitat. Hoc duntaxat ut plurimùm licet ſperare : Nempe, alios eò adducere ut ſoli poſſint cum voluptate & facilitate retegere & excogitare, quæ a nobis difficili negotio retecta fuerunt & excogitata. Et quia ſine attentione nihil intelligi poteſt, in

in id præcipuè incumbendum eſt ut attentionem aliorum poſſimus nobis conciliare. Id quidem hîc ſumus conati, quamquam nos rem infeliciter geſſiſſe fateamur. Et eò libentiùs id quod a parte noſtrâ defuit profitemur, quòd iſta confeſſio lectorem ad id debeat incitare, ut ſe attentum reddat, quò defectui noſtro poſſit mederi, & res quæ procul dubio penitus introſpici merentur, penitus introſpicere queat.

Innumeri ſunt errores in quos incidimus, inclinatione noſtrâ verſùs voluptates, & in genere verſùs ea omnia quæ nos afficiunt, quia inclinatio illa mentis viſum disjicit & diſſipat, ipſum ideis ſenſuum & imaginationis confuſis perpetuò applicat, nóſque eò impellit ut de omnibus præcipitanter & duntaxat relatè ad nos judicemus.

I. Quomodo amor voluptatis nos à veritate tegendâ amoveat.

Veritas non cernitur niſi ubi res ut in ſe ſunt conſpiciuntur, nec unquam ut in ſe ſunt conſpiciuntur niſi videantur in eo qui res omnes in ſe modo intelligibili complectitur. Quum res in nobiſmet ipſis videmus, illas imperfectè admodum videmus, ſeu potiùs nihil videmus præter ſenſationes noſtras, non verò res quas videre optamus, quáſque nos revera videre falsò credimus.

Ut res quales in ſe ſunt videantur attentione opus eſt; quia nunc Deo non ſine labore & conamine conjungimur. Sed ut res in nobis videamus nullâ attentione opus eſt; quia etiam inviti ſentimus ea quæ nos afficiunt. Nullâ voluptate naturaliter prævertimur in conjunctione noſtrâ cum Deo, ideæ puræ rerum nos nequaquam percellunt. Itaque propenſio noſtra verſùs voluptatem nos Deo nec applicat nec conjungit, quin potiùs ab eo nos indeſinenter ſejungit atque amovet. Illa enim propenſio nos perpetuò fert ad res conſiderandas ſecundùm ideas ipſarum ſenſibiles, quia ideæ illæ falſæ & impuræ nos afficiunt. Voluptatis igitur amor, & uſus actualis voluptatis quæ ipſius amorem excitat & corroborat, nos perpetuò a veritate in errorem abducit.

Qui itaque ad veritatem ut ipſius lumine potiantur accedere volunt, a voluptatis privatione ordiri debent. Ea omnia quæ mentem vivide afficiunt & jucundè occupant & diſtrahunt ſedulò vitare debent. Senſus & affectus ſilere oportet, ut veritatis vox exaudiri poſſit: quippe ſeceſſus ab hominum conſortio, & eorum omnium ſenſibilium contemtus neceſſarius eſt & ad mentis perfectionem & ad cordis converſionem.

Ubi voluptates noſtræ ſunt maximæ, & ſenſationes vividæ, ad veritates etiam ſimpliciſſimas inepti ſumus, nec notiones communes attingimus, niſi aliquid ſenſibilis includant. Ubi voluptates aut aliæ ſenſationes ſunt temperatæ, aliquas veritates ſimplices & faciles poſſumus quidem intelligere; Sed ſi fieri poſſet ut voluptatibus & ſenſationibus planè liberaremur, tum veritates omnium maximè abſtractas & difficillimas poſſemus aſſequi. Quippe quò magis ab iis quæ Deus non ſunt recedimus, eò magis ad Deum accedimus, quò magis errorem vitamus, eò citiùs veritatem comperimus. Sed ex quo

peccatum obtinuit, ex quo amor voluptatis prævenientis immoderatus imperium in mentem noſtram uſurpavit, mens illa ita debilis facta eſt, ut nihil penetrare valeat; ita materialis & a ſenſibus dependens, ut quicquid non eſt corporeum ipſam fugiat, atque res abſtractas quæ ipſam non tangunt attingere nequeat. Immò notiones communes nonniſi ægrè percipit; ac ipſas attentione deficiente falſas & obſcuras eſſe ſæpe judicat. Rerum veritatem ab ipſarum utilitate, relationem quam inter ſe habent a relatione quam habent cum ipſâ diſcernere nequit; ac eas ſæpe veriſſimas judicat, quæ utiliſſimæ, jucundiſſimæ & maximè ſenſibiles ſunt. Denique inclinatio illa omnes perceptiones quas de rebus ſenſibilibus habemus, ac proinde omnia judicia quæ de ipſis ferimus, inficit & turbat. En tibi aliquot exempla.

II. *Exempla aliquot.* Notione communi conſtat virtutem vitio antecellere; præſtare eſſe ſobrium & caſtum quàm intemperantem, & voluptati addictum. Sed inclinatio versùs voluptatem ideam illam ita nonnunquam perturbat ut illam quandoque non niſi obſcurè ac veluti per caliginem videamus, nec ab eâ conſequentias ad vitam ritè inſtituendam neceſſarias elicere poſſimus. Mens voluptatibus quas ſperat ita occupatur, ut eas innocentes eſſe ſupponat, & ipſis potiendi rationes quærat.

Omnes norunt, præſtare juſtum eſſe quàm divitem, juſtitiâ hominem magis extolli quàm ſuperborum ædificiorum poſſeſſione, quæ ſæpe illius qui ea ædificari curavit magnitudinem non tam arguunt, quàm ingentem injuſtitiarum & facinorum numerum. Sed voluptas quam homines nihili ex vanâ falſæ magnitudinis oſtentatione percipiunt arctam ipſorum mentis capacitatem ſatis implent, ut veritatem adeo evidentem obſcuret & ipſorum oculis ſurripiat. Se viros magnos eſſe ſtultè imaginantur, quia ampla poſſident ædificia.

Analyſis aut Algebra ſpecioſa haud dubiè omnium ſcientiarum pulcherrima, hoc eſt, fecundiſſima & certiſſima eſt. Sine illâ mens nec ſagacitatem nec vaſtam habet capacitatem, & ejus ope quæcunque certò & evidenter ſciri queunt aſſequi poteſt. Licèt hæc ſcientia hactenus ſatis imperfecta fuerit, eos tamen qui in eâ eruditi fuerunt, eâque ritè uſi ſunt celeberrimos reddidit, ipſius ope veritates ceteris hominibus imperceptas retexerunt. Menti humanæ ita accommodata eſt, ut ipſius capacitate nullo modo diſtractâ ad res ad inſtitutum inutiles, ipſam ad ſcopum rectà & certò ducat. Uno verbo ſcientia eſt univerſalis, & veluti cæterarum ſcientiarum clavis. Attamen quantavis in ſe exiſtimatione digna ſit, nihil tamen habet quod homines pelliciat, quia duntaxat nihil habet quod ſub ſenſus cadat. Per multa ſæcula penitus neglecta fuit. Non pauci adhuc ſunt qui vel ipſius nomen non cognoſcunt; & inter mille homines vix unum reperias qui aliquatenus illam ſcientiam calleat. Doctiſſimi viri qui illam noſtro ſæculo renovarunt parum in eâ progreſſi ſunt, nec illam ordine & claritate

qua

Digitized by Google

qua par erat tractaverunt; ut pote homines quemadmodum ceteri, & qui veritates illas quas voluptas ſenſibilis non comitatur tandem faſtidiverunt. Voluntatis ipſorum peccato corruptæ inquietudo, mentis ab agitatione & ſanguinis circulatione pendentis levitas, diutius non ſivit ut magnis, vaſtis, & fecundis veritatibus nutrirentur, quæ omnium veritatum mutabilium, quæ accuratè cognoſci poſſunt, normæ ſunt immutabiles & univerſales.

Metaphyſica pariter eſt ſcientia abſtracta, quæ ſenſibus non blanditur, & in cujus ſtudio mens nullam percipit voluptatem; atque hanc etiam ob cauſam iſta ſcientia ſummopere negligitur; ac ſæpe occurrunt homines ſatis ſtupidi ut notiones communes audacter negent. Sunt qui negent id de aliquâ re aſſeri poſſe & debere quod includi ur clarè & diſtinctè in ideâ iſtius rei. Nihilum nullas habere proprietates; rem quampiam non poſſe in nihilum redigi ſine miraculo; nullum corpus poſſe moveri propriis viribus; Corpus motum non poſſe communicare cum corporibus ſibi obviis plus motûs quàm ipſe habet; & alia ſimilia. Hæc axiomata viſu ſatis fixo & diſtincto nunquam contemplati ſunt, ut eorum veritatem clarè percipere poſſent, & quandoque quædam fecerunt experimenta quibus falsò convicti fuerunt quædam inter illa axiomata non eſſe vera, viderunt certis in caſibus corpora quæ ſibi mutuò occurrebant plus habere motûs poſtquàm ante colliſionem, cùm contrarium eveniret in aliis caſibus; viderunt ſæpe vel minimum corporis alicujus viſibilis tactum magnos motus ſubitò ſequutos fuiſſe, jam autem viſus * ille quorundam experimentorum quorum rationes non aſſequuntur, ipſos ad id adduxit ut colligerent naturales vires augeri & deſtrui poſſe. Nonne conſiderare deberent motus poſſe transferri a corporibus viſibilibus ad inviſibilia, quum corpora mollia ſeſe mutuò pulſant, aut a corporibus inviſibilibus ad viſibilia in aliis caſibus. Quum corpus aliquod de fune pendet, forfices quibus funis abſcinditur corpori illi non indunt motum, ſed materia quædam inviſibilis. Quum carbo in pulveris pyrii cumulum injicitur, non motus carbonis, ſed materia quædam inviſibilis omnes partes pulveris ſegregat, ipſiſque tantum indit motum ut domum poſſit ſubruere. Mille modis incognitis materia inviſibilis poteſt communicare motum ſuum cum corporibus craſſis & viſibilibus. Saltem id fieri non poſſe evidens non eſt, quemadmodum evidens eſt vim moventem corporum non poſſe augeri nec minui viribus ordinariis naturæ.

* Vide leges motus in illuſtrationibus.

Sic homines vident lignum quod in ignem injicitur deſinere eſſe id quod eſt, omneſque qualitates ſenſibiles quæ in illo deprehendebantur interire; & ideo ſe meritò credere arbitrantur poſſe fieri ut res in nihilum unde educta eſt redeat. Lignum videre deſinunt, & nihil ampliùs cernunt præter cineres, atque hinc judicant maximam ligni partem perire, quaſi lignum non poſſet redigi in partes quas

oculis percipere nequeunt. Saltem id fieri non poſſe tam evidens non eſt, quàm evidens eſt mutationi obnoxiam non eſſe vim quæ omnibus dat exiſtentiam, neque ordinariis naturæ viribus id in nihilum redigi poſſe quod actu eſt, quemadmodum iiſdem ordinariis naturæ viribus non exiſtere incipit quod actu non eſt. Sed plerique homines eò non poſſunt adduci ut in ſe deſcendant ad audiendam veritatis vocem, juxta quam de omnibus judicare debent. Solis oculis de omnibus judicium ferunt. Judicant prout ſentiunt, non verò prout intelligunt, quia ſcilicet cum voluptate ſentiunt, ſed cum labore intelligunt.

Si omnes omnino homines roges an extra erroris aleam poſſit aſſeri, totum eſſe majus ſuâ parte; neminem fore opinor qui non protinus reſpondeat quod reſpondendum eſt. Si poſtea ipſos roges num ſine erroris periculo poſſit pariter aſſeri de aliquâ re id quod clarè concipitur includi in ideâ illius rei; paucos certè videbis qui id ſtrenuè ac ſine hæſitatione fateantur; plures qui id negent, pleroſque qui neſciant quid reſpondeant: attamen axioma illud Metaphyſicum, poſſe aſſeri de aliquâ re id quod clarè concipitur includi in ideâ quæ rem illam repræſentat, evidentius eſt axiomate quo aſſeritur totum eſſe majus ſuâ parte; quia poſtremum iſtud axioma non eſt axioma, ſed tantùm concluſio reſpectu prioris. Poteſt probari totum eſſe majus ſuâ parte per prius illud axioma, ſed prius per nullum aliud probari poteſt. Omnium cognitionum clararum & evidentium fundamentum eſt abſolutè primum. Unde igitur fit ut nemo circa concluſionem hæreat, & multi de primario axiomate unde deducitur dubitent? niſi quia ideæ *totius* & *partium* ſunt ſenſibiles, & quia oculis, ut ita dicam, unuſquiſque videt totum majus eſſe ſuâ parte; ſed primi omnium ſcientiarum axiomatis veritas oculis non cernitur.

Cùm in hoc axiomate nihil ſit quod naturâ ſuâ mentem ſiſtat, ejuſque attentionem alliciat, certè non aliter ipſius veritatem agnoſces quàm ſi conſtanti firmâque voluntate illud conſiderare velis. Tenax voluntatis propoſitum illecebræ externæ quæ iſti axiomati deeſt vicem ſupplere debet. Sed eorum quæ ſenſibus non blandiuntur meditatio hominum mentem non ſubit, aut ſi ſubeat, in id nullo niſu contendunt.

Nam, ut idem perſequar exemplum, totum eſſe majus ſuâ parte, montem marmoreum eſſe poſſibilem, & montem ſine valle eſſe impoſſibilem evidenter vident, ſed eâdem cum evidentiâ Deum exiſtere non judicant. Tamen evidentia in his omnibus par dici poteſt; cùm a primo axiomate hæc omnia æqualiter diſtent.

* Deſumptum eſt hoc ratiocinium ex meditationibus Carteſii.

En primum principium. * Rei tribuendum eſt id quod clarè concipitur includi in ideâ quæ rem illam repræſentat: clarè concipimus plus eſſe magnitudinis in ideâ totius quàm in ideâ partis: exiſtentiam poſſibilem contineri in ideâ montis marmorei; exiſtentiam verò impoſſibilem in ideâ montis ſine valle, & exiſtentiam neceſſariam in ideâ Dei,

Digitized by Google

Dei, hoc eſt, entis infinitè perfecti. Ergo totum eſt majus ſuâ parte; Ergo mons marmoreùs exiſtere poteſt: Ergo mons ſine valle exiſtere nequit: Ergo Deus, ſeus ens infinitè perfectum neceſſariò exiſtit. Háſce omnes concluſiones a primo omnium ſcientiarum axiomate æqualiter diſtare manifeſtum eſt. Ergo in ſe æqualiter evidentes ſunt. Ergo æquè evidens eſt Deum exiſtere, ac evidens eſt totum eſſe majus ſuâ parte. Sed quia ideæ infiniti, perfectionum, exiſtentiæ neceſſariæ ſenſibiles non ſunt ut ideæ totius & partis, ea nos non percipere imaginamur quæ non ſentimus, & quamvis omnes iſtæ concluſiones in ſe æquè evidentes ſint, ab omnibus tamen æqualiter non admittuntur.

Sunt qui perſuadere conentur ſe non habere ideam entis infinitè perfecti. Sed neſcio quomodo poſitivè reſpondere poſſint, dum quis ab illis quærit an ens infinitè perfectum ſit rotundum an verò quadratum, aut aliquid ſimile. Nam reſpondere deberent ſe id neſcire, ſi verè nullam entis infinitè perfecti habeant ideam.

Sunt alii qui fateantur eos bene ratiocinari, qui concludunt Deum non eſſe ens impoſſibile, ex eo quòd vident ideam Dei nullam involvere contradictionem, aut non includere exiſtentiam impoſſibilem; & tamen nolunt pari ratione concludi Deum neceſſariò exiſtere, ex eo quòd exiſtentia neceſſaria in ideâ Dei clarè concipitur.

Denique alii ſunt qui hoc argumentum pro exiſtentiâ Dei merum eſſe ſophiſma autument. Argumentúmque illud nihil concludere niſi poſito quòd verum ſit Deum exiſtere; quaſi id non probaretur, hæc eſt probatio noſtra. Rei tribuendum eſt id quod clarè concipitur includi in ideâ quæ rem illam repræſentat. Illud eſt axioma generale omnium ſcientiarum. Exiſtentia neceſſaria includitur in ideâ quæ repræſentat ens infinitè perfectum. Id ab ipſis conceditur, atque ideò dicendum eſt ens infinitè perfectum exiſtere; maximè, inquiunt, poſito quòd exiſtat.

Sed argumentum ejuſcemodi reſponſo ejuſdemmodi excipiamus, ut de iſtius reſponſi ſoliditate judicium fieri poſſit. En argumentum ſimile. Rei tribuendum eſt id quod clarè concipitur includi in ideâ quæ rem illam repræſentat; hoc eſt axioma: Clarè concipiuntur quatuor anguli incluſi in ideâ quæ repræſentat quadratum; aut clarè concipitur exiſtentia poſſibilis includi in ideâ turris marmoreæ: Ergo quadratum habet quatuor angulos: Ergo turris marmorea poſſibilis eſt. Dico concluſiones iſtas veras eſſe, poſito quòd quadratum habeat quatuor angulos, & turris marmorea poſſibilis ſit; quemadmodum reſpondent Deum exiſtere, poſito quòd exiſtat: hoc eſt, uno verbo concluſiones iſtarum demonſtrationum eſſe veras, poſito quòd ſint veræ.

Si iſtud formarem argumentum; tribuendum eſt rei id quod clarè concipitur includi in ideâ quæ rem illam repræſentat; jam autem clarè concipitur exiſtentiam neceſſariam includi in ideâ corporis infinitè

perfecti, ergo corpus infinitè perfectum exiſtit. Si, inquam, ſic argumentarer, fateor mihi reſponderi poſſe iſtud argumentum non concludere exiſtentiam actualem corporis infinitè perfecti; ſed tantùm poſito quòd detur tale corpus, ſuam exiſtentiam per ſe habiturum eſſe. Atque hujus rei ratio eſt, quòd idea corporis infinitè perfecti eſt mentis figmentum, aut idea compoſita, & quæ ideo poteſt eſſe falſa aut contradictoria, ut reipſa eſt: nam corpus infinitè perfectum clarè concipi nequit; cùm ens ſingulare & finitum quale eſt corpus concipi nequeat univerſale & infinitum.

Sed idea Dei aut entis in genere, entis illimitati, entis infiniti, non eſt mentis figmentum. Non eſt idea compoſita quæ aliquam involvat contradictionem. Eâ nihil eſt ſimplicius quamvis quicquid exiſtit aut exiſtere poteſt complectatur. Jam autem idea illa ſimplex & naturalis entis, aut infiniti exiſtentiam neceſſariam includit: Nam evidens eſt ens (non dico *ens peculiare*) habere exiſtentiam ſuam per ſe; & ens non poſſe non eſſe actu; cùm impoſſibile & contradictorium ſit ut verum ens ſit ſine exiſtentiâ. Fieri poteſt corpora non eſſe, quia corpora ſunt *talia entia*, quæ de ente participant & ab eo dependent. Sed ens illimitatum neceſſarium eſt, a nemine pendet, id quod eſt a ſe ipſo dumtaxat habet. Quicquid eſt, ab ipſo oritur, ſi aliquid exiſtat, illud ens neceſſariò exiſtit: cùm quicquid eſt ab illo oriatur. Sed licèt nihil ſingulare eſſet, eſſet tamen ens: quia eſt per ſe, nec clarè concipi poteſt ut non exiſtens, niſi quis illud ſibi repræſentet ut *ens ſingulare*, & ſic ideam ab ipſius ideâ prorſus diverſam conſideret. Qui enim non vident Deum eſſe, ens ut plurimùm non conſiderant, ſed *ens ſingulare*, atque ideo quod eſſe aut non eſſe poteſt.

III. *Illuſtratur argumentum Carteſii pro exiſtentiâ Dei.*

Interim ut illud exiſtentiæ Dei argumentum diſtinctiùs concipiatur, ac nonnullis quæ objici poſſent clariùs reſpondeatur, recordandum eſt, quum videmus aliquam rem creatam, illam nec in ſe, nec per ſe a nobis videri. Illam enim, ut *tertio libro* probatum eſt, non videmus niſi ex quarundam perfectionum quæ in Deo ſunt, & quibus illa repræſentatur, contemplatione. Ita iſtius rei creatæ eſſentiam, ipſius exiſtentiâ non poſitâ, notare poſſumus. In Deo id quod ipſam repræſentat cerni poteſt, licèt illa non exiſtat. Hanc ob cauſam exiſtentia neceſſaria non includitur in ideâ quæ illam repræſentat, cùm neceſſarium non ſit ipſam eſſe ut videatur; ſed res eodem modo non ſe habet de ente infinitè perfecto; non poteſt videri niſi in ſe ipſo; nam nihil eſt finiti, quod poſſet repræſentare infinitum. Deus igitur videri nequit niſi exiſtat. Non poteſt videri eſſentia entis infinitè perfecti, niſi ipſius exiſtentia videatur. Non poteſt videri ſimpliciter ut ens poſſibile: nullâ re capitur: ſique de eo cogitare poſſumus, oportet neceſſariò ut exiſtat.

Illud quidem ratiocinium mihi evidentiſſimum videtur; ſunt tamen qui contendant per finitum poſſe infinitum repræſentari, mentiſque noſtræ

Digitized by Google

noſtræ modalitates, utut finitas, eſſentialiter eſſe repræſentativas Entis infinitè perfecti, & eorum in genere quæcunque percipimus. Qui quidem craſſiſſimus eſt error, qui per conſequentias ſuas omnium ſcientiarum certitudinem evertit, ut id probari facilè poteſt. Sed ita abhorret a vero quòd omnium Entium repræſentativæ ſint mentis modalitates, ut nullius entis, ne ſui quidem ſint repræſentativæ. Quamvis enim exiſtentiæ noſtræ atque actualium noſtrarum modalitatum ſimus conſcii, eas neutiquam cognoſcimus.

Certè nullam propriæ ſubſtantiæ mens habet ideam claram; quid per * *ideam claram* intelligam jam compertum eſſe debet; non poteſt ſe ſe intuendo comperire an hujus illiúſve modificationis ſit capax, ſi eam nondum experta fuerit. Dolorem ſuum revera ſentit, non cognoſcit; ignorat quippe quæ in ſuâ ſubſtantiâ requiratur modificatio ut dolorem ſentiat, aut ut hunc potiùs quàm illum experiatur dolorem. Non unum idémque ſunt ſui ſenſus & ſui cognitio. Mentem perfectè cognoſcit Deus qui in ea indeſinenter agit, doloris expers novit tamen quæ requiratur in mente modificatio ut dolorem patiatur, mens verò dolorem patitur, nec eum cognoſcit. Eum cognoſcit Deus, nec ſentit; ſentit mens, nec cognoſcit.

* Vid. cap. 7. 2. part. 3. lib. atque huc pertinentem illuſtrationem.

Mentis naturam clarè cognoſcit Deus, quia in ſe ipſius reperit claram & repræſentativam ideam. *Deus*, † ut ait Divus Thomas, *eſſentiam ſuam perfectè cognoſcit, unde cognoſcit ſecundùm quòd eſt participabilis a creaturis.* Ipſius itaque ſubſtantia eſt mentis verè repræſentativa, quia ipſius archetypum ſive æternum exemplar in ſe includit. Non aliunde enim quàm a ſe ipſo proprias cognitiones petere poteſt Deus. In eſſentiâ ſuâ omnium entium poſſibilium ideas ſive eſſentias videt, in ſuis verò voluntatibus eorum exiſtentiam & exiſtentiæ omnes modos contemplatur. Sed mens ſibi ipſa eſt tenebræ, alienum quippe lumen mutuatur. Omnia quæ novit aut poteſt noſcere entia non ſunt ipſius ſubſtantiæ ſimilitudines, nec eam participant; eorum perfectiones non complectitur eminenter. Mentis itaque modalitates non poſſunt eſſe ut in Deo, ſcilicet, Entium poſſibilium eſſentiam aut ideam non poſſunt repræſentare. Atque ideo diſtinguendæ ſunt ideæ quæ nos illuminant, quæ nos afficiunt, quæ ea entia nobis repræſentant, diſtinguendæ ſunt, inquam, a modalitatibus mentis noſtræ, hoc eſt, a per-

† Deus eſſentiam ſuam perfectè cognoſcit, unde cognoſcit eam ſecundùm omnem modum quo cognoſcibilis eſt. Poteſt autem cognoſci non ſolùm ſecundùm quod in ſe eſt, ſed ſecundùm quod eſt participabilis, ſecundùm aliquem modum ſimilitudinis a creaturis. Unaquæque autem creatura habet propriam ſpeciem, ſecundùm quod aliquo modo participat Divinæ eſſentiæ ſimilitudinem. Sic igitur in quantùm Deus cognoſcit ſuam eſſentiam ut ſic imitabilem a tali creaturâ, cognoſcit eam ut propriam rationem & ideam hujus creaturæ, & ſimiliter de aliis. 1. p. q. 15. art. 2. v. quæſt. 14. a. 6.

perceptionibus quas de iis Entibus habemus. Cúmque a voluntatibus noſtris non pendeat rerum creatarum exiſtentia, ſed a creatoris voluntate, clarè itidem patet nos ipſarum exiſtentiæ non aliter certiores fieri poſſe quàm per aliquam revelationis ſpeciem ſive naturalis, ſive ſupernaturalis.

Sed prætereà quamvis omnia entia noſtræ mentis ſimilitudines eſſent, quî, quæſo, ea cernere poſſet in ſuis modalitatibus, quas volunt eſſe repræſentativas, cùm ne propriam quidem ſubſtantiam perfectè noverit, cùm eam non noverit *ſecundùm omnem modum quo cognoſcibilis eſt*, cùm non noverit quomodo rerum objectarum perceptione ipſa modificetur? Imo etiam ſe ipſam cum corpore confundit, nec ſæpe novit quænam ad ſe pertineant modalitates; Cùm tangitur, aut cùm efficaciâ ſuâ eam afficiunt ideæ, mens in ſe ipsâ quidem ſuas ſentit modalitates aut perceptiones, ubi enim, ſi non hîc, eas ſentiret? ſed quid ſit nunquam clarè comperiet, ſuam ipſius naturam, proprietates, omnes quarum capax eſt modalitates nunquam cognocet donec luminoſa & ſemper efficax Dei ſubſtantia ipſi aperiat, ideam quâ repræſentatur, ſpiritum, nempe, intelligibilem, æternúmque exemplar cujus inſtar formata eſt. Verùm idem argumentum clariùs adhuc evolvere nitamur, ut quemque attentum huſcce propoſitioni, quæ mihi per ſe clara viſa fuerat, aſſentiri cogamus; infinitum, ſcilicet, nullâ re finitâ repræſentari poſſe, Deúmque ideo exiſtere, quandoquidem de eo cogitatur.

Pro certo conſtat neque viſibile neque intelligibile eſſe nihilum aut falſum; nihil videre idem eſt ac non videre; nihil cogitare idem eſt ac non cogitare; falſitas quædam, æqualitatis, verbi gratiâ, relatio inter bis duo & quinque percipi nullatenus poteſt; Ea enim relatio, aut alia quæcunque quæ non exiſtit, credi quidem, certè non percipi poteſt, quia nihilum non eſt viſibile. Hoc eſt propriè primum omnium noſtrarum cognitionum axioma; ideòque ab eo exorſus ſum mea *Metaphyſica colloquia*, quorum duo prima legere expedit. Ab eo enim axiomate hócce pendet quod a Carteſianis vulgò admittitur, de re aliquâ, ſcilicet, aſſeri poſſe quod clarè concipitur includi in ideâ quæ eam rem repræſentat; neque aliter verum eſt quàm ſi ſupponas rerum ideas immutabiles eſſe, neceſſàrias, & divinas. Si enim ideæ noſtræ nihil aliud eſſent quàm perceptiones noſtræ, ſi repræſentativæ eſſent noſtræ modalitates, quî ſciremus res ideis noſtris reſpondere? quandoquidem non cogitat Deus, neque ideo agit ſecundùm noſtras, ſed ſecundùm ſuas perceptiones, ac proinde mundum non juxta noſtras creavit perceptiones, ſed juxta ſuas ipſius ideas, juxta æternum Archetypum quem in ſuâ habet eſſentiâ. Cùm igitur nihilum non ſit viſibile, exinde ſequitur neceſſariò exiſtere quicquid clarè, diſtinctè, immediatè cernitur. Dico quod immediatè cernitur, attende quæſo, aut quod concipitur. Stricto enim ſenſu, quæ immediatè cernuntur ab

Digitized by Google

ab iis longè differunt quæ extrinſecus videntur, vel potius quæ videri creduntur, aut quæ adſpiciuntur; certo enim ſenſu verum eſt non videri hæcce, nam extrinſecus videre poſſumus aut potiùs nobis videre videri quæ nequaquam exiſtunt, licèt nihilum non ſit viſibile; ſed quòd immediatè cerni queat quod non eſt, id certè contradictionem involvit; ſic enim ſimul videres, & non videres; ſiquidem nihil videre idem eſt ac non videre.

Sed quamvis nihil percipiatur quod non ſit, non ideo per ſe viſibile eſt quicquid actu exiſtit; ut enim per ſe viſibile eſſet, oporteret ut immediatè in animâ agere poſſet, ut mentes per ſe poſſet illuminare, afficere aut modificare. Alioqui mens noſtra quæ, quatenus perceptionum capax, merè paſſiva eſt, illud nunquam perciperet. Quamvis enim mens eſſe fingeretur in re objectâ, eámque penetrare, ut vulgò ſupponitur eſſe in cerebro, illúdque penetrare, rem objectam ne in eo quidem caſu perciperet, quoniam partes quibus conſtat cerebrum, eáſque etiam ubi præcipuè ſedere dicitur, ipſa non poteſt detegere. Revera nihil eſt per ſe viſibile atque intelligibile quàm quod in ſpiritibus agere poteſt.

Ponamus tamen hæc duo utut falſa, 1. mentis actione quam fingunt omnem percipi poſſe realitatem. 2. Mentem ſui *eſſe* ſuarúmque modalitatum non modò conſciam eſſe, ſed & perfectam habere notitiam. Dummodo mihi concedatur quod modò demonſtrari, nihilum, ſcilicet, non eſſe viſibile, facilè inde deducam modalitatibus mentis in finitum non poſſe repræſentari. Etenim, tres realitates cerni nequeunt ubi duæ ſunt tantummodò, ſiquidem cerneretur unum nihilum, una realitas quæ non eſſet. Ibi centum realitates videri nequeunt ubi ſunt tantùm quadraginta; ſic enim ſexaginta viderentur realitates quæ non eſſent. Ergo neque Infinitum videri poteſt in mente finitâ, aut finitis ejus modalitatibus, ſic enim videretur Infinitum quod non eſſet. Ergo neque in ſuâ ſubſtantiâ neque in ſuis modalitatibus mens videre poteſt infinitam realitatem, illam, verbi gratiâ, intelligibilem extenſionem quæ infinita eſſe tam clarè deprehenditur ut pro certo conſtet eam a mente nunquam exhauſtum iri. Verùm ut mens infinitum poſſit repræſentare non ſufficit ut illud poſſit percipere, non ſufficit ut ipſius perceptionem poſſit habere leviſſimam aut infinitè parvam, qualem ipſius habemus, oportet ut illud poſſit in ſe percipiendum præbere, illúdque ideo complecti, ut ita dicam, quoniam percipi nequit nihilum, imo illud ita complecti ut per ſe ſit intelligibile aut efficax, ut poſſit intelligentem mentis ſubſtantiam afficere.

Clarè itaque patet mentem, aut ejus modalitates, aut quicquam finitum neutiquam poſſe infinitum repræſentare; infinitum non niſi in ſe ipſo, & per ſubſtantiæ ſuæ efficaciam poſſe videri; infinitum nullum habere aut habere poſſe ſui archetypum, ſive ideam ab ipſo diſtinctam quæ ipſum repræſentet, ac proinde, ſi de infinito cogitatur, oportere

Digitized by Google

ut actu exiſtat : Atqui certè de eo cogitatur ; ipſius habetur, non *comprehenſio* quidem, aut perceptio quæ ipſum metiatur atque amplectatur, ſed aliquanta perceptio, hoc eſt, perceptio infinitè parva reſpectu comprehenſionis perfectæ.

Animadvertendum eſt non plus cogitationis aut majorem cogitandi capacitatem requiri ad finitè parvam infiniti perceptionem quàm ad perfectam alicujus rei finitæ perceptionem ; quoniam omnis finita magnitudo cum infinito comparata aut per infinitum diviſa eſt ad hanc finitam magnitudinem, ut hæc ipſa magnitudo eſt ad infinitum. Id eâdem ratione probatur ac iſtud nempe $\frac{1}{1000}$ eſſe ad 1. ut ut 1. eſt ad 1000 ; duas, tres, quatuor millioneſimas eſſe ad duo, tria, quatuor, ut duo, tria, quatuor ſunt ad duos, tres, quatuor milliones ; evidenter enim patet eandem ſemper manere proportionem, licèt ad infinitum ſemper decuplo majorem faceres numerum. Ratio eſt quòd quæcunque magnitudo, aut finita realitas æqualis ſit realitati infinitè parvæ relatè ad infinitum ; dico relatè ad infinitum, nihil enim parvum eſt aut magnum abſolutè, ſed tantùm relativè. Itaque certum eſt unam modalitatem, aut finitam in ſe perceptionem poſſe infiniti perceptionem eſſe, dummodo ea infiniti perceptio relatè ad infinitam perceptionem, aut ad perfectam infiniti comprehenſionem ſit infinite parva.

Ut clariùs adhuc, ſi fieri poſſit, concipiatur quî infinitum percipere poſſit mens finita, fingamus, verbi gratiâ, percipiendi capacitatem in mente quatuor eſſe graduum, ideámque ipſius manûs aut unius pedis extenſionis ipſam ita vividè per dolorem afficere, ut eâ ideâ repleatur tota ipſius cogitandi capacitas, manifeſtò patet eandem cogitandi capacitatem bipedali extenſioni percipiendæ parem futuram ſi modò ejus extenſionis idea eam feriat duplo minùs vividè. Pariter, ſi res objecta quæ eam immediatè afficit major ſit vicium centum myriadibus, ſed ſimul eam feriat parte tantùm millioneſimâ vis prioris, ipſius cogitandi capacitas adhuc ſufficiet ut hanc rem objectam percipiat ; rei enim objectæ infinitas multiplicata per infinitè parvam ejus perceptionem ſemper æqualis erit ipſius cogitandi capacitati. Infinitum enim per infinitè parvam quantitatem multiplicatum finita eſt & conſtans magnitudo qualis eſt cogitandi capacitas quâ mens prædita eſt. Id evidens eſt, & eo nititur hyperbolarum inter aſymptotos proprietas, ex quibus abſciſſæ ad infinitum uſque creſcentes per ordinatas ad infinitum uſque decreſcentes multiplicatæ eidem magnitudini ſemper æquales ſunt. Infinitum autem per zero multiplicatum eſt certiſſimè zero ; jam verò noſtra cogitandi capacitas non eſt zero, non eſt nulla : clarè itaque patet mentem noſtram, etſi finitam, infinitum poſſe percipere perceptione quæ, etſi infinitè parva, non tamen eſt nulla, ſed maximè realis.

Imprimis attentè obſervandum eſt, de rerum objectarum magnitudine, aut de idearum realitate non judicandum eſſe ex vi & vehementiâ, vel, ut cum ſcholaſticis loquar, ex gradu *intentionis* modalitatum

aut

aut perceptionum quarum ideæ mentem noſtram afficiunt. Spinæ me pungentis acumen, pruna me comburens non tantùm habet realitatis quantùm ager quem video. Multò magis tamen impletur mea cogitandi capacitas dolore punctionis aut uſtionis quàm agri conſpectu: Pariter ſi apertis adſtem oculis in patenti campo, extenſionis finitæ ſenſibilem habeo perceptionem multò vividiorem, & quæ mentis meæ capacitatem multò magis occupat, quàm cùm clauſis oculis de extenſione cogito. Atqui tamen minùs habet realitatis idea extenſionis quæ me variorum colorum ſenſu afficit quàm ea quæ, clauſis oculis, per puram intellectionem tantùm me afficit: per puram enim intellectionem extenſionem video longè latiùs patentem eâ quam apertis conſpicio oculis. Non ergo judicandum eſt, non hîc dico de efficaciâ, ſed de realitate idearum ex vividâ aut levi ratione quâ nos afficiunt; ſed de earum realitatis magnitudine judicandum ex realitate quæ in illis detegitur, utut leviſſima ſit modalitas quâ nos afficiunt, utut debiliſſimam ipſarum habeamus perceptionem. De earum realitate judicandum eſt ex eo quòd eam percipiamus, cùm nihilum percipi nequeat. Hæc dico ut demonſtrem nullam in eo eſſe contradictionem quòd finitâ perceptionis capacitate percipi poſſit infinitum; útque eos ex errore ſuo revocem qui hâc fictâ decepti contradictione nos nullam habere contendunt infiniti ideam, etſi interno ſenſu ſive conſcientiâ doceamur nos actu de infinito cogitare, vel, ut cum cæteris loquar, nos Dei, aut entis infinitè perfecti naturaliter ideam habere.

Probare potuiſſem mentis modalitates neque infiniti neque ullius cujuſpiam rei repræſentativas eſſe, ſive ideas aliud omnino eſſe ab ipſis quas earum habemus perceptionibus, id inquam probare potuiſſem aliis etiam argumentis præter illud quod modò deduxi ex hac communi ratione, nihilum, ſcilicet, non eſſe viſibile. Claré enim patet mentis modalitates mutabiles eſſe, ideas contrà immutabiles; mentis modalitates particulares eſſe, ideas contrà univerſales, ſeu omnibus communes intelligentiis, ſecus enim nullam inter ſe ſocietatem inire poſſent; illas eſſe contingentes, has æternas & neceſſarias; illas obſcuras eſſe & tenebroſas, has clariſſimas & maximè luminoſas, hoc eſt, illas obſcurè tantùm, etſi vividè ſentiri, has contrà clarè cognoſci, ut pote quæ omnium ſcientiarum ſint fundamentum; mentis denique ideas efficaces eſſe, cùm in ſpiritibus agant, eos illuminent, felices & infelices reddant, quod evidenter patet ex dolore quo idea manûs eos etiam afficit quibus amputatum fuit brachium. Verùm tot jam ſcripſi de idearum naturâ ſive in hoc ſive in aliis operibus, ut ad ea lectorem meritò amandare poſſe mihi videar.

Deum igitur exiſtere æquè evidenter patet ac mihi manifeſtò conſtat me exiſtere. Inde me exiſtere colligo quòd me ſentiam, nec ſentiri poſſit nihilum. Pariter concludo Deum, Ens infinitè perfectum exiſtere, quia eum percipio, nihilum verò percipi nequit, neque etiam infinitum in finito.

Sed háſce demonſtrationes hominibus vulgi proponere inutile eſt ; iſtæ demonſtrationes *ad hominem* dici poſſunt, quia omnes in genere homines non convincunt , quia nimirum plerique , imo quandoque doctiſſimi, aut qui quàm plurima legerunt, argumentis metaphyſicis attendere aut nolunt, aut non poſſunt, eáque vulgò ſummopere aſpernantur. Si igitur ipſos convincere velis, proponendæ ſunt demonſtrationes ſenſibus magis accommodatæ, quæ ſanè non deſunt, nulla enim veritas pluribus probatur argumentis quàm exiſtentia Dei. Iſtud duntaxat attulimus, oſtenſuri veritates abſtractas, utpote in ſenſus noſtros nequaquam ferè agentes, hallucinationes & chimæras ſæpe haberi, cùm contrà veritates ſenſibiles, palpabiles, quæque mentem ad ſui conſiderationem impreſſione ſenſibili cogunt, multùm realitatis habere credantur, quia a peccato in mentem noſtram vehementiſſimè agunt.

Eandem etiam ob cauſam ſperandi non datur locus vulgus huic demonſtrationi unquam aſſenſurum eſſe ad probandum animalia bruta non ſentire; nempe, cùm ſint innocentia, ut id apud omnes in confeſſo eſt, utque ſuppono, ſi ſenſûs capacia eſſent, contingeret ut Deo infinitè juſto & omnipotenti res dirigente, innocens dolore cruciaretur, quamvis dolor ſit pœna & peccati punitio, homines iſtius axiomatis evidentiam ut plurimùm aſſequi nequeunt. *Sub juſto Deo, quiſquam, niſi mereatur, miſer eſſe non poteſt*, quo Auguſtinus ſapientiſſimè utitur adversùs Julianum ut peccatum originale & corruptione naturæ noſtræ probet. In iſto axiomate & in quibuſdam aliis quibus beſtias non ſentire evincitur, nullam vim nullámque ſoliditatem eſſe arbitrantur; quia, ut jam diximus, hæc axiomata ſunt abſtracta, nec quicquam ſenſibilis aut palpabilis includunt, nullámque in ſenſus impreſſionem faciunt.

Oper. perf.

Actiones & motus ſenſibiles beſtiarum ad vitæ ſuæ conſervationem argumenta ſunt quæ, quamvis veroſimilia tantùm, nos multò magis tamen afficiunt; & quæ ideo nos eò vehementiùs adducunt ut credamus beſtias dum percutiuntur dúmque clamitant dolorem pati, quàm ratio illa abſtracta mentis puræ, quamvis per ſe certiſſima & evidentiſſima ſit. Certò enim conſtat pleroſque aliâ cauſâ ad id non adduci ut credant bruta prædita eſſe animâ quàm viſu ſenſibili eorum quæ a beſtiis ad vitæ ſuæ conſervationem aguntur.

Juxta opinionem vulgarem pullum ex ovo formari, licèt forſan tantùm nutriatur liquor.

Id vel ex eo patet quòd plerique animam in ovo eſſe non arbitrentur, quamvis transformatio ovi in pullum longè difficilior ſit ipſâ pulli omnino formati conſervatione. Quemadmodum major requiritur ſolertia ad conficiendum horologium ex datâ ferri portione, quàm in dirigendis iſtius horologii ſemel inſtructi motibus; potiùs admittenda eſſet anima in ovo ut ex eo formetur pullus, quàm ut pullus ille omnino formatus conſervetur. Verùm homines ſenſibus non percipiunt modum admirabilem quo formatur pullus, quemadmodum ſemper percipiunt ſenſibus quomodo ad vitam conſervandam neceſſaria quærit. Sic nullâ im-

lâ impreſſione ſenſibili ex motibus ad transformationem ovorum in pullos neceſſariis natâ ad id impelluntur ut credant animas eſſe in ovis, ſed animalibus tribuunt animas propter impreſſionem ſenſibilem actionum externarum quas iſtæc animalia edunt ad vitæ ſuæ conſervationem; quamvis ratione jam allatâ animæ ovis potiùs tribui poſſent quàm pullis.

Secunda hæc ratio omnes animas cùm ſint ſubſtantiæ corporibus præſtantiores, malè ordinatas fore ſi ad id tantùm creatæ fuiſſent ut informarent corpora, ſique nullus alius eſſet earum finis quàm ut fruerentur corporibus, hæc inquam ratio omnes eos convincere deberet nullam ineſſe brutis animam, qui ex unâ parte credunt bruta non peccaſſe, & ſimul Deum eſſe ſapientem, eúmque, cùm ſe amet invictè, pluris ea entia facere quæ ejus eſſentiam magis participant. Denique evidens eſt materiam non aliarum eſſe capacem modificationum quàm quæ deduci poſſunt ex clarâ quam habemus ejus eſſentiæ ideâ; atque illum id dicere quod non concipit, quódque manifeſtam includit contradictionem, qui contendit bruta ſentire, deſiderare, cognoſcere, quamvis corporeæ ſint ipſorum animæ. Verùm homines rationes iſtas perpetuò potiùs confundent & obſcurabunt quàm ad id adducantur ut rem argumentis tantummodo veriſimilibus, ſed maximè ſenſibilibus tamen & vividiſſimis contrariam pro verâ agnoſcant. Nec poterunt penitus convinci niſi argumenta ſenſibilia argumentis ſenſibilibus quæ afferunt opponantur, ipſiſque ſenſibili ratione demonſtretur quomodo omnes animalium partes nihil aliud ſint quàm meræ machinæ; & quomodo poſſint moveri ſine animâ, ſola rerum objectarum impreſſione, & conſtitutione quadam ſpeciali, ut *Carteſius* id demonſtrare incepit in Tractatu ſuo *de homine*. Omnes enim rationes certiſſimæ & evidentiſſimæ ex puro intellectu petitæ ipſos ab argumentis obſcuris quæ a ſenſibus ſint petita nunquam dimovebunt, immo & ingeniis ſuperficiariis ludibrium deberet qui probare aggrederetur ratiociniis paulò ſublimioribus animalia non ſentire. Maneat igitur altâ mente repoſtum vehementem propenſionem quâ versùs oblectationes, voluptates, ac in genere versùs ea omnia quibus afficimur, nos in quamplurimos errores injicere: quia cum mentis noſtræ capacitas ſit finita, iſta propenſio nos indeſinenter dimovet ab attentione ad ideas claras & diſtinctas intellectûs puri ad veritatem inveniendam aptas, ut nos adjungat ideis falſis, obſcuris & fallacibus ſenſuum noſtrorum; quæ voluntatem ſpe boni & voluptatis magis movent, quàm mentem lumine & evidentiâ illuminant ac erudiunt.

Digitized by Google

CAPUT XII.

De effectibus quos bonorum & malorum futurorum cogitatio in mente edere poteſt.

SI tenuiſſimas voluptates leviſſimoſque dolores quos actu ſentimus, aut nos ſenſuros tantùm ſperamus imaginationem noſtram mirum in modum perturbare ſæpe contingat, impediantque quominus de rebus juxta veras ipſarum ideas judicare poſſimus; arbitrandum non eſt æternitatis expectationem in nos non agere. Verùm animadvertendum quid illa exſpectatio in mentem noſtram producere valeat.

Ante omnia obſervandum eſt ſpem æternarum voluptatum non tantopere in mentem agere quàm metum æternorum cruciatuum. Quia, nempe, homines non æquè amant voluptatem ac oderunt dolorem. Præterea ſuæ corruptionis conſcientiâ adducti norunt ſe dignos eſſe inferis; cum contrà nihil videant in ſe quod mereatur mercedem tantam ut Divinæ felicitatis fiant participes. Quotieſcunque volunt, immo ſæpiſſime cùm nollent, ſeveriſſimis pœnis potiùs quàm ullâ mercede dignos ſe eſſe ſentiunt; námque ipſorum conſcientia ipſos nunquam deſerit. At eâdem evidentiâ perpetuò non convincuntur Deum velle exercere miſericordiam ſuam erga peccatores, poſtquàm juſtitiam ſuam in proprium filium exercuit. Itaque ipſi juſti æternitatem cruciatuum vividiùs formidant quàm æternitatem voluptatum ſperant: conſideratio ergo pœnæ fortiùs agit ideâ mercedis. Hócce autem ferè, non ſola quidem, ſed ut cauſa præcipua producere poteſt ea pœnæ conſideratio.

Innumeros ſcrupulos in mentem injicit, quos ita confirmat ut exui nequeant. Fidem ad præjudicia uſque, ut ita dicam, extendit, cultumque ſoli Deo debitum in poteſtates imaginarias transfert. Mentem in ſuperſtitionibus vanis aut periculoſis ſiſtit; homines ad id impellit ut traditiones humanas, actiones ad ſalutem inutiles, pietatem Judaicam & Phariſaicam quam ſolus timor ſervilis excogitavit, maximo cum zelo & ardore amplectantur, ac eos denique eò nonnunquam cæcitatis adducant, ut ad deſperationem redigantur; adeò ut mortem veluti nihilum quoddam confusè ſpectent, mortem ſuam ſtultè accelerent, ut ex ſollicitudinibus quibus anguntur & terrentur emergant. Mulieres, juvenes, ingenia debilia, ſcrupulis & ſuperſtitionibus maximè obnoxia ſunt, at viri ad deſperationem faciliùs rediguntur.

Horum

Horum omnium cauſas reperire difficile non eſt; Etenim cùm idea æternitatis omnium idearum quæ mentem ſtupefacere, imaginationemque percellere poſſunt, maxima ſit, atque etiam maximè terribilis, ipſam longâ idearum adventitiarum ſerie ſtipari neceſſe eſt, quæ omnes ſimul non levem in mentem edant effectum, propter relationem quam habent ad ingentem illam & terribilem æternitatis ideam.

Quicquid ad infinitum aliquatenus refertur parvum eſſe nequit; aut ſi in ſe parvum ſit, ſaltem per illam relationem magnitudinem ſortitur nullis limitibus circumſcriptam, quæque cum illo omni quod finitum eſt conferri nequit. Ita, quicquid aliquam habet, aut quod ſaltem aliquam habere imaginamur relationem ad alterutrum illud quod neceſſarium eſt, hoc eſt, ad æternitatem cruciatuum, aut ad æternitatem deliciarum nobis propoſitam, omnes animos qui planè ſtupidi non ſunt terrere neceſſariò debet.

Cùm fœminæ, juvenilis ætas, & ii quibus ingenium eſt debile, fibras cerebri, ut jam dictum eſt, molles & flexiles habeant, imaginationis vi ex illorum alterutro, nempe ex cruciatibus aut ex deliciis æternis ſibi propoſitis veſtigia accipiunt altiſſima. Cùmque ſpiritus ipſis affatim ſuppetant, ita ut ſenſûs quàm cogitationis capaciores ſint, imaginationis vi maximo falſorum veſtigiorum falſarumque idearum adventitiarum, quæ nullam cum ideâ præcipua naturalem habent relationem numero obruuntur. Interea tamen, relatio illa, quamvis imaginaria, fovet & corroborat falſa hæc veſtigia, falſaſque ideas adventitias quæ ab eâ originem ſuam ducebant.

Cùm litigatores momentoſo implicantur negotio, nec litium ſunt periti, vanis identidem terrentur formidinibus; quia ſcilicet, metuunt ne quædam ipſorum cauſæ officiant ad quæ ipſi judices animum ne advertunt quidem; quæque juriſperiti nequaquam formidarent. Negotium iſtud ipſis eſt tanti momenti, ut commotio in ipſorum cerebro inde orta ad veſtigia remota quæ nullam ad id habent relationem tranſmittatur. Res eodem modo ſe habet de ſcrupuloſis; cauſas timoris & ſollicitudinis gratis ſibi fingunt. Et cùm voluntatem Dei in ſacrâ ſcripturâ examinare, eoſque quibus quibus integra eſt imaginatio conſulere deberent, ad legem imaginariam ipſorum cerebro motibus inordinatis inſcriptam indeſinenter attendunt. Et quamvis debilitatis ſuæ intus convincantur, Deumque ab ipſis quædam officia quæ ipſi ſibi præſcribunt non exigere certò ſciant, cùm iſta a vero Dei cultu eos avertant; non poſſunt tamen quin imaginationem ſuam menti anteponant, ac quibuſdam ſenſationibus confuſis, quibus terrentur & in errorem injiciuntur, potiùs cedant quàm evidentiæ rationis quæ ipſos firmat & in veram ſalutis viam revocat.

Multùm ſæpe virtutis & charitatis occurrit in iis qui ſcrupulis quibuſdam detinentur: at in iis qui ſuperſtitionibus addicti ſunt, quique

totam

Digitized by Google

totam pietatem in ritibus Judaicis & Phariſäicis collocant, charitas & virtus longè rarior eſt. Deus in ſpiritu & veritate adorari vult, ficto atque ad pietatem compoſito vultu externiſque officiis contentus non eſt, nec coram ipſo genua flectere, ipſiuſque laudes neſcio quo labiorum murmure, a quo cor alienum eſt, dicere ſufficit. Homines hiſce externis ſymbolis ideo tantùm contenti ſunt quia cor ſcrutari nequeunt: Ipſi enim homines in ſpiritu & veritate adorari vellent. Deus igitur mentem noſtram & cor expetit. Utrumque fecit propter ſe, & propter ſe duntaxat utrumque conſervat. Sed multi Deo res in quas ſummum jus habet perperam audent eripere. In corde ipſorum idola ſunt, quæ in ſpiritu & veritate adorant, & quibus ſe totos devovent. Sed quia verum numen ipſis in intimâ conſcientiâ æternos minatur cruciatus ob infandum ipſorum ingrati animi crimen, nec tamen ab idololatriâ ſuâ deſiſtere volunt, bona quædam opera externè tantùm patrare decernunt; jejunant aliorum more, eleemoſynas erogant, preces fundunt, ac in ejuſmodi exercitiis aliquandiu perſiſtunt; quia verò hæc omnia iis moleſta videntur quibus charitas deeſt, ab iis plerumque deſiſtunt, ut quibuſdam minutis ritibus aut facilibus *devotionis* actionibus ſeſe dedant, quæ cum philautiâ conſonantes totam Ethicam Chriſtianam neceſſariò quamvis ſenſim evertunt. Hâſce traditiones humanas quas perutiles eſſe ab hominibus imperitis acceperunt, quaſque terribilis æternitatis idea ipſis indeſinenter ingerit, acriter tuentur utpote ad ſalutem planè neceſſarias.

De Juſtis res ſecus ſe habet, ipſi etiam Dei ſui minas, quemadmodum & impii, intus exaudiunt. Sed affectuum tumultus non impedit quominus ipſius conſilia percipere queant. Falſis traditionum humanarum ſplendoribus ita non perſtringuntur ut lumen veritatis non ſentiant: Jeſu Chriſti promiſſis fidunt, ipſiúſque conſilia ſequuntur; quippe qui perſuaſum habeant promiſſa hominum non ſecus ac ipſorum conſilia vana eſſe. Nihilominus tamen timor ille æternitatis ideâ ipſorum menti incuſſus eorum imaginationem nonnunquam tantopere commovet, ut hâſce traditiones omnino damnare non audeant, eáſque ſæpe exemplo ſuo approbent, quia ſcilicet, *aliqua* in iſtarum traditionum *ſuperſtitione & falſâ humilitate apparet ſapientiæ ſpecies*, ut in traditionibus illis Phariſäicis, de quibus Paulus.

At vero quod hic præcipuè animadvertendum venit, quódque non tam morum pravitatem quàm mentis perturbationem ſapit, hoc eſt: timor, ſcilicet, ille de quo jam ſuprà, fidem æquè ac zelum eorum qui illo timore ſemel perculſi fuerunt ad res etiam falſas ac Religionis noſtræ ſanctitate indignas ſæpe extendit. Multi ſunt qui credant, ſed fide immotâ & pertinaci, terram in centro mundi immobilem ſtare, bruta realem ſentire dolorem; qualitates ſenſibiles in ipſis rebus objectis diffuſas; formas dari aut accidentia realiter diſtincta a ma-

a materiâ, cum multis aliis opinionibus falſis aut incertis, quia eas negando fidei ſe adverſari exiſtimaverunt; Scripturæ ſacræ formulis loquendi terrentur, quæ ut ab omnibus intelligi poſſit familiariter loquitur, ac ideo phraſibus apud vulgus uſitatis utitur Phyſicam nos docere non ſollicita. Non modò ſpiritûs ſancti dogmatibus & præceptis, verùm etiam Judæorum opinionibus fidem adhibent. Nec animadvertunt Joſuam, exempli gratiâ, milites ſuos alloquutum fuiſſe, ut ipſe Copernicus, Galilæus, & Carteſius vulgus hominum alloquerentur. Certè licèt Joſua in eâdem ac iſti Philoſophi fuiſſet ſententiâ, terram ſtare nequaquam juſſiſſet; quia ſcilicet ejuſmodi verbis inuſitatis miraculum a Deo in populi gratiam editum exercitui patefacere non potuiſſet. Qui ſolem immotum eſſe credunt, nonne, dum famulos, amicos, ac eos etiam qui in eâdem cum ipſis ſunt ſententiâ familiariter alloquuntur, ſolem oriri aut occidere dicunt. An, dum de philoſophando non agitur, ſermone incognito & non vulgari uterentur? Præterea an ipſe Joſue perfectè callebat Aſtronomiam? aut ſi iſtius ſcientiæ peritus eſſet, an ipſius milites perinde? aut ſi ipſe & milites Aſtronomiæ periti erant, quis dicat ipſos philoſophari voluiſſe, dùm decertare duntaxat animo ſedebat? Joſua igitur ut loquutus eſt loqui debuit, etiamſi ipſe cum militibus eaſdem habuiſſet opiniones quas nunc habent celeberrimi inter Aſtronomos. Iſtius tamen inclyti Ducis verba, *Siſte Sol prope Gabaon*, & quod ſequitur, ſolem ſcilicet ad ipſius imperium ſtetiſſe, eò multos adducunt ut credant hypotheſin quâ mobilitas terræ ſtabilitur non modò periculoſam, ſed etiam ita hæreticam eſſe ut ſine fidei diſpendio defendi nequeat, nonnullos nimirum viros pietate graves & venerabiles ſanè hanc opinionem damnare audiverunt, quid doctiſſimo ſæculi noſtri Aſtronomo circa id rei contigerit confusè norunt; atque id ſufficit ut fidem ad opinionem iſtam uſque extendi pertinaciter credant: ſenſus quidam confuſus motu quodam timoris, quem ipſi non percipiunt excitatus & ſuſtentatus ipſos in ſuſpicionem injicit adversùs eos qui rationem in rebus quæ rationis ſunt ſequuntur. Illos tanquam hæreticos habent, nec ſine ſollicitudine & mentis anxietate ipſos audiunt loquentes. Ac ejuſmodi arcanæ formidines eorum menti eandem inſpirant venerationem & ſummiſſionem erga iſtas opiniones vulgares, & erga multas alias merè Philoſophicas, ac erga veritates fidei.

CAPUT XIII.

I. De tertiâ propenſione naturali, nempe de amicitiâ quâ cæteros homines proſequimur. II. Iſta propenſio eò nos fert ut amicorum noſtrorum cogitationes probemus, eóſque falſis laudibus decipiamus.

I. *De tertiâ inclinatione naturali, quæ eſt amicitia, quâ cæteros homines proſequimur.*

EX omnibus inclinationibus in genere, & eo ſenſu quo primo capite explicui, ſumptis, illa duntaxat ſupereſt quâ versùs illos quibuſcum vivimus, & versùs omnia quibus circumcingimur, propendemus. Sed de illâ inclinatione ſeu propenſione pauca duntaxat dicam, quia id Ethicam & Politicam potiùs ſpectat quàm inſtitutum noſtrum. Quoniam iſta propenſio cum animi affectibus ſemper conjuncta eſt, ſatius forſan foret illam in librum ſequentem tranſmittere: Verùm ordo hac in re non eſt tanti momenti.

Ut iſtius inclinationis naturalis cauſam & effectus clarè intelligere poſſimus; tenendum eſt Deum omnia opera ſua amare, illaque inter ſe arctè conjungere ut ſeſe mutuò conſervent. Cùm enim opera ſua indeſinenter amet, quippe quæ amore ipſius producantur, amorem etiam erga opera ſua cordi noſtro indeſinenter imprimit, cùm amorem ipſius amori ſimilem in corde noſtro indeſinenter excitet. Ne autem amor naturalis quo noſmet ipſos proſequimur deſtruat aut nimis debilitet amorem quo erga ea quæ ſunt extra nos tenemur, útque contrà duo iſti amores quos Deus nobis indit ſeſe mutuò foveant & corroborent; Deus cum rebus quibus circumcingimur ac præcipuè cum entibus ejuſdem ſpeciei tam firmo vinculo nos conjunxit, ut ipſorum malis naturaliter contriſtemur, ob ipſorum gaudia ipſi etiam gaudio afficiamur, ac eorum elevatione aut demiſſione nos etiam elevari aut deprimi videamur. Novæ cognatorum & amicorum dignitates, nova bona quæ ii adquiſiverunt qui ad nos proximè attinent, bello parta & victoriæ a Principe noſtro reportatæ, immo terræ in orbe novo recens cognitæ ſubſtantiæ noſtræ aliquid addere videntur. Quoniam enim cum his omnibus vinculo quodam conjuncti ſumus, illorum magnitudine & progreſſu gaudemus: Iſtum mundum infinitum eſſe vellemus, ac iſtorum Philoſophorum, qui opera Dei nullis circumſcribi limitibus cenſent, cogitatio non modò digna Deo, verùm etiam homini, cui nihil pulchrius videtur quàm infiniti partem facere, gratiſſima eſt: quia utut in ſe ipſo parvus ſit, ſe tamen veluti infinitum evadere cenſet, ſeſe per entia infinita ſibi circumjacentia diffundendo.

Non

Non eſt quidem admodum arcta noſtra conjunctio cum omnibus corporibus quæ per ingentia hæc ſpatia volvuntur, ac proinde plerоſque homines fugit: nec deſunt qui ea quæ in cœlis reteguntur ita negligunt, ut iis ipſos naturâ nequaquam conjungi meritò credas, niſi aliunde notum foret iſtam negligentiam vel ex ignorantiâ oriri vel ex eo quod aliis rebus nimis adhæreſcunt.

Mens, quamvis corpori ſuo conjuncta, omnes tamen qui in eo excitantur motus non ſemper percipit, aut ſi eos percipiat, ad eos ſemper non attendit. Cùm affectus quo agitatur ſæpe vehementior ſit ſenſatione quâ afficitur, rebus quæ ipſius affectum movent magis adhærere videtur quàm corpori ſuo. Námque per affectus præſertim mens in externa ſeſe diffundit, & ſe reapſe cum iis omnibus quibus circundatur colligari ſentit. Non ſecus ac præcipuè ſenſationis ope per corpus diffunditur & agnoſcit ſe conjunctam eſſe omnibus ipſius partibus. Sed quemadmodum ex eo quòd quis aliquo affectu vehementer percitus ſeſe ultro morti objiceret vitæ ſuæ prodigus, inferri legitimè non poſſet ipſius mentem corpori non conjunctam eſſe; ita arbitrandum non eſt nos naturâ omnibus non adhærere, quia quædam ſunt quæ negligere videmur.

Ut, exempli gratiâ, cognoſcas an homines Principi ſuo & patriæ adhæreant, ii examinandi ſunt qui res eorum norunt, quique nullis privatis negotiis detinentur: tum comperies quanto ardore quid novi afferatur diſquiſituri ſint, quam ſollicitè de præliorum eventu percontaturi, quàm alacriter audituri victorias de hoſtibus reportatas, quantâ verò mœſtitiâ clades acceptas. Tunc homines cum Principibus ſuis & Patriâ ſtrictè colligari clarè intelliges.

Pariter, ut cognoſcas an homines Sinarum & Japoniæ regnis, Planetis & ſtellis fixis aliquo vinculo connectantur; oculos conjice in eos qui in patriâ & familiâ ſuâ altâ fruantur pace, nullis agitentur affectibus ſibi peculiaribus, quique conjunctionem quâ cum rebus nobis cœlo propioribus conjuncti ſunt actu non ſentiant; atque agnoſces eos, ſi naturæ & magnitudinis iſtorum aſtrorum periti ſint, non ſine gaudio audituros eſſe quædam recens retecta fuiſſe; ea cum voluptate incredibili contemplabuntur, ſique ſatis Aſtronomiæ periti ſint, eorum motus obſervare & dimetiri cum ſummo labore non dubitabunt.

Qui multis implicantur negotiis, an Cometes appareat, an verò ſit Eclipſis, parum ſolliciti ſunt; qui verò a rebus ſibi proximis tantopere non dependent, ad ejuſmodi eventus attenti ſunt. Quia reipſa nihil eſt cui aliquo vinculo non adhæreamus, licèt conjunctionem illam ſemper non ſentiamus; quemadmodum ſemper non ſentimus mentem noſtram conjunctam eſſe, non modò brachio aut manui, verùm etiam cordi & cerebro.

Arctiſſima connexio naturalis quam Deus inter nos & opera ſua inſtituerit, ea eſt quâ cum hominibus quibuſcum degimus colligamur. Il-

los non ſecus ac noſmet ipſos amare Deus nos juſſit, útque amor ex liberâ voluntatis electione natus tenax ſit & perennis, illum Deus fovet & corroborat amore naturali quem nobis imprimit. Quocirca quædam nobis indidit vincula inviſibilia quibus ad eos amandos neceſſariò adigimur. Ita ut eorundem vinculorum ope ipſorum conſervationi non ſecus ac noſtræ conſulamus: ipſos habeamus ut partes eſſentiales totius quod componimus, ac ſine quo ſubſiſtere nequimus.

Iſtis convenientiis naturalibus, quæ inter inclinationes hominum, inter ipſorum corporis motus, & inter iſtas inclinationes iſtoſque motus ad ſe invicem occurrunt mirabilius nihil eſt. Arcana illa concatenatio miraculum eſt omni admiratione majus, quódque nemo unquam mente aſſequi poterit. Ad ſenſum alicujus doloris ſubitò nati, quémque propriis viribus ſuperare non poſſemus, ingentem, exempli gratiâ, clamorem edimus. Clamor ſæpe ex improviſo & ſolâ machinæ diſpoſitione ortus aures eorum pervadit qui in tantâ non ſunt diſtantiâ ut auxilium tum temporis neceſſarium præbere non poſſint; ipſos, cujuſcunque tandem ſint gentis aut conditionis, penetrat & attentos efficit; námque ejuſmodi clamor omnibus linguis & conditionibus communis eſſe debet, & actu eſt. Cerebrum agitat, totamque uno momento eorum qui iſto clamore perculſi ſunt corporis diſpoſitionem immutat. Immo ad auxilium ferendum vel incogitantes inducit. At verò non diu durat iſte clamor quin agat in ipſorum mentem, ipſiſque deſiderium inſpiret opis ei ferendæ qui prece iſtâ naturali uſus eſt. Dummodo tamen ſupplicatio iſta naturalis, ſeu potiùs urgens illud imperium ſit juſtum & ſocietatis legibus conforme. Nam clamor temerarius, gratis & ex vano terrore ortus, indignationem & ludibrium pro miſericordiâ apud adſtantes parit, quia qui ſine causâ clamat, rebus a naturâ ad noſtrî conſervationem inſtitutis abutitur. Clamor iſte temerarius averſationem naturaliter gignit, & compellit ad ulciſcendam injuriam naturæ, hoc eſt, rerum ordini factam, ſi ſaltem de induſtriâ editus fuerit: ſed nihil præter *riſum* commiſeratione aliquâ admixtum movere debet, ſine averſatione ac ſine vindictæ deſiderio, ſi clamor ille a quopiam vano terrore & falsâ periculi ſpecie perculſo editus fuerit; ut enim a terrore liberetur, & in poſterum a clamando ſine causâ deſueſcat, *ridendus* eſt; ſed miſericordiâ opus eſt, ut ipſi quatenus infirmo ſuccurratur, nihil ordini magis conſentaneum concipi poteſt.

Hîc quænam organa, quáſve convenientias author naturæ in hominum & cæterorum animalium cerebro poſuerit ad ſovendam concordiam & conjunctionem ad ipſorum conſervationem neceſſariam nullo exemplo explicare aggredior; quædam tantùm ſuper hiſce organis animadvertere contentus, ut alii poſtea ſedulò meditentur & ſcrutentur, non quomodo organa illa moveantur, nec quomodo ipſorum motus per aërem, per lucem, & per omnia corpuſcula quæ nos circumdant, com-

communicentur; id enim captum ferè ſuperat, nec neceſſarium eſt; ſed ſaltem ut illorum organorum effectus noſcantur, variis obſervationibus vincula quibus mutuò colligamur cognoſci poſſunt; ſed quo pacto hæc omnia fiunt, illud demum eſt quod accuratè ſciri nequit. Horologium horas indicare nullo negotio percipimus, ſed tempore opus eſt ut ſcire valeamus quibus id fiat rationibus: jam verò tot varia ſunt organa in cerebro minimi animalium, ut in machinis arte factis & maximo partium numero conſtantibus nihil ſimile reperiatur.

Si organa machinæ noſtræ omnino noſci nequeant, nulla etiam eſt ea accuratè cognoſcendi abſoluta neceſſitas; at verò ut rectum obſervetur vitæ regimen effectus quos in nobis edere valent perfectè cognoſcere neceſſe eſt. Quomodo horologium compactum ſit, ut illo uti poſſimus, tenere neceſſe non eſt; ſed ut illius ope tempus noſtrum metiri queamus, illud horas indicare neceſſariò ſaltem cognoſcere debemus. Attamen ſunt homines ad meditationem adeo inepti, ut illos machinis ſenſu deſtitutis haud immeritò ſimiles eſſe dixeris. Apud ſe ipſos nequaquam ſentiunt organa moveri, ad rerum objectarum præſentiam ſæpe agitantur, dum vix motuum ſuorum conſcii ſunt; ſervi ſunt, nec ſentiunt vincula. Innumeris denique variis rationibus ducuntur, quamvis manum quâ reguntur non noſcant, putant ſe omnium motuum quibus percelluntur authores eſſe: Nec quod in ipſis actu libero voluntatis ſuæ ab eo quod corporum adjacentium impreſſione agitur diſtinguentes, arbitrantur ſe proprios ſui duces eſſe, eodem ipſo tempore quo ab alio ducuntur. Sed iſtorum explicandorum hîc non eſt locus.

Convenientiæ quas Author naturæ inter inclinationes noſtras naturales inſtituit, ut mutuo inter nos vinculo colligaremur, attentione & ſcrutationibus noſtris digniores videntur iis quæ inter corpora, aut inter ſpiritus relatè ad corpora dantur. Omnia enim ita ordinata fuere, ut inclinationes quæ ſocietati maximè repugnare videntur ipſi tamen utiliores ſint, dummodo ſint temperatæ.

Cupiditas, exempli gratiâ, quâ cuncti homines flagrant dignitates poſſidendi, tendit per ſe ad ſocietatis deſtructionem. Nihilominus cupiditas illa ordine naturæ ita temperatur ut Reipublicæ longè utilior ſit multis aliis inclinationibus magis moderatis. Etenim, æmulationem movet, ad virtutem incitat, & eorum animum qui de Patriâ bene merentur ſuſtentat; nec tot reportarentur victoriæ, niſi milites ac præcipuè duces ad gloriam & munia collimarent. Itaque ſingula exercitûs membra, dum ſibimet ipſis tantùm conſulunt, bono tamen Patriæ conferunt: unde patet publicæ utilitatis eſſe omnes homines occulto gloriæ deſiderio moveri, dùmmodo deſiderium illud ſit temperatum.

Verùm, ſi ſinguli privati mentem ſuam ſincerè aperirent, ſi coram aliis ſe ad id tendere ut corporis cujus ſunt membra præcipuæ partes fiant, nec ultimum unquam locum obtinere velle ingenuè profiterentur, hoc pacto ſocietatem nunquam inirent. Omnia ejuſdem corporis membra

Digitized by Google

non poſſunt caput & cor eſſe; in eo etiam pedes, manus, magni non ſecus ac parvi, qui obediant non ſecus ac qui imperent eſſe debent, ſi unuſquiſque ſe ſemper dominari, nunquam verò obedire velle palam diceret, ut id unuſquiſque optat naturâ ſuâ, omnia corpora politica hoc pacto interirent, confuſio & injuſtitia ubique graſſarentur.

Neceſſe igitur fuit eos qui ingenio perſpicaciori præditi ſunt, qui ad id aptiores nati ſunt ut nobiliores hujúſce corporis partes eſſent, cæteriſque imperarent, naturâ urbanos & comes eſſe. Hoc eſt, inclinatione quadam occultâ ad id ferri, ut in verbis & agendi rationibus comitatem & urbanitatem præ ſe ferentes aliis teſtarentur ſe omni exiſtimatione indignos eſſe, ac tenuitatis conſcios in eâ eſſe opinione ut ſe infirmum inter homines locum occupare credant; Eos verò quos alloquuntur quibuſlibet honoribus dignos eſſe, ac eos ſe maximâ exiſtimatione & veneratione colere. Denique, deficiente charitate & ordinis amore, neceſſe fuit ſuperiores artem inferiores fallendi callere fictâ animi demiſſione in ſolâ ſpecie externâ, in verbis ſcilicet duntaxat poſitâ; ut iſtâ quæ in omnibus ſocietatibus civilibus neceſſaria eſt præcellentiâ ſine invidiâ frui poſſent. Quippe hoc pacto, cuncti homines gloriam quam cupiunt aliquatenus poſſident. Magnates realiter, * parvi verò & tenues imaginariè; ſcilicet aliorum blandimentis decepti, ſe pluris æſtimari quàm fert ipſorum conditio, hoc eſt ſe non in infimo ordine collocari, ſibi perſuadent.

* Secundùm hominem loquor; nam vera hujúſce mundi magnitudo a ſolâ imaginatione pendet.

Hinc obiter colligere eſt eos qui de ſe ſæpe loquuntur, præcipuè ſi id quod de ſe dicunt aliquâ laude dignum ſit, adverſus urbanitatem vehementer peccare, licèt quibuſlibet animi virtutibus reapſe forent præditi, quoniam non licet cum iis quorum colloquio uteris ita agere quaſi eſſent infra te poſiti, niſi in quibuſdam caſibus, ubi, exempli gratiâ, notis quibuſdam externis & ſenſibilibus ſupra illos emines. Etenim contemtus injuriarum eſt atrociſſima: illo præcipuè ſocietatis vinculum rumpitur; nec eſt quòd ſperemus fore ut homo cui notum eſſe potuit ſe a nobis tanquam inferiorem haberi poſſit unquam ſocietatem nobiſcum jungere, quia homines ferre nequeunt ſe haberi ultimam corporis quod conſtituunt partem.

Iſta igitur innata hominibus inclinatio utendi verborum lenociniis propenſionem quâ ad gloriam feruntur maximè cohibet, & aptiſſima eſt ad leniendum dolorem internum quo ii afficiuntur qui últimas conſtituunt corporis politici partes. Nec dubium eſt quin ambæ iſtæ inclinationes, altera ſcilicet quâ ad blandimenta, altera verò quâ ad gloriam propendemus, ſimul junctæ ad ſocietatem fovendam ſint utiliſſimæ.

Verùm in hiſce inclinationibus non ſecus ac in amicitiâ, miſericordiâ, benevolentiâ & cæteris quæ hominibus inter ſe invicem colligandis inſerviunt incredibilis eſt corruptio. Quod ſocietatem civilem fovere deberet ad ipſius exitium ſæpe plurimùm confert; ac, ne ab argumento recedam,

Digitized by Google

recedam, id errori ſtabiliendo & propagando inſervit.

Inter omnes inclinationes ad ſocietatem neceſſarias, amicitia, favor, grati animi motus, & illæ omnes quibus ad id adducimur ut amicis etiam præſentibus nimias laudes tribuamus, nos maximè in errorem injiciunt.

II. Iſta inclinatio ad id nos fert ut amicorum cogitationes probemus, ipſiſque falſis decipiamus laudibus.

Amorem noſtrum in ſolis amicis non terminamus, ea omnia etiam amamus quæ ad illos aliquatenus pertinent; & quia opinionum ſuarum ut plurimùm ſunt acerrimi vindices, eò nos ſenſim flectunt ut ipſis credamus, ipſorumque opiniones approbemus, illáſque pertinaciùs & vehementiùs ſæpe tueamur quàm ipſi tuentur. Quia ſi opiniones ſuas nimio impetu defenderent, id ipſos ſæpe non deceret. Cùm contrà nemo poſſit vitio vertere ſi nos ipſas tutemur; in ipſis id philautiæ, in nobis verò generoſitati imputatur.

Cæteros homines amore complectimur pluribus de cauſis, nobis placere & utiles eſſe multifariam poſſunt. Ingeniorum, affectuum, & negotiorum conformitate, ipſorum ſpecie externâ, agendi rationibus, virtutibus, bonis, amore & exiſtimatione quâ nos proſequuntur, officiis quæ ab ipſis accepimus, aut ſperamus, & multis aliis cauſis ſpecialibus ad ipſos amandos determinamur. Si igitur contingat ut quis inter amicos noſtros, hoc eſt, qui iiſdem ac nos moveamur affectibus, qui ſit eleganti corporis formâ, qui facundè & ſcitè animi ſenſa exprimat, quem virtute ornatum, vel ſummo loco ortum credamus, qui amorem & exiſtimationem nobis teſtetur, qui bene de nobis meritus ſit, aut cujus opem aliquâ in re ſperemus, aut quem denique ob aliquam aliam cauſam amemus; ſi, inquam, contingat ut homo ille aliquam proferat propoſitionem, illam ſtatim, ratione ad examen nequaquam adhibitâ, haurimus. Ipſius opinionem, an ſit vera necne ſecuri, immo ſæpe reluctante conſcientiâ, pro obſcuritate & confuſione mentis noſtræ, pro cordis noſtri corruptione, & pro utilitate quam ex falſâ generoſitate noſtrâ ſperamus, defendimus.

Hujuſce rei exempla ſigillatim afferre foret inutile; nemo enim unquam per unicam horam alicui cætui poteſt intereſſe, quin multa ipſe experiatur, ſi ſaltem attendere velit. Veritati rarò plauditur, ſed iis ſæpe qui amorem adſtantium ſibi conciliaverunt. Qui loquitur comis eſt & urbanus; ergo bene ratiocinatus eſt; ſufficit id quod dicit eſſe duntaxat veriſimile, ut verum habeatur. At ſi quæ protulit ſint ridicula & abſurda, ſaltem ipſis tribuetur veriſimilitudo. Is homo me amat, me magni facit, mihi multa præſtitit officia, & nunc præſtare poteſt, alias opiniones meas defendit, ingrati animi & imprudentiæ crimen a me non declinarem ſi ipſius jam opinionibus obluctarer, imo non aſſentirer. Sic veritati illuditur; ipſam noſtris affectibus ſubjicimus, & falſas hominum opiniones mutuâ indulgentiâ amplectimur.

Vir probus ſuccenſere non debet quum docetur & eruditur, dummodo juxta urbanitatis leges id fiat; & cùm amici ægrè ferunt ſe de

erroribus.

Digitized by Google

erroribus ſuis modeſtè a nobis moneri, tum ſibi ipſis & erroribus ſuis permittendi ſunt, cùm id velint, cúmque nihil ipſis imperare, nec ipſorum mentem mutare poſſimus.

Sed verus amicus errores amici probare nunquam debet. Etenim ad id eſſet attendendum, nos ſcilicet iis magnopere officere, dum ipſorum opiniones temerariè defendimus. Elogiis noſtris cor ipſorum intumeſcit, & errores mentis roborantur. Eò deveniunt ut reſipiſcere nequeant; ac denique agunt & decidunt non ſecus ac ſi ſe ſupra errorem extuliſſent.

Unde, quæſo, fit ut ditiſſimi, potentiſſimi, nobiliſſimi, ac ii omnes in genere qui ſupra cæteros eminent ſibi videantur erroris incapaces, & eodem ſe gerant modo ac ſi inferioribus eſſent ſapientiores, niſi quia ipſorum cogitationes indiſcriminatim & ſerviliter probantur? Ita aſſenſus quem præbemus amicis illos eò ſenſim adducit ut credant ſe præſtantiori cæteris pollere ingenio. Quo pacto ſuperbi, audaces, imprudentes, & in craſſiſſimos errores proni fiunt, nec id animadvertunt.

Hanc ob cauſam inimici noſtri ſæpe nobis utiliores ſunt, ac mentem magis erudiunt ſuis oppoſitionibus, quàm amici ſuis approbationibus. Quia inimici noſtri ad id nos adigunt ut nobis ipſis præcaveamus, rebúſque quas in medium proferimus attendamus; quod ſufficit ut errores agnoſcamus. At amici noſtri nos falſâ ſopiunt confidentiâ, quâ vani & ignari efficimur. Homines igitur amicos ſuos admirari, ipſorum ſententias amplecti præ amicitiâ nunquam debent, quemadmodum inimicis præ inimicitiâ ipſis adverſari æquum non eſt. Sed ſpiritum adulationis aut contradictionis exuere debent ut ſinceritatem profiteantur, útque evidentiam & veritatem, ubi ubi ſit, approbent.

Id etiam altâ mente repoſtum manere debet, ſcilicet, pleroſque ad adulationem & lenocinia pronos eſſe inclinatione quadam naturali, ſive ut ingenio præditi videantur, ſive ut benevolentiam captent, ſive ut ipſis par referatur, ſive denique malignitatis & deriſûs animo. Nec iis omnibus quæ nobis dici poſſunt tutum eſt fidem incautam adhibere. Nonne videmus quotidie homines ſibi invicem ignotos, ſeſe mutuò laudibus ad aſtra evehere, etiam quum primâ vice colloquuntur? Quotidie videas oratorem qui concionem habuerit laudibus hyperbolicis extolli, & cum admirationis indiciis ab eodem excipi, qui mox eum exſibilaverat, ac coram iiſdem ſubſannationem teſtibus. Quotieſcunque quis exclamat, præ admiratione palleſcit, ac veluti attonitus hæret, is qui loquitur mira ſe dicere ideo inferre non debet; ſed potiùs ſe coram adulatoribus loqui, ſe ab amicis temerariò laudari, aut ab inimicis malignè rideri. Vel forſan, admirationem ſibi conciliat, quia eleganter & aptè ad perſuadendum loquitur, quia dives eſt vel authoritate pollet, vel ſi mavis, ex eo oritur approbatio, quod ea quæ profert notionibus ſenſuum confuſis & obſcuris, ſed vividis & jucundiſſimis nitantur, aut quia imaginationis igniculis micat, cùm laudes amicitiæ, divitiis, dignitatibus, veriſimilitudinibus, ſed rarò veritati tribuantur.

Aliquis

Digitized by Google

Aliquis fortè ſperabit me, examinatis in genere inclinationibus mentis, ad ſingularem tranſiturum eſſe explicationem omnium motuum ſpecialium quibus afficiuntur mentes ad boni & mali præſentiam, hoc eſt, me naturam amoris, odii, gaudii, triſtitiæ, & omnium affectuum intellectualium tam generalium quàm ſpecialium, tam ſimplicium quàm complexorum explicaturum. Sed varios quibus mentes agitari poſſunt motus explicare mihi non propoſitum eſt.

Obſervari duntaxat velim quæcunque hactenus de Inquiſitione Veritatis ſcripſi eâ mente à me ſcripta fuiſſe, ut homines debilitatis & ignorantiæ ſuæ convincerem; utque ipſos docerem quantopere errori & peccato omnes obnoxii ſimus. Id jam dictum repeto iterum atque iterum; forſan memoriæ mandabitur: de mentis naturâ accuratè & penitus agendi nunquam fuit animus. De eâ tamen aliquid perſtringere oportuit, ut errores in principio ſuo, ordine & clarè poſſem explicare. Ac ſi limites mihi initio præſcriptos ſum tranſgreſſus, id ex eo ortum eſt quòd nova quædam mentem ſubierint, quæ non levis eſſe momenti mihi videbantur, quæque non ſine voluptate lectum iri arbitrabar. Mea forſan me fefellit opinio, niſi tamen rem ſic crediſiſſem vix id a me obtinere poſſem ut ea ſcriberem. Quis enim loquatur niſi attentionem ab auditoribus ſperet? Multa quidem dixi quæ ad inſtitutum minùs facere videntur quàm ſpecialis motuum mentis tractatio; id non diffiteor; ſed dum ordinem mihi præſcribo, frænum tamen ingenio injici nolo. Ordinem mihi præſcribo qui me regat, ſed id mihi ſemper concedi volo ut iter faciendo caput identidem deflectam, ſi quid occurrat memorabile. Immo a viâ nonnunquam ſecedere mihi licet ut & quieſcam modò nunquam aberrem. Qui mecum quieſcere nolunt in itinere poſſunt pergere; per me licet: vertant folium, ſi lubet; at ſi diverticula mea ægrè ferant, meminerint tamen, non paucos eſſe qui locis in quibus requieſco recreati, alacriùs reliquo itinere defunguntur.

Digitized by Google

DE INQUISITIONE VERITATIS.

LIBER QUINTUS.

DE AFFECTIBUS.

CAPUT PRIMUM.

De naturâ & origine affectuum in genere.

MENS humana duas habet relationes eſſentiales aut neceſſarias admodum diverſas, alteram ad Deum, alteram ad corpus ſuum. Quatenus mens pura, Verbo Divino, ſapientiæ & veritati æternæ eſſentialiter colligatur; hac enim ſolâ conjunctione cogitationis eſt capax; ut Libro tertio explanatum fuit. Quatenus mens humana, relationem habet neceſſariam ad corpus ſuum; nam quia iſti colligatur corpori, ſentit & imaginatur, ut primo & ſecundo Libro demonſtratum fuit. Mens nomine *ſensûs* aut *imaginationis* indigitatur, quum corpus ipſius cogitationum cauſa eſt naturalis & occaſionalis; Et eadem mens *intellectûs* nomine deſignatur, quum agit per ſeipſam; ſeu potiùs quum Deus agit in ipsâ, quumque lumen divinum ipſi aſſulget ſine ullâ relatione neceſſariâ ad ea quæ in corpore aguntur.

De voluntate res eodem planè modo ſe habet. Quatenus voluntas, ab amore quo Deus ſeipſum complectitur, a lege æternâ, uno verbo

a

a voluntate Dei eſſentialiter pendet. Aliquid amamus, duntaxat quia Deus ſeipſum amat; ac niſi Deus ſeipſum amaret, aut niſi in mente humanâ amorem ſuo ſimilem, hoc eſt, motum illum amoris quo erga bonum in genere afficimur, indeſinenter imprimeret, nihil amaremus, nihil vellemus, ac ideo ſine voluntate eſſemus; cùm voluntas nihil aliud ſit quàm impreſſio naturæ, quâ versùs bonum in genere ferimur, ut multoties jam dictum eſt. *Primo libro.*

Sed voluntas, quatenus voluntas hominis, a corpore eſſentialiter pendet; nam propter ſolos ſanguinis & ſpirituum motus, commotionibus ſenſibilibus agitatur. Igitur, *inclinationes naturales* nuncupavi, omnes mentis motus nobiſcum puris intelligentiis communes, & Libro præcedenti nonnullos explicavi ex iis qui corpus valde afficiunt, quamvis illorum cauſa & finis non ſit niſi indirectè: Hic verò *affectus* * voco, omnes commotiones quibus mens agitatur occaſione motuum extraordinariorum ſpirituum & ſanguinis. De ejuſcemodi commotionibus ſenſibilibus hoc Libro agetur.

* Gall. *Paſſions.*

Licèt affectus ab inclinationibus ſeparari nequeant, nec homines alicujus amoris aut alicujus odii ſenſibilis ſint capaces, niſi quia amoris & odii ſpiritualis capaces ſunt, illos tamen ſeorſim tractandos eſſe duximus, ordinis ergo. Qui affectus multò vehementiores & vividiores eſſe inclinationibus naturalibus, illoſque ut plurimùm in alia ferri, ac ſemper produci ab aliis cauſis attenderit; is agnoſcet me non immeritò ſeparaſſe res naturâ ſuâ inſeparabiles.

Homines ſenſationum & imaginationum non ſunt capaces niſi quia purarum intellectionum ſunt capaces, cùm ſenſus & imaginatio a mente ſint inſeparabiles, nemo tamen eſt qui háſce facultates ſeorſim tractari non probet, quamvis naturâ ſuâ ſint inſeparabiles.

Denique ſenſus & imaginatio ab intellectu puro non magis differunt, quam affectus ab inclinationibus. Itaque has duas poſteriores facultates ſeparare oportuit, quemadmodum tres priores ſeparare ſolemus. Ut meliùs diſcernere poſſimus quid mens ab Authore ſuo relatè ad corpus recipiat, ab eo quod habet ab illo ſine ullâ relatione ad corpus.

Hoc ſolum ex iſtâ rerum naturâ ſuâ conjunctarum ſeparatione orietur incommodum, nempe, ut fieri ſolet in ejuſmodi caſibus, multa ex iis quæ jam diximus repetere cogemur.

Homo unus eſt quamvis conſtet ex multis partibus, atque iſtarum partium ita arcta eſt colligatio ut nullâ in parte poſſit tangi quin totus moveatur. Omnes ipſius facultates a ſe invicem ita dependent, & ſibi ita adhærent, ut una explicari non poſſit quin de cæteris aliquid delibetur. Sic dum ordinem confuſionis evitandæ gratiâ nobis præſcribimus, multa repetendi incumbit neceſſitas, ſed præſtat repetere quàm confundere, quia claritati ſtudendum eſt. Res commodiùs tranſigi nequit in hac repetendi neceſſitate quàm ſi ita repetamus ut repetitiones faſtidium non creent.

Affectus animi ſunt impreſſiones Authoris naturæ, quæ ad id nos ferunt ut corpus noſtrum & quicquid ad ipſius conſervationem utile eſſe poteſt amemus, non ſecus ac inclinationes naturales ſunt impreſſiones authoris naturæ quibus ad ipſum amandum ut ſummum bonum præcipuè ferimur.

Cauſa naturalis vel occaſionalis harum impreſſionum eſt motus ſpirituum animalium, qui per corpus diffunduntur, ut in eo diſpoſitionem rei objectæ quæ percipitur congruam producant, & foveant, adeo ut mens & corpus ſibi in hac occaſione mutuam ferant opem. Hic enim ordo a Deo fuit inſtitutus, ut voluntates noſtras motus corporis ad illas executioni mandandas apti ſequantur; útque motus corporis noſtri alicujus rei objectæ præſentiâ in nobis mechanicè excitatos affectus animi comitetur, qui eò nos inflectat ut velimus ea quæ tunc ſunt utilia corpori noſtro. Hæc eſt impreſſio perpetua voluntatis Divinæ in nobis, quâ certæ cuidam portioni materiæ tam arctè colligamur; ſique iſta impreſſio voluntatis Divinæ per unicum ceſſaret momentum, ex illo ipſo momento ab illâ liberaremur dependentiâ in quâ verſamur ab omnibus quæ corpori noſtro contingunt mutationibus.

Quippe ſatis aſſequi non poſſumus quomodo nonnulli autument eſſe connexionem omnino neceſſariam inter motus ſpirituum & ſanguinis & commotiones mentis. Quædam bilis particulæ in cerebro vehementer moventur; ergo mentem aliquo affectu agitari, iſtumque affectum potiùs eſſe iram quàm amorem neceſſe eſt. Quænam concipi poteſt analogia inter ideam vitiorum inimici cujuſpiam, inter contemtûs & odii affectum, & motum corporeum partium ſanguinis qui in quaſdam cerebri partes irrumpunt? Quis poteſt imaginari hos motus ab illis pendere; colligationémque duorum æquè diverſorum & inſociabilium, ac ſunt mens & corpus, poſſe produci & foveri aliter quàm voluntate perpetuâ & omnipotenti authoris naturæ?

Qui corpora motum ſuum, ubi concurrunt, neceſſariò & per ſe ſecum invicem communicare exiſtimant, ſaltem aliquid veriſimile cogitant.* Etenim iſta opinio aliquo fundamento niti videtur. Corpora cum corporibus eſſentialem analogiam habere videntur: ſed mentes & corpora ſunt duo genera entium adeo diverſa, ut qui mentis commotiones cum motibus ſpirituum & ſanguinis neceſſariò colligari arbitrantur, rem omni veriſimilitudine deſtitutam cogitent. Certè ſolâ experientiâ quâ iſtius colligationis inter duo hæc entia apud nos conſcii ſumus, & ſolâ perpetuarum Dei operationum in res a ſe creatas ignorantiâ ad id ferimur, ut conjunctionem mentis cum corpore alii tribuamus cauſæ quàm voluntati Divinæ.

Vide infrà lib. 6. cap. 3. ſecund. part. Methodi.

Decidere difficile eſt an convenientia illa ſeu connexio cogitationum mentis cum motibus corporis ſit pœna peccati, an naturæ donum; nec deſunt qui credant eos eſſe temerarios qui alterutram iſtarum opinionum eligunt. Nemo eſt qui neſciat hominem ante peccatum affectuum

Digitized by Google

ctuum ſuorum non fuiſſe ſervum ſed dominum, agitationemque ſanguinis quâ producuntur nullo negotio voluntate ſuâ ſitiſſe. Sed ægrè crediderim corpus non ſollicitaſſe mentem primi hominis ad eorum inveſtigationem, quæ ad vitæ conſervationem erant idonea. Haud facilè mihi perſuaſerim Adamum ante peccatum fructus viſui jucundos & palato ſuaves non judicaſſe, ſaltem ſi ſcripturæ teſtimonio fidem adhibeam, nec poſſum ad id adduci ut credam * œconomiam tam juſtam, tam admirabilem ſenſuum & affectuum ad corporis conſervationem eſſe potiùs naturæ corruptionem quàm ipſius inſtitutionem.

* Vid. cap. 5. lib. 1.

Natura quidem nunc eſt corrupta; id extra omne dubium eſt; corpus in mentem æquo vehementiùs agit, cùm ipſi ſuas neceſſitates ſummiſsè repræſentare deberet; illam tyrannicè habet & Deo eripit cui indiſſolubili vinculo colligari deberet; illamque ad rerum ſenſibilium, quæ ad conſervationem ſuam, utiles eſſe poſſunt, indagationem perpetuò appellit. Mens veluti materialis & terreſtris peccato facta eſt. Analogia & colligatio eſſentialis quam cum Deo habebat interiit; ſcilicet Deus ab ipsâ ſeceſſit, ita tamen ut penitus illam non perdiderit & annihilaverit. Ab illius abſentiâ ſeu remotione qui ipſam in ordine conſervabat innumeræ ortæ ſunt inordinationes, atque ut a longiori ærumnarum noſtrarum enumeratione abſtineam, hominem, ex quo lapſus eſt, in omnibus partibus ſuis corruptum eſſe fateor.

Verùm enim verò lapſus iſte opus Dei non deſtruxit; Quod Deus primùm homini dedit in eo ſemper agnoſcitur; Et voluntas Dei immutabilis, quæ uniuſcujuſque rei naturam conſtituit, inconſtantiâ & levitate voluntatis Adami non fuit immutata. Quicquid Deus voluit id vult adhuc; & quia voluntas ipſius eſt efficax, efficit quicquid vult: Peccatum hominis quidem occaſio fuit iſtius voluntatis Divinæ quæ conſtituit ordinem gratiæ; ſed gratia non eſt contraria naturæ. Altera non deſtruit alteram. Quia Deus ſecum non pugnat, ipſum nunquam pœnitet; & cùm ipſius ſapientia careat limitibus, opera ipſius fine etiam carebunt.

Igitur voluntas Dei quæ gratiæ ordinem efficit additur voluntati quæ efficit ordinem naturæ, ut eam reparet, non verò ut eam mutet. Nihil in Deo eſt præter duas illas voluntates generales: Et quicquid eſt benè ordinati in terris ab alterutrâ harum voluntatum pendet. Affectus optimè ordinatos eſſe, ſi duntaxat conſiderentur relatè ad corpus, infrà patebit, quamvis nos fallant in quibuſdam caſibus raris & peculiaribus, quibus cauſa univerſalis mederi noluit. Concludendum igitur eſt affectus eſſe ordinis naturæ, cùm non poſſint eſſe ordinis gratiæ.

Si attendamus peccatum primi hominis nos auxilio Dei ſemper præſenti & ad noſtrî defenſionem ſemper parato privaſſe, dicere quidem poſſumus hoc ſenſu peccatum eſſe cauſam conjunctionis noſtræ cum rebus ſenſibilibus, quia peccatum à Deo nos ſejunxit, per quem ſolum a ſervitute poſſumus liberari.

Digitized by Google

Sed miſsâ inquiſitione primæ Affectuum noſtrorum cauſæ, illorum extenſionem, naturam, finem, uſum, vitia, & quicquid complectuntur, expendamus.

CAPUT II.

De conjunctione mentis cum rebus ſenſibilibus, vel de vi & extenſione affectuum in genere.

QUi ad hujúſce Operis lectionem ſeſe accingunt, ſi iis quæ apud ſeipſos ſentiunt tantillum attendere vellent, non opus eſſet me oſtendere nos ab omnibus rebus ſenſibilibus pendere. Hîc nihil poſſum dicere quod omnes ſibi notum eſſe non ſentiant, dummodo attendere velint. Quapropter de iis nihil quicquam dicere enixè optarem. Sed cùm experientiâ mihi conſtet homines ſæpe ita ſupinè ſui ipſorum obliviſci, ut ad ea quæ ſentiunt nequidem animum advertant, útque eorum quæ in mente aguntur cauſam ne quærant quidem; haud abs re fore exiſtimo ſi quædam hîc prælibem quæ ipſos eò adducant ut ad ea animum advertant. Immo ſpero fore ut ii quibus ea quæ dicturus ſum jam nota ſunt hanc lectionem iniquo non ferant animo. Nam etiamſi eorum quæ ſcimus ſolâ repetitione non delectemur, attamen ex auditu eorum quæ & ſcimus ſimul & ſentimus aliquam voluptatem poſſumus percipere.

Tunc beatum eſſe te judica cùm tibi ex te gaudium omne naſcetur; cùm in his quæ homines eripiunt, optant, cuſtodiunt, nihil inveneris, non dico quod malis, ſed quod velis.

Spectatiſſima Philoſophorum ſecta, cujus etiamnum hodie placitis non pauci gloriantur, eò nos vellet adducere ut crederemus felicitatem noſtram penès nos eſſe. Stoici nobis perpetuò occinunt homines a ſeipſis ſolis pendere debere: honoris, bonorum, amicorum, cognatorum jacturam ægrè non eſſe ferendam; æquam ſemper ſervandam eſſe mentem, & ab omni ſollicitudine vacuam, quicquid contingere poſſit. Exilium, injurias, probra, morbos, & mortem ipſam non eſſe mala, nec formidanda eſſe. Innumera denique nobis propinant ejúſce commatis, quibus aſſenſum non ægrè præbemus, tum quia præ ſuperbiâ cordis noſtri amamus a nemine pendere, tum quia ratio nos docet pleraque mala quibus reapſe affligimur non poſſe nos dolore afficere, ſi omnia in ordine ſtarent.

Sed Deus nobis corpus dedit & per illud corpus nos cum omnibus ſenſibilibus colligavit. Peccatum corpori iſti nos mancipavit, & per corpus effecit ut ab omnibus ſenſibilibus penderemus. Hic eſt ordo naturæ, hæc eſt Creatoris voluntas, ut omnia entia quæ condidit inter ſe invicem connectantur. Sic nos omnibus rebus conjuncti ſumus, & peccatum nos mancipavit omnibus entibus quibuscum Deus nos duntaxat colligaverat.

Itaque nemo nunc eſt qui non cohæreat & ſubjiciatur ſimul corpori, & per

Digitized by Google

per corpus Parentibus, amicis, civitati, Principi, patriæ, veſtimento, ædibus, agro, equo, cani, toti telluri, ſoli, ſtellis, & omnibus cœlis.

Ridiculum ergo eſt hominibus dicere per ipſos ſtare ut ſint felices, ſapientes, liberi; ac ipſos monere ut ægrè non ferant amicorum aut bonorum jacturam, nihil aliud eſt quàm ipſos ridere. Quemadmodum ridiculum eſt homines monere ne ſentiant dolorem dum vapulant, aut ne afficiantur voluptate dum fami cibo grato ſatisfaciunt. Ita dum Stoici nos hortantur ad moleſtè non ferendum patris obitum, bonorum jacturam, exilium, carcerem & ſimilia, nec gaudere proſpero rerum noſtrarum ſucceſſu, certè aut a ratione abludunt, aut nos rident. Nam Patriæ, bonis, cognatis, &c. conjuncti ſumus conjunctione naturali, quæque nunc a voluntate noſtrâ nequaquam pendet.

Fateor equidem rationem nos docere exilium a nobis tolerari debere ſine mœſtitiâ; ſed eâdem ratione docemur nos pati debere brachium nobis truncari ſine dolore. Mens eſt ſupra corpus, & ſecundùm rationis lumen ipſius felicitas aut infelicitas pendere non debet a corpore; verùm experientiâ ſatis liquet res non ſe habere ut ratio nos docet eas eſſe debere, & adversùs experientiam philoſophari ridiculum eſt.

Chriſtiani ſic non philoſophantur. Dolorem eſſe malum non negant; fatentur iis non ſine dolore avelli quibuſcum a naturâ fuimus colligati; & difficile eſſe ſeſe a ſervitute liberare in quam peccatum nos conjecit. Mentem a corpore pendere contra ordinem eſſe agnoſcunt, ſed ipſam tamen ab eo pendere norunt, ita ut non poſſit liberari ab ipſius imperio niſi per gratiam Jeſu Chriſti. *Sentio*, inquit Paulus, *legem in corpore meo adversùs legem mentis meæ luctantem, ac me legi peccati quæ eſt in membris meis mancipantem. Heu me miſerum! quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Filius Dei, Apoſtoli, & omnes veri ipſius diſcipuli patientiam ante omnia commendant, quia, ſcilicet, ei miſeriam eſſe perpetiendam norunt qui voluerit vitam degere ſanctam. Denique veri Chriſtiani, aut veri Philoſophi nihil proferunt quod rationi & experientiæ conforme non ſit. Verùm tota natura, Stoicorum opinioni aut ſuperbiæ indeſinenter reſiſtit.

Chriſtiani, ut ſeſe a ſervitute ſuâ poſſint expedire, ſibi in id incumbendum eſſe norunt, ut, ſcilicet, ab iis omnibus abſtineant quibus ſine voluptate potiri, & ſine dolore carere nequeunt; hâc ſolâ ratione ſe pacem & libertatem, gratiâ liberatoris, ſibi partam conſervare poſſe compertum habent. Stoici contrà falſas ſequendo Philoſophiæ ſuæ chimæricæ ideas, ſapientiam & felicitatem ſibi arrogant, & ut ſint virtute præditi & ſervitutis immunes, ſufficere credunt ſi de virtute & ſummo ſui dominio ſæpe cogitent.

Ratione & experientiâ certò docemur nullâ potiori ratione nos poſſe vitare dolorem e punctione ortum quàm cavendo ne pungamur. Sed Stoici dicunt; punge modò, & animi mei fortitudine non ſecus

ac

ac Philoſophiæ auxilio me a corpore meo ita abſtraham, ut quæ in illo agentur nullâ me afficiant ſollicitudine; dolorem non eſſe malum ita certò ſcio ut demonſtrationes non ſint certiores, & externo oris habitu firmoque totius corporis ſitu, me comperies Philoſophiâ meâ invulnerabilem evaſiſſe.

Animus ipſorum ſuperbiâ firmatur: ſed ſuperbia non impedit quominus dolorem iniquo & ſollicito ferant animo, & ſint revera miſeri. Itaque colligatio mentis cum corpore in ipſis non deſtruitur, nec ipſorum dolor diſſipatur; ſed conjunctio ipſorum cum cæteris hominibus, deſiderio captandæ ipſorum exiſtimationis roborata, ipſorum cum corpore colligationi aliquo modo reſiſtit; nempe, viſus ſenſibilis eorum a quibus ſpectantur & quibus cohærent ſpirituum curſum qui dolorem comitatur ſiſtit, & in ipſorum facie delet impreſſionem quam in eâ primùm dolor fecerat; nam ſi nemo eos intueretur, ſimulata illa animi conſtantiæ & libertatis ſpecies illico evaneſceret. Itaque dum Stoïci ſuæ cum corpore conjunctioni reſiſtunt, cæteris hominibus quibuscum gloriæ deſiderio colligantur ſeſe eò magis mancipant: omnes igitur homines rebus ſenſibilibus & naturâ & concupiſcentiâ colligatos eſſe certò conſtat. Id experientiâ patet, quamvis ratio contrarium ſentire videatur, & omnes penè hominum actiones id argumentis ſenſibilibus & invictis demonſtrent.

Hæc colligatio quæ inter omnes homines in genere deprehenditur in omnibus tamen non æquè latè patet, nec eandem in omnibus habet vim. Nàmque cum mentis cognitionem ſequatur, dicere poſſumus nos actu non conjunctos eſſe cum rebus objectis quas non cognoſcimus. Ruſticus in casâ gloriam Principis & Patriæ non participat, ſed tantùm gloriam vici ſui & circumjacentium, quia cognitio ipſius longiùs non extenditur.

1. Conjunctio cum rebus ſenſibilibus quæ a nobis viſæ ſunt firmior eſt quàm conjunctio cum iis quæ imaginatione tantùm a nobis perceptæ fuere, & de quibus aliquid duntaxat audivimus. Senſu rebus ſenſibilibus arctiùs conjungimur. Nam ſenſus veſtigia multò majora in cerebro format, & motum in mente excitat longè vehementiorem quàm ſimplex imaginatio.

2. Hæc conjunctio debilior eſt in iis qui illam indeſinenter impugnant ut mentis bonis adhæreſcant, quàm in iis qui ſeſe affectuum motibus permittunt & mancipant. Nam illa conjunctio cupiditate augetur & roboratur.

Denique varia munera obeunda, variæ conditiones, non ſecus ac variæ ingenii diſpoſitiones, ingentem efficiunt differentiam in conjunctione ſenſibili quâ homines bonis terræ adhæreſcunt. Magnates a pluribus pendent quàm cæteri, ipſorum ſervitus latiùs patet. Exercitûs Imperator omnibus militibus ſuis colligatione aliquâ devincitur, quia ab omnibus militibus maximo colitur ſtudio. In iſtâ ſervitute ſæpe conſiſtit ipſius generoſitas. Et cupiditas ſibi conciliandæ exiſtimationis apud eos omnes quorum oculos in ſe convertit eum ſæpe ad id adigit ut

ut alia deſideria magis ſenſibilia aut rationi conſentaneâ huic poſtponat. Circa eos qui in poteſtate ſunt conſtituti, vel gratiâ inter populares ſuos valent, res non ſecus ſe habet; eorum virtus ambitione ſæpe ſuſtentatur; quia amor gloriæ amori veritatis ut plurimùm antecellit. Hîc de amore gloriæ loquor, non ut de ſimplici inclinatione, ſed ut de affectu; quia revera amor ille poteſt eſſe ſenſibilis, & cum ſpirituum commotionibus ſatis vividis & violentis ſæpe conjunctus eſt.

Variæ ætates & varii ſexus ſunt etiam cauſæ præcipuæ diſcriminis quod intercedit inter affectus hominum. Infantes eadem non amant quæ viri aut ſenes, aut ea ſaltem non amant æquè fortiter & conſtanter. Mulieres ſoli familiæ & viciniæ, ſed viri toti patriæ adhærent; ipſorum eſt eam tueri; egregia munera, dignitates, imperia adamant.

Tanta eſt in muneribus, & in variis hominum rebus atque conditionibus varietas, ut eam explicare nemo poſſit. Ingenium hominis conjugati eodem modo affectum non eſt ac cælibis. Familiæ cura illum ſæpe totum habet. Religioſi ordinis Sectatores mente & corde aliter diſpoſiti ſunt quàm mundani, & etiam quàm Eccleſiaſtici, cum paucioribus colligantur, ſed iis fortiùs adhærent; ſic in genere poſſumus judicare de variis hominum ſtatibus; ſed varia vincula ſenſibilia in unoquoque individuo penè diverſa explicari nequeunt, non rarò enim contingit ut homines quibuſdam rebus peculiari quadam colligatione reſtringantur, quibus tamen, ſi ipſorum conditionem reſpicias, adſtringi non deberent: ſed quamvis varii virorum ac mulierum, ſenum & juvenum, divitum ac pauperum, doctorum & indoctorum, denique variorum ſexuum, & variarum ætatum ingenii characteres poſſint in genere exprimi; hæc tamen iis qui in mundo vivunt, & ad ea quæ in eo vident tantillum attendunt, notiora ſunt quàm ut iis hoc volumen augeatur. Qui hæc jucundè & ſolidè doceri cupient, aperiant duntaxat oculos. Qui verò hæc græcè legere malunt, quàm ex iis quæ oculis quotidie uſurpant addiſcere, ſecundum librum Rhetoricæ Ariſtotelis legere poſſunt. Iſtud ni fallor omnium hujúſce Philoſophi operum optimum eſt, quia ibi pauca dicit in quibus ſit periculum errandi, & quia ea quæ profert probare rarò nititur.

Conjunctionem igitur illam ſenſibilem mentis hominum cum iis omnibus quæ ad ipſorum vitæ aut ſocietatis cujus partem conſtituunt conſervationem aliquam habent relationem, diverſam eſſe in diverſis hominibus manifeſtum eſt, quia, nempe, latiùs patet in iis qui plura cognoſcunt, quibus eſt ſors nobilior, qui munia obeunt graviora, quique imaginatione pollent fecundiori, & quia arctior & firmior eſt in iis qui ſenſibus magis addicti ſunt, qui imaginationem habent vividiorem, quique affectuum motus cæco impetu ſequuntur.

Ad modos quibus homines rebus ſenſibilibus colligantur propè infi-

Digitized by Google

nitos ſæpe attendere utiliſſimum eſt; nec potiori ratione horum idoneam cognitionem aſſequi poſſumus, quàm noſmet ipſos ſcrutando & accuratè explorando. Eorum experientiâ quæ apud noſmet ipſos ſentimus, omnes aliorum hominum inclinationes, & pleroſque quibus obnoxii ſunt affectus certò & accuratè cognoſcere poſſumus. Si his experimentis adjungamus cognitionem variorum vinculorum peculiarium quibus quodammodo detinentur, & cognitionem judiciorum unicuique affectui peculiarium, de quibus infrà ſumus acturi, faciliori fortè negotio poterimus prævidere & prædicere ipſorum actiones, quàm aſtronomi Eclipſes. Quamvis enim homines ſint liberi, rarò tamen libertate ſuâ utuntur, renitentibus ipſorum inclinationibus naturalibus & affectibus violentis.

Priuſquàm huic capiti finem imponam neceſſe eſt præterea moneam hanc eſſe unam ex legibus conjunctionis mentis cum corpore, ut omnes inclinationes mentis, illæ etiam quibus fertur versùs bona quæ nullam ad corpus habent relationem, ſint comitatæ commotionibus ſpirituum animalium, quæ illas inclinationes reddant ſenſibiles: quia cum homo non ſit mens pura, fieri nequit ut ullam habeat inclinationem puram ſine admiſtione alicujus affectûs vehementis aut temperari. Ita, amorem veritatis, juſtitiæ, virtutis, & Dei ipſius ſemper comitantur motus quidam ſpirituum, quibus amor ille ſenſibilis evadit, etſi id fiat modo impercepto, quia plerumque aliis ſenſationibus vividioribus afficimur, quemadmodum cognitionem rerum ſpiritualium ſemper comitantur quædam cerebri veſtigia, quibus illa cognitio ſit vividior, ſed ut plurimùm magis confuſa. Sæpe quidem nos imaginari non cognoſcimus, eodem tempore quo veritatem aliquam abſtractam concipimus, atque hujúſce rei ratio hæc eſt. Nempe, veritates illæ nullas habent imagines, ſeu nulla veſtigia a naturâ in eum finem inſtituta, ut iis veritates illæ repræſententur; & omnia veſtigia quæ illas in mente excitant nullam aliam cum iis relationem habent quàm relationem ab hominum arbitrio aut à caſu fortuito pendentem. Nam Arithmetici, & ipſi Analyſtæ, qui nihil præter res abſtractas contemplantur, imaginatione valde utuntur, ut mentem ſuam in ideis defigant. Notæ arithmeticæ, litteræ alphabeticæ, & aliæ figuræ quas videre aut imaginari poſſunt, ſemper alligantur ideis quas habent de rebus; quamvis veſtigia quæ ex iis characteribus formantur nullam habeant ad ideas illas relationem, & eas proinde non reddant falſas aut confuſas; unde fit ut notarum arithmeticarum & litterarum uſu benè inſtituto veritates difficillimas, & ſine his nunquam retegendas retegant.

Cùm igitur ideæ rerum quæ percipi nequeunt niſi intellectu puro poſſint colligari cum veſtigiis cerebri, cumque præſentia rerum objectarum quas amamus, odio habemus, timemus, inclinatione naturalli poſſit conjungi cum motu ſpirituum; hinc manifeſtò patet æternitatis cogi-

cogitationem, inferorum formidinem, felicitatis æternæ ſpem, quamvis eæ res ſenſus non afficiant, poſſe tamen in nobis excitare affectus vehementes.

Itaque nos modo ſenſibili non tantùm cum rebus omnibus quæ ad vitæ conſervationem referuntur, verùm etiam cum rebus ſpiritualibus, quibuſcum mens per ſe immediatè conjungitur, colligari dicere poſſumus. Immò ſæpe fit ut Fides, Charitas, & philautia iſtam conjunctionem cum rebus ſpiritualibus reddant firmiorem eâ quâ omnibus ſenſibilibus adhæreſcimus. Verorum Martyrum mens Deo quàm corpori ſuo arctiùs cohæret, & qui falſæ Religionis, quam tamen veram exiſtimant, tuendæ causâ moriuntur, ſatis oſtendunt inferorum terrorem in eos vehementiùs agere mortis formidine. In bellis Religionis ergo ſuſceptis & in ſuperſtitionum propugnatione tantus animorum æſtus, tantaque pertinacia utrinque erumpit, ut in iis affectum ineſſe dubium non ſit. Immo affectus ille cæteris longè vehementior & conſtantior eſt, quia rationis ſpecie nititur, in iis qui falluntur non ſecus ac in aliis.

Igitur per affectus noſtros iis omnibus cohæremus quæ bonum aut malum mentis æquè ac iis quæ bonum aut malum corporis eſſe nobis videntur. Nihil aliquam ad nos relationem habere cognoſcimus quod nos agitare non poſſit. Jam autem rerum omnium quas cognoſcimus nulla eſt quæ ad nos aliquatenus non referatur. Veritatibus etiam maximè abſtractis aliquo modo afficimur ubi eas cognoſcimus, quoniam illa ſaltem inter eas & mentem noſtram eſt relatio quòd illas cognoſcimus. Noſtræ ſunt, ut ita dicam, quia eas cognoſcimus. Quum quis eas impugnat, lædimur, ſi autem lædimur, certè agitamur, & ſollicitudine afficimur. Itaque affectuum imperium adeò latè patet, ut nihil quicquam concipi poſſit cujus reſpectu aſſerere poſſimus omnes homines ab iſto affectuum imperio eſſe liberos. Sed jam videamus quænam ſit illorum affectuum natura, & omnia quæ in ſe includunt ſcrutemur.

CAPUT III.

Explicatio peculiaris omnium mutationum quæ menti & corpori a perturbationibus ſeu affectibus aſſeruntur.

SEptem in unoquoque affectu poſſunt diſtinctè obſervari; ſi ab iis excipias admirationem, quæ revera non eſt affectus niſi admodum imperfectus.

Primum eſt judicium ab intellectu latum de re objectâ, ſeu potiùs,

perceptio confuſa vel diſtincta relationis quæ eſt inter rem aliquam objectam & nos.

Secundum eſt nova motûs voluntatis determinatio versùs illam rem objectam, poſito quòd bona ſit vel ſaltem videatur. Ante illam perceptionem motus naturalis mentis aut erat indeterminatus, hoc eſt, versùs bonum in genere ferebatur, aut cognitione aliûs alicujus rei objectæ ſpecialis aliorſum determinabatur. Sed ſtatim atque mens percipit relationem iſtius novæ rei objectæ ad ſeipſam, motus ille generalis voluntatis illico determinatur modo mentis perceptioni conſentaneo. Mens ad illam rem objectam amore ſuo accedit, ut illam deguſtet, & in eo bonum ſuum agnoſcat, ſuavitatis ſenſu quem Author naturæ in ipsâ excitat ut remunerationem inclinationis ipſius versùs bonum. Iſtam rem objectam bonam eſſe ratione quadam abſtractâ, & quâ non afficiebatur, antea judicabat, nunc verò ipſius bonitatis convincitur ſenſationis efficaciâ; quò autem iſta ſenſatio efficacior eſt eò arctiùs adhæret bono quod illam produxiſſe ipſi videtur.

At verò ſi peculiaris iſta res objecta ut malum conſideratur, vel ad id apta nata ſit ut nos aliquo bono poſſit privare, nulla nova accedit voluntatis motui determinatio; ſed ſolùm augetur ipſius motus versùs bonum oppoſitum rei objectæ quæ mala apparet, illud autem motûs incrementum eò majus eſt, quò malum formidabilius videtur. Revera non odimus niſi quia amamus, & malum quod eſt extra nos malum non judicatur, niſi relatè ad bonum quo nos privat. Cùm itaque malum conſideretur ut privatio boni, malum fugere nihil aliud eſt quàm fugere privationem boni, hoc eſt, tendere versùs bonum. Nulla igitur nova in motu naturali voluntatis accedit determinatio ad præſentiam rei objectæ nobis diſplicentis, ſed tantùm ſenſus doloris, faſtidii, aut amaritudinis quem author naturæ imprimit in mente ut pœnam naturalem quam ipſi infligit quia bono privatur. * Ratio ſola non ſufficiebat ut mens ad bonum ferretur, iſto præterea moleſto & duro ſenſu ipſam excitari opus erat. Itaque in omnibus affectibus omnes mentis motus versùs bonum nihil aliud ſunt præter amoris motus. Sed quia variis ſenſationibus afficimur juxta varias circumſtantias quæ boni perceptionem & motum mentis versùs bonum comitantur, ſenſationes cum mentis commotionibus confundimus, & totidem in affectibus varios motus imaginamur, quot ſunt variæ ſenſationes.

Jàm autem hìc obſervandum eſt dolorem eſſe malum reale & verum,

* Ante peccatum ſenſus iſte non erat pœna; ſed tantùm admonitio quædam; quia ut jam dixi, Adam poterat quotieſcunque volebat ſiſtere motum ſpirituum animalium, qui dolorem gignebant. Ita ſi dolorem ſentiret; illum ſentiebat quia volebat, aut potiùs nullum ſentiebat dolorem, quia nolebat ſentire.

Digitized by Google

verum, nec magis eſſe privationem voluptatis quàm voluptas eſt privatio doloris; nam ingens eſt diſcrimen inter nullàm ſentire voluptatem, aut ſenſu voluptatis privari, & dolorem actu pati. Itaque omne malum præciſè tale non eſt quia nos privat bono; ſed tantum ut rem explicui, malum quod eſt extra nos, quódque non eſt modus eſſendi qui ſit in nobis. Nihilominus quia per bona & mala vulgò intelliguntur res bonæ & malæ, non verò ſenſationes voluptatis & doloris, quibus potiùs velut indiciis mens diſcernit bonum à malo; dicere, ni fallor, poſſumus ſine ullâ æquivocatione, malum nihil aliud eſſe quàm privationem boni, & motum naturalem mentis quo a malo arcetur eundem eſſe cum motu quo versùs bonum fertur. Etenim omnis motus naturalis cùm ſit impreſſio Authoris naturæ qui non agit niſi propter ſeipſum, quique nos flectere nequit niſi versùs ſe, verus motus mentis ſemper eſſentialiter eſt amor boni, & non eſt fuga mali niſi per accidens.

Dolor quidem poteſt conſiderari ut malum; & eo ſenſu motus affectuum quem excitat non eſt realis, etenim dolorem nemo eſt qui velit; ac dum poſitivè volumus dolorem non eſſe, volumus poſitivè conſervationem aut perfectionem entis noſtri.

Tertium quod in ſingulis affectibus obſervandum venit, eſt ſenſus qui illos comitatur; ſenſus amoris, ſenſus odii, deſiderii, gaudii, triſtitiæ. Iſti ſenſus ſemper diverſi ſunt in diverſis affectibus.

Quartum eſt nova determinatio curſûs ſpirituum & ſanguinis versùs partes externas corporis, & versùs internas; ante perceptionem rei objectæ quæ movit affectum ſpiritus animales per totum corpus diffundebantur, ut omnes ipſius partes in genere conſervarent, ſed ad illius novæ rei objectæ præſentiam tota iſta turbatur œconomia. Plerique ſpiritus in bracchiorum, crurum, faciei, & cæterarum externarum corporis partium muſculos mittuntur, ut corpus diſpónant accommodatè ad affectum dominantem; útque habitum ejus externum componant, & motum neceſſarium ad acquiſitionem boni, vel ad fugam mali præſentis ei ſubminiſtrent. Quòd ſi propriæ vires quantùm opus eſt non ſufficiant, iidem ſpiritus eo modo diſtribuuntur ut mechanicè quaſdam proferat voces, & quoſdam edat clamores, útque per ipſius faciem & cæteras corporis partes neſcio quem externum efforment habitum, quo alii eodem affectu poſſint agitari quo ipſe agitatur. Nam, cùm homines ut & cætera animalia inter ſe auribus & oculis colligentur, quum quis agitatur, omnes inſpicientes & audientes neceſſariò commovet, & in ipſorum imaginationem facit naturaliter impreſſionem quâ turbantur, & ad id feruntur ut illius qui primus agitatus fuerat conſervationi conſulant.

Ceteri verò ſpiritus animales in cor, pulmones, jecur, lienem, & alia viſcera cùm impetu deſcendunt, ut has omnes partes ſuppetias ferre, & brevi tempore ſpiritus ſuppeditare cogant neceſſarios ad

Digitized by Google

conſervandum corpus in actione extraordinariâ in quâ tum eſſe debet.

Quintum eſt commotio ſenſibilis mentis quæ iſtâ ſpirituum nec opinâ inundatione agitatur. Hæc ſenſibilis mentis commotio ſemper comitatur iſtum ſpirituum motum, ut quæcunque corpus ſpectant participet; non ſecus ac motus ſpirituum excitatur in corpore ſtatim atque mens versùs aliquam rem objectam fertur. Cùm enim mens cum corpore conjuncta ſit, ut etiam corpus cum mente, utriuſque motus debent reciprocari.

Sextum ſunt varii ſenſus, amoris, averſationis, gaudii, deſiderii, triſtitiæ, nati non ex perceptione intellectuali boni aut mali, ut ii de quibus ſuprà, ſed ex variis commotionibus in cerebro ortis ſpirituum animalium ope.

Septimum eſt ſenſus quidam gaudii ſeu potiùs ſuavitatis internæ, qui mentem ſiſtit in affectu, quique ipſi teſtatur ipſam in eo eſſe ſtatu in quo par eſt eſſe, relatè ad rem objectam quam contemplatur. Suavitas illa interna omnes in genere affectus, qui ex perceptione mali, æquè ac qui ex perceptione boni naſcuntur, triſtitiam ut gaudium æqualiter comitatur. Hæc ſuavitas omnes noſtros affectus nobis efficit jucundos, eóque nos impellit ut iis aſſentiamur, nóſque permittamus. Denique hæc ſuavitas nobis ſuperanda eſt gratiæ ſuavitate, ac fidei & rationis gaudio. Nam, quemadmodum ſemper naſcitur gaudium ex certâ aut evidenti cognitione nos in optimo ſtatu relatè ad ea quæ percipimus verſari, ita affectuum ſuavitas ſequitur naturaliter ex ſenſu confuſo quo credimus nos in optimo eſſe ſtatu relatè ad ea quæ ſentimus. Jam autem gaudio mentis & gratiæ ſuavitate, vincenda eſt falſa affectuum ſuavitas quâ bonis ſenſibilibus mancipamur.

Ea omnia de quibus ſuprà in omnibus affectibus concurrunt, niſi quum ſenſibus quibuſdam confuſis excitantur, & mens nullum percipit bonum aut malum ex quo poſſint naſci, tunc enim tria priora in iis non occurrere patet.

Pariter hæc omnia non eſſe libera, & in nobis ſine nobis, vel etiam nobis invitis eſſe ex quo peccatum irrepſit, ſolúmque voluntatis noſtræ conſenſum a nobis revera pendere, nemo non videt. Sed hæc fuſiùs explicare, & exemplis illuſtrare operæ pretium videtur.

Supponamus igitur hominem quempiam contumeliâ actu affici, aut eundem, quia forti & vividâ, vel aliquo agitatâ caſu, ut exempli gratiâ, morbo, ſeu melancholiâ, pollet imaginatione, in muſæo ſeclusum in animum ſibi inducere, hominem aliquem, qui de ipſo forſan nequidem cogitat, velle tamen ipſi nocere, & ad id actu eſſe accinctum. Viſus ſenſibilis, aut imaginatio relationis quæ eſt inter actiones inimici & ſua conſilia, prima erit cauſa, affectúſque ille quem ſuppoſuimus movebitur.

Immo,

Immo, nequidem eum actu contumeliam pati, vel etiam eum credere ſe contumeliâ affectum omnino neceſſe eſt ut motus ipſius voluntatis novam aliquam accipiat determinationem; Sufficit ut intellectu puro ſine ullâ corporis participatione rem illam cogitet. Sed hæc nova determinatio non eſſet determinatio ex affectu orta, ſed mera inclinatio debiliſſima & languidiſſima, præſtat ſupponere hominem illum vehementem conſiliis ſuis oppoſitionem actu experiri, aut ſibi futuram imaginari, quàm alium qui ſolâ mente ſine ſenſuum ac imaginationis ſubſidio ſibi injuriam inferri putaret.

Quod ſecundum in iſtius hominis affectu conſiderandum venit eſt incrementum motûs voluntatis versùs bonum, a cujus poſſeſſione arceri ab inimico reali vel imaginario metuit. Et iſtud incrementum eò majus eſt quò oppoſitio fortior ipſi videtur. Inimicum ſuum primâ fronte non odit, niſi quia bonum amat, & quò amor major eſt, eò vehementius eſt odium; quia motus ipſius voluntatis in odio aliud revera nihil eſt quàm motus amoris, cùm motus mentis versùs bonum non differat a motu quo ipſius boni privationem fugimus, ut jam dictum eſt.

Tertium eſt ſenſus affectui conſentaneus, jam autem in hoc affectu eſt ſenſus odii; motus odii idem eſt ac motus amoris, ſed ſenſus odii omnino differt a ſenſu amoris, id propriâ experientiâ apud unumquemque conſtare debet. Motus ſunt actiones voluntatis: ſenſus ſunt modificationes mentis. Motus voluntatis ſunt cauſæ naturales ſenſuum mentis, & viciſſim iſti ſenſus mentis voluntatis motus in ſuâ determinatione conſervant, ſenſus odii in illo homine eſt naturalis ſequela motûs voluntatis mali præſentiâ excitati, ac deinde motus ille a ſenſu cujus cauſa eſt fovetur.

Quod de iſto homine diximus ipſi poſſet convenire, licèt corpus non haberet. Sed quia ex duabus partibus a naturâ conjunctis conſtat; motus mentis cum corpore & motus corporis cum mente communicantur. Itaque, nova determinatio, vel incrementum motûs voluntatis, naturaliter producit novam determinationem in motu ſpirituum animalium, quæ ſemper diverſa eſt in omnibus affectibus, quamvis motus mentis penè idem ſemper ſit.

Spiritus igitur in bracchia, crura, & faciem vehementer pelluntur ut in corpore eam informent diſpoſitionem quæ affectui neceſſariò competit, útque faciei eum aſpergant habitum, eamque ſpeciem quæ hominem injuriâ læſum exprimat, relatè ad omnes circumſtantias injuriæ illatæ, & ad conditionem & vires lædentis & læſi. Jam autem iſta ſpirituum effuſio eò vehementior, copioſior, & velocior eſt quò bonum majus, oppoſitio fortior, & cerebrum vividiùs affectum eſt.

Si igitur homo ille de quo ſermo eſt per imaginationem tantùm inju-

injuriam accipiat, aut ſi realis ipſi inferatur ſed levis, quæque ingentem non efficiat in cerebro commotionem; ſpirituum animalium effuſio futura eſt debilis & languida, ac fortè debilior quàm ut diſpoſitionem corporis ordinariam & naturalem poſſit immutare. At ſi injuria ſit atrox, & imaginatio incaleſcat, ingens in cerebro fiet commotio, & ſpiritus tantâ vi diffunduntur, ut in facie & in corpore eam ſpeciem, eúmque habitum ſint formaturi qui affectui dominanti congruat, ſi ipſi vires ad vincendum ſuppetant, ipſius habitus minax & ferox erit. Si debilis ſit, nec malo ipſi ingruenti poſſit reſiſtere, habitus erit humilis & ſupplex. Ejus gemitus & lachrymæ in adſtantium & ipſius hoſtis animum motus miſericordiæ excitabunt; hoc modo auxilium obtinebit quod propriis viribus ſibi ipſi ferre non valebat. At ſi adſtantium & illius qui miſero iſti adverſatur ſpiritus animales & fibræ cerebri jam commota ſint motu violento, ac iſti mótui contrario quo menti ingignitur commiſeratio, gemitus illius cui injuria fuit illata motum illum ipſi contrarium in inimico augebunt, ac nulla ipſi ſupereſſet auxilii & ſalutis ſpes ſi in eodem habitu & ſitu ipſe perſtaret. Verùm huic malo obviam ivit natura; námque ubi ingentis alicujus boni jactura imminet, quædam rabiei & deſperationis indicia tam vivida, támque inſolentia faciei naturaliter imprimuntur ut eos etiam mitigent qui vehementiſſimis perciti ſunt animi motibus, eosque veluti immobiles efficiant. Adſpectus ille terribilis & inopinatus imaginis mortis in facie iſtius miſeri a naturâ depictæ in ipſo inimico, cujus oculos illa imago ferit, ſpirituum & ſanguinis motum, quo ad vindictam ferebatur, ſiſtit. Ac eo favoris & attentionis ad miſeriam momento, naturâ habitum humilem & ſummiſſum iterum imprimente faciei iſtius miſeri, cui jam ſpes quædam affulget ob mutationem in inimici habitu & ſpecie factum, inimici illius ſpiritus animales determinationem priùs impoſſibilem accipiunt; adeo ut inſenſus ille inimicus miſericordiæ motus mechanicè ſuſcipiat, quibus ipſius mens ad id naturaliter fertur, ut charitatis & miſericordiæ rationibus obſecundet.

Hîc autem ſedulò obſervandum eſt mentis nullas eſſe partes in hócce toto machinæ motu, ſed hunc eſſe naturalem & neceſſarium ſapientis atque admirabilis corporum noſtrorum conſtructionis effectum. Infinitâ enim ſuâ ſapientiâ Deus in noſtris corporibus omnia poſuit organa aut vires motrices quibus opus erat ad eorum conſervationem. Hæc autem organa brevi diſperirent, ſi ex noſtrâ penderent vigilantiâ & curâ, ut ut cognoſceremus quod in iis peragitur. Mentis quidem ſenſus & motus fibrarum cerebri ſuccuſſionem, ſpirituúmque animalium curſum ſemper comitantur, ſed hujus ſuccuſſionis hujúſve curſûs nullatenus ſunt cauſa. Præterquàm quòd enim certo mentis ſenſu corpus moveri poſſe non concipiatur, certò conſtat mentem aliquo commotam affectu ne cogitare quidem eſſe in ſuo corpore ſpiritus animales, muſculos

oculos & nervos, nec quorſum hæc tendant noviſſe. Ipſam latet quis corporis habitus, quiſve vultus tunc eſſe debeat; imo hunc oris corporiſque habitum utut actualem nequaquam percipit, niſi commonſtrante ſpeculo, aut commonente amico. Denique certum eſt mentem utut obnitentem ſæpe non poſſe impedire quin ſua laxetur machina, nec eam aliter movere niſi cùm aliam quampiam rem objectam fortiter imaginari valet, cujus aperta veſtigia aliorſum contorqueant ſpiritus animales. Non alia ipſi ratio datur affectuum ſiſtendi effectus. Clarè ergo patet mentis, utut machinæ ſuæ motui præſentis, & quamvis, ex legibus ſuæ cum corpore conjunctionis, eo quatiatur motu, nullas eſſe tamen in his motibus partes, ſive eam horum motuum veram cauſam nullatenus eſſe.

Ex his ſequitur nihil probare argumenta quæ vulgò ad aſſerendam Brutorum animam afferuntur, aut etiam ea argumenta contrariam ſtabilire ſententiam. Clamant, inquiunt, canes cùm vulnerantur; Ergo iis ineſt anima quædam. Ergo, dic potiùs, nulla ipſis ineſt, clamor enim neceſſarius eſt ipſius machinæ conſtructionis effectus. Cùm aliquis bene corpore valens non clamat etſi vulneretur, id eſt indicio mentem ipſius obniti machinæ motui; ſi nulla mens ipſi ineſſet, & bene diſpoſitum foret ejus corpus, certè clamaret quotieſcunque vulneraretur. Sentit unuſquiſque ſuum bracchium ſeſe cùm ipſi vena aperitur, inſtar automati retracturum eſſe quo tempore pungitur, ni mens iſti motui reſiſteret. Diaphragmatis autem aliarúmque partium motus qui ad clamandum ſunt neceſſarii partim a mente pendent ut bracchii motus; cùm quis itaque etſi vulneratus non clamat, neque bracchium retrahit, id ex eo fit quòd ipſi mens ineſt quæ machinæ actioni obnititur; ergo quòd in pari caſu bruta clament, quòd membra retrahant, non ex eo probari poteſt ipſis ineſſe animam.

Verùm, inquiunt, prædam aſſequuntur bruta, multáſque exſerunt actiones non minori quàm homines ſolertiâ. Et id quidem concedo; ipſorum machina motus ſuos multò meliùs peragit quàm noſtra, quia ejus actionem nihil perturbat; quia nullam habent animam, nullóſque ideo ſuſcipiunt motus iis contrarios quos in ipſis, ex admirabili ipſorum corporis conſtructione, excitat rerum objectarum præſentia. Mirum ſanè præjudiciorum effectum! Inde probari volunt dari ſenſum in brutis unde potiùs probatur nullum in iis dari.

A propoſito longiùs aberrarem ſi fautores animæ brutorum ulteriùs ſequerer; ſui præjudicii cauſam ipſis oſtendere præſtat. Cùm non cognoſcamus, neque unquam cognituri ſimus quibus conſtet partibus cerebrum noſtrum, quive ſint earum partium uſus, aut quomodo cum organis quæ rerum objectarum impreſſionem excipiunt, ceteriſque corporis partibus colligentur, cúmque prætereà non poſſit eſſe mens noſtra quin ſui ſit conſcia, corporis ſui conſtructioni quam actu non cognoſcit, & de quâ ne cogitat quidem, eos effectus ideo non tribuit,

 qui

qui tamen inde vere pendent; eóque impellitur ut ſe ſolam judicet eſſe horum effectuum cauſam, quia ſola ſibi actu præſens eſt, & quia non poteſt eſſe quin actu de ſe cogitet. Quódque hocce adhuc fovet præjudicium illud eſt, quòd in nobis multi ſæpe peragantur motus e voluntate noſtrâ pendentes, & quorum proinde ſola nobis videmur eſſe cauſa. Inde enim judicamus ipſam eſſe mentem noſtram quæ corpori noſtro vitam conſervat, aut in ipſo omnes peragit motus qui ad vitæ conſervationem tendunt. Cùm igitur bruta ſui tuendi, ſpeciéique conſervandæ gratiâ, eoſdem quos exſerimus motus peragere cernamus, ipſis animam tribuimus quam falsò credimus eſſe omnium noſtrorum motuum cauſam. Quia verò omnes cauſas humanâ induimus naturâ, nec concipi poteſt anima quæ non cogitet, velit, ſentiat; inde canem noſtrum judicamus nos cognoſcere, nos amare, doloremque noſtro perſimilem ſentire cùm vulnus patitur. Cùm Deus in uſum hominis imprimis canem creaverit, ut homo ex ſuâ parte cum cane ſuo mutuo colligaretur vinculo, in eo certam indidit habilitatem ad certas contorſiones, certóſve capitis, tergi & caudæ motus peragendos qui quamvis nullam per ſe habeant cum mentis cogitationibus relationem, eam tamen in homine excitat cogitationem, canem ſcilicet eum amare, ipſi blandiri. Eæ ſunt, ni fallor, præcipuæ noſtri illius præjudicii cauſæ quo putamus brutis ineſſe animam; quod præjudicium periculoſas admodum ſecum trahit conſequentias, ut alibi probavi.*

Gloriam Deo reddamus, atque agnoſcamus ipſum, utpote infinitâ præditum ſapientiâ, omnibus indidiſſe animantibus omnia actionis principia quæ ad ipſorum vitæ conſervationem, & ſpeciei propagationem neceſſaria erant; imo ipſum primis indidiſſe animantibus † ac plantis infinitè parva embrya quæ ex legibus motûs ita cretura eſſe & exſolutum iri prævidit, ut per omnia ſæcula ſuam propagarent ſpeciem. Sic non temerariò limitabimus creatoris ſapientiam, quam ore quidem infinitam eſſe fateremur, ſed quam infinitè tamen mens noſtra deprimit, ex eâ quâ fertur propenſione ad eum humanâ induendum naturâ, & ad judicandum id ab ipſo peragi non poſſe quod ipſa non poteſt comprehendere. Sic neque in hoc aliud vitium incidemus quo rebus creatis tribuimus id quod ad eum tantummodo pertinere poteſt. Qui enim brutis animam tribuit, eâ ſolâ adductus ratione quòd eorum actiones ſolertiam & intelligentiam prodant, is certè Dei oblitus operi tribuit ipſius opificis ſapientiam. Cùm ſigillatim ea expenduntur quæ in hominis & animalium corpore ſingulis peraguntur momentis, in iis tanta deprehenditur regularium motuum varietas, ut eo ipſo judicetur mentem finitam eos omnes cognoſcere, & uno temporis momento regere haudquaquam poſſe: Sique ficta brutorum anima ipſorum machinæ motus præſentibus rebus objectis operaretur & dirigeret, certè multò plus iis ineſſet intelligentiæ quàm nobis. Præterquàm quòd enim innumeri in nobis abſque noſtrâ operâ peragantur, ne eorum quidem vera cauſa eſt mens

* Defenſionem vide contra accuſationem D. de la Ville, & ſuprà lib. 2. cap. 4.

† Vide ultimam illuſtrationem hujus operis ſub finem.

Digitized by Google

mens noſtra qui ex noſtris ſequuntur voluntatibus. Loqui aut canere volumus, ſed quinam ad loquendum aut canendum movendi ſint muſculi ne novimus quidem.

Intelligentiam procul dubio prodit quicquid Deus fecit. Seritur inverſum tritici granum, creſcens autem radix ad terram, ſtirps ſurſum versùs aërem ſe reflectit; id intelligentiam clamat: Nodos continuò ſtirps contrahit, ut ſe contra venti conatus corroboret, id futuri præſcitum indicat; hi nodi in imâ ſibi ſunt propiores quàm in ſuperiori parte, quia ex legibus mechanices ibi potentiores ſunt venti cui reſiſtendum eſt conatus: Cava ſtirps eſt quia, ut firma ſtet, pondus ejus non minuto robore minuendum erat. Hæc omnia & innumeri alii motus inviſibiles, imo & puris intelligentiis fortè etiam ignoti, infinitam ſapiunt intelligentiam: ſed neque tritici granum, neque quicquam, quod huicce grano affingere poteſt imaginatio fœcunda chimæris, futuros venti conatus prævidere, aut mechanicæ leges callere valet. Sapientiam creatoris infinitam indicat illud tritici granum, & ipſius creſcendi, aliáque grana ſibi ſimilia producendi ratio; illam miremur, adoremus; neque operi, aut animabus, aut chimæricis formis ullam eorum partem tribuamus quæ ad ſolum pertinent opificem. Redeo ad propoſitum.

Vir vehementi animi motu percitus, cùm in cerebro imaginem infortunii ſui ſatis vividam ſine ingenti ſpirituum copiâ producere & conſervare non poſſit, nec commotionem ſatis violentam ut in corpore formet habitum aut ſitum coactum & extraordinarium; nervi qui internis iſtius hominis afflicti corporis partibus reſpondent, ad alicujus mali præſentiam commotiones & agitationes ad id neceſſarias recipiunt, ut per omnia vaſa quæ ad cor appelluntur transfundant humores idoneos ad producendos ſpiritus quos poſtulat præſens animi motus. Nam ſpiritus effuſi per nervos qui ad jecur, lienem, & pancreas atque omnia viſcera tendunt, nervos illos excutiunt ac commovent, ut ex iis exprimant eos humores qui in partibus illis conſervantur ut machinæ corporis laboranti ſubveniant.

At ſi humores iſti eodem ſemper modo in corde diffluerent, parémque diverſis temporibus fermentationem in eo acciperent, in affectuum motibus mutationes tam ſubitæ non deprehenderentur. Magiſtratûs adſpectus, exempli gratiâ, furioſi ad vindictam prorumpentis impetum protinus non ſiſteret; ipſiúſque facies ſanguine & ſpiritibus modò fervens, pallida ac, præ ſupplicii timore, exanimata repente non fieret.

Itaque, ne humores illi ſanguini admixti eodem modo ſemper in cor tranſeant, ſunt nervi quidam quibus ipſius orificia circundantur, quique, ſeſe conſtringendo & remittendo per impreſſionem ex rei objectæ præſentiâ & imaginationis vi ortam, iſtis humoribus iter præcludunt & aperiunt. Atque ne iidem humores ſimilem diverſis tempori-

bus agitationem, ſimilemque in corde fermentationem recipiant, alii ſunt nervi qui ipſius efficiunt palpitationes; cúmque illi nervi in diverſis ſpirituum motibus æqualiter non agitentur, hinc fit ut eâdem vi ſanguinem in arterias non pulſent. Alii nervi in pulmone diffuſi aërem in corde diſtribuunt, conſtringendo & remittendo ramos canalis reſpirationi inſervientis, & hoc pacto ſanguinis fermentationem relatè ad circumſtantias affectûs dominantis regunt.

Denique ut ſpirituum curſus accuratiùs & promptiùs regatur, ſunt nervi qui arterias, tam eas quæ ad cerebrum aſcendunt, quàm quæ ſanguinem perducunt ad cæteras omnes corporis partes, circumdant. Adeo ut commotio cerebri quæ comitatur viſum inopinatum alicujus circumſtantiæ, ob quam omnes affectus mutare opus eſt, ſubitò determinet curſum ſpirituum verſus nervos quibus arteriæ illæ circundantur, ut earum contractione præcludat tranſitum ſanguini versùs cerebrum adſcendentis; ipſarúmque remiſſione iter aperiat ſanguini qui per cæteras omnes corporis partes diffunditur.

Cùm arteriæ illæ quæ ſanguinem versùs cerebrum vehunt liberæ ſint & ab omni vinculo ſolutæ, illæ verò, quæ ſanguinem per cæteras corporis partes diffundunt, his nervis arctè conſtringantur, caput ſanguini refertum eſſe debet, facies illo repleta. Sed aliquâ circumſtantiâ immutante commotionem cerebri quæ illam in iſtis nervis efficiebat diſpoſitionem, arteriæ ligatæ ſolvuntur, aliæ verò contrà arctiſſimè conſtringuntur. Itaque caput ſanguine fit vacuum, pallor faciem invadit, ac parva ſanguinis copia e corde effuſa, quamque nervi de quibus fuit mentio, in illud tranſire ſinunt vitæ conſervandæ gratia, in partes corporis inferiores tota penè deſcendit, cerebro deſunt ſpiritus animales, ac reliquum corpus tremor & debilitas invadunt.

Ut quæ hîc a nobis dicta ſunt ſigillatim explicarentur & probarentur, operæ pretium foret generalem Phyſicæ, & ſpecialem corporis humani cognitionem tradere. Verùm illæ duæ ſcientiæ ſunt adhuc & erunt ſemper imperfectiores, quàm ut earum ope, eâ quam optarem diligentiâ, rem explanare poſſim. Adde quòd ſi in his ulteriùs pergerem, extra inſtitutum nimis divagarer; ſufficit enim hîc ideam rudem & generalem tradere de affectibus, dummodo idea illa falſa non ſit.

Commotiones illæ cerebri, & illi motus ſanguinis & ſpirituum quartò occurrunt in unoquoque affectu, & quod quintum occurrit producunt, nempe commotionem ſenſibilem mentis.

Statim atque ſpiritus animales e cerebro in reliquum corpus pelluntur, ut in eo excitent motus idoneos ad fovendum affectum, mens versùs bonum perceptum pellitur; idque eò vehementiùs quò ſpiritus e cerebro vehementiùs egrediuntur, quia eadem commotio cerebri agitat mentem & ſpiritus animales.

Motus mentis versùs bonum eò vehementior eſt quò boni perceptio ſenſibilior; & motus ſpirituum qui e cerebro exeunt ut per reliquum corpus

corpus diffundantur, eò violentior eſt quo commotio fibrarum ex impreſſione rei objectæ aut ex imaginatione orta violentior eſt. Itaque cùm eadem iſta commotio perceptionem boni reddat ſenſibiliorem, commotionem mentis in affectibus eâdem proportione quâ ſpirituum motus augeſcere neceſſe eſt.

Iſtæ mentis commotiones ab iis quæ ex intellectuali perceptione boni, de quibus jam fuit ſermo, immediatè oriuntur, non differunt: Tantummodo ſunt vehementiores & vividiores propter conjunctionem mentis cum corpore, & quia iſta perceptio ex quâ oriuntur, eſt ſenſibilis.

Sextum quod occurrit eſt ſenſus ex affectu ortus, ſenſus amoris, odii, gaudii, triſtitiæ. Ab illo de quo jam loquuti ſumus iſte ſenſus non differt; vividior eſt duntaxat, quia in eo producendo corpus plurimùm confert. Sed ſemper conjungitur cum quodam ſenſu jucundo, quo omnes noſtri affectus nobis grati efficiuntur. Atque iſtud poſtremum eſt quod occurrit in unoquoque affectu, ut jam dictum eſt.

Hujúſce ultimi ſenſûs hæc eſt cauſa; ad præſentiam rei objectæ quæ affectum movet, aut novâ aliquâ circumſtantiâ eveniente, quædam ſpirituum animalium pars a capite versùs externas corporis partes pellitur, ut corpus eum ſortiatur habitum quem poſtulat affectus; & quidam alii ſpiritus in cor, pulmones, & viſcera cum impetu deſcendunt, ut inde auxilia neceſſaria contrahant; quod jam ſatis explicuimus. Jam autem quotieſcunque corpus in eo eſt ſtatu in quo par eſt ipſum eſſe, mens ob id ſemper maximo afficitur gaudio, contrà quotieſcunque corpus in ſtatu ipſius bono & conſervationi noxio eſt, mens ob id maximo afficitur dolore. Itaque, cum affectuum motus ſequimur, nec ſpirituum curſum ſiſtimus, quem perceptio rei objectæ efficit in corpore noſtro, ut in eo conſtituatur ſtatu in quo eſſe debet relatè ad illam rem obj ctam, mens legibus naturæ ſenſum illum ſuavitatis & voluptatis internæ experitur, quia corpus in eo eſt ſtatu in quo eſſe debet. Vice verſâ cùm mens juxta rationis præſcriptum curſum ſpirituum ſiſtit & affectui reluctatur, ex eo patitur dolorem pro proportione mali quod inde ad corpus redundare poſſet.

Nam quemadmodum reflectio mentis in ſeipſam neceſſariò conjungitur cum gaudio aut cum triſtitiâ intellectûs, ac deinde cum gaudio aut triſtitia ſenſuum; quum officii ſui memor & Dei præceptis morem gerens, agnoſcit ſe eſſe in eo ſtatu in quo eſſe debet, aut quum ſeſe affectibus permittens conſcientiæ morſibus agitatur, quibus ſe in perversâ diſpoſitione eſſe docetur. Ita curſus ſpirituum ad corporis bonum excitatus conjungitur cum gaudio aut triſtitiâ ſenſibili, & deinceps gaudio aut mœſtitiâ ſpirituali: prout curſus iſte ſpirituum animalium cohibetur aut promovetur a voluntate.

At hoc eſt diſcrimen & quidem non parvum inter gaudium ſpirituale quod cognitionem claram boni mentis ſtatûs comitari ſolet, & volupta-

tem ſenſibilem quæ comitatur ſenſum bonæ diſpoſitionis corporis; quòd ſcilicet gaudium intellectuale ſolidum eſt, ſine morſibus & immutabile non ſecus ac veritas quæ illud parit gaudium: cùm contrà gaudium ſenſibile ſemper conjungatur cum triſtitiâ mentis aut cum conſcientiæ morſu, ſollicitum eſt & mutabile, non ſecus ac affectus aut agitatio ſanguinis ex quâ naſcitur. Denique prius maximo ſenſuum gaudio ſemper comitatur, quotieſcunque naſcitur ex cognitione ingentis boni quod mens poſſidet; poſterius verò nunquam ferè comitatur ullo mentis gaudio, quamvis ex magno oriatur bono, quod corpori tantùm obtingit, menti verò officit.

Verum tamen eſt, eam ſuavitatem quam mens deguſtat ſeſe permittendo affectibus, niſi adſit gratia Jesu Christi jucundiorem eſſe ſuavitate quam experitur legibus rationis adhærendo. Atque iſta ſuavitas eſt origo omnium malorum ex peccato oriundorum, noſque omnes affectibus noſtris manciparet, niſi Filius Dei ab eorum ſervitute nos delectatione gratiæ liberaret. Etenim quæ hîc dixi pro gaudio mentis adversùs gaudium ſenſuum vera ſunt duntaxat inter Chriſtianos, & omnino falſa erant in ore Senecæ, Epicuri ipſius, omnium denique Philoſophorum a ratione minùs abludentium, quia jugum Jesu Christi dulce non eſt niſi iis qui ipſius ſunt, & quia ipſius onus nobis leve non videtur, niſi quum illud ipſius gratia nobiſcum fert.

CAPUT IV.

*Voluptates, & motus affectuum nos in errorem reſpectu boni injicere, ipſis indeſinenter eſſe reſiſtendum. Ratio impugnandi Libertinſmum.**

* Gall. le Libertinage.

QUæ jam de affectibus in genere expoſuimus non ſunt libera; ſunt in nobis ſine nobis, ſoluſque voluntatis aſſenſus a nobis abſolutè dependet. Perceptio boni naturaliter conjungitur cum motu amoris, cum ſenſu amoris, cum commotione cerebri, & motu ſpirituum, cum novâ mentis commotione quæ auget primum amoris motum, cum novo mentis ſenſu, qui auget primum amoris ſenſum, ac denique cum ſenſu ſuavitatis qui mentem remuneratur, quòd corpus ſit in ſtatu in quo eſſe debet. Hæc omnia in mente & corpore aguntur naturaliter & mechanicè; hoc eſt, ſine ullâ ipſius participatione, ac ſolus noſter aſſenſus a nobis verè dependet. Atque hic aſſenſus nobis eſt moderandus, cohibendus, & ab affectuum impetu ac ſervitute in libertatem vindicandus. Soli Deo libertas noſtra ſubmittenda eſt. Soli authoris naturæ voci, evidentiæ internæ, & internis rationis exprobrationibus obſequen-

Digitized by Google

ſequendum eſt. Nunquam aſſentiendum eſt niſi cùm clarè videmus nos libertate noſtrâ perperam eſſe uſuros, niſi aſſentiamur. Hic præcipuus canon obſervandus eſt erroris & peccati evitandi causâ.

Deus ſolus nobis evidenter demonſtrat obſequendum eſſe ipſius mandatis, ipſi igitur ſoli ſerviendum eſt. In affectuum lenociniis & blandimentis, minis & formidinibus nulla eſt evidentia, in iis nihil eſt præter ſenſus confuſos & obſcuros quibus reſiſtendum eſt. Expectandum eſt dum nobis affulgeat lux purior, diſſipentur falſi affectuum ſplendores, atque nos alloquatur ipſe Deus. Intra noſmet ipſos nos colligere, ac in nobis eum qui nos nunquam deſerit, nobiſque ſemper illuceſcit quærere debemus. Summiſsâ, ſed clarâ & diſtinctâ voce loquitur; Parvum quidem, ſed purum ejus lumen eſt. Quid parvum dico: Æquè vividum eſt ac purum. Quid ſummiſſam vocem loquor? æquè magna eſt ac diſtincta. Sed affectus noſtri nos ſemper extra noſmet ipſos abripiunt, ſuis tenebris & tumultu impediunt quominus vocem ipſius exaudiamus, & lumen videamus. Eos etiam qui ipſum non interrogant alloquitur; ac ii etiam qui affectuum impetu longiùs abrepti fuere, quædam tamen verba ab ipſo audiunt, ſed verba tonantia, minitantia, formidabilia, gladio δισόμῳ acutiora, intimos mentis receſſus penetranti, cogitationeſque & motus cordis ſcrutanti. Heb. c. 4. Omnia enim coram ipſo nuda patent; nec peccatorum crimina cernere poteſt quin ea ipſis intus vividè exprobret. Nos igitur apud noſmet ipſos recipere, & ad eum accedere par eſt. Ipſi interrogato & audito obediendum eſt. Si enim ipſum ſemper auſcultemus, nunquam fallemur; ſi ipſi ſemper obediamus, affectuum inconſtantiæ & miſeriis quas peccatum commeruit nunquam mancipabimur.

Haud arbitrandum eſt ut quidam præfracti ingenii homines qui ſibi ſapientes videntur, quos ſuperbia ad brutorum conditionem demittit, quique, diu ſpretâ lege Divinâ, nullam tandem aliam audiunt quàm vocem turpium affectuum ſuorum; cum iis, inquam, hominibus carnalibus arbitrandum non eſt, illos Deum ſequi & voci authoris naturæ obedire qui affectuum ſuorum motus ſequuntur & internis deſideriis morem gerunt. Ii ſanè ſummè aberrant: Et in hoc ipſo juxta Divum Paulum, impietatis & idololatriæ, hoc eſt, graviſſimorum criminum, pœnam patiuntur. Rom. 1. Revera iſta pœna eò major eſt, quòd nedum iram Divinam placet, ut placant aliæ pœnæ hominibus inflictæ, illam contrà indeſinenter provocet & augeat; uſque ad diem illum terribilem quo juſta Dei ira in peccatores erumpet.

Illorum tamen ratiocinia veriſimilitudine non carent; ſenſui communi admodum conformia eſſe videntur; affectuum favore adjuvantur, totaque Zenonis Philoſophia ipſa infringere proculdubio nequit. Bonum amare decet, ajunt; voluptas eſt character quem natura bono impreſſit; & eo charactere qui fallax eſſe nequit, utpote divinitus impreſſo, bonum a malo diſcernimus. Malum fugere convenit, ajunt

præ-

Digitized by Google

præterea ; dolor eſt character malo proprius, & iſto charactere qui fallax eſſe non poteſt, utpote a Deo impreſſo, malum a bono dignoſcimus. Qui ſeſe affectibus permittunt voluptate, qui iis reſiſtunt moleſtiâ & dolore afficiuntur. Ergo Author naturæ nos affectibus obtemperare, nunquam iis reſiſtere vult ; cùm voluptas & dolor quibus ex ipſius inſtituto tum afficimur, ipſius erga nos voluntatis certiſſima ſint argumenta. Ergo, qui cordis deſideria implet Deum ſequitur; & qui iſti naturæ inſtinctui, quo ad indulgendum ſenſibus & affectibus ferimur, cedit ipſius voci obſequitur. Sic ratiocinantur, & ſeſe in turpibus opinionibus confirmant; ſic intimas rationis exprobrationes eludere conantur, ac Deus, in ipſorum flagitiorum pœnam, ſinit ipſos falſis hiſce luminibus perſtringi & decipi. Fallacia lumina, quibus nedum illuminentur, occæcantur! Sed ita occæcantur ut cæcitatem ſuam nec cognoſcant, nec curari cupiant. Eos Deus ſenſui reprobo tradit, cordis deſideriis, affectibus ſordidis, actionibus homine indignis, ut loquitur ſcriptura, derelinquit, ut libidine ſuâ veluti pinguefacti, Deo irato in æternum immolentur.

Verùm ſolvendus eſt difficultatis nodus. Zenonis ſecta, cùm illum ſolvere non poſſet, abſcidit, negando voluptatem eſſe bonum, dolorem verò eſſe malum. Audax effugium & Philoſophorum gravitate indignum! Certè haud facilè crediderim illos tali ratiocinio perſuaderi poſſe, qui experientiâ convincuntur dolorem eſſe maximum malum. Itaque Zeno totaque Ethnica Philoſophia difficultatem ab Epicureis propoſitam ſolvere nequit; ad Philoſophiam ſolidiorem & ſaniorem confugiendum eſt.

Voluptatem eſſe bonam, dolorem verò malum verum eſt; voluptatem & dolorem ab authore naturæ uſui quarundam rerum alligata fuiſſe, ut judicemus an malæ an bonæ ſint; nos bonis ſemper uti, malas verò fugere, ac motus affectuum ferè ſemper ſequi debere. Ea omnia vera ſunt, ſed ſolum corpus ſpectant; affectibus & deſideriis penè ſemper obtemperandum eſt ad corpus conſervandum, vitámque brutorum vitæ ſimilem producendam. Senſus & affectus nobis ad corporis bonum duntaxat dati ſunt. Voluptas ſenſibilis eſt character quem natura alligavit uſui quarundam rerum, ut ſine difficili & moleſto rationis examine, iis poſſimus uti ad conſervationem corporis, non verò ut ipſas amaremus. Nihil enim amare debemus niſi id quod certiſſimè ratione agnoſcimus eſſe bonum noſtrum.

Ratione ſumus præditi, nec Deo qui eſt bonum noſtrum, acceptus eſſet amor cæcus, amor inſtinctûs, amor veluti coactus: ſed amor ex liberâ electione natus, amor cui prævia rationis lux affulgeat, amor qui ei mentem & cor noſtrum ſubjiciat. Nos ad ipſum amandum fert, nos lumine quod gratiæ ipſius delectationem comitatur docendo ipſum eſſe bonum noſtrum: at verò ad bonum corporis inſtinctu ſolo & ſenſu voluptatis confuſo duntaxat nos fert, quia bonum corporis, mentis appli-

Digitized by Google

applicatione rationiſque attentione indignum eſt.

Sed præterea, corpus noſtrum nos totos non componit; res eſt quidem ad nos pertinens, ſed ſine quâ, abſolutè loquendo, exiſtere poſſumus; bonum corporis non eſt ergo noſtrum. Corpora non poſſunt eſſe bonum niſi corporum. Iis poſſumus uti ad corporis noſtri utilitatem, ſed iis adhæreſcere non debemus. Mens noſtra ſuum etiam habet bonum, nempe bonum illud ſolum quod ſupra ipſam eſt, quod ſolum ipſam conſervat, quódque ſolum in ipſâ voluptatis aut doloris ſenſum gignit. Etenim omnia quæ ſenſus noſtros afficiunt per ſe ſentiri nequeunt, Deúſque ſolus nos monet ipſa eſſe præſentia, ſenſationibus quas nobis imprimit. Atque illud eſt quod Philoſophi Ethnici non capiebant.

Id amare, fateor, poſſumus & debemus quod voluptatem in nobis parere poteſt; ſed ideo Deum ſolum amare debemus, quia Deus ſolus poteſt agere in mente noſtrâ, nec quicquam aliud res ſenſibiles agere poſſunt quàm movere organa ſenſuum noſtrorum. At, quid refert, inquies, unde oriantur illæ ſenſationes jucundæ? Illas deguſtare volo. Hem, ingrate, agnoſce manum quæ te bonis cumulat. A Deo juſto mercedem injuſtam exigis. Vis eum te mercede afficere ob crimina in ipſum perpetrata, & eo momento quo illa perpetras. Ipſius voluntate immutabili, quæ eſt ordo & lex naturæ, uteris ut ab illo gratias immeritas extorqueas, námque in corpore tuo dexteritate flagitioſâ motus excitas qui ipſum ad id adigunt ut omne voluptatum genus in te producat. Sed mors iſtud corpus corrumpet; ac Deus quem ad injuſta tua deſideria implenda adegiſti, juſtam ſuam in te convertens iram te viciſſim ridebit.

Dolendum quidem eſt poſſeſſionem boni corporis conjunctam eſſe cum voluptate, poſſeſſionem verò boni mentis ſæpe conjungi cum moleſtiâ & dolore. Id ſummæ inordinationi imputari meritò poteſt hac ratione; nempe, cùm voluptas ſit character boni, dolor verò character mali, in amore Dei longè plus voluptatis ſentire deberemus, quàm in uſu rerum ſenſibilium, cùm Deus ſit verum ſeu potiùs unicum mentis bonum. Id ſanè ſic aliquando futurum eſt; atque ante peccatum fuiſſe veriſimile eſt; ſaltem hominem ante peccatum nullum in officii ſui exercitio ſenſiſſe dolorem conſtat.

Sed Deus a nobis ex primi hominis peccato receſſit. Is bonum noſtrum non eſt ampliùs naturâ, ſed gratiâ duntaxat; ſuavitatem enim in ipſius amore naturaliter non ampliùs ſentimus, ac tantùm abeſt ut nos ad ipſum amandum ferat, ut potiùs nos a ſe amoveat. Si ipſum ſequamur, nos repellit. Si ad ipſum currentes properemus, nos verberat: ſi in eo inſequendo pertinaciter perſtemus, nos malè excipere pergit, doloréſque vividiſſimos in nobis excitat. At verò poſtquàm in duris & arduis virtutis ſemitis, nulla voluptate deguſtatâ, nullóque alimento jucundo recreati defeſſi ſumus, & ad bona ſenſibilia nos convertimus

Digitized by Google

mus ut iis paſcamur, Deus iis nos veluti devincit voluptatis guſtu. Nos ob id remunerari videtur quòd ipſi terga damus, dum ad falſa bona transfugimus. Denique a peccato Deus a nobis ampliùs amari, atque ut unicum bonum noſtrum haberi nolle videtur. Solâ Mediatoris noſtri Jeſu Chriſti gratiâ Deum eſſe bonum noſtrum ſentimus. Cùm enim voluptas ſit character ſenſibilis boni, Deum eſſe bonum noſtrum ſentimus, quoniam Jeſu Chriſti gratiâ, Deum amamus cum voluptate.

Itaque mens bonum ſuum neque viſu neque ſenſu ſine gratiâ Jeſu Chriſti agnoſcens, bonum corporis ut proprium bonum accipit, illud amat, illique voluntate arctiùs etiam adhæret, quàm primâ naturæ inſtitutione adhærebat. Nam cùm bonum corporis ſolum ſuperfuerit quod ſe præbeat ſentiendum, in hominem vehementiùs neceſſariò agit. Cerebrum illo vividiùs afficitur, ac proinde mens illud vividiùs ſentit & imaginatur. Spiritus animales eò vehementiùs agitantur, ac ideo voluntas illud majori cum ardore & voluptate amat.

Mens ante peccatum imaginem boni corporis vividiorem e cerebro poterat delere, ac voluptatem ſenſibilem diſſipare quæ iſtam imaginem comitabatur. Corpore menti ſubmiſſo, mens continuò poterat ſiſtere commotionem fibrarum cerebri & agitationem ſpirituum, ſolâ officii ſui conſideratione. Sed poſt peccatum id penès ipſam ampliùs non eſt. Hæc veſtigia imaginationis, hiſque ſpirituum motus non ampliùs pendent ab ipſâ, & ſequelâ neceſſariâ voluptas; ordine naturæ alligata his veſtigiis & motibus ſola cordi dominatur. Homo propriis viribus huic voluptati diu reſiſtere nequit, gratia ſola poteſt illam vincere; ratio ſola non valet. Quia uno verbo Deus ut Author gratiæ ſe ipſum, ut ita dicam, ſolus vincere poteſt ut authorem naturæ, ſeu potiùs ipſe ſolus poteſt ſeipſum pacare & flectere ut ultorem tranſgreſſionis Adami.

Vid. quintum Dialogum colloquiorum Chriſtianorum ſub finem.

Stoici, qui mala ex peccato originis orta nonniſi confusè noverant, Epicureis reſpondere nequibant; Nam ipſorum felicitas nihil erat præter inanem ideam, cùm nulla ſit felicitas ſine voluptate, nec poſſent voluptatem guſtare in actionibus ſolidæ virtutis. Quoddam ſentiebant quidem gaudium virtutis ſuæ imaginariæ leges ſequendo, quia gaudium ſequitur neceſſariò & naturaliter cognitionem mentis, cùm videt ſe eſſe in optimo ſtatu in quo eſſe queat. Gaudium illud mentis animum ipſorum ad tempus poterat ſuſtentare, ſed ſatis non habebat efficacitatis ut illius ope dolori reſiſtere & voluptatem vincere poſſent. Interna ſuperbia, non verò gaudium, lætitiam quandam Philoſophorum iſtorum vultui aſpergebat; ubi verò ab hominum conſpectu abierant, ſapientiæ & virtuti prorſus valedicebant, ut Reges illi ſcenici, qui totam unico momento deponunt Majeſtatem ſuam.

De Chriſtianis qui leges Evangelii ad amuſſim ſequuntur res ſecus ſe habet. Ipſorum gaudium ſolidum eſt, quia certiſſimè norunt ſe in optimo verſari ſtatu in quo queant eſſe. Gaudium ipſorum ingens eſt, quia

Digitized by Google

quia infinitum eſt bonum quod fide & ſpe deguſtant. Nam ſpes ingentis boni cum ingenti gaudio ſemper conjungitur, & illud gaudium eò vividius eſt quò ſpes firmior: quia ſpes firma bonum veluti præſens imaginationi repræſentans, gaudium immo voluptatem ſenſibilem, quæ boni præſentiam ſemper comitatur, neceſſariò parit. Ipſorum gaudium nullâ admiſcetur ſollicitudine, quia promiſſis Dei nititur, ſanguine filii ipſius confirmatur, pace internâ & ineffabili charitatis quâ ſpiritus ſanctus cor eorum perfundit ſuavitate fovetur. A vero ipſorum bono eos nihil ſeparare poteſt, ubi illud guſtant & eo delectantur delectatione gratiæ. Voluptates ex bonis corporis ortæ iis inferiores ſunt quas in amore Dei ſentiunt. Contemtum & dolorem amant; opprobriis aluntur; & voluptas quam in perpeſſionibus experiuntur, ſeu potiùs voluptas quam in Deo nanciſcuntur, dum cætera, ut ipſi ſoli adhæreant, derelinquunt, adeo violenta eſt ut ipſos abripiat, ut novam ipſis ſuggerat linguam, útque etiam in miſeriis & doloribus exantlatis, Apoſtolorum exemplo, glorientur. *At Apoſtoli*, inquit Scriptura, *e* Act. V. 41. *Concilio egreſſi ſunt, gaudio pleni quòd digni judicati fuiſſent qui opprobria propter Chriſti nomen paterentur.* Talis eſt mentis diſpoſitio verorum Chriſtianorum, ubi veritatem defendendo extremis probris obnoxii facti fuere.

Cùm JESUS CHRISTUS eo fine venerit ut reſtitueret ordinem peccato turbatum, cúmque ordo poſtulet ut maxima bona cum ſolidiſſimis conjungantur voluptatibus, res ſic ut dictum eſt manifeſtò ſe habere debent. Sed rationi accedit experientia. Nam ſtatim atque quis apud ſe tantummodo decernit omnia propter Deum derelinquere, ut plurimùm voluptate aut gaudio interno afficitur, quo æquè vividè ſentit Deum eſſe ipſius bonum, ac id clarè antea cognoſcebat.

Veri Chriſtiani nobis quotidie aſſerunt gaudium quod percipiunt ex eo quòd Deum ſolum ament & colant exprimi non poſſe, ſanè ipſis circa ea quorum intus conſcii ſunt credere æquum eſt. Impii contrà in perpetuis verſantur anxietatibus; ac ii qui inter mundum & Deum diverſi aguntur, gaudium etiam juſtorum, & anxietates impiorum participant. Miſerias ſuas queruntur, ac ipſorum querimonias gratis non fieri credere etiam par eſt. Deus homines in intimo corde ſauciat, cùm aliud amant quàm ipſum. Atque in hoc vulnere poſita eſt vera miſeria. Gaudium ſummum, cùm ipſi ſoli adhærent, ipſorum cordibus affundit, atque in iſto gaudio conſiſtit ſolida felicitas. Divitiarum copia, dignitatum poſſeſſio ſunt res extra nos; non poſſunt nos ſanare cùm Deus nos lædit. Paupertas & contemtus ſunt quoque extra nos, nec poſſunt nos lædere ubi Deus nos tuetur.

Ex ſuprà dictis patet bonum noſtrum in rebus objectis poſitum non eſſe, affectuum motus nobis non eſſe ſequendos, niſi ad conſervationem vitæ noſtræ; voluptatem ſenſibilem eſſe reſpectu boni noſtri id quod ſenſationes noſtræ ſunt reſpectu veritatis; ac quemadmodum ſen-

Digitized by Google

ſus noſtri nos fallunt circa veritatem, affectus noſtros nos fallere circa bonum noſtrum: Delectationi gratiæ cedendum eſſe, quia nos cum evidentiâ fert ad amorem veri boni, quia internis rationis objurgationibus obnoxia non eſt, ut inſtinctus cæcus & voluptas confuſa affectuum, & quia cum interno gaudio ſtatui in quo verſamur maximè congruo ſemper conjungitur: Denique, cùm Deus ſolus poſſit agere in mentem hominis, hominem non poſſe invenire felicitatem extra Deum, niſi quis ſupponat, aut Deum inobedientiam remunerari, aut ipſum jubere id quod minùs amabile eſt magis tamen amari. Quod involuit contradictionem.

CAPUT V.

Perfectionem mentis conſiſtere in ipſius conjunctione cum Deo per cognitionem veritatis & per amorem virtutis, & contrà ejus imperfectionem oriri ex corporis in ipſam imperio, propter inordinationem ipſius ſenſuum & affectuum.

BOnum mentis neceſſariò eſſe aliquid ſpirituale vel minimâ animi attentione agnoſcere poſſumus. Corpora longè inferiora ſunt mente, in ipſam propriis viribus agere nequeunt, cum eâ ne conjungi quidem poſſunt immediatè; denique per ſe non ſunt intelligibilia. Ergo mentis bonum eſſe nequeunt. Contrà ſpiritualia ſunt intelligibilia naturâ ſuâ, poſſunt cum mente conjungi; poſſunt ergo eſſe ipſius bonum, dum ſint ſupra ipſam. Námque ut aliquid poſſit eſſe bonum mentis, non ſufficit id eſſe ſpirituale, ut eſt mens; oportet præterea eſſe ſupra mentem, poſſe agere in eam, eandémque lumine perfundere & præmio afficere; alioqui res illa mentem nec poteſt perfectiorem reddere, nec feliciorem, ac ideo ipſius bonum eſſe nequit. Ex intelligibilibus aut ſpiritualibus Deus ſolus hoc modo in mentem agere poteſt: unde ſequitur Deum ſolum eſſe, & eſſe poſſe verum bonum noſtrum. Ergo nec perfectiores, nec feliciores fieri poſſumus niſi poſſeſſione Dei.

Cognitione veritatis, & amore virtutis mentem reddi perfectiorem; & cæcitate, ac cordis corruptione fieri imperfectiorem apud omnes in confeſſo eſt. Cognitio ergo veritatis & amor virtutis nihil aliud eſſe poſſunt præter conjunctionem mentis cum Deo, & quandam, ut ita loquar, Dei poſſeſſionem: & contrà cæcitas mentis, affectuumque depravatio nihil aliud eſſe poſſunt præter ſeparationem mentis a Deo, atque ejus conjunctionem cum aliquâ re infra ipſam poſitâ, id eſt, cum corpore, quandoquidem eâ ſolâ conjunctione & imperfecta & miſera evade-

Digitized by Google

evadere poteſt. Itaque cognitio veritatis, ſeu rerum juxta veritatem, non differt ab ipſius Dei cognitione; & Deum amat quicunque virtutem amat, vel res prout ſunt amore dignæ ſeu juxta virtutis leges diligit.

Mens veluti ſita eſt inter Deum & corpora, inter bonum & malum, inter lucem & tenebras, inter ea quibus in ordine continetur, vel extra ordinem abducitur, inter ea denique quorum ope perfecta ac felix, & ea quorum ope imperfecta ac miſera evadere poteſt. Quum veritatem aliquam retegit, aut res ut in ſe ſunt videt; illas in ideis Dei videt, hoc eſt, viſu claro & diſtincto ejus rei quæ in Deo eſt, quâ iſtæ repræſentantur ideæ. Námque, ut jam dictum eſt, mens humana non includit in ſe perfectiones aut ideas omnium entium quæ videre poteſt: non eſt ens univerſale. Itaque in ſe non videt res a ſe diſtinctas, ſeipſam conſulendo non eruditur & illuminatur; ſibi ipſi enim non eſt perfectio & lumen: hoc lumine immenſo veritatis internæ indiget ut illuminetur. Itaque cùm cognoſcit veritatem, cum Deo colligatur, ipſúmque aliquo modo cognoſcit & poſſidet.

Sed mens quæ veritatem cognoſcit non modò dici poteſt cognoſcere Deum qui ipſam in ſe includit; dici etiam poteſt aliquatenus cognoſcere res ut eas Deus cognoſcit. Ac revera mens illa diverſas rerum relationes cognoſcit, Deus pariter: Illas cognoſcit in perceptione ſeu in contemplatione perfectionum Divinarum, nec etiam alio modo cognoſcuntur a Deo. Deus enim nec ſentit nec imaginatur: In ſe ut in mundo intelligibili videt mundum materialem & ſenſibilem quem creavit. De mente quæ veritatem cognoſcit res eodem ſe habet modo. Illam nec ſentit nec imaginatur: ſenſationes & phantaſmata nihil menti niſi falſas repræſentant relationes: & quicunque veritatem aſſequitur illam aſſequi nequit niſi in mundo intelligibili cui adhæret, & in quo Deus ipſe illam videt, námque iſte mundus materialis & ſenſibilis non eſt intelligibilis per ſe. Mens igitur videt in lumine Dei, ſicut Deus ipſe, quæcunque clarè videt; quamvis illa non videat niſi modo valde imperfecto, ideóque longè aliter ac Deus illa videt. Itaque cùm mens veritatem videt, non modò conjungitur cum Deo, ipſúmque poſſidet, verùm etiam aliquo ſenſu videt veritatem eodem modo quo Deus.

Pariter quum amamus ſecundùm virtutis leges, Deum amamus. Nam quum amamus ſecundùm iſtas leges, impreſſio amoris quam Deus in corde noſtro ut versùs ipſum convertamur indeſinenter producit a libero arbitrio non deflectitur, nec in philautiam tranſmutatur. Mens tum liberè duntaxat ſequitur impreſſionem ipſi a Deo datam; cùm autem Deus ipſi nullam det impreſſionem quæ versùs ipſum non tendat, quoniam propter ſe ſolum agere poteſt; amare juxta leges virtutis idem eſſe ac amare Deum evidenter patet.

Sed id non modò eſt amare Deum, eſt præterea amare ut Deus amat: opera ſua non amat niſi quia aliquam habent analogiam cum perfectionibus ſuis; & illa amat juxta proportionem relationis quam ha-

Digitized by Google

bent cum iſtis perfectionibus. Denique idem amor eſt quo Deus amat ſeipſum & omnia quæ fecit. Amare ſecundùm leges virtutis, eſt Deum unicè amare; ipſum in omnibus amare, ac res amare prout bonitatem & perfectiones Dei participant, hoc eſt, ipſas amare prout ſunt amabiles, uno verbo eſt amare per impreſſionem ejuſdem amoris quo Deus ſeipſum amat; námque cùm amamus ut par eſt tunc eo movemur amore quo Deus ſeipſum & omnia relatè ad ſe amat. Tunc igitur amamus ut Deus amat.

Igitur, omnem perfectionem noſtram a cognitione veritatis & legitimo virtutis amore oriri evidens eſt; cùm iſta veritatis cognitio, iſteque virtutis amor ex conjunctione noſtrâ cum Deo ordinariò ſequantur, ipſiúſque Dei poſſeſſionem nobis concilient, quantùm id fieri poteſt in hac vitâ. Ex cæcitate mentis, vice verſâ, & cordis corruptione oritur tota imperfectio noſtra; atque hæc duo ex conjunctione mentis noſtræ cum corpore oriuntur, ut id in multis locis oſtendi, ubi demonſtravi nos nunquam veritatem cognoſcere, verúmque bonum amare, dum ſequimur ſenſuum, imaginationis, & affectuum noſtrorum impreſſiones.

Hæc ſunt evidentia. Homines tamen qui entis ſui perfectionem omnes ardenter cupiunt, ſuam cum Deo conjunctionem augere non ſatagunt, & ad ſuam cum rebus ſenſibilibus fovendam & augendam conjunctionem perpetuò adlaborant. Tanti mali cauſa nunquam ſatis explicari poteſt.

Poſſeſſio boni duos effectus in ipſius poſſeſſore naturaliter edere debet, ipſum nempe perfectiorem, & eodem tempore feliciorem reddere. Sed id non ſemper evenit. Fateor quidem mentem non poſſe actu aliquod bonum poſſidere, quin actu fiat perfectior; ſed poteſt quandoque actu poſſidere aliquod bonum, nec tamen eſſe actu felicior. Qui veritatem meliùs cognoſcunt, & bona amabiliora magis amant, ſemper actu perfectiores ſunt iis qui in cæcitate & corruptione verſantur, ſed non ſemper actu ſunt feliciores: De malo res eodem ſe habet modo; imperfectum ſimul & infelicem reddere debet: ſed quamvis homines ſemper reddat imperfectiores; ipſos tamen non ſemper reddit infeliciores; aut illos non reddit infelices eâ proportione quâ illos reddit imperfectos. Virtus ſæpe dura eſt & amara, vitium verò dulce & jucundum. Ac probi potiſſimùm fide & ſpe verè felices ſunt, dum mali voluptatibus ex deliciis actu utuntur. Id quidem ſic ſe habere non deberet, ſic tamen ſe habet. Illud malum a peccato ortum eſt, ut dixi in capite præcedenti. Atque iſtud non modò totius cordis noſtri pravitatis, verùm etiam cæcitatis & ignorantiæ mentis noſtræ præcipua cauſa eſt.

Hæc inordinatio imaginationi noſtræ perſuadet corpora poſſe eſſe bonum mentis, nam voluptas, ut ſæpe dixi, eſt character aut indicium ſenſibile boni. Jam autem ex omnibus voluptatibus quibus hîc in terris fruimur maximè ſenſibiles illæ ſunt quas per corpora percipere exiſtima-

Digitized by Google

timamus. Ergo ſine magno examine corpora eſſe poſſe, aut etiam actu eſſe bonum noſtrum judicamus. Adversùs enim naturæ inſtinctum obniti, & argumentis a ſenſu deductis reſiſtere difficillimum eſt. Id nequidem mentem noſtram ſubit. De inordinatione ex peccato ortâ neutiquam cogitamus. Corpora non poſſe agere in mentem niſi ut cauſas occaſionales, mentem non poſſe immediatè aut per ſe aliquid corporei poſſidere, nec cum ullâ re conjungi, niſi per ipſius cognitionem & amorem; Deum ſolum ſupra ipſam eſſe, ipſámque ab eo duntaxat ſenſationibus voluptatis aut doloris remunerari aut puniri, illuminari & moveri, uno verbo affici poſſe, quocunque tandem ſit modo, non attendimus. Iſtæ veritates quamquam ingeniis attentis evidentiſſimæ, ad nos convincendos eandem vim non habent ac fallax impreſſionis ſenſibilis experientia.

Quum aliquid ut noſtrî partem, aut quum nos ut partem iſtius rei conſideramus, tum noſtram cum illâ re conjunctionem bonum noſtrum eſſe judicamus; illam amore proſequimur, & amor iſte eò major eſt quò res quâcum nos ut colligatos conſideramus, nobis videtur pars præſtantior totius quod cum ipſâ conſtituimus. Jam autem duo ſunt argumenta quibus rem eſſe partem noſtrî perſuademur: inſtinctus a ſenſu ortus, & evidentia rationis.

Sensûs inſtinctu mentem meam cum corpore meo conjunctam eſſe, meum conſtituere alteram partem entis mei perſuadeor; illud non mihi evidentiâ conſtat. Id lumine rationis non cognoſco; ſed dolore, aut voluptate quam ſentio, dum res objectæ me feriunt, manus mea pungitur; & ex punctione dolorem patior; ergo manus mea entis mei partem conſtituit. Veſtis mea laceratur, & ex laceratione nihil patior, ergo veſtis mea non eſt pars mei: capilli mei ſine dolore mihi abſcinduntur, licèt cum dolore vellantur; id Philoſophos tenet ambiguos; quid decidant neſciunt. Sed ex hoc ipſorum dubio liquet etiam ſapientiſſimos inſtinctu ſensûs potiùs quàm lumine rationis judicare hæc vel illa efficere aut non efficere partem ſui. Si enim hac de re per rationis evidentiam & lumen judicarent, nullo negotio cognoſcerent mentem & corpus eſſe duo genera entium omnino oppoſita; mentem cum corpore non poſſe per ſe conjungi, ſed per ſolam noſtram cum Deo conjunctionem mentem lædi cùm corpus percutitur, ut alibi dixi. Itaque, ſolo inſtinctu ſensûs corpus noſtrum & omnia ſenſibilia quibus cohæremus, ut partes noſtri conſideramus, hoc eſt ut partes illius quod in nobis cogitat & ſentit: quia revera id quod non exiſtit per evidentiam rationis agnoſci nequit, cùm evidentia veritatem ſolam videat.

At de rebus intelligibilibus res planè ſecus ſe habet; nam lumine rationis agnoſcimus relationem quam habemus cum ipſis. Claro mentis viſu percipimus nos cum Deo conjunctos eſſe modo longè ſtrictiori & magis eſſentiali quàm cum corporibus, ſine Deo nos nihil eſſe, nihil poſſe, nihil cognoſcere, nihil ſentire; ipſum eſſe totum quod ſumus, nóſque

nóſque cum ipſo, ſi id ita dici poſſit, partem perquàm minimam duntaxat conſtituere. Lumen rationis innumera nobis proponit incitamenta ad Deum unicè amandum, & corpora ſpernenda, utpote indigna amore noſtro. Sed noſtram cum Deo conjunctionem naturaliter non ſentimus. Inſtinctu ſenſûs Deum eſſe nobis inſtar omnium non cognoſcimus niſi per gratiam Jeſu Chriſti, quæ in quibuſdam hunc ſenſum producit, ut per illum poſſint faciliùs vincere ſenſum contrarium, quo corporibus cohærent. Námque Deus ut author naturæ mentes fert ad ſui amorem lumine rationis, non verò inſtinctûs cognitione. Ac veriſimile eſt ipſum ex quo duntaxat peccatum irrepſit, lumini addidiſſe, quaſi authorem gratiæ, inſtinctum, delectationem prævenientem; quia lumen noſtrum, utpote nunc debiliſſimum, ad Deum nos ferre nequit, & quia voluptatis aut inſtinctûs contrarii impetu perpetuò debilitatur & inefficax redditur.

Nos igitur cum Deo & mundo intelligibili quem in ſe includit colligari mentis lumine cognoſcimus: at cum corpore noſtro, ac per corpus noſtrum cum mundo materiali & ſenſibili quem Deus creavit nos colligari ſenſu convincimur. Sed quia perceptiones ex ſenſibus ortæ ſunt vividiores, efficaciores, frequentiores, & diutius durant quàm perceptiones ex lumine rationis ortæ, non mirum eſt quòd ſenſationes noſtræ nos agitent, & amorem noſtrum erga omnia ſenſibilia excitent, lumina verò rationis diſſipentur, ac nullo in nobis erga veritatem ingenito ardore evaneſcant.

Non pauci quidem Deum eſſe verum ipſorum bonum perſuaſum habent, ipſum amant ut totum ipſorum & ſuam cum ipſo conjunctionem augere & roborare enixè cupiunt. Sed pauci admodum ſunt quibus notum ſit nos per cognitionem veritatis cum Deo naturali conjunctione colligari; nos veras rerum ideas contemplando Deum aliquo modo poſſidere; & perceptiones iſtas abſtractas quarundam veritatum generalium & immutabilium, quibus veritates ſpeciales nituntur, eſſe conatus mentis quæ Deo adhæreſcit, & a corporibus recedit. Metaphyſica, Mathematicæ puræ, & omnes ſcientiæ univerſales, quibus ſcientiæ ſpeciales fundantur & includuntur, quemadmodum ens univerſale ſpecialia omnia entia includit, omnibus penè hominibus, probis æquè ac iis qui nullo ducuntur veritatis amore, futiles videntur. Adeò ut applicationem ad iſtas ſcientias eſſe puriſſimam & perfectiſſimam applicationem mentis ad Deum vix dicere auſim, & in contemplatione mundi intelligibilis circa quem eæ verſantur ſcientiæ, Deum ipſum cognoſcere & producere mundum iſtum ſenſibilem, a quo corpora accipiunt vitam, ut ex altero mentes alimentum recipiunt.

Qui ſenſuum impreſſiones, & affectuum motus duntaxat ſequuntur, veritatem non poſſunt deguſtare, quia iis illa non adblanditur. Probi verò qui affectibus perpetuò obluctantur, illis, falſe bona ſibi offerentibus, ſemper non reſiſtunt cùm veritatem ipſorum oculis ſubducunt,

ducunt, aut illam ipſis deſpicabilem præbent: Quia probi eſſe poſſumus, quamvis valde eruditi & perſpicaces non ſimus. Ut Deo accepti ſimus neceſſe non eſt accuratè ſcire ſenſus noſtros, imaginationem, & affectus nobis ſemper res aliter repræſentare quàm revera ſunt: Etenim Jeſum Chriſtum, nec Apoſtolos a multis erroribus, quos Carteſius circa hanc materiam retexit, nos expedire voluiſſe non patet.

Inter fidem & intelligentiam, Evangelium & Philoſophiam, multùm intereſt diſcriminis. Craſſiſſimi homines fidei capaces ſunt, quamvis pauciſſimi puræ cognitionis veritatum evidentium ſint capaces. Fides Deum ſimplicibus repræſentat ut Creatorem cœli & terræ; atque id ſufficit ut ad ipſum amandum & colendum ferantur. Ratio illum non modò conſiderat in operibus ejus; erat enim id quod eſt antequàm mundum creaſſet; illum in ſeipſo contemplari conatur, aut per ingentem illam & vaſtam ideam Entis infinitè perfecti quam in ſe includit. Filius Dei qui eſt ſapientia Patris aut veritas æterna, humanam induit naturam, & factus eſt ſenſibilis, ut hominibus carnalibus & craſſis innoteſceret. Illos inſtituere voluit per id quod ipſos occœcabat, ſcilicet eos per ſenſus ad ipſum amandum ferre, & a bonis ſenſibilibus avertere ipſos voluit per res ipſas quibus mancipabantur. Cum ſtultis acturus quadam ſtultitiæ ſpecie uſus eſt, ut eos redderet ſapientes. Itaque probi, ac qui majore prædíti ſunt fide, non ſemper majori præditi ſunt intelligentiâ. Deum per fidem cognoſcere, ipſúmque auxilio gratiæ amare poſſunt, quamvis ipſum eſſe ſuum totum non intelligant, ut id Philoſophi intelligere valent, & quamvis non cogitent cognitionem abſtractam veritatis eſſe quamdam cum Deo conjunctionem. Mirum igitur non eſt quod tam pauci in id incumbant ut naturalem ſuam cum Deo conjunctionem per veritatis cognitionem augeant; cùm, ut eam augeant, adversùs ſenſuum & affectuum impreſſiones pugnandum ſit, modo longè diverſo ab eo quo Viri piiſſimi adversùs ſenſus & affectus pugnare ſolent. Nam probiſſimi viri ſenſus & affectus eo modo eſſe fallaces quo explicuimus in libris præcedentibus non ſemper perſuadentur.

Solæ ſenſationes aut cogitationes quarum corpus particeps eſt, immediatè gignunt affectus, quia ſola fibrarum cerebri commotio excitat aliquam agitationem ſpecialem in ſpiritibus animalibus. Itaque ſolæ ſenſuum perceptiones nos convincunt modo ſenſibili, nos quibuſdam rebus adhærere erga quas iſtæ perceptiones ſenſibiles amorem in nobis excitant. Jam autem conjunctionem quam habemus cum Deo, dum veritatem cognoſcimus, ſenſu non percipimus; immò de ipſo nequidem cogitamus, nam in nobis modo ita arcano & imperceptо ineſt & operatur, ut illum nequaquam deprehendamus. Conjunctio igitur quam naturaliter cum Deo habemus amorem noſtrum erga ipſum non excitat. Sed de conjunctione quam habemus cum rebus ſenſibilibus res ſecus ſe habet. Omnes ſenſationes noſtræ iſtam nobis probant conjunctio-

ctionem. Corpora quum in nobis agunt viſum noſtrum feriunt, ipſorum actio nihil habet occulti. Immo corpus noſtrum nobis propiùs adeſt mente, illudque ut potiorem noſtrî partem conſideramus. Itaque conjunctio quam cum corpore noſtro habemus, & per corpus noſtrum cum omnibus rebus ſenſibilibus excitat in nobis amorem violentum, quo iſta conjunctio augetur, & a rebus nobis longè inferioribus dependentes efficimur.

CAPUT VI.

De erroribus generalioribus affectuum, Quædam exempla ſpecialia afferuntur.

OMnes errores ſpeciales in quos circa bonum nos injiciunt affectus noſtri retegere; amores immoderatos, & inordinatos impugnare; cordis integritatem reſtituere & mores regere Ethicæ eſt. Sed propoſitum noſtrum præcipuè poſtulat ut mentem dirigamus, & cauſas errorum noſtrorum circa veritatem patefaciamus. Mentem ſolam conſiderandam habemus, ſi verò obiter de corde agamus, id fit quia cor menti dominatur. Veritatem in ſeipsâ ſine ullâ relatione ad nos quærimus, & relationem quam habet nobiſcum conſideramus, quia illa relatio efficit ut philautia illam veritatem nobis abſcondat, & velet. Nam de omnibus ex affectibus noſtris judicamus, ac ideo in omnibus fallimur; quippe judicia affectuum cum veritate nunquam conveniunt.

Id nos docet D. Bernardus his verbis. *Amor ſicut odium veritatis*
Joan. 5.30. *judicium neſcit. Vis judicium veritatis audire?* Sicut audio, ſic judico:
non ſicut odi, non ſicut amo, non ſicut timeo. Eſt judicium odii, ut il-
Joan. 19.7. *lud*: Nos legem habemus, & ſecundùm legem noſtram debet mori.
Joan. 11.48. *Eſt & timoris, ut illud*: Si dimittimus eum, venient Romani & tollent noſtrum locum & gentem. *Judicium verò amoris, ut David de*
2. Reg. 18.5. *filio parricidâ.* Parcite, inquit, puero Abſalom: Bernard. *De grad. humilitatis.* Amorem & odium ſequendo falsò ſemper judicamus; purum veritatis lumen nos ſolùm illuminat; nec niſi diſtinctam noſtri omnium Magiſtri vocem audiendo ſolida ferre poſſumus judicia; dummodo de iis tantùm quæ nos docet, ac prout docet, judicemus. *Sicut audio, judico.* Sed quo pacto nos decipiant affectus videamus, ut iis reſiſtere facilius poſſimus.

Affectus autem tantam cum ſenſibus habent relationem, ut, quomodo illi in errorem nos injiciant, poſt ea quæ de his Primo Libro diximus, explicare difficile non ſit. Generales enim affectuum erro-

Digitized by Google

errores, generalibus ſenſuum erroribus planè ſimiles ſunt.

Errores ſenſuum, ut primo Libro diximus, ex eo potiſſimùm in genere oriuntur, quòd rebus externis, aut corpori noſtro tribuamus ſenſationes menti ſoli proprias, quòd colores ſuperficiei corporum alligemus; lucem, ſonos, odores in aëre diffundi credamus: quódque titillationem & dolorem in partibus corporis noſtri, quibus mutationes quædam per motum corporum obviorum contingunt, ineſſe exiſtimemus.

De affectibus idem penè ferendum eſt judicium. Omnes cordis noſtri affectiones, bonitatem, lenitatem, malignitatem, aſperitatem noſtram, omneſque animi affectus, rebus objectis, quæ ipſos movent aut movere videntur, imprudenter tribuimus. Res objecta quæ in nobis aliquem affectum excitat, id quod in nobis excitat, dùm de illa cogitamus, in ſe includere aliquo modo nobis videtur; quemadmodum res ſenſibiles ſenſationes quas in nobis præſentiâ ſuâ excitant in ſe includere videntur. Quum aliquem amamus, ad id naturaliter ferimur ut credamus nos etiam ab ipſo amari; ipſumque nobis nocere aut deſideriis obſtare velle ægrè poſſumus ſuſpicari. At ſi odium amori ſuccedat, illum hominem erga nos benevolo animo ferri credere non poſſumus: omnes ipſius actiones in malam partem accipimus. Ab ipſo nobis perpetuò cavemus, quamquam aut de nobis ne cogitat quidem, aut nobis duntaxat prodeſſe quærit. Omnes denique cordis noſtri affectiones, illi immeritò tribuimus a quo in nobis excitatur affectus quiſpiam; non ſecus ac rebus quæ ſenſibus ſe ſe objiciunt omnes mentis ſenſationes imprudenter affingimus.

Præterea eâdem ratione quâ omnes homines iiſdem ac nos affici ſenſationibus earumdem rerum objectarum occaſione exiſtimamus, eâdem pariter ratione, omnes homines iiſdem ac nos moveri affectibus ob eaſdem res credimus. Quod amamus ab aliis etiam amari, quod deſideramus ab aliis deſiderari arbitramur. Atque hinc oriuntur invidiæ, occulta odia, ſi bonum quod proſequimur a multis totum poſſideri nequeat; Nam ſi multi illud indiviſum poſſidere queant, ut ſummum bonum, ſcientiam, virtutem, &c. res ſecus ſe habet. Eadem etiam ab aliis odio haberi, refugi, & timeri credimus quæ nos odimus, fugimus, timemus; atque hinc multæ ſocietates, conſpirationes occultæ, aut manifeſtæ, ſecundùm naturam & ſtatum rei exoſæ, quia per eas ſocietates nos e miſeriis emerſuros confidimus.

Igitur rebus objectis commotiones quas in nobis edunt tribuimus, & alios homines, ac quandoque etiam bruta iis etiam agitari cenſemus, ſed præterea cauſam affectum quæ ſæpe imaginaria eſt, realiter in aliquâ re objectâ eſſe temerariò judicamus.

Quum aliquem vehementi proſequimur amore, omnia in ipſo amore digna judicamus. Si ſit ore contorto, id venuſtatis aliquid habere nobis videtur; ipſius deformitas non diſplicet; motus abnormes

& geſtus malè compoſiti regulares, aut ſaltem ex ejus naturâ fluentes videntur. Si nunquam loquitur, ſapit, ſi ſemper, mirifico præditus eſt ingenio; ſi de rebus omnibus, eſt ad omnia paratus; ſi alios, dum loquuntur, perpetuò interpellet, ad ipſius ingenii vivacitati imputabitur. Si primas ubique tenere ambiat, primo loco dignus eſt. Sic affectus omnia amicorum vitia tegit & incruſtat, mediocréſque virtutes extollit.

At ſi ejuſmodi amicitia ſanguinis & ſpirituum animalium agitatione, ut cæteri affectus, duntaxat ſreta, deficientibus ſpiritibus refrigeſcat, aut ſi aliquis alius affectus interveniens ſycophantæ alicujus maledicentiâ cerebri diſpoſitionem immutet; tùm odium amori ſuccedens imaginationem noſtram ita inflectet, ut in eodem homine omnia ſibi repræſentet vitia quæ legitimam parere poſſunt averſationem. In eodem homine dotes videbimus iis prorſus contrarias, quas in eo antea admirabamur. Ipſum amaſſe nos pudebit: ac affectus non dominans ſibi ipſi patrocinabitur, & affectum priorem ridiculum reddet.

Affectuum imperium & injuſtitia ulteriùs longè excedunt; fucant quippe non modò rem ipſam objectam, ſed omnia etiam quæ cum ipſa aliquam habent relationem. Non ſolùm omnes amicorum affectiones amore dignas nobis inducunt, ſed etiam pleraſque affectiones quas in amicorum amicis deprehendimus. Ulteriùs etiam progrediuntur in iis qui imaginatione vaſtâ & vividâ pollent. Ipſorum enim affectus tanto in mentem potiuntur imperio, ut ipſius limites deſignare difficile ſit.

Ex his tot oriuntur præjudicia, & injuſtè facta, ut omnem numerum excedant. Pleræque veritates ſeu potiùs errores qui in quibuſdam locis, temporibus, ſocietatibus, familiis vigent, ex iis generalibus & fœcundis ducuntur principiis. Quod in Hiſpaniâ verum eſt, in Galliâ falſum habetur. Quod Pariſiis admittitur, Romæ rejicitur. Quod apud Franciſcanos certum eſt, apud Dominicanos damnatur ut error, & vice versâ. Dominicani a D. Thomæ partibus ſtant, quare verò? Quia Sanctus ille Doctor ex ipſorum ordine erat. Hi verò Scoti doctrinam amplectuntur, quia Scotus erat Franciſcanus.

Sunt etiam veritates & errores quorumdam temporum. Ante bis mille annos terra movebatur; hactenus immobilis manſerat; jam denuo moveri incipit. Ariſtotelis libri olim cremati fuere; & Concilium Provinciale a Papâ probatum prudentiſſimè interdixerat ne exponeretur ejus Phyſica. Abhinc omnium admirationem movit. Nunc contemtui eſſe incipit. In ſcholis opiniones nunc admittuntur quæ ut hæreſes olim repudiatæ fuerunt, & quarum defenſores ut hæretici a nonnullis Epiſcopis anathemate percuſſi ſunt. Quia cùm ex affectibus partium ſtudia oriantur, hinc naſcuntur ejuſmodi veritates aut errores æquè inſtabiles ac cauſa e quâ naſcuntur. Exempli gratiâ homines per ſe ſunt adiaphori circa ſtabilitatem terræ, & formam *corporeitatis*; at verò ipſorum

Conc. Angl. Spelmann. ann. 1287.

ſorum circa iſtas opiniones adiaphoria deſinit, ubi ab iis quos odio habent defenduntur. Itaque odium confuſo quodam pietatis ſenſu admixtum ac veluti ſotum zelum parit temerarium, qui paulatim efferveſcens eventus illos producit qui hominibus ſtupendi non videntur niſi diu poſtquàm evenerunt.

Affectum eò uſque extendi vix credibile eſt; ſed affectus ad ea omnia extendi quibus ipſis poteſt ſatisfieri, ſciendum eſt. Aman toti populo Judæo forſan non ſuccenſebat, verùm quia Mardochæus gente Judæus ipſum non ſalutat, totam gentem Judæam perdere decernit, ut ultio ſit memorabilior.

Litigatores de fundo quopiam litigant. Ut lis dirimeretur, titulos ſuos duntaxat proferre, & id ſolum quod ad rem pertinet, cauſæque prodeſſe valet, dicere deberent; attamen ſeſe mutuò maledictis laceſſere, ſibi invicem contradicere, querelas & accuſationes inutiles movere, ac litem innumeris rebus adventitiis, ac ut ajunt, acceſſoriis quæ ſummam rei confundunt, intermiſcere non deſinunt: omnes denique affectus æquè latè patent ac acies ingenii eorum qui ipſis moventur. Quippe, nihil ad rem objectam quæ movet affectum aliquam habere relationem exiſtimamus, ad quod protinus motus affectuum illorum non extendatur, idque hoc modo.

Rerum objectarum veſtigia inter ſe invicem in cerebro ita colligantur, ut curſus ſpirituum aliquod ex illis veſtigiis excitare nequeant quin multa eodem tempore aperiantur. Præcipua igitur idea rei de quâ cogitamus neceſſariò conjungitur cum pluribus ideis adventitiis, quæ eò magis augentur quò ſpirituum animalium impreſſio violentior eſt. Jam autem iſta ſpirituum impreſſio non poteſt quin ſit violenta in affectibus, quia affectus in cerebrum affatim & magno impetu perpetuò mittunt ſpiritus ad id aptos ut conſerventur veſtigia idearum quæ rem objectam repræſentant. Itaque motus amoris & odii non modò extenditur ad præcipuam rem objectam quæ movet affectum, ſed etiam ad ea omnia quæ cum illâ re objectâ aliquam relationem habere videntur. Quia motus affectu excitatus ſequitur perceptionem mentis, quemadmodum motus ſpirituum animalium in cerebro ſequitur veſtigia cerebri, tum ea quæ ideam præcipuam rei objectæ excitant, tum alia quæ ad illam referuntur.

Mirum igitur non eſt quòd iram & odium tam longè ferant homines, & actiones tam ridiculas & ſtupendas patrent. Horum omnium effectuum ratio quædam eſt ſpecialis; etſi illam non cognoſcamus. Ipſorum ideæ adventitiæ ſeu acceſſoriæ noſtris ſemper ſimiles non ſunt; ipſaſque cognoſcere nequimus. Itaque ſemper quædam eſt ratio ob quam ita abſurdè agere nobis videntur.

Digitized by Google

CAPUT VII.

De affectibus ſpeciatim, & primò de admiratione & pravis ipſius effectibus.

HActenus de affectibus in genere duntaxat actum eſt, ſed inde conſequentias ſpeciales elicere non eſt difficile, dummodo ad ea quæ in nobis aguntur, & ad cæterorum hominum actiones animus advertatur. Quippe hoc pacto uno intuitu plures retegentur veritates, quæ nonniſi longo temporis ſpatio poſſent explicari. Sed homines intra ſeipſos tam raró ſe recipiunt, ac id tantopere refugiunt, ut in ſpecialem hîc explicationem deſcendere operæ pretium ſit, ad ipſorum attentionem excitandam.

Dum noſmet ipſos palpamus ac percutimus, ſenſu deſtituti penè nobis videmur. Verùm cum ab aliis duntaxat tangimur, ſatis vividè afficimur, ut attentio noſtra excitetur. Uno verbo, noſmet ipſos non titillamus, id nequidem mentem noſtram ſubit, ac forſan fruſtra tentaretur. Res eodem fermè modo ſe habet de mente. Mens ſeipſam explorare ac ſcrutari non aggreditur, ejuſmodi ſcrutinium ipſi diſplicet & faſtidium parit, ac omnes mentis proprietates & affectiones non agnoſcit & ſentit niſi ubi ab aliis monetur & excitatur. Itaque ut nonnullis cognitio ſui facilior fiat, affectus pauló ſpecialiùs ſunt explicandi, ut ipſos tangendo & movendo, omnes mentis affectiones meliùs exponi queant.

Eos tamen qui infrà dicenda legent monitos velim ne mirentur, ſi iis quæ ſum dicturus ſemper non afficiantur, nec ſe affectibus & erroribus de quibus loquar obnoxios agnoſcant, quippe omnes affectus ſpeciales iidem ſemper non ſunt in omnibus hominibus.

Omnes homines eaſdem habent inclinationes naturales, quæ nullam ad corpus relationem habent. Eaſdem etiam omnes habent quæ ad corpus referuntur, quum bene diſpoſitum eſt. Sed varia corporum temperamenta, ipſorumque frequentes mutationes infinitam in affectibus ſpecialibus varietatem pariunt: quòd ſi varietati conſtitutionis corporum addatur diverſitas rerum objectarum quæ in eos qui eadem non obeunt munera, vitamque eodem modo non inſtituunt, impreſſiones planè diverſas agunt; evidenter patebit homines iiſdem rebus æqualiter non affici. Itaque maximum eſſet erroris periculum, ſi quid alii ſentire debeant per id quod nos ſentimus ſemper judicaremus.

Haud credo me hallucinari, dum aſſero omnes homines velle eſſe beatos.

beatos. Certò enim mihi conſtat Sinenſes & Tartaros, Angelos & ipſos Dæmonas, omnes denique ſpiritus felicitatem optare. Immo notum eſt mihi nullam unquam mentem a Deo creari poſſe ſine illo deſiderio. Id me non docuit experientia: Nec Sinenſem nec Tartarum unquam vidi. Id mihi conſcientia intus non teſtatur; interno enim illo conſcientiæ teſtimonio tantùm comperio me velle eſſe beatum. Deus ſolus poteſt me convincere cæteros omnes homines Angelos & Dæmones velle eſſe felices. Ipſe ſolus poteſt me certiorem facere, mentem a ſe nunquam creatum iri quæ erga felicitatem ſit adiaphora. Quis enim præter ipſum poſitivè docere me poſſet ea quæ facit, aut etiam quæ cogitat? Quia verò nunquam me fallere poteſt, quæ ipſe me docet in dubium revocare nequeo. Certò igitur ſcio omnes homines velle eſſe felices, quia iſta inclinatio naturalis eſt, nec pendet a corpore.

De ſpecialibus affectibus res eodem modo non ſe habet. Si muſicam, choream, venationem præ cæteris adamo, ſi ſaporibus dulcibus aut acutis delector, hinc nihil quicquam certi circa cæteros homines concludere mihi licet. Voluptas ſanè dulcis & grata eſt omnibus hominibus, ſed omnes ex iiſdem rebus non percipiunt voluptatem. Amor voluptatis eſt inclinatio naturalis, nec pendet a corpore: igitur communis eſt omnibus hominibus. Sed muſicæ, venationis, aut ſaltationis amor non eſt generalis; quia cùm diverſa ſit in omnibus hominibus corporis diſpoſitio e quâ pendet, omnes affectus qui ab eâ pendent iidem ſemper non ſunt.

Affectus generales, ut deſiderium, gaudium & triſtitia, inter inclinationes naturales & affectus ſpeciales medium locum obtinent, generales ſunt non ſecus ac inclinationes, ſed æquè vehementes non ſunt; quia cauſa ex quâ oriuntur & foventur æqualiter non agit in omnibus. In gradibus agitationis ſpirituum animalium, in ipſorum copiâ & paucitate, ſoliditate aut tenuitate, & in relatione fibrarum cum his ſpiritibus varietas eſt infinita.

Itaque ſæpe contingit ut de quibuſdam affectibus ſpecialibus loquendo alios nequaquam, ac, ut ita dicam, in nullâ mentis parte tangas; at verò ſi ſemel de affectibus ſpecialibus loquendo illos tetigeris, tùm vehementer moventur. De affectibus generalibus & inclinationibus res planè ſecus ſe habet, dum enim de illis loqueris, omnes quidem afficiuntur, ſed modo debiliſſimo, ac veluti impercepto. Hæc præmitto, ne quis de ſententiæ meæ veritate judicet, ex iis quæ dictorum meorum occaſione jam ſenſit, aut in poſterum ex dicendis ſentiet, ſed conſiderando naturam affectuum de quibus ſermo eſt.

Si de omnibus affectibus ſpecialibus agere aggrederemur, aut ſi illos per res objectas quibus excitantur diſtingueremus, nullus eſſet dicendi finis, & eadem ſemper dicenda recurrerent; tum quia innumeræ ſunt res quæ affectus movent, tum etiam quia de eodem argumento ſem-

per

Digitized by Google

per ageretur. Speciales erga Poeſin, Hiſtoriam, Mathematicas Diſciplinas, Venationem, Saltationem, affectus, nihil ſunt præter eundem affectum generalem. Quippe, exempli gratiâ, deſiderii, aut gaudii affectus circa omnia quæ nobis arrident inter ſe non differunt, quamvis ſingulæ res objectæ quæ arrident inter ſe diſcrepent.

Numerus igitur affectuum non eſt multiplicandus, juxta numerum rerum objectarum quæ innumeræ ſunt propemodum, ſed duntaxat juxta præcipuas relationes quæ nobiſcum habere poſſunt. Atque hoc pacto patebit amorem & odium eſſe principia omnium affectuum; ab illis alios non gigni affectus generales quàm deſiderium, gaudium & triſtitiam: affectus ſpeciales ex his tribus primitivis derivari; ac eò magis eſſe complexos, quò idea præcipua boni aut mali quâ excitantur majori numero idearum adventitiarum comitatur, vel quò bonum & malum plures circumſtantias ad nos relativas comites habet, ut inferiùs explicabitur.

Lib. 2. c. 5. Si ea quæ de idearum connexione dicta ſunt in memoriam revocentur, & attendamus in vehementibus affectibus ſpiritus animales, utpote valde agitatos, excitare in cerebro omnia veſtigia quæ cum re objectâ quâ exagitamur relationem habent, facilè agnoſcemus varios & multiformes eſſe affectus quæ nomine peculiari & proprio carent, ac proinde explicari nequeunt.

Si affectus primitivi ex quorum combinatione alii gignuntur diverſos gradus ſuſcipere non poſſent, omnium affectuum numerus nullo negotio determinaretur. Sed numerus affectuum ex aliorum combinatione ortus infinitus eſſe neceſſariò debet; quippe cùm idem affectus innumeros habeat gradus, ſeſe cum aliis jungendo poteſt combinari innumeris diverſis modis. Adeo ut duos fortè nunquam reperias homines eodem affectu motos; ſi per eundem affectum intelligas omnium motuum æqualium & ſenſationum ſimilium quæ in nobis rei alicujus objectæ occaſione excitantur, connexionem.

Sed cùm hi diverſi gradus non mutent ſpeciem, numerus affectuum infinitus dici nequit, quia circumſtantiæ quæ bonum & malum comitantur non ſunt infinitæ. Sed ad affectuum ſpecialium explicationem deveniamus.

Quum primùm quid videmus, aut jam multoties viſum denuò cernimus, aliis indutum circumſtantiis, tùm obſtupeſcimus, & rem illam miramur. Itaque nova idea, vel nova connexio priſtinarum idearum affectum imperfectum in nobis gignit, qui omnium primus eſt, quemque admirationem vocamus. Iſtum affectum imperfectum dico, quia ideâ aut ſenſu boni non excitatur.

Cerebro tùm in quibuſdam locis agitato ubi nunquam fuerat agitatum, aut modo planè novo & inſolenti, mens agitatione illâ vehementer afficitur, ac proinde ad iſtius rei objectæ novitatem enixè incumbit: eâdem ratione quâ ſimplex titillatio in plantâ pedum, novitate potiùs

tiùs quàm vehementiâ impreſſionis excitat in mente ſenſationem maximè vividam. Multæ adhuc ſunt cauſæ cur mens rebus novis adjungatur, quæ, quando de inclinationibus naturalibus actum fuit, explicui. Mens hìc duntaxat conſideratur relatè ad corpus, & ſecundùm illam relationem commotio ſpirituum eſt cauſa naturalis ipſius applicationis ad res novas.

In admiratione, quâ tali, res non conſiderantur niſi ut in ſe ſunt, vel prout nobis videntur: illas nec relatè ad nos, nec ut bonas, aut malas conſideramus. Atque hanc ob cauſam ſpiritus in muſculos non diffunduntur, ut in corpore diſpoſitionem forment aptam ad proſequendum bonum, vel fugiendum malum, nec nervos, ad cor, aut viſcera pertinentes agitant, ut ſanguinis fermentationem & motum accelerent aut morentur; ut fieri ſolet in cæteris affectibus. Omnes ſpiritus versùs cerebrum tendunt ut in eo forment imaginem vividam & diſtinctam rei objectæ quæ ſtupefecit, ut illud mens contempletur, & agnoſcat: ſed reliquum corpus veluti immobile & in eodem ſitu remanet. Sicut nulla eſt in mente commotio, nullus pariter eſt in corpore motus.

Si magna nobis videntur quæ miramur, admirationem ſemper ſequitur exiſtimatio, & nonnunquam veneratio. At contrà ſi parva videntur, admirationem ſemper ſequitur contemtus & ſæpenumero faſtidium.

Magnitudinis idea ingentem excitat in cerebro ſpirituum motum; & veſtigium quo repræſentatur diutiſſime conſervatur. Ingens pariter ſpirituum motus magnitudinis ideam in mente excitat, ipſamque iſtius ideæ contemplationi diu applicat.

Parvitatis idea parvum in cerebro excitat ſpirituum motum, & veſtigium quo repræſentatur diu non durat. Exiguus ſpirituum motus parvitatis ideam etiam in mente excitat ac mens iſtius ideæ contemplationi tantiſper appellitur. Hæc attentione digniſſima ſunt.

Quum nosmet ipſos conſideramus, aut aliquid nobis adhærens, admiratio noſtra nunquam ſubſiſtit in nobis ſine aliquo affectu. Sed agitatio noſtra eſt in ſolâ mente, & in ſpiritibus qui ad cor deferuntur; cùm enim nullum bonum ſit proſequendum, aut malum fugiendum, ſpiritus in muſculos non diffunduntur ut corpus ad aliquam actionem præparent.

Conſideratio perfectionis entis noſtri, aut alicujus rei quæ ad illam perfectionem pertineat, ſuperbiam, aut noſtrî exiſtimationem, aliorum contemtum, gaudium, & quoſdam alios affectus naturaliter parit, propriæ noſtræ magnitudinis contemplatio arrogantiam gignit. Roboris noſtri cognitio generoſitatem, aut audaciam, & conſideratio alius cujuſpiam prærogativæ, alium affectum ſuperbiæ quàm proximum producet.

Contrà verò conſideratio alicujus imperfectionis entis noſtri, aut alicujus rei ad nos pertinentis animi demiſſionem, noſtrî contemtum, erga alios venerationem, triſtitiam, & alios quoſdam affectus movet. Parvitatis noſtræ cognitio animi infractionem, debilitatis conſcientia timiditatem; & alicujus vitii nobis innati conſideratio alium producet affe-

Digitized by Google

ctum animi demiſſioni valde propinquum. Sed iſta animi demiſſio non ſecus ac ſuperbia, propriè loquendo, nec vitium, nec virtus eſt. Utrumque nihil aliud eſt præter affectus, aut commotiones involuntarias, ſocietati civili tamen utiliſſimas; immo in quibuſdam caſibus ad vitæ aut bonorum conſervationem omnino neceſſarias.

Animi demiſſio, exempli gratiâ, & timiditas neceſſariæ ſunt, immo iſtam mentis affectionem habitu modeſto & venerabundo teſtari neceſſe eſt, ubi adſtamus coram viro nobili, vel feroci, & potenti: nam penè ſemper utile eſt bono corporis, ut imaginatio deprimatur ad conſpectum magnitudinis ſenſibilis, ac ſummiſſionis & internæ venerationis externa præbeat teſtimonia. Verùm id fit naturæ ductu, & mechanicè, ſine ullâ voluntatis participatione; immo ſæpe ipsâ reluctante. Ipſa bruta, exempli gratiâ, canes, quibus neceſſe eſt eos quibuſcum vivunt demulcere, machinam ut plurimùm ita habent diſpoſitam, ut eum induant habitum externum, qui relatè ad eos quibus circumdantur ſit conſentaneus; id enim ad illorum conſervationem planè neceſſarium eſt. Si verò aves aut quædam alia animalia diſpoſitionem corporis aptam non habeant ad inducendum illum habitum, id fit quia non opus eſt ut eos pacent quorum iram fugâ vitare poſſunt, aut quibus ad vitæ conſervationem non indigent.

Nunquam ſatis attendere poſſumus omnes affectus in nobis præſentiâ alicujus rei extra nos poſitæ excitatos in facie noſtrâ imprimere mechanicè habitum affectui conſentaneum, hoc eſt, habitum qui impreſſione ſuâ omnes adſtantes mechanicè fingat ad affectus & motus utiles ſocietati. Ipſa admiratio, quum in nobis duntaxat excitatur viſu alicujus rei quæ ſit extra nos, quamque alii poſſint conſiderare; in facie noſtrâ producit habitum qui in aliis admirationem mechanicè imprimit; & in ipſorum cerebro ita agit, ut ſpiritus in eo contenti in muſculos faciei mittantur, ut in eo habitum noſtro ſimilem forment.

Iſta affectuum mentis & motuum ſpirituum animalium communicatio, ut homines inter ſe colligentur relatè ad bonum & malum, utque ſibi invicem prorſus ſimiles fiant, non modò mentis affectione, verùm etiam ſitu corporis, eò major eſt, & faciliùs deprehendi poteſt, quò affectus ſunt vehementiores; quia tum ſpiritus animales velociùs agitantur. Jam autem id ſic ſe habere debet, quia quum bona & mala ſunt majora & propinquiora, iis animus magis appellendus eſt, ac homines arctiùs inter ſe conjuncti eſſe debent, ut illa vel proſequi, vel fugere queant. Ubi verò affectus ſunt moderati, ut ſolet eſſe admiratio, vix modo ſenſibili communicantur; nec habitum quo communicari ſolent penè imprimunt. Cum nihil ſit quod urgeat, ipſos in aliorum imaginationem impetum facere, & a negotiis iſtorum affectuum conſideratione forſan utilioribus dimovere neceſſe non eſt.

Hac affectuum noſtrorum œconomiâ, & corporis diſpoſitione relatè ad

Digitized by Google

ad res objectas, quibus circumcingimur, mirabilius nihil eſt. Quicquid in nobis mechanicè agitur ſapientiâ authoris noſtri digniſſimum eſt. Cumque Deus affectuum quibus agitamur eo fine nos redіderit capaces, ut præcipuè cum rebus omnibus ſenſibilibus nos colligaret ad ſocietatis & entis noſtri ſenſibilis conſervationem, ipſius hac in re conſilium tam fidelem, & accuratum ſortitur executionem ut operis iſtius artem & varia quibus conſtruitur organa ſatis mirari non poſſimus.

Attamen affectus noſtri & omnia illa vincula impercepta, quibus cum rebus omnibus nobis circumjacentibus colligamur, noſtrâ culpâ ſæpe fiunt errorum & peccatorum cauſæ. Affectibus enim non utimur ut par eſt: omnia ipſis permittimus, nec vel limites quibus a nobis circumſcribi debent novimus. Unde fit ut affectus per ſe debiliſſimi qualis eſt admiratio, nos ſæpe tamen injiciant in errorem. Rem aliquot exemplis illuſtro.

Quum homines, ac ii præcipuè quibus eſt imaginatio vaſta, ſeſe conſiderant per illam partem quæ ipſis præſtantior videtur, tùm ipſi ſibimet valde arrident, & internus ille applauſus augeſcit, quotieſcunque ſeſe comparant cum aliis quorum imaginatio minùs agitatur. Præterea tot hominum admirationem movent, & tam pauci ſunt qui ipſis cum ſucceſſu & approbatione reſiſtant, (quis enim unquam rationi, coram homine imaginatione forti & vividâ prædito, plaudere aggrediatur?) Denique in auditorum facie, habitus ſummiſſionis & venerationis ita ſenſibilis, & indicia admirationis ita manifeſta formantur, quotieſcunque novum aliquod proferunt verbum, ut ſeipſos etiam mirentur, & imaginatio quæ ipſorum prærogativas auget, ipſis maximam ſui exiſtimationem injiciat. Si enim hominem affectu aliquo permotum videre non poſſimus, quin ipſius affectûs impreſſionem in nobis recipiamus, ipſiuſque ſententiam amplectamur; quomodo fieri poſſet ut qui ingenti admiratorum cohorte ſtipantur, affectum philautiæ tam ſuaviter indulgentem non induerent?

Jam autem exiſtimatio illa, quâ homines imaginatione forti & vividâ præditi ſeſe & virtutes ſuas proſequuntur, ipſorum animum inflat, & habitum ita imperioſum imprimit, ut de omnibus decidere audeant. Alios nonniſi aſpernabundi audiunt, ipſis cavillando duntaxat reſpondent, nihil niſi relatè ad ſe cogitant. Et mentis attentionem, quâ ſine veritas inveniri nequit, veluti ſervitutem quandam habentes, nihil quicquam ampliùs diſcere valent. Superbia, ignorantia, & cæcitas unà ſemper procedunt. Homines illi qui ingenii fortitudinem affectant, vel potiùs homines vani & ſuperbi, veritatis diſcipuli eſſe nolunt, apud ſeipſos ſe non recipiunt niſi ut ſeſe contemplentur & admirentur. Itaque qui ſuperbis reſiſtit, in ipſorum tenebris lucet quidem, ſed tenebræ non diſcutiuntur.

Contrà, quædam eſt diſpoſitio in ſpiritibus animalibus & ſanguine, quæ nos nimis dejicit, efficitque ut de nobis demiſſiùs æquo ſentiamus.

tiamus. Inopia, tarditas, & tenuitas ſpirituum animalium conjuncta cum craſſitudine fibrarum cerebri imaginationem noſtram efficiunt debilem & languentem. Atque iſtius debilitatis & languoris imaginationis noſtræ cognitio confuſa nos in quandam adducit animi demiſſionem vitioſam, quæ animi infractio dici poteſt.

Omnes homines veritatis capaces ſunt, ſed eum non adeunt qui ſolus ipſos eam docere poteſt. Superbi ad ſeipſos ſeſe convertunt, alioſque audire recuſant; qui verò pravâ animi demiſſione laborant ad ſuperbos confugiunt, ac ſeſe illorum deciſionibus mancipant. Utrique, homines duntaxat audiunt. Ingenium ſuperborum fermentationi ſanguinis, hoc eſt propriæ imaginationi morem gerit. Ingenium eorum qui pravâ animi demiſſione laborant imperioſo ſuperborum habitui cedit. Et ſic utrique vanitati & mendacio mancipantur. Superbus dives eſt & potens, ingenti ſtipatur famulantium catervâ, & magnitudinem ſuam juxta potentiam, divitias, & dignitates quibus ſupra alios eminet metitur; qui vero pravâ animi demiſſione laborat, eodem quidem ſpiritu ducitur, ſed quoniam miſer eſt, egenus, debilis, & languidus, ſe nihil eſſe arbitratur, quia nihil poſſidet. Attamen divitiæ, dignitates, & cætera ejuſmodi externa nobis ſunt merè accidentalia; in his nequaquam conſiſtit eſſentia noſtra, ac tantùm abeſt ut copia ſanguinis & ſpirituum, imaginationis vigor & impetus, ad veritatem nos ducant, ut contrà ab eâ nullâ aliâ re magis abducamur. Ingenia obtuſa, ut ita loquar, frigida, & languida, veritates ſolidiſſimas & abſtruſiſſimas meliùs apprehendere & veritatem ipſos in intimo rationis receſſu docentem ſilentibus affectibus faciliùs audire poſſunt: ſed ipſius verbis attentionem præbere nequeunt. Sine ullo ſenſibili fulgore, & ſummiſsâ voce loquitur, jam verò illi ſolo tumultu excitantur. Id ſolum quod micat, magnumque, & magnificum ſenſuum judicio videtur ipſos convincere poteſt. Splendore ipſos perſtringente gaudent. Philoſophos phantaſmata & ſomnia ipſis obtrudentes, ac Pſeudoprophetarum exemplo falsò gloriantes ſe a veritate eruditos fuiſſe, ipſi veritati reapſe loquenti anteponunt. Ante quater mille annos ſuperbia ingenii humani ipſis non renuentibus illudit: immo iſtius ſuperbiæ mendacia tanquam traditiones Sanctas & Divinas venerantur & conſervant. Deum veritatis ab ipſis diſceſſiſſe diceres, de ipſo non ampliùs cogitant, ipſum non ampliùs conſulunt, non ampliùs meditantur, ſuamque pigritiam & ſocordiam falſis animi demiſſionis ſpeciebus tegunt.

Veritatem propriis viribus noſtris nos non poſſe deprehendere concedo quidem, ſed, Deo nos illuminante, id poſſumus quod omnium omnino hominum auxilio nunquam fieri poſſet. Immo qui veritatem certiùs cognovere, illam nos docere non poſſunt, niſi eum interrogemus quem ipſi interrogavere, ac niſi pariter attentioni noſtræ reſpondeat. Hominibus igitur credendum non eſt, quia ipſi lo-

quuti

Digitized by Google

quuti ſunt, nam omnis homo fallax eſt; ſed quia Deus, qui fallere nunquam poteſt, nos alloquutus eſt, ipſum indeſinenter interrogare debemus. Iis credere non debemus qui aures duntaxat alloquuntur, corpus ſolum inſtituunt, & in ſolam imaginationem agunt. Sed eum attentè auſcultare debemus qui mentem alloquitur, rationem inſtituit, ac in intimum hominis interni receſſum penetrans, ipſum illuminare, & corroborare poteſt adversùs hominem externum & ſenſibilem, a quo perpetuò decipitur. Hæc utpote maximâ animi attentione digna ſæpius repeto. Deus ſolus colendus eſt. Ipſe ſolus lumen nobis effundere poteſt, ut ſolus etiam poteſt voluptates, in nobis excitare.

In ſpiritibus animalibus & in reliquo corpore quædam nonnunquam ineſt diſpoſitio quâ ad venationem, choream, curſum, & in genere ad omnia exercitia, in quibus corporis robur & dexteritas exeruntur, excitamur. Hæc diſpoſitio juvenibus ac iis præcipuè quorum corpus nondum omnino formatum eſt, ineſſe ſolet. Pueri in eodem loco perſtare diu nequeunt, in perpetuâ verſantur actione, quum indoli ſuæ ſeſe permittunt. Cùm ipſorum muſculi perfectum nondum attigerint robur, nec ſint omnino conformati, Deus utpote Author naturæ voluptates mentis corporis bono adtemperans, efficit ut exercitiis corporeis delectentur ad corroborandum corpus. Itaque, dum carnes & fibræ nervorum adhuc molles ſunt, viæ per quas ſpiritus animales neceſſariò emitti debent ad producendos quoſlibet motus ſternuntur & conſervantur, nulliſque coacervantur humores quibus iſtæ viæ præcludantur, vel quorum putrefactione pars aliqua corrumpatur.

Plerique juvenes corporis ſui diſpoſitionem confuſo quodam modo ſentiunt, ac ideo ipſius robur & agilitatem cum voluptate vident. Seſe demirantur dum ipſius motus moderari, aut illud novo quodam modo movere poſſunt. Ab aliis ſpectari & laudem accipere geſtiunt. Atque hoc pacto amorem ſuum erga omnia corporis exercitia fovent & adaugent; ac iſte amor inter præcipuas ignorantiæ & ferocitatis hominum cauſas ultimum non obtinet locum. Præterquàm quod enim multùm temporis in ejuſmodi exercitiis teritur, infrequens ac penè nullus rationis uſus efficit, ut pars præcipua cerebri, in cujus flexilitate conſiſtit vis & vivacitas ingenii, inflexilis prorſus fiat, & ſpiritus animales facilè non diffundantur in cerebrum modo idoneo ad excitandas rerum quarumlibet cogitationes, prout caſus poſtulat.

Hinc fit ut plerique rebus bellicis occupati, & nobiles omnis attentionis incapaces ſint. De omnibus perfunctoriè ac leviter ratiocinantur. Ac ſi ipſis quod audire recuſant oggerere audeas, quid ſint reſponſuri neutiquam cogitant. ſed ipſorum ſpiritus animales in muſculos quibus brachium attollitur ſenſim feruntur. Ac penè incogitantes aliquo ictu vel geſtu minaci reſpondent. Quia ſpiritus verbis quæ pro-

ſeruntur agitati in loca exercitio magis trita tranſeunt. Et quia corporis ſui robur ſenſu cognoſcunt in hiſce petulantibus agendi modis confirmantur; adſtantiumque habitus ſummiſſus &, ut ita dicam, venerabundus ipſis inſpirat audaciam ineptias ſuperbè & ferociter proferendi. Immo ſe egregia quædam eſſe loquutos arbitrantur, quia præ prudentiâ & timore ab aliis non fuerunt exploſi.

Ad aliquod ſtudium incumbere, aut ſcientiam aliquam actu profiteri nemo poteſt, quin id cognoſcat; nullus ſe Authorem, vel Doctorem eſſe oblivíſci poteſt. Verùm cognitio & recordatio iſta in multorum animo tot vitia gignit, ut ipſis utile foret ſi titulis quibus gloriantur deſtituerentur. Quia in titulo illo maximum ſui decus conſtituunt, illum ſemper cum voluptate conſiderant; illiúſque alios mirâ cum ſolertiâ commonefaciunt, ac propter illum ſibi jus arrogant de omnibus ſine examine judicandi. Si quis imprudens ipſis audeat obniti, tum lenitatem & charitatem præ ſe ferentes, quid ſint in memoriam revocare conantur, ac ſibi decidendi jus eſſe innuunt. At ſi deinde quis adeo ſit audax ut ipſis obſiſtere pergat, nec ſciant quid reſpondeant, tum palam faciunt & quid de ſe, & quid de illis qui ipſis perfractè reſiſtunt, cenſeant.

Senſus internus ſeu conſcientia alicujus prærogativæ animum ſemper inflare ſolet. Eques generoſo inſidens equo & armatus, cui ſanguis & ſpiritus affatim ſuppetunt, nihil non poteſt aggredi. Hæc diſpoſitio generoſum & audacem ipſum efficit. De viro litterarum ſtudiis addicto, cujus ingenium cordis ſuperbiâ corruptum fuit, res non ſecus ſe habet, adversùs veritatem ſtrenuus & audax evadit. Illam quandoque nondum cognitam temerario impugnat, interdum verò illam agnitam prodit, ac falsâ eruditione fretus, affirmativam, aut negativam defendere ſemper paratus eſt, prout ſpiritu contradictionis movetur.

De iis qui eruditionis faſtum non affectant res aliter ſe habet; De rebus non decidunt. Raró loquuntur, niſi ubi caſus & res neceſſariò poſtulat. Ac ſæpe contingit ut taceant etiam quum loqui deberent. Famam iſtam, & characteres eruditionis externos non habent quibus plerique ad id adiguntur ut loquantur quid dicant neſcii, tacere ipſis licet. At Doctos ſilere pudet, norunt enim ſe aliis contemtui futuros eſſe ſi ſileant, etiam ubi ipſis non eſt quod dicant; ac contemtum ſæpe evitaturos, licet meras proferant ineptias, dummodo illas ſcienter proferant.

Quod homines cogitandi capaces efficit, id ipſum illos veritatis capaces reddit. Atqui nec honoribus, nec opibus, nec dignitatibus, nec falsâ eruditione homines cogitandi capaces fiunt, ſed naturâ ſuâ. Ad cogitandum apti nati ſunt, quia ad veritatem poſſidendam deſtinati fuere. Immo proſperâ corporis valetudine bene cogitandi capaces non efficiuntur; id duntaxat poteſt efficere, ut ad id tanto non ſit

Digitized by Google

ſit obſtaculo quanto adverſa valetudo. Corpore noſtro ad ſentiendum & imaginandum aliquomodo adjuvamur, ad cogitandum nequaquam. Quamvis enim ſine auxilio corporis non poſſimus meditando figere ac determinare ideas noſtras adverſus impetum perpetuum ſenſuum & affectuum, quibus ideæ noſtræ indeſinenter turbantur & delentur, quia nunc corpus vincere nequimus niſi corporis ope; attamen corpus mentem illuminare, ac in ipsâ intelligentiam producere non poſſe evidens eſt: Omnis enim idea quâ veritas retegitur a veritate ipsâ procedit. Quicquid mens accipit a corpore, corporis uſui duntaxat inſervit, ac dum ſeſe versùs phantaſmata convertit, nihil præter chimæras & phantaſmata videt; hoc eſt, res ut in ſe ſunt non videt, ſed tantùm relatè ad corpus.

Si idea magnitudinis aut parvitatis, ſecundùm quam noſmet ipſos conſideramus, errandi occaſionem ſæpe nobis præbeat, idea quam de rebus extra nos poſitis, quæque aliquâ relatione ad nos pertinent, habemus, leviorem non efficit impreſſionem. Ideam magnitudinis, ingenti ſpirituum motu ſemper comitatam eſſe, ingentemque motum cum ideâ magnitudinis ſemper conjunctum eſſe, ac contra ideam parvitatis exiguum ſpirituum motum ſemper excitare, parvumque motum ſpirituum cum parvitatis ideâ conjungi mox vidimus, unde colligere eſt, ea quæ in nobis ingentes excitant ſpirituum motus majori cum magnitudine, hoc eſt, majori cum vi, realitate, perfectione apparere debere, quàm cætera; namque hæc omnia & multa alia intelligo per magnitudinem. Itaque bona ſenſibilia majora & ſolidiora nobis videri debent, iis quæ ſenſus non feriunt, ſi de eorum ſoliditate per motum ſpirituum, non verò per puram veritatis ideam judicemus. Ædes ſuperbæ, magnifica Miniſtrorum cohors, ampla ſupellex, munera egregia, dignitates, divitiæ plus realitatis & magnitudinis habere videntur quàm virtus, & juſtitia.

Ubi viſu mentis claro virtutem cum divitiis conferimus, tum illis virtutem anteponimus. At verò ubi ſolis oculis & imaginatione utimur, ac de rebus ex ſpirituum commotione duntaxat judicamus, tum proculdubio divitiæ virtuti a nobis præferuntur.

Atque hinc ſpiritualia quæ ſub ſenſus non cadunt nihil penè eſſe autumamus, ideas mentis noſtræ rebus objectis quæ per eas repræſentantur inferiores eſſe, in aëre minùs eſſe realitatis & ſubſtantiæ quàm in metallis, in aquâ quàm in glacie, ſpatia a terra uſque ad firmamentum eſſe vacua, aut corpora, quæ in illis continentur ſpatiis, tantùm non habere realitatis & ſoliditatis quàm Solem & Stellas. Denique omnes in quos circa rerum naturam incidimus errores, inde habent originem.

Cùm ingens ſpirituum motus, ac ideo vehemens affectus ſemper comitetur ideam magnitudinis ſenſibilem, levis contrà ſpirituum motus, ac proinde debilis affectus ideam pariter parvitatis ſenſibilem ſequatur, hinc

Digitized by Google

hinc fit ut enixè incumbamus & nimium temporis inſumamus in eorum omnium ſtudium quæ ideam ſenſibilem magnitudinis in nobis excitant, ea verò omnia negligamus quæ ideam ſenſibilem parvitatis in nobis duntaxat gignunt. Ingentia, exempli gratiâ, illa corpora capitibus noſtris imminentia, altas ab omni tempore in animos ediderunt impreſſiones; propter ideam ſenſibilem ipſorum magnitudinis & ſplendoris initio adorata fuere; quædam ingenia audaciora ipſorum motus examinaverunt, & hinc factum eſt ut illa aſtra plurimorum in omnibus ſæculis aut ſtudium aut venerationem moverint. Immo non immeritò forſan crederemus vanum illorum influxuum metum, quo adhuc aſtrologi & puſillanimi percelluntur, eſſe ſpeciem quandam adorationis, quam imaginatio ſerviliter demiſſa præſtat ideæ magnitudinis quæ corpora cæleſtia repræſentat.

At verò corpus humanum Jove, Saturno, & cæteris omnibus Planetis longè mirabilius & præſtantius vix notum eſt. Idea ſenſibilis partium carnis diſſectæ nihil magni præ ſe fert, immo horrorem quendam & faſtidium parit; hinc fit ut ab aliquot duntaxat annis Anatomia virorum cordatorum applicatione digna habeatur. Principes & Reges Aſtronomiæ ſtudio gloriati ſunt. Aſtrorum magnitudo cum ipſorum dignitatis magnitudine conſonare ipſis videbatur. At non credam ullos Principes unquam fuiſſe qui Anatomiam callere, & cor vel cerebrum peritè diſſecare gloriæ duxerint. De multis aliis ſcientiis idem eſto judicium.

Rara & extraordinaria motus vehementiores & ſenſibiliores in ſpiritibus excitant quàm res quas quotidie oculis noſtris uſurpamus, illa miramur, ac ideo aliquam magnitudinis ideam iis alligamus, & ſic affectus exiſtimationis & venerationis in animos injiciunt. Atque id multorum rationem evertit. Quamplurimi tantâ ducuntur veneratione & curioſitate erga antiqua, extranea, rara, & extraordinaria, ut ipſorum mens iis ſeſe quaſi mancipet, námque mens de iis quæ veneratur judicare, aut ſeſe ſupra illa erigere non audet.

Veritati quidem magnopere non officit ſtudium nonnullorum erga numiſmata, arma, & veſtimenta priſcorum aut Sinenſium, & Barbarorum. Veteris Romæ Chorographiam, aut iter a Tonquin ad Nânquin ducens, cognoſcere plane inutile non eſt, quamvis utilius ſit viam callere quâ Pariſiis ad *S. Germain*, aut *Verſailles* itur. Denique nemini vitio vertere licet, quòd nonnulli veram bellorum inter Græcos & Perſas, aut Tartaros & Sinenſes hiſtoriam addiſcere velint, ac Thucididem & Xenophontem aut quemlibet alium exoſculentur. At ſtupidam antiquitatis admirationem rationi dominari, ingenio ſuo uti ad examinandas veterum ſententias nefas eſſe, ac eos qui illarum opinionum falſitatem deprehendunt & demonſtrant haberi ſuperbos & temerarios, illud eſt quod viri cordati ferre nullatenus poſſunt.

Veritas

Digitized by Google

Veritas omnis eſt temporis. Si Ariſtoteles quaſdam veritates retexit, quidni etiam hodie retegi poterunt? Iſtius Authoris opiniones rationibus quæ nunc poſſint admitti ſunt probandæ; námque ſi opiniones iſtæ Ariſtotelis ætate ſanæ erant, ſanæ pariter nunc eſſe debent. Veritates naturæ authoritatibus humanis probare ridiculum eſt. Quid circa nonnullas quæſtiones ſenſerit Ariſtoteles forſan hoc pacto probari poterit; at verò ii operâ miſerè abutuntur qui Ariſtotelem, aut quemlibet alium Authorem aſſiduè legendo eo tantùm conſilio deſudant, ut illius opiniones tantummodo hiſtoricè addiſcant, illáſque alios doceant.

Quis non ſtupeat videndo quaſdam Univerſitates ad Veritatis inveſtigationem & defenſionem duntaxat inſtitutas, in quaſdam ſectas evaſiſſe, & quorundam hominum ſententiis gloriari, iiſque præfractè adhæreſcere? Quis ab ira temperaret legendo libros a Philoſophis & Medicis quotidie in lucem editos, in quibus loca Authorum ita frequenter citantur, ut eos potiùs diceres eſſe Theologorum & Canoniſtarum ſcripta, quàm tractatus Phyſicos aut Medicos? Quis enim placita Ariſtotelis, Platonis, Epicuri, aut cujuſlibet alîus Philoſophi rationi & experientiæ anteponi ægrè non ferret.

Attamen qui ſic ſe gerunt ob iſtam agendi rationem forſan ipſi obſtupefierent, niſi ipſorum intereſſet ad eum modum ſe gerere, hoc eſt, niſi adversùs veritatem, quæ ſola eſſet retinenda, pugnarent. Verùm admiratio quâ veterum deliria proſequuntur iis falſum adversùs veritates recèns retectas zelum inſpirat: Illas quamquam ſibi non notas exſibilant & impugnant; ac vi imaginationis ſectatores & admiratores in eadem ferunt judicia.

Cùm de veritatibus recèns inventis duntaxat judicent ex ipſarum inventoribus, iſti verò inventores, ii ſaltem quorum conſpectu & familiaritate uſi ſunt, cùm præ ſe non ferant extraordinarium habitum quem imaginatio authoribus antiquis alligavit, illos magnifacere nequeunt. Idea enim hominum noſtri ſæculi, ut pote cum motibus extraordinariis & ſenſibilibus non conjuncta, contemtum duntaxat apud vulgus excitat.

Pictores & Sculptores, Philoſophos antiquos ut cæteros homines nunquam exhibent, ipſos cum prætumido capite, largâ & elatâ fronte, barbâ oblongâ & venerabili depingunt; Id ſatis arguit vulgus hominum hanc de illis ſibi efformare ideam: námque Pictores motus naturales imaginationis pingendo ſequuntur. Itaque Antiqui ut homines extraordinarii conſiderari ſolent: At contrà imaginatio homines ſæculi noſtri iis repræſentat ſimiles quos quotidie videmus; adeo ut cùm nullum in ſpiritibus excitet motum extraordinarium, in mente nil niſi contemtum pariat.

Carteſium vidi, ajebat quidam inter Doctos iſtos qui ſolam demirantur antiquitatem, cum ipſo multa habui colloquia; erat quidem vir

 probus,

probus, ingenio præditus, at in ipſo nihil extraordinarii a me unquam fuit obſervatum. Scilicet, homo iſte Carteſii Philoſophiam parvi pendebat, quia cum illius Authore per aliquot horas confabulatus nihil magni & extraordinarii, quod imaginationem exagitaret in externo ipſius habitu obſervaverat. Immo rationibus iſtius Philoſophi difficilioribus ſatis ſe reſpondiſſe arbitrabatur, ſi audenter diceret iſtum Philoſophum ſibi olim notum fuiſſe. Utinam ejuſmodi homines Ariſtotelem qualis reapſe erat dum in terris degebat videre, & cum ipſo per aliquot horas ſermones conſerere poſſent, dummodo ipſos non Græcè, ſed Gallicè alloqueretur, noménque ſuum ipſis non declararet, niſi poſtquàm judicium tuliſſent.

Quæ novitatis characterem præ ſe ferunt, ſive quia in ſe nova ſunt, ſive quia in novo ordine aut novo ſitu conſtituta, nos vehementer agitant; námque cerebrum movent in locis eò ſenſibilioribus quò curſui ſpirituum minus obnoxii ſunt. Iis quæ ſenſibilem gerunt magnitudinis characterem vehementer quoque agitamur; námque ingentem ſpirituum motum in nobis excitant. Sed quæ ſimul magnitudinis, & novitatis habent indicia non modò nos agitant, violentis etiam commotionibus nos commovent, rapiunt, & perſtringunt.

Qui, exempli gratia, nihil niſi paradoxa proferunt admirationem apud ingenia debilia ſibi conciliant; quæcunque enim dicunt novitatis habent characterem. Qui nonniſi ſententiosè loquuntur, & elegantibus, politis, ac magnificis loquendi formulis duntaxat utuntur, venerationem ſibi conciliant, quippe magnum quid proferre videntur. Qui verò ſublime novo, magnum extraordinario adjungunt, licèt meras effutitirent ineptias, vulgus tamen hominum proculdubio rapient, & obſtupefacient. Magnifica iſta verborum moles, inſani Declamatorum fulgores, ingenio debiles penè ſemper perſtringunt. In ipſorum imaginationem tam vividè & altè agunt, ut ſtupidi & attoniti potentiam illam, quâ dejiciuntur & occæcantur, ſummâ proſequantur veneratione, & ſenſationes confuſas ut veritates claras admirentur.

CAPUT VIII.

Tractatur eadem materia. De recto admirationis, & cæterorum affectuum uſu.

EX omnibus affectibus duo conſequuntur effectus valde memorabiles; mentem ſcilicet applicant, & cor devincunt. Ac in eo quòd mentem applicant ad veritatis cognitionem utiliſſimæ eſſe poſſunt, dummodo iis ritè utamur: námque applicatio lumen, lumen verò veritatem produ-

producit. At in eo quòd cor devincunt malum ſemper edunt effe-ctum; quoniam cor non devincunt niſi rationem corrumpendo, ipſique res, non ut in ſe ſunt, aut ſecundùm veritatem repræſentando, ſed juxta relationem quam habent nobiſcum.

Ex omnibus affectibus nullus eſt qui cor minùs attingat quàm admiratio. Námque rerum, quatenus bonæ aut malæ ſunt, conſpectu agitamur; conſpectus verò rerum, quatenus magnæ aut parvæ ſunt, ſine ulla alia relatione ad nos, nonniſi mediocriter nos afficit. Itaque admiratio quæ cognitionem magnitudinis aut parvitatis rerum novarum quas conſideramus comitari ſolet, rationem longè minùs corrumpit quàm cæteri affectus: immo ad veritatis cognitionem utiliſſima eſſe poteſt; dummodo ſedulò caveamus ne ipſam cæteri affectus comitentur, ut penè ſemper contingit.

In admiratione ſpiritus animales pelluntur versùs loca cerebri, quæ novam rem objectam prout in ſe eſt repræſentant: Veſtigia diſtincta & ſatis alta ut diu permaneant in eo excitant; ac proinde mens iſtius rei objectæ claram habet ideam, ac ejus facilè recordatur. Itaque cùm admiratio mentem applicet & illuminet, dubium non eſt quin ad ſcientias ſit utiliſſima. De aliis affectibus res ſecus ſe habet; mentem applicant, quia ſpiritus animales excitant; ac illam non illuminant niſi falſo ſplendore & fallaci luce, quia iſtos ſpiritus ita pellunt, ut res objectas nobis non repræſentent, niſi relatè ad nos, non verò quales ſunt in ſe.

Ad rem aliquam diu incumbere difficillimum eſt ubi illam non admiramur, quia tum ſpiritus animales facilè non feruntur in loca neceſſaria ad rem illam nobis repræſentandam. Fruſtra ad attentionem præbendam ſollicitamur; attendere diu ſaltem nequimus; quamvis tamen perſuadeamur perſuaſione abſtractâ, quâ ſpiritus nequaquam agitantur, rem de quâ agitur attentione noſtrâ maximè dignam eſſe. Imaginatio noſtra fallenda nobis eſt ad excitandos ſpiritus noſtros, ac materia circa quam meditari volumus novo quodam modo nobis eſt repræſentanda, ut aliquem admirationis motum in nobis excitemus.

Quotidie videas ingenia quibus ſtudium faſtidio eſt. Mentis attentione nihil magis laborioſum ipſis videtur. Ipſis incumbit neceſſitas meditandi & ſtudendi circa quaſdam quæſtiones, & in id omnem movent lapidem; Verùm ipſorum conamina inutilia ſunt, magnos non edunt progreſſus, ac illico fatigati deſiſtunt. Spiritus quidem animales voluntatis imperio obtemperant, ac rebus attendimus ubi attendere optamus; ſed ubi voluntas imperans eſt voluntas puræ rationis, nullo affectu freta, attentio noſtra ita debilis & languida eſt, ut ideæ noſtræ ſimiles ſint phantaſmatibus quæ confuſè tantùm videmus quæque eodem momento evaneſcunt. Spiritus animales tam variè & occultè ab affectibus excitantur, tantámque a naturâ & habitu accepere facilitatem ad illa affectuum imperia exequenda, ut nullo negotio divertantur a viis

illis novis & difficilibus in quas voluntas ipſos injicere volebat. Ac ſanè potiſſimùm in hiſce caſibus gratiâ ſpeciali ad cognoſcendam veritatem indigemus, quia propriis noſtris viribus corporis ponderi mentem opprimenti diu reſiſtere non valemus; aut ſi poſſimus, nunquam facimus id quod poſſumus.

Verùm ubi aliquis admirationis motus nos excitat, ſpiritus animales versùs veſtigia ejus quod miramur naturaliter diffunduntur, id nitidè menti repræſentant, ac omnia in cerebro aguntur quæ ad producendum lumen & evidentiam neceſſaria ſunt, ſine ullo voluntatis ad ſpiritus rebelles pellendos labore. Qui itaque ad admirationem proni ſunt ad ſtudia longè aptiſſimi ſunt iis qui admirationis ſunt incapaces; illi enim ſunt ingenioſi, hi verò ſtupidi.

Attamen ubi admiratio modum excedit, & ad ſtuporem ac pavorem uſque excurrit, vel denique ad legitimam non fert curioſitatem, tum valde noxia eſt. Tunc enim ſpiritus animales toti detinentur in repræſentandâ re objectâ per illud, ut ita dicam, ex ipſius lateribus quod miramur. Ad alia, juxta quæ illa res objecta conſiderari poteſt, ne cogitamus quidem. Spiritus animales in corporis partes, ut ſua obire poſſint munera, nequidem diffunduntur: Sed veſtigia adeo alta imprimunt de re quam repræſentant, tot fibras in cerebro frangunt, ut idea quam excitarunt non poſſit ampliùs deleri.

Nos admiratione attentos fieri non ſufficit, illâ etiam curioſi effici debemus. Unam partem alicujus rei objectæ nos conſideraſſe ſatis non eſt ad illam plenè cognoſcendam, ſingulas examinare debemus, ut de illâ ſolidum ferre queamus judicium. Itaque, ubi admiratio nos non fert ad res, quàm accuratiſſimè fieri poteſt, examinandas, vel ubi nos ab illo examine amovet, tum ad veritatis cognitionem planè inutilis eſt; mentem veriſimilitudinibus & probabilitatibus tantùm implet, & nos ad temeraria ferenda judicia impellit.

Sola admiratio per ſe inutilis eſt, utilis eſt duntaxat quatenus eò nos adducit ut res facilius examinare queamus. Spiritus animales qui in admiratione naturaliter excitantur menti ſeſe offerunt, ut iis utatur ad rem objectam diſtinctiùs ſibi repræſentandam, & accuratiùs cognoſcendam. Iſta eſt naturæ inſtitutio: nam admiratio ad curioſitatem, & curioſitas ad veritatis cognitionem ducere debet. Verùm mens viribus ſuis ritè non utitur, quendam ſuavitatis ſenſum, quem ex illâ ſpirituum copiâ percipit, cognitioni rei objectæ quæ ſpiritus illos excitat, anteponit; copiâ illâ ſpirituum frui mavult, quàm illos uſu diffundere; ſimilis avaris qui opes poſſidere malunt, quàm illis ubi caſus poſtulat uti.

Homines iis omnibus in genere delectantur quæ aliquem affectum excitant; non modò triſtitiæ in repræſentatione tragœdiæ, verùm etiam admirationis in ſpectandis Circulatorum præſtigiis ſenſum argento emunt: nam ipſos ejuſmodi præſtigiatoribus pecuniam ſolvere, eo conſilio

ſilio ut ab iis decipiantur, credendum non eſt. Iſte igitur ſuavitatis internæ ſenſus quo per admirationem afficimur præcipua eſt cauſa ob quam in admiratione ſubſiſtimus, miſſo uſu quem ratio & natura nobis præſcribunt. Nam ob iſtum ſuavitatis ſenſum admiratores in re objectâ quæ admirationem movet tam aſſiduè defiguntur, ut ab irâ temperare nequeant, ubi iſtius rei objectæ vanitatem quis ipſis demonſtrare aggreditur. Cùm quis calamitate preſſus ex mœſtitiæ ſenſu voluptatem percipit, ſuccenſet ſi ipſum exhilarare velis. De admiratoribus res non ſecus ſe habet. Injuriam ſibi fieri putant, cùm quis iis oſtendere conatur ipſos immeritò admirari: quia voluptatem internam quam ex affectu præſenti percipiunt eo magis minui ſentiunt, quò idea quæ iſtam pariebat voluptatem debilior evadit.

Affectus ſeſe excuſare ſemper conantur; ac meritò ipſis obtemperari ſenſim perſuadent. Suavitas & voluptas quam gignunt in mente, cujus eſt de ipſis judicare, illam in ſui gratiam corrumpunt. Unde fit ut mens propemodum ſic ratiocinetur. De rebus judicare non debemus niſi juxta ideas quas de ipſis habemus; jam autem ex omnibus ideis noſtris quæ maximè ſunt ſenſibiles, ſunt etiam omnium maximè reales, cùm in nos agant omnium vehementiſſimè; ergo juxta illas potiſſimùm judicare debemus. Atque res objecta quam demiror ideam ſenſibilem magnitudinis includit; ergo de illâ juxta hanc ideam judicare debeo, quippe magnitudinem exiſtimatione, & amore complecti par eſt. Itaque huic rei objectæ meritò adhæreſco, & in illâ contemplandâ detineor. Revera voluptas quam ego percipio, & præſentia ideæ quâ illa res objecta repræſentatur, manifeſtò arguit iſtius rei objectæ contemplationem mihi utilem eſſe, etenim major jam factus mihi videor, ex quo de eâ re cogitavi, ac mens plus capacitatis habere mihi videtur dum tantam amplectitur ideam. Mens deſinit eſſe ubi nihil cogitat: ſi hæc idea evaneſceret, mens cum ipſâ pariter evaneſceret aut ſaltem anguſtior fieret, ſi minori adhæreret ideæ. Conſervatio igitur magnæ iſtius ideæ eſt conſervatio magnitudinis & perfectionis entis mei: Meritò igitur admiror. Immo alii me admirari deberent, ſi de me ut par eſt judicarent. Revera relatio quam ego cum magnis rebus habeo, efficit ut ipſe magnum quid evadam. Admiratio quâ erga illas detineor mihi poſſeſſionis loco eſt, me in quandam illas poſſidendi ſpem injicit. Cæteri homines eâdem quâ ego potirentur felicitate, ſi cognitâ magnitudine meâ, ipſius cauſæ etiam adhæreſcerent: Verùm eâ ſunt cæcitate ut magna & grandia non cognoſcant, nec ſeſe extollere & inſignire valeant.

Mentem ad ejuſmodi ratiocinia naturaliter ferri dicere poſſumus ubi ſeſe falſis affectuum luminibus permittit. Hæc quidem ratiocinia aliquam habent veriſimilitudinem, ſed ipſa omni ſoliditate carere evidens eſt. Attamen veriſimilitudo quam præ ſe ferunt tantum valet in mentem, ut niſi cautè rem proſpiciamus, nobis fucum ſit factura.

Poëſis, exempli gratiâ, Hiſtoria, Chymia, aut quælibet alia Scientia humana, juvenem quempiam rapuit in admirationem: niſi a motibus in imaginatione tunc excitatis ſibi prudenter caveat; ejuſmodi ſcientiarum utilitatem ſedulò inſpiciat; laborem in iis addiſcendis tolerandum cum fructu percipiendo conferat, denique niſi eam induat curioſitatem quæ neceſſaria eſt ad tutum ferendum judicium; timendum eſt ne admiratio quâ primùm fuit occupatus ipſi ſcientias illas quales in ſe ſunt non offerens, ſed tantùm a parte jucundiſſimâ, ipſum decipiat & in errorem injiciat. Immo eò forſan diſcriminis adducetur, ut ab errore deſiſtere non poſſit etſi illum agnoſcat; quia veſtigia cerebro altè impreſſa frequenti admiratione deleri non poterunt. Hanc ob cauſam imaginationis puritati perpetuò ſtudendum eſt, & a periculoſis iſtis veſtigiis quibus mens & cor corrumpuntur cavendum. Atque in hac cautione hac ratione procedendum eſt quâ non modò admirationis ſed & cæterorum affectuum malis occurretur.

Ubi motus ſpirituum animalium ſat violentus eſt ad imprimenda in cerebro alta veſtigia quæ corrumpant imaginationem, ſemper conjunctus eſt cum aliquâ mentis commotione. Cùm itaque mens commoveri non poſſit quin id ſentiat, hac commotione ſatis monetur ut ſibi conſulat, & examinet an ipſi utile ſit hæc veſtigia confirmari & augeſcere, an ſecus. At verò, quia ipſo commotionis momento, mens eâ non fruitur libertate quâ poſſit judicare de utilitate iſtorum veſtigiorum; quoniam commotio ipſam decipit & ad id fert ut illis ſaveat veſtigiis; in id enixè laborandum eſt ut hæc commotio ſiſtatur, vel ut motus ſpirituum qui illam excitat aliorſum deflectatur: ac interim judicium neceſſariò eſt ſuſtinendum.

Verùm enim verò arbitrandum non eſt mentem poſſe ſemper ſolâ ſuâ voluntate illum ſiſtere curſum ſpirituum qui obſtat quominus juxta rationem agere poſſit. Ipſius vires ordinariæ non ſufficiunt ad cohibendos motus quos non excitavit. Adeo ut cautè ſe gerere debeat ne ab inimico tam ſubdolè cum ipſo agente imprudens occupetur.

Quemadmodum motus ſpirituum quaſdam in mente excitat cogitationes; pariter cogitationes noſtræ in cerebro quoſdam excitant motus. Itaque ubi aliquem ſpirituum motum in nobis excitatum ſiſtere volumus, non ſufficit nos velle ut deſinat ille motus; ſed hoc artificio utendum eſt; nempe aliquid nobis repræſentandum eſt planè contrarium rei quæ illum motum in nobis excitaverat & ſovebat, atque hoc pacto fiet *revulſio*. Si verò motum ſpirituum jam excitatum aliorſum duntaxat velimus determinare, tum ad res contrarias cogitare non debemus, ſed tantùm ad res diverſas ab iis quæ illum produxerunt motum, & hoc pacto fiet *diverſio*.

Quia verò diverſio & revulſio magna erit aut parva, prout novæ cogitationes noſtræ conjungentur cum magno aut modico ſpirituum motu; accuratè advertendum eſt quibus cogitationibus vehementiſſimè agitemur,

Digitized by Google

temur, ut, ubi urgebit caſus, illas imaginationi noſtræ repræſentare poſſimus; atque huic rationi impugnandorum affectuum ita aſſueſcere debemus, ut nullo ampliùs ſubitaneo, & improviſo mens occupetur motu.

Si æternitatis aut alius cujuſpiam ſolidi boni cogitationem motibus extraordinariis qui in nobis excitantur alligare ſtudeamus; nulli amplius violenti & extraordinarii excitabuntur in poſterum motus, qui hanc ideam illico non gignant, ac proinde non ſuppeditent arma quibus ipſis reſiſtatur. Hæc tum experientiâ, tum rationibus Capite de *idearum connexione* allatis comprobantur: Arbitrandum igitur non eſt affectus ſtudio & arte vinci nequaquam poſſe, ubi id ſeriò & conſtanter volumus.

Hoc tamen reſiſtendi modo nos impeccabiles & ab omni errore alienos fieri poſſe, non eſt quod autumemus. Nam primò, iſtum alligandi motibus extraordinariis ideas quaſdam, quibus impugnentur, habitum contrahere & conſervare perquam difficillimum eſt. Secundò, licèt iſtum habitum acquiſiviſſemus, continget ut iſti ſpirituum motus directè excitent ideas impugnandas, indirectè verò duntaxat ideas quibus illæ impugnari debent. Unde fiet ut malæ ideæ utpote præcipuæ plus habituræ ſint virtutis, quàm bonæ quæ tantùm indirectæ & acceſſoriæ erunt, & voluntatem reſiſtere ſic neceſſe ſemper erit. Tertiò, iſti ſpirituum motus adeo violenti eſſe poſſunt, ut totam mentis capacitatem impleant, adeo ut in ipsâ non ſuperſit locus ad recipiendam ideam acceſſoriam faciendæ in ſpiritibus revulſioni idoneam; aut ſaltem ad illam ita recipiendam ut cum attentione poſſit conſiderari. Denique tot ſunt circunſtantiæ ſpeciales quæ illud remedium inutile reddere poſſunt, ut plus æquo illi fidere tutum non ſit, quamvis negligi non debeat. Auxilium Dei perpetuò implorandum eſt ut nobis, ubi periculum imminebit, adeſſe dignetur; ac interim veritas aliqua adeo ſolida & efficax in mentem nobis eſt inducenda, ut hoc pacto de affectibus violentiſſimis victoriam reportare queamus. Hìc enim obiter monitum velim, non paucos viros pios in eoſdem ſæpius errores relabi, quia mentem plurimis replent veritatibus quibus plus fulgoris ineſt quàm ſoliditatis, & quæ ad animum in diverſa agendum aptiores ſunt, quàm ad ipſum adversùs tentationes corroborandum: cum contrà rudes & ignari in officio fideliter perſtent, quia veritatem aliquam magnam & ſolidam, quâ in omnibus caſibus ſuſtinentur, familiarem ſibi reddiderunt.

CAPUT

CAPUT IX.

De amore & odio, variiſque utriuſque ſpeciebus.

AMor & odium admirationi proximè ſuccedunt. Rem aliquam objectam diu non conſideramus quin relationes quas nobiſcum habet, aut cum re aliqua quam amemus, eodem tempore comperiamus. Cùm res quam amamus, cuíque ideo amore noſtro adhæremus, nobis ſemper præſens ſit;, æquè ac res quam actu miramur; mens res illas objectas ita inter ſe facili negotio confert, ut mutuas illarum relationes deprehendat; aut iſtarum relationum monetur ſenſationibus voluptatis & doloris quæ ipſam præveniunt. Tunc verò motus amoris quo erga nos & rem objectam quam amamus ducimur, extenditur uſque ad rem quam miramur, ſi relatio quam immediatè habet nobiſcum aut cum aliquâ re quæ nobis cohæreat, nobis vel cognitione vel ſenſu utilis appareat. Jam autem novus ille mentis motus, ſeu potius iſte mentis motus recens determinatus, ubi conjungitur cum motu ſpirituum animalium, & cum ſenſu qui comitatur novam diſpoſitionem, quam novus ille ſpirituum motus producit, eſt affectus dictus *Amor*.

Contrà verò ſi dolore aliquo ſentiamus, aut cognitione clarâ & evidenti deprehendamus, cohæſionem ſeu relationem rei objectæ quam admiramur, nobis, aut rei alicui nobis cohærenti noxiam eſſe; tum motus amoris quo noſmet ipſos aut rem nobis cohærentem complectimur, in nobis terminatur, aut versùs rem illam fertur; motus non ſequitur viſum mentis, nec versùs rem quam admiramur diffunditur, ſed cùm motus versùs bonum in genere, quem Author naturæ indeſinenter imprimit in mente, illam ferat versùs id omne quod cognoſcimus aut ſentimus, quia quicquid ſentimus aut cognoſcimus eſt bonum in ſe; dicere poſſumus pugnam mentis adversùs iſtum naturalem motum quo abripitur, eſſe ſpeciem quandam motûs voluntarii, cujus terminus eſt τὸ nihil. Jam autem motus ille voluntarius mentis junctus cum motu ſpirituum & ſanguinis & cum ſenſu qui comitatur novam diſpoſitionem quam motus ille ſpirituum producit in cerebro, eſt affectus hîc *odium* dictus.

Affectus ille amori eſt planè contrarius, ſed nunquam extat ſine amore. Contrarius eſt amori, quia ſejungit; amor verò conjungit; terminum habet τὸ nihil; amor verò τὸ ens; motui naturali reſiſtit, illúmque reddit inutilem; amor verò iſti motui ſe permittit, illúmque efficacem reddit. At iſte tamen affectus ſine amore nunquam exiſtit.

Námque

Námque, ſi malum quod averſatur accipiatur pro privatione boni, fugere malum eſt fugere privationem boni, hoc eſt tendere versùs bonum; itaque fuga privationis boni eſt ipſe amor boni. At ſi malum accipiatur pro dolore, averſatio ſeu fuga doloris, non eſt fuga privationis voluptatis; quoniam cùm dolor ſit ſenſus æquè realis ac voluptas, non eſt privatio. Sed cùm averſatio ſeu fuga doloris ſit fuga miſeriæ alicujus internæ, iſtâ non laboraremus averſatione, niſi noſmet ipſos amaremus. Denique malum accipi poteſt pro eo quod gignit in nobis dolorem, aut nos privat bono, & tum odium pendet ab amore noſtrî, aut ab amore alicujus rei quacum nos colligari optamus. Amor & odium ſunt igitur duo affectus primarii inter ſe oppoſiti, at verò amor prior eſt, potior atque univerſalior amborum.

In Ethicâ virtutes, aut diverſæ charitatis ſpecies ſæpe diſtinguuntur pro diverſitate eorum in quibus verſantur. Sed hoc pacto vera ſæpe confunditur virtutis idea, quæ a fine potiùs pendet quàm ab omni aliâ re. Hanc igitur methodum circa affectus non ſequemur. Illos hìc non diſtinguemus pro diverſitate rerum circa quas verſantur, quia res eadem omnes affectus poteſt excitare, cùm contrà decies mille res unum eundémque poſſint excitare affectum. Quamvis enim res objectæ in ſe revera differant, ſemper tamen non differunt relatè ad nos, nec in nobis diverſos excitant affectus. *Mareſcalli Baculus* promiſſus, exempli gratiâ, differt a *Pontificiali lituo* promiſſo; attamen hæc duo honoris inſignia quamvis diverſa, eundem propè in ambitioſis excitant affectum, quia eandem boni ideam in mente excitant. Sed *Mareſcalli Baculus* promiſſus, conceſſus, actu traditus, poſtea ademtus, affectus inter ſe planè diverſos excitat, quia in mente diverſas boni producit ideas.

Affectus igitur non ſunt multiplicandi pro variis rebus objectis quæ ipſos gignunt: Sed totidem ſunt admittendi quot ſunt ideæ adventitiæ quæ præcipuam boni aut mali ideam comitantur, & in illâ memorabilem relatè ad nos pariunt mutationem. Námque idea generalis boni, aut ſenſatio voluptatis, quæ illam deguſtanti bonum eſt, mentem & ſpiritus animales agitans, generalem amoris affectum producit; & ideæ adventitiæ iſtius boni agitationem mentis generalem & curſum ſpirituum animalium modo quodam ſpeciali ita determinant, ut mens & corpus in ſtatu conſtituantur conſentaneo relatè ad bonum perceptum, & omnes affectus ſpeciales producant.

Itaque idea generalis boni amorem indeterminatum gignit qui nihil aliud eſt præter philautiæ extenſionem.

Idea boni quod poſſidemus actu, amorem gaudii parit.

Idea boni quod non poſſidemus, ſed ſperamus tamen nos aliquando poſſeſſuros, hoc eſt quod exiſtimamus a nobis poſſe poſſideri, amorem deſiderii excitat.

Denique idea boni, quod nec poſſidemus, nec nos poſſeſſuros ſperamus; ſeu quod idem eſt, idea boni cujus poſſeſſionem non ſperamus,

mus, niſi per jacturam alicujus alius boni, vel quod poſſeſſum conſervare nequimus, amorem triſtitiæ producit. Hi ſunt tres affectus ſimplices, aut primarii, qui circa bonum verſantur, nam ſpes quæ efficit gaudium, non eſt commotio mentis, ſed ſimplex judicium.

Sed obſervandum eſt homines ens ſuum in ſeipſis non terminare, illúdque ad ea omnia, vel eos omnes extendere quibuſcum colligari ſibi utile ducunt. Itaque bonum aliquo modo poſſidere exiſtimandi ſunt, cùm illo ipſorum amici potiuntur, quamvis illud ipſi immediatè non poſſideant. Quum igitur dico ex boni poſſeſſione gaudium oriri, id non duntaxat intelligo de poſſeſſione immediatâ ſed de qualibet aliâ; quippe ſic a naturâ ſumus comparati ut gaudium ſentiamus, ubi aliquid proſpere cedit amicis.

Malum, ut jam dictum eſt, triplici modo accipi poteſt, vel pro privatione boni, vel pro dolore, vel denique pro ipsâ re quæ privationem boni efficit, aut dolorem producit.

Primo ſenſu, cùm idea mali eadem ſit ad idea boni quod non poſſidemus, hanc ideam evidens eſt parere triſtitiam aut deſiderium, vel etiam gaudium: nam gaudium ſemper excitatur ubi ſentimus nos privatione boni privari, hoc eſt, ubi bonum poſſidemus. Adeo ut affectus circa malum hoc ſenſu acceptum, iidem ſint ac affectus circa bonum, quia reapſe circa bonum etiam verſantur.

Si verò per malum intelligatur dolor, qui ſolus ſemper eſt malum reale dolorem patienti, quo tempore eum patitur, tum ſenſus iſtius mali, affectus triſtitiæ, deſiderii, & gaudii producit, qui ſpecies quædam ſunt odii ſeu averſationis, non verò amoris. Nam ipſorum motus planè contrarius eſt motui qui boni perceptionem comitari ſolet; cùm iſte motus nihil aliud ſit quàm oppoſitio mentis reſiſtentis impreſſioni naturali.

Actualis ſenſus doloris triſtitiæ odium parit. Dolor quem non patimur, ſed pati metuimus deſiderii odium gignit, cujus terminus eſt τὸ nihil hujus doloris.

Denique dolor, quem nec patimur, nec pati timemus; vel quod idem eſt, quem pati ſine ingenti aliquâ mercede non metuimus, ſeu dolor quo nos ſentimus liberatos, odium gaudii producit. Hi ſunt tres affectus ſimplices aut primarii qui verſantur circa malum; námque metus ex quo oritur triſtitia non eſt commotio mentis, ſed ſimplex judicium.

Poſtremò, ſi per malum intelligatur res per quam bono privamur, aut dolorem patimur, idea mali producit in nobis motum amoris & odii ſimul, vel ſimpliciter motum amoris. Idea mali producit motum amoris & odii ſeu averſationis ſimul, ubi malum eſt illud per quod bono privamur: eodem enim motu tendimus versùs bonum, & ab eo recedimus quod illius poſſeſſionem a nobis arcere poſſet. At verò illa idea motum averſationis duntaxat gignit, ubi de malo agitur quo

dolorem

Digitized by Google

dolorem patimur, quia eodem odii motu & dolorem odimus, & illum qui eo nos afficit dolore.

Itaque tres ſunt affectus ſimplices, ſeu primarii ad bonum ſpectantes, totidem verò ad dolorem, aut ad eum qui doloris cauſa eſt; Nempe gaudium, deſiderium, & triſtitia. Gaudio enim afficimur; ubi bonum præſens adeſt, vel ubi malum præteriit; triſtitiam ſentimus, ubi bonum præteriit, malum verò præſens eſt, & deſiderio movemur, ubi bonum & malum futura ſunt.

Affectus ad bonum ſpectantes ſunt ſpeciales determinationes motûs quem Deus nobis indit erga bonum in genere, atque hanc ob cauſam circa res reales verſantur; cæteri verò affectus quorum motûs Deus non eſt cauſa, pro termino duntaxat habent τὸ nihil, hoc eſt ii affectus ſunt potiùs motûs ceſſationes, quàm motus reales; tunc potiùs velle deſinimus quàm volumus.

CAPUT X.

De affectibus ſpeciatim, & in genere de ratione illos explicandi, & agnoſcendi errores ex iis oriundos.

SI quâ ratione affectus componantur animadvertamus, ipſorum numerum determinari non poſſe, nec ad omnes exprimendos verba nobis ſufficere manifeſtò patebit. Affectuum varietas non modò ex variâ trium primariorum combinatione oritur, nam hoc pacto pauci admodum eſſent, verùm illorum differentia oritur etiam ex variis perceptionibus, diverſiſque judiciis quæ ipſos gignunt aut comitantur. Diverſa iſtæc judicia quæ mens fert circa bona & mala, diverſos in ſpiritibus animalibus motus edunt, ad ritè diſponendum corpus relatè ad rem objectam; ac proinde in mente ſenſationes excitant inter ſe non prorſus ſimiles: unde fit ut diverſitas deprehendatur in quibuſdam affectibus, quorum commotiones non ſunt diverſæ.

Cùm tamen commotio mentis inter ea quæ in ſingulis affectibus deprehendi ſolent præcipuum obtineat locum, ad tres primarios affectus in quibus iſtæ commotiones admodum diverſæ ſunt, cæteros omnes referre multò ſatius eſt, quàm de illis confuſè & abſque ordine agere, relatè ad varias perceptiones quas de innumeris bonis aut malis, ex quibus illi oriuntur affectus, habere poſſumus.

Ubi mens bonum aliquod exiguum quo frui poteſt percipit, illud ſperare forſan dici poteſt, quamvis illud non cupiat; at ipſius ſpem non eſſe affectum ſed ſimplex judicium evidenter patet. Itaque commotio quæ comitatur ideam boni, cujus poſſeſſionem poſſibilem eſſe

judicamus efficit ut ſpes ſit verus affectus. Ubi ſpes in ſecuritatem convertitur res eodem ſe habet modo. Illa ſecuritas non eſt affectus niſi propter commotionem gaudii, quæ tum conjungitur cum commotione deſiderii: námque judicium mentis conſiderantis bonum aliquod ſibi certò adventurum, non eſt affectus niſi quia prægustu boni agitamur. Denique ubi ſpes minuitur, deſperatio verò ipſi ſuccedit, hanc deſperationem non eſſe affectum, niſi propter triſtitiæ commotionem, quæ cum deſiderii commotione conjungitur, manifeſtum eſt: námque judicium mentis conſiderantis bonum aliquod ſibi nunquam adventurum, non eſt affectus, niſi iſto judicio agitemur.

Quia verò mens nullum unquam bonum aut malum ſine aliquâ commotione, immo ſine aliquâ in corpore immutatione, conſiderat, judicio affectum producenti ſæpe tribuitur nomen affectus ipſius; quia quod in mente & in corpore agitur ad conſpectum alicujus boni, aut alicujus mali ſemper confundimus. Námque, iſtis vocibus, ſpe, metu, audaciâ, pudore, irâ, commiſeratione, deriſione, mœrore, uno verbo nominibus ſingulorum affectuum uti ſolemus ut formulis quibuſdam loquendi compendioſis, quibus quicquid in affectibus agitur explicamus.

Per hanc vocem *affectus* intelligimus perceptionem relationis quam res quæpiam habet nobiſcum, commotionem & ſenſationem mentis, agitationem cerebri & motum ſpirituum; novam commotionem & novam ſenſationem mentis, ac denique novum ſuavitatis ſenſum qui affectus comitari ſolet, illóſque efficit jucundos, hæc omnia per affectum intelligi ſolent. Quandoque verò per nomen alicujus affectûs duntaxat intelligitur vel judicium quod illum affectum excitat, vel ſola mentis commotio, vel ſolus ſpirituum & ſanguinis motus, vel denique aliquid aliud quod mentis commotionem comitatur.

Ad veritatis cognitionem utiliſſimum eſt abdreviare ideas, & voces quibus ideæ exprimuntur. Id tamen ſæpe erroris cauſa eſt, præcipuè cùm uſu vulgari iſtæ ideæ abbreviantur. Ideæ enim nunquam ſunt abbreviandæ, niſi poſtquàm ingenti mentis attentione clariſſimæ & diſtinctiſſimæ factæ ſunt; non verò, ut fieri ſolet circa affectus & omnia ſenſibilia, poſtquàm ſenſationibus, & ſolâ fallaci imaginationis actione, nobis familiares redditæ ſunt.

Ideæ puræ intellectûs, & ſenſationes ſeu commotiones mentis multùm inter ſe differunt. Ideæ puræ ſunt claræ & diſtinctæ; ſed nonniſi difficulter familiares redduntur. Vice verò verſâ ſenſationes & commotiones mentis ſunt per quàm familiares, at clarè & diſtinctè cognoſci nequeunt. Numeri, extenſio, illorúmque proprietates clarè quidem cognoſcuntur, ſed niſi quibuſdam characteribus ſenſibilia facta fuerint, illa ſibi repræſentare difficile eſt; quicquid enim abſtractum eſt nos non afficit. Contrà ſenſationes & commotiones mentis ſeſe facile nobis offerunt, quamvis illas confuſè, & inadæquatè tantùm cognoſca-

Digitized by Google

gnoſcamus, ac omnes quibus exprimuntur voces mentem vividè tangunt & attentam reddunt. Hinc fit ut orationes prorſus obſcuras & incomprehenſibiles clariſſimè nos intelligere ſæpe arbitremur: Atque ubi quaſdam affectuum & motuum mentis deſcriptiones legimus, illas a nobis clariſſimè intelligi putamus, quia iis vividè afficimur, omnibúſque vocibus quibus oculi feriuntur, mens pariter agitatur. Statim atque voces pudoris, deſperationis, impudentiæ, &c. proferri audimus, quædam confuſa idea, & ſenſatio obſcura in mente noſtrâ excitatur quâ vehementer afficimur; quia verò ejuſmodi ſenſatio nobis eſt valdè familiaris, ac nullo negotio nobis offertur, credimus illam eſſe clariſſimam & diſtinctiſſimam. Hæ tamen voces ſunt nomina affectuum complexorum, ac ideo ſunt voces compendioſæ multarum idearum uſu vulgari contractarum.

Quia vocibus uſu probatis uti tenemur nemini mirum eſſe debet ſi in iis quæ a nobis dicuntur quædam deprehendatur obſcuritas, immo contradictionis ſpecies. Ac ſi lectores animadvertere velint ſenſationes & commotiones mentis, quæ reſpondent vocibus noſtris, eaſdem planè non eſſe in omnibus hominibus, propter varias mentis affectiones, nos non damnabunt quotieſcunque noſtræ opiniones ipſis non ſatis probabuntur. Cæterum hæc non tam dico ut ab iis me tutum faciam quæ mihi objici poſſent, quàm ut affectuum naturam doceam, & quid de tractatibus qui circa hanc materiam componuntur ſentiendum ſit.

His in anteceſſum poſitis, jam, ni fallor, dicere poſſum omnes affectus poſſe referri ad tres primarios, nempe, ad deſiderium, gaudium, & triſtitiam; ac affectus qui ad eundem primarium referuntur, inter ſe præcipue differre per varia judicia quæ mens fert de bonis & malis.

Poſſum etiam dicere, ſpem, metum, & animi hæſitationem, quæ inter hæc duo medium occupat, eſſe deſiderii ſpecies: Audaciam, fortitudinem, æmulationem, &c. ad ſpem magis referri quàm ad cæteros affectus: & pavorem, ſocordiam, invidiam, &c. eſſe metûs ſpecies.

Præterea dicere poſſum alacritatem, & gloriam, favorem, & beneficiorum memoriam eſſe ſpecies quaſdam gaudii nati ex perceptione boni quod deprehendimus in nobis, vel in iis quibuſcum colligati ſumus; ſicut riſus & irriſio eſt ſpecies quædam gaudii quod in nobis excitari ſolet, ex perceptione mali quod accidit inimicis noſtris. Denique faſtidium, tædium, mœrorem, commiſerationem & indignationem eſſe ſpecies quaſdam triſtitiæ ortæ ex perceptione alicujus rei nobis non arridentis.

Verùm præter hos affectus & plurimos alios quos hìc non recenſeo, qui ſpeciatim ad aliquem ex affectibus primitivis referuntur, multi adhuc alii ſunt quorum commotio æqualiter ferè conſtat vel ex affectibus deſiderii & gaudii, ut ſunt impudentia, ira, & vindicta; vel ex affectibus deſiderii, & triſtitiæ; ut pudor, mœror, indignatio; vel ex tribus

Plures ſunt affectus quàm voces quibus poſſint exprimi.

Digitized by Google

tribus affectibus primariis ſimul, quum gaudii & triſtitiæ incitamenta ſimul juncta occurrunt; ſed quamvis hi poſtremi affectus careant nominibus ſpecialibus, ſunt tamen omnium maximè ordinarii: Quia dum in hiſce terris degimus, nullum ferè unquam bonum guſtamus, quin aliquid mali ipſi ſit admixtum; nec ullum penè unquam patimur malum, quin ab eo liberationem & alicujus boni poſſeſſionem ſperemus. Quamvis autem gaudium triſtitiæ ſit planè contrarium, illud tamen admittit; immo gaudium & triſtitia ſimul occupant capacitatem quam mens habet volendi, uti viſus boni & mali ſimul etiam occupant capacitatem quam mens habet percipiendi.

Omnes igitur affectus ſunt ſpecies quædam deſiderii, gaudii, & triſtitiæ. Ac præcipuum diſcrimen quod intereſt inter affectus ejuſdem ſpeciei oritur ex variis perceptionibus, aut ex variis judiciis quæ illos affectus excitant aut comitantur. Qui itaque in affectuum cognitione periti evadere, & illos accuratè enumerare cupiunt, neceſſariò inveſtigare debent varia judicia quæ circa bona & mala ferri poſſunt. Quia verò errorum noſtrorum cauſas hîc præcipuè inquirimus, judicia quæ affectus antecedere & gignere ſolent non tam nobis ſunt examinanda, quàm judicia quæ illos ſequuntur, quæque mens format de rebus ubi aliquo affectu agitatur; hæc enim poſtrema judicia errori ſunt potiſſimùm obnoxia.

Judicia quæ affectus præcedunt & gignunt penè ſemper falſa ſunt in aliquâ re, quia penè ſemper nituntur perceptionibus mentis quatenus conſiderat res objectas relatè ad ſe ipſam, non verò prout ſunt in ſe. Sed judicia quæ ſequuntur affectus, ſunt falſa omnibus modis. Nam judicia quæ a ſolis formantur affectibus, duntaxat nituntur perceptionibus quas mens habet de rebus objectis relatè ad ſeipſam, vel potiùs relatè ad commotionem ſuam.

In judiciis quæ præcedunt affectus, verum & falſum ſimul conjunguntur: ubi verò mens agitatur, & juxta affectûs inſpirationem judicat, verum evaneſcit, falſúmque conſervatur, unde eò plures falſæ eliciuntur concluſiones quò affectus vehementior eſt.

Omnes affectus ſeſe excuſant, menti indeſinenter repræſentant rem objectam quâ agitatur modo aptiſſimo ad conſervandam & augendam ipſius agitationem. Judicium ſeu perceptio unde oritur affectus cum ipſo creſcit, & affectus eò magis augetur quò judicium unde natus eſt magis corroboratur. Falſa judicia & affectus mutuæ ſuæ conſervationi perpetuò conſulunt. Si itaque cor nunquam deſineret ſpiritus ſuppeditare idoneos ad fovenda veſtigia cerebri, & ad fovendam diſtributionem eorundem ſpirituum, quæ duo neceſſaria ſunt ad conſervandum ſenſum & commotionem mentis quæ cum affectibus conjungi ſolent; affectus perpetuò augerentur, erroréſque noſtros nunquam cognoſceremus. Sed cùm omnes affectus pendeant a ſanguinis fermentatione & circulatione, cor verò non poſſit ſemper adminiſtrare ſpiritus aptos ad illarum

illarum conſervationem, neceſſe eſt ut affectus deſinant, ubi ſpiritus minuuntur ſanguiſque refrigeſcit.

Quamvis admodum facile ſit judicia quæ ab affectibus ferri ſolent cognoſcere, illa tamen cognitio non eſt negligenda. Ejuſmodi cura inter cæteras maximè digna eſt viris qui veritatem inveſtigant, corporis jugum excutere conantur, & de rebus juxta veras earum ideas judicare volunt.

Iſtam autem cognitionem bifariam poſſumus aſſequi: Vel ratione purâ, vel ſenſu interno quem de nobis habemus, ubi aliquo agitamur affectu. Exempli gratiâ, propriâ experientiâ nobis conſtat nos ad id ferri ut de iis quos non amamus malè judicemus; ita ut totam, ſi fas ſit ita loqui, odii noſtri malignitatem in eum qui nobis odio eſt aſpergamus. Purâ etiam ratione cognoſcimus, cùm nihil poſſimus odiſſe niſi id quod malum eſt, neceſſe eſſe, quò odium conſervari poſſit, ut mens ſibi repræſentet rem objectam ſecundùm partem peſſimam. Etenim ſufficit nos ſupponere omnes affectus ſeſe excuſare, imaginationémque, ac deinde mentem inflectere modo apto ad conſervandam agitationem ſuam, ut concludamus ad quænam judicia affectuum inſpiratione ferenda impellamur.

Qui pollent imaginatione forti & vividâ, ſenſibúſque ſunt maximè addicti, & affectuum motibus ſæpe percelluntur, hæc optimè cognoſcunt utpote qui ſint conſcii eorum quæ in ipſis aguntur, ac de iis ſæpe elegantiùs & penitius loquuntur, quàm ii qui majori pollent ratione quàm imaginatione. Arbitrandum enim non eſt eos qui philautiæ ſtrophas maximâ retegunt induſtriâ, quſque intimos cordis receſſus maximâ dexteritate rimantur & aperiunt, ſemper eſſe omnium peritiſſimos. Id ſæpe arguit, ipſos eſſe ingenio vivaci, imaginatione egregiâ, & cæteris maligniores.

At verò qui non conſultâ conſcientiâ, ſeu ſenſu interno, ratione ſolâ utuntur ad diſquirendam affectuum naturam, quídque producere poſſint, quamvis non ſint ita perſpicaces, cæteros tamen judicio antecellunt, ac errori minùs obnoxii ſunt. Nam judicant de rebus ut in ſe ſunt. Vident quid ii qui aliquo affectu perculſi ſunt factitare valeant, prout magis vel minùs agitantur. Nec de iis quæ alii facerent vel non facerent in iiſdem occaſionibus temerariò judicant, per ea quæ ipſi facerent ſi in his verſarentur occaſionibus; quia norunt omnes homines iiſdem æqualiter non affici, nec commotionibus involuntariis æqualiter agitari. Itaque conſulendæ non ſunt ſenſationes quas affectus in nobis excitant, ſed conſulenda eſt ratio, ut peritè loqui poſſimus de judiciis quæ comitantur affectus; ne, dum naturam affectuum in genere patefacere ſatagimus, noſmet ipſos cognoſcendos præbeamus.

CAPUT

CAPUT XI.

Omnes affectus ſeſe excuſare : & de judiciis in quæ nos conjiciunt ad ſui excuſationem.

LOngâ verborum ſerie non opus eſt ad demonſtrandum omnes affectus ſeſe excuſare. Id ex conſcientiâ ſeu ex ſenſu interno quem de nobis habemus, & ex eorum qui aliquo agitantur animi motu agendi ratione, evidenter ſatis patet. Id igitur duntaxat exponemus, ut nobis inpoſterum ab eo caveamus. Mens imaginationi ita mancipata eſt ut ipſi ſtatim atque incaluit obſequatur. Ipſi ſurenti quicquam non audet reponere ; quia ſi reſiſtat malè mulctatur, cùm contrà mercedem aliquam ſemper conſequatur ubi imaginationis imperio obtemperavit. Immo iis quorum imaginatio ita inordinata eſt, ut ſeſe in bruta tranſformatos putent, non deſunt rationes quibus ipſis probetur ſe brutorum inſtar agere debere, quatuor pedibus incedere, herbis ſylveſtribus veſci, &c. Pleroſque homines juvat vivere juxta affectuum impreſſiones; ubi iis reſiſtunt aliquâ pœnâ intus puniuntur ; atque id ſufficit ut ratio quæ voluptati ut plurimùm obſequitur, utatur ratiociniis idoneis ad tutandam affectuum cauſam.

Cùm igitur conſtet affectus ſeſe excuſare, conſtat pariter deſiderium eò nos ferre debere per ſe, ut in bonam partem de re circa quam verſatur, ſi ſit deſiderium amoris ; in malam verò, ſi ſit deſiderium odii, judicemus. Deſiderium amoris eſt motus mentis excitatus a ſpiritibus, qui illam ad id pronam faciunt ut iis quæ penes ipſam non ſunt frui aut uti velit : námque ſi etiam deſideremus continuationem fruitionis noſtræ, id fit quia futura non ſunt penes nos. Neceſſe igitur eſt ad deſiderii excuſationem, ut res objecta ex quâ naſcitur judicetur bona per ſe, aut relatè ad aliquam aliam rem objectam ; ac judicium contrarium ferendum eſt de deſiderio averſationis.

Haud quidem poſſumus judicare rem quampiam in ſe eſſe bonam vel malam, niſi aliqua id credendi nobis ſuppetat ratio : Sed ex iis circa quæ verſantur affectus noſtri nihil eſt quod non ſit bonum aliquo ſenſu. Et quamvis dicere poſſimus quædam eſſe quæ nihil boni in ſe includant, ac ideo ut bona a mente purâ judicari nequeant, dicere tamen nequimus illa non poſſe guſtari ut bona, quandoquidem ſupponimus nos ab illis agitari ; jam autem guſtus aut ſenſus ſufficit ut mens feratur ad judicandum de re objectâ in bonam partem.

Si tam facilè judicemus ignem continere in ſe calorem quem ſentimus, & panem ſaporem quem guſtamus, propter ſenſationem iſtorum corporum occaſione in nobis excitatam, quamvis in mentem omnino

Digitized by Google

omnino fugiat, quoniam mens capere non poteſt calorem & ſaporem eſſe modificationes corporum; certè ſi id ita ſe habeat, nulla eſt res objecta ut ut vilis & aſpernanda quam tamen bonam non judicemus ubi ex ipſius poſſeſſione voluptatem percipimus. Quemadmodum enim putamus calorem ex igne oriri ad ipſius præſentiam; ſic perperam credimus res circa quas verſantur affectus noſtri parere voluptatem quam guſtamus ubi illis rebus objectis fruimur; ac illas eſſe bonas, cùm nobis bonum conferre valeant. De affectibus qui verſantur circa malum idem eſto judicium.

Verùm, ut modò dictum eſt, nihil eſt quod per ſe aut per aliquid ad quod referatur, non ſit dignum amore vel odio; ac ubi affectu aliquo movemur, nullo negotio deprehendimus in re circa quam verſatur bonum & malum quod ipſi ſavet aut adverſatur. Itaque ratione facillimè cognoſci poteſt, quænam judicia affectus quibus agitamur forment in nobis. Si enim amoris deſiderio agitamur, colligere facile eſt, illud deſiderium ad ſui excuſationem allaturum eſſe bona quæ in re cupitâ judicaverit ineſſe. Illa autem judicia eò latiùs patebunt, quò deſiderium violentius erit; ac ſæpe plena & abſoluta erunt licèt res objecta per unicam tantùm partem, eamque minimam, bona videatur. Iſtæc judicia honorifica ad ea omnia quæ aliquam cum re objectâ habebunt relationem, aut ſaltem habere videbuntur, extenſum iri facili negotio concipi poteſt; idque eò magis eveniet quò affectus erit vehementior, & imaginatio latiùs patebit. At verò ſi deſiderio odii agitamur, effectus erit planè contrarius, ob rationes captu æquè faciles. Id experientiâ ſatis comprobatur, & in eo experientia quidem cum ratione apprimè conſonat. Sed háſce veritates exemplis illuſtremus.

Omnes homines ſcientiæ deſiderio naturâ tenentur; omnis enim mens ad veritatem poſſidendam eſt comparata: ſed philomathia ſeu deſiderium ſcientiæ, quanquam per ſe juſtum eſt, ſæpe tamen maximè vitioſum fit propter falſa quæ ipſi adjunguntur judicia. Curioſitas inania ſæpe menti meditanda offert, his falſas magnitudinis ideas ſæpenumero alligat: Illa fallaci novitatis ſplendore extollit; ac denique tantis circumcincta illecebris obducit, ut ab iis nimiâ cum voluptate & attentione contemplandis vix poſſis temperare.

Nullæ ſunt nugæ quibus quædam ingenia penitus non occupentur; ac iſta ipſorum occupatio falſis in quæ a variâ curioſitate conjiciuntur judiciis legitima ipſis ſemper videtur: Qui vocum apices magnâ curioſitate rimantur in illorum cognitione omnes ſcientias ſitas eſſe innumeris quas ingenioſè fingunt rationibus ſibi perſuadent; inter quas, veneratio quam ipſis homines nonnulli voce obſcurâ & incognitâ ſtupefacti teſtantur ultimum non occupat locum, quamvis omnium ſit abſurdiſſima.

Nonnulli ſunt homines qui in id per totam vitam ſtudent ut artem loquendi ſibi comparent, qui meliùs facerent ſi per totam vitam ſilerent; eum enim ſilere debere manifeſtum eſt cui nihil eſt quod dicat: Sed

 quid

quid facias? Illi artem loquendi non addiſcunt ut ſileant. At ſciant illi ſe nunquam rectè eſſe loquuturos quin priùs rectè cogitent; in id incumbendum eſſe ut ingenium fiat accuratum & rectum; Verum a falſo ſedulò eſſe diſcernendum; ideas claras ab obſcuris ſejungendas; ac ea quæ a mente ab iis quæ ab imaginatione procedunt eſſe dignoſcenda. Ii inter egregia & exquiſita ingenia ſeſe annumerant; quia juſtis periodorum numeris autem titillare, figuris & motibus jucundis affectus palpare, vivis & ſenſibilibus loquendi formulis imaginationem recreare norunt, quamvis mentem ideis vacuam ſine lumine & intelligentiâ relinquant.

Perpetuum linguæ vernaculæ ſtudium aliquâ quidem veriſimili ſaltem ratione nititur, quia illâ per totam vitam utendum nobis eſt, & nonnullis hoc deſiderio agitatis hæc ratio excuſationi eſſe poteſt; at verò non video quo pacto ii ſeſe poſſint excuſare qui omnes linguas indiſcriminatim addiſcendi deſiderio tenentur. Illorum affectus qui Bibliothecam ſibi conſtant ex quibuſlibet dictionariis poteſt excuſari, non ſecus ac illorum curioſitas qui omnium regionum & temporum numiſmata apud ſe habere ambiunt. Id ipſis aliquando poteſt eſſe utile. Ac ſi ex eo ad ipſos magnus non redeat fructus, ſaltem nihil affert incommodi. Gazam habent rerum curioſitatem moventium quæ ipſis non eſt impedimento; ſecum enim libros & numiſmata non gerunt. Verùm quo pacto excuſabitur illorum affectus qui memoriam tot vocabulis ſæpe onerant, ut ipſorum caput fiat Bibliotheca quædam dictionariorum? Propria negotia & officia eſſentialia omittunt & obliviſcuntur, ut voces prorſus inutiles retineant; linguam vernaculam nonniſi hæſitando loquuntur; voces aut incognitas aut barbaras in colloquiis interſerunt. Vulgati commercii monetâ nunquam utuntur. Denique ipſorum ratio feliciùs non dirigitur quàm lingua. Omnes enim memoriæ receſſus etymologiis ita referti ſunt, ut mens numero vocum prope innumerabili veluti ſuffocata ſit.

Ineptum tamen illud Philologorum deſiderium non caret rationibus quas præ ſe ferat. Quo pacto id fiat ſi quæras. Audi, quæſo, judicia quæ falſi iſti docti de linguis ferre ſolent. Vel ſuppone nonnulla axiomata apud ipſos indubitata, & ex iis conſequentias eliciendas deducito. Suppone, exempli gratiâ, homines qui multas callent linguas, totos eſſe homines quot linguas exoticas loqui poſſunt; quandoquidem homines a brutis loquelâ diſtinguuntur. Suppone ignorantiam linguarum eſſe cauſam ignorantiæ in quâ verſamur circa res innumeras, quandoquidem veteres Philoſophi & extranei nobis ſunt doctiores; Suppone, inquam, ejuſmodi axiomata, ac deinde concludito. Certe ſi ex his axiomatibus rectè concludas, judicia formabis ad id idonea ut te ſubeat deſiderium callendi linguas; atque hæc ſunt judicia quorum ope Philologi ejuſmodi ſtudiorum defendunt utilitatem.

Quælibet ſcientiæ quantumvis aſpernabiles aliquâ tamen ſui parte imaginationi affulgent, ac mentem, affectu colores iis adſpergente, perſtringunt. Minuitur quidem ille ſplendor ſtatim atque ſpiritus & ſanguis ſedan-

dantur, ac veritatis lumen ſeſe conſpiciendum præbet: Verùm iſtud lumen pariter evaneſcit, ubi imaginatio denuo incaleſcit; ac tum rationes illas quibus affectus noſter impugnari cæperat per tranſennam tantùm videmus.

Cæterùm ubi affectus quo agitamur ſe ad interitum vergentem ſentit, ipſum agendi rationis non pœnitet; quin omnia ad id diſponit ut vel cum honore pereat, vel citò reviviſcere poſſit; hoc eſt, mentem ad id ſemper pronam facit ut judicia formet quibus ipſe poſſit defendi. Tunc etiam quandam veluti ſocietatem cum cæteris affectibus init, ut ipſi opitulentur, ſpiritus & ſanguinem ſufficiant, atque hoc pacto veluti ex cineribus denuo ſuſcitetur. Affectus enim ſibi mutuò auxiliantur. Qui in eodem ſubjecto unà poſſunt ſubſiſtere opem mutuam ſibi fideliter ferunt. Itaque indeſinenter ſollicitantur judicia linguarum aut alîus cujuſlibet rei deſiderio faventia, & planè confirmantur ab omnibus affectibus iſti deſiderio non contrariis.

Pſeudodoctus ſeipſum modò ſtipatum auditoribus venerabundis, modò victorem eorum quos vocibus inuſitatis & incomprehenſibilibus proſtravit, ac penè ſemper ſupra vulgus hominum longè eminentem imaginationi ſuæ repræſentat. Laudibus quæ ipſi tribuuntur blandè palpatur. Commodorum ſibi propoſitorum ſpe ſeſe lactat, ac Sectatorum aſſiduitate gloriatur: Per omnia ſæcula, omneſque regiones perpetuò maximâ cum voluptate diffunditur: in eo mediocribus iſtis ingeniis quæ intra temporis præſentis limites & urbis pomœria circunſcribuntur multùm abſimiles: Vides igitur quot affectus ad eum quo erga falſam eruditionem tenetur accedant, qui omnes ſimul ad illum affectum defendendum, & ad judicia in ipſius gratiam ferenda enixè contendunt.

Si unuſquiſque affectus ſibi ſoli conſuleret, cæteris neglectis, omnes eodem momento quo excitarentur evaneſcerent. Ipſis ſat falſorum judiciorum non ſuppeteret ad ſubſiſtendum, nec imaginationem rationis lumini ſemper opponere valerent. Verùm ad affectuum noſtrorum mutuam conſervationem cuncta mirum in modum ſunt ordinata. Seſe mutuò corroborant, ac qui inter ſe ſunt maximè diſſiti ſibi nihilominus mutuam ferunt operam. Ac dummodo aperta inter ipſos non vigeant odia, id ſufficit ut omnes inter ſe accuratiſſimas Societatis leges obſervent.

Si affectus deſiderii ſolus exiſteret, cuncta quæ ab ipſo formarentur judicia eò duntaxat tenderent, ut poſſeſſionem boni veluti poſſibilem repræſentarent; namque deſiderium amoris quâ tale eſt ab aliâ non producitur causâ quàm a judicio quo judicamus poſſeſſionem alicujus boni eſſe poſſibilem. Itaque deſiderium illud nihil formare poſſet præter judicia circa poſſibilitatem poſſeſſionis, cùm judicia quæ ſequuntur & conſervant affectus prorſus ſimilia ſint judiciis quæ ipſos præcedunt & producunt. Verùm deſiderium ab amore animatur; ſpe corroboratur; gaudio augeſcit; metu renovatur; ac cum animi fortitudine, æmulatione, irâ, anxietate, & multis aliis affectibus conjungitur, qui invicem judicia

infinitè varia ferunt, quæ mutuò ſibi ſuccedunt, ac deſiderium unde orta ſunt fovent. Mirum igitur non eſt deſiderium erga rem nihili, vel erga res nobis manifeſtò inutiles aut etiam noxias, rationi tamen reluctari per multos annos, vel etiam per totam illius qui hoc deſiderio agitatur vitam, cùm tot affectus ad ipſius defenſionem unà concurrant. Sed paucis explicemus quomodo affectus ſeſe mutuò defendant, res enim ſemper ſunt explicandæ per ideas diſtinctas.

Quilibet affectus ſanguinem & ſpiritus agitat. Jam verò ſpiritus agitati viſu ſenſibili rei objectæ, vel vi imaginationis in cerebrum ducuntur, modo ad id idoneo ut veſtigia in eo formentur profunda quæ illam rem objectam repræſentent. Immo quandoque velocitate ſuâ fibras cerebri flectunt & etiam rumpunt, ita ut imaginatio illâ fractione veluti inquinata & corrupta maneat. Hæc enim veſtigia rationi non parent, pro ipſius arbitrio non delentur; quin potiùs ipſi vim inferunt, & ad id illam adigunt ut indeſinenter res objectas conſideret, ita ut iis, in gratiam affectuum, agitetur ac perturbetur. Affectus itaque in imaginationem, imaginatio corrupta in rationem agit, ipſi perpetuò repræſentando res, non ut in ſe ſunt, ut hoc pacto mens poſſet verum ferre judicium, ſed ut ſunt relatè ad affectum præſentem, ut ferat judicium quod iſti faveat affectui.

Affectus imaginationem & mentem in ſui gratiam & utilitatem non modò corrumpunt, in reliquo præterea corpore omnes formant diſpoſitiones ad ſui conſervationem idoneas. Spiritus ab affectibus agitati in cerebro non ſubſiſtunt, in cæteras, ut alibi dictum eſt, corporis partes feruntur. In cor, jecur, lienem, & nervos, qui præcipuas circundant arterias, potiſſimùm diffunduntur. Denique ſpiritus illi in omnes quaſque partes emittuntur, quæ poſſunt ſuppeditare ſpiritus aptos ad conſervationem affectûs dominantis. Jam autem dum iſti ſpiritus per omnes corporis partes ita diffunduntur, quicquid ipſorum curſui reſiſtit paulatim deſtruunt, & in iis viam ſternunt ita lubricam & rapidam, ut minimâ re objectâ ſummopere agitemur, & feramur ad formanda judicia affectibus faventia. Atque ſic affectus ſeſe mutuò ſtabiliunt & defendunt.

Jam ſi attendamus quænam poſſit eſſe fibrarum cerebri conſtitutio, agitatio & abundantia ſpirituum & ſanguinis in diverſis ſexibus & ætatibus; non magno negotio ſubolfaciemus quibuſnam affectibus nonnulli ſint addicti, ac proinde quænam de rebus objectis ferre ſoleant judicia. Atque ut id exemplo comprobem; juxta copiam vel inopiam ſpirituum quæ in nonnullis deprehendentur, cognoſcere poterimus aliquatenus ſaltem, multos de eâdem re ſibi æqualiter propoſitâ & explicatâ formaturos eſſe judicia ſpei & gaudii, dum alii de ipſâ formabunt judicia timoris & triſtitiæ.

Iis enim quibus magna ſuppetit ſanguinis & ſpirituum copia, ut uſu venit in juvenibus, ſanguineis, bilioſis, cùm ſpem facilè concipiant propter internam virium ſuarum cognitionem, credunt nullum fore ſuis conſiliis obſtaculum quod facilè non ſuperent, bonum cujus ſperant poſſeſſionem.

ſionem veluti prægustabunt, & quælibet judicia ad excuſandum ſpem & gaudium formabunt: alii verò quibus ſpiritus agitati deſunt, ut ſenes, melancholici, & phlegmatici, cùm ad metum & triſtitiam ferantur, quia animo, utpote ſpiritibus ad exequenda mandata aptis deſtituto, diffidunt, judicia planè contraria ferent; difficultates inſuperabiles ubique imaginabuntur, ut metum ſuum excuſent, atque invidiæ, mœrori, deſperationi & quibuſdam odii ſpeciebus quibus infirmi potiſſimùm obnoxii ſunt, ſeſe permittent.

CAPUT XII.

Affectus qui verſantur circa malum eſſe maximè periculoſos & injuſtos; eoſque qui cum minimâ conjunguntur cognitione eſſe omnium vividiſſimos, & maximè ſenſibiles.

INter affectus qui judicia ferunt a ratione maximè diſſita, quique ideo periculoſiſſimi ſunt, omnes odii, ſeu averſationis ſpecies recenſeri debent. Nulli ſunt affectus qui rationem æquè corrumpant ac odium, & metus; odium præcipuè quidem in bilioſis & in iis quorum ſpiritus perpetuò agitantur; metus verò in melancholicis, vel in iis quorum ſpiritus craſſi & ſolidi nec facilè agitantur, nec ſemel agitati facilè ſedantur. At verò ubi odium & metus unà conſpirant ad rationem corrumpendam, quod valde frequens eſt, tum quævis judicia, quantumvis injuſta & aloga formare & acerrimè defendere valemus.

Atque hujúſce rei hæc eſt ratio. Hujus, ſcilicet, vitæ mala mentem noſtram longè vividiùs afficiunt quàm bona; Doloris ſenſus vividior eſt ſenſu voluptatis. Injuriis & opprobriis multò magis lædimur quàm laudibus & applauſu delectamur. Et quamvis nonnulli reperiantur qui voluptates quaſdam, & honores ſúſque déque habeant, admodum tamen pauci ſunt qui dolorem, & contemtum ægrè non ferant.

Itaque odium, metus, aliæque averſationis ſpecies, quæ verſantur circa malum, ſunt affectus violentiſſimi. Animum de improviſo ita concutiunt ut illum ſtupefaciant & permoveant. Intima mentis adyta brevi ſubeunt, ac ratione e ſede ſuâ deturbatâ, judicia falſa & iniqua de rebus quibuſlibet ferunt, ut ſuam defendant ineptiam & tyrannidem.

Illi affectus omnium ſunt crudeliſſimi & ſuſpicaciſſimi, charitati, & ſocietati civili maximè repugnantes, & eodem tempore abſurdiſſimi; judicia enim adeo inepta & inſulſa formant, ut omnium indignationem & riſum in ſe moveant.

Hiſce affectibus moti in hæc inſulſa erumpebant verba Phariſæi. *Quid agimus? ille multa edit miracula. Si illum ſinamus pergere, omnes in ipſum* Joan. c. 11. 47.

 cre-

credent. Romani venient urbémque & gentem noſtram diruent. Jeſum Chriſtum multa facere miracula fatebantur quidem; Lazari reſurrectio erat extra omnem dubitationis aleam. Quænam judicia ipſis ſuggerebant affectus? ut nempe Jeſum interficerent & Lazarum quem ſuſcitaverat. Sed quibus de cauſis Jeſum interficere volebant? Quia, *ſi ſinamus ipſum pergere, omnes credent in eum; Romani venient, urbémque & gentem noſtram diruent.*
Joan. c. 11. 11. Cur verò Lazarum interimere? *Quia multi ab iis ſecedebant propter ipſum, & credebant in Jeſum.* Judicia ſimul crudelia & abſurda! crudelia odio, & abſurda metu : *Romani venient & diruent urbem, gentémque.*

Iiſdem affectibus motum fuit ſynedrium illud in quo adſtabant Annas Summus Pontifex, Caiaphas, Johannes, Alexander, & qui erant ex ſtirpe Sacerdotali, dum hæc dixerunt. *Quid hiſce hominibus faciemus? miraculum enim ediderunt toti civitati notum, illud non poſſumus negare; Verùm ne id ampliùs divulgetur, additis minis ipſis interdicamus ampliùs docere in nomine Chriſti.* (Act. 4.)

Viri alioqui cordati judicium ferunt injuſtum & abſurdum ſimul, quia nempe affectibus agitantur, & falſo zelo occæcantur. De Apoſtolis pœnas ſumere non audent propter populum, & quia homo miraculo ſanatus jam erat pluſquàm quadragenarius ac cœtui intererat; Verùm ipſis minantur ne doceant in nomine Jeſu. Doctrinam damnandi ſibi neceſſitatem incumbere credunt, quia ipſius authorem interfecerunt. (Act. 5.) *Vultis*, ajebant ad Apoſtolos, *iſtius hominis ſanguinem ſuper nos inducere.*

Ubi falſus zelus cum odio conjungitur, illud adversùs rationis objurgationes munit, illúdque ita legitimum repræſentat ut ipſius motibus non cedere piaculum videatur. Et quum ignorantia & infirmitas metum comitantur, illum ad innumeras res extendunt, illiúſque commotiones ita corroborans, ut minima ſuſpicio rationem perſtringat & perturbet.

Qui falſo ducuntur zelo de Deo ſe benè mereri credunt, ubi affectibus ſuis obtemperant, internas odii ſui inſpirationes cœco impetu ſequuntur, veluti inſpirationes veritatis internæ; ac ſenſationes quæ ipſorum violentiæ velificantur argumentorum loco habentes, in erroribus ſuis præfractè ac invictè permanent.

Ignari verò & qui ingenio ſunt debili, cauſas metûs vanas & ridiculas ſibi fingunt; in eo ſimiles pueris qui ſine duce & lumine in tenebris verſantes, ſpectra terribilia ſibi imaginantur; perturbantur & vociferantur quaſi de ipſis conclamatum eſſet. Si tantùm ignari ſunt, lumine reficiuntur, at verò ſi debili ſint cerebro, ipſorum imaginatio ſemel læſa reſtitui nequit. Simul ac quid vident quod ad id quod eos perterrefecerat aliquâ ſimilitudine accedit, veſtigia de integro aperiuntur ac idem ſpirituum curſus iteratur. Adeo ut ſanari nequeant niſi ad tempus duntaxat.

At cùm falſus zelus conjungitur cum odio & metu in cerebro debili, tot indeſinenter formantur judicia adeo iniqua & violenta, ut vel ſola illorum cogitatio horrorem pariat. Nec miraculum quo converſus eſt Paulus ſufficeret ad mutandum animum ſic perculſum; immo ſi potentiæ & miſeri-

Digitized by Google

miſericordiæ Divinæ limites figere liceret, ipſius ſanationem diceremus impoſſibilem.

Qui in tenebris verſantur luminis præſentiâ lætari ſolent, hic verò lumen pati nequit; quippe quod affectui quo agitatur reſiſtendo ipſum lædat. Cùm ipſius metus ſit aliquatenus voluntarius utpote ab odio pocedens, metu illo percelli ipſum juvat, quoniam iis etiam affectibus qui verſantur circa malum delectamur, ubi malum eſt imaginarium; vel potiùs ubi, ut fieri ſolet in ſpectaculis, certò ſcimus nos ab illo lædi non poſſe.

Spectra ſeu phantaſmata, quæ ſibi fingere ſolent ii qui in tenebris degunt, lumine adveniente evaneſcunt. Hujus verò phantaſmata lumine veritatis non diſſipantur. Illud mentis tenebras facilè penetrare nequit, ipſius imaginationem tantùm irritat, adeo ut, dum homo ille rei affectum moventi duntaxat intentus eſt, lumen reflectatur, & phantaſmata ſeu umbræ verum corpus, ſeu aliquid realitatis habere ipſi videantur, quia debiles quoſdam luminis quo feriuntur radios repellunt.

At, ſupponamus iſtius ingenii hominibus ſatis ineſſe docilitatis & attentionis ut rationes ad diſſipandos ipſorum errores idoneas auſcultare & intelligere poſſint, ipſorum imaginatio metu ita perturbata eſt, & cor odio & falſo zelo ita corruptum, ut rationes illæ quantumvis in ſe ſolidæ, velocem tamen vehementium affectuum motum diu ſiſtere non poſſent, nec impedire quominus illi argumentis ſenſibilibus ſibi ipſis non multò poſt patrocinarentur.

Obſervandum enim eſt affectus quoſdam eſſe qui ſine ullo reditu prætereant, alios verò conſtantes eſſe qui diu ſubſiſtant. Qui nullâ mentis applicatione nituntur, ſed tantùm viſu ſenſibili alicujus rei objectæ, & ſanguinis fermentatione producuntur & corroborantur, diu non perſtant, ac eodem ferè tempore naſcuntur & extinguuntur.

Qui verò cum mentis applicatione conjunguntur permanere ſolent; quia illorum principium mutationi æquè obnoxium non eſt ac ſanguis & humores. Odium itaque, metus, cæteríque affectus qui in nobis mentis cognitione excitantur aut conſervantur, non verò viſu ſenſibili alicujus mali, diu ſubſiſtere debent. Iſti igitur affectus duratione, violentiâ, & injuſtitiâ cæteros ſuperant; ſed non ſunt omnium vividiſſimi, & maximè ſenſibiles, ut infrà demonſtrabitur.

Perceptio boni & mali quæ affectus excitat fit trifariam; per ſenſus, per imaginationem, & per mentem. Perceptio boni & mali per ſenſus, ſeu boni & mali ſenſatio affectus valde promptos & valde ſenſibiles producit. Perceptio boni & mali, per ſolam imaginationem, affectus excitat longè debiliores. Et perceptio boni & mali per mentem ſolam veros non producit affectus, niſi quia perceptio iſta boni & mali per mentem conjungitur ſemper cum aliquo motu ſpirituum animalium.

Affectus ad ſolam corporis conſervationem, ac ut per corpus ceteris ſenſibilibus cohæreamus, nobis conceſſi fuere: quamvis enim res ſenſibiles reſpectu mentis nec bonæ nec malæ eſſe queant, bonæ tamen vel malæ ſunt relatè

Digitized by Google

relatè ad corpus quocum mens conjuncta eſt. Cùm itaque ſenſus & imaginatio relationes rerum ſenſibilium cum corpore multò meliùs cognoſcant quàm mens ipſa; affectus longè vividiores excitare debent, quàm cognitio clara & evidens. Quia verò cognitiones noſtræ cum aliquo ſpirituum motu ſemper conjunguntur, cognitio clara & evidens ingentis alicujus boni, vel ingentis alicujus mali, quod ſenſus non retegunt, occultum aliquem affectum ſemper excitat.

Nihilominus omnes noſtræ cognitiones claræ & evidentes non ſemper trahunt poſt ſe affectum aliquem ſenſibilem & qui animadvertatur, quemadmodum omnes affectus noſtri non ſemper conjunguntur cum aliquâ mentis cognitione: ſi enim quandoque contingat ut de bonis & de malis quibuſdam cogitemus ſine ullâ commotione, ſæpe etiam aliquo affectu commovemur, non cognitâ tamen, nec vel ſenſu perceptâ illius cauſâ. Cùm quis aërem ſpirat ſalubrem gaudio quodam afficitur cujus cauſam ignorat; bonum ex quo illud oritur gaudium non novit, quamvis illud poſſideat. A corpore quodam inviſibili per ſanguinem ſeſe inſinuante ſi fermentatio impediatur, triſtis eſt, & cauſam triſtitiæ rei cuipiam viſibili ſibi affectûs momento occurrenti forſan tribuet.

Inter omnes affectus nulli ſunt ſenſibiliores ac velociores, & proinde nulli cum minori mentis cognitione conjunguntur quàm horror & antipathia, amor ſeu allubeſcentia & ſympathia. Evenit nonnunquam ut homo ſub umbroſâ arbore dormitans ad muſcæ aculeum vel frondis titillationem ſubitò & de improviſo expergiſcatur, non ſecus ac ſi a ſerpente morderetur. Senſu confuſo rei terribilis qualis eſt mors expaveſcit, & hoc pacto affectu vehementiſſimo & violentiſſimo, deſiderio, ſcilicet, odii ſeu averſationis ſeſe incogitanter agitatum deprehendit. Contrà verò ſi eveniat ut homo aliquis egenus fortè fortunâ incidat in puſillum aliquod bonum, cujus dulcedine demulcetur, circa exile iſtud bonum, non ſecus ac circa bonorum maximum, ſenſim & incogitanter occupatur. Id etiam evenit in motibus ſympathiæ & antipathiæ. In ſocietate quapiam videmus forſitan aliquem cujus habitus totáque externa ſpecies cum præſenti corporis noſtri diſpoſitione occultis quibuſdam vinculis conſonet; ipſius viſu illico vehementer permovemur. Ad ipſum amandum, & benevolentiâ proſequendum occultâ & dulci quadam vi ferimur. *Tò Neſcio quid*, nobis planè ignotum, ſine ullâ rationis participatione, nos agitat. Contrarium evenit de iis quorum habitus faſtidium, & horrorem, ut ita dicam, aſpergunt. Habent neſcio quid inſipidum quod repellit & perterret, ſed illud faſtidium menti ignotum eſt; quippe de pulchritudine, vel deformitate ſenſibili, quæ ejuſmodi affectus excitare ſolent, ſoli ſenſus ritè judicare poſſunt.

FINIS LIBRI QUINTI

A01
1054813

Digitized by Google